This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

Dansk biografisk lexikon

Carl Frederik Bricka, Laurs Laursen,
Johannes Christoffer Hagemann Reinhardt Steenstrup

Digitized by Google

Library
of the
University of Wisconsin

General Library System
University of Wisconsin - Madison
728 State Street
Madison, WI 53706-1
U.S.A.

Digitized by Google

General Library System
University of Wisconsin - Madison
728 State Street
Madison, WI 53706-1494
U.S.A.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

C F Bricka.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DANSK

BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

XIX. BIND.

VIND—OETKEN.

RETTELSER OG TILFØJELSER.

C. F. BRICKAS BIOGRAFI.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1905.

Digitized by Google

Digitized by Google

204242
JUN 15 1916
E
5E76
11

Med det nu foreliggende 19. Bind sluttes «Dansk biografisk Lexikon». Efter Rigsarkivar *C. F. Brickas* Død d. 23. Avg. 1903 overdroges Redaktionen af Værket til os undertegnede. Samtlige Artikler lige til Værkets Slutning vare dog allerede bestemte af Bricka og fordelte til Medarbejderne, ligesom ogsaa en Del af Artiklerne vare indkomne. Vort Hverv har derfor i Hovedsagen været at paase, at Biografierne indkom og vare affattede i Overensstemmelse med den i Værket fulgte Plan, og at udgive dem. Vi have end videre — saaledes som det var Brickas Tanke — samlet alle Rettelser til Værket, af hvilke de fleste vare offentliggjorte i tidligere Bind, i en fælles Liste, og vi have i denne indflettet en Fortegnelse over alle Dødsfald blandt de i Lexikonnet biograferede Personer, der ere indtrufne efter, at vedkommende Artikel var trykt. Dette var det eneste Supplement, som Bricka ønskede givet sit Værk, og ogsaa hertil forelaa Forarbejder. Endelig indeholder Bindet en Fortegnelse over samtlige Medarbejdere samt en Biografi af Bricka.

Naar det store Foretagende har kunnet gjennemføres, skyldes det først og fremmest den opofrende og trofaste Hjælp, som det har modtaget fra *Medarbejdernes* Side, og i Overensstemmelse med den afdøde Leders Ønske bringe vi dem alle hans hjærtelige og oprigtige Tak — hvortil vi knytte vor egen — for det store Arbejde, de have udført, og den redebonne Bistand, som de have ydet til, at Lexikonnet kunde blive righoldigt og fyldigt. Den materielle Mulighed for, at Værket har kunnet sættes i Gang og føres igjennem, har *Carlsbergfondet* bragt, og til dettes Bestyrelse

Digitized by Google

rette vi ligeledes en varm Tak for den modtagne Hjælp gjennem de mange Aar. I en lige saa stor Gjæld staa dog Offentligheden og Udgiverne til den *Gyldendalske Boghandel*, der med stor Offervillighed paatog sig Forlaget, og hos hvem Lexikonnets Ledere altid have mødt rundhaandet Støtte.

Vi rette endelig en Tak til *Græbes Bogtrykkeri* for den Dygtighed, hvormed det har arbejdet, og for den Hjælpsomhed, hvormed det har bidraget til, at Værkets Hæfter regelmæssig kunde udkomme.

24. Dec. 1905.

L. Laursen. *Joh. Steenstrup.*

Digitized by Google

Vind, Carl Rudolph Emil, f. 1829, til Bækkeskov, Diplomat. E. V. er født i Odense 12. Jan. 1829 og Søn af Kammerherre Chr. Andreas V. til Sanderumgaard og Bækkeskov (f. 1794 † 1869) og Anna Sophie Elisabeth f. Hoppe (f. 1803 † 1882). Efter at have studeret paa Sorø Akademi og der taget Studenterexamen i 1848 og Aaret efter Philosoficum begyndte V. at forberede sig til statsvidenskabelig Examen, som han underkastede sig i 1854, hvorpaa han s. A. indtraadte som Volontær i Udenrigsministeriet. 1857 blev V. efter en længere Udenlandsrejse Legationssekretær ved det kongl. Forbundsgesandtskab i Frankfurt, en Stilling han 4 Aar senere ombyttede med Legationssekretærposten i St. Petersborg, hvor han forblev over 22 Aar, først i 7 Aar i Egenskab af Sekretær og fra Jan. 1868 som overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister. Som Anerkendelse af hans Virksomhed blev V. i 1866 Kammerherre, i 1873 Kommandør af Danebrog af 2. Grad, i 1876 af 1. Grad og endelig Storkors i 1883, Aaret før han forflyttedes til den endnu vigtigere Gesandtpost i Berlin, som han beklædte lige til sin Udtrædelse af Statens Tjeneste i Aaret 1902, ved hvilken Lejlighed han udnævntes til Gehejmekonferensraad. V. blev i 1901 tillige akkrediteret som Gesandt ved de meklenborgske Hoffer og har desuden udført flere særlige Missioner til tyske Fyrster.

C. Zytphen-Adeler.

Vind, Christen, —1589, til Lydom, som han 1575 tilbyttede sig af Kronen for sin mødrene Gaard Vellinggaard, var Søn af Henrik V. til Rønshave og Barbara Pedersdatter Raale. Om hans Fortid haves mærkelig nok aldeles ingen Efterretning, førend han 1575 fik Kjøbenhavns Slot i Forlening; han havde da, uvist fra hvilken Tid, en mindre Forlening, Kjærgaard Birk, som han mistede 1578, dog kun efter at have faaet 5 Gaarde i Vester Herred i

Digitized by Google

Stedet. Da han havde disse Smaalen frit, uden Afgift, har han utvivlsomt tidligere staaet i Kongens Tjeneste. 1580 fik han Brev paa Baastad Len, men 1585 fratraadte han Kjøbenhavns Len og døde faa Aar efter, 12. Juni 1589, paa Lydom. Foruden denne Hovedgaard ejede han Plovstrup, der brændte 1579. 25. Febr. 1582 havde han i Kjøbenhavn ægtet Kirsten Lauridsdatter Kruse, der siden fik Erik Krag til Kjellingbjærg. — C. V. maa ikke forvexles med sin omtrent samtidige Brodersøn af samme Navn, der skrev sig til Endrupholm. *Thiset.*

Vind, Frederik, 1662—1702, Stiftamtmand, Søn af nedennævnte Gehejmeraad Holger V., var født 29. Juni 1662. 1683 udnævntes han til Sekretær i Danske Kancelli, fik 1687 Løn som saadan og blev 1688 Kammerjunker. 1691 udnævntes han til virkelig Kancelliraad og fik Titel og Rang som Etatsraad 1697, i hvilket Aar han tillige udnævntes til Amtmand over Dronningborg Amt, hvorfra han 1699 forflyttedes til Viborg som Stiftamtmand. Han døde i Kjøbenhavn 24. April 1702. V., der ved Faderens Død 1683 havde arvet Harrested, ægtede 22. Jan. 1692 Baronesse Sophie Cathrine Juel (f. 1666, † paa Juellinge 10. Febr. 1706), Datter af Generaladmiral Baron Jens J. (VIII, 572), ved hvilket Ægteskab han kom i Besiddelse af Baroniet Juellinge og Baggesvogn og blev Stamfader til Baronerne Juel-Vind. *C. E. A. Schøller.*

Vind, Henrik, 1594—1633, Søofficer, var Broder til de ndfr. nævnte Iver V. og Jørgen V. og fødtes 21. Sept. 1594 i Roskilde. Han gik først i Skole i denne By og kom siden i Sorø Skole. 1607 deltog han i Jakob Ulfeldts Gesandtskab til Holland; han tog Tjeneste i dette Land og forblev her til 1610. Under Kalmarkrigen tjente han som frivillig under Kapitajn Gabriel Kruse paa den danske Flaade. Efter Fredslutningen drog han igjen udenlands og tog Tjeneste i Belgien. 1616 vendte han hjem og blev udnævnt til Skibskapitajn. 1618 havde han en Tid Tilsyn med Bremerholm, men ellers færdedes han mest ude som Skibschef. 1622—23 konvoierede han saaledes Kjøbmandsskibe til Spanien, 1625 kommanderede han som Admiral en mindre Eskadre ved Elben, der skulde forhindre Kongens Fjender i Tyskland i at faa Tilførsel. I Sommeren 1627 var han Admiral for en Eskadre paa Weseren og i Vinteren 1627—28 for Flaaden i Østersøen; i Foraaret 1628 sendtes han igjen til Elben, og 1629 kommanderede

Digitized by Google

han sammen med Gabriel Kruse Flaaden i Østersøen. 1630 deltog han som Kvartalsadmiral paa Skibet «Lindormen» i Kampen mod Hamborg, og Aaret efter krydsede han med en Eskadre i Vestersøen for at opbringe Fribyttere. V., der fra 1627 til 1633 havde Bakke Kloster i Norge i Forlening, ejede Klarupgaard og Aggersvold (Tudse H.). — 6. Juni 1630 ægtede han Margrete Pedersdatter Laxmand (f. 1611 † 26. Jan. 1681); med hende fik V. Gaarden Røgle i Skaane, hvor han døde 17. Febr. 1633. Enken ægtede 1641 Generalmajor Joachim Breda (III, 21).

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 405. Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm S. 208 ff. *L. Laursen.*

Vind, Holger, 1623—83, Vicekansler, var en Søn af ndfr. anførte Admiral Jørgen V. († 1644) og Fru Ingeborg Ulfstand og fødtes paa Gundestrup i Skaane Pinseaften 31. Maj 1623. Efter at han havde tilbragt 5 Aar i Sorø Skole, tog hans Fader ham 1640 med paa Ambassaden til Stockholm, snart efter ledsagede han Corfits Ulfeldt til England, og 1641 paabegyndte han den store Rejse, der den Gang var nødvendig for en ung Adelsmands fuldkomne Uddannelse; til Hovmester fik han den lærde Zacharias Lund (X, 451), der alt fra 1635 havde været hans Lærer. Over Nederlandene og England, hvor han ved sin Slægtning Niels Vind (se ndfr. S. 9), der i Kongens Ærende opholdt sig i London, fik Adgang til Hoffet, gik Rejsen til Frankrig med lange Ophold i Paris, Blois og Angers, gennem Rhinlandene og Schweits til Italien, hvor han især slog sig til Ro i Padua, Rom og Florents. Men Efterretningen om hans Faders Død afbrød hans Planer om længere Rejser, og over Frankrig, England og Nederlandene naaede han hjem til Kjøbenhavn i Sommeren 1645. Strax efter gik han i Kongens Tjeneste som Hofjunker og var som saadan med sin Herre i Norge 1646. Men Kongen ønskede, at V. skulde se sig mere om i Verden og sendte ham derfor 1647 — indtil Dresden i den udvalgte Prins Christians Følge — med Breve til Hoffet i Wien, hvor han opholdt sig henimod et Aars Tid, og han stod just rede til at følge Kejserens Datter paa hendes Brudefærd til Spanien, da Christian IV's Død nødte ham til at vende hjem. Han blev vel modtagen af Frederik III, der knyttede ham til sig som Overskjænk; atter fik han Lejlighed til at besøge Norge som Kongens Ledsager paa Hyldingsrejsen (1648). Et stærkere Udtryk fik Kongens Forkjærlighed for V., da han 1650 satte ham til Hof-

Digitized by Google

mester for den 4aarige Prins Christian, med hvis Opdragelse han havde Tilsyn i 5 Aar. Imidlertid havde han 1653, foranlediget af Svagelighed efter et Benbrud, taget sin Afsked som Overskjænk, rundelig belønnet af Kongen for sin lange Tjeneste med 2000 Rdl. aarlig Pension af Giske Len i Norge, i hvilket Land han endvidere aflagdes med Brunlag og Numedalens Len 1655.

Efter at V. havde trukket sig ud af Hoftjenesten, holdt han 21. Sept. 1656 i Helsingborg Bryllup med Admiral Ove Gjeddes (VI, 30) Datter Margrethe og satte Bo paa sin fædrene Ejendom Gundestrup (nu Wrams Gunnarstorp) i Skaane. Men alt i Begyndelsen af 1657 fik han Befaling at ligge i Slotsloven i Helsingborg, og under den s. A. udbrudte Krig med Sverige var han i et Par Maaneder Gouvernør i Landskrone, som det blev hans Lod efter Fredslutningen at udlevere til Svenskerne (Marts 1658). Da han ikke vilde være svensk Undersaat, bosatte han sig i Helsingør, hvorfra han dog snart kaldtes for efter Kongens indstændige Begjæring at fungere som en Slags Resident hos den svenske Konge; men næppe var han færdig med de nødvendige Forberedelser og beredt til at rejse til Carl Gustav i Flensborg, før Planen tilintetgjordes ved Budskabet om det uformodede Fredsbrud. Han tog nu Ophold i Kjøbenhavn og fungerede under Krigen som Krigskommissær for Sjælland; sammen med Gabel sørgede han en Tid lang for Hærens Underhold i Kjøbenhavn. Efter Fredslutningen solgte han 1661 sit skaanske Gods; senere erhvervede han i Sjælland 2 Bøndergaarde, Paarupgaarde, som han 1672 sammenlagde til Hovedgaarden Gjeddesdal, og 1674 udkjøbte han sine Brødre af Samejet i den fædrene Gaard Harrested. I Jylland ejede V. Egensekloster, som han 1667 solgte til Justitsraad Jens Lassen; i Hovedstaden havde han den Rantzauske Gaard ved Siden af Regensen og samlede uden for Voldene den store Ejendom Ravnsborg.

Skjønt ude af Hof- og Statstjenesten, undtagen for saa vidt han styrede sit norske Len, vedblev V. at staa Hoffet nær, og ved forskjellige Anledninger benyttedes hans Tjeneste; saaledes blev han 1664 tillige med J. C. v. Kørbitz sendt til Dresden for at forhandle med det sachsiske Hof om forskjellige Forhold vedrørende Prinsesse Anna Sophies Giftermaal med Kurprinsen; ved den Lejlighed udnævntes han til Kancelliraad. Som et af de Medlemmer af den gamle danske Adel, der havde forsonet sig med den nye Regeringsform, og som en Mand, hvis Evner som Finansmand man havde Tillid til, aabnede der sig snart efter en

Digitized by Google

smuk Løbebane for ham. Efter Hannibal Sehesteds Død 1666 blev han knyttet til Skatkammerkollegiet, der officielt styredes af sine 3 Rentemestre; men først 1669 aflagde han Ed som Viceskatmester, i Virkeligheden Rigets Skatmester, samtidig med, at han, da Kongen ved Gabels Indflydelse forøgede Antallet af sine Raader, saa at det næsten naaede det gamle Rigsraads Størrelse, tillige med flere andre optoges i Kongens Raad som Gehejmeraad, hvormed tillige fulgte Sæde i Statskollegiet og i Højesteret. I 10 Aar ledede V. Rigernes Finansvæsen, og fra 1677 var han desuden Deputeret i Generalkommissariatet, indtil han ved Ove Juuls Afgang 1679 efterfulgte ham som Vicekansler i Danske Kancelli under Fr. Ahlefeldt som Kansler; den daglige Ledelse af Kancelliets mangeartede Sager var derved lagt i hans Haand, ligesom det ogsaa paahvilede ham i Almindelighed at forestaa Højesterets Forretninger, hvortil han ogsaa havde juridiske Forudsætninger, bl. a. som den, der havde været Medlem af den 3. Lovkommission 1666—67. Han fik senere ganske naturlig Sæde i den 3. Kommission til Revision af Lovarbejderne 1680—81.

Kun faa Aar styrede V. Kancelliet; efter længere Tids Svagelighed bortkaldtes han 5. Juni 1683. At han i sine høje Embeder havde modtaget de sædvanlige Udmærkelser, Danebrogsordenen ved dens Indstiftelse 1671 og Elefantordenen 1679, er næsten en Selvfølge; men det bør dog bemærkes, at den sidste vistnok var en Belønning for hans fortjenstfulde Virksomhed i Generalkommissariatet under den skaanske Krig. Der foreligger for øvrigt saare lidt til derpaa at bygge en Bedømmelse af V. Hans Lov udbasunedes i høje Toner baade paa Vers og i Prosa, bl. a. af Ole Borch, der skildrede ham som den dygtige, arbejdsomme Embedsmand, den omhyggelige, fromme Familiefader og som den, der bevarede en levende Interesse for Videnskaberne. Denne hans Interesse skyldtes det vel til Dels, at han var en af de mange, som det 1676 befaledes at gjennemse Vitus Berings «Florus Danicus». Af Ydre skal han have været en høj, smuk Mand. Klevenfeldt har opbevaret et Træk af V.s Liv, der, hvis det er paalideligt, ikke viser ham fra nogen tiltalende Side; han skal nemlig have været forlovet med Grev Chr. Pentz' Enke, Kongedatteren Sophie Elisabeth (XVI, 173), hvilken Forbindelse han hævede, da hendes Svoger, Ulfeldt, kom i Ulykke; hun hævnede sig ved at sende V. hans Portræt tilbage med udstukne Øjne.

V.s Enke, der døde 18. Jan. 1706, fik 1689 Udlæg i Øllingsø-

Digitized by Google

gaard for o. 33000 Rdl., hvormed hendes Mand i Krigstider havde forstrakt Kongen.

Universitetsprogr. Borch, Memoriæ Olig. Vind. Personalhist. Tidsskr. 4. R. I. Danske Herregaarde XV: Gjeddesdal. *G. L. Wad.*

Vind, Iver, 1590—1658, Rigsraad, Søn af Jakob V. til Grundet og Else Jørgensdatter Høg, blev født 1. Juni 1590 i Roskilde. Her gik han ogsaa først i Skole, kom derpaa 1601 til Sorø Skole, rejste 1607 til Tyskland, Schweits, Frankrig og Holland og efter et kort Ophold hjemme atter 1610 til Frankrig. 1612 blev han ansat i Kancelliet og fik 1614 et Kanonikat i Ribe. Han benyttedes i den følgende Tid til mange Sendelser, saaledes 1613 til Brandenborg og Wolfenbüttel, 1614—15 til Rusland, i det han lagde Vejen frem og tilbage over Archangelsk, 1617 med Hertug Frederik (III) til Bremen og Verden og 1620 til Meklenborg; 1616 og 1619 var han til Herredage i Norge, i det sidstnævnte Aar fulgte han tillige Christian IV til hans Møde med Gustav Adolf i Halmstad, 1620 var han til Landdag i Flensborg. 1621 opgav han foreløbig Tjenesten i Kancelliet og ægtede 17. Juni s. A. i Odense Helvig Nielsdatter Skinkel. 1624 var han til Hertug Ulriks Ligbegængelse i Bützow, men levede ellers mest i disse Aar paa sin Fædrenegaard Grundet og i Ribe. 1626 betroedes der ham den vigtige Stilling som øverste Sekretær i Kancelliet, og han udfoldede som saadan en flittig Virksomhed i den følgende Tid; han fik ogsaa s. A. et Kanonikat i Aarhus og 1631 Kantoriet ved Viborg Domkapitel og forlenedes 1629 med Lister i Norge, hvilket Len han 1637 ombyttede med Lundenæs. 1629 fulgte han Christian IV til Mødet med Gustav Adolf i Ulfsbæk, var 1635 og 1641 med ham til Herredage i Norge, sendtes flere Gange til Landdage i Hertugdømmerne og 1638 som Gesandt til Hertugerne af Gottorp og Sachsen-Lauenborg, ligesom til den svenske Gesandt Salvius i Hamborg. Baade 1635 og 1640—41 forhandlede han paa Kongens Vegne med Kristine Munk og hendes Moder Ellen Marsvin. 1644 ledsagede han Kongen paa Toget til Søs og var saaledes med i Slagene baade ved Lister-Dyb og paa Kolberger-Heide; om Efteraaret fulgte han ham til Skaane. I Dec. s. A. blev han Medlem af Rigsraadet og fik saa 1645 Dalum Len i Stedet for Lundenæs. Han sluttede sig øjensynlig nær til Kongen; saaledes var han for Flaadens Udsendelse til de norske Farvande, imod hvad Flertallet af hans Raadsfæller ønskede, og Rigsmarsken Anders Bille saa i ham en Mod-

Digitized by Google

stander, da han 1645 havde sin Strid med Kongen (II, 207), og beskyldte ham for at have sat ondt for sig hos Kongen. 1646 fulgte han Christian IV til Herredag i Christiania. Her var han ogsaa til Frederik III's Hylding 1648; s. A. blev han Ridder. I den følgende Tid spillede han næppe nogen videre Rolle. Dog overdroges det ham efter Bestemmelserne paa Odensemødet i Febr. 1657 at modtage sammen med Mogens Høg Bevillingerne fra Jylland og Fyn. I Jan. 1658 opholdt han sig i Odense og kom derved til at dele flere andre Rigsraaders Skæbne, at blive tagen til Fange af Svenskekongen Carl Gustav. Men kort efter døde han 17. Febr. Hans Hustru overlevede ham til 28. Juni 1667. Grundet havde han solgt 1624, men kjøbte senere flere jyske Herregaarde, saaledes 1627 Torpegaard, 1631 Nørholm, hvor han opførte en ny Hovedgaard, og 1647 Agerkrog.

O. Nielsen, Nørholms Hist. S. 10 f. Danske Samlinger IV, 1 ff. Danmarks Adels Aarb. 1886, S. 395. *J. A. Fridericia.*

Vind, Joachim Frederik, 1634—87, Stiftamtmand, Søn af nedennævnte Admiral Jørgen V., var født i Kjøbenhavn 11. Marts 1634; han rejste i sit 20. Aar udenlands for at studere og besøgte flere fremmede Steder, bl. a. studerede han 1655 i Orleans. Efter Hjemkomsten blev han Sekretær i Kancelliet, Hofjunker og Tranchermester i 7 Aar ved Frederik III's Hof. Som Volontær deltog han i Krigen mod Carl Gustav. 1672 blev han Kancelliraad og kom i Marts 1673 til Throndhjem som Viceamtmand hos Svigerfaderen Ove Bielke (II, 345), efter hvis Død han 1674 blev Stiftamtmand sammesteds. Som saadan fik han meget at gjøre med at bilægge Arbejderurolighederne paa Røros og roses som en duelig og virksom Embedsmand. Efter en lang Svagelighed afgik han ved Døden paa Throndhjems Kongsgaard 3. Juni 1687 (ikke 1688) og blev bisat i Throndhjems Domkirke. Han nævnes som Ejer af Gjerdrup i Sjælland, som han fik med sin første Hustru, og Nørre Vosborg i Jylland, som hans tredje Frue medbragte ham. Han var 3 Gange gift: 1. (16. Dec. 1662) med Rentemester Peder Vibes (XVIII, 509) Enke, Anne Cathrine Frederiksdatter Budde (f. 8. Jan. 1619 † 6. Avg. 1665), 2. (17. Marts 1668) med Else Jørgensdatter Urup (f. 1631 † 1669), 3. (10. Juli 1671) med Maren Ovesdatter Bielke, der døde i Throndhjem 15. April 1688, «en from Frue».

Klüwer, Norske Mindesmærker S. 26 f. Personalh. Tidsskr. 3. R. III. Danske Herregaarde XIX: Nørre-Vosborg. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Digitized by Google

Vind, Jørgen, 1593—1644, Rentemester og Rigsadmiral, Broder til den ovfr. nævnte Iver V., blev født i Roskilde 7. Juli 1593, gik først i Skole der og derpaa i Sorø. 1607 rejste han ud til tyske Universiteter, Schweits og Frankrig og efter et kort Ophold hjemme 1609 det følgende Aar til Holland, hvor han var i Prinsen af Oraniens Krigstjeneste. 1612 var han hjemme og deltog i Kalmarkrigen, rejste derpaa atter 1613 til Udlandet. 1616 blev han Sekretær i Kancelliet og var s. A. tilstede ved Hertug Frederik III af Gottorps Hylding i Slesvig. 1618 sendtes han til Island for at undersøge Lensmanden Herluf Trolle Daas Embedsførelse (IV, 130). Denne Rejse synes at have givet ham Lyst til Søvæsenet, og 1620 fratraadte han Tjenesten i Kancelliet og fik Bestalling som Kapitajn til Lands og Vands. I denne Egenskab var han 1621 i Kildin i Rusland og 1623 paa Weserstrømmen. 1626 foretog han en Rejse til Holland for at skaffe Officerer, men det følgende Aar gik han atter over i civil Tjeneste, i det han blev Rentemester; han fik et Vikariat i Roskilde og forlenedes 1628—34 med Romsdal og 1634 med Herrisvad Kloster. 1640 blev han Rigsraad og sendtes i Dec. s. A. som Gesandt til Stockholm for at formaa den svenske Regering til Fredsforhandling med Kejseren under Christian IV's Mægling. Men hans Optræden her var alt andet end heldig, og i Jan. forlod han den svenske Hovedstad med uforrettet Sag og uden at tage formel Afsked. Dog betroedes det ham 1641 om Efteraaret at føre Forhandlinger med nederlandske Gesandter i Stade. S. A. fik han Dragsholm Len.

Imidlertid var han atter blevet knyttet til Marinen, i det han efter Rigsadmiralen Claus Daas Død (IV, 128) i Juni 1641 havde faaet Tilsynet med Arbejdet paa Bremerholm og med den for Kjøbenhavn liggende Flaade. Dette var Indledningen til, at han i April 1643 paa Grund af det planlagte Angreb paa Hamborg udnævntes til Rigsadmiral. Han kom med Flaaden til Elben, og dette bidrog til, at Staden gik ind paa Forlig. Saa kom Svenskekrigen, og sammen med Corfits Ulfeldt fik J. V. i Jan. 1644 den højeste Inspektion paa Sjælland. Han arbejdede paa Flaadens Udrustning og afsejlede derpaa i April med Kongen paa den Eskadre, der skulde blokere Gøteborg. Forsøget herpaa førte dog ikke til Resultat; med Kongen gik han saa til Flækkerø, men sendtes i Maj paa Underretning om den truende svenske, i Holland rustede Flaade til Kjøbenhavn for at paaskynde Hovedflaadens Udrustning. I den følgende Maaned virkede han med Flid

Digitized by Google

herfor og stak ogsaa i Søen 29. Juni som Generaladmiral over den første Eskadre paa Skibet «Patientia». 1. Juli blev han haardt saaret i Knæet i Slaget paa Kolberger-Heide; 2. Juli holdt han dog Krigsraad om Bord paa sit forskudte Skib; her besluttedes det at sende dette med de døde og saarede til Kjøbenhavn, og imellem de sidste var ogsaa V. Han kom til Hovedstaden 2 Dage efter, men døde 17. Juli. 27. Avg. 1620 havde han i Malmø ægtet Ingeborg Holgersdatter Ulfstand, der døde 21. Avg. 1652.

J. Brochmand, Ligpræd. over J. V. (1644). Bruun, Slaget paa Kolberger Heide. Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 396. Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm S. 46 ff. A. Larsen, Dansk-norske Heltehistorier 1536—1648 S. 151 ff. *J. A. Fridericia.*

Vind, Niels, 1577—1615, til Grundet og Ullerup (paa Mors), var Søn af Albert V. til Ullerup og dennes 2. Hustru Ellen Glambek og blev født 1. Avg. 1577 paa Ullerup. Han gik først i Horsens Skole, kom siden til Sorø og fuldendte sin Uddannelse i Udlandet, hvor han navnlig studerede ved Universiteterne i Wittenberg og Basel. Hjemkommen 1598 tog han Tjeneste i Kancelliet og blev i de følgende Aar brugt til flere diplomatiske Sendelser; han ledsagede saaledes de 1600 til Emden og 1602 til Bremen afsendte Gesandtskaber, der skulde forhandle med Englænderne. 1602 var han desuden affærdiget til Sverige og 1605 til Brunsvig. Fra 1604 var han Kantor i Ribe, og 1606 blev han Lensmand paa Bergenhus, hvormed 1612—13 var forenet Lyse Kloster. 4. Juni 1613 fejrede han i Horsens sit Bryllup med Kirsten Pedersdatter Juel, men allerede 1½ Aar efter bortrev en tidlig Død ham, 10. Jan. 1615, paa Bergenhus. Hans Enke døde 1627 paa Ullerup.

A. M. Colding, Ligpræd. over N. V. *Thiset.*

Vind, Niels, 1615—46, til Grundet, eneste Barn af foranstaaende Niels V., blev født 10. Avg. 1615 paa Grundet, altsaa ½ Aar efter Faderens Død, og han var kun 12 Aar gammel, da han ogsaa mistede sin Moder. Hans Morbroder Jens Juel, da Lensmand paa Throndhjem, optog ham i sit Hus, indtil han 1629 blev sat i Sorø Skole. Efter at hans Uddannelse her var afsluttet, opholdt han sig fra 1633 flere Aar udenlands, i det han berejste Holland, England, Frankrig, Italien, Schweits og Tyskland og bl. a. studerede ved Universiteterne i Leiden og Padua. Efter sin Hjemkomst 1638 tog han Tjeneste som Hofjunker og fulgte 1640

Digitized by Google

som Marskal den af Corfits Ulfeldt ledede Ambassade til England, hvorhen han atter Aaret efter rejste i en kongelig Sendelse. 1641 fik han Kjøbenhavns Slot i Forlening, tog samtidig sin Afsked af Hoftjenesten og holdt 30. Okt. 1642 i Kjøge sit Bryllup med Mette Holgersdatter Rosenkrantz (f. 22. Dec. 1624 paa Laholm). Han nævnes 1642 og 1643 som Dommer i Admiralitetsretten og var 1643 blandt de Adelsmænd, som under de forestaaende Mønstringer skulde følge Kongens egen Person, men 1644 fik han Bestalling som Ritmester over et selvhvervet Kompagni. Om dettes Deltagelse i Krigen haves kun sparsomme Efterretninger, men Krigen kostede N. V. hans Helbred, og ligesom sin Fader fik han en tidlig Død, 5. Dec. 1646, paa Grundet. Hans Enke ægtede siden Erik Bille til Løgismose og efter dennes Død Niels Krabbe til Skjellinge (IX, 395). Hun døde 14. Febr. 1683.

E. Monrad, Ligpr. over N. V. *Thiset.*

Vind, Niels Krabbe, 1705—66, Gehejmeraad, var Søn af Etatsraad, Amtmand Christian V. († 1712) og Sønnesøn af ovfr. anførte Vicekansler Holger V.; hans Moder var Elisabeth Juel († 1741). Efter at have tjent som Page hos Kongen blev han 1729 Hofjunker og samtidig Sekretær i Danske Kancelli; 1731 sendtes han til England som Kancelli- og Legationssekretær ved Hoffet i London og forflyttedes 1735 i samme Egenskab til Paris, hvor han 1738 blev Chargé d'affaires og Aaret efter Minister; 1735 blev han Kammerjunker, 1740 Etatsraad og 1745 Kammerherre, 1744 Envoyé i Stockholm, 1752 Ridder af Danebrog, 1753 Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet, 1754 Overhofmester hos Dronning Juliane Marie, fik 1756 l'union parfaite, udnævntes 1758 til Gehejmeraad og 1766 til Gehejmekonferensraad; fra 1763 var kan Kurator for Vemmetofte Kloster óg fra 1764 tillige Direktør for Øresunds Toldkammer. Død paa Christiansborg 29. Juni 1766, ugift.

Hofman, Danske Adelsm. II, 32. Danmarks Adels Aarb. 1886, S. 398. Birch, Geheimeraader. *G. L. Wad.*

Vind, Oluf (Ole), 1590—1646, Hofprædikant, var født i Hyllinge ved Roskilde, hvor hans Fader, Jens Olufsen V., var Præst († 1602); Moderen, Marine Mortensdatter (Grum), var en Søster til Biskop Povl Mortensen Aastrup i Lund (I, 31). 1602 kom V. i Roskilde Skole og var i Huset hos Provst Poul Pedersen (XII, 637).

Digitized by Google

1609 afgik han til Universitetet, hvor Dr. Hans Poulsen Resen tog sig venlig af ham og gav ham Plads i sit Hus. Det var vel ved dennes Anbefaling, at den fattige Student Aaret efter fik Pladsen som «Fyrbøder» hos Prins Christian, da den 7aarige Prins efter sin Hylding som Tronfølger fik egen Hofstat paa Hørsholm. I denne Stilling og maaske siden som Kammertjener («cubicularius») forblev V. til 1615, men har dog kjendelig benyttet den ham levnede Fritid til med Flid at studere videre. 1611 tog han Bakkalavrgraden. Det skal have været den lærde Holger Rosenkrantz, som rev ham ud af den underordnede Hoftjeneste og førte ham tilbage til Studierne, hvortil han utvivlsomt var særlig oplagt. 1617 blev han af Resen, der nu var Sjællands Biskop, kaldet til Rektor i Slangerup og tog s. A. Magistergraden. 1619 blev han Konrektor i Roskilde, en Stilling, han dog opgav 1620 for at rejse udenlands, da han ved Rosenkrantz' Anbefaling havde faaet det kongl. Rejsestipendium, som kun plejede at gives til de haabefuldeste unge Videnskabsmænd. Tillige paatog han sig at vejlede en ung Mand af rig Familie, Abraham Meckelburg, der skulde rejse ud; til dem sluttede sig siden i Wittenberg et ungt Menneske fra Kjøbenhavn, Hans Christoffersen, der særlig ved V.s kyndige Vejledning i Græsk naaede saa vidt, at han siden blev Professor i dette Sprog ved Kjøbenhavns Universitet.

Efter at have tilbragt 4—5 Aar udenlands vendte V. tilbage og blev strax 1625 af Resen kaldet til den ledige Plads som Rektor ved vor Frue Skole i Kjøbenhavn. Men dette Embede forestod han kun i 3 Maaneder, da han s. A. valgtes til Sognepræst ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn. Her virkede han i 17 Aar og vandt et betydeligt Navn som Prædikant. Navnlig vides det, at han i Prædikener forklarede en ikke ringe Del af de bibelske Bøger, særlig Pauli Breve og Profeterne. 1642 blev han af Universitetet kaldet til Sognepræst ved vor Frue Kirke, hvormed Provsteembedet i Kjøbenhavn og Sokkelunds Herred var forenet. S. A. holdt han den siden udgivne Ligprædiken («De helliges Levned og Død») over sin gamle Velynder, Holger Rosenkrantz, hvis Skriftefader han havde været til det sidste. Da han i sit Embede «beteede sig besynderlig nidkjær for Guds Ære og straffede Synd og Ondskab foruden Persons Anseelse», men nogle Hoffolk følte sig trufne af hans frimodige Udtalelser og i den Anledning beklagede sig for Christian IV, forlangte Kongen, at Præsten skulde holde sin Prædiken om for ham, hvad han da ogsaa gjorde,

Digitized by Google

og det med saadan Fynd og Kraft, at Kongen kaldede ham til sin Hofprædikant og Konfessionarius. Man fortæller, at V. først undslog sig, fordi han ikke forstod sig paa Hofkomplimenter, fordi han for sit Helbreds Skyld maatte bære Kalot, ogsaa paa Prædikestolen, og endelig fordi han ikke kunde lade være at sige Sandhed, hvortil Kongen (som Grundtvig i sit kraftige Mindedigt har udtrykt det) skal have svaret: «I er en dygtig Præstemand — og præked, som I burde — de Hofmandsnoder ler Vi ad — tag tre Kalotter, om I gad — og Sandhed vil vi høre».

Det var 1645, at V. blev Hofprædikant. Aaret derefter vilde Universitetet kreere ham til Dr. theol.; men inden det kunde ske, døde han af Skjørbug 18. Avg. 1646. Han var 2 Gange gift: 1. (1627) med Anne († 1635), Datter af Sjællands Biskop, Dr. Peder Jensen Vinstrup, 2. (1641) med Sidsel, Datter af Borgmester i Kjøbenhavn Peder Andersen.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 588. Christian IV's egh. Breve I, 48. Grundtvig, Roskilde-Riim S. 90 ff. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 4 ff. Rørdam, Hist. Saml. og Studier IV. Kbhvns. Univ. Hist. 1537—1621. IV, 697.

H. F. Rørdam.

Vind, Ove, 1665—1722, Officer, Søn af førnævnte Vicekansler Holger V., blev født 16. Sept. 1665, Fændrik ved Marineregimentet 1685 og to Aar senere Kapitajn ved Dronningens Livregiment. 1696 kom han til Norge som Major ved oplandske nationale Infanteriregiment, fik 1697 Oberstlieutenants Karakter, blev 1700 virkelig Oberstlieutenant og 1704 karakteriseret Oberst ved samme Regiment. 1707 blev han Chef for akershusiske nationale Infanteriregiment, 1710 Brigadér, 1716 Generalmajor. Han fratraadte da Regimentskommandoen og overtog en af de søndenfjældske «Grænsekantoner», men blev allerede i Jan. 1717 udnævnt til kommanderende General nordenfjælds. Han tog sig med Iver og Nidkjærhed af sit nye, ansvarsfulde Embede. Grænseposteringerne søgte han at styrke ved nye Forhugninger og forberedte Troppernes hurtige Samling til Grænsernes Forsvar. Efter mange Vanskeligheder opnaaede han Kredit paa Levnedsmidler til Magasinerne hos Borgerskabet og inddrev desuden Forraad hos Bønderne til Trods for, at disse havde haft daarlig Avling sidste Høst. Da V. paa Grund af usikre og mangelfulde Efterretninger om Fjenden end videre fandt sig foranlediget til at holde Kompagnierne samlede, blev Misnøjen hos Almuen almindelig, saa meget mere som Fjenden i det store og hele holdt sig i Ro, og V.s Foranstaltninger

Digitized by Google

derfor ansaas for unødvendige. Delvis var det vel denne Misstemning mod V., men vistnok end mere de Omkostninger for «Kongens Kasse», som vare en Følge af Troppesamlingerne, der bevirkede, at han Vaaren 1718 mod sin Vilje blev erstattet nordenfjælds af Generalmajor Budde og udnævnt til Kommandant i Fredriksstad. Her døde han 15. April 1722. Han var gift med Alette Margrete Dorn (f. i Holsten 26. Okt. 1671, † i Danmark 11. Dec. 1749).

Danmarks Adels Aarbog 1886, S. 399. *C. O. Munthe.*

Vind, Sophus Holger Gustav, f. 1842, Landmand. S. V. er Broder til ovennævnte C. R. E. V. og fødtes 18. April 1842 i Korsør. Han blev Student 1860, deltog som Dragon frivillig i Krigen 1864, traadte 1865 tilbage fra Hæren som Sekondlieutenant, tog juridisk Examen 1870 og rejste derefter et Par Aar i Udlandet, lærte Landbrug paa Korselitze og kjøbte af Moderen 1873 Sanderumgaard, som han stadig driver. V. ægtede 12. April 1875 Adelgunde Pouline Fanny Erneste Tesdorpf (f. 18. Dec. 1856 † 8. Maj 1900), Datter af Gehejmeraad E. T. (XVII, 134). 1876 udnævntes han til Hofjægermester, 1898 til Kammerherre og 1900 til Kommandør af Danebrog af 2. Grad. — V., der er en fremskreden og dygtig Landmand, har været og er hædret med en Mængde Tillidshverv, der gaa adskilligt ud over de almindelige i Sogneraad og Amtsraad. Han har saaledes været Formand for Husflidsselskabet, Statshingsteskuekommissionen paa Fyn og de samvirkende Hesteavlsforeninger paa Fyn, i en Aarrække var han Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad, og han var Vicepræsident for Landmandsforsamlingen i Odense 1900. For Tiden er V. Formand for Fyens Stifts patriotiske Selskab, Allerup-Davinde Sogneraad, Kreaturforsikringsselskabet «Kustos», Livsforsikringsselskabet «Dan», Fyns Landmandsbank og Odense—Kjærteminde Jærnbanen; han er Medlem af Odense Amtsraad og i Bestyrelsen for en halv Snes Foreninger.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danmark. Hver 8. Dag IV, 60 f.

H. Hertel.

Krag-Juel-Vind, Jens Baron, 1723—76, Justitiarius, en Søn af Baron Jens Juel-Vind (Søn af ovfr. anførte Stiftamtmand Frederik V.) til Baroniet Juellinge († 1726) og Baronesse Ide Helle Margrethe Krag († 1738), var født 15. Juni 1723, traadte 1745 i Statstjenesten som Assessor i Danske Kancelli og fik 1747 Sæde i

Højesteret, hvor han 1750, kun 27 Aar gammel, rykkede op til Assessor med Votum; 1756 forlod han Højesteret for at overtage Embedet som Amtmand over Kjøbenhavns Amt, men vendte 1760 tilbage til Retten som Justitiarius. S. A. blev han tillige første Kommissarius ved Extraskatten og 1773 Medlem af Overskattedirektionen. Fra 1774 var han Provisor for Vallø og Kurator for Vemmetofte Kloster. 1746 var han bleven Kammerjunker, 1756 Kammerherre, 1768 Gehejmeraad og 1774 Gehejmekonferensraad; l'union parfaite fik han 1764, Danebrogsordenen 1766. Død 30. April 1776. Han var en baade human og dygtig Mand, der alle Vegne nød stor Anseelse. Som han med Omhu sørgede for sine egne Bønders Vel, saaledes støttede han som Amtmand ivrig Bestræbelserne for at gjøre Bønderne i Kjøbenhavns Amt til Selvejere (1767). Som Justitiarius var han Medlem af den Kommission, der 1771 udarbejdede Højesterets endnu gjældende Instrux, og Aaret efter var han en af de 9 Dommere i Struensees Sag, ligesom han var mellem dem, der havde det ubehagelige Hverv at afkræve Dronning Caroline Mathilde Erklæring i Sagen. Han havde arvet sin Faders Baroni og (1759) efter sin mødrene Slægt Stamhuset Stensballegaard — hvorefter han antog Navnet Krag — og ved sit Giftermaal 7. April 1752 med en Datter af Overjægermester C. C. v. Gram (VI, 163), Sophie Magdalene v. G. (f. 4. Jan. 1734, 1757 Dame de l'union parfaite, † 29. Nov. 1810), bragte han Arveretten til Grevskabet Frijsenborg i sin Slægt. Han ombyggede Juellinge og satte Gaard og Gods i fortrinlig Stand; baade han og hans Enke forøgede Besiddelserne.

Danske Herregaarde III: Stensballegaard; IV: Juellinge. Danske Mag. 5. R. V, 215. *G. L. Wad.*

Krag-Juel-Vind-Arenfeldt, Jens Carl Baron, 1767—1855, Officer, Godsejer. Han blev født 12. Okt. 1767 i Kjøbenhavn og var Søn af ovennævnte Gehejmeraad Jens Krag-Juel-Vind. 1783 blev han Sekondlieutenant i sjællandske Dragonregiment, kom det følgende Aar til Hestgarden, 1788 til slesvigske Rytterregiment som Premierlieutenant, blev 1789 Sekondritmester, 1800 Eskadronschef, 1803 Major, 1808 Oberstlieutenant og ved sin Afgang fra Hæren 1812 Oberst. Han var 1806 bleven Kammerherre og fik 1835 nyt Afskedspatent som Generalmajor. Fra 1803 til 1811 var han Medlem af Remontekommissionen, der var bleven oprettet 1796. Han døde 12. Avg. 1855. Efter sin Fader arvede han Stamhuset Steens-

Digitized by Google

ballegaard og Værholm. Han blev gift 5. Dec. 1788 i Assens med Mette Johanne Reedtz (f. 14. Marts 1770 † 19. Maj 1817), Datter af Holger R. til Palsgaard (f. 1738 † 1803). Med sin Hustru fik han Stamhuset Sæbygaard, som hun arvede efter Oberst Otto Arenfeldt (f. 1. Maj 1723 † 28. April 1806) og Hustru Elisabeth Bille Arenfeldt (f. 1713 † 1798), hvis Søstersøns Datter hun var. Ved Patent af 2. Juli 1807 antog han de Arenfeldters Navn og Vaaben i Forbindelse med sit eget. *Joh. Lesser.*

Krag-Juel-Vind-Frijs, Christian Emil Greve, 1817—96, Godsejer og Politiker, var Søn af Grev Jens Christian Carl K.-J.-V.-F. til Frijsenborg (f. 1779 † 1860) og Hustru Henriette Frederikke Magdalene f. zu Inn- und Knyphausen. Han fødtes paa Frijsenborg 8. Dec. 1817, blev Student fra Sorø 1835 og tog 1842 juridisk Embedsexamen. 1849 overtog han Styrelsen af den nordlige Del af Grevskabet, det største i Landet. Han var en dygtig, vidtskuende og human Styrer af sine store Besiddelser og var som saadan Foregangsmand paa forskjellige Omraader. Han saa, at Udviklingen gik i Retning af Fæstes Afløsning af Selveje, og ikke alene vilde han ikke modsætte sig denne Bevægelse, men han ønskede for sine Godsers Vedkommende at gjennemføre den med den videst mulige Hensyntagen til Fæsternes Tarv, hvorfor hele det under Grevskabet hørende betydelige Bøndergods i Løbet af forholdsvis kort Tid afhændedes til Selvejendom paa de liberaleste Vilkaar. Grevskabets Befolkning anerkjendte selv i fuldt Maal dette og rejste ham i taknemmelig Erindring derom 1872 en Broncestatue, som staar ved den sydlige Udkant af Frijsenborg Skov. Ejendommeligt for F. var det, at hvor langt han end var villig til at strække sig i personlig Imødekommenhed over for sine Fæstere, var han en bestemt Modstander af de Bestræbelser, som navnlig fra Bondevennernes Side udfoldedes i Retning af en Tvangsafløsning af Fæsteforholdet, og dette, i Forbindelse med hans konservative Grundsyn paa Stats- og Samfundsforhold, bragte ham til i 1850 at deltage i Stiftelsen af «Grundejerforeningen», hvis Formand han senere blev. I denne Egenskab støttede han i 1853—54 Ministeriet Ørsteds Politik og udtalte paa Foreningens Generalforsamling i Sommeren 1854, at det var en Illusion, naar man troede at kunne «sætte Helstaten og en sand og stærk Fællesforfatning som Maal» og samtidig «værne om Grundloven i alle dens Dele som et absolut og ubetinget Gode». Navnlig maatte, efter hans Skjøn, Valgloven undergaa

Digitized by Google

væsentlige Forandringer, og han satte sin Fortrøstning til «en stærk, aaben og konsekvent Optræden fra oven».

F.s støtte, tillidvækkende Personlighed og fremragende Samfundsstilling bragte ham efterhaanden en Række offentlige Hverv. Han blev saaledes Amtsraadsmedlem og valgtes 1858 ind i Rigsraadet. Han sluttede sig her til den konservative Helstatsgruppe, men indtog i øvrigt en meget tilbagetrukken Stilling. Taler var han ikke, og han brød sig, som han senere en Gang i en Debat med J. A. Hansen sagde, «ikke en Snus om Popularitet». Han fik desuden efterhaanden et mere aabent Øje for, at den Gruppe, han tilhørte, paa Grund af dens Faatallighed og dens ringe Tilslutning i Befolkningen savnede Betingelserne for at overtage Ledelsen under de da herskende Forhold. Efter sin Indtræden i Rigsraadet kom han til at staa de national-liberale mindre fjærnt end de fleste af hans Partifæller, og dette gav sig bl. a. Udtryk ved, at han i 1863 stemte for Novemberforfatningen.

Efter Ministeriet Monrads Fald 1864 svækkedes det national-liberale Partis Indflydelse saa meget, at den konservative Godsejergruppe i Rigsraadets Landsting, i hvilket F. efter Novemberforfatningens Ikrafttræden var indvalgt, kunde gjøre sig stærkere gjældende, og F. blev ganske naturlig Gruppens Førstemand. Mellem Godsejergruppen og Ministeriet Bluhme opstod der efterhaanden en Spaltning, i det Gruppen misbilligede Ministeriets Hældning mod de national-liberale og navnlig ikke kunde følge det i Forfatningssagen, som desuden ikke syntes at kunne bringes til nogen Afgjørelse under dets Ledelse. Foraaret 1865 førtes F. af en Mellemmand (J. Michaelsen) sammen med J. A. Hansen til en privat Forhandling om Forfatningsspørgsmaalet, og skjønt denne Forhandling foreløbig ikke førte til det attraaede Resultat, blev den dog Udgangspunktet for en Forstaaelse mellem Godsejergruppen under F.s Ledelse og en Del af Bondevennerne under J. A. Hansens. F. har sikkert haft meget at overvinde ved at gaa til denne Alliance med fordums Modstandere, men han indsaa, at hvis den Gruppe, han repræsenterede, skulde kunne gjennemføre sine politiske Synsmaader, navnlig i Forfatningssagen, og hindre, at de national-liberale atter fik Ledelsen, var det nødvendigt for den at søge Støtte uden for sig selv, og Bondevennerne frembød sig da som den eneste Mulighed. Her var dog paa visse Omraader et naturligt Fællesskab i Interesser og Synsmaader, og Modsætningen til de national-liberale var et stærkt Bindeled. Hen ad

Digitized by Google

Efteraaret opnaaedes der Overenskomst mellem F. og J. A. Hansen om den Ordning af Forfatningssagen, som senere fastsloges i den gjennemsete Grundlov, og Forbundet mellem «de store og smaa Bønder» besegledes ved Festmaaltidet paa Hotel Fønix 10. Okt. 1865, hvis Dato gav Navnet til den i Dec. s. A. dannede «Oktoberforening». Ved Festen paa Fønix, til hvilken 30 Medlemmer af det bondevenlige Venstre med J. A. Hansen og G. Winther i Spidsen havde indbudt F. og forskjellige Godsejere i og uden for Repræsentationen, betegnedes det gjennem J. A. Hansens og F.s Taler som Sammenslutningens Formaal at arbejde for «Kongedømmets Befæstelse, en fornuftig og sparsommelig Statshusholdning» og Embedsmændenes Tilbagetrængelse i det konstitutionelle Liv. Det var ogsaa her, F. sagde Ordene: «Hvad mig selv angaar, kan jeg kun sige: Jeg vil med mit Hus og med alt hvad jeg ejer tjene Danmark, mit kjære, nu sønderrevne Fædreland».

Da Ministeriet Bluhme ikke kunde gaa ind paa det af Rigsraadets Fællesudvalg i Overensstemmelse med Aftalen mellem F. og J. A. Hansen vedtagne Forfatningsforslag, aftraadte det 3. Nov., og den 6. s. M. dannede F. sit Ministerium, i hvilket han foruden Konsejlspræsidiet overtog Udenrigsministeriet, væsentlig af Godsejergruppen, uden at nogen af Bondevennerne eller de dem nærmeststaaende Politikere fik Sæde deri. F. overtog Ledelsen uden nogen personlig Ærgjerrighed, og det var utvivlsomt fuldstændig oprigtigt, naar han i et Brev, skrevet faa Dage efter sin Tiltrædelse, beklagede sig over, at han, der «siden sin Skolegang havde nydt den fuldstændigste Frihed», nu skulde «gaa med Lænken om Benet». Sit Syn paa Forholdene i det hele og paa den Opgave, han stillede sig selv, fremsatte han sammesteds i følgende Ord: «Folket er sygt efter al den Strid og Modgang og efter alle de fejlslagne Forhaabninger, og efter mit Begreb kan Kuren kun bestaa i kølende Pulvere og i en vis Omhyggelighed og Ømfindtlighed med ikke at hindre Saarene i at blive lægte. De vil deraf kunne se min Stilling lige over for den indre Udvikling: ikke nogen stærk Kraftudvikling, da jeg ikke har Midlerne til at udfolde denne, men en bestemt og sej Vilje, saa længe jeg har Ansvaret, til at bestræbe mig for at gjenindføre Disciplin og Orden i den hele Styrelse. Mine Bestræbelser have gjennem mange Aar gaaet i Retning af en Samarbejden og Forsoning af Landbostandens forskjellige Elementer; jeg er ikke blind for den ensidige Retning, navnlig i finansiel Opfattelse, som let kan blive Følgen, men jeg

Digitized by Google

anser af de Onder, mellem hvilke der maa vælges, dette for det mindste, thi Staten kan ikke vedblivende bestaa, naar Opposition støttes og bæres væsentligst af Regeringens underordnede Embedsmænd».

Ministeriet F. gjennemførte først Forfatningsrevisionen og derefter en Række andre Love af gjennemgribende Betydning, saaledes de store Kommunal- og Jærnbanelove, Hærlovsrevisionen, Straffeloven og Valgmenighedsloven. Denne sidste voldte særlige Vanskeligheder i Landstinget, og den gjennemførtes kun ved F.s virksomme Indgriben. Paa sit særlige Ministeriums Omraade havde F. den vanskelige og utaknemmelige Opgave at føre Forhandlingerne med Preussen om Opfyldelsen af Prager-Fredens § 5. Under det Frijs'ske Ministerium var Konsejlspræsidenten, trods det at han kun sjælden deltog i de parlamentariske Forhandlinger og ikke greb meget ind i Styrelsens Enkeltheder, utvivlsomt Ministeriets bærende og sammenholdende Kraft, og ved sin store Avtoritet, saa vel over for Kronen som over for Rigsdagens Partier, førte han sin Regering frelst ud over de Vanskeligheder, paa hvilke den mere end én Gang syntes at maatte strande. Af særlig Betydning var det gode Forhandlingsforhold, hvori han vedblivende forstod at sætte sig til Bondevennerne. Forskjellige Uoverensstemmelser, navnlig angaaende Fæstesagen, bevirkede dog, at dette Forhold til sidst løsnedes saa meget, at det vanskeliggjorde Ministeriets konstitutionelle Stilling, og da F. tilmed af andre Grunde trættedes, benyttede han Folketingets Nægtelse af et Par Bevillinger til Forstærkningens og Reservens Indkaldelse som Anledning til 19. Maj 1870 at indgive sin og hele Ministeriets Dimission. Siden General Raasløffs Fratræden, 19. April, havde han, foruden sine øvrige Portefeuiller, tillige midlertidig varetaget de to Forsvarsministeriers. Han medvirkede til Dannelsen af det Holsteinske Ministerium og anvendtes af dette kort efter sin Fratræden til et meget vigtigt Hverv, nemlig til at føre Forhandlingen med den franske Regerings overordentlige Afsending, Hertugen af Cadore, som kom hertil for at bevæge Danmark til at stille sig ved Frankrigs Side i Krigen mod Preussen. F. viste under denne vanskelige Forhandling, som tog sin Begyndelse 5. Avg., al den Besindighed og Takt, som var ventet af ham, og i sine Udtalelser til Hertugen lagde han, trods al Sympathi for Frankrig, intet Skjul paa, hvor uheldsvanger for Danmark han ansaa en Alliance med Frankrig for at være. Selv om vi, udtalte han paa Forhandlingens første Dag, forudsætte

Digitized by Google

de franske Vaabens Triumf, «saa forudse vi dog med Sikkerhed, at hvis Danmark, ved at have sluttet Alliance med Frankrig, maatte siges at have bidraget til sine tyske Naboers Ydmygelse, saa vilde det ikke blive det danske Monarki forundt i Fred at nyde Frugterne af vor mægtige Bundsforvantes Sejr. Under den antagne Forudsætning vil Frankrig være bleven rigere paa Berømmelse, mægtigere og sikrere paa sin Fremtid end nogen Sinde, men Danmarks geografiske Beliggenhed, den store Afstand, som altid vil adskille Kejserriget fra vor lille Stat, vil hindre den franske Regering i til enhver Tid at kunne yde os en virksom Støtte mod de tyske Lidenskaber, der efter Nederlaget ville vise sig paa ny og — lige over for Danmark — med desto større Skarphed, jo mere Andel det havde haft i at fremkalde dette Nederlag». — Efter sin Fratræden vedblev F. indtil 1880 at have Sæde i Landstinget, hvor han bevarede en ledende Stilling, uden dog mere end ganske undtagelsesvis at træde aktivt op. Ved Ministeriet Holsteins Fratræden 1874 opfordredes han til at danne det nye Ministerium, men afslog at modtage Hvervet. Efter sin Udtræden af Landstinget deltog han ikke mere i det politiske Liv, men ved den nordiske Industri- og Kunstudstilling 1888 lod han sig bevæge til at overtage Ærespræsidiet. F. udnævntes 1844 til Hofjægermester, 1849 til Kammerherre, 1866 til Storkors af Danebrog, 1869 til Ridder af Elefanten. 1867 arvede han Stamhuset Stensballegaard. 1. Maj 1847 ægtede han Thyra Valborg Haffner (f. 24. Juli 1821 † 1. Marts 1881), Datter af Generallieutenant J. W. R. H. (VI, 448). — Han døde 12. Okt. 1896.

Topsøe, Politiske Portrætstudier S. 98 ff. Illustr. Tid. 1896—97 Nr. 7. J. Michaelsen, Fra min Samtid II. *N. Neergaard.*

Krag-Juel-Vind-Frijs, Frederik Carl Greve, til Frijsenborg, 1753—1815, Stiftamtmand, var en Søn af ovennævnte Gehejmeraad Jens K.-J.-V. Han fødtes 9. Jan. 1753 i Kjøbenhavn, studerede ved Kjøbenhavns Universitet og blev allerede 1772, som en særlig Begunstigelse over for Faderen, der paa denne Tid var Justitiarius i Højesteret, i Følge kongl. Reskript Avskultant i den nævnte Ret, uagtet han først det følgende Aar underkastede sig juridisk Embedsexamen. Medens han (1774—77) tillige var tjenstgjørende Kammerjunker hos Arveprins Frederiks Gemalinde, blev der 1776 en Plads som Assessor i Højesteret ledig, og V. indgav nu en Ansøgning om, at dette Embede maatte henstaa ubesat,

Digitized by Google

indtil det, naar han 1778 blev fuldmyndig, kunde tildeles ham, og trods de berettigede Indvendinger, den daværende Justitiarius (Hjelmstjerne) gjorde imod denne Plans Realisation, opnaaede V. sit Ønske og blev, efter — for øvrigt paa tilfredsstillende Maade — at have aflagt den befalede Prøve, 7. Jan. 1778, altsaa 2 Dage før han fyldte 25 Aar, udnævnt til Højesteretsassessor. Det stillesiddende Liv, som denne Stilling førte med sig, virkede imidlertid skadelig paa hans Helbred, og i 1782 sluttede han derfor med Stiftamtmanden over Laaland-Falsters Stift, Kammerherre G. H. Krogh (IX, 520 f.), der tillige var Amtmand i Aalholm, Halstedkloster og Maribo Amter, en Overenskomst, i Følge hvilken Krogh imod en aarlig Afgift skulde afstaa ham sine Embeder, og denne Overenskomst blev approberet af Kongen, endskjønt Rentekammeret i sin Indstilling angaaende Sagen, der var leveret Kammeret med en af Guldberg affattet anbefalende Indstilling, havde mindet om, at Frd. 20. Febr. 1717 indeholdt et Forbud imod en saadan Konfirmation. De nævnte Embeder, hvormed Nykjøbing Amt 1803 forenedes, beklædte V. derefter, indtil han 1804 fik sin Afsked; han søgte denne, fordi hans Moder kort forinden havde «afstaaet ham en Del af Grevskabet Frijsenborg», som han ved hendes Død 1810 fuldt ud arvede og besad til sin Død, 10. April 1815, paa Juellinge. — Han var 1777 bleven Kammerherre med Anciennitet fra 1776, og 1803 havde han faaet det hvide Baand. — 4. April 1777 blev han gift med Komtesse Frederikke Juliane Holstein-Ledreborg (f. 27. Okt. 1758 † 30. Jan. 1819), en Datter af Kammerherre og Overhofmarskal Christian H. Greve af Ledreborg (VIII, 25) i hans 2. Ægteskab. *G. Kringelbach.*

Krag-Juel-Vind-Frijs, Mogens Christian Greve, f. 1849, Godsejer, Politiker, er Søn af ovennævnte Grev Christian Emil K.-J.-V.-F. og født 4. Maj 1849 paa Søbygaard ved Hammel. M. F. tilbragte nogle Drengeaar paa Herlufsholm og blev i 1868 Student i Horsens, Aaret efter Cand. phil. Han tilbragte derefter nogle Ungdomsaar i Ind- og Udland og var i 1876—80 i diplomatisk Tjeneste, særlig i London. Da Faderen i 1880 nedlagde sit Mandat som Landstingsmand for 10. Kreds, blev Sønnen hans Eftermand, dog ikke uden en stærk forudgaaende Valgbevægelse inden for Kredsen. Knap to Aar senere tiltraadte han i Følge kongl. Resol. af 17. April 1882 Besiddelsen af Grevskabet Frijsenborgs nordre Del,

Digitized by Google

og ved Faderens Død i 1896 overtog han det samlede Grevskab og Stamhuset Stensballegaard.

Grev F. traadte ind i Rigsdagen som Bærer af et politisk Navn, der i sig selv var meget af et Program, og med en social Grundvold, der blot krævede nogen politisk Evne for at gjøre ham til en Mand af Betydning i dansk Politik. Denne Evne besad han. Han holdt sig i Begyndelsen tilbage med den Beskedenhed, der ogsaa i det politiske Liv regnes Begynderen til Fortjeneste, og han har aldrig attraaet at spille en fremtrædende Rolle under Forhandlingerne i Landstingssalen. Men hans sunde Omdømme, hans Kjendskab til Mennesker og Livsforhold, det retlinede i hans Karakter og det vindende i hans Personlighed bragte ham til at høre til dem, som Meningsfæller netop gjærne ville trække frem. Han fik Sæde i mange vigtige Udvalg, ofte som deres Formand — her skal alene nævnes, at han i en lang Aarrække har haft Sæde i Landstingets Finansudvalg —, og fra 1887 har han været Medlem af Rigsretten. I Udvalgene og i de almenpolitiske Forhandlinger uden for Salen har han i mange Aar hørt til de mest indflydelsesrige, og han bidrog væsentlig til det politiske Forlig i 1894. Ved Ministerskifterne i 1897 og i 1900 var Opmærksomheden i første Linje henvendt paa ham, uden at Forventningerne opfyldtes.

En særlig fremskudt Stilling, der ogsaa har nødvendiggjort en jævnligere, om end altid kortfattet Deltagelse i Salsforhandlingerne, har Grev F. indtaget, siden den Fraktion af Højre, der senere er kaldt det frikonservative Parti, udsondrede sig med ham som Fører. Anledningen til Bruddet var den i Rigsdagssamlingen 1900—01 fremtraadte skarpe Meningsforskjel om, hvorvidt Regeringens Skattereformforslag eller de af Folketingets Skattelovskommission i Sommeren 1900 udarbejdede Forslag burde danne Grundlaget for Landstingets Arbejde paa denne Sag. Men selvfølgelig laa Aarsagerne dybere, og for Grev F.s Vedkommende er det — hvad der end har kunnet være at sige imod Maaden, hvorpaa Bruddet indlededes, — ikke vanskeligt i hans nuværende Politik at skjelne Fortsættelsen af Grundlinjerne fra Faderens Politik i Tresernes Midte og hans egen fra Halvfemsernes Begyndelse. En medbestemmende Faktor af Vægt har utvivlsomt ogsaa været en Forudfølelse af, at den øjensynlig tilstundende Kursforandring i dansk Politik vilde faa mindre social Rækkevidde, naar Repræsentanter for det store Hartkorn dannede Bro mellem det gamle og det nye, end naar et saadant

Digitized by Google

Bindeled savnedes. Grev F.s Parti indtager efter Landstingsvalgene i Sept. 1902 en for en saa faatallig Gruppe mærkelig indflydelsesrig, og i Længden ret udsat, Stilling som Tungen i Landstingets Vægtskaal. — F. har siden 1886 været Medlem af Skanderborg Amtsraad og selvfølgelig udført en Række andre Hverv af stedlig Natur, og han er i sin Egn og i sin Landsdel højt agtet som human Jorddrot. Tillige kan det erindres, at han i Firsernes Begyndelse paatog sig og med Dygtighed løste den Opgave ved en Rejse til England at varetage Danmarks Indførselsinteresser under Kvægsygdommen her i Landet.

Grev F., der i 1874 blev Hofjægermester og i 1888 Kammerherre, ægtede 8. Sept. 1884 Komtesse Frederikke Sophie Elisabeth Danneskjold-Samsøe (f. 26. Juni 1865), Datter af nuværende Chef for det kongl. Theater og Kapel Hofjægermester, Grev Christian Conrad Sophus D.-S. (f. 29. Avg. 1836) og Wanda Sophie Elisabeth Candia f. Zahrtmann (f. 12. Avg. 1842). *M. P. Friis.*

Windfeld, Jens, 1726—81, Præst, blev født 22. Dec. 1726 i Ribe af borgerlige Forældre. Han kom til Universitetet 1744 fra Ribe og tog Attestats 1750. Sin Præstegjerning begyndte han 1761 som Kapellan i Varde, men blev 2 Aar efter Sognepræst i Navr og Sir (ved Holstebro) og giftede sig 1764 med Maria Stephensen, hvis Fader var Forpagter paa Lundenæs. Han blev Herredsprovst 1775 og døde 7. Dec. 1781. W. var en kundskabsrig Mand, der i sin afsides Egn holdt Studeringerne godt ved lige og til Stadighed havde unge Mennesker i Huset, hvilke han dimitterede til Universitetet. Han var en rettroende, bibelfast Præst og kunde ikke finde sig i de nye Strømninger i Tiden. Saaledes havde Herrnhutismen i ham en skarp Modstander; til Advarsel mod den udgav han 1778 «Erindringer om det herrnhutiske Parti og Væsen til Prøvelse og Advarsel». I flere andre Smaaskrifter hævdede han Bibelens Lære om Miraklerne og om Legemets Opstandelse.

O. Nielsen, Efterr. om Hjerm og Ginding Herreder S. 254. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Windfeld, Niels, 1735—1810, Præst, fødtes 23. Dec. 1735 paa Olofgaard (Ribe Stift), hvor hans Fader Jens W. var Forpagter. Han deponerede 1756 og fik Attestats 1758, kom til Norge allerede s. A. og blev 1767 personel Kapellan i Kvitesejd, til hvilket Kald han — fra 1773 Sognepræst og fra 1800 Provst — blev knyttet til

Digitized by Google

sin Død, 23. Juni 1810. Han var en nidkjær Mand, oprettede et Læseselskab, fik indført Evangelisk-kristelig Salmebog og var i det hele en Mand, som Biskop Hansen (VII, 36) maatte sætte Pris paa. Nogen Taler var han ikke, men derimod en meget dygtig Kateket. Han nød stor Anseelse i sin Menighed, hvor han i velgjørende Øjemed anvendte meget af den Formue, han samlede, ligesom han gjorde meget for Præstegaardens Forbedring. Mest bekjendt er han bleven ved den faste Skole, han oprettede paa Gaarden Kirkegroven, hvormed 1818 blev forbundet et Lærerseminarium, der endnu er i Virksomhed. Gift 1. (4. Dec. 1767) med Anne Sophie Meldahl (f. 3. Dec. 1722 † 1793, begr. 15. Febr.), Datter af Kapitajn Augustinus M. og Margrete f. Pharo; 2. (7. Febr. 1794) med Christense Paus (f. 1753, døbt 7. April, † 19. Sept. 1823), Datter af Sorenskriver Hans Pedersen P. og Andrea Jespara f. Nissen.

Faye, Christiansands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 440. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 493. *D. Thrap.*

Winding, August Henrik, 1835—99, Pianist og Komponist, fødtes 24. Marts 1835 i Taars paa Laaland, hvor Faderen Anders Frederik W. (f. 30. Juli 1785, † i Kjøbenhavn 17. Jan. 1868) var Præst. Fra sit 4. Aar fik Drengen Undervisning paa Klaveret, først af Moderen Marie Annette f. Raaschou († 1865), derefter af Faderen. Denne, en ivrig Musikenthusiast og kjendt som Textudgiver af Weyses «Kæmpeviser», 2. Hæfte, blev 1840 Præst til Himmelev og Roskilde Kloster og kom derved nærmere til Hovedstadens Musikliv. Allerede 1843 vakte Drengen Opsigt som Klaverspiller i «den musikalske Forening» paa Nytorv; hans egentlige offentlige Debut var dog i Juni 1851, hvor han ved Caroline Lehmanns Koncert i Kasino spillede Mendelssohns Rondo capriccioso og i Dec. s. A. i «Musikforeningen» Mozarts Klaverkoncert i D-Moll «med en sjælden Smag og Færdighed». Han havde ogsaa nydt en grundig Undervisning: nemlig 1847 af Carl Reinecke og de 3 paafølgende Aar af Anton Rée; deres elegante Teknik har haft en betydelig Indflydelse paa W.s Spil. Komposition lærte han af N. W. Gade. 1855 blev han Student, og Aaret efter rejste han til Leipzig og Prag, hvor han studerede hos den bekjendte Pianist Alexander Dreyschock. Efter sin Hjemkomst blev han Musikforeningens Yndling som Klaverspiller, og baade her og ved mange andre Koncerter beundredes han som en fin og aandfuld Fortolker

Digitized by Google

af Klassikerne. Hans Udførelse af Beethovens Klaverkoncert i G-Dur var eminent. Ogsaa som en inspirerende Lærer skattedes han højt, saa vel i Musikkonservatoriet, hvor han var ansat fra dets Begyndelse 1867, som af talrige private Elever. En nervøs Armlidelse, fremkaldt ved Overanstrængelse i Foraaret 1872, standsede hans Virksomhed i flere Aar; sit ufrivillige Otium benyttede han til at fortsætte sin, alt tidlig med Held begyndte, Kompositionsvirksomhed, stærkt opmuntret dertil af Gade. Fra 1881 optog han igjen sin Lærergjerning ved Konservatoriet og blev efter Gades Død Medlem af Bestyrelsen. Da han ved den skandinaviske Musikfest 1888 atter hørtes som Klaverspiller, modtoges han med sympathisk og lydeligt Bifald, men han var bleven forsigtig og optraadte herefter kun sjældnere. Dog hørtes han endnu i Febr. samme Aar, som han bortkaldtes ved en temmelig pludselig Død (16. Juni 1899). Hans efterladte Hustru, Clara Johanne Frederikke (f. 1839), hvem han havde ægtet 1864, er en Datter af J. P. E. Hartmann. Af W.s Kompositioner, som indbefatte o. 60 Værker, kan nævnes: Symfoni (Op. 39), Nordisk Ouverture (Op. 7), Klaverkoncert (Op. 16), Strygekvintet (Op. 23), Klaverkvartet (Op. 17), — spillet af ham med Bifald bl. a. i Leipzig, da han 1869 rejste paa det Anckerske Legat, — 2 Violinsonater, 1. Akt af Balletten «Fjældstuen» (opført 1859) m. m. Desuden flere Hæfter Vokalmusik, hvoraf nogle aandelige Sange bruges i Kirken, men Hovedparten af hans Produktion er dog en Mængde Klaversager, der udmærke sig ved fin og nobel Struktur. 1892 hædredes han med Professortitelen og fast Statsunderstøttelse.

Erslew, Forf. Lex. Vilh. Møller, Danske Kunstnerportræter. Schytte, Musiklex. Niels W. Gade, Optegnelser og Breve (1892). Højskolebladet XXIV, 806. Illustr. Tid. XLI Nr. 39. *S. A. E. Hagen.*

Vinding, Peder, 1637—84, Retslærd, var Søn af Professor theologiæ ved Gymnasiet i Odense Jens Poulsen V. (f. 1609 † 1655) og Karen Hansdatter Bruun († 1662). Han fødtes i Odense 25. Juni 1637, afgik fra nævnte Bys Gymnasium til Universitetet 1657, studerede senere i Udlandet, hvor han 1662 i Orleans erhvervede den juridiske Licentiatgrad for en Afhandling: «Disputatio juridica inauguralis de feudis» (berører ikke danske Forhold). 1663 kjøbte han af Peder Brockenhuus Hovedgaarden Gammel Lammehave paa Fyn, med hvilken han 1679 forenede Ny Lammehave. Han omtales som Assessor i Kancellikollegiet (uvist fra hvilket Aar) og

Digitized by Google

udnævntes 1683 til Medlem af Kommissionen angaaende en Del Kjøbstæders Regnskaber i Landsdommer Jens Rosenkrantz' (XIV, 250) Sted. Litterær Virksomhed synes han, bortset fra ovennævnte Afhandling og et Par ubetydelige Disputatser fra hans yngre Aar, ikke at have udfoldet. Dog siges han kort forinden sin Død at have faaet overdraget det Hverv at oversætte Danske Lov paa Latin. Han døde paa sin Gaard 16. Marts 1684. — Han var gift med Susanne Hahn († 1701), Datter af Raadmand i Odense Herman H. og Else Jørgensdatter Mule. Hans Enke ægtede 1692 Apotheker Jacob Gottfried Becker (II, 23).

Worm, Lex. over lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Resen, Bibliotheca Regiæ Academiæ donata, pag. ult. Burman Becker, En Borger i Odense i det 17. Aarh. S. 18. Leerbeck, Forsøg til en Beskrivelse over Ringe Sogn S. 38 f.

Poul Johs. Jørgensen.

Vinding, Poul, 1658—1712, Professor, var en Søn af den nedenfor nævnte Rasmus V. i hans andet Ægteskab. Han blev født i Kjøbenhavn 8. Sept. 1658 og indskrevet som akademisk Borger ved Universitetet 25. April 1675. Allerede et Par Aar efter, i Febr. 1677, blev han designeret til Universitetsprofessor, men foretog derefter en fleraarig Udenlandsrejse til Holland, England, Frankrig og Tyskland. Efter at være kommen hjem fra Strasburg 1681 holdt han en med stor Anerkjendelse modtagen Disputation over Lukianos' Skrift om Peregrinos Proteus og blev straks derpaa beskikket til Professor i græsk Sprog ved Universitetet, hvilken Post han beklædte til sin Død; men samtidig gjennemløb han ligesom sin Fader en glimrende juridisk og politisk Løbebane, i det han 1686 blev Assessor i Hofretten og i Kancelliet, 1688 Assessor i Højesteret, 1693 Justitsraad og endelig Etatsraad 1706. Han var tillige et meget benyttet Medlem i en Række Kommissioner. Han døde pludselig af et apoplektisk Slag 27. Marts 1712. Straks efter sin Udnævnelse til Professor ægtede han i 1682 Margrethe Sophie Bøgvad, en Datter af Anders B., Kæmner ved Øresunds Toldkammer. Han ansaas for sin Tids bedste Latinist i Danmark efter Ole Borch og har efterladt sig en Række latinske Mindetaler over fornemme og berømte afdøde (den svenske Dronning Ulrikke Eleonore, Prins Jørgen, Vilhelm Worm, Grev Conrad Reventlow, Ole Borch). Allerede i sin Studentertid holdt han ved Kommunitetet forskjellige endnu bevarede Disputationer over filologiske Æmner; men det af hans Arbejder, som man synes at

Digitized by Google

have sat mest Pris paa, var en kort Oversigt over den græske Litteraturs Historie «De variis linguæ Græcæ scriptoribus». Han inddelte den græske Litteratur i fire Perioder, som han betegnede efter Aarstidernes Navne som «Ver, Æstas, Autumnus, Hiems»; de tre første Dele udgav han i Aarene 1693, 1699, 1703, men den sidste Del, hvori han havde villet omtale den byzantinske Litteratur, saa aldrig Lyset. Værket har han villet indrette efter Forbillede af Ole Borchs Oversigt over den latinske Litteratur (jvfr. II, 505); men det er et meget tarveligt og ufuldstændigt Arbejde, som vidner om, at Studiet af Græsk her hjemme paa den Tid ikke har staaet videre højt. Nyerup tilskriver ham ogsaa Forfatterskabet til en græsk Grammatik «Grammaticæ Græcæ præcepta majora», som efter kongelig Befaling udkom i Kbhvn. 1703; men Bogen selv bærer dog ikke hans Navn som Forfatter eller Udgiver. — Han havde en Søn, *Rasmus Vinding den yngre*, som blev Kancelliraad og Justitsraad og døde ugift i Kjøbenhavn 21. Juni 1727; han var Herre til Bistrupgaard i Sjælland og syslede ogsaa lidt med græsk Filologi, i det han 1702 udgav Euteknios' prosaiske Parafrase af Oppianos' Digt Ixeutica.

J. Bircherods Indbydelsesskrift til Universitetets Mindefest for P. V. 16. Juni 1712. Worm, Lex. o. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. *M. Cl. Gertz.*

Vinding, Rasmus, 1615—84, Professor, var født 19. Marts 1615 i Vindinge (nu Fuirendal) i Flakkebjærg Herred, hvor hans Fader M. Poul Jensen Kolding (IX, 360) da var Præst. Da denne fremragende Mand 1622 flyttede til Herlufsholm for at overtage Forstanderposten der, indsattes Sønnen i Skolen sammesteds. I de 10 Aar, V. søgte denne Skole, havde den ikke mindre end 6 Rektorer, hvad vel næppe var til Gavn for Undervisningen. Men da de fleste af dem vare meget dygtige Mænd, kom V. dog vel forberedt til Universitetet 1632. Han fik Bolig hos Professor Hans Hansen Resen, der havde været den første af hans Rektorer (XIV, 1). 1634 tog han Bakkalavrgraden og blev derpaa af Biskop H. P. Resen sendt til Slangerup for at vikariere i Rektoratet. 1635 tog han theologisk Attestats og blev strax efter af nævnte Biskop beskikket til Hører ved Kjøbenhavns Skole. I denne Stilling forblev han i 3 Aar; men da han mærkede, at Lærergjerningen berøvede ham Tiden til egne Studier, nedlagde han 1638 Embedet og begav sig paa en Studierejse, først til Leiden og siden til Paris, hvor han fik gode Forbindelser og blev en Tid. Her udgav han en

Digitized by Google

Mindetale over Biskop Jesper Brochmands nys afdøde, haabefulde, eneste Søn. Derpaa rejste han til Universitetet i Angers og siden til det nærliggende store Jesuiterkollegium la Flèche, hvor han optraadte som Forfatter af et ret mærkeligt politisk Skrift «De Regno hæreditario et electivo». I la Flèche fik han 1640 Brev fra Biskop J. Brochmand, at han skulde komme hjem, da der var en Stilling, hvortil Biskoppen havde udset ham. Det var Rektorembedet i Sorø. Uden just at ile begav V. sig da paa Hjemvejen. Foreløbig blev han dog kun konstitueret som Rektor, da han endnu ikke havde erhvervet Magistergraden, som krævedes i denne Stilling. I Juni 1641 tog han imidlertid Graden og virkede saa til April 1646 med megen Anseelse og Dygtighed i det nævnte Embede. Det var dog ikke hans Hensigt at blive i den efter hin Tids Betragtning underordnede Skolevirksomhed; men da der foreløbig ikke var noget andet, der tilbød sig, trak han sig for en Tid tilbage til Privatlivet og tilbragte Tiden dels hos sin Svoger M. Johan Dideriksen Bartskær, Præst paa Herlufsholm (I, 577), dels hos den lærde Fru Birgitte Thott (XVII, 318), indtil han i Febr. 1648 kaldedes til Professor i Græsk ved Universitetet. I denne Stilling gjorde han god Fyldest og vandt ikke ringe Anseelse, hvortil ogsaa bidrog, at han var en i mange Retninger brugbar Mand. Han var saaledes Trinitatis Kirkes Værge fra 1658 til 1672 og vor Frue Kirkes fra 1660 til kort før sin Død. Derimod frabad han sig det paa ham 1662 faldne Valg som Universitetets Rektor, vistnok fordi han da allerede var stærkt optaget af Hverv, der laa uden for Universitetet. Ved sine Giftermaal var han for øvrigt nøje knyttet til det akademiske Aristokrati. 1649, 15. Juli, havde han nemlig ægtet Margrethe, Datter af Professor Jacob Fincke (V, 149), og da hun døde 15. Avg. 1650, blev han paa ny gift 1653, 17. April, med Ingeborg, Datter af Biskop Jacob Matthiesen i Aarhus (XI, 189). Da hun var en Slægtning af V.s første Kone, maatte kongl. Bevilling til Ægteskab erhverves.

Efter at have gjennemlevet Kjøbenhavns Belejring (1658—60) blev V. en af Universitetets deputerede paa den store Rigsdag 1660 og fik her Lejlighed til at arbejde for Gjennemførelsen af de Tanker om Arvelighed og Enevælde, som han for 20 Aar siden under sit Ophold i Frankrig havde udtalt. Han blev da ogsaa en af de Mænd, som den nye Enevælde i betydelig Grad lagde Beslag paa. Allerede 1660 blev han Assessor i Kancellikollegiet og samtidig eller lidt senere tillige i Højesteret. I disse Stillinger

Digitized by Google

var han i høj Grad pligtopfyldende. Ved sin stærke Hukommelse, sin Ordenssans og Veltalenhed kom han til at indtage en fremragende Plads blandt Rettens Medlemmer, og da Kansler P. Redtz 1664 blev sendt til Norge for i Kongens Navn at forvalte Højesteret der, blev V. medgivet ham. Fra 1670 var han Referendarius i Højesteret. Hans væsentlige Andel i Udarbejdelsen af Danske Lov vil ndfr. blive behandlet. 1661 ombyttede han Lærestolen i Græsk med det ved M. Peder Spormands Død ledige Professorat i Historie og Geografi. Optaget, som han var, af meget andet, kunde han dog næppe gjøre synderligt derved; dog har han indlagt sig en betydelig Fortjeneste af selve Universitetets Historie ved 1665 at udgive «Regia Acad. Hauniensis in Regibus, Conservatoribus, Rectoribus, Professoribus suis repræsentata», et meget nyttigt, skjønt ikke fejlfrit Arbejde, der væsentlig er et Uddrag af de akademiske Programmata funebria. Da V.s Arbejde i Lovkommissionen og andre ham paalagte Arbejder, saasom Revisionen af Skatkammerets Regnskaber og Deltagelse i forskjellige Kommissioner, stillede betydelige Krav til hans Tid, fritoges han for at holde Forelæsninger, uden derfor at opgive sin Plads ved Universitetet. Da det var bekjendt, at V. havde staaet i et mangeaarigt Venskabsforhold til P. Griffenfeld — om end denne i sin Højhedsperiode havde trukket sig noget tilbage fra ham — saa undgik V. det tunge Hverv at sidde til Doms over den forhen saa mægtige Statsmand. Hans Anseelse var i den følgende Tid usvækket. Efterhaanden fik han Titel som Kancelliraad (1679), Justitsraad (1680) og Etatsraad (1684), og det paa en Tid, da slige Titler havde Nyhedens Glans og derfor betød mere end i en sildigere Tid. Han døde efter nogen Tids Svagelighed 4. Sept. 1684. — Hans Hustru overlevede ham med Sønnen Poul (s. ovfr.) og Datteren Anna, gift med Peder Hjorth, Assessor i Kancellikollegiet. En Søn, Jacob V., døde under sine Studier i Strasburg 1681.

Vinding, Acad. Haun. S. 384 ff. S. Jonæsøn, R. V.s Lif og Lefnetz Ihukommelse (1684). Danske Saml. 2. R. II. Jørgensen, P. S. Griffenfeld I—II (passim).

H. F. Rørdam.

— Skjønt Rasmus Vinding ikke egentlig var *Jurist*, er hans Navn dog nøje knyttet til en af de betydningsfuldeste Begivenheder i den danske Rets Historie, nemlig Udarbejdelsen af Danske Lov, der for en meget væsentlig Del er hans Værk. V. var ikke

Digitized by Google

Medlem af de to første Lovkommissioner. Først 1666, da den 3. Kommission nedsattes, kom han med og blev strax en farlig Konkurrent for P. Lassen (X, 116), som hidtil havde været Sjælen i Lovarbejdet. Dettes videre Gang indtil Lassens Død (1681) afspejler i alle dets Faser en bitter Kamp mellem de to Mænd, der hver især søgte at faa den afgjørende Indflydelse paa Lovbogens endelige Form. Modsætningen mellem dem var vistnok mere af personlig end af videnskabelig Natur; i hvert Fald er det urigtigt, naar man i V. særlig har villet se Forkæmperen for de nationale Synspunkter, i Lassen Repræsentanten for de romanistiske. V. var oprindelig sin Medbejler underlegen, navnlig i Kjendskab til den gjældende Ret, og hans første Udkast («Codex Fredericius» 1667), hvis Udarbejdelse rigtignok blev stærkt fremskyndet, kan næppe staa Maal med Lassens samtidige Arbejde. Han havde maaske heller ikke sejret, om han ikke 1669 var bleven hjulpet frem af P. Schumacher, der udvirkede en hemmelig Befaling til ham om at udarbejde et nyt Udkast, dog efter en anden og mere omfattende Plan. Dette Udkast («det første Projekt»), der endnu samme Aar overleveredes Kongen, viser overraskende Fremskridt, sammenlignet med Udkastet af 1667. V. havde øjensynlig i Mellemtiden arbejdet energisk paa at sætte sig ind i Lovstoffet og i den gjældende Retspraxis, som han i stort Omfang tog Hensyn til. Udarbejdelsen af «første Projekt» skaffede ham dog ikke strax Sejren. Den Revisionskommission, som nedsattes 1672, og af hvilken vel Lassen, men ikke V. var Medlem, omarbejdede det paa væsentlige Punkter, og det var først den anden Revisionskommission (1675) som V. beherskede, der endelig skaffede ham Overtaget. Her førtes Udkastet til Dels tilbage til dets oprindelige Form og fik i det hele den Skikkelse («det sidste Projekt»), som det siden hen bevarede. Vel nedsattes der endnu to Revisionskommissioner, af hvilke dog ingen talte Lassen som Medlem; men da kunde der ikke længere være Tale om at forlade det givne Grundlag, og selv om der vedtoges en Mængde Ændringer, blev det dog i Hovedsagen V.s Arbejde, som 1683 ophøjedes til Lov. Det skal endnu tilføjes, at det næppe er rigtigt, naar man (L. Aubert) har antaget, at V. foruden de to ovennævnte Udkast i Tiden mellem 1672 og 1675 har udarbejdet endnu et tredje. Som af V. A. Secher paavist er det Arbejde, man har anset for det tredje Udkast, netop Resultatet af den anden Revisionskommissions Arbejde. — Som Dommer i Højesteret roses V. for Skarpsindighed og Retfær-

Digitized by Google

dighed, en Dom, som bekræftes af de endnu bevarede Voterings-protokoller.

V. A. Secher og Chr. Støchel, Forarbejderne til Kong Christian V's Danske Lov. Tidsskrift for Retsvidenskab 1895 S. 32—66 og 1896 S. 378—93.

Poul Johs. Jørgensen.

— Rasmus Vinding var ogsaa *Filolog* og Professor i græsk Sprog ved Universitetet i Tiden 1648—61. Han skrev som saadan en Række Universitetsafhandlinger over filologiske Æmner (Commentarii in Euripidis Hecubam 1648, 1656; in Euripidis Medeam 1657; de origine litterarum Græcarum 1661; en Udgave af Marciani Heracleotæ (d. v. s. Scymni Chii) Periegesis med latinsk Oversættelse 1662); men hans filologiske Hovedværk var «Hellen», som først efter hans Død udkom, aftrykt efter hans eget Manuskript, i XI. Bind af det store Samlerværk «Gronovii Thesaurus Antiquitatum Græcarum», Leiden 1701. Han har deri givet en summarisk Oversigt over hver af de forskjellige, før Alexander den stores Tid existerende græske Smaastaters Historie fra deres første Oprindelse. Det er væsentlig kun en ganske kritikløs Sammenhobning af de vigtigste Forfattersteder, hvor de behandlede Enkeltæmner berøres, anlagt i Smag med de lignende Samlerværker af Meursius og andre; nu har det næppe nogen som helst Betydning mere.

Worm, Lex. o. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. *M. Cl. Gertz.*

Vingaard, jvfr. Viingaard.

Vingaard (Wyngarthener), **Hans,** —1559, Bogtrykker. Da Hans Tausen havde begyndt sin mærkelige reformatoriske Virksomhed i Viborg, maatte det være ham af Vigtighed at faa en Bogtrykkerpresse til Raadighed. Det maa da antages, at det er ham, der har foranlediget, at H. V. «fra Stuttgart» kom her til Landet og begyndte at prente Bøger, som det synes allerede 1526, i Viborg (Bruun, Aarsberetn. fra det St. Kongl. Bibliothek II, 353 og 397). Fra 1528 af haves en Række Skrifter udgaaede fra hans Presse. I Febr. 1529 fik han kongl. Privilegium paa «at lade prente danske Postiller og indføre og sælge dem i Danmark udi 3 samfælde Aar». Fra 1532 trykkede V. i Kjøbenhavn og fik s. A. et 3 Aars Privilegium paa at prente den danske Rimkrønnike med Tillæg af Kong Hans' Krønnike. 1536 afkjøbte han M. Christiern Pedersen hans Bogtrykkeri, men synes først længe efter (o. 1550) at være kommen i virkelig Besiddelse deraf. Endnu ved Sælgerens Død (1554) var

Digitized by Google

Kjøbesummen ikke betalt. I en Række Aar trykkede V. lejlighedsvis for Universitetet, inden dette endnu havde faaet en fast Bogtrykker. Han boede i Ny Graabrødrestræde paa det gamle Graabrødreklosters Grund. I hine Tider maatte imidlertid en Bogprenter tillige være Bogfører, om han vilde have sine Bøger afsatte; V. ses da saaledes 1553 at have haft Bogudsalg i Kirkens Vaabenhus i Malmø, og rimeligvis har han ogsaa opslaaet sin Bod andensteds, hvor der var Udsigt til Afsætning. — Han synes at være død 1559. Hans Hustru hed Karine Nielsdatter.

Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I. Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621 I—II. Ny kirkehist. Saml. II. Danske Mag. I, 29. Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre i Middelald. S. 286. *H. F. Rørdam.*

Vingaard, Mats, —o. 1600, Bogtrykker. Ovennævnte Hans Vingaards Forretning fortsattes af hans «Arvinger». Blandt disse var sikkert M. V., der forekommer som Bogprenter i Kjøbenhavn 1568, om ikke før, og endnu 1599. I en Række Aar var han Universitetets Bogtrykker. Hans største Foretagende er Trykningen af Frederik II's store Foliobibel (1588); adskillige Dele af Huitfeldts Krønnike ere ogsaa udgaaede fra hans Presse og mange andre Skrifter, deriblandt et («Historien om Jesu Pine og Død», 1587), som V. paastaar selv at have «sammenskrevet». — Henimod Aarhundredets Slutning synes det dog at være gaaet meget tilbage for ham. Da han havde trykt adskillige Skandskrifter og uanstændige Viser, bleve Professorerne utaalmodige, og det endte med, at V. 1599 «blev sat af Universitetets Tjeneste» og Pladsen med de til den knyttede Fordele overladt til Henrik Waldkirch (XVIII, 201), der alt længe havde været en farlig Konkurrent for V. Vistnok er denne afgaaet ved Døden ikke længe efter dette Nederlag.

Nyerup, Læsendes Aarbog for 1800 S. 18 f. Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621 II, 664 f. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I.

H. F. Rørdam.

Wingaard, Mogens Mogensen, 1639—o. 1710, Rektor, var født 9. Dec. 1639 i Nørholm (Aalborg Amt), hvor hans Fader, Jens Jensen Sjørslev, var Præst; hans Moder, Anne Kjeldsdatter, havde forud været gift med Formanden Mogens Thomesen Wingaard, efter hvem denne hendes Søn fik Navn. W. blev Student fra Aalborg 1660 og tilbragte i sin Studietid 3 Aar i Vitus Berings Hus. 1666 vendte han tilbage til Aalborg som Konrektor, tog 1667 Magistergraden og rykkede allerede 1668 paa Biskop Anders

Digitized by Google

Ringkjøbings Anbefaling op i Rektoratet, et forholdsvis godt Embede for en Mand i hans Alder. Han har uden Tvivl ogsaa i flere Henseender været Stillingen voxen, da han hverken manglede Interesser eller Kundskaber, selv om Professorerne ikke altid vare fornøjede med Stilen i hans Testimonier; men hans Egenraadighed, Stridighed og Drilagtighed saa vel over for sine foresatte som over for andre gjorde hans Embedstid til en Kjæde af Ubehageligheder, som til sidst endte med hans Afskedigelse. Uheldet vilde dertil, at han i 2 af de Biskopper, Matth. Foss og Henr. Bornemann, som fungerede i hans Tid, stødte paa en stærk gejstlig Herskesyge, især hos sidstnævnte, og at han fra 1670 til Konrektor havde en saa utiltalende Person som Mag. Ole Bjørn (II, 365). Med denne havde W. en Strid i Anledning af forskjellige Sigtelser, han havde tilladt sig mod sin Konrektor for Uredelighed m. v., med Sognepræsten ved Budolphi Kirke procederede han om Forrangen; men den Sag, som især optog ham i en Aarrække og omsider fældede ham, var en vidtløftig Proces om Kirketienden af Ø. og V. Hassing Sogne, som var henlagt til Rektors Løn; W. oppebar i flere Aar Indtægterne uden at erlægge de befalede Afgifter af Tienderne til Kirkerne, skjønt en Provsteret 1674 dømte ham dertil. En Landemodedom 1680, der i Hovedsagen stadfæstedes af Højesteret, fik ham vel til at udrede, hvad han skyldte til 1680, men de følgende Aar var han atter i Restance, og samtidig kom han i Proces med den med W.s Lærervirksomhed meget misfornøjede Biskop Foss, som W. ikke uden Grund beskyldte for at gaa ham for nær i hans Rettigheder. Højesteret dømte ham 1682 til at gjøre Biskoppen Afbigt og udstede en skriftlig Forpligtelse, hvis Misligholdelse skulde medføre Embedsfortabelse, hvilken Eventualitet indtraadte 1684, da han endelig dømtes fra Rektoratet. W. levede derefter nogle Aar i Vendsyssel, hvor han ejede noget Jordegods i Kaas, Jetsmark Sogn, fra 1689 i Kjøbenhavn, beskæftiget med litterære Sysler. Endnu 1710 fik han som gammel og syg et Legat for fattige Studenter og er vistnok snart efter død. Gift synes han aldrig at have været. Foruden nogle danske og latinske Digte m. m. har han leveret Oversættelser af Florus (1699) og en Del af Curtius (1704), hvilken sidste har givet Holberg Anledning til at lade Jacob v. Tyboe gjøre «Mons Wingaard» til en stor General. Om end hans Hovedformaal med disse Arbejder var at skaffe sig noget til Livets Ophold — «Gak ud og hent mig nogle Penge ind» siger han i Fortalen til Florus — maa han dog siges at have ud-

Digitized by Google

ført sit Arbejde med Omhu; saa vel et godt Sprog som en gjennemtænkt Orthografi lagde han Vægt paa.

Tauber, Aalborg Kath. Skoles Disc. I, 143; III, 44. Hundrup, Lærerst. ved Aalborg Kath. Skole I, 13 ff. Jydske Saml. 2. R. I, 369; IV, 413 f. Hist. Tidsskr. 3. R. III, 654.

G. L. Wad.

Winge, Adolf Herluf, f. 1857, Zoolog, er Søn af Fuldmægtig i Marineministeriet, Karl Gustav W., og Hustru Anna Kirstine f. Mønster og født 19. Marts 1857. Han blev Student fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn 1874, tog Magisterkonferens i Naturhistorie 1881, blev 1883 Medhjælper ved Zoologisk Musæum og 1885 Assistent (Viceinspector) sammesteds. Til dansk Favnistik har W. leveret rige Bidrag, hvoraf maa nævnes: «Om Arvicola arvalis i Danmark» (1875), «Om nogle Smaapattedyr i Danmark» (1882), 5.—20. Aarsberetning om danske Fugle (1890—1903), «Om Steppehønen i Danmark i 1888», «Om jordfundne Fugle fra Danmark» (1903). I det store arkæologiske Værk «Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark» har W. behandlet Afsnittene om Hvirveldyr og meddelt Oplysninger om Stenalderens Husdyrracer og deres sandsynlige Afstamning. I «Meddelelser om Grønland» haves fra hans Haand to værdifulde Arbejder, «Grønlands Fugle» og «Grønlands Pattedyr». Af Arbejder, der vel ere favnistiske, men dog med overvejende morfologisk Indhold og — ligesom flere andre af W.s Skrifter — gjennemtrængte af den Lamarckske Synsmaade, fremhæves: «Om græske Pattedyr . . . med Bemærkninger om Familierne Soricidæ, Mustelidæ, Muridæ og Myoxidæ», «Jordfundne og nulevende Gnavere fra Lagoa Santa, med Udsigt over Gnavernes indbyrdes Slægtskab», en Række tilsvarende med fint udførte Tavler forsynede Afhandlinger om Flaggermus, Pungdyr (med Udsigt over Forholdet til Monotramer og Krybdyr), Rovdyr, Aber o. fl. — Rent morfologiske Arbejder ere: «Om Muldvarpens og Spidsmusenes Kranier og Spidsmusenes systematiske Stilling» (1877) og «Om Pattedyrenes Tandskifte, især med Hensyn til Tændernes Former» (1882). W.s sidste Arbejde, «Om jordfundne Pattedyr fra Danmark» med 7 smukt udførte Tavler (1904) er — ligesom Flertallet af hans ovennævnte Skrifter — offentliggjort i «Vidensk. Medd. fra d. naturhist. Forening i Kbhvn.»

W. er overalt, hvor Lejlighed dertil gaves, traadt i Skranken for Dyrebeskyttelsen og har baade her i Landet og i Udlandet givet vægtige Indlæg i Kampen. I Begyndelsen af 1904 blev han valgt

Digitized by Google

til korresponderende Medlem af det berømte «Zoological Society» i London. *Jonas Collin.*

Winge, Gustav Oluf Bang, 1855—89, Zoolog. O. W. er Broder til ovenstaaende A. H. W. og født 14. Maj 1855 i Kjøbenhavn, blev 1872 Student fra Borgerdydskolen, hvorefter han i nogle Aar studerede Jura. Hans Kjærlighed til Zoologien drog ham imidlertid over til denne Videnskab, og 1881 tog han Magisterkonferensen i Naturhistorie, hvorpaa han 1883 blev ansat som Medhjælper ved Universitetets Zoologiske Musæum. — Han fortsatte de af Prof. Lütken begyndte Aarsberetninger om danske Fugle (3. og 4. Hæfte), en Del af Danmarks Bidrag til et internationalt Foretagende, der især gik ud paa at klare Fuglenes geografiske Udbredning og deres Vandringer. I «Fugle fra Knoglehuler i Brasilien» (i «E Museo Lundii», 1887) har han nedlagt Resultatet af et betydeligt og samvittighedsfuldt Studium, som des værre blev standset og til sidst helt afbrudt af den ulægelige Brystlidelse, der førte til hans Død, 16. Febr. 1889. Ligesom Broderen var han en ivrig og varmtfølende Dyreven, der ogsaa i Litteraturen kæmpede mod den brutale Udryddelse af Dyr for Sportens Skyld («Jægernes skadelige Dyr», 1886). *Jonas Collin.*

Winge, Herman Peter, f. 1839, Forstmand. P. W. er født i Kjøbenhavn 16. Sept. 1839. Faderen, Kancelliraad Oluf Bang W., var 1817—37 Sekretær (Kontorchef) ved den kongl. afrikanske Konsulatsdirektion, blev afskediget, da man nedlagde hans Kontor, og drev siden Handel med Vin og Kul; 1836 ægtede han som Enkemand Vilhelmine Sophie Frederikke Mønster, Datter af Biskop P. H. M. (XII, 107). W. voxede op i det velstaaende landlige Hjem paa Østerbro, det havde fra Faderens første Ægteskab med en Søsterdatter af Fru Gyllembourg bevaret Forbindelsen med den Heibergske Kreds. Efter at være privat dimitteret til Universitetet i 1859 studerede W. i et Par Aar Jura, men da han af Helbredshensyn opholdt sig i en Skovridergaard, faldt han paa at tage Forstexamen, og han drev nu et særdeles frit Studium, dog kjendelig paavirket af J. Fr. Hansen (VII, 18); den vigtigste Del af sin praktiske Uddannelse fik han hos H. C. Ulrich (XVIII, 72). Allerede 1861 havde W. mistet sin Moder; 1867 døde Faderen, og 6. Dec. s. A. ægtede W., da han havde afsluttet sin Examen, Josephine Qvistgaard (f. 22. Nov. 1841), Datter af Morten Christen Q.

Digitized by Google

til Gjerdrup og Sønnedatter af P. C. Q. (XIII, 326). Der var Tale om at knytte W. til Undervisningen i Skovbrug, men Forsøget strandede; han fungerede 1867—68 med Ministeriets Billigelse som Assistent hos H. C. Ulrich, og tillige drev han fra 1868 Skovhugst og Træhandel i Sverige sammen med Professor N. C. Frederiksen (V, 368), hvem han desuden var en fagkyndig Støtte i Kritikken af de bestaaende danske Skovforhold; 1870 trak W. sig dog tilbage fra ham. I de følgende Aar udfoldede han en omfattende og i flere Henseender banebrydende Virksomhed ved Planlægning for private Skove, bl. a. paa Grevskabet Frijsenborg med tilhørende Godser, og her blev han 1875 ansat som Overførster, hvilken Stilling han endnu beklæder; i nogle Aar havde han desuden Overtilsyn med Skovene ved de laalandske Godser Pederstrup og Christianssæde. I mere end 30 Aar har han næsten uafbrudt fungeret som Censor ved Skovbrugsexamen, og 1890—1903 har han været Medlem af Hedeselskabets Repræsentantskab.

Paa mange Maader har W. paavirket sin Samtid. Under hans Ledelse, der støttedes af Besidderens varme Interesse, tog Landets største private Skovbrug stærkt Opsving. Frugten af et intensivt og originalt Kulturarbejde er henved 1/2 □ Mil fortrinlig Ungskov, til Dels frembragt paa skovblottet Grund; Tilvirkning af de anselige Træmasser er fremmet med stor Kraft, og et vidtstrakt Salg underhaanden er indført. Med særlig Interesse har W. omfattet Arbejderforholdene; først og fremmest er han dog en ypperlig Administrator; han besidder en, ikke mindst her i Landet, ualmindelig Evne til at finde og vinde dygtige Medarbejdere og til at benytte de enkelte underordnede saaledes, at de yde det meste og bedste, de formaa. Ogsaa paa mange andre Skovbrugere, med hvilke W. er kommen i Berøring, har han virket vækkende og befrugtende; for Undervisning og Examen i Skovbrug har han haft stor Betydning ved sin Virksomhed som Censor og ved sin Forbindelse med en Række af Landbohøjskolens Lærere. Erkjendelsen af hans fremragende Dygtighed affødte Bestræbelser, der dog ikke have baaret Frugt, for at knytte ham til Statens Skovbrug.

Som Forfatter er W. i sine yngre Aar næsten ikke optraadt, men fra 1894 har han, til Dels under Mærket π, skrevet en Række Artikler i Tidsskrift for Skovvæsen, af hvilke de betydeligste handle om Skovbrugets Salgsvæsen og Arbejderforhold; allerede tidligere, 1889, udgav han under Mærket Pressler Jensen en Piece «Om Skovreguleringens rare Skat og uberegnelige Velsignelse», en vittig

Digitized by Google

Parodi paa J. F. W. Jespersens Skrift «Om Skovreguleringens Betydning for vort Skovbrugs Udvikling». *A. Oppermann.*

Winge, Niels, 1781—1850, Postdirektør, der var en Søn af Stadsmægler Severin Nielsen W. (f. 15. Maj 1742 † 9. Marts 1790) og Olava Maria Georgia f. Bang (døbt 19. Avg. 1747 † 12. Febr. 1816), fødtes i Kjøbenhavn 7. Juli 1781, blev 1799 privat dimitteret til Universitetet og 1803 juridisk Kandidat. Allerede Aaret forinden var han bleven ansat som Kopist i den afrikanske Konsulatsdirektion, hvor han 1804 avancerede til Fuldmægtig. 1805 blev han tillige Fuldmægtig i Bank- og Vexelkontoret i Kjøbenhavn og 1812 Kontrollør sammesteds. 1813 udnævntes han til Kontorchef i Postkassepensionsdirektionen, overtog 1816 den tilsvarende Stilling under Direktionen for den almindelige Pensionskasse, blev 1823 tillige Assessor sammesteds og var 1832—42, da Direktionen hævedes, Medlem af denne. Fra 1835 var han tillige Medlem af Generalpostdirektionen, men afskedigedes fra denne Stilling ved Direktionens Ophævelse 1848. Han døde 28. April 1850 i Kjøbenhavn. 1815 havde han faaet Titel af Kancelliraad, 1823 af Justitsraad, 1829 af Etatsraad og 1846 af Konferensraad. Var han end ikke en Mand af fremragende Evner, saa bødede han i alt Fald gjennem hele sin Embedsførelse herpaa ved den ubestridelige Flid og minutiøse Nøjagtighed, hvormed han røgtede sin Gjerning. — Han blev 20. Jan. 1808 gift med Hansigne Anna Ravn (f. 20. Maj 1786 i Kjøbenhavn, † 18. Maj 1861 sammesteds), en Datter af Kjøbmand Hans R. og Anna Holck f. Neukirchen, der 2. Gang var gift med Generalpostdirektør C. V. Lange (X, 18). *G. Kringelbach.*

Vinhofers, Dina, s. Dina.

Winkel, Janus Henrik, f. 1844, Landmand. W. er født 26. Maj 1844 paa Dybvad i Vendsyssel og er Søn af Godsejer Adolf Nikolaj W. og Oline Hansine f. Roulund. W. lærte Landbrug paa Brattingsborg og Sallerupgaard, studerede 1864—65 paa Landbohøjskolen, tog 1. Del af Landbrugsexamen, men maatte paa Grund af en Øjensygdom afbryde Studierne, forpagtede 1869—83 Avnsbjærg i Viborg Amt og 1881—95 Dybvad. 1896 blev W., der 9. Nov. 1877 havde ægtet Mette Marie Jespersen, Datter af Etatsraad, Herredsfoged C. M. J. (VIII, 463), ansat som landbrugskyndig Medarbejder ved statistisk Bureau. Han har spillet en betydelig

Digitized by Google

Rolle i Foreningslivet, har været Dommer ved talrige Udstillinger og fra 1882—87 Formand for Hjørring Amts Landboforening og fra 1887—95 for Landboforeningen «Vendsyssel». I Aarenes Løb har han udfoldet en frodig Skribentvirksomhed, der foruden landbrugstekniske Spørgsmaal (Mejeribrug osv.) navnlig har omfattet Landbrugets statistiske og økonomiske Forhold, og 1892 udgav han Skriftet «Landbrugets Benyttelse af Produktpriserne i Aarrækken 1872—90». Allerede saa tidlig som i 1876 blev han knyttet til Fjords (V, 186) Forsøgsvirksomhed, ved hvilken han i en Aarrække var en skattet Medarbejder. Da «Det danske Landbrugs Toldbeskyttelsesforening» blev stiftet 1897, overtog han Stillingen som dens Sekretær, og 1899 udgav han «Landbrugstold ude og hjemme» og 1901 «Hvorfor og hvorledes kræver Landbruget Toldbeskyttelse?». Til den af Regeringen i 1899 nedsatte Landbrugstoldkommission var han knyttet som statistisk Medhjælper.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danmark. Hjørring Amts Landboforening 1845—95 S. 76. Landboforeningen Vendsyssels Medlemsblad 1895.

H. Hertel.

Winkler, Bernt Otto, 1779—1845, Kirurg, var en Søn af en svenskfødt Gaardejer og Gartner W. paa Frederiksberg og fødtes her 13. Dec. 1779, dimitteredes til Universitetet fra Borgerdydskolen 1796 og tog 1804 Examen ved det kirurgiske Akademi. 1806—8 var han Reservekirurg ved Frederiks Hospital, derefter Overlæge ved Felthospitalet i Frederiksborg og erholdt 1808 Regimentskirurgs Karakter. 1820 blev han Bataillonskirurg ved Kongens Livjægerkorps, 1825 Divisionskirurg, 1835 Stabskirurg (1842 Stabslæge) ved Søetaten. 1840 blev han Medlem af Sundhedskollegiet. 26. Nov. 1845 indtraf hans Død. Han var ugift og stiftede i sit Testamente et større Legat for Distriktslægeenker. Oehlenschläger omtaler ham som sin nære Barndomslegekammerat og Ungdomsven; senere fjærnedes de fra hinanden.

Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Oehlenschlägers Levned og Erindringer, passim.

Jul. Petersen.

Winsheim, Veit Oertel, 1521—1608, kongl. Raad, Søn af den ansete tyske Filolog Veit W., blev født i Wittenberg, hvor Faderen var Professor. Han blev selv Professor sammesteds o. 1560 og tillige Raad hos Kurfyrst August af Sachsen. Af denne benyttedes han i diplomatiske Ærender, saaledes til Frederik II af Danmark, hos hvem han var Afsending baade 1579 for at mægle i

Digitized by Google

Striden med Hamborg, 1580 for at overvære de slesvigske Hertugers Hylding i Odense og 1581 for at deltage i Forhandlingerne paa Landdagen i Flensborg angaaende Arvedelingen efter Hertug Hans den ældre. Han vandt herved den danske Konges Gunst, blev hans holstenske Raad og fik ved hans Hjælp et Kanonikat i Hamborgs Domkapitel; tillige var han dog Raad hos flere tyske Fyrster, bl. a. hos Hertug Ulrik af Meklenborg. Under Formynderstyrelsen efter Frederik II's Død kom han til at spille en ikke ringe Rolle. Som Christian IV's befuldmægtigede blev han udelukket fra Landretsdagen i Slesvig 1593 af Hertug Johan Adolf af Gottorp i Overensstemmelse med Enkedronning Sophies Ønske. Han sendtes s. A. af Regeringen til Hertug Ulrik af Meklenborg, og baade dette Aar og 1594 til Kejseren for at varetage Kongens Interesser under Striden med hans Moder. 1595 fik han Bestalling som kongelig dansk Raad. Han døde 13. Nov. 1608. Han var gift, først 1558 med Euphrosyne Pontanus og efter hendes Død 1562 med Anna Stymphell († 1588).

Moller, Cimbria lit. II, 1006 f. Tr. Lund, Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø II.

J. A. Fridericia.

Winsløw, Carl, 1796—1834, Skuespiller. W., hvis Forældre vare kongl. Lakaj, senere Køkkenskriver ved Kongens Hofholdning Lars Stub W. (f. 23. Okt. 1753 † 21. Nov. 1826) og Anne Maria f. Baltzersen (f. 4. Sept. 1762 † 27. Sept. 1816), fødtes 19. Febr. 1796 i Kjøbenhavn; han, der var den yngste af fem Søskende, var i sine første Leveaar saa svagelig, at hans Onkel, ndfr. nævnte Kirurg F. C. W., endog en Gang spaaede, at han ikke vilde leve Dagen til Ende. Tidlig aabenbarede W. Anlæg for Portrættegning, og han fik ogsaa i nogen Tid Undervisning hos Maleren Professor C. A. Lorentzen (X, 375), men hans Forældre mente, det var bedre at holde ham til noget nyttigt, og fik ham derfor strax efter hans Konfirmation anbragt i Lære hos en Urtekræmmer. Temmelig hurtig lykkedes det dog W. at slippe fri af denne Plads, men kun for at anbringes som Volontær i General-Kommissariatskollegiets 1. Departement; skjønt han her to Aar senere fik fast Ansættelse ved Revisionen af de norske Regnskaber, fandt han sig ikke tilfreds, maaske bidrog ogsaa en Karikatur, han havde tegnet af Kontorchefen, til at gjøre Tjenesten mindre behagelig; det være nu hermed, som det være vil, kort sagt: W. forlod Kontoret og meldte sig 18 Aar gammel til Debut ved det kongl. Theater.

Digitized by Google

Han blev antaget som Elev ved den hensygnende dramatiske Skole, og nu fulgte en Række trange Aar for W., men han gav ikke tabt. Han længtes mod de største Opgaver og maatte nøjes med de Smaaroller, der tilfældig vare ledige i Øjeblikket; dette Misforhold gav ham, der fra sine svagelige Barndomsaar havde bevaret et pirreligt Sind, noget anmassende og selvsikkert saa vel over hans Fremtræden paa Scenen som over hans Maade at omgaas sine Kammerater paa; han regnedes i disse Aar paa begge Sider af Lamperækken for en opblæst Begynder, der aldrig vilde blive til noget. Han var ogsaa fra Naturens Haand meget slet udrustet i ydre Henseende: hans Skikkelse var lille og spinkel, hans Ansigt var ganske vist smukt formet, men skarpt og temmelig ubevægeligt, og hans Stemme var svag og klangløs, til Tider endog tynd og spids. Intet Under derfor, at det kun var faa og smaa Roller, han fik tildelt, særlig da han troede sig kaldet til at spille muntre Elskere, Lapse og lystige Tjenere, men da han temmelig hurtig kom til bedre Erkjendelse af sit Talents Natur og sine Evners Ufuldkommenhed, tog han for Alvor fat paa at afhjælpe sine Mangler, forbedre sine Midler og aflægge sine Skavanker, og det lykkedes ham nu af og til, f. Ex. som Fanejunker v. Schrankenau i «Soldaterne» (Okt. 1816), at give gode Løfter som vordende Karakterskuespiller.

Der gik dog endnu adskillige Aar, inden W. fik Lejlighed til at udfolde sine Evner paa Karakterfremstillingens Omraade. Ganske vist rykkede han, der fra Avg. 1814 havde været Korist ved Theatret, gjennem Skuespiller ved Hoftheatret (Avg. 1817) op til kongl. Skuespiller (Avg. 1819), men han indtog alligevel en lidet fremtrædende Plads i Personalet, og da Theaterchefen Kammerherre Holstein (VIII, 32) nærede en ligefrem Modvilje mod ham, tildeltes der ham kun faa Roller, og en stor Del af det Repertoire, han spillede i disse Aar, tilfaldt ham kun, fordi han takket være sin sjældne Hukommelse var i Stand til i andres pludselige Sygdomsforfald at overtage selv store Roller med Dags Varsel. Ved denne Gjøren-sig-nyttig opnaaede W. at vække Publikums Opmærksomhed, ligesom han ved sin kraftfulde Udførelse af enkelte Roller, f. Ex. Izarn i «Røverborgen» og Skofte i «Palnatoke», vakte Kjenderes Interesse, men det var dog først, da Jonas Collin i 1821 indtraadte i Theaterdirektionen, at der oprandt lysere Tider for W. Collin skaffede ham ej alene flere Roller, men ogsaa et Gagetillæg, der satte ham i Stand til 9. Dec. 1821 at ægte sin trolovede, Skue-

Digitized by Google

spillerinden Jfr. Sophie Jacobine Schaltz (f. 29. Maj 1800 † 2. April 1876), og den huslige Lykke, han fandt i Ægteskabet, havde en mildnende Indflydelse paa hans bitre og mistænksomme Sind.

Halvandet Aar senere naaede han, ligeledes ved Collins Bistand, et andet af sine Længslers Maal: en Studierejse til Udlandet. Hovedsagelig for et Laan af Theaterkassen foretog han i Sommeren 1823 en Rejse til Hamborg og Berlin, og den blev det afgjørende Skjel i W.s Kunstnerliv: han rejste ud usikker og famlende, men han vendte hjem som en maalbevidst Kunstner. Han lærte i Berlin den store Karakterfremstiller Ludvig Devrient at kjende baade som Skuespiller og som Menneske; den Aandsbeslægtethed, han fandt hos denne, frigjorde hans Evner; det var ham, for at bruge hans egne Ord, «som om der gik et Slør fra hans Øjne og faldt et Lys i hans Sjæl». Inden Aaret 1823 gik til Hvile, fik han Lejlighed til at aflægge Vidnesbyrd om Rejsens frugtbringende Indflydelse: i Oktober tegnede han som Johan i «Ungdom og Galskab» et lyst og livagtigt Billede af en ægte jysk Bondeknøs, og paa Aarets sidste Dag brød han som Korherren i Boyes «Juta» afgjørende igjennem som Karakterskuespiller; han forenede i sin Fremstilling af denne Natur og Fantasi, indtrængende Menneskekundskab og dæmonisk Uhygge.

I de følgende Aar udfoldede W. sig til en Karakterfremstiller af sjælden Omfang og Dybde saa vel paa det alvorlige som paa det komiske Omraade, og hans skabende Fantasi kom den samtidige danske Lystspildigtning til stort Gavn. Skjønt W. allerede Juni 1825 som Franz Moor i «Røverne» viste, hvor dybt han kunde lodde i de menneskelige Lidenskaber — saa dybt, at han langt overgik den danske Scenes Gigant Ryge, der havde udført denne Rolle 2 Aar i Forvejen — fandt Theatret størst Anvendelse for ham inden for Lystspillet og Vaudevillen. Han skabte her en Række Figurer, som den pilne Zierlich i «Aprilsnarrene» (April 1826), den gnavne Klister i «De uadskillelige» (Juni 1827), den emsige Mester Naal i «Den dramatiske Skrædder», den groteske Joseph Golz i «Østergade og Vestergade» (Dec. 1828) og den forfængelige Nar Arthur i «Kjøge Huskors» (Nov. 1831), hvortil Forbillederne gik lyslevende om i Datiden, men hans Fantasi var saa stærk, saa selvskabende, at han i sin Gjenfremstilling potenserede deres Latterligheder og i det hele gav dem et Anstrøg af Karikatur, dog uden paa noget Punkt at overskride den gode Smags Grænse, tvært imod var der over hans Figurer «en vis Sirlighed,

Digitized by Google

der . . . behersker de fleste af hans øvrige Evner med næsten pedantisk, og derfor vel kjendelig Strænghed» (J. C. Ryge). Denne Sirlighed, eller omsat i Nutidens Sprog Stilstrænghed, gav W.s Udførelse af finere Lystspilroller, som Dr. Cajus i «De muntre Koner i Windsor» (Marts 1830) og Perin i «Donna Diana» (Marts 1834) en aandelig Overlegenhed, der fejrede sin største Triumf i hans fint-ironiske Robert i «Amors Genistreger» (Marts 1830).

Hvor megen Anseelse W. end vandt som komisk Karakterskuespiller, tilfredsstillede disse Roller ikke hans Kunstnerærgjerrighed, han længtes bestandig mod de alvorlige Karakterer i Dramaet og Tragedien, og da Theatret ikke bød ham dem, søgte han, «der kæmpede for at bringe Naturen og de menneskelige Ejendommeligheder op til den højeste Grad af kunstnerisk Fremstilling» (Bournonville), dem selv op i den store Litteratur, som han i sine ledige Timer fordybede sig i, først og fremmest hos Shakspeare. Adskillige af dennes store Karakterer, som Richard III, Kong Lear, Jago, Othello og Kaliban, indstuderede han for sig selv, og skjønt han vel vidste, at han maatte opgive ethvert Haab om at komme til at fremstille dem paa Scenen, anvendte han dog udholdende Flid og indtrængende Fordybelse paa Udarbejdelsen af dem, og aldrig betragtede han den Tid, der medgik hertil, som spildt. Hvad Theatret bød denne Kunstfanatiker af alvorlige Opgaver var kun smaat: i Sept. 1825 fejrede han en Triumf ved sin hensynsløse Fremstilling af den forvorpne Skurk i den franske Folkekomedie «De to Galejslaver», i Marts 1829 gav han et paa samme Tid stilfærdigt og myndigt Billede af Schewa i «Jøden», og i Febr. 1833 fremstillede han med aaben Djærvhed Kold i Oehlenschlägers «Tordenskjold». Det var ikke meget, og dog kunde Ryge ikke unde ham disse Roller, men tiltrumfede sig til W.s store Fortørnelse i misundelig Magtsyge Schewa; efter kun én Opførelse afgav han atter Rollen, og hvad der var udtænkt til W.s Forringelse, vendte sig saaledes til hans Forherligelse.

Udførelsen af Ludvig XI i Casimir Delavignes Tragedie blev W.s Storværk, den hvilede paa et indtrængende Studium og blev et mægtigt Sjælemaleri, rystende ved de lønlige Dybder i Menneskets Indre, det afdækkede, gribende ved den Kamp mellem Sjæl og Legeme, det fremstillede, begejstrende ved den storslaaede Kunst, hvormed det var udført selv i de mindste Enkeltheder. Denne Aften, 15. Maj 1834, sejrede W.s stærke Sjæl over hans skrøbelige Legeme, men Sejren kostede ham Livet; under Indstu-

Digitized by Google

deringen vare hans Kræfter tagne kjendelig af, for hver Prøve bleve de færre og færre, hans Kammerater opfordrede ham til at vente til næste Theateraar, men han frygtede, det saa skulde være for silde; med Opbydelse af sine sidste Kræfter slæbte han sig Forestillingsaftenen hen paa Theatret, og med en Hjærneanspændelse, der sprængte hans skrøbelige Legeme, holdt han ud til Tæppets Fald, men da var hans Vilje brudt, og han sank sammen med de Ord: «Gud ske Lov, jeg holdt dog ud! Ja, ja, det var ogsaa sidste Gang». Og det blev sidste Gang, forgjæves søgte han i Sommerens Løb at komme til Kræfter paa Landet, saa satte han sit Haab til et Vinterophold i Syden, men da Theaterdirektionen afslog hans Andragende om en Understøttelse hertil, faldt han sammen, og efter en Maaneds Bevidstløshed døde han 6. Okt. 1834 i Kjøbenhavn.

W. havde foruden sin første Udenlandsrejse senere gjæstet Tyskland 2 Gange, med Statsunderstøttelse i Sommeren 1826 og paa egen Bekostning i Sommeren 1829; sammen med N. P. Nielsen optraadte han i Sommeren 1833 som Gjæst paa Theatrene i Christiania og Bergen.

Erslew, Forf. Lex. Portefeuillen 1839 III, 145 ff. (Ryge) Critisk Sammenlign. S. 35 ff. Bournonville, Mit Theaterliv II, 421 ff. *Arthur Aumont.*

Winsløw, Frederik Christian, 1752—1811, Kirurg, fødtes i Kjøbenhavn 12. Marts 1752 som en Søn af nedennævnte Medaillør P. C. W. Under sin urolige Omflakken og Rejse til Rusland tog Faderen den lille Søn med til Stockholm, men forlod ham her. Barnet kom da tilbage til Moderen i Kjøbenhavn, og under Hjemmets trange Kaar tog en Morbroder, der var Barber, sig af ham og begyndte at oplære ham i sit kirurgiske Haandværk, hvori han ogsaa snart søgte mere videnskabelig Uddannelse paa Frederiks Hospital og ved Forelæsninger af Heuermann (VII, 438); men i øvrigt fik han kun tarvelig Undervisning. Den meget smukke, opvakte og fingernemme Dreng fik imidlertid Velyndere, der tog sig af ham; Rottbøll (XIV, 379) gjorde ham allerede 1769 til sin Prosektor, og samtidig fik han Ansættelse som Kompagnikirurg. En varm Velynder erhvervede han sig derpaa i H. Callisen (III, 343), der sørgede for hans videre Uddannelse ved det kirurgiske Theater og 1771 fik ham udnævnt til sin Underkirurg ved Søkvæsthuset. S. A. lykkedes det ham, vistnok ved Rottbølls fortsatte Protektion, at blive privat immatrikuleret som Student, hvorved Vejen banedes

Digitized by Google

for ham til at blive Prosektor ved Universitetet, hvilken Post Callisen efter sin Udnævnelse til Universitetsprofessor i 1773 skaffede ham. S. A. fungerede han tillige som Søoverkirurg. Uden at have afsluttet sine Kursus ved det kirurgiske Theater (Testimonium herfra fik han 1776) blev han 1775 udnævnt til Reservekirurg ved Frederiks Hospital, først under Overkirurgen Kølpin (IX, 629), hvis Dygtighed var ham til megen Nytte, dernæst under Behrens, hvis Svagelighed gav rig Lejlighed til kirurgisk Virken for den unge, nu habile Assistent. Her blev den indflydelsesrige Livmedikus J. J. v. Berger (II, 106), som Medlem af Hospitalets Direktion, opmærksom paa hans Talent og Energi og skaffede ham 1777 Understøttelse til at foretage en længere Studierejse. Hovedopholdet gjorde han i Paris, hvor han havde en Slægtning i Madame de la Sourdière, nedennævnte J. B. Winsløws Datter, og hvor han høstede særligt Udbytte af den store Kirurg Desaults Undervisning. Her fra drog han videre til London, hvor de berømte Brødre Hunter vare hans Lærere.

Hjemkommen 1780 blev han ved Behrens' Død 1781 dennes Efterfølger som Overkirurg ved Hospitalet og gjorde i sin Funktionstid i de følgende 14 Aar udmærket Fyldest som praktisk Kirurg og Operatør, ligesom ogsaa som klinisk Lærer for de studerende. Hurtig erhvervede han sig ogsaa en udstrakt og indbringende privat Praxis. I disse Aars heftige Krig mellem Medicinerne og Kirurgerne, fra disses Side paa særlig blodig Maade rettet mod Callisen, stod W. fremskudt og decideret paa sine nærmeste Standsfællers Side uden at hemmes af Pietetshensyn til sin tidligere Velgjører, og da det lykkedes Kirurgerne 1785 at faa det kirurgiske Akademi oprettet, blev han udnævnt til Professor derved og vandt som Lærer i Anatomi og Kirurgi forøget Anerkjendelse. Litterært eller videnskabelig anlagt var han ikke, der foreligger kun fra hans Haand nogle smaa og ubetydelige Bidrag til Tidsskrifterne. Han var og blev den eminente Praktiker, der «foragtede Lærdom af Bøger», som Brandis senere sagde om ham i sin Mindetale i det medicinske Selskab.

Men i alle rent praktiske Spørgsmaal, der vare fremme i hans Tid paa Lægevidenskabens Omraade, tog han virksom Del, saaledes særlig til Fremme af den nye Vaccination, af hvis hurtige Indførelse i Danmark han har betydelig Fortjeneste. Under Belejringen og Bombardementet af Kjøbenhavn 1807 virkede han dygtig for Organisation af Lasaretter og fungerede selv som Over-

Digitized by Google

kirurg ved et saadant. Som Hofkirurg (fra 1801) var han et virksomt Medlem af Frederiks Hospitals Direktion, ligesom af det 1803 oprettede Sundhedskollegium.

Efterhaanden hemmedes dog hans Virkelyst af legemlig Svagelighed. En Leversygdom med Vattersot medførte mange Lidelser og voldte 24. Juni 1811 hans Død. Kort i Forvejen var han bleven Etatsraad. Han var ugift og anvendte største Delen af sin Formue (20000 Rdl.) til et Legat til bedste for Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 627. Den danske Lægestand, 4. Udg. Litteraturtid. 1811 Nr. 14. Bibl. for Læger IV, 305. Penia 1811 S. 216. Ugeskr. f. Læger 3. R. XXII, 414. Norrie, Kirurgisk Akademis Historie S. 182.

Jul. Petersen.

Winsløw, Jacob Benignus, 1669—1760, Anatom. J. W. var en Søn af nedennævnte Præst P. J. W. og fødtes som den ældste af 13 Børn i Odense 17. April 1669. Under knappe Kaar i Hjemmet voxede han op, men blev ligesom sine Brødre holdt til Bogen af sin videnskabelig og litterært anlagte Fader, hvis Yndlingssøn han var ved sine fromme og elskelige Egenskaber, og deponerede fra Odense Gymnasium 1687. Som Tilfældet med de fleste af Datidens Studenter blev Theologien hans Fag ved Universitetet; han hørte til det første Hold theologiske Alumner paa Borchs Kollegium og kom saa vidt i Studiet, at han prædikede med Bifald og var færdig til Attestats. Men imidlertid var hans Sans og Interesse, under Indflydelse af de endnu ret livskraftige Bartholinske Strømninger, vakt for Lægevidenskaben og særlig for Anatomien, og efter sine Velyndere Gehejmeraad Moths og Ole Rømers Tilskyndelse gik han da over til dette Studium og blev Prosektor hos Caspar Bartholin, der den Gang endnu dyrkede Anatomien. For videre Uddannelse tiltraadte han 1697 den sædvanlige og ved de mangelfulde Studieforhold hjemme nødvendige Studierejse, rigelig understøttet af Kongen og Moth.

Først drog han i Selskab med Johs. de Buchwald (III, 225) til Holland, hvor han, som det fremgaar af efterladte Breve, i høj Grad fængsledes af den praktisk anlagte Undervisning i Anatomi, Kirurgi og Fødselshjælp, i skarp Modsætning til den i Kjøbenhavn endnu florerende skolastiske Aand. 1698 gik han efter Moths Ordre herfra til Paris, hvor han, navnlig ved den dygtige Anatom Duverneys Undervisning, hurtig udviklede sig til selv at blive en fremragende

Digitized by Google

Anatom, men hvor Opholdet tillige blev i højeste Grad skæbnesvangert for ham, i det han her til sin Faders og sin Slægts store Sorg svigtede sine Fædres Tro og gik over til Katholicismen. Han blev derved hjemløs i sit Fædreland, der slog Haanden af ham, og som han aldrig gjensaa.

Hans Apostasi foregik ikke, som hans ældre Slægtning Stenos, under Indflydelse af en dyb og urolig Gjæring i hele Følelseslivet. Det skete paa en rolig, fornuftmæssig Maade, kun under Bekymringer for den Sorg, han derved voldte sin Slægt, gjennem Disputereøvelser, som han netop for at bestyrke sig i sin Tro holdt i Paris med en ung dansk Student Worm, en Sønnesøn af Ole W., og hvor han havde paataget sig den farlige Rolle at forsvare Romerkirkens Lære, til hvilket Formaal han grundig studerede Bossuets Skrifter. Men da han først havde vundet sin faste Overbevisning, fastholdt han trofast og ærlig sin Apostasi, uanset alle Forsøg hjemme fra paa at kalde ham tilbage der fra, og antog Bossuets Fornavn Benignus.

Foreløbig blev han nu vanskelig stillet i Paris, da al Understøttelse hjemme fra unddroges ham, men den gamle Bossuet og andre katholske Velyndere tog sig af ham. Uden Udgift fik han 1705 sin Licentiatgrad og Avtorisation som Læge i Paris, fortsatte sine anatomiske Studier paa glimrende Maade som Duverneys Assistent, derpaa som hans Vikar og «Docteur régent» i Fakultetet, blev allerede 1707 Medlem af Académie des sciences, blev ogsaa snart en yndet Læge og kunde saaledes i 1711 stifte Familie, i det han indgik Ægteskab med en ung ubemidlet Pariserinde af beskeden Herkomst, Maria Catharina Gilles.

I den følgende Tid publicerede han i Akademiets Annaler en Række anatomiske Afhandlinger, alle udmærkede ved Tilforladelighed og Grundighed, ved Klarhed og Stringens ligesom ogsaa ved praktisk Sigte. Den særlig for Kirurgien saa vigtige topografiske Anatomi kom først til fuld og frugtbringende Udvikling ved hans reformerende videnskabelige Virken. Han arbejdede lige saa langsomt som grundig, og først i en Alder af 63 Aar kunde han publicere sit berømte, i alle større Kultursprog oversatte og i et langt Tidsrum ved alle lægevidenskabelige Læreanstalter benyttede Hovedværk «Exposition anatomique de la structure du corps humain». I bestandig større Antal flokkedes Disciple fra alle Lande om hans anatomiske Lærestol i Jardin du Roi, men hans Avancement her foregik i øvrigt ligesom hans Forskning yderst

Digitized by Google

langsomt. Først 1743, i en Alder af 74 Aar, erholdt han den egentlige Professorpost ved Jardin du Roi. Men han var da endnu i sin fulde Arbejdskraft. Hans fra først af svagelige Helbred var ved hans tarvelige og strænge Levesæt blevet bestandig stærkere, og 2 Aar derefter havde han den Triumf at indvie det nye, paa hans Initiativ opførte, anselige Stentheater i Haven, ved hvilken Lejlighed han holdt en svingfuld Tale, hvori han med en fin Kompliment til den franske Videnskab kaldte sig «Arrière-petit-fils» af den gamle franske Anatom Riolan, i det han betegnede de danske Anatomer S. Paulli, sin Slægtning Steno og sin første Lærer C. Bartholin som Mellemled.

Det var imidlertid kun som anatomisk Videnskabsmand, han viste fremragende Egenskaber. I øvrigt var han baade efter Holbergs og andre samtidiges Vidnesbyrd en ringe Aand, enfoldig og troskyldig, smaatskaaren, bigot og disputeresyg. Denne «simplicitas animi», som fremhæves af Holberg, har ogsaa givet sig litterært Udtryk, saaledes i en Thesis om Skindød og Dødstegnene, der er bleven fremdraget i den senere Tid og benyttet som Agitationsmiddel i Skindødsspørgsmaalet af V. Heise (oversat paa Dansk i Sorø Skoles Program 1868). Heri viser W. i sine Skindødsberetninger en saa naiv Lettroenhed og Overtro, at det selv i Betragtning af Tiden er meget overraskende. Men Holberg fremhæver tillige Hædersmandens Bravhed og Godhed, hans utrættelige Hjælpsomhed mod Landsmænd, og som Læge viste han sig stadig opofrende og utrættelig ogsaa mod fattige Klienter, noget, som ikke var meget kjendt i hans Tid. Sin Lægepraxis vedblev han at øve ind i den høje Alder, til Trods for en tiltagende Døvhed. Hans Død indtraf først 3. April 1760. Hans Buste og et Oliemaleri af ham, skjænket af hans yngre Slægtning, ovennævnte Professor F. C. W., findes i vort kirurgiske Akademi.

I sit Ægteskab havde han en Søn, der døde tidlig, og en Datter, der ægtede en Pariserlæge de la Sourdière. Gjennem en Dattersøn af hende kom det ved J. B. W.s Død fra Frankrig foreløbig forsvundne Navn paa ny frem i den franske Lægevidenskab, i det denne Dattersøn, en Læge Lullier, paa sin Ungdoms Studierejse ogsaa kom til Danmark og Kjøbenhavn og fornyede Forbindelsen med sin Slægtning, Professor F. C. Winsløw paa Frederiks Hospital, samt derefter antog Dobbeltnavnet Lullier-Winslow og gjorde dette hæderlig bekjendt i den franske lægevidenskabelige Litteratur.

Digitized by Google

Dänisches Journal I, 307 ff. Det skandin. Litteraturselskabs Skrifter 1815 S. 171 ff. Biograph. Lex. der hervorrag. Aerzte VI. Zimmermann, Das Leben des Herrn von Haller S. 48 ff. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 S. 14 ff. J. Petersen, Bartholinerne og Kredsen om dem S. 145 ff. Det kjøbenh. medicinske Selskabs Forh. 1891—92 S. 67 f. Holbergs Epistler, udg. af Levin, S. 47 ff. Riegels, Forsøg til Kirurgiens Hist. Bilag. Horsens Skoleprogram 1846. Kirkehist. Samlinger 4. R. VI, 562 f. *Jul. Petersen.*

Winsløw, Ludvig, o. 1674—1712, Præst, Broder til ovfr. anførte J. B. W., blev født i Odense og dimitteredes sammesteds fra 1692. Atter og atter søgte han Præstekald, men forgjæves. I 3 Aar fra 1703 boede han hos Præsten, Mag. Iver Brinck i Kjøbenhavn (III, 59), der under adskillige Aars Ophold i England havde faaet grundigt Kjendskab til engelsk Litteratur, som han da ogsaa vidste at give W. Kjærlighed til. Efter at W. 1704 havde udarbejdet en akademisk Afhandling om Menneskets Sjæl (optrykt flere Aar efter paa ny i udvidet Form og med Tillæg) og efter indtrængende Opfordring af Boghandler Chr. Gertsen 1706 havde oversat fra Latin N. Pedersens uheldige Arbejde «Cimbrers og Gothers ældgamle Herkomst» (jvfr. XII, 652), hvortil han lovede senere at udgive et forklarende Tillæg, som imidlertid aldrig kom, naaede han endelig at faa en Oversættelse frem af den engelske Opvækkelsesprædikant Dan. Dykes meget udbredte Skrift «Selvbedragets Hemmelighed eller Nosce te ipsum» (1706, nye Oplag 1729 og 1737). Skriftet har ogsaa hos Kirkefolket i Danmark i sin Tid været en yndet Læsning. Endelig oplodes et Præstekald for ham, i det han i Jan. 1707 udnævntes til Sognepræst i Vaaler og Svendal, Christiania Stift. Aaret efter tog han Magistergraden, men han døde allerede 1712. Hans Hustru Johanne overlevede ham.

Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter 1815 S. 157 ff. Kirkehist. Saml. 5. R. II, 363 ff. Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Winsløw, Niels Brun, 1670—1711, Læge, var Broder til ovennævnte J. B. W. og Ludvig W. og fødtes i Odense 2. Dec. 1670, deponerede 1690 fra sin Fødebys Gymnasium, studerede som de nævnte Brødre Theologi og tog 1694 Attestats, men «paa Grund af svageligt Helbred» gik han derpaa over til Lægevidenskabens Studium ligesom den ældste Broder. 1701 begav han sig paa Studierejse til Holland og Paris, hvor han opholdt sig 2 Aar hos Broderen og var Familiens Mellemmand i de Omvendelsesforsøg, der da foretoges. Han lagde sig ogsaa særlig efter Broderens

Digitized by Google

Specialfag Anatomien og hørte Forelæsninger hos Duverney. 1704 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, begyndte de følgende Aar at praktisere og erhvervede sig 1709 Doktorgraden ved en velskreven Afhandling, der omhandler det vigtige Spørgsmaal om Anatomiens og Kemiens Betydning for Lægen og viser heldig Paavirkning af Broderens klare og ædruelige Standpunkt i Videnskaben. Afhandlingen staar betydelig over, hvad der ellers oftest præsteredes i hin Tids Inavguraldissertationer, men de Forventninger, som herved kunde knyttes til ham, tilintetgjordes, i det han kun 2 Aar derefter, under sin Virksomhed som Læge i Pestepidemien 1711, selv faldt som Offer derfor.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 190. Det skandin. Litteraturselskabs Skrifter 1815 S. 168 ff. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 S. 20 f. *Jul. Petersen.*

Winsløw, Peder Jacobsen, 1636—1705, Præst, Sprog- og Oldgransker, var født 20. Marts 1636 og har Navn efter sin Fødeby, Vinsløv i Skaane. Forældrene vare Præst i Vinsløv og Provst i Gjønge Herred Jakob Hansen Kolding (f. i Kolding 1605 † 1651) og Karine Clausdatter (f. 1603 † 1673). 1652 kom W. i Roskilde Skole, hvorfra han blev Student 1655. 1658 fik han theologisk Attestats og deltog derefter i Kjøbenhavns Forsvar. Efter en kort Udenlandsrejse blev han 1663 Konrektor i Odense, men udnævntes allerede 1665 til Medhjælper hos Sognepræsten ved Frue Kirke i Odense, Niels Pedersen Brun, hvis Datter Marthe (f. 1646 † 1721) han ægtede 20. Okt. 1667. Da Svigerfaderen 1670 afgik ved Døden, blev W. hans Eftermand. 1692 forflyttedes han til Præstø. 1703 blev han Provst over Baarse Herred. Han døde 13. Jan. 1705. — W. vedblev med sin Sjæl at hænge ved den Landsdel, hvor han var født og havde henlevet sine Barndomsaar. Som sit andet Hjem betragtede han Odense og længtes altid tilbage dertil. Det har derfor vakt Forundring, at han søgte bort. Der er skumlet om, at det var fordi han ikke blev Stiftsprovst. Herfor giver Schwartzkopf i sit «Erindringslexikon» (Danske Saml. 1. R. IV) Kingo Skylden; men dette kan ikke være rigtigt, da Besættelsen af Stiftsprovstembedet fandt Sted et Aars Tid, før Kingo blev Biskop. — W.s Studier angaa nordisk Sprog og nordiske Antikviteter. Han anstillede Sprogsammenligninger, læste Runeindskrifter, indsamlede Materiale saa vel til en almindelig dansk Ordbog som til en særlig Ordbog over den skaanske Dia-

Digitized by Google

lekt osv. Men kun lidt af, hvad han samlede, saa Lyset i «Spicilegium arctoum» (1695) og «Farrago arctoa» (1704). Det allermeste er sporløst forsvundet.

Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 561 ff. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist.

P. K. Thorsen.

Winsløw, Peter Christian, 1708—o. 1758, Medaillør, blev født 1708 i Baarse, hvor Faderen, Christian Pedersen W. († 1720), var Sognepræst. W. rejste som ungt Menneske til England og der fra til Paris, hvor han uddannede sig som Stempelskærer under Vejledning af Nordmanden Mikkel Røg, der var kongelig fransk Medaillør. I Efteraaret 1744 kom han tilbage til Danmark og blev kongl. Hofmedaillør. Han udførte flere Medaillestempler, bl. a. i Anledning af Christian VI's Død (1746), Frederik V's Salving (1747), det oldenborgske Kongehuses Jubelfest (1749), Dronning Louises Død (1751), Frederik V's Ægteskab med Juliane Marie og Dronningens Kroning (1752). W.s Arbejder vidne ikke om synderlig kunstnerisk Begavelse, og han stod betydelig tilbage for andre samtidige Medaillører, som Wahl og Arbien. Endnu i 1756 opholdt han sig i Kjøbenhavn, dog under meget trykkede Forhold. Snart efter rejste han til Stockholm og der fra til Rusland, hvor han døde, vistnok 1758. Han var gift med Anna Dorothea Siewers.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. Rørdam, Saml. og Studier II, 386 f. 438. Molbech, Vidensk. Selskabs Hist. S. 19. 22. *P. Hauberg.*

Winstrup, Laurits Albert, 1815—89, Arkitekt, var født i Kjøbenhavn 28. Jan. 1815 som Søn af Handelsfuldmægtig Christian W. († 1823) og Magdalene Kirstine f. Meyer (f. 1794 † 1848). Han kom i Malerlære og gjennemgik Kunstakademiet, hvis forskjellige Medailler han efterhaanden vandt, 1845 den store Guldmedaille for Opgaven «et velindrettet Theater», ligesom han ogsaa fik Æresmedaillen og den Neuhausenske Præmie. Han foretog flere mindre Studierejser til Tyskland og var 1846 i Reykjavik i Anledning af en paatænkt Ombygning af Domkirken. W. var Elev af Hetsch og havde arbejdet for denne som Konduktør, medens han flere Steder underviste i Tegning, inden han 1847 fik Akademiets store Rejsestipendium, paa hvilket han opholdt sig fire Aar i Udlandet i Italien, Grækenland og Lilleasien, Frankrig og England; 1851 blev han hjemkaldt for at tiltræde Posten som Stadsbygmester i Flensborg. 1860 blev han udnævnt til Bygningsinspektør for Jyl-

Digitized by Google

land med Bolig i Kolding, hvor han forblev til sin Død, 4. April 1889; 1858 havde han ægtet Johanne Andrea Fischer (f. 1819), Datter af Forstraad, kongl. Skovrider Henrik Georg Frederik F. (f. 1781 † 1829) og Meta Elisabeth f. Petersen († 1857). Blandt hans Bygninger maa nævnes: i Flensborg Stænderhuset, Overappellationsrettens Forsamlingshus og Latinskolen samt i Hertugdømmerne og Kongeriget en Del Privatbygninger. Som Bygningsinspektør opførte han Toldboden i Aarhus, Raadhuse i Ærøskjøbing, Varde og Kolding, Latinskolen i Kolding, et Hospital i Vejle, en Kirke i Dalby, Fabrikant Gjørtz' pragtfulde Villa i Ribe (nu Musæet) osv., ligesom Ombygningen af Graabrødre Hospital og Kirke i Odense foretoges under hans Ledelse.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Erik Schiødte.*

Winstrup, Ole Johansen, 1782—1867, Mekaniker, var født 12. Avg. 1782 i Vinstrup ved Asminderup (Holbæk Amt) og Søn af Husmand Johan Hansen. 1799 kom han til Kjøbenhavn, hvor han lærte Mølleri og Møllebyggeri. 1804—11 laa han inde som Gardist, og i den Tid beskæftigede han sig meget med forskjellige mekaniske Problemer, bl. A. med Bygningen af en Undervandsbaad til Ødelæggelse af Orlogsskibe. Resultatet blev en dobbelt Kajak, der fik Anvendelse som Depechebaad; han blev i den Anledning Danebrogsmand. Efter Soldatertiden kjøbte han et lille Sted langt ude paa Vesterbro og kastede sig over Tilvirkning af Agerbrugsredskaber; det var det første større Værksted for saadanne her i Landet. Fra 1822—25 udgav han et Billedværk over Agerdyrkningsredskaber. Paa en Rejse i Tyskland gjorde han Bekjendtskab med Nathusius i Althaldensleben ved Magdeburg, og fra 1824—28 havde han et eget Værksted der, hvor han (1826) byggede en lille 2 Hestes Dampmaskine til et kjøbenhavnsk Bryggeri, det var den første her i Landet brugte Dampmaskine, der byggedes af en dansk. Senere byggede han flere. 1827 fik han Bevilling til at oprette et Jærnstøberi, 1829 til at drive en Vejrmølle, 1834 til at drive en Dampmølle; da den polytekniske Læreanstalt oprettedes, blev han den første Forstander for dens Værksteder (1829). W. var en dygtig Natur, men hans urolige og stridbare Sind lod ham ikke blive ved, hvad han tog fat paa. 1847 søgte han Posten som Vandinspektør i Kjøbenhavn. Han døde 20. Dec. 1867, noget over 85 Aar, rask og rørig og fuld af Planer

Digitized by Google

til det sidste. 11. Juni 1813 havde han ægtet Ane Margrethe Hanberg (f. 1794 † 10. Nov. 1852).

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, O. J. og P. J. Winstrup. *C. Nyrop.*

Vinstrup, Peder Jensen, 1549—1614, Biskop, var født i Kjøbenhavn 18. Marts 1549. Hans Fader, M. Jens V., var Sognepræst ved St. Nicolai Kirke samt Provst i Kjøbenhavn og Sokkelunds Herred († 1558), Moderen, Anne Nielsdatter Hofvet, blev senere gift paa ny med en Præst. Efter Skolegang i Kjøbenhavn, Slagelse og Roskilde blev V. Student 1568; 2 Aar efter tog han Bakkalavrgraden, hvorpaa Bjørn Andersen Bjørn (II, 358), der var Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot og Ejer af Vinstrup i Sjælland, hvorfra V.s Fader formodentlig stammede, antog ham til Lærer for sine Sønner Truid og Jacob. Da i det mindste den sidste af disse (II, 361) senere viste en ualmindelig videnskabelig Sans, tilkommer der vistnok Læreren noget af Æren derfor, saa meget mere som han ogsaa fik det Hverv at ledsage de unge Mennesker paa deres Studierejser i Udlandet. I Forening med dem besøgte han fra 1572 af en Række af Tysklands Højskoler og erhvervede Magistergraden i Wittenberg, hvor han ogsaa udgav en mærkelig Prøve paa sin Lærdom, nemlig en Omskrivning af Christi Lidelseshistorie i græske Hexametre (1576). Da Embedet som Læsemester ved Domkirken i Aarhus imidlertid var blevet ledigt, tænkte Bjørn Andersen, der nu var Lensmand paa Aarhusgaard, paa sine Sønners Hovmester, kaldte ham hjem og skaffede ham 1576 dette Embede. Aaret efter ægtede V. Marine, Datter af afdøde M. Esben Pedersen (Kannik og Sognepræst ved Domkirken i Aarhus) og Stifdatter af Biskoppen sammesteds, Mag. Laurids Bertelsen.

V.s Virksomhed i Aarhus blev dog foreløbig ikke af lang Varighed, da han allerede 1578 valgtes til Sognepræst ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn. Der er Tegn til, at han har været vel anset paa højere Steder, eftersom Universitetet 1580 fik kongl. Opfordring til at kreere ham til Dr. theol., da han formentlig var «en god, skikkelig (ɔ: duelig), lærd Mand, saa han samme Grad og Lærdoms Vidnesbyrd værdelig skal kunne antage» — en Opfordring, som dog paa dette Tidspunkt ikke blev tagen til Følge. Vi vide ikke, om det kunde være en Slags Erstatning, at V. 1583 afgiftsfrit blev forlenet med Kongetienden af Magleby Sogn paa Møen. Imidlertid aabnede der sig en større Virksomhed for ham.

Digitized by Google

Nys havde han udgivet sit Skrift «Om det evige Liv og Død» (Ligprædiken over Rigens Kansler Eiler Grubbe), da der 12. April 1587 fra Skanderborg udgik Kongebrev til ham om, at Kongen havde bevilget M. Laurids Bertelsen, Superintendent i Aarhus Stift, Afsked formedelst Alderdom og Skrøbelighed og udset ham til M. Laurids' Efterfølger. Det kan jo ikke betvivles, at den gamle Biskop, der snart efter døde (II, 174), selv har udset sin Eftermand. I ethvert Tilfælde blev V. nu Biskop i Aarhus, hvortil han indviedes i Stiftets Domkirke af Biskop Peder Thøgersen fra Viborg.

V.s andet Ophold i Aarhus blev noget nær lige saa kortvarigt som det første. Det kunde næsten synes, som om man i Kjøbenhavn ikke undte Aarhus Besiddelsen af en saadan Mand; thi efter faa Aars Forløb kaldedes han (31. Dec. 1590) til Biskop i Sjællands Stift, hvorhos det paalagdes Universitetet at antage ham til Professor i Theologien og ved første Lejlighed at kreere ham til Doktor. I Aaret 1591 tiltraadte han nu dette Embede og tog 7. Dec. s. A. Doktorgraden under Dr. Hans Slangerups Præsidium.

Om V.s Embedsvirksomhed kan det siges, at han ganske vist var en hæderlig og brugbar, men ikke nogen særlig fremragende Personlighed. Med sin Kollega i det theologiske Fakultet, den stridbare Dr. Jørgen Dybvad (IV, 373), kom han snart i et meget slet Forhold, hvilket dog næppe nærmest har været V.s Skyld, da han, efter alt at dømme, var en fredelskende Mand og snarere kan beskyldes for Svaghed end for Stridbarhed, om han end holdt temmelig stærkt paa sin bispelige Værdighed. Det gik saa vidt, at V. erklærede, at saa længe Dybvad var Universitetets Rektor, vilde han ikke sætte sin Fod i Konsistorium eller overhovedet have noget med Universitetets Sager at gjøre. V.s Bispegjerning faldt i en Brydningstid — ikke blot at den kongl. Myndighed gjorde sig stærkere gjældende paa Kirkens Omraade end tidligere, men ogsaa at en strængere luthersk Orthodoxi begyndte at kæmpe sig frem mod den hidtil raadende, skjønt ingenlunde officielt anerkjendte, Kryptokalvinisme. At V. nærmest hørte til Hemmingsens Skole, kan ikke betvivles og fremgaar da ogsaa af de varme Ord, han talede ved sin gamle Lærers Grav (VII, 333); men Polemiker var han ikke og fandt det derfor rigtigt at rette sig efter de raadende Magter, selv om de gik andre Veje, end han billigede; og det var da ogsaa denne tilsyneladende Holdningsløshed, der paadrog ham skarpe Angreb af den hidsige Kryptokalvinist M. Oluf

Digitized by Google

Kock (IX, 327), der beskyldte Biskoppen for at ligge og rode i sit Guld og Sølv i Stedet for tilbørlig at vogte Herrens Menighed.

Hvad V.s litterære Virksomhed angaar, da udgav han en lang Række homiletiske Anvisninger og Bønner til Brug ved de næsten aarlig tilbagevendende Bededage, der paa den Tid altid holdtes 3 Dage i Rad. Desuden haves Ligprædikener af ham over Kansler Niels Kaas (1594) og over Rigsmarsk Hack Holgersen Ulfstand (1595). Da den sidste skulde begraves ved sit Herresæde i Skaane, vægrede V. sig ved at forrette Begravelsen, indtil der forelaa udtrykkelig kongl. Befaling til ham derom. Sikkert har han ikke villet støde sin Kollega, Biskop Mogens Madsen i Lund, til hvem han altid stod i det venligste Forhold. V.s Taler ved Christian IV's Kroning i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn findes trykte i A. Bentsen Dallins Oversættelse af Aug. Erichs tyske Beskrivelse af Kroningshøjtidelighederne.

Da V. var i en vellønnet Embedsstilling og desuden (indtil 1602) havde et Kanonikat i Aarhus, blev han en velstaaende Mand og erhvervede ved Kjøb flere Ejendomme i Kjøbenhavn. Efter sin ovennævnte Hustrus Død (6. Sept. 1598) overlod han en af disse Ejendomme som Mødrenearv til sin Datter Anna, der s. A. ægtede Professor Hans Staphensen (XVI, 288), en anden Datter, Elene, blev siden gift med Niels Clausen Senning, der endte som Biskop i Oslo (XV, 543). Den førstnævnte af disse Svigersønner blev V. en udmærket Medhjælper i hans offentlige og private Korrespondance. Siden giftede V. sig paa ny (5. Avg. 1599), med Anna, Datter af Elias Eisenberg (IV, 482). Med denne Hustru havde V. 7 Børn, hvoriblandt Sønnen Peder P. V. (s. ndfr.) og 4 Døtre, der ligesom de 2 ovenanførte af første Ægteskab bleve gifte med ansete Mænd i akademisk og gejstlig Stilling. — 1608 ramtes V. af Apoplexi. Fra den Tid var hans Kraft svækket, og da Svageligheden stadig tog til, søgte han tilsidst sin Afsked. Men inden hans Ønske opfyldtes, døde han 24. Juni 1614. Hans Enke ægtede siden hans Eftermand, Biskop H. P. Resen (XIV, 2). — Før sin Død havde V. stiftet et endnu virksomt Rejselegat for en theologisk studerende.

Rørdam, Kbhvns. Universitets Hist. 1537—1621. III, 562 ff.

H. F. Rørdam.

Vinstrup, Peder Pedersen, 1605—79, Biskop, fødtes i Kjøbenhavn 30. April 1605 og var en Søn af ovennævnte Biskop P. J. V. og dennes 2. Hustru, Anna Eisenberg. Da sidstnævnte

Digitized by Google

siden ægtede Eftermanden i Bispeembedet, Dr. Hans Povlsen Resen, kom den unge V. ikke til at savne en omhyggelig Faders Vejledning. Efter Skolegang i Kjøbenhavn, Roskilde og sidst og længst i Sorø blev han Student 1623. Allerede 1625 begav han sig paa en Studierejse til Tyskland, hvor han i 7—8 Aar færdedes ved Universiteterne i Rostock, Wittenberg, Leipzig og Jena og hørte den Tids mest ansete Theologer. Særlig fremhæves det nøje Forhold, hvori han traadte til den berømte Dr. Joh. Gerhard i Jena, i hvis Hus han boede, og hvis Bibliothek stod ham aabent. Efter saaledes at have tilegnet sig, hvad de tyske Universiteter kunde yde, var det V.s Hensigt at besøge Holland, England, Frankrig og Italien. Men da hans Forældre længtes efter at se ham efter saa mange Aars Adskillelse, rejste han først tilbage til Kjøbenhavn. Efter hans Bortgang fra Jena udkom her (1633) fra hans Haand en stor Samling latinske Epigrammer (nyt, stærkt forøget Oplag 1654), en Leg med Tanker og Ord i det uendelige, der viser V. som en Tusendkunstner paa dette Omraade; virkelig Digteraand vil man dog forgjæves søge i dette Hav af latinske Vers.

Da V. var kommen hjem, vilde man ikke slippe ham. Der blev intet af Rejsen til Vest- og Sydevropa. Men 22. Nov. 1632 udgik der Kongebrev til Universitetet om at lade ham disputere «pro Cathedra», da Hans Rode i Padua (XIV, 77), som man længe havde ventet paa, ikke havde indfundet sig. Et Par Maaneder efter kunde Universitetet melde, at V. var funden dygtig til Professorembedet. Det var rigtignok i Fysik, som han ikke vides at have lagt sig efter; men det gjorde i hin Tid mindre til Sagen; V. var et saa godt Hoved, at han ved eget Studium snart kunde indhente det fornødne. Imidlertid tog han i Maj 1633 Magistergraden. Samtidig satte Universitetet ham til at gaa paa Jagt efter de «Fauter», der fandtes i Kalenderskriveren Niels Heldvads Skrifter (VII, 286). Allerede i Febr. 1635 blev han imidlertid kaldet til kongl. Hofprædikant, og da det lykkedes ham i høj Grad at vinde Christian IV's Yndest, blev den unge, næppe 30aarige Mand en Personlighed, til hvis Dom i theologiske Sager der maatte tages særligt Hensyn, som det viste sig i Fejden mellem det theologiske Fakultet og den lærde Holger Rosenkrantz. 1636 blev V. Dr. theol., og 26. Marts 1638 beskikkede Kongen ham til Biskop i Lunds udstrakte Stift. Han indviedes i sin Domkirke af Biskop Hans Mikkelsen fra Odense.

Ved sin Lærdom, sit statelige Ydre og store rhetoriske Evner

Digitized by Google

vidste den unge Mand snart at gjøre sig gjældende i sine nye Omgivelser. Det manglede ham da heller ikke paa virkelig Dygtighed eller paa klart Blik i flere Retninger, hvad f. Ex. fremgaar af hans mærkelige Forslag fra 1654 vedrørende det lærde Skolevæsen. Men hans stærke Selvfølelse gjorde ham i Tidens Løb til en af de mest ejendommelige, men ingenlunde mest tiltalende Præsteskikkelser fra det 17. Aarhundrede. Det faldt i hans Lod at indvie en Række af Sjællands Biskopper (Jesper Brochmand, Hans Hansen Resen, Laurids Mortensen Scavenius og Hans Svane) foruden et Par andre (Frands Rosenberg til Viborg og Marcus Christensen Humble til Stavanger Stift) ligesom ogsaa i sit Stift at gjennemføre de mange kirkelige Forordninger, som den sidste Del af Christian IV's Regeringstid var saa rig paa.

Saa længe Lunds Stift stod under Danmark, viste V. den største Underdanighed over for det danske Kongehus, og det lønnede sig godt for ham, i det hans Embedsindtægter, der forud vare meget gode (skjønt de vistnok formindskedes ved den ødelæggende Krig 1644—45), ved kongl. Gunst betydelig forøgedes. Men da de skaanske Provinser ved Roskildefreden afstodes til Sverige, gik han med paafaldende Hast den nye Regering til Haande, hvad Kong Carl Gustav paa flere Maader skyndte sig med at paaskjønne, i det han bl. a. (20. April 1658) ophøjede ham i Adelstanden med det straalende Navn *Himmelstjerna*, som V. dog ikke vides nogen Sinde at have benyttet, medens han derimod kaldte sig Herre til Verpinge og Lundegaard, hvilke Ejendomme han havde erhvervet. Særlig kan mærkes, at han allerede 1658 foreslog den svenske Konge, til bedste for sine nye Undersaatter, at oprette et Akademi i Lund og paaviste, hvorledes Midlerne dertil kunde skaffes til Veje. Ved Siden af den Betragtning, at V., om Carl Gustav fulgte hans Raad, sikkert vilde blive Hovedet for en saadan Læreanstalt, har vistnok ogsaa den Tanke foresvævet ham, at han derved kunde forebygge Skaanes Forsvenskning. Det er nemlig kjendeligt, at saa villig V. end i det hele rettede sig efter den svenske Konges Befalinger, vilde han dog ikke give Afkald paa sit Modersmaal, og Haabet om at bevare det som Skaanes Kirke- og Folkesprog har sikkert bidraget meget til, at Præsteskabet under V.s Ledelse, paa faa Undtagelser nær, forholdsvis rolig fandt sig i at skifte Herre. Men da det senere viste sig, at man fra svensk Side nærede Planer om at gjøre det danske Sprog fredløst i Skaane, saa forandredes Biskoppens Stemning kjendelig. En svær

Digitized by Google

Prøve for hans Loyalitet var det, at da Universitetet i Lund endelig oprettedes 1668, blev ikke han, men en skaansk Landsbypræst, B. Oelreich (s. ndfr.), Prokansler for Universitetet, skjønt dettes Fundats havde bestemt, at Biskoppen i Lund altid skulde indtage denne Stilling. Vi høre ogsaa, at der var Tale om ganske at afsætte V. fra hans Bispeembede, fordi han betragtedes som daarlig («elak») svensk. Dette skete dog ikke; han opnaaede endog 1671 den forønskede Plads i Spidsen for Universitetet, for hvis Lærere han ikke var nogen behagelig foresat. Den forhen saa mægtige og myndige Mands Avtoritet var dog rokket, og da senere den ulykkelige skaanske Krig udbrød, var det i Sandhed en lidet misundelsesværdig Stilling at være Biskop i Lund. V. var desuden nu svag og affældig. Han døde 28. Dec. 1679.

Foruden ovennævnte Epigrammer og en Mængde Ligprædiner og Synodaltaler har V., der til eget Brug havde ladet indrette et Bogtrykkeri i sin Bispegaard (ligesom Kingo siden i Odense), bl. a. udgivet en latinsk Kommentar til Evangelisten Matthæus. I to tykke Foliobind naaede han dog ikke videre end gjennem de 10 første Kapitler. Man har, maaske ikke med urette, sagt, at næppe andre end Forfatteren og Sætteren have gjennempløjet dette monstrøse Skrifts uendelige Ordflom. — V. var 2 Gange gift: 1. (1635) med Anne Marie († 1659), Datter af Ernst v. Baden, Borgmester i Horsens, 2. (Nov. 1659) med Dorothea, Datter af Bendix v. Anderson og Hustru Anna Rosenkrantz. Den sidste Hustru, som V. maaske tog for hendes Adelskabs Skyld, gjorde ham Skam ved sin Begjærlighed og Nærighed. En Datter af 1. Ægteskab blev gift med Biskop Hans Wandal i Kjøbenhavn (XVIII, 248).

Vinding, Acad. Haun. S. 328 ff. Zwergius, Siell. Clerisie S. 566 ff. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne I, 42 ff. Ahnfelt, Lunds Univ. Hist. Svensk biogr. Lex. Weibull o. Tegnér, Lunds Univ. Hist. I—II. Danske Mag. 5. R. I.

H. F. Rørdam.

Winstrup, Peter Joseph, 1814—80, Mekaniker, var født 27. Juni 1814 paa Frederiksberg og Søn af ovennævnte Mekaniker O. J. W. Efter at være bleven konfirmeret hjalp han Faderen i hans Mølleri, men blev 1835 Examinand paa den polytekniske Læreanstalt, hvor han snart blev bemærket ved sit mutte, men lune Væsen og sin store Dygtighed. Han tog begge Anstaltens Examiner, selvfølgelig med bedste Karakter, 1838 i Mekanik og 1839 i anvendt Naturvidenskab (Kemi). 1840—42 arbejdede han derpaa i England, hvor han anskaffede sig en Række tekniske Værker og

Digitized by Google

bl. a. syslede med Beregninger over Vindens Hastighed, 1843—45 tog han Ansættelse som Mester i den store Smedje paa Frederiksværk, var derefter en kort Tid konstitueret som Vandinspektør i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling han udarbejdede et Forslag til et Vandværk for Byen, og blev saa 1846 sammen med Cand. polyt. V. C. C. Gamél Ejer af Gamst & Lunds Maskinfabrik og Jærnstøberi, den Gang Kjøbenhavns største Etablissement i denne Retning. Her udfoldede han en betydelig Virksomhed, samtidig med at han personlig udtog forskjellige Patenter vedrørende Dampkogeapparater, Undervandsbaade og Kanonrifling; det sidstnævnte Patent (1862) førte til en langvarig Proces med Krigsministeriet, som W. mente uberettiget lod rifle Kanoner i Finspong efter hans Patent. Hans store praktiske Dygtighed blev stærkt benyttet og paaskjønnet baade i Industriforeningen og Landhusholdningsselskabet, og da Sygelighed hos ham gjorde, at Gamst & Lunds Etablissement i 1871 gik over paa andre Hænder, levede han i sine sidste Aar for sine mange Interesser og ejendommelige Passioner. Han syslede bl. a. baade med Astronomi og Politik. 3. Maj 1880 døde han ugift.

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, O. J. og P. J. Winstrup. *C. Nyrop.*

Winter, Christiern, —1525—, Dr. jur. & med., kongl. Sekretær. Denne Mand, hvis Liv og Gjerning var nøje knyttet til Kong Christian II, særlig under dennes Udlændighed, var fra Mors og tilhørte mulig den adelige Slægt W., der havde sit Stamsæde (Nandrup) paa denne Ø. Han forekommer 1521 som kongl. Sekretær og synes allerede da at have været en Mand af Anseelse, eftersom Professor Matth. Gabler tilegnede ham sin «Epistola metrica in laudem Regis Christierni». Da Kongen 1523 forlod Fædrelandet, fulgte W. ham og kom siden i høj Grad til at dele hans trange Kaar i Udlandet. Naar og hvor han har erhvervet akademiske Grader i Retsvidenskaben og Lægekunsten, er ikke bekjendt (tidligere betegnes han som «Mester»). Af Christian II benyttedes han i højst forskjellige Hverv. Saaledes havde han en Hovedandel i den danske Oversættelse af det ny Testamente, som Kongen lod udgive 1524. En kort Tid var han i Mecheln Lærer for Kongens Børn; men da den ivrig katholsksindede Statholderinde i Nederlandene erfarede, at han lærte Børnene Fadervor og Ave Maria paa Dansk, maatte han vige Pladsen. Siden var han i en Række Aar Kongens Fuldmægtig ved Kammerretten i Speier. Han var

Digitized by Google

en uegennyttig og trofast Tjener, hvis Hengivenhed for hans Herre stundum i hans Breve faar et rørende Udtryk. Med stor Flid arbejdede han paa at fremme Christian II's Sag, men han udrettede dog kun lidet, dels fordi han ikke besad fornøden Menneskekundskab og praktisk Greb, dels fordi Kongen lod ham savne Understøttelse, saa han med sin Familie endog var i Trang for Livets første Fornødenheder.

Efter at Kong Christians Sag for stedse var tabt, traadte W. i Tjeneste hos Hertug Albrecht af Meklenborg, der var gift med Kongens Søsterdatter. Af ham benyttedes W. ogsaa som «svoren Advokat» ved den kejserlige Kammerret, og 1534 sendtes han til Danmark for paa sin Herres Vegne at knytte Forbindelse med de katholsksindede Medlemmer af Rigsraadet. I Hertug Albrechts Følge var han 1535—36 i det belejrede Kjøbenhavn og fulgte siden med tilbage til Meklenborg, da Hertugens Forsøg paa at vinde den danske Trone var strandet. Paa et medicinsk Skrift om Midler mod Podagra og Gigt, som W. 1537 udgav, kalder han sig Hertug Albrechts Raad og Medikus. Senere Efterretninger om ham fattes.

Kjøbenhavnske Vidensk. Selsk. Skr. IV, 255 f. Script. rer. Dan. VIII, 485. Danske Mag. II, 100 ff.; 5. R. V. Allen, De rebus Chr. II. exulis S. 80. Allen, De nord. Rigers Hist. 1497—1536 V, 338 f. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 238 f.; 4. R. V, 561 f.

H. F. Rørdam.

Winter, Jørgen, —o. 1556, Præst. Hvad der giver denne Mand Adkomst til Ihukommelse er, at han efter al Sandsynlighed er den første, der har forkyndt den evangelisk-lutherske Lære i Haderslev. Det siges, at Hertug Christian (III) 1525 antog ham til Hofprædikant, da Hertugen efter sit Giftermaal s. A. tog Bolig paa Haderslevhus. Men W. har vistnok allerede tidligere haft præstelig Virksomhed, da der i sin Tid i Haderslev Kirke fandtes en Bog, som angaves skjænket af ham 1523. Har Hertugen efter sin Ankomst til Slottet, fuld af Iver, som han var, for at fremme Reformationen, taget W. i sin Tjeneste, er det formodentlig sket, fordi han paa den Tid var den eneste Præst i Haderslev, der bestemt havde erklæret sig for Evangeliets Sag. I en gammel Krønnike betegnes han da ogsaa som «en ærværdig og from Mand, der under højlovlig Hertug Christian med stor Flid forkyndte den rene evangeliske Lære». Da Dr. Eberhard Weidensehe (XVIII, 362) imidlertid 1526 hidkaldtes fra Magdeburg for at være Hofprædikant hos Hertugen, var der næppe mere Brug for W. i

Digitized by Google

Hoffets Tjeneste. I den følgende Tid var han Kapellan eller Andenpræst ved Mariekirken i Haderslev og prædikede Dansk, medens Hovedpræsten, der tillige var Provst, altid prædikede Tysk. Da den Forsamling af gejstlige, der var indkaldt til Odense i Jan. 1537 for at gjøre Udkast til en Kirkeordning, snart forlagdes til Haderslev og suppleredes med 7 slesvigske Reformatorer, var W. en af disse, og hans Underskrift som «Ecclesiastes Hathersleviensis» findes under den latinske Udgave af Ordinansen. Om hans følgende Liv er lidet bekjendt; men det ses, at da Hovedpræsten i Haderslev, Antonius Keyser (IX, 134), 1553 var død, ytrede baade Lensmand Sivert Rantzau og Hertug Hans sig nedsættende om «den gamle Kapellan« og vare ilde tilfredse med, at han indtil videre skulde være ene om Præstegjerningen der i Byen. Om der har været nationale Modsætninger, eller, som det antydes, W.s Liv og Lære ikke har været tilfredsstillende, kan ikke med Vished afgjøres. Dog har det i sin Tid næppe været uden Betydning, at der i Aarene nærmest efter Reformationen har været en Mand i Haderslev, som baade kunde og vilde prædike Dansk, der jo var den menige Befolknings Sprog. — W. synes at være død 1556.

Zwergius, Siell. Clerisie S. 439. Ny kirkehist. Saml. IV, 244. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 73. 88 ff. *H. F. Rørdam.*

v. Winterfeldt, Helmuth Otto, 1617—94, Gehejmeraad. Han var Søn af Caspar v. W. til Wardow og Cobrow og Sophie f. v. Leisten, tilbragte sin Ungdom ved Christian IV's Hof og tog derefter Tjeneste hos Ærkebisp Frederik af Bremen (den senere Frederik III). Efter at have deltaget i flere Felttog vendte han 1648 tilbage til Meklenborg og blev Hofmarskal hos Hertug Gustav Adolf af Meklenborg-Güstrow, hvilken Stilling han fratraadte før 1663. I dansk Tjeneste udnævntes han 1664 til Overskjænk og Overstaldmester, 1667 blev han Amtmand over Frederiksborg og Esrom Amter, fra 1672 tillige over Kronborg Amt. Han nedlagde 1678 disse Poster, men overtog Aaret efter Embedet som Stiftsbefalingsmand over Fyn og Langeland samt Amtmand over Odense, Dalum og St. Knuds Amter og forblev i denne Stilling til sin Død. W. stod i høj Gunst hos Kong Frederik III og dennes Efterfølger paa Tronen. I Juli 1670 udnævntes han til Overhofmarskal (indtil 1679), optoges Aaret efter i Friherrestanden og fik det hvide Baand. Af Utterslevgaard paa Laaland og Sæbygaard, som han erhvervede

Digitized by Google

1673, oprettede han Baroniet Wintersborg. 1679 udnævntes han til Gehejmeraad. W. døde 17. Febr. 1694 i Odense, men hans Lig førtes til Wustrow i Meklenborg. Han kaldes til Wustrow og Neuenfeld og havde fra 1686 Odense Ladegaard i Forpagtning. W. berømmes som en af sin Tids ypperste Ryttere og skal have gjort sig fortjent af Stutterivæsenet i Danmark, særlig af Stutteriet paa Frederiksborg. Han var 2 Gange gift: 1. (1647) med Gertrud Anna v. Schult (f. 1628 † 1651), Datter af Didrik v. S. til Esteburg og Anna f. v. Schult; 2. (1652) med Helene Juliane Friherreinde Ulfsparre (f. 1638 † 1683), Datter af svensk Gouvernør Erik Friherre Ulfsparre og Sophie f. v. Budde. Med sin 2. Hustru fik han Wustrow.

Personalhist. Tidsskr. 4. R. I, 157 f. *Louis Bobé.*

Winterfeldt, Jørgen Balthasar, 1732—1821, Søofficer, tilhørte en brandenborgsk Slægt og var Søn af Erik W. (døbt 25. Avg. 1697 † 21. Avg. 1741), Lieutenant ved et jysk Kyrasserregiment, og Nille f. Dalhoff (f. 1701 † 22. April 1752). W. var født i Fredericia 1. Okt. 1732; han fik to Aar gammel Kopper, hvorved hans Syn tog varig Skade, 1742 kom han som Page i Huset hos Grevinde Reventlow, Hertuginde af Pløen. 3 Aar senere traadte han ind paa Søkadetakademiet og blev Sekondlieutenant i Marinen 1753. — Han avancerede 1757 til Premierlieutenant, 1760 til Kapitajnlieutenant, blev 1767 Kapitajn, 1778 Kommandørkapitajn, 1789 Kommandør, 1796 Kontreadmiral, 1799 Viceadmiral og 1804 virkelig Admiral; derhos erholdt han 1773 Kammerherrenøglen, blev 1801 hvid Ridder og 1811 Elefantridder samt Danebrogsmand. Endnu inden W. blev Officer, ansattes han 1750 som Avskultant i Konstruktionskommissionen og fik særlig Undervisning i Skibbyggeri; dette varede dog ikke længe; allerede 1755 udkommanderedes han med Fregatten «Christiansborg» til Vestindien, hvor han blev syg og var Døden nær. 1756 og 1766 fungerede han en Tid som Chef for Galejværftet ved Nivaa, 1760—61 var han først tjenstgjørende i Fregatten «Vildmanden», derefter i Middelhavet med Linjeskibet «Grønland», 1765 om Bord i Linjeskibet «St. Croix» og 1769 i «Juliane Marie» som Adjudant hos Grev Danneskjold-Laurwigen. 1771 fik han sin første Chefskommando: en Bombarderchalup. Da Livgarden i Dec. s. A. var bleven opløst, kom det til Optøjer blandt de menige, og W. vilde da med Assistance af Matroser gaa imod dem, i Formodning om at han heri handlede overensstemmende

Digitized by Google

med Enkedronning Juliane Maries Ønsker. Han optraadte ved denne Lejlighed med stor Heftighed, men blev hurtig standset i sit Forehavende af en mere besindig Standsfælle (Grodtschilling). 1773 blev han Medlem af Takkelads- og Regleringskommissionen, Aaret efter førte han et Præsentskib til Algier og 1775 Orlogsskibet «Holsten» til Trosvig i Norge, hvor han forblev som højstkommanderende til 1776; s. A. var han Chef for Linjeskibet «Indfødsretten» paa Togt til Nordkap. 1776—77 udkommanderedes han som Chef for Orlogsskibet «Slesvig», bestemt til Algier; i Nordsøen led Skibet imidlertid Havari og maatte søge Tilflugt i Norge, hvorfra det vendte hjem. 1781—92 var han Chef for Søkadetakademiet, og 1782 indtraadte han som Medlem i Konstruktionskommissionen. 1783 førte han Linjeskibet «Sophie Frederikke» i Admiral Moltkes Eskadre, 1788 Linjeskibet «Louise Augusta» paa en Expedition til Nordsøen med russiske Skibe. Aaret efter var han Chef for Sødefensionen paa Kjøbenhavns Red, underlagt Admiral Schindel.

Efter at være fratraadt Pladsen som Kadetchef opholdt W. sig en Tid lang i Sachsen; men efter sin Hjemkomst gjenoptog han sin søfarende Virksomhed: 1794 som Chef for Linjeskibet «Kronprins Frederik» i Admiral Kriegers Eskadre og 1796 for «Prinsesse Sophie Frederikke» under Admiral F. C. Kaas, der opererede i Nordsøen sammen med en svensk Eskadre; paa Slutningen af Togtet blev W. selv Eskadrechef. 1792—97 kommanderede W. 2. Division af Holmens Mandskab. Som Admiral kom W. ikke til at spille nogen Rolle, hverken som Eskadrechef eller som Medlem af Centraladministrationen, derimod anvendtes han jævnlig som Præses i de fra Tid til anden nedsatte Krigsretter. I Krigsraadet, som General Peymann 6. Sept. 1807 sammenkaldte for at drøfte, om man skulde udlevere Flaaden til Englænderne, var W. tilstede i sin Egenskab af Flaadens ældste Flagmand. Han foreslog her at ødelægge Skibene hellere end at udlevere dem, men Forslaget kunde ikke tages til Følge, da Peymann allerede forinden i Princippet havde indrømmet Lord Cathcarts Fordring om Udlevering. W. nærede en ikke ringe Interesse for videnskabelige Sysler og optoges 1807 som Æresmedlem af Videnskabernes Selskab. 19. April 1782 ægtede han Marie Magdalene le Sage de Fontenay (døbt 23. Marts 1746 † 2. Juli 1820), Datter af Kommandør Benjamin le S. de F. (f. 1697 † 1749) og Marie Margrethe f. Tigh; Ægteskabet var barnløst, og W. anvendte da en Del af sin Formue til Stiftelsen

Digitized by Google

1805 af «Trøstens Bolig» i Kjøbenhavn, der giver Bolig og Pension til 120 Enker og ugifte, og til Oprettelsen af et Hospital for gamle og svage i Asminderød. W. var i Besiddelse af et ikke ringe Lune og roses for sin brave og hjælpsomme Karakter. Han døde 22. Juli 1821.

Personalhist. Tidsskr. 4. R. I. Hist. Tidsskr. 4. R. II. Nyeste Aftenpost 1836. Dagen 1821 Nr. 178. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrol. 1821—26, S. 104 f. Erslew, Forf. Lex. *C. With-Seidelin.*

Winther, Birgitte Christine, 1751—1809, Operasangerinde og Skuespillerinde, var Datter af Skoleholder W. og Hustru Bolette Marie f. Palle († 18. Febr. 1796 hos Datteren) og debuterede, 23 Aar gammel, 31. Jan. 1774 som Hertha i Syngestykket «Den prøvede Troskab». Som Sangerinde brød hun sin Bane, lige anvendelig paa Scenen og ved Koncerter. Hun besad stor musikalsk Dygtighed, og hendes udmærkede Altstemme uddannedes af Potenza. Den førte hende ind i mange Slags Partier, snart som elskende Ridder (Rinaldo i «Armida») snart som Valkyrjen Rota i «Balders Død», hvor hun endnu i sine sidste Aar ansaas for uundværlig. Sin rette Plads fandt hun i Syngestykkernes ældre komiske Roller (Claudia i «Apothekeren og Doktoren»), og efterhaanden aabenbarede hun et saa betydeligt Talent for disse, at hun ogsaa fik en vigtig Plads som Skuespillerinde. De Holbergske Magdeloner spillede hun i Følge Rahbeks Udtalelse med den hende egne Natur og Sandhed, navnlig var hendes Magdelone i «Den stundesløse» fortræffelig. De af hende skabte Figurer vare meget forskjellige og komiske uden Overdrivelse. Blandt dem alle vandt Jfr. Trækom — senere kaldet Jfr. Æbeltoft — i «Gulddaasen» Prisen. Forstandighed var mere ledende for hendes Kunst end Følelse og Gemyt. Hun kaldtes af Kammeraterne Mamsel Biederhvas og kunde være sikker og skarp, men var meget agtet, og Theatret priste hendes Flid og Iver. Paa Grund af Gigtlidelser søgte hun efter næsten 32 Aars Tjenestetid sin Afsked, som Theatret meget nødig gav hende (Avg. 1805). Hun optraadte sidste Gang som Jfr. Trækom 24. Maj s. A. Efter den Tid boede hun med sin gamle Pige paa Rudersdals Kro, men hun døde under et Besøg i Kjøbenhavn 18. April 1809. *C. Thrane.*

Winther, Frederik Julius August, f. 1853, Landskabsmaler. W. er født 20. Sept. 1853 i Kjøbenhavn og Søn af kongl. Rideknægt Anders Christian W. (f. 1815 † 1875) og Bertha Cathrine

Digitized by Google

f. Petersen. Efter at have modtaget sin foreløbige Uddannelse paa det tekniske Institut gjennemgik han Kunstakademiet 1871—79 og modtog privat Vejledning af C. Neumann. 1877 debuterede han paa Charlottenborg med «Tidlig Formiddag efter Regn» og udstillede i de følgende 3 Aar udelukkende Billeder efter Motiver fra Møens Klint. Senere malede han adskillige Studier i den svenske Skjærgaard og da navnlig paa Hallands Væderø, men udstillede fra 1884 ogsaa — saa godt som aarlig — Skov- og Kystpartier fra Dyrehaven og andre sjællandske Egne; i de senere Aar har han atter søgt en Del af sine Æmner paa Møen, desuden paa Bornholm. W. har gjentagne Gange haft Rejseunderstøttelse fra Akademiet og fra forskjellige Fond; i 1893 fik han paa Verdensudstillingen i Chicago Medaille for et af sine bedste Arbejder «Formiddag i Avgust; Sorgenfri». Han har vundet sig et ikke ringe Publikum, der har fundet Behag særlig i de Værker, hvori stormpiskede Træer spille en fremtrædende Rolle, og i dem, hvori Kunstneren skildrer idylliske Skovinteriører med Aa eller Sø.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Winther, Georg Peter, 1844—79, Zoolog, var Søn af Læge paa Glorup, Laurentius Robert W. (f. 7. Sept. 1811 † 28. Juni 1877) og Marie Lovise f. Bentzen (f. 1817 † 1849) og født 20. Sept. 1844. G. W. blev 1857 sat i Odense Kathedralskole, hvorfra han blev Student 1865. Næste Aar underkastede han sig den medicinske Forberedelsesexamen og tog 1873 Magisterkonferens i Naturhistorie med Zoologi som Hovedfag. Allerede hans første Arbejde «Bidrag til Fiskeskæltændernes Morfologi og Udviklingshistorie» (1873) vakte Opmærksomhed ved de rige Evner, hvorom det vidnede, og ved de nye Resultater, det førte til. Med ministeriel Understøttelse paabegyndte W. nu en lang Række Undersøgelser af vore Have, hvorved han havde baade praktiske og rent videnskabelige Formaal for Øje. Hans hydrografiske Arbejder have bl. a. bragt Kjendskabet til Strømforholdene et betydeligt Stykke frem og vundet stor Anerkjendelse hos de sagkyndige. Men i endnu langt større Grad har han indlagt sig Fortjeneste ved en Række fortrinlige Afhandlinger om Fiskene, navnlig af komparativ-anatomisk Natur. Her skal særlig nævnes hans des værre ufuldendte Hovedværk: «Fiskenes Ansigt», der er et Førsterangs Arbejde. Blandt Frugterne af hans ihærdige Skrabninger maa nævnes følgende favnistiske Arbejder: «Om de danske Fiske af Slægten Gobius», «Fortegnelse over de

Digitized by Google

i Danmark hidtil fundne Hav-Bryozoer», «Fortegnelse over de i Danmark levende Foraminiferer» og «Prodromus Ichthyologiæ Danicæ marinæ». Foruden det nævnte Arbejde om Fiskenes Ansigt, der, ligesom W.s øvrige zoologiske Publikationer, fremkom i Schiødtes «Naturhistorisk Tidsskr.» 3. Række, har han leveret en fortrinlig Afhandling «Om Bugfinnernes Bygning hos vore panserkindede og kutlingagtige Fiske» (1874) og s. A. «Udvendige Smagspapiller hos Gobius niger Schonev.» I «Tidsskr. f. Fiskeri» har han givet en større Række Bidrag til Kundskab om Fiskeriet i vore Farvande, i det store, af Schiødte planlagte og paabegyndte, men ufuldendte Værk «Zoologia Danica» har han leveret Text og 3 Foliotavler til Fiskene, og flere andre Steder har han nedlagt det videnskabelige Udbytte af sine Skrabninger og Iagttagelser. Det er ikke let at forstaa, hvorledes W. har kunnet finde Tid til at udføre alle de vanskelige Undersøgelser og Publikationer i den korte Tid, det blev ham forundt at leve. Han støttedes i sin videnskabelige Virksomhed kjærlig og ihærdig af Prof. Schiødte. Han var gift med Emilie Petrine Steffensen (f. 2. Febr. 1850), Datter af Fisker Steffen Olsen i Taarbæk (f. 1819 † 1893) og dennes endnu levende Hustru Inger Marie f. Sørensen. W. havde paa sine ofte anstrængende og besværlige Baadrejser paadraget sig en Brystlidelse, som gik over til Lungetuberkulose. I Efteraaret 1878 tvang denne ham til at søge Hjælp ved Rivieraen, men det var for sent. Natten til 11. Jan. 1879 døde han paa Hospitalet i Nizza, hvortil den amerikanske Zoolog W. Fawkes havde bragt ham.

C. A. Gosch, J. Chr. Schiødte 3. Bd. Ms. *Jonas Collin.*

Winther, Gert Henrik, f. 1813, Politiker og Brandforsikringsbestyrer. G. W. blev født 20. Nov. 1813 i Hundslund ved Horsens og var Søn af Sognepræst Peter W. (f. 1764 † 1816) og Margrete f. Rasmussen. Han optoges 1825 i sin Morbroder Birkedommer Chr. Rasmussens Hus paa Vilhelmsborg og blev 1833 Student fra Aarhus Skole. Han tog 1840 theologisk Examen og 1844 Magisterkonferens samt 1846 Magistergraden med en Afhandling om Realskoler; siden 1854 bar han Titelen Dr. phil. I Aarene 1835—45 ernærede han sig ved at forberede Folk til Studenterexamen. 1847 rejste han udenlands og opholdt sig i Paris under Februarrevolutionen; han kom samme Aar hjem og valgtes til den grundlovgivende Rigsforsamling i Aarhus Amts 1. Kreds imod J. P. Holst (VIII, 10). Han blev senere i samme Kreds uafbrudt valgt til Folke-

Digitized by Google

tinget, som oftest uden Medbejler, lige indtil 1884, da han vrages for Sønnen af hans gamle Kampfælle Lars Bjørnbak (II, 366). End videre valgtes han her 1864—66 til Rigsraadets Folketing og sad 1856—63 i Rigsraadet som valgt af Folketingsmænd. Han sluttede sig strax til Venstre og særlig til Tscherning, gjaldt indtil 1866 som dennes politiske Adjudant og var den egentlige Leder for den Gruppe af jyske Bondevenner, der samledes om Tscherning. Efter at denne 1866 havde trukket sig tilbage fra det politiske Liv, vedblev W. at være Gruppens Leder, forbandt sig 1868 med sin gamle Modstander J. A. Hansen og hans Tilhængere til «det folkelige Venstre» og gik ogsaa 1870 med til Dannelsen af «det forenede Venstre»; men allerede et Aars Tid efter kom han paa Kant med Partiets Førere og trak sig tilbage fra Partiet. Han stod i den følgende Tid næsten ene i Tinget eller kun med en ganske lille Trop, af hvilken Søren Kjær (IX, 203) var den vigtigste Deltager.

I de første Aar spillede W. kun en underordnet Rolle og gjorde sig mest bemærket ved sine bidske Udfald mod Embedsmændene og ved sine Klager over deres høje Lønninger og lovhjemlede Pensionsret. Desuden stillede eller understøttede han flere meget yderlige Forslag, saaledes om Sagførernæringens Frigivelse og om Afskaffelse af al Brændevinsafgift, samt fremkom med Udtalelser, der stod i skærende Modstrid med de mest almindelig godkjendte Opfattelser. I den grundlovgivende Rigsforsamling vilde han saaledes hævde Kongens fulde Frihed til at vælge sine Ministre samt til at stadfæste eller vrage de vedtagne Love uden nogen Ministers Medvirkning — fornægtede altsaa helt Parlamentarismen. Ligesom Tscherning sluttede han sig strax uforbeholdent til Helstatstanken, og under Forhandlingerne 1853—54 om Grundlovens Indskrænkning fulgte han trolig sin Mester lige til det Øjeblik, da denne ved sin Iver for at imødekomme Ministeriets Ønsker stødte selv sine troeste Tilhængere fra sig. Han stod fremdeles sammen med Tscherning i Kampen mod Fællesforfatningen 1855, særlig paa Grund af dens indskrænkede Valgret, og ligeledes i Rigsraadet 1856—63. Her indtog han dog en meget tilbagetrukken Stilling, ja undlod endog at stemme ved flere af de vigtigste Spørgsmaals Afgjørelse, saaledes om Øresundsfondets Oprettelse og om Kjøbenhavns Søbefæstning; derimod stemte han 1863 imod Novemberforfatningen. I Mellemtiden var hans Stilling i Folketinget bleven fastere. Han fik efterhaanden Sæde i flere vig-

Digitized by Google

tige Udvalg, mest om Lønnings- og Skoleforhold, og siden 1858 næsten stadig i Finansudvalget. Han optraadte gjærne som Talsmand for de særlig jyske Interesser i Modsætning til Kjøbenhavn og var en afgjort Modstander saa vel af Tværbanen som af den senere vedtagne Østkystbane, ja gik endog saa vidt i sin Iver, at han 1858 udtalte om Tværbanen, at han vilde foretrække slet ingen Jærnbane at faa i Nørrejylland frem for denne. I Rigsraadets Folketing 1864 rettede han stærke Angreb paa det nationalliberale Parti, som var Skyld i alle Landets Ulykker, fordi det havde hindret Bluhme i at løse Opgaven med Helstatens Gjennemførelse. Ondets Rod fandt han i Embedsstandens Overvægt samt i den kjøbenhavnske Stemnings og Hovedstadsbladenes skadelige Indflydelse, og han erklærede sig rede til at støtte Forslag til Kongemagtens Befæstelse, da han mindre frygtede denne end det Oligarki, som man nu led under. Da Tscherning ikke havde Sæde i den nævnte Forsamling, blev W. aabent Fører for den ene Gruppe, mest jyske Bondevenner, og han var Medlem saa vel af det store politiske Udvalg 1864 som af begge Fællesudvalg 1865 om Grundlovens Gjennemsyn. Han kæmpede selvfølgelig imod alle væsentlige Ændringer i Grundloven og søgte forgjæves at bøde derpaa ved at sikre Folketinget overvejende Indflydelse paa Finansloven. 1867 var han Medlem af Tingets Forsvarsudvalg og arbejdede af yderste Evne paa at skrue Forsvarsudgifterne ned; derimod ønskede han lige saa lidt som tidligere Tscherning at afskaffe Stillingsvæsenet. Senere havde han Sæde i det store Lønningsudvalg saa vel som i Finansudvalget; men størst Betydning i disse Aar fik han ved 1868 paa ny at rejse Spørgsmaalet om tvungen Fæsteafløsning, i det han derved nødte J. A. Hansen til igjen at slutte sig til denne gamle bondevenlige Tanke og saaledes sprængte Oktoberforeningen. W. havde vistnok selv været med til at kalde denne til Live 1865, men vilde ikke slutte sig til den.

Skjønt W., efter at være traadt ud af «det forenede Venstre» 1871, ikke længer var Fører for nogen politisk Gruppe, vedligeholdt han dog i de følgende Aar en ikke ringe personlig Indflydelse i Folketinget uden at nyde synderlig Tillid eller Sympathi. Han opnaaede gjentagne Gange Valg til Finansudvalget og enkelte andre vigtige Udvalg (1872 ligeledes til den parlamentariske Kommission om Vallø og Vemmetofte) og forstod ogsaa paa anden Maade at gjøre sig gjældende. Men han fik rigtignok samtidig Ord for — endnu mere end tidligere — at bruge Krogveje og

Digitized by Google

Intriger samt alskens Underhaandsforbindelser til at fremme sine Formaal. Under de större politiske Kampe i 70erne stod W. gjennemgaaende paa den maadeholdne Side og gik kun ugjærne med til de afgjørende Skridt. Han blev ikke træt af at fremhæve, at man ikke kunde vente at tvinge Folketingets Vilje igjennem imod Ministeriet, fordi Grundloven af 1866 havde skabt to indbyrdes modstridende Ting uden at give noget Middel til at tilvejebringe en endelig Løsning paa deres Tvistemaal. Man maatte derfor være varsom og taalmodig samt arbejde sig frem ved Forhandling med det andet Ting. Særlig vendte han sig imod Berg, som allerede i 60erne havde søgt at undergrave hans Indflydelse i Jylland, og hvis hele Personlighed var ham fremmed og imod; han gjorde ham ligefrem ansvarlig for det politiske Uføre, man var kommen ind i, fordi han 1865—66 havde medvirket til Grundlovens Omdannelse, og talte aabent om hans «Humbugspolitik». Af Visnepolitiken var W. en afgjort Modstander.

Ogsaa efter at være bleven fjærnet fra det politiske Liv kredsede han stadig uden om det og havde ikke ringe Del i at forberede Forligsforsøgene. Ligeledes var han stærkt opsat paa at finde en Udvej, der kunde føre ud af de Vanskeligheder, som Modsætningen mellem de tvende Ting maatte fremkalde, og saaledes raade Bod paa Grundlovens formentlige Hovedmangel. I mange Aar syslede han med en Plan om at faa dannet et staaende Udvalg for begge Ting, der ogsaa skulde virke mellem Samlingerne og paa en Gang forberede det fremtidige Rigsdagsarbejde og øve et Slags Tilsyn med Statsstyrelsen, altsaa lægge Grund til en «Rigsdagsparlamentarisme».

Større og varigere Indflydelse end som Politiker har W. øvet ved Grundlæggelsen af tvende Brandforsikringsforeninger for mindre Landejendomsbesiddere i Nørrejylland, den ældste for Løsøre fra Avg. 1851, den anden for Bygninger fra 1856. Han styrede dem begge med megen Iver og Dygtighed, henholdsvis til 1886 og 1882, og arbejdede især den første op til et betydeligt Omfang. Han har derved ikke alene medvirket til at udvikle Forsikringsvæsenet her hjemme, men tillige til at opdrage de jyske Bønder til økonomisk Organisation og Selvstyre, og hans «Brandkasser» have haft en lignende Betydning, som den sjællandske Bondestands Sparekasse fik under C. Albertis Ledelse. Han forstod desuden snildt at knytte dem til det politiske Liv som et Led i Partiorganisationen, i det han dels gav Rigsdagsmænd, der samlede sig

Digitized by Google

om Tscherning, Del i Foreningens Styrelse, dels udsøgte nye Rigsdagskandidater blandt de Mænd, der i Forvejen havde arbejdet i Foreningens Tjeneste som Kredsstyrere. Han viste sig herved som en Mester i politisk Agitation. Ugebladet «Nørrejysk Tidende», som han havde tilkjøbt sig 1850, gjorde han til et Organ for Brandforsikringernes Styrelse samtidig med, at det blev politisk Talerør for Tscherning og hans Meningsfæller. 1862 var W. sammen med Tscherning og L. Bjørnbak Medstifter af den jyske Folkeforening og senere dens Formand indtil 1874.

I Løbet af 80erne mistede W. en ikke ringe Formue, som han ved sin Virksomhed havde tjent sig, fordi han uforsigtig vilde støtte andre Mænds uheldige Spekulationer, og han blev nu henvist til at leve af den Pension, der tilstodes ham fra de Foreninger, han havde grundlagt. 1889 tilstod ogsaa Rigsdagen ham en Aarpenge, og i sin høje Alder har W. senere med stor Udholdenhed og Nøjsomhed stræbt at afdrage den Gjæld, som hans Hjælpsomhed havde paadraget ham. — 6. Nov. 1840 ægtede W. Johanne Margrethe Nicoline Thomsen (f. 19. Dec. 1819), Datter af Etatsraad, Nationalbankdirektør Jacob T. (f. 1771 † 1836) og Nicoline Hintze (f. 1783 † 1859).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. Wulff, Den danske Rigsdag. v. Dockums Livserindr. S. 381 ff. *Emil Elberling.*

Winther, Hans Thøger, 1786—1851, Jurist og Forfatter, var født i Thisted 22. Jan. 1786, men kom 1801 til Christiania, hvor han 1806 tog den juridiske Examen («i Modersmaalet») og 1808 blev Sagfører. 1822 etablerede han en Boghandel og oprettede 1826 et Bogtrykkeri. Han var gift med Cathrine Marie Gundersen, Datter af Kjøbmand Even G. i Christiania. Han døde 11. Febr. 1851. Foruden nogle Smaaskrifter af praktisk-naturvidenskabeligt Indhold har han udgivet flere populære juridiske Skrifter, saaledes navnlig under Psevdonymet «Hans Holst» en «Juridisk Haandbog for den norske Landalmue», der kom i en Mængde Oplag. Desuden udfoldede han en flittig Virksomhed som Udgiver af populære Tidsskrifter som «Bien» (1832—38), «Ny Hermoder» (1841—43) og «Arkiv for Læsning» eller «Norsk Penningmagasin», til hvilke han ogsaa leverede flere Bidrag i Poesi og Prosa.

Kraft og Lange, Norsk Forf. Lex. *H. Munch-Petersen.*

Winther, Hedevig Margrethe, f. 1844, Forfatterinde, er Datter af Præsten i Stifts-Bjærgby Adolph W. (f. 26. Sept. 1812 † 17. Marts

Digitized by Google

1866) og Johanne Cathrine Ludovika f. Lehmann (f. 1816 † 1878) og blev 24. Juni 1844 født i Roskilde, hvor hendes Fader den Gang var Adjunkt. Allerede som Barn skrev H. W. Fortællinger samt tegnede og modellerede, og da hun efter sin Faders Død flyttede med sin Moder til Kjøbenhavn, undervistes hun af P. C. Skovgaard, sin Fætter Otto Bache, sin Onkel Edvard Lehmann og i Kyhns Tegneskole. Da hun maatte leve af Undervisning, kom hun kun langsomt frem og naaede først i 1883 at faa udstillet Landskabsbilleder paa Charlottenborg, hvormed hun fortsatte i 5 Aar. I 1876 gjorde hun en Rejse til Italien. Hun har forfattet følgende novellistiske Arbejder: «Skitser og Fortællinger» (1886), «Poul Saltern» (1887, under Psevdonymet Joachim Becker), «Herregaard og Præstegaard» (1893), «Friluftsliv» (1895), «En tornefuld Vej» (1896), «Ved Maalet» (1897), «Landsbyen Rødved» (1898), «Paa fremmed Grund» (1899), «Hverdagsmennesker» (1900) og desuden to Bøger psevdonymt (1901 og 1902).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Nic. Bøgh.*

Winther, Mathias, 1795—1834, Forfatter, fødtes 25. Jan. 1795 paa Gaarden Gammellund i Vissenbjærg Sogn paa Fyn, hvilken den Gang ejedes af hans Fader, Rasmus W., der senere kjøbte Aalemosegaard. Faderen blev imidlertid, som det hedder, indviklet i en for ham ulykkelig Sag, forarmedes og døde 1811, og den 16aarige Søn, der kun havde faaet ringe Skoleundervisning, stod, efter hans eget Udtryk, «opvoxet som et vildt Skud, der mangler Støtte». Han viste sig at være livlig og velbegavet, og han selv ønskede at studere. Det lod sig imidlertid ikke gjøre; han kom paa Byskriverkontoret i Odense, hvilket han dog snart forlod, i det Regimentskirurg J. K. Jacobsen (VIII, 356) tog sig af ham, opmuntrede ham til at lægge sig efter Kirurgien og selv underviste ham heri, medens Biskop Plum (XIII, 181) læste Latin med ham. 1813 kom han til Kjøbenhavn for videre at dyrke de kirurgiske Studier. Her anbragtes han under meget uheldige Forhold, af hvilke hans trofaste Velynder Jacobsen dog reddede ham ved at skaffe ham Ansættelse som Kompagnikirurg i Middelfart, senere ved Felthospitalerne i Odense. En Forelskelse i en Skrædder Thornings Datter Christiane førte til Ægteskab med hende allerede 1814. Han var uden Udsigt til at kunne forsørge en Familie, men Hustruen var stræbsom og skaffede foreløbig Udkommet, og han rejste 1816 til Kjøbenhavn for at tage den kirurgiske Examen. C. C. Rafn (XIII,

Digitized by Google

351) fik Interesse for den unge Mand, der viste litterært Anlæg og stilistisk Færdighed, og søgte at faa ham frem til Examen artium, men alt strandede paa Pengemangel og W.s urolige Færd. I hjælpeløs Tilstand vendte han snart tilbage til Odense, hvor Hustruen nu var sygelig og arbejdsudygtig efter Barselseng, og hvor Forholdene derfor bleve meget trange; hans eneste Indtægt i lang Tid var et lille Honorar for en Samling Digte «Vaarkvad» (Kbhvn. 1817). Ved Støtte fra sine trofaste Velyndere Jacobsen og Rafn, der nu var Lieutenant i Odense, fik han dog igjen en Stilling som Eskadronskirurg i Randers (1818) og blev kort efter forflyttet tilbage til Odense, hvor han tillige blev Bibliothekar ved det militære Bibliothek. Men snart bragte han sig i en skjæv Stilling ved Stridbarhed mod sin foresatte, Oberst Høegh-Guldberg, og end mere ved at udgive en haanende Pamflet mod et Skrift af Provst Stockholm (XVI, 449), der stod den Guldbergske Slægt nær. Han blev da afskediget som Bibliothekar, men kastede sig samtidig over litterær Produktion og udgav baade Digtsamlinger og et Skuespil, alt dog kun af ringe digterisk Værd. Han fik ogsaa af Mæcenen Gehejmeraad J. Bülow (III, 291) det Hverv at skrive den poetiske Text til et Pragtværk om Sanderumgaards Have (med talrige af Clemens stukne Prospekter), og for det betydelige Honorar herfor gjenoptog han atter (1825) de afbrudte kirurgiske Studier i Kjøbenhavn. Men det gik ikke bedre end tidligere; han forsømte Studierne og absorberedes bestandig mere af skjønlitterære Skriverier og Oversættelser, mest af populær medicinsk Litteratur. Og samtidig forelskede han sig i en Tjenestepige, med hvem han derpaa samlevede og fik to Børn. Efter forgjæves Forsøg paa at absolvere Examen vendte han tilbage til sin Post, men blev bestandig mere forsømmelig i Tjenesten. Vel samlede han sig nu til Udgivelse af to større bibliografiske Skrifter, der have en vis solid Karakter, et «Literaturæ scientiæ rerum naturalium in Dania, Norvegia et Holsatia usque ad annum 1829 enchiridion» (1829) og senere et «Bibliotheca Danorum medica» (1832), men 1830 fik han ved sin Forsømmelighed Afsked som Militærlæge. Nu kastede han sig over Publikation af Skandskrifter mod sine formentlige Forfølgere, begyndte paa Udgivelsen af Maanedsskrifter, først af en mere uskyldig Karakter, senere 1831—33 det plumpe, men ikke uden Virtuositet og Talent redigerede Smudsblad «Raketten», der vakte betydelig Sensation og fandt rivende Afsætning, saa at han paa en Gang fik gode Indtægter, men sam-

Digitized by Google

tidig ogsaa flere Processer paa Halsen. For grove Injurier blev han 1832 af Hof- og Stadsretten dømt som Tremarksmand og til Fængsel paa Vand og Brød. Han appellerede Sagen til Højesteret, og denne formildede Dommen. Men da den faldt, var han død, 26. Febr. 1834, af en tærende Sygdom.

Erslew, Forf. Lex. M. Winthers Levned og Hændelser (Kbhvn. 1834). Poetisk Læsebog for Børn og barnlige Sjæle (Kbhvn. 1835—36) S. 593 ff. Fædrelandet II, 1836, Nr. 71. *Jul. Petersen.*

Winther, Niels Christopher, 1822—92, Sagfører, Forfatter, var født i Thorshavn paa Færøerne 2. Juli 1822 og Søn af Snedker Niels Christopher W. og Sigga Marie f. Kærbæk. I en ung Alder tog W. til Kjøbenhavn for at læse til dansk-juridisk Examen og vendte efter afsluttet Studium tilbage til Færøerne, hvor han nedsatte sig som Sagfører og snart kom til at spille en Rolle i det offentlige Liv, for saa vidt som der kunde være Tale om et saadant paa Færøerne den Gang. Der existerede ingen kommunal Repræsentation for Øerne og intet offentligt Organ. I 1850 blev af Færøernes Øvrighed efter Regeringens Opfordring udarbejdet et Udkast til en Kommunallov for Færøerne, som imidlertid ved sin Fremkomst blev skarpt kritiseret af W. i en af ham samme Aar udgiven Piece «Et embedsaristokratisk Udkast til en Kommunallov for Færøerne, angrebet med stadigt Hensyn til Grundloven og Lokaliteterne». Her bekæmpede W. Embedsmændenes dominerende Indflydelse og opnaaede, at kun Amtmand og Provst, men derimod ikke Landfoged og Sorenskriver, bleve selvskrevne Medlemmer af Lagtinget. 1850 valgtes W. til Færøernes Repræsentant i Folketinget og blev saaledes Færøernes første Folketingsmand. Denne Stilling beklædte han indtil 1856. Ham skyldes det først og fremmest, at Færøerne fik sit nye Lagting (en kommunal Institution med Ret til at foreslaa Love for Øerne) ved Lov af 26. Marts 1852 (noget ændret ved Lov af 15. April 1854), skjønt Institutionen ikke fik en saa selvstændig folkelig Karakter, som W. havde ønsket. W. virkede tillige ivrig for den kongl. Monopolhandels Ophævelse. 1852 udgav han i Thorshavn et Ugeblad «Færingetidende», som dog kun fik en kort Levetid; ved en hvas Artikel: «Nu gaar det for vidt med Monopolhandelens Snyderi» paadrog han sig to Injurieprocesser, som begge gik ham imod. Imidlertid oplevede han kort efter at se den kongl. Enehandel ophævet og Frihandel indført ved Lov af 21. Marts 1855. I 1857

Digitized by Google

flyttede han til Hjørring, hvor han ligeledes tog Del i det offentlige Liv og var med i alle almennyttige lokale Foretagender. 1868 kjøbte han ved Egnens Beboeres Hjælp «Hjørring Amtstidende», som han ledede i stadig mere og mere afgjort Højreretning indtil 1885, da svækket Helbred nødte ham til at træde tilbage. Han døde 24. Febr. 1892 i Hjørring. — Ogsaa som Forfatter har W. virket. Han har udgivet en «Hjørring Bys Historie», men hans Hovedarbejde er «Færøernes Oldtidshistorie» (Kbhvn. 1875), som i Virkeligheden omfatter langt mere, end Titelen angiver. Skjønt noget for bredt anlagt og nu paa enkelte Punkter forældet er det dog et særdeles fortjenstfuldt Arbejde, hvori et meget stort Materiale er nedlagt.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. Dagbladet 26. Febr. 1892. J. Patursson, Færøsk Politik (Kbhvn. 1903). *J. Jakobsen.*

Winther, Rasmus Villads Christian Ferdinand, 1796—1876, Digter. Chr. W. blev født 29. Juli 1796 i Fensmark Præstegaard ved Næstved og var Søn af Hans Christian W., Sognepræst til Fensmark og Riisløv (f. 16. Nov. 1759 † 3. Juni 1808) og Præstedatteren Johanne Dorothea Borchsenius (f. 23. Dec. 1767 † 12. Febr. 1830). Han var et lykkeligt, men af Døden tidlig opløst Ægteskabs eneste Barn; dog havde han ikke derfor nogen ensom Barndom, thi Præstegaarden stod i Ry som en fortræffelig Opdragelsesanstalt, og flere ansete Familier betroede deres Pigebørn til den karakterstærke, paa en Gang milde og myndige, kjærlige og kloge Præstekones pædagogiske Ledelse og hendes forstandige, om end personlig mindre betydelige Ægtemands Undervisning; sammen med deres Søn opvoxede saaledes Tvillingsøstrene Frederikke og Marie Koës, senere gifte henholdsvis med P. O. Brøndsted (III, 208) og Godsejer Holger Aagaard, fremdeles Caroline Falk (gift med Joh. Th. Suhr), Ragna Huvald (gift med den norske Kjøbmand og Stortingsmand Ludv. Mariboe) og mange andre, som bleve Chr. W.s gode Barndomsveninder. Da Pensionsindtægterne tillode en Præstegaardsgjæstfrihed i udvidet Stil, modtog Barnesindet ogsaa mangen Impuls fra Livet udenfor, ligesom den skjønne sydsjællandske Natur tidlig paavirkede ham med Billeder og Indtryk, som senere kom til Udfoldning i hans Digte; baade i Landskabstegning og Stemning fremmane de hyppig Træk fra den uforglemmelige Egn, «hvor Fensmark hæver sit Kirketelt med den røde Top imod Sky».

For at søge Helbredelse for en pinefuld Kræftsygdom maatte

Digitized by Google

Pastor W. 1806 tage Ophold i Kjøbenhavn med Hustru og Barn; i Maj 1807 blev Chr. W. sat i Nykjøbing Latinskole, omtrent samtidig med at Faderen blev forflyttet til Ulsø i Faxe Herred, et Par Mil fra Fensmark, midtvejs mellem Bregentved og Gisselfeld. I Sommerferien besøgte Chr. W. paa ny Kjøbenhavn og var der under Bombardementet. Efter lange Lidelser døde Faderen i Juni det følgende Aar paa Frederiks Hospital. Nedbrudt af Sygelejets Spænding og Sorg kom Moderen kun langsomt til Kræfter under Naadsensaarets Ophold i Præstegaarden og tog derpaa Bolig i Nykjøbing, hvor Sønnen havde gjenoptaget sin Skolegang under Ledelse af Familiens Ven, den udmærkede Rektor S. N. J. Bloch (II, 413). Lærernes Vidnesbyrd om de sukcessive Klasseexaminer fremhæve gjennemgaaende Disciplens ypperlige Begavelse og tilfredsstillende Opførsel, men formane til større Flid og Stadighed. Æsthetisk Læsning optog en stor Del af hans Tid, især tiltrak Skolebibliothekets italienske Afdeling ham stærkt, og han blev tidlig fortrolig med Sproget; ogsaa musikalske Øvelser havde megen Tillokkelse for ham. I Efteraaret 1815 blev han Student med Haud. Men i Mellemtiden var der foregaaet den Forandring i hans personlige Forhold, at hans Moder 31. Avg. 1811 havde ægtet Sognepræsten til Kjøbelev ved Nakskov, den lige saa elskelige som lærde Rasmus Møller (XII, 97), senere Dr. theol. og Biskop over Laaland-Falster. Han var Aaret forinden bleven Enkemand, efter at hans Hjem længe var sygnet hen under hans Hustrus tiltagende Sindssygdom, og han følte stærkt Savnet af en styrende kvindelig Haand og et moderligt Tilsyn med sine sex Børn, fire Døtre og de to Sønner Poul Martin og Hans Ulrik, der vare W.s flinke Kammerater i Nykjøbing Skole, og hvis Hjem denne stundum havde gjæstet i Ferierne; især med den to Aar ældre Poul Møller forbandt et inderligt Venskab og fælles poetiske Interesser ham, og Livet igjennem stod disse to herlige Digtere trofast ved hinandens Side. Det var saaledes ikke et fremmed Hjem, Mad. Winther skaffede sin Søn, da hun besluttede sig til det af Rektor Bloch indledede Ægteskab, og hendes fine Takt og rene Hjærte gjorde det til en Velsignelse for Enkemanden og hans Børneflok ikke mindre end for hendes egen elskede Søn, der i Kjøbelev Præstegaard kom under Paavirkning af det ædleste Samliv.

Den nittenaarige Student med det smukke Ydre, det vindende Væsen og den livlige Optræden fik lettelig Adgang til Hovedstadens bedste Selskabelighed og nød Tilværelsen med ungdomme-

Digitized by Google

ligt Livsmod. Han var en passioneret Danser, havde en god Sangstemme og forstod at føre en Samtale paa utvungen Maade og med kvikke Indfald — alt Adgangskort til en Omgang, der laa oven over sædvanligt Studentermilieu, og især til Damernes Bevaagenhed, som hans ridderlige Galanteri sikrede ham. Med Examenslæsningen gik det mindre galant. Han tog i Foraaret 1817 Philosoficum med højst variable Karakterer, f. Ex. i den lavere Mathematik Udmærkelse, i den højere Non, men i det hele taget med et tarveligt Resultat. Aaret efter fik han Regensen og boede her de følgende tre Aar, slidende i det theologiske Studium, som hans Moders indstændige Ønske havde bevæget ham til at vælge, men med rigelig Rekreation i kammeratlig Omgang, Musik og Digtning. Sammen med de gode Venner Abrahams, C. N. Rosenkilde og Komponisten Hans Krøyer dannede W. en Kvartet, hvis Sang vandt Ry videnom, og det var Abrahams, der ved Aftengildet i Regensgaarden 5. Juni 1820 foredrog W.s berømte Studentersang «Her under Nathimlens rolige Skygge» (hans første trykte Digt) til Melodi af Krøyer, medens Koret gjentog Omkvædet «Herrer vi ere i Aandernes Rige». Samme Aften omdeltes blandt de tilstedeværende en Opfordring til at danne en Studenterforening, og paa den fandtes W.s Navn, ligesom han var med blandt Foreningens første «Eforer» eller tilsynshavende.

Lige saa lidt som andre opvakte unge Mennesker blev W. sparet for Anfægtelser i Retning af Theatret. Trods sine tarvelige Formuesforhold var han en hyppig Gjæst i Skuespilhuset og tænkte baade i sin Regenstid og senere paa at gaa til Scenen, hvor han særlig mente at kunne gjøre Fyldest i Anstandsfaget à la Frydendahl og Stage; hans Færden i Rosenkildes Kreds og senere et heftigt, om end hurtig forbigaaende Anfald af den epidemiske Forelskelse i den purunge Jfr. Pätges bestyrkede ham i disse Planer, der dog strandede paa hans Selvkritik, inden deres Udførelse var naaet ud over de indledende Skridt. Hans strængt aarvaagne Bedømmelse af egne Evner gjorde sig ogsaa gjældende over for hans Digtning i Studentertiden; han var meget produktiv, men viste kun sjælden sine Frembringelser til andre og dømte dem bunkevis til Døden paa Baalet. Samme Skæbne var paa et hængende Haar bleven nogle af de første «Træsnit» til Del, hvis de ikke i det afgjørende Øjeblik vare blevne frelste af Poul Møller, der tog dem med sig hjem til Gjennemlæsning og med god Samvittighed kunde erklære, at «dem kunde han meget godt være

Digitized by Google

bekjendt at lade trykke». Nogle af dem lod han saa, i Begyndelsen af Tyverne, se Lyset i Dagblade og Tidsskrifter: «Hans og Grete», «Johan og Lise», «Jørgen og Trine», af andre Digte desuden «Sangeren søger sin elskede», «O, var jeg Kammen i dit Haar», «Bjærgmænd», «Hun til ham paa Rejsen», «Afsked», «Gjensyn» og under Overskriften «Til J. F.» det hexametriske Digt, som senere blev benævnet «Fantasi»; det er, betegnende nok for W.s letfængende Kvindetilbedelse, henvendt til en ham personlig ganske ubekjendt Dame, Jfr. Jacobine Fritsche i Aalborg, den «stolte Datter af Jutland», den «cimbriske Skjoldmø», af hvis ualmindelige Skjønhed der gik Landery, saa Digteren trods Afstanden maatte bringe hende sin Sanghyldest. Om fjærnt eller nær — det kvindelige Skjønhedsideal var ham en Aabenbaring, han knælende maatte forherlige.

Men Theologien stod i Stampe — og Pengesorgerne truede med at voxe ham over Hovedet. Moderen ængstedes for hans Fremtid, bl. a. ogsaa fordi hendes velhavende Svoger Præsten Rasmus Winther (efter hvem W. havde et af sine Fornavne) havde sat Embedsexamen som ufravigeligt Vilkaar for at efterlade Brodersonnen sin Formue; og den lærde Stiffader var medynksomt Vidne til en saadan Sløjhed i Studierne. Forældrene besluttede derfor at faa ham hjem til Kjøbelev, til Præstegaardens Ro og regelbundne Dagsorden. Grumme nødig vilde W. bide i det sure Æble og lade sig forvise, lig en anden Ovid, fra den livlige Hovedstad til det laalandske Pontus; de stærke Brødre Poul Martin og Hans Ulrik maatte med Magt sætte ham paa Vognen, der skulde kjøre ham gjennem Sjælland. Men i de stille Forhold og mellem de kjærlige Mennesker faldt han til Ro og blev der i godt og vel tre Aar. Tankerne fløj vel tidt paa Vildfart fra Dogmatik og Exegese, men Stiffaderens milde og kyndige Vejledning bragte atter Orden i dem, og for øvrigt var W. i Kjøbelev ingenlunde bunden som en Munk til sin Celle; landlig Gjæstfrihed trivedes paa gammeldags Vis i Præstegaarden som i dens Omegn, Aarets Fester fejredes efter folkelig Skik, og Folmer Spillemand var som bekjendt en ikke mindre lystig Svend i Karle- og Pigelag end i de høje Sale. Mange Træk af Almuelivet i W.s Digtning skyldes disse Aars Oplevelser. Og Forelskelser fattedes der ej heller Lejlighed til; den nydelige lille Cathrine Ernst, Søster til en af hans Skolekammerater, satte hans Hjærte i «Elskovsbrand» — om end

Digitized by Google

ikke «en evig» — og han skrev til hende Digtet «Lille Cathrine, hvi bær Du det dejlige Haar» osv.

Examen fik han da i Okt. 1824 — med Haud, men alligevel til Glæde for Hjemmet, der vel næppe havde ventet mere. Han gjenfandt i Studenterforeningen sit gamle Vennelag, var en kort Tid Alumnus paa Elers' Kollegium og fik ved Prof. H. N. Clausens Medvirkning en behagelig Plads som Huslærer hos den velhavende Grosserer Müffelmann. Han blev her optagen i et komfortabelt og dannet, forstandig ledet Hjem, blev efter Tidens Forhold rigelig lønnet og havde Tiden til sin Raadighed fra om Eftermiddagen; om Vinteren beboede man en elegant Etage i Bredgade, om Sommeren den store Ejendom Fuglesang ved Lyngby Sø; her var der regelmæssig Omgang med Fruens Slægt, den rige Familie Tutein og dens i alle Henseender udvalgte Omgangskreds. I Ermelundshuset boede Familien Wexschall, og W. blev et velkomment Medlem af Anna Wexschalls aandfulde Venneskare. Overalt var han meget afholdt for sin selskabelige Pli og sine musikalske Arrangementer; han førte sig som fuldendt Kavaller, hensynsfuld mod de ældre, ridderlig mod Damerne, helst naar deres Væsen kunde fylde ham med en let erotisk Stemning. Naar W. paa denne Tid skriver til en Ven: «Jeg er ikke forelsket, altsaa halvdød», er dette ikke fuld Sandhed, thi fra første Færd af gjorde hans femtenaarige Elev Alvildes unge Kvindelighed og pikante Natur et betagende Indtryk paa ham; han har helliget hende adskillig Lyrik og i Furesødigtet «Flyv, Fugl, flyv» tegnet hende som den sortøjede Skjønhed med de «gulbrune Lokker, der flagre for Vinden — let er hun, rank som et Ax». Men hun har formodentlig, som det er den tidlige Ungdom egent, betragtet sin trediveaarige Lærer som en alderstegen Herre, i alt Fald ytrede hun ikke Spor af Gjenkjærlighed, og for denne hendes Kulde maatte hendes syndige Brødre bøde, naar Præceptoren lod sin Skuffelse gaa ud over dem. I lang Tid er det hende, der sætter hans Stemningsliv i Bevægelse og giver hans Digtning dens skiftende Farvespil. Han skriver i sin Huslærertid bl. a. «Hvile paa Vandringen», «Rankens Datter», «Ridder Kalv», «Hvor Fjældets Graner lude», «Amor Jesuita», «Tonerne», «Sauvegarden», «Kongens Skygge», «Min Moster og jeg», «Elskovsseglet», Træsnittene «Erik og Ellen», «Asbjørn og Thora», «Martin og Marie».

Den Paaskjønnelse, hvormed baade umiddelbart modtagelige Poesielskere og kyndige Kjendere modtog denne Digtning, havde

Digitized by Google

ondt ved at besejre W.s egen strænge Selvbedømmelse, og det var nølende han i 1828 bestemte sig til at samle et Udvalg i et lille Bind, som han gav det beskedne Navn «Digte» og udsendte i al Stilhed, uden at man f. Ex. i det Müffelmannske Hus vidste noget derom. Det udkom i Boghandelen i Maj Maaned, og en sand Foraarsgave, et virkeligt Vaarbrud blev det for den danske Poesi. Især de ti «Træsnit» fortryllede som noget paa en Gang helt nyt og dog i fuldeste Maal saa kjendt og hjemligt. Man beundrede den Opfindsomhed, hvormed her det ene og samme Kjærlighedens Thema var varieret, men endnu mere henreves man af det skjønne Enfold, den ædle Jævnhed, hvormed danske Landskabsbilleder og Naturstemninger vare malede, saa ægte i Farven og med en saa kjærlig Iagttagelse af hver lille Enkelthed, at man ligesom lærte at se med nye og klarere Øjne paa de Omgivelser, man mente at have været fortrolig med Livet igjennem. Med denne Debut fastsloges strax og afgjørende W.s ejendommelige og selvstændige Stilling i dansk Litteratur, og det varede ikke længe, inden han begyndte at danne Skole: han var jo tilsyneladende saa let at gjøre efter, skjønt ingen har kunnet efterdigte ham i hans inderste Egenhed. Digtene vare udsolgte i Febr. 1829, men først tre Aar efter udkom de i ny forøget Udgave — saa stilfærdig virkede Forlagsforretningen den Gang.

Mere som et Talent til Udsmykning af Livet end som dettes egentlige Opgave og Kald betragtede W. i dette Livsafsnit sin digteriske Begavelse. Han tænkte paa at gjøre Brug af sin Embedsexamen og prædikede i al Stilhed et Par Gange i kjøbenhavnske Kirker. Moderens Sygdom og Død synes yderligere at have paavirket ham i religiøs Retning; han tog 1830 «Kateketikum» og holdt i Maj s. A. sin Dimisprædiken i Vartov. Men omtrent paa samme Tid tilfaldt der ham en betydelig Arv efter Farbroderen, omtrent 25000 Rdl., og hans Tanker fik foreløbig en anden Retning: han vilde foretage en større Udenlandsrejse, saa meget hellere som Alvilde Müffelmann utvetydig havde tilkjendegivet ham, at hun ikke kunde blive hans, skjønt hendes Forældre gjærne havde set Partiet. I Sept. 1830 forlod han Kjøbenhavn og sendte allerede fra Kiel sin første Sanghilsen til «A. M.», hans «lille Kjæreste paa otte Aar» Anna Mathea Aagaard, hvis Forbogstaver ogsaa tillod en anden Udtydning. Han rejste som Stormand og tilfredsstillede med en Digters Sorgløshed ethvert kostbart Indfald. I München holdt han hver Dag ti Kuverter ved Hotellets Mid-

Digitized by Google

dagsbord for de Kunstnere, der vilde være hans Gjæster. Sidst i Nov. naaede han Rom og boede der et halvt Aar, i fuldt Maal nydende dens gamle og nye Kunst, italiensk Natur og Folkeliv, ogsaa elegant Selskabelighed i romerske og fremmede Cirkler (Bankieren Torlonia, den preussiske Gesandt Bunsen o. fl.); de ejendommelig extravagante Fester hos Frederik VII's Moder gjæstede han ligeledes. Ogsaa her sad Pengene løse hos ham; han bestilte Malerier hos Kunstnerne, kjøbte Mængder af ædle Stene og andre sjældne Smykker og forærede en underskjøn Albanerinde, som han var forelsket i, en Vinhave til Erindring. Henrivende Landophold bragte Forfriskning efter Bylivets trættende Færd, et to Maaneders Ophold i Neapel var rigt paa Nydelse af enhver Art. Her fra skrev han til Vennen Ludvig Bødtcher i et slapt Øjeblik: «Jeg ækles over mig selv og haaber at faa en dygtig Lektion fra Dig; thi jeg har brugt saa mange Penge, at det gyser i mig, naar jeg tænker derpaa». Men han tilføjer: «Her bliver det med hver Dag smukkere og vanskeligere at komme fra». Over Florents og Milano tog han over Splügen gjennem Schweits til Strasburg og var i Sept. 1831, efter et Aars Fraværelse, tilbage i Kjøbenhavn. Endnu var der saa meget i Pungen, at han kunde leje en Række Værelser paa første Sal i Hotel du Nord og en Tid lang holde aabent Hus med fine Middagsselskaber. Men da Rigdommen slap op, følte han sig noget trykket til Mode.

Til Jfr. Müffelmann bevaredes det venskabelig kurtiserende Forhold. Det store Digt i Bellman-Stil «Vandring og Opdagelse», skrevet til hendes Fødselsdag 1833, skildrer hende og ham paa Exkursion i de vel bekjendte Sommeregne omkring Lyngby, han sender hende Velkomsthilsen ved hendes Hjemkomst til Kjøbenhavn, og Digtet «Alfens Brud», som han overbringer hende Aaret efter, tager sit Udgangspunkt fra hendes Bedsteforældres Landsted ved Sorgenfri og indeholder hendes Navn let tilsløret som Alfhild. Folk, som kjendte dem begge, mente, at det var hendes Ubøjelighed, der holdt hans Flamme ved lige. Maaske var det ogsaa par dépit, hvis det ikke udelukkende var i et Øjebliks overrumplende Betagethed, at han i Rosenkildes Hus forlovede sig med en yndefuld ung Pige af tarvelig Familie, men god Opdragelse, Sophie Hansen, Veninde af de Rosenkildeske Pigebørn. Han fortrød dette Skridt bogstavelig i samme Nu, det var gjort, men han havde ikke Mod til at gjøre det usket eller betragtede sig som bunden ved sit Ord og søgte nu at gjøre det bedst mulige ud af det. Han

Digitized by Google

præsenterede sin forlovede i sin Omgangskreds — ogsaa hos Müffelmanns — og hun blev, efter at den første Forundring havde sat sig, vel modtagen alle Vegne, hvad hun ogsaa fuldelig fortjente; hos hans laalandske Slægt, hvor hun længe var Gjæst, vandt hendes milde, sagtmodige Væsen lettelig Hjærterne, baade i Maribo Bispegaard og hos Øens Præster; Digteren Aarestrup var helt forelsket i hende og har digtet det sværmeriske «Der er en Trolddom paa din Læbe» til og om hende. W. søgte Kapellaniet i Fredensborg for at kunne gifte sig, men fik det ikke. I Længden faldt det ham dog umuligt at opretholde en konventionel Form, som der for ham intet virkeligt Indhold var i, og ej heller hun kunde undgaa at mærke, at hans Tanker og Længsler færdedes andensteds. Hvor højt hun end elskede W., foretrak hun dog fuld Klarhed for halve Forhold og bad ham om at gjøre en Ende paa Tvivlen: «Sig til mig, at Du hader mig, saa ved jeg Besked, saa har jeg noget afgjørende at rette mig efter». Som Svar sendte han hende «Ravnens Kvide» — et glimrende Digt, men unægtelig mere ubarmhjærtigt, end han havde Lov til at vise sig i et Forhold, som var blevet skabt ved hans Ubesindighed og Vankelmod. Den ærlige Poul Møller holdt meget af hende, og hun vedblev at komme i hans Hus. Efter hans pludselige Død mødtes hun og W. uformodentlig ved hans Kiste og rakte hinanden Haanden over den fælles Vens Lig. Først 1900 døde hun, 88 Aar gammel.

Den grelle Klang af de brustne Strænge i Digterens Bryst skurrer i det betagende Digt «Annette», som blev til paa denne Tid. Idyllens rene Lykke, Billedet af de nygiftes harmoniske Samliv i det unge Hjems Tryghed — brat og uforklaret rives det sønder med et skærende Skrig, som om Digteren havde skildret denne Livets høje og hellige Fryd blot for haanende at kunne pege paa dens Hulhed. Det er en saadan Stemning af Verdenssmerte og Livsforagt, der er Digtets Forklaring. W. undveg enhver anden og fandt Spørgsmaalet desangaaende filistrøst, affærdigende det med et intetsigende Ord om «en politisk Forbrydelse»; til Liebenbergs Bemærkning, at Læseren med Grund søger, men ikke finder Forklaringen i det under Kanefarten fortalte Sagn, svarede han: «Det er sandt, der skulde slet ikke være fortalt noget».

Digtcyklen «Annette» optoges i den Samling, der 1835 udkom under den lidet reklamerende Titel «Nogle Digte»; ogsaa over andre af dennes Poesier ruger der, i Modsætning til Debutbogens

Digitized by Google

lyse Stemning, en beklemmende Tordenluft, f. Ex. de udmærkede Digte «Vaabendragerens Ed», «De to Kusiner» og enkelte Partier af «Ringens Indskrift»; det idyllisk milde har dog sit store Raaderum baade i dens Lyrik og Fortælling, saaledes «Aftenmøde» («Sid stille hos din røde Ko»), den herlige Apotheose «Sjælland» («Jeg synger, som jeg kan, men ej altid som jeg vil»), de før nævnte «Vandring og Opdagelse» og «Alfens Brud», «Flugten til Amerika», «Dansen i Skoven». Samlingen blev anonymt recenseret af Chr. Wilster i «Dansk Litteraturtidende», og enkelte lovlig strænge Udsættelser fremkaldte en ret omstændelig Polemik, i hvilken Poul Møller drabelig forsvarede sin Broder. W. tog sig den hele Staahej meget nær, ikke fordi han var særlig følsom for Kritik, men fordi al Slags Larm om hans Navn var ham i dybeste Maal forhadt.

Omtrent ved denne Tid fremspirede i hans Sind de første Kim til et erotisk Forhold, der blev af indgribende Betydning for hans Liv. Den rige og ansete kjøbenhavnske Haandværker, Murmester og Oberstlieutenant i Borgervæbningen Joh. Heinr. Lütthans (f. i Holsten 1781, g. m. Louise Dorothea Borger) førte et meget selskabeligt Hus, for hvis ubundne Munterhed hans fem smukke og livlige Døtre gik i Spidsen. Der var et stadigt Rykind af Gjæster baade i den store Vinterbolig i Bredgade og om Sommeren paa Landejendommen i Skodsborg, Frederik VII's senere Residens. W. var jo som Digter den unge Dameverdens Sværmeri, som Kavaller en Vinding for ethvert elegant Lag, og det fortælles, at det første, Damerne spurgte om, naar de traadte ind i Balsalen, var: «Kommer Christian Winther?» — skjønt han jo ikke hørte til de helt unge. De Lütthansske Ungmøer, ikke mindst den næstældste Julie Constance (f. 7. Dec. 1813 † 11. Juni 1881), delte den almindelige Begejstring. Da han fik Adgang til hendes Forældres og hendes eget nystiftede Hjem, var hun en ung Kone i de første Aar af Tyverne, gift 1834 med den theologiske Kandidat Werliin (XVIII, 406), en ypperlig begavet og meget kundskabsrig Mand, men af et stejlt og skarpt Temperament. Han var W. langt overlegen i Verdensklogt og Menneskebedømmelse, men W. havde forud for ham sin Elskværdighed og sin smeltende Sangergave. Den gjensidige Interesse, som han og Julie Werliin øjensynlig følte for hinanden, voxede ved fortsat Tankeudvexling til varm Sympathi og, under Paavirkning af ægteskabelig Uoverensstemmelse, som havde sin søde Modsætning i Tilbederens sentimentalt-elegiske

Digitized by Google

Erotik, til en farligere Følelse, hvis Symptomer Ægtemanden med Stolthed ringeagtede.

1839 udgav W. to tidligere skrevne Fortællinger «Et Rejseæventyr» og «Hesteprangeren», 1840 to Digtsamlinger: «Sang og Sagn» med Tilegnelsen til Kunstbeskytteren Grev Conrad Rantzau-Breitenburg og den med Diamantskrift trykte lille Sedezbog for Damesykurve «Haandtegninger». De indeholde nogle af hans ypperste Digtninger: «Længsel» («Jeg kunde slet ikke sove»), «Vaarsang i Høst» («Hist ude er koldt»), «Hjærtesorg — Hans og hendes», «Sangerens Lykke», «Kong Saul og Sangeren», «Ridderen og hans Datter», «En Ven», «En Novelle». Kritikken gjorde opmærksom paa den mørkere Tone, der begyndte at raade i W.s Digtning, i Æmnevalg som i Udførelse. Goethes frejdige Klarhed er ikke som tidligere hans lyriske Forbillede, han efterligner den Rückertske Sprogvirtuositet («Min Skat»), paavirkes af Heines Sønderrevethed (den — næsten komisk — uventede Slutningsvending i «En Ven») og staar under Indflydelse af Byrons Melankoli og Verdensforagt («En Novelle»). Den mismodige Stemning faldt ikke i Samtidens Smag. Den havde vel heller ikke nogen Forestilling om, hvorfra den havde sin Oprindelse. Sindets ædle Sorger og en finstemt Sjæls Kollision med Tilværelsens Kanter forstod man vel, at en følsom Digternatur ikke kunde undgaa at kues af, men at en saa prosaisk Ting som den rene brutale Pengenød kunde forandre hans Livssyn, vilde man ikke finde Digterhøjheden værdigt. Og dog var dette Tilfældet her. W. maatte hutle sig igjennem paa den mest ydmygende Maade, laane af Venner, krybe i Skjul for Kreditorer og tage mod ethvert lille brødfødende litterært Arbejde, selv om han gik til det med største Ulyst; endog til privat Lejlighedsdigtning for Betaling maatte han nedlade sig. Han søgte forgjæves om en Inspektørpost ved en af Kommuneskolerne; Klokkerembedet ved Frue Kirke vilde man ikke give ham, fordi man fandt ham for god til det. Trods hans Mangel paa Lyst — og man tør vel ogsaa nok sige hans Uskikkethed — til gejstlig Gjerning begyndte Tanken om at blive Præst paa ny at røre sig hos ham, og i Begyndelsen af 1841 var han virkelig stillet øverst paa Listen over Ansøgere til Sognekaldet Holeby-Bursø i hans Stiffaders Stift. Da indtraadte der pludselig en Vending i hans Livsførelse. Kronprins Frederik (VII) var bleven forlovet med Prinsesse Mariane af Meklenborg-Strelitz, og til Dansklærer for hende blev W., med Titel af Professor, udnævnt af Christian VIII, der kjendte ham

Digitized by Google

personlig fra det Müffelmannske Landsted i Lyngby. Da han samtidig vandt 1000 Rdl. i Lotteriet, kunde han udstyre sig efter sin nye Stillings Krav og begav sig mod Slutningen af Marts paa Vej til Neu-Strelitz. Han befandt sig vel ved det lille tyske Hof og stod i Gunst hos Herskaberne, men den hele Herlighed varede kun halvtredje Maaned, og det pædagogiske Udbytte kunde under de givne Omstændigheder kun blive højst ubetydeligt. Efter Brylluppet fortsattes Undervisningen i Kjøbenhavn og Odense, og der tillagdes ham indtil Juli 1842 et maanedligt Honorar af 50 Rdl., men hans Lærergjerning blev brat afbrudt allerede i April af Grunde, som man ikke har fuldt Rede paa; dog vedblev han i de følgende ti Aar at oppebære den aarlige Lønning (eller Pension) med 600 Rdl.

I 1841 havde Werliin søgt og faaet Præstekald og var med Kone og to Børn — Datteren Ida (f. 1835) og Sønnen Henri (f. 1837) — rejst til Hasle ved Aarhus. Adskillelsen fra den elskede blev, som saa hyppigt, den virksomste Impuls for Digterens erotiske Poesi. I Neu-Strelitz og Odense begyndte, i Kjøbenhavn fortsattes den Række af Kjærlighedsdigte, der senere sammenfattedes under Titelen «Til én», en Elskovens Pathologi med poetisk henrivende Udtryk for alle dens Stemninger, fra den stille Tilbedelses milde Lykke til det flammende Begjærs Utaalmodighed, Følelsens Vaarlyst og Sommerfylde, Høstvemod og Vinterdød, sammenvævet med tilsvarende Naturbilleder, det sygnende Savn og det jublende Haab, den bitre Fortvivlelse og den urokkelige Tro paa en lysere Fremtid, alt forenet med den ømmeste Dvælen ved den elskedes aandelige og legemlige Fortrin og en fantasifuld Formning af Situationer, der kan stille dem i deres bedste Lys. Enkelte af disse Digte kom Julie Werliin i Hænde gjennem den hemmelige Brevvexling, der var i Gang mellem hende og hendes Tilbeder. Da Ægtemanden opdagede den, gav hans Forbitrelse sig Luft i et saa brutalt Udbrud, at hendes Familie havde lovlig Grund til at kræve hende unddraget hans al Grænse overskridende Misbrug af den krænkede Ægtemandsret, og hendes Svoger D. G. Monrad førte hende tilbage til Kjøbenhavn sammen med hendes Børn. Ved den paafølgende Separation blev Sønnen tilkjendt Werliin efter det fyldte 7. Aar, men allerede noget forinden røvede han ham paa hans Hjemvej fra Skolen og tog ham med sig til Jylland. Indtil hans Myndighedsalder bevarede han sin Bestemmelsesret over Drengen og holdt ham ubønhørlig borte fra alt Samkvem med

Digitized by Google

Moderen. Hos Datteren sporedes allerede fra Barndommen af de Spirer til Sindssyge, der senere blev en Ulykke for hende selv og en Svøbe for hendes Omgivelser.

De første (23) af Digtene «Til én» tryktes 1843 i Samlingen «Digtninger», som af andre Poesier bringer «Serenade ved Strandbredden» («Hytten er lukket»), «Forvandling» («Den Ungersvend, den Jomfru»), «Fjældvandring ved Badet» (med Sangen om de to Drosler og Fortællingen om Murad), «Gaston den gode», «Sangeren Simonides», «Tre Bejlere», «Bægeret» og «I et romersk Osteri». Omtrent samtidig udkom de fire Noveller «Skriftestolen», «En Hævn», «Et Hjærtes Gaade» og «En Aftenscene». Denne sidste vandt strax stort Behag og har i Tidens Løb hævdet sig som et af de fineste og farverigeste Kabinetsstykker i dansk Prosadigtning; mod de tre andre Noveller saa vel som mod adskillige af Digtene hævede der sig omtrent i hele Pressen barske Stemmer, der bebrejdede dem dels deres bisarre Æmner, dels deres Umoralitet og overhovedet Digterens øjensynlige Frafald fra den æsthetiske Barnetro, han havde bekjendt sig til i Træsnittene. P. L. Møller var den eneste, der havde Øje for, at var der gaaet noget tabt af den poetiske Uskyldighed, saa var der til Gjengjæld naaet en højere Grad af kunstnerisk Modenhed, og at f. Ex. et Digt som «I et romersk Osteri», trods det fremmede Æmne, ikke stod tilbage i Kunstværdi for noget tidligere og som Følge heraf ikke havde ringere Betydning i dansk Poesi. At Digteren ikke direkte tog Del i Fyrrernes Friheds- og Nationalitetsbevægelse var en anden Bebrejdelse, der rettedes imod ham af den politiske Oppositions Presse; denne Kritik agtede W. kun ringe, men Anken over Livsanskuelsens Løshed tog han sig i sit stille Sind nær, fordi han betragtede den som en formummet Sigtelse angaaende hans Forhold til Fru Werliin, hvilket vakte en Del Skandale i «Selskabet». For at bryde Brodden af Forargelsen, holdt de sig begge i lange Tider borte fra Hovedstaden, W. som Gjæst hos sin talrige laalandske Slægt, hun i Holsten og paa en Rejse til Italien. Først 1848 (21. Febr.) blev Ægteskabet indgaaet, saa der har vel været nogen Betænkelighed, nærmest sagtens fra hendes eller hendes Families Side, thi han har næppe tøvet noget Øjeblik med at opfylde sin Pligt som Mand af Ære, skjønt han ikke oversaa den Betænkelighed, der kunde rejse sig af hans fremrykkede Alder. Han var den Gang nær de 52, og naar han allerede syv Aar tidligere havde skrevet til Ludv. Bødtcher: «I min Alder, naar

Digitized by Google

man er saa nær ved Aftenen, er det for silde at bygge Rede», saa havde disse Ord nu faaet forøget Gyldighed — hvad Tiden da ogsaa viste.

I «Lyriske Digte», 1849, udgjøres Hovedindholdet af de fortsatte Kjærlighedsdigte «Til én», i et Antal af ikke mindre end 67. De meddeles her under Fællestitelen «Da jeg var ung» og afslutte den erotiske Storm- og Kamptid. Men endnu i mere end femogtyve Aar fortsættes de som ridderlig Hyldest til hans Hustru, knyttede til Aarenes Minde- og Mærkedage, naturligvis køligere af Temperament og noget konventionelle i deres Regelmæssighed, men selv saaledes veltalende Vidnesbyrd om den ærbødige Kvindedyrkelse, der fulgte W. ind i Ægteskabet og lagde sig for Dagen i en udsøgt galant Optræden, selv naar han var mest trang om Hjærtet.

Der var hemmelige og aabenbare Sorger, som trykkede ham. Hans Gjæld havde Svigerfaderen betalt, men over for hans strænge Inkvisition havde W. manglet Mod til at rykke ud med hele Sandheden, og der var bleven en Del slemme Aagerrenter tilbage, som han i Stilhed kæmpede med, men som til sidst voxede ham over Hovedet. I 1851 kom det til en økonomisk Krise. Samme Aar bevilgede Rigsdagen ham (sammen med Hertz og Pal.-Müller) livsvarig Statsunderstøttelse, men der faldt under Forhandlingerne Ytringer om hans Digterværd, som ikke kunde andet end krænke ham. Hjemme var der alvorlige Vanskeligheder nok: Moderens Længsel efter Sønnen, som var i Fjendevold og opdroges til at hade hende, Utrygheden ved den hjemmeværende Datters uberegnelige Væsen. Og naar W. i Alderen henimod de 60 kastede Blikket tilbage paa sit Liv, fik han med ubarmhjærtigt Skarpsyn Øje paa Karaktertræk og Handlinger, som ikke kunde bestaa for hans ømtaalige Selvkritik. I «Episode af et Familieliv» («Nye Digtninger» 1852) har han «holdt Dommedag over sig selv» i Skildringen af Felix med hans bestikkende Egenskaber, hans Løshed og Halvhed og farlige Færd — naturligvis ikke et Portræt, thi et saadant laa det ikke for W.s tilbageholdne Natur at udlevere, men et psykologisk Billede med Træk, der ere fremgaaede af opmærksom Selviagttagelse.

Beundringsværdigt er det, at W. under saadanne Forhold kunde faa Samling og Sindsfrihed nok til at udføre sin største og skjønneste Digtning; det viser, at han i Kunsten fandt sin bedste, fyldigste Lykke. Planen til «Hjortens Flugt» ligger saa langt tilbage i Tiden som Begyndelsen af Trediverne, men først i Somme-

Digitized by Google

ren 1854 blev der for Alvor taget fat paa dens Udførelse, efter at en privat Subskription havde sikret et Forlodshonorar og sat Digteren i Stand til at leje sig ind i et Skovløberhus inden for Trepilelaagen i Dyrehaven. Her bleve de første to Tredjedele skrevne. Saa kom Efteraaret og med det Familieplaner om en højst uvelkommen Romerrejse, som blev iværksat sidst i Okt. I den evige Stad var Mismod Digterens Muse; kun til et enkelt klagende Digt inspirerede hun ham. Først da han atter — paa sin Fødselsdag 1855 — havde dansk Jord under Fødderne, stemte han op: «Her kan jeg frit aande Luft i min Lunge, alt her er mit og om alt tør jeg sjunge», og paa Liselund (Møen) blev «Hjortens Flugt» fuldført i Løbet af Eftersommeren. Den udkom sidst i Nov.; inden Jul blev andet Oplag udsendt, midt i Jan. tredje — til Dato et af de mest udbredte danske Digterværker, optrykt baade i illustreret Pragt- og i billig Folkeudgave. Som kun faa andre Digte afspejler det Folkesind og Modersmaal i deres fagreste, lyseste Skikkelse og er paa samme Tid det fuldkomneste, mest samlede Udtryk for sin Digters poetiske Egenskaber i deres mest prægnante Form, ligesom hans Personlighed — visselig uden selvforherligende Bihensigt, men ved en uvilkaarlig samfølende Folkeopfattelse — har fundet sit ideale Billede i Folmer Sangers Skikkelse.

Baaren af den Popularitet, «Hjortens Flugt» havde skaffet Forfatteren, udsendtes der 1859 Subskriptionsindbydelse paa hans «Samlede Digtninger», en Udgave i 8 Bind, afsluttet i Løbet af et Aars Tid. Med den var dog ikke selve hans Digtning sluttet. Tre Supplementbind ere i Tidens Løb komne til, blandt dem 1865 Digtsamlingen «Brogede Blade», bl. a. med den friske Romancecyklus «Verner» og den yndefulde Lyrik i «Genrebilleder». En Række harniskklædte Sonetter, som W. i Krigsaaret offentliggjorde i «Fædrelandet», vidne til Overflod om det Højtryk af national Følelse, Begivenhederne øvede paa ham, men ere i poetisk Værd kun lidet lødige. Endnu i hans sidste, 1872 udkomne, Digte «En Samling Vers» findes der Side om Side med alderdomsmatte Ting umiskjendelige Ytringer af den oprindelige Kraft og Originalitet i Tanker, Billeder og sproglige Udtryk, som ingen saa let skulde gjøre ham efter; det samme gjælder, om end i mindre Grad, om de sene Fortællinger «I Naadsensaaret» og «Et Vendepunkt», hvilken sidste er skreven i Digterens firsindstyvende Aar. Men denne Efterslæt tillagde W. selv ikke noget synderligt Værd, og dens Udgivelse fandt, som han skriver til Liebenberg, nærmest Sted «for

Digitized by Google

visse Aarsagers Skyld». Han maatte af Hensyn til Udkommet give sig af med mange litterære Arbejder, som kun i ringe Grad kunde vække hans Lyst og Interesse. Hans Deltagelse i Udgivelsen af Poul Møllers Skrifter og Aarestrups Digte skyldtes oprigtig Pietet og vaagen Sans for virkelige digteriske Værdier; men de Børnebøger, Anthologier og Oversættelser, som tog en rigelig Del af hans Tid, fremkaldtes nærmest kun af økonomiske Hensyn. Dette Erhverv hemmedes i hans ældre Dage ikke lidet af den Synssvækkelse, hvis første Symptomer ytrede sig omtrent ved hans 60. Aar og fyldte ham med Skræk for, at den Tid skulde komme, «da jeg ikke mer kan se en Sommer med dens grønne Skov, dens Rosenblommer». I Løbet af nogle Aar udviklede den sig til fuldstændig Blindhed, og W. følte sig smertelig isoleret, men en heldig Operation gav ham til hans usigelige Glæde Synet tilbage. Han kunde atter færdes paa egen Haand i sin kjære Bys Gader og, gamle Vaner tro, læse sine Blade i «Røde Lygte», faa sig en Passiar i Reitzels Boglade og ryge sin Cigar paa «Fædrelandets» Kontor. Som han havde sit Væsens dybe Rødder i den ødanske Natur, saaledes var Kjøbenhavn bleven ham den bekvemme, fortrolige Stad, hvor han helst i Verden vilde bo.

Men dette blev ham ikke tilladt. Gjentagne Gange maatte han meget mod sin Vilje bryde op med Familien og tage Bolig i Paris; til sidst, ved det kjøbenhavnske Hjems fuldstændige Opløsning, blev han slet ikke spurgt og anede intet om Rejsen, før den stod lige for Døren. I Paris vantrivedes han, og den Digter, hvis Alderdom i de kjære vante Omgivelser hans Landsmænd gjærne vilde have forsødet, ja forkjælet i taknemmelig Erkjendelse af alt, hvad hans Land skyldte ham, sygnede hen som en kuet og vanrøgtet Plante i den fremmede Jord. En mørk Vintermorgen, 30. Dec. 1876, sov han stille hen.

Hjemme mindedes man Slutningsstrofen i hans herlige Digt om Sjælland:

> Naar alting er til Ende
> og Natten stunder til,
> naar slukket er i Mulmet
> Livssolens Straalespil —
> ak, kunde jeg da lægge
> til Ro mig i din Eng,
> dit Grønsværtæppe trække
> over mig og min Seng

Digitized by Google

Der udstedtes en offentlig Opfordring til at foranledige hans Lig ført til Danmark og et Mindesmærke rejst paa hans Grav, og der opstod en Debat om, hvor denne helst burde være: under Dyrehavens Trækroner, ved Furesøens Bred, i Barndomsegnen om Fensmark o. l. Praktiske Hensyn i Forbindelse med et af W. selv udtalt Ønske afgjorde Sagen derhen, at han 2. Febr. 1877 jordedes paa Holmens Kirkegaard efter en Sørgehøjtidelighed i Frue Kirke, hvor Plougs smukke Afskedskvad tonede over hans palmesmykkede Kiste fra Studentersangernes Læber:

> Al den Ynde, Duft og Glans,
> Sprogets Urtehave rummer,
> bandt han i Buket og Krans,
> bar han frem i blanke Kummer.
> Rosenstrøet var ej hans Vej;
> saaret selv af Livets Vaande,
> har han skabt en Rosenmaj,
> som ej dør for Vintrens Aande.

Nic. Bøgh, Christian Winther, et Livsbillede, I—III (1893--1901). Museum 1896 II. Personalhist. Tidsskr. 4. R. II. F. L. Liebenberg, Nogle Optegnelser om mit Levned (1894). Illustr. Tid. XXXVIII Nr. 12. Breve fra og til Chr. W. (1880).

P. Hansen.

Visborg, Eilerik Jensen, —1687, Officer, tjenstgjorde allerede under Hannibalsfejden i Norge og udmærkede sig som Fændrik under Kampene ved Baahus 1645. 1653 blev han Lieutenant ved Bergenhus Fæstning og forfremmedes Aaret efter til Major. Da Krigen brød ud 1657, forblev han paa Bergenhus; men i Begyndelsen af 1658 blev han med 3 Kompagnier sendt til det søndenfjældske. Kort efter sluttedes imidlertid Freden i Roskilde, og han kom denne Gang ikke i Kamp. Da Krigen atter brød ud om Høsten, var imidlertid V.s nordhordlandske Kompagni det første, som rykkede ud fra Bergen for at fordrive Svenskerne fra Throndhjem. Paa Turen rundt Kysten søgte V. gjentagende Forbindelse over Fjældene med de fra det søndenfjældske mod Throndhjem fremrykkende Tropper. Med et Par Kompagnier søgte han med Held at hindre de udsendte svenske Partier i at afvæbne Almuen i Romsdalen og Fosen, ligesom han bemægtigede sig et engelsk Skib, som Svenskerne vilde have bragt til Throndhjem. Derefter blev V. med 400 Mand sendt ind til Værdalen for at hindre de ventede Forstærkninger fra at forene sig med Gouvernør

Digitized by Google

Stiernsköld i Throndhjem. Dette lykkedes fuldstændig, i det Oberstlieutenant Drakenberg, som var naaet til Sul med 500 Uplandsryttere, Natten til 1. Okt. fik sin Fortrop ødelagt ved Stene og, da han 2. Okt. rykkede efter med Hovedstyrken, led Tab paa sine forreste Afdelinger ½ Mils Vej østen for Stene, hvorefter han vendte tilbage til Sverige, og Forsøget paa at undsætte Throndhjem blev opgivet. Som Belønning for denne Vaabendaad blev V. i Jan. 1659 udnævnt til Oberstlieutenant og ansat ved throndhjemske Regiment, da dette gjenoprettedes, efter at Svenskerne vare fordrevne. I Begyndelsen af 1660 blev han med 4 Kompagnier beordret søndenfjælds, hvor hans Ankomst af Jørgen Bjelke angives som en medvirkende Aarsag til, at Haldens Belejring blev hævet. 1673 blev V. Oberst og Chef for smaalenske Regiment, som han med Hæder førte i Gyldenløvefejden 1675—79 og først fratraadte 1680. Imidlertid var han allerede 1677 — ved Oberst Tønne Huitfeldts Død — bleven udnævnt til Kommandant paa Frederikssten; men da han i Regelen var i Felten med sit Regiment, stod Oberst Frederik Otto Budde som Overkommandant fra 1678 til sin Død 1679. 1683 blev V. forflyttet som Kommandant til Akershus Fæstning. Han døde 1687. 1671 var han bleven optagen i Adelstanden. Han var gift med Anna Juel til Lungegaard, Datter af Børge Mogensen J. til Lungegaard og Blanzeflor Knudsdatter Bildt.

Y. Nielsen, Kampen om Throndhjem 1657—60 (i Festskr. udg. i Anledn. af Throndhjems 900 Aars Jubilæum 1897). J. O. Wahl, Det gamle Bergenhusiske Regiments Historie.

C. O. Munthe.

Visby, Carl Holger, 1801—71, Præst, Søn af Lærer Hans Jensen V. († 1870) og Ane Magdalene f. Hahn, er født i Helsingør 30. Marts 1801. Han dimitteredes fra Frederiksborg Skole 1818 og tog theologisk Embedsexamen 1823, hvorefter han i Forening med C. P. Gad (V, 522) oprettede et privat Institut i Kjøbenhavn under Universitetsdirektionen. Han laa paa Elers' Kollegium og vandt 1825 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Carl den stores Erobring af Holsten (udkom 1826). 1826 blev han Præst ved Domhuskapellet og Blaataarn samt for Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn og Fangetaarnene i Citadellet. Hermed forenede han fra 1830 det residerende Kapellani ved Frelsers Kirke, ved hvilken han 1844 blev Sognepræst; 1854 forflyttedes han til Store Heddinge, hvor han døde 10. Marts 1871. Han ægtede

Digitized by Google

1826 Laura Christiane Fallesen (f. 1805 † 1828), Datter af Sognepræst Lor. Nic. F. (V, 55), og efter hendes Død 1829 Nanna Hilaria Margrete Smith (f. 1810 † 1892), Datter af Sognepræst Eiler Hagerup S. i Bringstrup.

V. var en velbegavet, flittig og virkelysten Mand, uegennyttig og uforfærdet, men der var hos ham noget overfladisk, der bevirkede, at han let lod sig lede vild, og at han gav sine Modstandere farlige Vaaben i Hænderne. Allerede som 20aarig Student rettede han i «Kjøbenhavns Skilderi» 1821 et Angreb paa de tyske Skoler i Kjøbenhavn, der stod under Dr. Kochens (IX, 318) og Inspektør Sternhagens Bestyrelse, i det han beskyldte dem for, at der i disse Skoler lærtes Foragt for alt, hvad der var dansk. Der blev i den Anledning paaført ham 2 Processer, men han sejrede glimrende, i det Inspektøren afskedigedes, og Kochen suspenderedes og anklagedes for falsk Forklaring for Retten. — Størst Fortjeneste har V. sikkert som Fængselspræst. Han oprettede en Skole for unge Forbrydere, hvori han selv underviste, og han var 1836 Medstifter af Instituttet paa Flakkebjærg. S. Kierkegaard, der i det hele roser ham ogsaa som Prædikant for hans Opfindsomhed i Tale, hans Aandsnærværelse, hans Lykke til at træffe rigtig, hans Erfarenhed i Sjælstilstande og hans Fordringsløshed, siger, at han mindedes inden for Fængselets Mure, hvor han havde formaaet at gjøre Indtryk paa selv haarde Forbrydere. Da V. 1838 udgav «Dagbog over mine Besøg hos Worm», en Rovmorder, der blev henrettet, var det vel øjensynligt, at han følte inderlig Deltagelse for ham, men han havde ikke forstaaet, at Worm var gjennemtrængt af den Forbryderforfængelighed, der lægger an paa at vække Opsigt til det sidste, hvad V. ogsaa synes at have hjulpet ham til.

V. havde som Kandidat staaet i Spidsen for en Adresse, som en Del Studenter havde sendt H. N. Clausen under dennes Strid med Grundtvig, og dette blev ikke glemt. Han brugte hver Uge at lade sin Prædiken trykke i et Ugeblad «For praktisk Kristendom» (1830—31). Iblandt disse var en Paaskeprædiken 1831, i hvilken han paa en højst uklar Maade havde talt om Sjælens Udødelighed og benægtet, at der kunde være en evig Fortabelse. Lindberg skrev da i «Maanedsskr. f. Kristendom og Historie» en Artikkel «Falsk Lærdom i Vor Frelsers Kirke», hvorefter V. forespurgte Kancelliet, om det ikke var hans Pligt, som det var hans Ønske, at anlægge Sag mod Lindberg. Men hvorvel baade Biskop

Digitized by Google

P. E. Müller og Kancelliet i høj Grad misbilligede Lindbergs Optræden, billigede de ingenlunde V.s Udtalelser; Ørsted mente endog, at han havde fortjent en alvorlig Paamindelse og Advarsel. Da Sagen saa var anlagt, forlangte Hof- og Stadsretten, at V. skulde skaffe et theologisk Responsum om, hvorvidt hans Udtalelser stemte med Kirkelæren. Fakultetet i Kjøbenhavn maatte afslaa at give et saadant, da Professor J. Møller nægtede at ville have med denne Sag at gjøre. V. fik da en Udtalelse fra Kiel, og i Henhold til denne blev baade ved Hof- og Stadsretten og ved Højesteret Lindberg dømt til en Mulkt og hans Injurier mortificerede.

V.s stærke Trang til forskjelligartet Virksomhed gjorde, at han paatog sig mange forskjellige Hverv. Han læste en Korrektur paa Alterbogsudgaven af 1830, et Arbejde, der ikke blev besørget med synderlig Nøjagtighed. Han var fremdeles Medlem af Administrationen for Selskabet for den mosaiske Ungdoms Anbringelse til Kunster og Haandværker, af Repræsentantskabet for Athenæum, for Samfundet for den danske Litteraturs Fremme, for Døtreskolerne, det pædagogiske Selskab, Understøttelsesselskabet for Skolelærerstanden m. m. og Formand for Bespisningsforeningen paa Christianshavn og Foreningen til billige Arbejderboligers Opførsel sammesteds, Undervisningsdirektør for Blindeinstitutet og Medlem af en Kommission for dettes Omordning samt Medstifter og Formand for en Maadeholdsforening. Desuden udgav han 1842 og 1843 med offentlig Understøttelse en Bønnebog og en Salmebog til Brug i Arresterne, og han valgtes i Kjøbenhavns 6. Kreds til Medlem af den grundlovgivende Forsamling. I Store Heddinge blev han Borgerrepræsentant, Forligskommissær, Medlem af Direktionen for en Sparekasse og for den frie Fattigkasse. Han har foruden de nævnte Skrifter skrevet en stor Mængde Afhandlinger, mest vedkommende Fængselsvæsenet, men ogsaa «Naturvidenskabelige Brudstykker», «Om Dyrkning af Potteplanter», «Om Armeens Forsyning med materielle Fornødenheder» (1849) m. m. — V.s virkelige Fortjeneste er hans Bestræbelser for Forbedring af Fængselsvæsenet og hans levende Interesse for Fangerne. Han er paa sin Vis den sidste af de filanthropiske Præster, som han ligner baade ved den utrættelige Virkelyst og ved Mangel paa dybere Indsigt i meget af det, hvori han paatog sig at vejlede andre.

Erslew, Forf. Lex. Øst, Materialier S. 669 f. S. Kierkegaard, Efterl. Skr. II, 140. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1817—54, S. 101 f. *L. Koch.*

Digitized by Google

v. d. Wisch, Abel Cathrine, se Abel Cathrine (I, 34).

v. d. Wisch, Benedict, —1535, en Søn af den 1500 i Ditmarsken faldne Henneke v. d. W. til Nienhof og Eisbøl og Salome v. Ahlefeldt, gjorde alt 1512 sit Navn bekjendt, thi det var dog vistnok ham, og ikke, som nogle mene, hans Farbroder af samme Navn, der i dette Aar sammen med sin nedennævnte Fætter Clement v. d. W., da de vare faldne i Unaade hos Hertug Frederik i Anledning af et Skib, som de havde bemægtiget sig, besvarede denne Unaade med at tilsende Hertugen et aabent Fejdebrev. Selve Fejden synes vel at være løben ud i Sandet, men den er sikkert ikke uden Andel i, at v. d. W. siden var en ivrig Tilhænger af Kong Christian II. Dog var Forholdet til Hertugen for saa vidt bilagt, at han 1523, da han var Kongens Embedsmand paa Aabenraa, kunde tjene denne sin Herre som Sendebud netop til Hertugen. For øvrigt fulgte han Kongen i Landflygtighed og opholdt sig i de følgende Aar dels hos Hr. Henrik Gjøe i Bremen, dels hos Kongen i Lier, i Berlin osv. Kongen drog megen Nytte af ham saa vel ved Hvervinger som til diplomatiske Sendelser. 1528 og 1530 kaldes han Kongens Marskal, men desuden betegnes han 1529 som Marskal hos de oldenborgske Grever. 1534 tog han Bestalling som Ritmester i Hertug Albrecht af Meklenborgs Tjeneste, men det var med Grevefejden for Øje, at han hvervede sine Ryttere. Han fulgte da ogsaa 1534 Grev Christoffer ind i Danmark, og i Slaget paa Øxnebjærg fandt han 11. Juni 1535 Heltedøden for sin gamle Herres Sag. Han var næppe gift. *Thiset.*

v. d. Wisch, Claus, —1561 (1566), til Grønholt med Damp og Norby samt Bienebeck, som han dog først overtog 1554 i Følge Overenskomst med sin Broder Hans, var en Søn af nedennævnte Sivert v. d. W. til Grønholt. Han tjente i sin Ungdom, o. 1519, ved det gottorpske Hof, fik 1528 Aabenraa Slot og Amt i Pant af Kongen for 10000 Mk., og da dette Pant 1535 blev indløst, fik han efter sin Fader Rensborg i Pant for 12000 Mk.; han var da kongelig Raad. 1538 var han i Kongens Følge ved Hyldingen i Hamborg, og 1540 var han Medlem af den Kommission af holstenske Adelsmænd, der skulde granske Tvistighederne mellem Hertugdømmerne og Ditmarsken, hvilken Granskning dog blev til føje Nytte. 1542 var han Pantherre paa Tønder, hvortil det rensborgske Pant var overført, og endnu 1545 nævnes han, da som

Digitized by Google

Hertug Hans' Raad; men siden synes han at have ført en tilbagetrukken Tilværelse, skjønt han først døde 1561, ja efter nogle Angivelser endog først 1566. Han var gift med Margrethe Johansdatter Rantzau af Neuhaus, der levede som Enke 1568. *Thiset.*

v. d. Wisch, Clement, —1544, til Hanerau, var Søn af Otte Wulfsen v. d. W. til Rundtoft og Rolstorf. Sammen med sin ovennævnte Fætter Benedict v. d. W. sendte han 1512 Fejdebrev til Hertug Frederik, men siden skiltes Fætternes Veje, i det C. v. d. W. hurtig forligte sig med Hertugen og siden blev dennes betroede Mand. 1522 synes han dog at have tjent Ærkebispen af Bremen, men 1523 er han Medlem af Regentskabet og faar Hanerau i Forlening, som han 1525 afkjøber Kongen. Han beseglede 1533 Forbundet i Rensborg mellem Danmark og Hertugdømmerne, var 1534 Sendebud ved Forhandlingerne i Hamborg med de oldenborgske Grever, var 1538 nærværende ved Hyldingen i Hamborg og ledsagede Kongen til Forbundsforsamlingen i Brunsvig. S. A. fik han et dansk Len, Holme Kloster, i Pant for 9000 Mk.; men det havde han kun et Aars Tid, hvorefter han 1541 fik Segeberg i Pant for 12000 Mk. Han skal have været Provst i Preetz, og 1543 kaldes han «Vorweser» i Uetersen Kloster. Hanerau solgte han kort før sin Død 1544 til Paul Rantzau. Hans Enke Anna Caisdatter Rantzau ægtede 1545 Jasper Buchwaldt. *Thiset.*

v. d. Wisch, Helrik, —1488, Biskop. Hvem der har været hans Forældre, vides ikke; selv immatrikuleredes han i Rostock 1453 og blev Baccalaureus sammesteds 1456; 1463—64 opholdt han sig i Rom. Han blev Domprovst i Slesvig 1465 og var det endnu i 1474, da Biskoppen sammesteds, Claus Wulf (se ndfr.), resignerede til Fordel for ham, og Paven providerede ham med Slesvig Stift. Den ny Biskop skal imidlertid ikke have opfyldt de Forpligtelser, han havde paataget sig over for sin Formand, og have ladet denne leve i Fattigdom, og han var i Modsætning til Forgængeren en daarlig Husholder, der bragte Bispestolen i Gjæld. Om H. v. d. W.s Virksomhed i hans Bispetid lader der sig i øvrigt intet oplyse af synderlig Interesse. Han døde den 7. eller maaske snarere den 19. April 1488.

Gl. kongl. Saml., Fol., 1047, Bl. 174 ff. (jvfr. J. A. Cypraeus, Ann. episcop. Slesvic. S. 384 ff.). *William Christensen.*

Digitized by Google

v. d. Wisch, Johan, —1580—, til Olpenæs og Ø, var Søn af nedennævnte Jørgen v. d. W. († 1563) og Cathrine von Damme fra Bahrenfleth. Han maa vel i sin Ungdom have forsøgt sig i udenlandske Krige, siden han 1563 blev antagen som Ritmester her hjemme, men alt i Jan. 1564 blev dog han og hans Fane Ryttere aftakket. Derefter tog han hjem til sine slesvigske Gaarde. Her erhvervede han snart efter en Panteret i Bukhave og blev derved indviklet i den næsten tyveaarige Proces, som førtes mellem Ejerne, Hr. Wulf Pogwisch's Sønner. Bukhave maatte han dog omsider give Slip paa, men fik sin Panteret overført til Gaarden Ø, som han 1588 fik til Arv og Eje. Han traadte for øvrigt i Hertug Hans den ældres Tjeneste, i det han 1568 fik dennes Bestalling paa at hverve Ryttere, ligesom han s. A. var Hertugens Sendebud til en fyrstelig Barnedaab i Celle, og 1576—78 var han Hertugens Raad og deltog paa dennes Vegne i Odenseforliget. 1578—87 var han hertugelig Amtmand paa Tønder, i det han efter Hertug Hans' Død 1580 traadte i Broderen Hertug Adolfs Tjeneste som Amtmand og Raad; men efter denne Herres Død 1586 opsagde han hans Enke sin Tjeneste og blev Hertug Johan Adolfs Raad. Han var tilstede ved Frederik II's Ligbegængelse, var 1591 Fuldmægtig ved Lenshyldingen og 1593 sin Hertugs Repræsentant ved en hertugelig Barnedaab paa Sønderborg; men 1601 klager han over at være stærkt lidende af Vattersot, og før 1604 var han død. Hans Hustru hed Hese Rumohr. *Thiset.*

v. d. Wisch, Jørgen, —1563, stundum kaldet «junge» J. v. d. W. til Adskillelse fra sin nedennævnte Fætter, var Søn af den i Ditmarsken faldne Ditlev v. d. W. Han var 1512 Hofjunker paa Gottorp hos Hertug Frederik, og da denne blev Konge, fulgte han med til Danmark, hvor han strax fik Dronningens Livgedingsslot Nykjøbing i Forlening. Han maatte dog alt 1526 fratræde dette Slot til en dansk Adelsmand, Mogens Bille, hvad der gav Anledning til adskillig Voldsomhed. En Frænde af den afgaaende Lensmand, Hartvig v. d. W., gjorde sig skyldig i et raat Overfald paa den tiltrædende Lensmand, men heller ikke J. v. d. W. paa sin Side gik Ram forbi, thi 1528 udstedte Kongen et Skadesløsbrev til ham paa 1200 Mk. for den Skade paa Heste og anden Del, han havde lidt, da han fratraadte Nykjøbing. I Stedet for dette Len fik han Aalholm, som 1534 blev taget ved Overrumpling af Nysted Borgere, der overgav det til Grev Christoffer. J. v. d. W. var dog

Digitized by Google

selv fraværende og skulde alligevel have været af med Slottet, da Hr. Johan Rantzau kort forinden havde faaet Tilladelse til at indløse det fra ham. Om han er den J. v. d. W., der i de følgende Aar tjener til Søs som Fører af en Bøjert med 53 Mands Besætning, er usikkert, men fra 1543 forekommer han som kongl. Raad. Han deltog 1548 med 5 Heste i Brudetoget til Sachsen, var Aaret efter Kongens befuldmægtigede paa Mødet i Assens angaaende Koadjutoren i Slesvig Hertug Frederiks Arveafkald, og 1554 var han i Dronningens og Hertug Frederiks Følge paa Rejsen til Wismar. Han skrives oftest til Olpenæs, men ejede ogsaa Fresenhagen og Lütjenhorn samt Garden i Frisland, som han kjøbte 1534. Hans Hustru hed Anna og overlevede hans Død 1563, men tidligere skal han have været gift med en Cathrine v. Damme. *Thiset.*

v. d. Wisch, Jørgen, 1488—1572, til Nienhof, Broder til forannævnte Benedict v. d. W. Han kaldes stundum «olde» J. v. d. W. til Adskillelse fra sin ovennævnte Fætter af samme Navn, des værre ikke altid, og saa forvexles han let med denne eller med deres andre Fættere eller Halvfættere (Jørgen Ottesen, J. Clausen, J. Sivertsen v. d. W.) Han nævnes første Gang 1514, da han sammen med sin Broder Heinrich havde gjort sig skyldig i grove Optøjer i et Herberg neden for Gottorp, og da de ved denne Lejlighed havde udjaget i Kulde og Sne nogle i Herberget af Hertugen indkvarterede kongl. Gesandter, bleve de straffede med et længere Fængsel. 1521 fik han, der da endnu kaldes Kongens Hofsinde, Segeberg i Forlening af Kongen paa 20 Aar, og Aaret efter fik han Brev paa at nyde Slottet i 3 Aar uden Afgift. Her var han i Jan. 1523 Provst Anders Glob behjælpelig med at udtage adskillige betydningsfulde Brevskaber, der opbevaredes i et af Slottets Taarne, kaldet Prasman, hvilke Breve Anders Glob førte til Sønderborg og der for en Del lod opbrænde, hvad de følgende Magthavere aldrig tilgav J. v. d. W. Han var da ogsaa ligesom sin ovennævnte Broder Benedict en Kong Christian II hengiven Mand. Han svor 1523 paa Sjællands Landsting Kongen Troskab paa ny, medens han mødte Frederik I's Opfordring til at overgive Segeberg og hylde ham med et bestemt Afslag, saa at Frederik I maatte indlede en Belejring af Slottet; men da J. v. d. W. snart maatte opgive alt Haab om Undsætning fra sin landflygtige Herres Side, lod han sig af sine egne og sin Hustru Margrethe Clausdatter Rantzaus Frænder overtale til at indlade sig i Forhandlinger,

Digitized by Google

der førte til, at han opgav Slottet og trak sig tilbage til sin Gaard Nienhof. Foruden denne Gaard besad han Ascheberg, som hans Svigerfader havde givet sin Datter i Forlening, og 1537 kjøbte han Sturenhagen af Markvard Wulff, med hvis Brødre han i den Anledning kom i vidtløftig Proces. Han beseglede 1533 Unionen i Rensborg og var tilstede paa Landdagen 1540, hvor han hørte til det katholske Parti. Dette var ikke saa sært, thi han vedblev at være Katholik lige til sin Død 1572 og lod, mærkelig nok uanfægtet, holde katholsk Gudstjeneste for sig i sin Sognekirke af Munke, han lod hente i Kiel. Hans Enke døde 1589 paa sit Livgeding Coldenhof. *Thiset.*

v. d. Wisch, Sivert, —1525—, Søn af Claus v. d. W. til Gelting, kaldtes stundum af Samtiden «olde S.» til Adskillelse fra en Fætter Sivert v. d. W., Ottes Søn. Det er formodentlig ham, der 1495 og endnu 1512 tjente som Hofjunker paa Gottorp og 1502 med 6 Heste red i Hertug Frederiks Følge paa Rejsen til Stendal; men det maa vel være Fætteren den S. v. d. W., som 1504 med sin Hustru Anne (Breide?) afhændede hendes fædrene Gaard Hessel i Ulsnæs Sogn til Domkapitlet i Slesvig, thi «olde» S.s Hustru skal have været Hedevig Clausdatter Ahlefeldt fra Lemkulen. Han ejede Hütten, men bortbyttede 1523 dette Gods til Kongen mod Grønholt, hvortil han siden skrives. Alt 1521 eller før havde han faaet Rensborg i Pant af Kong Christian II, og af Efterfølgeren fik han 1525 yderligere Hundsbæk og Skodborg i Pant. Disse sidste Len bleve indløste fra ham 1532, Rensborgpantet overførtes 1535 paa Sønnen Claus. Han og hans 2 Sønner Hans og Jørgen førte Forhandlingerne med de Biller i Anledning af Slægtens Sammenstød med Hr. Mogens Bille (jvfr. S. 93). Han har beseglet Unionen 1533 og var endnu 1541 i Live. *Thiset.*

Wismar, Nicolaus, —1651, Hofpræst, var Archidiaconus i Prentzlau i Ukermark, da han 1621 kaldedes til Hofprædikant hos Enkedronning Sophie paa Nykjøbing Slot. I 10 Aar tjente han hende, som det synes til fuld Tilfredshed, og holdt efter hendes Død 1631 den tyske Ligprædiken over hende i Roskilde Domkirke (trykt s. A.). Derefter blev han Præst i Greifswald, hvor han tillige holdt praktisk-theologiske Øvelser med Studenterne og tog Doktorgraden. Senere blev han af Grev Anton Günther kaldet til Superintendent i Grevskabet Oldenborg og til «højgreve

Digitized by Google

lig Raad», i hvilken Stilling han døde 15. Jan. 1651. Foruden ovennævnte Ligprædiken har han ogsaa udgivet flere andre, bl. over Enkedronning Sophies Gehejmeraad og Kansler, Dr. jur. Danie Faber (1626). Hans latinske Anvisninger til Prædikener over Epistelperikoperne, der udkom 1641, oplevede flere Oplag. W. var gift 1. med Maria Finke († i Nykjøbing 8. Juni 1629), Datter af Mag. Johan F., Superintendent i Prentzlau; 2. med Anna Schelhammer, en Præstedatter fra Hamborg.

Zwergius, Siell. Clerisie S. 607 ff. Worm, Lex. o. lærde Mænd II, 606.

H. F. Rørdam.

Wistoft, Jens Nikolaj Christen, f. 1831, Assurancebestyrer og Politiker. W. blev født 3. Maj 1831 i Landsbyen Le ved Viborg, hvor hans Fader Jens Peter W. (f. 1804 † 1896) da var Skolelærer (senere Møller); hans Moder hed Ellen Marie f. Jespersen (f. 1806 † 1836). Han kom 1846 i Farverlære og var 1855—61 Farver i Aarhus, derefter 1861—67 Kjøbmand i Bovlstrup ved Aarhus og 1867—85 Gaardejer i Ikast ved Herning; her var han 1871—82 Medlem af Sogneraadet og 1871—80 dets Formand. Siden tog han Ophold i Aarhus. Allerede 1863 var han bleven Distriktskommissær for de to nørrejyske Brandforsikringer, som G. Winther havde stiftet for mindre Landejendomsbesiddere. 1882 afløste han Winther som Formand for den ene, den for Bygninger, og arbejdede den ved flere Aars ihærdige Agitation rundt om i Jylland saaledes op, at den 1892 fra en Forsikringssum paa $4^1/_2$ Mill. Kr. havde naaet den 20dobbelte Sum, 82 Mill., og siden yderligere er voxet til 140. Desuden var han 1880 bleven Næstformand for den anden, for rørlige Ejendele, og blev 1886 ogsaa dens Formand; den er ligeledes under hans Ledelse voxet stærkt, fra 96 Mill. til 220. Endelig har han 1903 faaet stiftet en Forsikringsforening mod Stormskade, der allerede har faaet et ret betydeligt Omfang.

W. havde tidlig sluttet sig til de jyske Bondevenner, blev 1866 Medlem af Bestyrelsen for den jyske Folkeforening og var 1878—80 dens Formand, indtil den gik op i Grundlovsværneforeningen. Han var ligeledes 1866 Medstifter af «Aarhus Amtstidende» og Medudgiver indtil 1870, og 1887—89 Medudgiver (med Joh. Ottosen) af Ugebladet «Den danske Folkeven», desuden er han siden 1884 Redaktør af G. Winthers «Nørrejysk Tidende»; han tog ogsaa Del i Oprettelsen af «den folkelige Forsamlingsbygning» i Aarhus. 1892 valgtes han til Folketingsmand for Randers Amts 5. Kreds og gjenvalgtes 1895; han hørte til det moderate Venstre,

Digitized by Google

men spillede ingen synderlig Rolle og opgav 1898 Pladsen for N. Neergaard. — W. ægtede 28. Dec. 1859 Laura Frantsine Mathilde Felum (f. 26. April 1841). *Emil Elberling.*

With, Albert, 1640—1715, Præst, blev født 27. Jan. 1640 i Horsens, hvor hans Fader, Foch W., der var indvandret fra Holland og i Slægt med de berømte Statsmænd de Witt, var Kjøbmand og Raadmand; Moderen hed Lene Clemensdatter. W. blev Student fra Aarhus 1657. Fra 1664 rejste han udenlands og besøgte Universiteter i Tyskland og Holland. Han disputerede i Wittenberg. Da han paa Grund af Sygdom 1667 rejste hjem fra Holland, strandede han ved Sild og var i største Livsfare. 1671 blev han Rektor i Vordingborg og s. A. Magister. 1673 kaldedes W. til Præst i Sværdborg, hvor han fra 1679 tillige var Viceprovst i Hammer Herred. 1684 forflyttedes han til Kjøbenhavn som Sognepræst ved Trinitatis Kirke. I dette Embede gjennemlevede han bl. a. den strænge Pesttid, og Sygdommen rasede stærkt i hans eget Hus. Han døde 29. Marts 1715 og har faaet et smukt Eftermæle som fremragende, dygtig Præst. Hans Hustru, Barbara Mule, var Sønnedatter af Biskop H. Mikkelsen (XI, 330) og Datter af Provst Henrik Hansen i Skamby i Fyn. Han var Svigerfader til Konfessionarius Chr. Lemvig, Admiral Vilh. Lemvig (X, 199) og Biskop Laur. Thura (XVII, 364). Hans Søn J. A. W. og Sønnesøn N. R. W. ere anførte ndfr.

J. E. Sur, Smaaskrifter II, 68 f. Giessing, Samling af Jubel-Lærere II, 1, 133 f. Worm, Lex. over lærde Mænd. *A. Jantzen.*

With, Carl Edvard, 1826—98, Læge. C. W. fødtes 14. Dec. 1826 paa Frederiksberg og var en Søn af nedennævnte Herredsfoged Jesper Peter W. og dennes 2. Hustru, Frederikke Laura f. Mourier. Dimitteret fra Randers Skole 1844 studerede han Medicin, men gik 1848 med i Krigen som frivillig Korporal; de følgende Aar fungerede han som militær Underlæge. Derefter var han Kandidat paa Almindeligt Hospital og tog 1852 Lægeexamen. S. A. vandt han Universitetets Guldmedaille for en ofthalmologisk Afhandling, 1853 virkede han som Koleralæge i Kjøbenhavn, 1854—57 var han Reservemedikus paa Almindeligt Hospital, 1857—58 Kandidat ved Fødselsstiftelsen. Under Paavirkning af sine medicinsk-kliniske Lærere Fenger og Christensen kastede han sig særlig over den fysikalske Brystundersøgelse, hvis nye Æra den Gang netop havde

Digitized by Google

naaet sin fulde Udvikling, og som en Frugt heraf fremkom 1858 hans dygtige Afhandling for den medicinske Doktorgrad «Den differentielle Diagnose af Klappesygdommene i Hjærtet». Ogsaa paa den store Studierejse, han foretog 1858—61, dyrkede han det videre Studium af den kliniske Medicin med dens Hovedgrundlag, den pathologiske Anatomi, og særlig af Brystorganernes Undersøgelse, og han stod saaledes fuldt rustet til den Konkurrence for Lektoratet i medicinsk Klinik ved Universitetet, som udskreves 1862 kort efter hans Hjemkomst, og efter at han i nogle Maaneder havde været ansat som Distriktslæge i Kjøbenhavn. Over sine to dygtige Konkurrenter Brünniche og Reisz sejrede han med Glans, ikke blot paa Grund af sine udstrakte Indsigter, men ikke mindre ved hele sin overlegne, energiske Personlighed og sine glimrende dialektiske Evner. Han udnævntes da 1862 til Lektor og dermed tillige til Overmedikus ved Frederiks Hospital, 1864 til Professor ordinarius.

I sin Virksomhed i denne Lærerstilling gjennem en hel Menneskealder erhvervede W. sig fortjent Anerkjendelse og hævdede for sit Fag den meget fremskudte Plads og Rang, det fra gammel Tid har haft i Medicinernes Undervisning. Han viste sig i særlig Grad at besidde de personlige Egenskaber og den ejendommelige Begavelse, som udkræves for at blive en virkelig Kliniker og en klinisk Lærer, der kan fængsle sine Disciple. Allerede hans statelige Ydre med Udtryk af høj Intelligens og fuldendt Noblesse gjorde Indtryk baade paa Disciple og Patienter, og den varme, oprigtige Interesse og Velvilje, der lyste ud af ham, virkede altid lige sympathetisk og fængslende. Herved og ved sin grundige, strængt methodiske Undervisning dannede han en Skole, der havde sit eget Præg og heller ikke var fri for den Ensidighed i Opfattelse og Standpunkt, som altid er de udprægede Klinikeres Særkjende. Et Udslag heraf var det alt for vide Omraade, han tilkjendte Mavesaaret (Ulcus ventriculi) og den dertil knyttede absolute Mælkediæt. Men vakte han end herved ogsaa nogen Kritik mod sig, og vare ogsaa enkelte Svagheder, som hans Distraktion, hans Mangel paa Evne til fuldt at koncentrere sine Tanker under de daglige spredende Indvirkninger, ham noget til Hinder, saa betød dette dog lidet i Forhold til hans udmærkede Egenskaber, og om den Paaskjønnelse, han vandt, kom der ogsaa til at foreligge talende Vidnesbyrd baade ved hans 25 Aars Embedsjubilæum,

Digitized by Google

og da han 1896 paa Grund af Svagelighed tog sin Afsked, i hvilken Anledning hans talrige Disciple lod hans Buste modellere.

Som den udprægede Kliniker han var, en Aktualitetens Mand, var hans litterære Virksomhed kun ringe og indskrænker sig til hans to Habilitationsskrifter, hans Doktordisputats og hans Konkurrenceafhandling, samt akademiske Afhandlinger, fremkomne i hans Embedsstillings Medfør. Men disse have ogsaa virkeligt Værd, og navnlig gjælder det om to Afhandlinger, den ene i det lægevidenskabelige Fakultets Festskrift ved 400 Aars Jubilæet 1879, den anden i Universitetsprogram 1889, da han var Aarets valgte Rektor, hvilke begge behandle Blindtarmsbetændelsen (Peritonitis appendicularis) og fastslog en den Gang ny og den tidligere modsat medicinsk Behandlingsmethode af denne alvorlige Lidelse, som efterhaanden vandt almindelig Indgang og gjorde hans Navn anset ogsaa i Udlandet.

1874—81 var han Læge hos Enkedronning Caroline Amalie. 1881 blev han Kommandør af Danebrog af 2. Grad, 1892 af 1. Grad. Ved sin Afsked 1896 blev han Konferensraad. Hans Død indtraf efter længere Svagelighed 13. Juni 1898. 2. Jan. 1861 ægtede han Edle Erasmine Nielsen (f. 18. Jan. 1843), Datter af Sognepræst Jens N.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Bibl. f. Læger 7. R. IX, 463 ff. Ugeskr. f. Læger 5. R. V, 577 ff. Illustr. Tid. 1898 Nr. 38.

Jul. Petersen.

With, Georg Christian, 1796—1861, Veterinær, blev født 5. Febr. 1796 i Bedsted i Sønderjylland som yngste Søn af Præsten Johannes W. og Anna Hedevig f. Viborg. Efter at have nydt Undervisning i Hjemmet blev han 1812 sat i Haderslev lærde Skole. 1814 kom han i Husum lærde Skole, og der fra dimitteredes han 1816 til Kiels Universitet. I 2 Aar forberedte han sig her til det medicinske Studium, som han fra 1818 dyrkede i Kjøbenhavn, hvor han nød Understøttelse af sin Morbroder Erik Viborg. Under dennes Vejledning lagde han sig tillige efter Veterinærfagene og gav allerede 1820 Undervisning i Anatomi ved Veterinærskolen. Efter at han 1821 havde taget kirurgisk Examen med Udmærkelse, blev han ansat som Pensionær ved Veterinærskolen, og efter Erik Viborgs Død blev han i Dec. 1822 ansat som Lektor og Andenlærer ved samme. I Nov. 1844 efterfulgte han Carl Viborg som Førstelærer, og i denne Stilling virkede han, indtil han i Maj 1852 konstitueredes som Landstutmester,

Digitized by Google

hvilken Post han dog allerede fra 1850 midlertidig havde bestyret. Først 1858 — ved den gamle Veterinærskoles Omdannelse til Veterinær- og Landbohøjskolen — fik W. officielt sin Afsked som Lærer og samtidig fast Ansættelse i Landstutmesterembedet, hvormed tillige var forbundet Bestyrelsen af Frederiksborg Stutteri. 1840 erhvervede han sig den medicinske Doktorgrad ved en (latinsk) Afhandling om Bedømmelsen af syge Huspattedyrs Kjød. 1848 fik han Professortitelen. Af det veterinære Sundhedsraad var han Medlem fra dets Oprettelse i 1851. Han var ligeledes Medlem af den i 1851 nedsatte Kommission, der skulde gjøre Forslag om Foranstaltninger til Husdyravlens Fremme. Ved Veterinærskolen underviste han Tid efter anden i alle Hovedfag med Undtagelse af Beslaglæren. Som Andenlærer foredrog han Anatomi, Fysiologi, Farmakologi, Kirurgi, Statsveterinærvidenskab og Propædevtik, som Førstelærer Hestens Ydrelære og — fra 1846 — Husdyrbrugsfagene. Fra 1844—46 ledede han Undervisningen i hele Sygdomslæren og bestyrede den stationære Klinik. Ogsaa uden for Skolen udfoldede han en ret betydelig Virksomhed som Lærer, saaledes holdt han fra 1833 Forelæsninger i Veterinærfagene for den militære Højskoles Elever og i en lang Aarrække hver Vinter private Forelæsninger over Veterinærfag for Landbrugere. 1837 og 1838 holdt han offentlige Forelæsninger for Læger.

W. udfoldede en ret betydelig Forfattervirksomhed. 1833—34 udgav han som Manuskript en omfangsrig Ledetraad til Forelæsningerne i Veterinærfaget ved den militære Højskole (Hestens Anatomi, Ydrelære, Sundhedspleje og lidt om dens Sygdomme) og 1836 — under Titel «Haandbog i Veterinærvidenskaben med særligt Hensyn til Landøkonomien. Første Del.» — samme Bog med udførligere Fremstilling af Hestens Sygdomme. 1837—39 udgav han 1. Bind af en Haandbog i Veterinærkirurgien, af hvilken 2. Bind des værre aldrig udkom. Bogen blev oversat paa Tysk 1844. W.s Disputats indeholder en hel Del af Interesse, og det samme gjælder om hans i 1841 under Titel «Prolegomena til Veterinærpropædevtiken» udgivne Afhandling om Veterinærstudiet, hvori han stærkt hævder Nødvendigheden af Elevernes praktiske Uddannelse. Denne Bog blev 1847 i lidt ændret Skikkelse og med talrige Anmærkninger udgivet paa Tysk af den bekjendte dansk-russiske Dyrlæge P. Jessen (VIII, 475).

I Efteraaret 1845 berejste W. sammen med 2 ansete tyske Veterinærer (Prinz og Hertwig) samt en Østerriger en stor Del af

Digitized by Google

det evropæiske Rusland for efter den russiske Regerings Indbydelse at gjøre Studier over Kvægpesten. Af denne Rejse har han i 1848 udgivet en interessant Beskrivelse. 1847 udgav han en lille Bog om Hestekjøds Afbenyttelse til Føde for Mennesket.

Det af W.s Arbejder, der har faaet størst Betydning, er hans «Almenfattelig Anvisning til Husdyravlen og Husdyrenes Behandling i sund og syg Tilstand». Denne Bog fremkom oprindelig 1840 som en Bearbejdelse af Dieterichs «nyeste Dyrlægebog», og da denne hurtig udsolgtes, udgav han den 1842 i omarbejdet Skikkelse som en selvstændig Bog, af hvilken nye Udgaver fremkom 1846 og 1857 (460 Sider). Bogen opnaaede en efter den Tids Forhold forbavsende stor Udbredelse og maa uden Tvivl have øvet ikke ringe Indflydelse. Det er et godt, populært Arbejde.

W.s Hovedinteresse har vistnok været knyttet til Hesteavlen. 1832 udgav han et meget godt Arbejde, Forsøg til Besvarelsen af Landhusholdningsselskabets Opgave om, hvorvidt de til Præmieuddeling for Hingste anvendte Penge kunde bruges bedre paa anden Maade til Avlens Fremme. Uagtet W. vistnok forfægtede de fornuftigste Principper og navnlig havde Øje for Betydningen af at fremme Hesteavlen hos Bønderne, fik Fuldblodsmanden Gustav Michelsen (XI, 318) Prisen. Da W. 20 Aar senere blev officiel Leder af Landets Hesteavl, arbejdede han med stor Iver og Nidkjærhed dels for at redde Resterne af Frederiksborg Stutteri, dels for at forbedre Landhesten ved Hjælp af engelske Halvblodshingste (Yorkshirehingstene). Resultaterne af hans Virksomhed paa dette altid saa omstridte Omraade blev meget forskjellig bedømt, og han maatte udstaa mange haarde Kampe. Alle synes dog at have været enige om at anerkjende hans redelige Vilje. Foruden en Række udførlige og indholdsrige Aarsberetninger («Rapporter» fra 1852—60) og 2 Hæfter «Blandede Meddelelser om Stutterivæsen, Husdyravl og Veterinærfag» (1856 og 1859) har han skrevet et Par Piecer og en Del Bladartikler om Hesteavlsspørgsmaal. 1847, 1849 og 1853 rejste han paa offentlig Bekostning til England for at deltage i Indkjøb af forædlede Heste. Ogsaa Tyskland berejste han nogle Gange, saaledes 1842 og 1852. W. blev i 1848 af svenske Landmænd kaldet til Skaane i Anledning af den ondartede Lungesyges Optræden der. I «Berlingske Tidende» offentliggjorde han sin velskrevne Betænkning om denne Sygdoms Bekæmpelse. 1852 sendte Regeringen ham og H. Chr. Tscherning til Slesvig for at bekæmpe et Udbrud af samme Sygdom.

Digitized by Google

W. var utvivlsomt en brav, flittig, pligtopfyldende og forstandig Mand. Nogen fremragende Begavelse eller særdeles Talent har han næppe besiddet, men det er dog nok muligt, at den nye, mere paa naturvidenskabeligt Grundlag byggede Retning, der med Bendz og Prosch trængte ind ved Veterinærskolen, og som for lange Tider blev den sejrende, har medført en noget ringere Værdsættelse af ham, end han fortjente. Af sine Elever skal han have været agtet og afholdt. — W. ægtede 26. Dec. 1826 Elise Marie Matthiesen (f. 26. Jan. 1804 i Kjøbenhavn, † 3. Avg. 1857), Datter af Grosserer P. N. M. og A. M. Eilschow. W. døde i Frederiksborg 15. Sept. 1861 af Apoplexi.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskrift for Veterinærer 1861. *B. Bang.*

With, Jesper Peter, 1791—1854, Herredsfoged og Politiker, blev født 16. Marts 1791 paa Christianshavn som Søn af Mourits W., Skibsfører for det asiatiske Kompagni (f. 1746 † 1810) og Magdalene Margrete f. Fenger (f. 1770 † 1818), Datter af Kjøbmand Peter F. (V, 119). Han blev 1808 Student og 1812 juridisk Kandidat, endnu samme Aar Kopist ved Politiretten og 1814 tillige ved Søetatens kombinerede Ret; han var 1815—22 Avditør ved sidstnævnte Ret og blev derefter Landsoverretsassessor i Kjøbenhavn. Som saadan var han 1825 Medlem af den Overkrigskommission, der havde at undersøge og paakjende Sagen vedrørende J. G. Poulsen (XIII, 251) og Gouvernør Richelieu paa Guineakysten, og som endte med at frikjende den første for Beskyldninger for Underslæb og med at fremkalde den sidstes Afsættelse. 1819 havde han udgivet et af varm Fædrelandsfølelse præget Skrift «Danske og norske Søheltes Bedrifter fra Aar 1797 til 1813», hans eneste større Bidrag til Litteraturen; desuden er der kun et Par politisk-økonomiske Smaaskrifter (1835—36) og nogle Bladartikler (især i «Aarhus Stiftstidende»). I Slutningen af 1826 blev han Herredsfoged i Bjærge og Hatting Herreder og forvaltede dette Embede indtil sin Død; han fik 1840 Justitsraads Titel. Han var siden 1842 Medlem af Vejle Amtsraad og var Juni—Sept. 1848 konstitueret Amtmand i Vejle Amt; 1850 blev han Formand for Afløsning af Gaardmandshoveriet i det sydøstlige Jylland. Da han ved sin Moders Død havde arvet en ret betydelig Formue, blev han i Stand til 1827 at kjøbe Avlsgaarden Davgaard (med 14 Tdr. Htk.), som han ejede og beboede indtil 1843; han kjøbte da i Stedet Stjernholm ved Horsens,

Digitized by Google

hvor han flyttede hen og boede i nogle Aar; sine sidste Leveaar tilbragte han paa en Gaard i Ørum ved Vejle.

Det var især som Politiker og fortrinsvis som Medlem af den viborgske Stænderforsamling, at W. vandt Ry og indlagde sig væsentlig Fortjeneste. Han havde Sæde i de 6 Samlinger 1836—46, medens hans midlertidige Amtmandsstilling hindrede ham i at give Møde 1848. Han sluttede sig strax til den frisindede Side, blev tidlig en af dens Ordførere og var en af de virksomste Deltagere saa vel i det egentlige Lovgivnings- som i det politiske Vækkelsesarbejde, der blev Provinsialstændernes vigtigste Gjerning. Han var i Løbet af de 10 Aar Medlem af ialt 58 Udvalg og jævnlig Ordfører for disse, og han var altid en varm og djærv Talsmand for Frihed og Fremskridt. Allerede 1836 var han Medlem af Udvalgene om Stænderforhandlingernes Offentlighed og om Trykkefrihedens Beskyttelse imod nye Indskrænkninger, vistnok i begge Tilfælde uden at opnaa noget. Han indbragte selv Forslag om den ny Matrikkels snare Indførelse og om Vejvæsenet; ligeledes foreslog han at bede Kongen om Nedsættelse af en blandet, civil og militær, Kommission, der kunde undersøge Muligheden af almindelig Værnepligt.

I den næste Samling 1838 fremsatte W. — i Lighed med A. Ussings Forslag i Roskilde — Forslag om de to kongerigske Forsamlingers Forening, enten saaledes at den forenede Forsamling skiftevis mødtes i Roskilde og Viborg eller hver Gang paa et tredje Sted, Odense eller Fredericia, men ikke i Kjøbenhavn. Ved Indbringelsen heraf udtalte han — som Modvægt mod den Indvending, at man saa ogsaa burde forene Slesvigs og Holstens Stænder — at man «snarere af Hensyn til Sproget skulde forene den dansktalende Del af Slesvig med Jylland og den tysktalende med Holsten». Han blev saaledes den, der først offentlig fremsatte Tanken om Slesvigs Deling efter Nationaliteter; men den fandt ingen Gjenklang i Forsamlingen og afvistes bestemt af den kongl. Kommissarius Ørsted; siden synes han ogsaa selv at have opgivet den. Samme Aar understøttede W. Schyttes Forslag om Forbedring af Finansernes Tilstand ved at give Stænderne Tilsyn med Statshusholdningen og et andet privat Forslag om at indrømme Jøder Valgbarhed. End videre optraadte han som Talsmand for udvidet Næringsfrihed, ja vilde selv endog fuld Frihed; thi efter hans Opfattelse burde Kjøbstæderne forvandle sig til Landsbyer, hvis de ikke kunde holde sig som Handelspladser. 1840 gik

Digitized by Google

W. endnu videre i sine Krav paa politisk Udvikling, i det han foreslog Ændringer i Stændernes Ordning, nærmest svarende til P. G. Bangs samtidige Forslag, dog med visse Tillæg; det gjaldt nu ikke alene om Stændernes Forening, men ogsaa om udvidet Myndighed og forlænget Varighed for deres Samling, og han vilde desuden have udvidet Valgbarhed og en væsentlig Forøgelse af Sædegaardsejernes Klasse. Under Forhandlingerne udtalte han med stor Bestemthed, at Danmark før eller senere vilde faa en konstitutionel Forfatning, og at Kongeloven lige saa lidt som andre Love kunde forblive uforanderlig.

1842 var dog det Aar, hvor W. blev mest bekjendt ved sin Optræden i den slesvigske Sag. Nogle Dage efter, at P. H. Lorenzen havde talt Dansk i den slesvigske Stændersal og hævdet sin Ret dertil, skrev han derom til W., og denne bebudede strax (21. Nov.) et Andragende til Kongen om at værge den danske Nationalitet i Slesvig. 25. Nov. indbragte han sit Adresseforslag, hvori der bittert klagedes over de slesvigske Stænders gjentagne Udæskninger mod Danmark, og 2. Dec. forsvarede han det med stor Varme og Dygtighed, støttet af alle Hovedmændene for det nationale Parti. Han fremkaldte saaledes det stærke Sammenstød med Ørsted som kongl. Kommissarius, der til sidst gik saa vidt, at denne forbød Forhandlingernes Optagelse i den trykte Tidende. Men derved vaktes et hidtil ukjendt Røre i Folket, og W. var nærmest den, der ledede Bevægelsen i Nørrejylland, hvorhos Kløften mellem Regeringen og det frisindede Parti uddybedes. W. stod selvfølgelig 2 Aar senere ved Siden af J. E. Larsen, da denne gjenoptog Spørgsmaalet om at hævde den danske Nationalitet i Slesvig, og tog ligeledes Del i Forhandlingerne om Stænderinstitutionens Udvikling til en virkelig fri Forfatning og Kravet paa «en kraftig, folkelig og fædrelandsksindet Administration». Hans Optræden vakte saa stor Opmærksomhed, at Kong Christian VIII 1845 under sit Ophold paa Boller kaldte W. til sig og ligefrem truede ham med Tab af Embede, saafremt han fortsatte sine Angreb mod Regeringen. W. forsvarede sig dog med stor Djærvhed, fastholdt sin Opfattelse og bebudede det kommende Oprør, ja havde endog den Tilfredsstillelse, at han og Kongen — som han siden udtrykte sig — «skiltes som nogenlunde gode Venner».

Deltagelsen i de store politiske Forhandlinger lod dog ikke W. glemme de mere praktiske Spørgsmaal, og netop i Aarene 1840—46 indbragte han adskillige Forslag sigtende til at løse saa-

Digitized by Google

danne. Allerede 1840 stillede han Forslag om at tillade de offentlige Stiftelser samt Lens- og Stamhusbesidderne at afhænde deres Fæstegods; 1842 ønskede han et Forbud imod Oprettelse af nye Len og Stamhuse samt Offentliggjørelse af Præmisserne til Højesterets Domme; 1844 foreslog han Oprettelse af et Sindssygehus for Nørrejylland, og 1846 krævede han Tilladelse til at oprette højere Skoler for voxne unge Mennesker paa Landet, i Lighed med Folkehøjskolen i Rødding. Han var saaledes i mere end én Henseende en virkelig Foregangsmand.

Da 1848 bebudede Opfyldelsen af, hvad han saa længe havde ønsket og saa sikkert havde ventet, nemlig en fri Forfatning, søgte og opnaaede han Valg i sin Hjemstavn til den grundlovgivende Rigsforsamling. Han sluttede sig nærmest til Venstre, men det nationale Spørgsmaal laa ham fuldt saa meget paa Sinde som de politiske. Han stemte 7. Nov. imod Kriegers Forslag om at udsætte Grundlovsforhandlingerne, indtil Slesvigerne kunde komme med, og raadede endog 6. Febr. 1849 til hellere at vedtage Regeringens Udkast i dets Helhed uforandret end at udsætte Afgjørelsen paa ubestemt Tid. Han indbragte ogsaa den store Adresse imod Slesvigs Deling samt hørte med til den af Flor stiftede «Danske Forening». Med Hensyn til Rigsdagens Ordning var han nærmest stemt for et enkelt Kammer, valgt ved almindelig Valgret uden Klassedeling, og vilde kun give Landstinget en Stilling i Lighed med det norske Lagting, saa at dets Nej kunde omstødes ved en fælles Afstemning af begge Ting.

W. blev ogsaa Medlem af det første Folketing 1850—52 for Vejle Amts 5. Kreds (Bjærge), men kom ikke til at spille nogen Rolle her; han blev kun valgt til enkelte og ikke særlig vigtige Udvalg og kunde slet ikke finde sig rigtig hjemme. Han, der var bleven vant til Stændernes Forretningsgang, klagede over de lange Taler og over de tidsspildende, kostbare Afstemninger ved Navneopraab, der krævedes, naar han selv søgte at fremtvinge Afslutning. Han havde helt forladt Venstre og hørte endog til det nationalliberale Partis højre Fløj; han stemte saaledes imod Jagtrettens Afløsning og imod Spandets Forslag om Trosfrihed, ja selv mod Bevillingen til Bondehøjskoler, som han faa Aar tidligere havde taget Ordet for. Under de vigtige politiske Forhandlinger 1851—52 var han aldeles tavs. Han følte ogsaa, at Tidsaanden var løbet fra ham, og søgte ikke Gjenvalg 1852.

W. var en munter, livslysten Mand. Allerede i Kjøbenhavn

Digitized by Google

havde han ført et fornøjeligt Liv, og dette blev i Jylland til en udstrakt Selskabelighed sammen med Egnens mange adelige og uadelige Godsejere. Ogsaa i Stændergilderne i Viborg tog han livlig Del. Han var vittig og fuld af Lune, og det var ham, der sammen med Stiftsprovst Hald (VI, 491) 1838 forfattede den saakaldte Stændervise med kaade, ja ret nærgaaende Udfald mod de enkelte Medlemmer; den løb i talrige Afskrifter rundt i Landet og vakte stor Munterhed hos Almenheden, men megen Vrede hos dem, der følte sig trufne.

Efter længere Tids Svagelighed døde han 5. Febr. 1854 i Ørum, hvor han 27 Aar tidligere, kort før han fik Embede i Jylland, havde ønsket at leve og at dø. — W. var 2 Gange gift: 1. (10. Avg. 1813) med Louise Paludan (f. 23. Juli 1789 † 23. Febr. 1821), Datter af Slotspræst P. P. (XII, 535), og 2. (16. Nov. 1822) med Louise Frederikke Mourier (f. 19. Okt. 1799 † 28. Marts 1871), Søster til den senere Justitiarius i Højesteret C. F. L. M. (XI, 494). Han efterlod sig 16 Børn, 8 af hvert Kjøn.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. Fædrelandet 1854 Nr. 56—57 og Nr. 62—68 (til Dels Avtobiografi). Berlingske Tid. 18. Marts 1891.

Emil Elberling.

With, Johan Albrecht, 1683—1754, Stiftamtmand, Søn af ovfr. anførte Præst Albert W., var født i Sværdborg 23. Dec. 1683 og blev allerede 1698 indskreven ved Universitetet som Student; men efter at have lært de «fornødne fremmede Sprog og Exercitier» gik han i Militærtjeneste og lod sig 1710 engagere som Lieutenant ved de i Brabant i engelsk-hollandsk Sold staaende danske Troppers Kavalleri. Her tjente han sig efterhaanden op og anvendtes som Generaladjudant-Lieutenant af Generalerne Johan Rantzau (XIII, 460) og de Cheusses (III, 448), i hvilken sidstes Regiment han vendte hjem som Ritmester 1713. I de paafølgende Krigsaar brugtes W., som Kongen havde fattet Interesse for, atter ved flere Lejligheder som Generaladjudant-Lieutenant; efter Landgangen paa Rygen 1715 blev han Major, 1716 var han attacheret de russiske Tropper under disses Marche fra Haderslev gjennem Fyn, og 1719 avancerede han til Oberstlieutenant i jyske nationale Rytterregiment, hvorefter han en Tid gjorde Tjeneste i Norge. Ved Reduktionen 1721 efter Krigens Ophør traadte han ud af Etaten og fik 1722 det indbringende Embede som Translatør ved Øresunds Toldkammer; 1724 blev han virkelig Etatsraad. Men formodentlig har han ikke været paa sin Plads i dette Embede;

Digitized by Google

thi paa Grund af vægtige Klager over ham forsatte Christian VI ham 1730 til Norge som Stiftamtmand over Christianssand Stift og Amtmand over Nedenæs Amt, hvorfra han imidlertid afgik 1738 og flyttede til Nyborg; her kjøbte han et Par Gaarde, men fraflyttede Byen, da han 1746 blev udnævnt til Stiftamtmand over Viborg Stift og Amtmand over Hald Amt; 1747 fik han Danebrogsordenen. Han døde 6. Avg. 1754 i Viborg, hvor han efterlod sig Minde som en fortræffelig, men noget særsindet Mand, der havde ondt ved at forliges med Biskoppen og de gejstlige i Almindelighed, til hvem han havde et godt Øje. — Gift 1719 med Cathrine Ernestine Hausmann (f. 12. Febr. 1692, † i Nyborg 30. Maj 1760), Datter af Generallieutenant C. H. H. (VII, 163).

Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. IV. Personalhist. Tidsskr. I, 275.

G. L. Wad.

With, Karl Henrik, 1805—65, Præst og Skolemand, var født i Odense 31. Marts 1805 og Søn af Skomager Johan Jørgen Carl W. og Ane Dorthe Nielsdatter. Slægten nedstammede fra Holland. Til sit 14. Aar gik W. i Byens Borgerskole og var derefter Skriver paa Stiftamtskontoret, indtil han 1823 kom paa Skaarup Seminarium, hvorfra han dimitteredes 1825. Under Opholdet her bleve hans Øjne saa svage, at han mod Slutningen maatte lære mere ved at høre end ved at læse, og dette svækkede Syn fulgte ham gjennem hele Livet. I de følgende 7 Aar sysselsatte han sig med Børneundervisning, først ved Odense Realskole, saa hos Grev Ahlefeldt paa Taarnholm ved Korsør og endelig hos Apotheker Friis i Vejle. Tillige skrev han til Elmquists Læsefrugter, bl. a. en humoristisk Digtning i fynsk Mundart. Af Lyst til at gaa den akademiske Vej opgav han 1832 sin Huslærervirksomhed, og ved Selvstudium og nogen Vejledning lykkedes det ham 1833 at blive privat dimitteret til Universitetet og 1837 at blive Cand. theol. Trods sit svage Syn og meget Undervisningsarbejde (Engelsk og Musik) for Udkommets Skyld tog han sine Examiner med Honnør. 1838 blev W. Huslærer hos Provst C. Graae i Tranekjær, 1841 Sognepræst i Nexø og Bodilsker, 1847 i Rønne og Knudsker samt Provst for Bornholms Amt, 1856 Sognepræst ved Budolfi Kirke i Aalborg og Aaret efter Stiftsprovst. 1859 udnævntes han til Overskoledirektør og Chef for Kultusministeriets daværende 3. Departement med Rang som Biskopper. Han døde i Kjøbenhavn 5. Juni 1865.

Sine gejstlige Embeder røgtede han samvittighedsfuldt og vandt mange ved sin Nidkjærhed, Trofasthed og sunde Forkyndelse

Digitized by Google

(12 af hans Prædikener udgaves 1867 af E. J. Anger). Allerede i denne Stilling viste han Interesse for Folkeskolen og en indgaaende Forstaaelse af Barnenaturen og dens Krav til Undervisningen, som senere lagde sig saa ypperlig for Dagen i hans to for Elementarundervisningen banebrydende Skolebøger: «Børnebog til Undervisning i Skrivning og Læsning for de første Begyndere» (1865) og «Læsning for Børn» (1866), begge udgivne under Forfattermærket «en gammel Skolemand». Det vakte derfor almindelig Glæde i Skoleverdenen, da Monrad efter at være bleven Kultusminister udnævnte W. til sin Eftermand som Overskoledirektør; thi W. var ikke blot den indsigtsfulde, for Skolen interesserede foresatte, men tillige en praktisk, humant tænkende Mand. Han bidrog meget til en heldig Gjennemførelse af Monrads Skolereformer, og trods skrøbeligt Helbred varetog han fortrinlig de mange Hverv, der paahvilede Overskoledirektøren, ikke blot Tilsynet med Folkeskoler, Seminarier og Lærerkursus, men ogsaa med Folkehøjskoler og Abnormundervisning samt Afholdelse af Skolelærerexamen m. m. Især var han en udmærket Visitator: elskværdig i Optræden, frisindet i Methodespørgsmaal og villig til at laane Øre til Lærernes Ønsker. Paa hans Grav i Roskilde satte Lærere derfor et Mindesmærke; men de støttede ham ikke over for de Angreb i Rigsdagen paa Overskoledirektørposten, der førte til dens Nedlæggelse efter W.s Død. — Han ægtede 31. Avg. 1841 Ulrikke Cecilie Eleonora Svane Bang (f. 3. Jan. 1808 † 16. Dec. 1862), Datter af Domprovst i Roskilde Jacob Hansen B. og Anna Cathrine f. Østrup.

Dansk Skoletidende 1865. J. Larsen, Bidrag t. d. danske Folkesk. Hist. 1818—98.

Joakim Larsen.

With, Martin Rasmus, 1788—1848, Læge, fødtes 25. Juni 1788 i Landsbyen Bedsted ved Aabenraa og var Broder til ovennævnte Veterinær G. Chr. W. Efter Undervisning i Hjemmet kom han i sit 16. Aar til Morbroderen i Kjøbenhavn, hvor han under dennes Vejledning begyndte at studere Veterinærvidenskab, men derpaa vendte sig til den egentlige Lægevidenskab og 1808 tog Examen ved det kirurgiske Akademi. Efter et kort Ophold i Norge som Kompagnikirurg blev han Kandidat ved Almindeligt Hospital i Kjøbenhavn, men udnævntes 1809 til Regimentskirurg ved et norsk Regiment og vandt 1812 under et Ophold i Østerrisør megen Anerkjendelse for sin Behandling af de saarede i Fregatten «Najadens» Kamp ved Lyngør. 1814 var han med i Felttoget mod

Digitized by Google

Sverige, men derefter blev hans faste Opholdssted Christiania, hvor han 1818—26 var Overlæge ved det militære Sygehus. 1818 fik han Udnævnelse som Overkirurg (fra 1819 Brigadelæge). 1844—47 fungerede han som konstitueret Generalkirurg. Han var en meget paaskjønnet og stærkt benyttet Læge i Christiania, skjønt han stadig var noget svagelig og lungelidende; 24. Jan. 1848 bukkede han under for sin Sygdom. — 12. Maj 1822 havde han ægtet Helle Alette Ramm, Datter af Kavallerimajor Eilert Waldemar Preben R.

Kiær, Norges Læger. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Kraft og Lange, Norsk Forf. Lex. Selmer, Nekrol. Saml. II, 594 ff.

Jul. Petersen.

With, Niels Randulf, 1720—88, Præst, blev født 5. Juli 1720 i Slagelse, hvor hans Fader, Mag. Foch W. († 1729), var Sognepræst ved St. Peders Kirke; Moderen, Anna Cathrine Benedicte f. Randulf, var Datter af Biskop R. i Bergen (XIII, 396). 2 Aar efter Faderens Død kom han over til Kolding til sin Frænde, Provst Leeh, og dimitteredes fra Kolding Skole 1739. Han blev Alumnus paa Elers' Kollegium og fik Kommunitetet. 1742 blev han theol. Kandidat og rejste s. A. til Tyskland, hvor han gjorde længst Ophold i Halle og Jena. I Slutningen af 1745 var han atter hjemme. Snart efter blev W. uordineret Medhjælper hos den gamle Provst Harboe i Broager (jvfr. VII, 84) og underviste tillige hans Børnebørn. Senere var han i 3 Aar hos Præsten M. R. With i Adserballe paa Als, ligeledes som Hjælpeprædikant. I Okt. 1749 kom han tilbage til Kjøbenhavn og blev 1750 Kapellan i Taarnby paa Amager. 1761 rykkede han op i Sognekaldet sammesteds. Han døde 19. Juli 1788. Hans Hustru, Anna Marie Bering (f. 1719 † 1781), var Datter af Præsten Jens Jensen B. i Vindum. W. har skrevet et Par Afhandlinger om Agerbrug i «Økonomisk Magasin» samt oversat flere Stykker i den store Samling af Rejsebeskrivelser, som udkom i Kjøbenhavn 1748—62; men særlig fortjener at nævnes hans Deltagelse i Diskussionen mellem J. S. Sneedorff og Tyge Rothe om Litteraturen og Sproget. I en lille Afhandling 1760 i «Lærde Tidender» ytrer han sin Glæde over det begyndte Arbejde paa Modersmaalets Udvikling, men beklager Savnet af en dansk Ordbog og en almindelig Grammatik.

Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

With, Reinhard Christian, 1824—93, Højesteretsassessor, en Søn af ovennævnte Herredsfoged Jesper Peter W., fødtes 18. Okt.

Digitized by Google

1824 paa Frederiksberg, blev 1844 Student fra Randers lærde Skole og 1850 juridisk Kandidat. Efter at han derpaa i et Aars Tid havde fungeret som 1. Amtssekretær paa Haderslev Amtshus, ansattes han 1852 som Volontær i Justitsministeriet, udnævntes 1855 til Kancellist i sammes 2. Expeditionskontor og 1856 til Fuldmægtig i det nævnte Ministeriums islandske Departement, hvor han 1859 avancerede til Kontorchef og samtidig fik Titel af Kancelliraad. 1863 blev W., som desuden i en Aarrække havde udfoldet en betydelig og meget paaskjønnet Manuduktionsvirksomhed for juridiske studerende, beskikket til Assessor i Kriminal- og Politiretten, hvorfra han 1873 overgik til den tilsvarende Stilling i Landsover- samt Hof- og Stadsretten i Kjøbenhavn. Efter at han 1877—79 tillige havde været Næstformand i Sø- og Handelsretten, udnævntes han 1879 til Assessor i Højesteret og beklædte derefter denne Stilling til sin Død, 13. Juli 1893, i Kjøbenhavn. 1892 var han bleven Kommandør af Danebrog af 2. Grad. Ved Siden af sin egentlige Embedsgjerning beklædte han i kortere eller længere Tid en Række Tillidshverv, saaledes som Formand for Kjøbenhavns Overligningskommission (fra 1883), for Livsforsikringsselskabet Hafnias Kontrolkomité, for Prinsesse Thyras Asyl, for Genealogisk Institut, for dansk Sparemærkekasse og som Censor ved juridisk Examen. — W. var en kundskabsrig og skarpsindig Mand, hvis udprægede Retfærdighedsfølelse var forenet med et humant, mildt dømmende Sindelag og en stor Hjælpsomhedstrang, derhos en ualmindelig sympathetisk og saa vel tillidvækkende som livfuld Personlighed. Han var derfor i høj Grad skattet og afholdt af dem, der i det offentlige eller private Liv kom i nærmere Berøring med ham. — 14. Nov. 1854 ægtede han Colline (Ina) Emilie Binzer (f. 20. Jan. 1829 i Horsens) en Datter af Kapitajn og Overtoldbetjent Carl Ludvig B. og Maren Christine f. Schmidt.

Illustr. Tid. XXXIV Nr. 43. *G. Kringelbach.*

Withusen, Carl Christopher, 1778—1853, Kirurg. Han var en Søn af Sølvpop hos Enkedronning Juliane Marie David W. og dennes 2. Hustru Dorothea Margrethe f. Smidt og fødtes i Kjøbenhavn 7. Dec. 1778. Fra Herlufsholms Skole dimitteredes han til Universitetet 1796, tog det følgende Aar 2. Examen og begyndte samtidig at studere Kirurgi, men maatte paa Grund af smaa Kaar strax søge Ansættelse som Kompagnikirurg. 1801 blev han kirurgisk Kandidat ved Frederiks Hospital, 1803 absolverede han den

Digitized by Google

kirurgiske Examen ved Akademiet og blev derefter Reservekirurg ved dette, 1805 tillige ved Frederiks Hospital. Hans Hu stod stadig til videre Uddannelse, og ved Hjælp af det Cappelske Stipendium foretog han 1807—10 en Studierejse til Tyskland og Frankrig. Et langt Ophold gjorde han i Wien, hvor den berømte Øjenlæge Prof. Beer vakte hans Interesse for sit Specialfag. Hjemkommen blev han 1810 Regimentskirurg ved det forenede slesvigske Jægerkorps og holstenske Skarpskyttekorps med Bopæl i Lyngby, men foretog 1811 en ny Rejse til Wien for yderligere at dyrke Ofthalmologien. S. A. lykkedes det ham at blive forflyttet til Kjøbenhavn som Regimentskirurg ved Kongens Regiment og det følgende Aar tillige, uanset dette Embede, at opnaa Læreransættelse ved det kirurgiske Akademi som Adjunkt med Oprykningsret, saa at han 1816 avancerede til Professor extraordinarius og 1819 blev 3. Professor ordinarius ved Akademiet. 1816 havde han faaet Lejlighed til at gjøre en Studierejse til London for at blive nærmere bekjendt med den toneangivende engelske Kirurgi og fik særligt Udbytte af sin personlige Forbindelse med den berømte Kirurg Astley Cooper, hvis dygtige Lære og Maximer vedblev at have en afgjørende Indflydelse paa ham under hans senere fremskudte og ledende Virksomhed som Datidens første kirurgiske Avtoritet.

Thi dette blev W. fra det Øjeblik, han 1819 som Akademiets 3. Professor overtog Overkirurgposten paa Frederiks Hospital samtidig med, at han indtraadte som Medlem af Sundhedskollegiet. Ikke mindre ved sin smukke, elegante og fornemme Optræden og Personlighed end ved sine grundige og overlegne Indsigter virkede han tillidindgydende og imponerende baade paa sine kirurgiske Disciple og paa Patienterne. Den tidligere herskende Slendrian og Uorden paa den kirurgiske Afdeling fik han hurtig afskaffet og indførte en stræng Orden og Disciplin. Han var en talentfuld Operatør med stor Færdighed og tillige med megen Hensynsfuldhed og Omhu; men efter den sobre engelske Kirurgis Forbillede var han tilbageholdende med Foretagelse af Operationer, yndede altid først og fremmest en forsigtig, konservativ Behandlingsmethode og kom derved til at staa i en tiltalende Modsætning til Tidens sædvanlige paagaaende Kraftkirurger, saaledes hans samtidige kirurgiske Kollega Thal (XVII, 159) paa Almindeligt Hospital. Særlig berømt blev han som Øjenlæge; i dette sin Ungdoms foretrukne Specialfag, som han vedblev at dyrke, erhvervede han sig allerede før Over-

Digitized by Google

tagelsen af Overkirurgposten en stor og ubestridt Avtoritet, og rundt om fra søgtes hans Hjælp, fornemmelig til Foretagelse af Stæroperationer, hvor den nyere Operationsmethode, Extraktionen, som i øvrigt Heuermann (VII, 439) allerede langt tidligere havde foretaget, først ved ham fik fuld Borgerret i Danmark. Sin første og heldige Stærextraktion, der vakte megen Opsigt, foretog han endnu 1810, medens han var ansat i Lyngby.

Ved Vakance 1830 rykkede han op til at blive 2. Professor ved Akademiet og dermed tillige Hofkirurg. Han opgav saaledes sin Overkirurgstilling, endnu medens han var i sin fuldeste Kraft, hvortil i øvrigt vistnok bidrog, at han trods sin operative Dygtighed havde været meget uheldig med de hyppige, indgribende Blærestensoperationer — i Modsætning til Thal —, ligesom maaske tillige den Omstændighed, at der hos den yngre Generation kom frem en ulmende Misfornøjelse med, at han ikke efter Tidens Løsen gav methodisk klinisk Undervisning, hvortil han ogsaa var mindre skikket ved manglende Talegaver. Overhovedet havde han kun sin Styrke som den meget fremragende Praktiker. Litterært anlagt var han ikke; der foreligger fra hans Haand kun nogle mindre Afhandlinger i Tidsskrifterne. Ved sin overordentlig vidtstrakte praktiske Virksomhed fandt han heller ikke let Tid til litterær Produktion. Men hans Avtoritet og Anseelse var bestandig voxende, ogsaa efter at han var fratraadt Hospitalsstillingen, og privat og offentlig Anerkjendelse fik han i rigt Maal. 1836 blev han virkelig Etatsraad og s. A. Æresmedlem af det kongelige medicinske Selskab. Efter at han 1842 ved det kirurgiske Akademis Sammensmeltning med det lægevidenskabelige Fakultet var udnævnt til Professor ordinarius i Kirurgi ved Universitetet, blev han s. A. Medlem af Direktionen for Blindeinstituttet og for Døvstummeinstituttet samt for Frederiks Hospital. 1848, da han entledigedes som Hofkirurg, udnævntes han til Konferensraad, 1852 blev han Kommandør af Danebrog.

Under Koleraepidemien 1853 angrebes han af Sygdommen og bukkede under derfor 16. Juli, samme Dag som den anden kirurgiske Celebritet Thal døde deraf. — 1819 havde han ægtet Marie Sophie Johanne Watt (f. 22. Dec. 1798), Datter af den i Skotland fødte, men i Kjøbenhavn bosiddende Grosserer Alexander W.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Bibl. f. Læger 4. R. III, 205. 413 ff. Ugeskr. f. Læger 3. R. XXII, 414 f. Hosp. Tid. 1902 Nr. 23. G. Norrie, Heuermann S. 143. Lorck, 75 Aar, S. 57 ff.

Jul. Petersen.

Digitized by Google

Withusen, Carl David, 1822—74, Kirurg. C. W. var en Søn af ovennævnte Kirurg C. Chr. W. og fødtes i Kjøbenhavn 16. Avg. 1822. Dimitteret fra Metropolitanskolen 1840 tog han 1847 Lægeexamen, fungerede derefter som Kandidat paa Frederiks Hospital, som Marinelæge under Krigen og 1853, hjemkommen fra en videnskabelig Udenlandsrejse med længere Ophold i Frankrig og England, som Koleralæge i Kjøbenhavn. 1853—55 var han Reservekirurg paa Frederiks Hospital og konkurrerede 1854 til et Lektorat i Kirurgi sammen med M. H. Saxtorph (XIV, 632). 1856—60 var han Distriktslæge i Kjøbenhavn og samtidig kirurgisk Prosektor hos Professor Stein, 1860—63 Reservekirurg paa Almindeligt Hospital. 1863 udnævntes han til Overkirurg ved det nye Kommunehospital, men blev allerede 1867 vedvarende arbejdsudygtig ved et apoplektisk Anfald, han ramtes af umiddelbart efter Foretagelsen af en vanskelig Operation, og som medførte en kronisk Hjærnelidelse, saa at han 1868 maatte tage sin Afsked. Samtidig fik han Titel af Professor. I nogle Aar derefter var han dog endnu i Stand til at udøve Lægepraxis, men Sygeligheden tog lidt efter lidt Overhaand og medførte 19. Sept. 1874 hans Død. Han indgik 11. Dec. 1858 Ægteskab med Gustave Sophy Francke (f. 25. Juni 1837 † 5. April 1860), Datter af Deputeret i Generaltoldkammeret Etatsraad Karl Philipp F. (V, 272), og efter hendes Død 29. Avg. 1863 med Benedicte Ulfsparre Treschow (f. 4. Jan. 1841), der efter W.s Død ægtede Maleren Lorens Frølich (V, 480).

W. besad ingen fremragende Begavelse, men sit Specialfag, som han i Hjemmet havde faaet varm Interesse for, dyrkede han lige fra sin tidlige Ungdom med Trofasthed og Alvor. Noget tung og langsom var han vel i Udfoldelsen af sine aandelige Evner, men hvad han saaledes manglede fra Naturens Haand, erstattede han ved sin Grundighed, Omhyggelighed og Soliditet, og sine dygtige Indsigter som Kirurg og Operatør viste han til fulde i sin Stilling som Overkirurg for Landets største Sygeafdeling, i hvilken han gjorde god Fyldest og blev skattet baade af Patienter og Elever. Han udfoldede ogsaa i en Del Aar et flittigt Forfatterskab i vore medicinske Tidsskrifter.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Ugeskr. f. Læger 3. R. XVIII, 239. Illustr. Tid. XVI Nr. 804. *Jul. Petersen.*

Vithusen, Thomas Christian Ernst, 1774—1822, Skolemand, var Broder til ovennævnte Kirurg C. Chr. W. og fødtes i

Digitized by Google

Kjøbenhavn 11. Juli 1774. Fra den lærde Skole i Frederiksborg dimitteredes han 1792 til Universitetet, hvor han tog Examen artium med Laud. og 1793 filosofisk-filologisk Examen med Udmærkelse; i sin Studietid var han Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og paa det pædagogiske Seminarium og vandt 1800 Guldmedaillen for en Besvarelse af Universitetets filosofiske Prisopgave. 1802 beskikkedes han til Vikar for den gamle og svagelige Rektor P. Wøldike ved Slagelse lærde Skole, og efter Wøldikes Død (1811) blev han 1813 udnævnt til Rektor for denne Skole og var det til sin Død, 7. April 1822. Skolen, som ved hans Tiltrædelse af Rektoratet var stærkt i Forfald og næsten ingen Disciple havde mere, blev af ham paa ny bragt lidt paa Fode; han havde gode Kundskaber og passede sin Embedsgjerning samvittighedsfuldt, men skal for øvrigt ikke have besiddet nogen fremragende Lærerbegavelse. Hans Forfattervirksomhed indskrænker sig væsentlig til nogle ikke særlig heldige Forsøg paa at oversætte Stykker af Lykofrons, Persius' og Vergils Værker, som han offentliggjorde i Skoleprogrammerne 1812—21. Han ægtede 29. April 1803 i Fredensborg Deborah Henriette Rosing (f. 5. Febr. 1782 † 16. Juli 1850), en Datter af Instruktør og kongl. Skuespiller Michael R. (XIV, 327).

Hundrup, Lærerstanden ved Slagelse lærde Skole. Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Witt, Johan Gotfred, 1753—1829, Præst, blev født 19. April 1753 i Husum af fattige Forældre. Han kom 1773 til Kiel som Student og fristede Livet der i 2½ Aar ved at undervise om Dagen og bruge Natten til Studering. Hans Attraa var at komme ud som Missionær, og kun en tilfældig Omstændighed hindrede Ønskets Opfyldelse. I 4 Aar var han Amanuensis hos Generalsuperintendent Struensee; derefter lod han sig 1780 examinere paa Gottorp og blev Aaret efter ved Valg Præst paa Sild. For at kunne være Søfolkene paa Øen til saa megen Nytte som muligt lagde han sig efter Styrmandskunsten og underviste Ungdommen deri. Han har ogsaa udgivet en lille Lærebog i dette Fag. 1792 valgtes han til Sognepræst i Glückstadt og blev tillige Medlem af Examenskommissionen. 1801 forflyttedes han til det store og skjønne Sognekald Nienstedten ved Altona, men vedblev at have Sæde i Examenskommissionen indtil 1817, da han begjærede at fratræde efter at have beklædt denne Stilling i 25 Aar. I den Harmsske Thesesstrid stillede han sig ubetinget paa Harms' Side. Mod Slutningen af sit Liv blev han en ivrig Befordrer af den indbyrdes

Digitized by Google

Undervisning i Skolerne, hvorfor han modtog Paaskjønnelse af Regeringen. Han døde 14. April 1829; 3 Gange var han gift; hans sidste Hustru overlevede ham.

Schlesw.-Holst.-Lauenb. Provinzialberichte 1829 S. 515; 1830 S. 243 ff. Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenburg. Schriftsteller-Lex. Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. der Herzogth. IV, 107 f. *A. Jantzen.*

Witt, Peder, 1669—1728, Præst, blev født 15. Juli 1669 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Ole Pedersen W. († 1701) var en anset og rig Kjøbmand, en af Stadens 32 Mænd; Moderen, Elisabeth f. Bøfke, havde tidligere været gift med Kjøbmand Jørgen Finckenhoff. Han blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1691 og forblev i sit velhavende Forældrehjem i sine Kandidataar, fortsættende sine theologiske Studier. I den urolige Sommer 1700, da de 3 forenede fjendtlige Flaader lagde sig paa Kjøbenhavns Red og bombarderede Staden, skrev han et lille Dagsregister over Krigsbegivenhederne, som derefter tryktes med Titelen «Guds Vognborg om den danske Flaade og Residensstad» (1700; optrykt paa ny 1737). End videre oversatte han paa Dansk et Par af Lassenius' (X, 121) Skrifter, nemlig 2. Part af hans «Bibelske Kjærne» (1700) og hans «Kommunionbog» (1702), af hvilken sidste kjendes mindst 10 Oplag. 1704 blev han kaldet til Præst i Gislum og Testrup (ved Hobro). Her fortsatte han som brav og anset Præst sine Studeringer og udarbejdede med stor Samlerflid forskjellige Skrifter, som laa færdige til Trykken, men dog aldrig bleve udgivne. Navnlig havde han i mange Aar arbejdet paa en Art homiletisk Konkordans. Han døde 21. Febr. 1728, Maanedsdagen efter sin Hustru, Cathrine f. Weinholdt, som tidligere havde været gift med Thomas Hjøring, Præst i Trankebar; hun skildres som et Mønster for Præstekoner.

Worm. Lex. over lærde Mænd. Wielandts Nye Tidender 1724 S. 633 f. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. II, 21. *A. Jantzen.*

Wittemack, Johan, —1676, Ingeniørofficer, skal være født i Flensborg, uvist hvilket Aar. Hans Ungdomshistorie er ganske ubekjendt. Det fortælles, at hans Fader, Diedrich W., oprindelig var Lærer ved Haderslev Skole; men da han var født 1563 og allerede 1589 nævnes som kongl. Amtsskriver i Svabsted, er dette lidet sandsynligt. Senere boede han i mange Aar i Flensborg og døde her 1623. Sønnen besøgte den derværende Skole, maaske ogsaa

Digitized by Google

et Universitet; men senere gik han Officersvejen og lagde sig efter Ingeniørvidenskab, særlig Vandbygningskunst. Allerede før 1634 var han Digegreve i Nordgosherred og ydede under Stormfloden s. A. saa store Tjenester, at Kong Christian IV, der satte megen Pris paa ham, skjænkede ham skattefrit 20 Demat Marskjord og ofte opholdt sig i hans herskabelige Hjem, det Wittemackske Hus i Bredsted. I de følgende Aar var W. optagen af Inddigningsforsøg langs den slesvigske Vestkyst og udarbejdede 1640 paa kongelig Befaling et Kort over samme, der endnu er til og gjør ham megen Ære. Men samtidig var han Officer i den danske Hær. 1645 nævnes han som Kapitajnlieutenant i Claus Ahlefeldts Livregiment, og s. A. deltog han med Heltemod i Rensborgs Forsvar. I Aarene op til Krigen 1657 nævnes W. snart som Kapitajn, snart som Bygningsinspektør, Digegreve og Ingeniør, og der betroedes ham mange forskjellige Hverv. 1658 blev han Adjudant hos Feltmarskal Eberstein, forfremmedes hurtig til Major og udnævntes som kyndig Ingeniør i Nov. 1659 til Generalkvartermester ved dennes Korps. Ved Overgangen til Fyn 4. Nov. ledede han Ebersteins anden Baadtransport og sendtes senere til Kongen for at underrette ham om Fyns Erobring. Efter Freden og Hærreduktionen blev W. Oberst for et Landregiment i Hertugdømmerne, og 1666 kaldes han Generalkvartermester, Digegreve og Landfoged i Bredsted samt Oberst. Ogsaa i dette Tidsrum anvendtes han ved forskjellige Fæstnings- og Vandbygningsanlæg. 1674 udnævntes han til Kommandant i Frederiksort og i Juli 1675 til Kommandant i Rensborg, hvor han døde 13. Febr. 1676. Hans Lig førtes til Flensborg og bisattes i den Wittemackske Familiebegravelse i Vor Frue Kirkes Kor. — W. var gift 1. med Telsa Brun (f. 1627 † 1662), Datter af kongl. Landfoged i Ditmarsken Nicolai B., og 2. med Margareta Steinmann, Datter af Amtsskriver Jacob S. i Steinburg.

O. H. Moller, Geneal. Tabelle und Nachrichten (Flensborg 1774). Eberstein, Kriegsberichte. Hist. Tidsskr. 6. R. I, 37 ff. *P. Lauridsen.*

Vittinghof (kaldet Scheel), **Frederik** Baron, 1624—91, Overhofmester, var født paa Godset Autzen i Kurland 2. Febr. 1624. 1654 blev han ansat som Hofjunker ved det danske Hof, blev 1660 Kammerjunker, s. A. Kammerherre og næste Aar «ældste Kammerherre»; ved Siden af denne sin Hofstilling var han 1657 bleven Ritmester i Oberst Ecksteins Regiment i Norge, der s. A. stod i Baahus Len. 1660 udnævntes han til Raad og Landdrost i

Digitized by Google

Pinneberg og kjøbte Aaret efter Herregaarden Eskebjærg paa Fyn. Da Prinsesse Ulrikke Eleonore 1680 blev gift med Kong Carl XI af Sverige, fulgte han hende som Gouvernør for hendes Hofstat og udnævntes senere til hendes Overhofmester, hvilken Stilling han beklædte til 1684; 1680 havde han faaet Eskebjærg oprettet til Baroni under Navnet Schelenborg, kjøbte 1685 Knabstrup og Holbæk Slot, 1687 Birkholm (Løvenborg) og 1690 Brolykke paa Fyn, hvilke Godsers Tilliggende, særlig Knabstrups, han betydelig forøgede ved Kjøb og Mageskifte. V., der 1684 havde faaet det hvide Baand, døde i Kjøbenhavn 7. Maj 1691, hans Hustru Eleonore Marie Sehested (f. i Meklenborg 1630) paa Birkholm 4. Juni 1696. Deres store Besiddelser gik over til Datteren Sophie Charlotte, gift med Baron Schack Brockdorff (III, 103).

Mumme, St. Knuds Kirke i Odense S. 295 ff. Lunn, Knabstrup S. 67 f.

C. E. A. Schøller.

v. **Witzendorff, Frederik August Vilhelm,** 1737—1810, Landkansler. Han var Søn af sachsisk Oberstlieutenant Friederich Wilhelm v. W. og Eleonore Louise Elisabeth f. v. Witzendorff og fødtes 1. Jan. 1737 i Colditz i Sachsen, studerede i Gøttingen i halvfjerde Aar og erhvervede her den juridiske Doktorgrad, traadte derefter 1756 som Hofjunker i dansk Tjeneste, fik 1758 Ansættelse som Avskultant ved Regeringen i Glückstadt og var den første, som underkastede sig den i Overrettens Instrux af 1756 foreskrevne Kundskabsprøve. 1762 blev han Regeringsraad og senere Landraad. Ved den holstenske Landrets Henlæggelse til Glückstadt blev han i Maj 1779 udnævnt til lærd Raad ved samme. 1777 fik han Kammerherrenøglen. 1783 blev han beskikket til Medlem af Appellationsretten i Rantzau, 1795 blev han Vicekansler ved Regeringen i Glückstadt og Landkansler i Hertugdømmerne; fra disse Stillinger traadte han 1803 tilbage med sin fulde Gage i Pension og fik samtidig det hvide Baand. Han døde 3. Juli 1810. W. var gift med Margrethe Sophie Brockenhuus-Løvenhielm (f. 1744 paa Sellebjærg, † 28. Febr. 1830 i Altona), Datter af Ritmester Casper Christopher B.-L. og Sophie Magdalene f. Rauch. Samtidige fremhæve W.s fremragende juridiske Kundskaber og fornemme Personlighed.

Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftstellerlex. *Louis Bobé.*

v. **Witzleben, Adam Levin,** 1688—1745, Gehejmekonferensraad, var Søn af Overjægermester og Landdrost i Delmenhorst

Digitized by Google

Kurt Veit v. W. til Hude og Elmeloh og Eleonore Marie f. v. Knuth og fødtes 6. Juni 1688 i Byen Delmenhorst. Han opkaldtes efter sin Morbroder A. L. v. Knuth, besøgte fra 1700 Gymnasiet i Gotha, blev 1704 Student i Jena, vendte 1707 tilbage til Hjemmet og studerede derefter i Utrecht og Leiden. 1710 udnævntes han til Kammerjunker hos Prins Carl, 1713 til Jægermester i Oldenborg og Delmenhorst samt Stiftet Bremen, Landraad i Hertugdømmerne og Landfoged i Amterne Neuenburg, Ape og Rastede. 1724 blev han Medlem af den oldenborgske Regering og 1728 Hofmester hos Prinsesse Charlotte Amalie. Christian VI udnævnte ham efter sin Tronbestigelse til Overhofmarskal, et Embede, som W., der 1732 fik Titel af Gehejmeraad, paa Grund af Podagra og Gigt 1735 fratraadte. Ved C. L. Plessens Afgang tænkte Christian VI paa at indsætte W. i Konseillet, skjønt han misbilligede hans alt for store Føjelighed. Kongens Ven Grev C. E. Stolberg, fraraadede det af Hensyn til W.s «store Sygelighed og Bitterhed mod det gode». 1735 blev han beskikket til Amtmand i Husum og Svabsted, Overstaller i Eidersted og Landdrost i Delmenhorst. 1738 blev han Gehejmekonferensraad og udnævntes 1741 til Overlanddrost. 1729 havde han faaet det hvide Baand og 1732 Enkedronningens Orden. W. døde 30. Okt. 1745 i Delmenhorst. Han blev 1. Sept. 1713 paa Frederiksborg Slot viet til Eleonora Marie v. Lüttichau (f. 14. April 1669 i Güstrow, Hofmesterinde hos Prinsesse Charlotte Amalie, Dame de l'union parfaite (1736), † 13. Jan. 1746), Datter af meklenborg-güstrowsk Overhofmester Wulf Kasper v. L. til Duben (i Sachsen) og Eva Marie f. v. Oertzen. Ægteskabet var barnløst.

G. A. og K. H. A. v. Witzleben, Gesch. der Fam. v. Witzleben (Berlin 1878) I, 323. J. H. Bojensen, Ligprædiken (tysk) o. A. L. v. Witzleben (Bremen 1745). H. L. Møller, Kong Christian VI og Grev Kristian Ernst Stolberg S. 54 ff. 63.

Louis Bobé.

Witzleben, Jørgen, 1616—76, Theolog, var født 8. Avg. 1616 i Rudolstadt i Thüringen af borgerlige Forældre. Efter at have studeret ved forskjellige tyske Universiteter kom han i Forbindelse med den lærde Holger Rosenkrantz, hvis gudfrygtige Liv og dybe theologiske Indsigt fik blivende Betydning for ham. At han i en Tid har opholdt sig paa Rosenholm, fremgaar bl. a. deraf, at han i den Elegi, hvormed han ledsagede O. Vinds Ligtale over Rosenkrantz (1642), kalder sig dennes «Alumnus». 1644 blev han kaldet til theologisk Professor og tysk Præst ved Sorø Akademi. 1646

Digitized by Google

tog han i Kjøbenhavn den theologiske Doktorgrad. Flere af ham udgivne Skrifter vidne om, at han ligesom hans Medlærer Juristen Henrik Ernst (IV, 569) ikke forgjæves havde gaaet i Rosenkrantz' Fromhedsskole. Da Akademiet i Sorø 1665 opløstes, stod W. uden Embedsgjerning, indtil han 13. Nov. 1668 blev kaldet til theologisk Professor ved Kjøbenhavns Universitet, i hvilken Stilling han døde 11. Sept. 1676. Hans Skrifter ere nærmest Dissertationer, som hans akademiske Embede foranledigede, men for øvrigt ikke uden Betydning. — Han ægtede 27. Juni 1647 Anne, Datter af Borgmester og Slotsfoged Nickel Hansen Lundt i Nykjøbing p. F., Enke efter den kongl. Livlæge Dr. Henning Arnisæus (I, 338).

Worm, Lex. over lærde Mænd II, 611. Rørdam, Hist. Saml. og Stud. I, 525. J. O. Andersen, H. Rosenkrantz. *H. F. Rørdam.*

Wiwel, Hylling Georg, f. 1851, Filolog og Skolemand. W. er født 3. Sept. 1851 i Hillerød og er Søn af nedennævnte N. P. W. 1861 blev han sat i sin Fødebys lærde Skole, hvorfra han blev Student 1869, og 1876 underkastede han sig den filologisk-historiske Skoleembedsexamen. Han tog derefter af Helbredshensyn Plads som Huslærer et Par Aar og var siden Lærer ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og ved Krebs' Skole. 1880 blev han Førstelærer ved Kolding Latin- og Realskole. 12. Maj 1883 ægtede han Johanne Fernanda Beck (f. 30. Dec. 1847), Datter af Distriktslæge i Kolding, Ove Frederik B. (f. 1815 † 1898) og Nancy Vilhelmine Caroline f. Darre (f. 1817 † 1893). 1889 blev han Timelærer ved Aalborg Kathedralskole og udnævntes 1892 til Adjunkt sammesteds. — W. har med stor Iver kastet sig over Studiet af det danske Sprog. Hans første sprogvidenskabelige Afhandling «Om Sammenhængstrykket i Dansk» («Dania» 1900) efterfulgtes af et større, vidtløftigt Værk «Synspunkter for dansk Sproglære» (1901). Senere har han udgivet en mindre dansk Grammatik til Skolebrug «Hjælpebog ved Undervisningen i Modersmaalets Sproglære» (1904). W.s Skrifter ere rige paa ypperlige Iagttagelser og træffende Bemærkninger over Sprogets Ejendommeligheder. Men det, der har gjort hans Navn mest bekjendt, er dog hans skarpe Kritik af den Maade, paa hvilken Skolens Undervisning i dansk Sprog foregaar. Hans Angreb ere ikke fri for Ensidighed og Overdrivelse, og mange af de foreslaaede Forandringer vilde snarere betegne en Tilbagegang end et Fremskridt. Men ikke des mindre fortjener hans Arbejde den Anerkjendelse, som i rigt Maal er blevet det til Del.

P. K. Thorsen.

Digitized by Google

Wiwel, Niels, f. 1855, Tegner og Kunstreproducent. W. er født 7. Marts 1855 i Store Lyndby ved Hillerød som Søn af nedennævnte N. P. W. Efter at have arbejdet paa Kunstakademiet 1869—73 ernærede han sig som Illustrator, indtil han 19 Aar gl. rejste til Düsseldorf, hvorfra han 1878 sendte 2 Genrebilleder til Udstillingen paa Charlottenborg; i 1887—89 var han igjen i Danmark, hvorpaa han rejste til Tyskland og Østerrig for at studere de nyere Reproduktionsmaader; en Tid levede han i Berlin og i Hamborg af at udføre dekorativt Arbejde for Bogtrykkerpressen. 1893—97 opholdt han sig skiftevis i Kjøbenhavn og i Tyskland, arbejdede meget for tyske Forlag og Trykkerier og udførte en Mængde Forbilleder til kunstindustrielle Gjenstande. 1898—1904 var han artistisk Leder af et stort Etablissement for kunstnerisk Reproduktion i Helsingfors og virkede der særlig som Retouchør af store Kobberætsninger efter nordiske Kunstværker. Fra Foraaret 1904 er han igjen bosat i Danmark, hvor han til Stadighed har leveret en Mængde Illustrationer til Blade og Billedværker, saaledes til en Udgave af Wessels samlede Digtninger (1895). Han er en fantasifuld Kompositør og dygtig Tegner. — W. ægtede 23. Nov. 1888 Johanne Cathrine Christiane f. Givskov (f. 1862), Datter af Skovrider paa Boller Christian Henrik Carl G. (f. 1823 † 1862) og Emma Marie f. Olsen (f. 1827 † 1904).

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Wiwel, Niels Peter, 1818—74, Forfatter, var Søn af kongl. Skovfoged i Præstevang ved Hillerød Niels Hylling W. (f. 1787 † 1833) og Marie Elisabeth f. Jørgensen (f. 1796 † 1837) og blev 24. Nov. 1818 født paa Grønholts Overdrev ved Frederiksborg. Efter at have gaaet i Hillerød Borgerskole blev han i 1833 og de følgende Aar anbragt paa flere af denne Bys Embedskontorer, siden hos Byskriveren i Stege, hvorefter han i 1839 fik fast Ansættelse paa Frederiksborg Amtskontor. I 1842 blev han Elev paa Snedsted Skolelærerseminarium, hvorfra han n. A. dimitteredes. En kort Tid fungerede han nu som Hjælpelærer i Ramløse ved Arresø, indtil en Nervesvækkelse et Aar igjennem gjorde ham uskikket til alle Forretninger. 1846 overtog han atter Tjenesten paa Frederiksborg Amtskontor, hvor han nu havde med Arkivet at gjøre, indtil han i 1855 blev Skolelærer i Store Lyndby ved Arresø. 1857 var han i Italien. 1. Juli 1849 ægtede han sin Kusine Ingeborg Jørgine Frederikke Middelthun (f. 3. Maj 1822 † 31. Dec. 1856),

Digitized by Google

Søster til Billedhugger M. og Datter af Stempelskærer ved den norske Mønt paa Kongsberg Gregorius M. og Maren Margrethe f. Jørgensen. 31. Jan. 1858 holdt han Bryllup med Hanne Christiane Hansen (f. 1815 † 20. Marts 1858), Datter af Kjøbmand Hansen i Hillerød og Enke efter Kjøbmand Hanssen i Tikjøb. 21. Maj 1859 ægtede han Vilhelmine Johanne Jørgensen (f. 23. Sept. 1832 † 15. Nov. 1870), Datter af Skolelærer i Stavnsholt Vilhelm J. og Martha Johanne f. Larsen. Efter et kort Ophold paa Oringe Sindssygeanstalt døde han 13. Avg. 1874.

Han har forfattet og dels med, dels uden Navn udgivet «Nordsjællandske Sagn og Fortællinger» (1858), «Jens Lesberg, Fortælling fra Griffenfelds Tid» (1861) og «Røde Ran, Folketradition fra det nordlige Sjælland» (1862). Om Skolevæsenet har han skrevet en hel Del, deriblandt «Aktstykker som Bidrag til at bedømme en Landsbyskolelærers personlige Ret» (1863), som i sin Tid vakte Opsigt og kastede et klart Lys over forskjellige Forhold og Personer. I Dagblade og Tidsskrifter har han ydet mange, mest novellistiske Bidrag, skrevet mange Digte og Viser, ligesom han ogsaa har været Medarbejder af Traps «Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark», 1. Udgave.

Erslew, Forf. Lex. Frederiksborg Amtsavis 1874, Nr. 189. Dagstelegrafen 1874, Nr. 222. *Nic. Bøgh.*

Wivet, Frederik Vilhelm, 1728—90, Jurist og Digter, var født i Frederiksborg 4. Dec. 1728 og Søn af Ritmester Lorens W. Han blev Student 1746, juridisk Kandidat 1752 og udnævntes 1754 til Hof- og Stadsretsprokurator; det følgende Aar blev han Advokat i Højesteret og var fra 1763—73 tillige Generalfiskal. Han optraadte i denne Egenskab som Aktor i Processen 1772 mod Struensee og Brandt, et Hverv han efter hans Indlæg at dømme synes at have røgtet con amore. 1773 blev han udnævnt til Justitsraad og døde i Kjøbenhavn 23. Febr. 1790. — Han var gift med Johanne Margarethe Boll († 1805, 72 Aar gammel). — Af juridiske Skrifter har han forfattet en Afhandling om det stemplede Papir (1773); den er ganske vist skrevet ud fra ret begrænsede Synspunkter, men vidner om en vis jævn praktisk Sans. End videre har han udgivet «Forsøg til Fortælning om mærkværdige danske og norske Sager udførte i Højesteret», hvoraf der kom 2 Bind og 1. Hæfte af 3. Bind (1774—76). Denne Samling, der til en vis Grad var skrevet efter den bekjendte Pitavals Mønster, var ved sin livfulde

Digitized by Google

folkelige Stil vel egnet til at vække Interesse for juridiske Sager hos et større Publikum.

Nyerup, Lit. Lex. *H. Munch-Petersen.*

— Wivet optraadte allerede 20 Aar gammel som *skjønlitterær Forfatter*, i det han 1748, anonymt, udgav «Den forfængelige i en Komedie udi tre Akter». Stykket, der er uden Betydning, er en Studie efter Holberg, og det er Holberg, som bliver W.s Mønster i næsten hele hans skjønlitterære Virksomhed. I 1751—52 udgav han «Danske Epigrammata», og i de følgende Aar kom bl. a. «Den danske Mercurius efter Anders Bordings Maade» og «Beskrivelse over en Rejse igjennem Sjælland og en Del af Jylland» (paa Alexandrinere), en Slags Efterligning af Peder Paars. Det Arbejde af W., som vakte størst Opmærksomhed og Forventning, var «Datum in blanco eller den af sin egen Last straffede Aagerkarl, et Skuespil i 5 Optog» (1777). Personlisten: Jeronimus, Leonore, Henrik, Pernille osv. viser strax, at ogsaa her er Holberg hans Forbillede. Allerede den samtidige Kritik var klar over Stykkets Fortrin og Mangler; der er adskillige gode komiske Enkeltheder, men som dramatisk Arbejde er det mislykket. Det blev første Gang opført paa det kongl. Theater i 1785 og senere 9 Gange. Forventningen om, at W. maaske kunde udvikle sig til en Komedieforfatter i Holbergs Aand, blev ikke opfyldt af hans næste Arbejde, «Enke- og Ligkassen eller den forstyrrede Generalforsamling, et Skuespil i 3 Optog» (1787), der blev udpebet og maatte henlægges efter 2. Opførelse.

Worm, Lex. over lærde Mænd. *F. Rønning.*

Wleugel, Cornelius, 1764—1833, Søofficer, Søn af efternævnte Joh. P. W., var født 16. Okt. 1764. Han blev 1778 Søkadet og ansattes allerede 1781 hos Admiral Løvenørn i Fregatten «Kiel» som Medhjælper ved dennes Forsøg med Søure, 1782 udnævntes han til Sekondlieutenant i Marinen, 1789 til Premierlieutenant, 1796 til Kapitajnlieutenant, 1803 til Kapitajn, 1810 til Kommandørkapitajn, 1815 til Kommandør og 1828 til Kontreadmiral. 1788—91 assisterede han sin Fader ved Dokkens Administration, 1791—94 var han Interims-Ekvipagemester, 1796 udkommanderedes han med Linjeskibet «Sophie Frederikke», s. A. ansattes han ved Indrulleringen i Moss, 1797—98 førte han et Koffardiskib, var derefter 1798 udkommanderet med «Oldenborg» til St. Helena og 1799—1801

Digitized by Google

med Fregatten «Havfruen» i Middelhavet under Jost v. Dockum (IV, 290), 1802 var W. Chef for Briggen «Nidelven» paa Togt i Nordsøen, 1804 for Vagtskibet i Sundet, Fregatten «Frederiksværn», 1805 for Skonnerten «Ørnen» i Evolutionseskadren; 1807 var han ansat i Blokskibet «Mars» paa Kjøbenhavns Red og havde her 23. og 31. Avg. nogle Sammenstød med Fjenden, 1809—12 gjorde han Tjeneste paa den franske Scheldeflaade, var Chef for det franske Linjeskib «Dantzick» og dekoreredes med Æreslegionen. Ved Hjemkomsten ansattes han som Chef for Stykprammen «Søløven» paa Kjøbenhavns Red, 1814—15 udkommanderedes han med Kadetskibet som Meddommer. Efter Fredslutningen 1815 indskrænkedes Marinens Virksomhed meget betydelig, og W. kom ikke oftere til Søs. Han blev 1826 Chef for 1. Division af Holmens Søfolk og afgik ved Døden 22. Jan. 1833. Han har i «Kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager» samt «Nye danske Magasin» udgivet nogle historiske Afhandlinger fra Christian V's Tid og var Medlem af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. — W. var gift: 1. (25. Nov. 1802) med Juliane Marie Holmskjold (f. 14. Jan. 1777 † 31. Marts 1814), Datter af Gehejmeraad Johan Theodor H. (VII, 604); 2. (1815) med Antoinette Magdalene Dorrien († 14. Jan. 1862), Datter af Generalmajor Liebert Hieronimus D. (IV, 313).

Erslew, Forf. Lex. Dagen 1833 Nr. 24. *C. With-Seidelin.*

Wleugel, Johan Peter, 1736—1825, Søofficer, Søn af Kommandant i Throndhjem, Oberst Peter Johan W. († 30. Sept. 1752) og Agnete f. Schumacher. W. er født i Throndhjem 14. Febr. 1736 og blev i 10 Aars Alder indskreven i Søkadetakademiets Ruller, 1749 optoges han paa Akademiet, foretog derefter en Del Søtogter, bl. a. 1755 til Middelhavet, og udnævntes sidstnævnte Aar til Sekondlieutenant i Marinen. Senere avancerede han 1758 til Premierlieutenant, 1763 til Kapitajnlieutenant, 1769 til Kapitajn, 1781 til Kommandørkapitajn, 1789 til Kommandør, 1796 til Kontreadmiral, 1800 til Viceadmiral og 1812 til virkelig Admiral. Som yngre Officer udkommanderedes W. aarlig dels i Eskadrerne, dels paa Konvoirejser til Frankrig og Middelhavet; 1764 foretog han sammen med H. M. Bille (II, 231) en Studierejse til Udlandet, hvor han særlig lagde sig efter Vandbygningskunst; strax efter Hjemkomsten ansattes han som tilsynsførende ved Brobygningerne i Helsingør, 1774 udarbejdede han sammen med O. A. Kierulff (IX, 199) en Plan til

Digitized by Google

Ejderkanalen og var 1775 beskæftiget med Opmaaling af Kjøbenhavns Red samt Udarbejdelsen af en Plan til dennes Uddybning. 1770—72 fungerede W. som Flagkapitajn hos Admiral Kaas i dennes bekjendte Togt med en Eskadre til Algier, hvor man forgjæves prøvede at tvinge denne Sørøverstat til Eftergivenhed. Ved Tilbagekomsten til Danmark indtraadte W. i Takkeladskommissionen, 1776 krydsede han med Fregatten «Kiel» under Island og udnævntes til Medlem af Konstruktions- og Defensionskommissionerne; de paafølgende 2 Aar forestod han Grundboringer paa Refshalen og Stubben. 1778—91 virkede W. med største Nidkjærhed som Ekvipagemester ved Dokken, hvilket Hverv dog jævnlig afbrødes af anden Virksomhed; saaledes var han 1779 i Middelhavet med Fregatten «Bornholm», 1781 Flagkapitajn i den udrustede Eskadre, 1782 Chef for Linjeskibet «Justitia», 1783 for «Ditmarsken», s. A. udgav han et Søkort over en Del af de islandske Kyster; 1784—88 arbejdede han i flere særlige Kommissioner, navnlig angaaende Dokarbejder, 1789 var han Chef for Linjeskibet «Fyn», der foretog omfattende artilleristiske Forsøg.

Efter at være fratraadt Stillingen som Ekvipagemester ved Dokken ansattes W. strax som Hvervningschef, men han vedblev samtidig at fare til Søs, saaledes var han 1792 Chef for en Evolutionseskadre, 1794 for Linjeskibet «Den prægtige», Aaret efter for «Kronprinsesse Marie» og «Trekroner», senere s. A. Eskadrechef i Nordsøen for en kombineret dansk-svensk Eskadre, 1796 sendtes han med en Eskadre til Norge for at modsætte sig de Overgreb, som Englænderne i deres Vrede over, at Danmark var Medlem af den bevæbnede Nevtralitets Forbund, gjorde sig skyldige i; da han senere paa Aaret forfremmedes til Kontreadmiral, udnævntes han samtidig til militær Deputeret i Admiralitetskollegiet, 1797 indtraadte W. i Karantænekommissionen. I Aaret 1800 var Forholdet til England blevet saa spændt, at en engelsk Søstyrke under Admiral Dixon demonstrerede i Sundet. W. blev da sendt imod ham med en Eskadre, uden at det dog endnu kom til aabenbare Fjendtligheder.

Under Katastrofen 1801 havde W. ingen Kommando, uagtet det en Tid var bestemt, at han skulde lede Defensionen i Kongedybet, s. A. blev han hvid Ridder, 1804 avancerede han til 1. Medlem af Admiralitetskollegiet, 1807 ledsagede han i denne Egenskab Christian VII til Kolding og kom derfor ikke til at spille nogen Rolle under Hovedstadens Bombardement, 1808 indtraadte han i

Digitized by Google

Kommissionen for Norges Providering, 1812 blev han Danebrogsmand og 1817 Ridder af Elefanten. Som Deputeret virkede W. indtil 1822, da han paa Grund af sin høje Alder fritoges for at afgive Referater. Hans virksomme og hæderlige Liv, hvorigjennem han havde erhvervet sig alles Agtelse ved sin ædle Karakter og sin rundhaandede Hjælpsomhed, afsluttedes 4. Jan. 1825. — W., der 1782 optoges i den danske Adelstand, blev 14. Dec. 1763 gift med sin Kusine Marie Sophie Schumacher (f. 6. Juli 1744 † 14. Febr. 1790), Datter af Etatsraad og Kommitteret i Generaltoldkammeret Cornelius S. († 1. Jan. 1777) og Elisabeth f. Rejersen (f. 10 Maj 1718 † 16. Jan. 1755).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. *C. With-Seidelin.*

Wleugel, Peter Johan, 1766—1835, Søofficer, Søn af foran nævnte Johan Peter W., var født i Kjøbenhavn 9. Avg. 1766. Allerede 12 Aar gammel bivaanede han Professor Bugges mathematiske Forelæsninger, blev 1780 Søkadet og udnævntes 1783 til Sekondlieutenant i Marinen, 1789 avancerede han til Premierlieutenant, 1797 til Kapitajnlieutenant, 1804 til Kapitajn, 1812 til Kommandørkapitajn, 1817 til Kommandør og 1833 til Kontreadmiral. Sine mathematiske Studier fortsatte han efter Udnævnelsen til Officer, naar han ikke var udkommanderet, hvilket for øvrigt jævnlig skete, saaledes 1784 med Linjeskibet «Holsten», 1786 med Fregatten «Hvide Ørn», 1788 med Linjeskibet «Justitia», 1790 med Linjeskibet «Elefanten», 1793 med Fregatten «Store Bælt», 1794 med Linjeskibet «Odin», 1795 med Linjeskibene «Danebrog» og «Trekroner». Allerede 1788 ansattes han ved Søkadetakademiet som Hjælpelærer i de mathematiske Fag, Aaret efter fungerede han som Bestyrer af Dokken, 1797 avancerede han til Lærer i Mathematik og Navigation, hvilket Hverv han fortsatte lige til 1833. I dette Tidsrum udarbejdede han adskillige fortræffelige Lærebøger, der udkom i flere Oplag. I Slaget paa Reden, 2. April 1801, var W. næstkommanderende i Blokskibet «Jylland» (Kapitajn E. O. Branth, III, 13). 1804 udnævntes han til Navigationsdirektør, hvilken Stilling han med fortrinlig Dygtighed beklædte lige til sin Død. 1807, under Kjøbenhavns Belejring, førte han Briggen «Mercurius». 1813 optoges han som Medlem af Videnskabernes Selskab, i hvis Skrifter han har offentliggjort en Del Afhandlinger. Han døde 29. Maj 1835 og efterlod sig Ry som en ualmindelig retsindig, human og dygtig Mand. — W. blev 2. Nov. 1798 gift med Dorothea Mar-

Digitized by Google

grethe Lorentz (f. i Kjøbenhavn 12. Marts 1781, † i Fredericia 17. Juni 1860), Datter af Chefen for Landkadetkorpset Major (senere Generallieutenant) Diderik Carl v. L. (X, 373) og Hedevig Margrethe f. Bille (f. 14. Marts 1761 † 25. Maj 1783).

Erslew, Forf. Lex. Arkiv for Søvæsen VII. Kjøbenhavnsposteu 1835, S. 515. *C. With-Seidelin.*

Wobitzer (Wobeser), **Poul,** —1566—, af en gammel pommersk Adelsslægt, der gjennem hans nedennævnte Frænde var bleven knyttet til Danmark, fik 1565 Møen i Pant for 20000 Jokimsdaler uafløst i 10 Aar mod et betinget Løfte om at forblive her i Riget og være til Tjeneste, naar Kongen havde Brug for ham. Man synes altsaa at have sat Pris paa ham, men rigtignok gav Kongen samtidig udtrykkelig Befaling til, at Pantebrevet skulde bero i Tyske Kancelli, indtil det var fuldgjort, altsaa indtil Pantesummen var indbetalt. Desuagtet udleverede Statholderen paa Kjøbenhavns Slot Mogens Gyldenstjerne Pantebrevet til P. W., oven i Kjøbet uden Revers, og denne tiltraadte Lenet; den Herlighed blev imidlertid kun af kort Varighed. Endnu 1566 viste Kongen ham den Tillid at sende ham til Preussen for at opkjøbe 1000 Heste, men inden Aaret var omme blev ikke blot hans Len, men endog al hans Ejendom beslaglagt, dels paa Grund af mislig Lensstyrelse, dels fordi Pantesummen ikke var fyldestgjort. Samtidig rejstes Tiltale mod Statholderen, der dømtes pligtig at skaffe det mod Kongens Vilje udleverede Pantebrev til Veje. P. W. selv trak sig tilbage til sit Hjemland, hvor han bittert beklagede sig som en haardt forurettet og fik sine pommerske Landsherrer til at intercedere for ham. 1570 søgte han selv om Lejde for at komme til Danmark og tale sin Sag, og et Forlig er da sikkert kommet i Stand, siden der blev givet hans Slægtninge Kvittering for Lenet. Dermed tabes hans Spor. *Thiset.*

Wobitzer (Wobeser), **Wladislav,** —1550—, kongelig Raad, var en pommersk Adelsmand, der efter 1518—19 at have studeret ved Universiteterne i Leipzig og Wittenberg — det sidste Sted blev han endnu en Gang immatrikuleret 1530 — traadte i Hertug Christians Tjeneste, i det han 1534 hvervede Tropper for denne i det bremiske. Han fulgte med sin Herre til Danmark, da denne blev Konge, og nævnes 1536 som mønstrende Tropper i Skaane, ligesom han her fik det Hverv sammen med Ritmester Busso von

Digitized by Google

Veltheim og 2 skaanske Adelsmænd at bemægtige sig Lunde Stifts Gaarde og Slotte; men samtidig benyttedes han i diplomatisk Tjeneste. Sygdom hindrede ham i at udføre en ham tiltænkt Sendelse til Kong Gustav Vasa, derimod rejste han for sin Konge til Sachsen og Hessen. Og siden bleve jævnlig lignende Hverv ham betroede. 1547 sendtes W. saaledes til Oldenborg for at mægle i en Strid mellem Greven og Biskoppen af Münster, hvad der dog ikke lykkedes, 1548 var han i det pragtfulde Følge, der ledsagede Prinsesse Anna til Sachsen, 1554 fulgte han Dronningen og Hertug Frederik til Wismar og 1557 Prinsesse Elisabeth til Meissen. Ogsaa blev han 1557 sendt til Rostock for at modtage Kurfyrsten af Sachsen, ligesom han 1558 affærdigedes til Moskov for at tale Liflændernes Sag hos Zaren. Som Løn for sin Tjeneste havde han betydelige Forleninger: Dragsholm 1536—37 og Gulland 1539—44; han foretog her omfattende Byggearbejder paa Visborg; 1547 fik han Tryggevælde i Forlening og 1556 Livsbrev derpaa, men desuagtet ombyttede han 1558 dette Len med Trøjborg. W. var nemlig i Tidens Løb bleven særlig knyttet til Sønderjylland, i det han var bleven Medejer af Lindeved, havde ægtet Enken efter en slesvigsk Adelsmand Diderik Høcken, Anne Godskesdatter Holck, og alt 1548 var han her kongelig Raad. Ved Syvaarskrigens Begyndelse blev det ham befalet som Kommissarius at følge Øversten Daniel Rantzau, senere indtog han samme Stilling hos Jørgen v. d. Holle; men længe synes han ikke at have forrettet denne Tjeneste. Han nævnes sidste Gang 26. Jan. 1566, da Daniel Rantzau fik Tilladelse til at indløse Trøjborg fra ham for 7000 Dlr. Kort efter er han formodentlig død, saa vidt skjønnes, barnløs. *Thiset.*

Wodroff, Conrad Daniel, 1725—99, Generalkrigskommissær og Deputeret, var en Søn af Deputeret i Landetatens Generalkommissariat Georg Albrecht W. og Beate Cathrine f. Hagen og blev døbt i St. Petri Kirke i Kjøbenhavn 9. Maj 1725. Vel som en Anerkjendelse af Faderens Nidkjærhed i Etatens Tjeneste ansattes den unge 20aarige Mand i Avg. 1745, 10 Dage efter Faderens Død, som Sekretær i Generalkommissariatets tyske Kontor, en Begunstigelse, som W. ikke gjorde til Skamme, thi den unge Kontorchef forstod at sætte sig saa fast i Overkrigssekretæren, Grev Conrad Vilhelm Ahlefeldts (I, 131) Gunst, at denne fik ham udnævnt til Justitsraad næppe 29 Aar gammel og i Avg. 1759 ansat som Meddeputeret i Generalkommissariatet, saaledes at han dog vedblivende

Digitized by Google

skulde forestaa sit Kontor. I 1761 udnævntes han til karakteriseret Generalkrigskommissær med Obersts Rang, og da Generalkommissariatet 28. Okt. 1763 maatte vige Pladsen for Generalkrigsdirektoriet, optog Grev St. Germain den anerkjendt dygtige Kontormand som Deputeret i Direktoriet. De nye Ideer, som Greven vilde have ført ud i Livet, passede dog ikke med de Principper, W. havde indsuget i sit bureaukratiske Hjem, og som han efter sin næsten 20aarige Erfaring i Generalkommissariatets Kontorer ansaa som ene svarende til Armeens og Landets Tarv. Han traadte derfor allerede 5. Dec. 1764 ud af Direktoriet og modtog Ansættelse som virkelig Generalkrigskommissær i Holsten, i hvilken Stilling han virkede med stor Dygtighed indtil sin Død, 31. Maj 1799. Han havde i 1784 erholdt Generalmajors Rang. Han var gift med Charlotte Amalie Friis, Datter af Konferensraad og Kommitteret i Kommercekollegiet Johan Frederik F. og Charlotte Frederikke f. Edinger. *J. C. W. Hirsch.*

Wodroff, Georg Julius, o. 1640—1724, Regimentskvartermester og Spekulant, var født o. 1640 og vistnok en Søn af Major Herman Albrecht W., der fra 1684 til 1693 stod som Officer i Hans Schacks hvervede Infanteriregiment. Uagtet det fremmedlydende Navn var Familien dog sandsynligvis af dansk Oprindelse og har formentlig antaget Navnet efter det glücksborgske Familiegods Vodrup paa Ærø. W. indtraadte 1685 som Avditør i Marineregimentet, der det foregaaende Aar var overgaaet fra Marinen til Landetaten. I 1687 udnævntes han til Regimentskvartermester i Regimentet, med hvilken Bestilling han 1690—98 forenede Stillingen som Regimentskvartermester i Schacks Regiment. W. var en foretagsom Mand, der vilde have mere end en Stræng paa sin Bue. Foruden en Grund, som han i 1689 havde faaet tilskjødet paa Christianshavn, fik han i 1699 Skjøde paa et Stykke Jord ved St. Jørgens Sø — 1380 Al. langt og 20 Al. bredt — af Ladegaardens Jorder for herpaa at anlægge en Valkemølle til at valke Klæde «som de Hollændere», og i Dec. 1700 fik han Bevilling til at indrette en Perlemølle «uden Staden». Han nøjedes dog ikke hermed, men fik 1702 Bevilling til at anlægge en Slibe- og Polermølle samtidig med den af ham oprettede Perlemølle og Snustobaksværk og udvirkede det følgende Aar en Forordning, hvorved det i 12 Aar blev forbudt andre at anlægge nogen Slibe- og Polermølle i 3 Miles Omkreds omkring Kjøbenhavn, ligesom der i samme Tidsrum ikke

Digitized by Google

maatte indrettes nogen Perlegrynsmølle eller noget Snustobaksværk paa Sjælland. Tiden var imidlertid ikke gunstig for saa omfattende Spekulationer. I 1709 kastede Frederik IV sig ind i den store nordiske Krig. W. maatte følge sit Regiment til Skaane, og efter Derouten her fra hjemsøgtes Hovedstaden af den skrækkelige Byldepest, der i 1711 havde forplantet sig her til fra Helsingør, og der blev nu anden Brug for Regimentskvartermesterens Grund, end han havde tænkt sig. Dens Beliggenhed umiddelbart op til Ladegaarden, der den Gang var Krigshospital og under «Kontagionen» omdannedes til Pesthospital, gjorde den selvskreven til at knyttes som Appendix til Krigshospitalet, og paa det Terræn, der i de følgende Aarhundreder skulde bære Familiens Navn, rejstes nu den ene Pestbarakke ved Siden af den anden. Men for Regimentskvartermesteren blev Forretningen ikke lukrativ, og da han i Sept. 1714 fik Afsked fra sit Regiment, var den 74aarige Mand saa reduceret, at han erholdt Tilladelse til at lade sætte Bækken for Kirkedørene i Danmark og Norge. Han døde 31. Dec. 1724. Han havde, vist i 1697, ægtet Anna Sofie Grünhagen. *J. C. W. Hirsch.*

Wodroff, Johan Conrad, 1690—1747, Søofficer. Forældrene vare Krigsraad Johan Conrad W., Kommissariatsskriver i Generalkommissariatets tyske Kontor, og Cathrine Elisabeth f. Grünhagen. W. selv var født 4. Avg. 1690, blev Kadet 1707, Sekondlieutenant 1709, Premierlieutenant 1711, Kapitajnlieutenant 1714, Kapitajn 1719, Kommandørkapitajn 1727, Schoutbynacht 1742 og Viceadmiral 1747. — 1715 var han Chef for Fregatten «Fønix» og deltog under Chr. Th. Sehested i Angrebet paa Stralsund, ved hvilken Lejlighed han udmærkede sig. Aaret efter var han med samme Fregat i Østersøen, 1717 førte han Fregatten «Hvide Ørn» og konvoierede mellem Kjøbenhavn og Fladstrand; Vinteren over havde han Station ved Christiansø. 1718 førte han paa ny Fregatten i Rabens Flaade i Østersøen, hvor han gjorde god Fyldest ved Rekognosceringer og opbragte adskillige Priser. 1719 og 1720 førte han igjen «Hvide Ørn», henholdsvis i Østersøen ud for Carlskrona og i Kattegat, hvorfra han deltog i Arbejdet med Optagelse af de i Marstrand sunkne svenske Skibe. Senere (1731 og 1732) var han paa Besejlingstogter som Linjeskibschef i Østersøen. 1743 fungerede han som Chef for de værnepligtige Matroser i Kjøbenhavn, senere ud paa Aaret førte han en Eskadre paa 6 Linjeskibe. 1744 sendtes W. til Norge for der at ordne Udskrivningsvæsenet for Søfolkenes

Digitized by Google

Vedkommende. 1746, da Marinens tidligere Kollegier sammensmeltedes til et fælles Admiralitets- og Generalkommissariatskollegium, indtraadte han som Deputeret i dette og forblev her til sin Død; 1747 udnævntes han til Præses i Kommissionen til Dokkens Eftersyn, men døde 30. Dec. s. A. — 1743 havde W. forfattet en Signalbog, der indførtes til Brug paa Flaaden. Han synes at have været ugift. *C. With-Seidelin.*

Vodskov, Hans Sofus, f. 1846, Æsthetiker og Religionshistoriker. H. V. er født 16. Sept. 1846 paa Bornholm, hvor Faderen F. C. R. W. (f. 1810 † 1847) i sine sidste Aar bestyrede en Cementfabrik ved Aakirkeby, Moderen var Ivare Sofie Caroline f. Saabye. Sin Barndom tilbragte V. hos Morfaderen, Godsforvalter paa Frijsenborg Hans Saabye, og i Randers, hvis lærde Skole han gjennemgik; han dimitteredes dog først 1865 til Universitetet, i det han i Krigsaaret, uden at raadføre sig med sine nærmeste, havde meldt sig til Tjeneste i Hæren. Noget Embedsstudium samlede V. sig ikke om; han spredte sig over æsthetiske, filosofiske og mythologiske Felter; indtil 1887 levede han i og ved Kjøbenhavn, underviste privat, manuducerede til Philosoficum, skrev Kritikker til «Dagbladet» og «Illustreret Tidende» ligesom han ogsaa i denne Periode oversatte Taines «Den engelske Litteraturs Historie» (1874—77).

Skjønt V. stod i nær Berøring med flere af Tidens ledende Aander (V. Topsøe og især J. P. Jacobsen), skyede han dog al direkte Indgriben i Tidsforholdene; men de enkelte Ytringer, han fra Tid til anden fremsatte, vidnede om, at han var en kompetent Kritiker af disse. Et Udvalg af sine kritiske Essays udgav han 1884 under Titelen «Spredte Studier». Ved Siden af Karakteristikker af dalevende danske Digtere indeholder denne lille Bog grundlæggende Undersøgelser af S. Kierkegaards og N. F. S. Grundtvigs Udvikling og navnlig den udførlige Afhandling «Guder og Gloser», der allerede ved sin Titel, end mere ved sin vittige Kritik, stillede Svaghederne i Sophus Bugges mythologiske Methode i grelt Lys. I videre Kredse vakte V.s litterære Kritik ikke synderlig Opmærksomhed, men indsigtsfulde Mænd havde dog faaet Øje for ham, og navnlig havde daværende Kultusminister J. Scavenius udset ham til at beklæde den udsatte Post som Universitetets Æsthetiker, hvad V. dog undslog sig for. Derimod modtog han fra 1884 en Statsunderstøttelse (der senere suppleredes af

Digitized by Google

Carlsberg-Fondet) til Fortsættelse af de mythologiske Studier, han allerede den Gang fortrinsvis havde samlet sig om. Fra 1887 trak V. sig, for at kunne fordybe sig mere uforstyrret i disse og for at værne om sin nervøse Konstitution, tilbage til et ensomt Sted i Sydsverige, hvorfra han hæftevis udsendte sit Hovedværk «Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse. I. Rig-Veda og Edda» (Kbhvn. 1890—97). Dette lærde og aandfulde Værk, af hvilket hidtil kun Indledningen, Rig-Vedas Mythologi, er udkommet, vakte strax ved det første Hæftes Fremkomst overordentlig Opsigt, ogsaa i Udlandet, hvor udførlige Recensioner paa Tysk og Fransk udbredte Kjendskab til dets Indhold (nogen Oversættelse lod V. dog ikke — trods modtagne Tilbud — udgaa), thi det byggede sin Behandling af de to Oldtidsreligioner op paa en almindelig Betragtning af Menneskehedens forhistoriske Udvikling, der med uforbeholden Kritik vendte sig mod adskillige af Ethnologiens Modetheorier, især om vandrende Kulturer, og den særlige Udvikling af Rig-Vedas Mythologi var grundlagt paa en tilsvarende Prøvelse af Max Müllers og Franskmanden Abel Bergaignes naturfilosofiske Fortolkninger af Vedabøgerne. V. kom her ad egne Veje til det Resultat, som ogsaa den moderne Forskning andre Steder er naaet til: at Vedalitteraturen stammer fra en forholdsvis sen Kulturperiode og helt igjennem er baaret af præstelige Offertheorier. Paa dette Grundlag forklarer V. da de enkelte Gudeskikkelser i det gammelindiske Pantheon under en stadig Analyse og ny Fortolkning af Texterne. Des værre berøvede de lærde Enkeltheder Værkets senere Halvdel den Karakter af Munterhed og sproglig Elegance, der gjør Bogens første Afsnit til et Mesterstykke af dansk Prosa. *Edv. Lehmann.*

Vogel, Friedrich Wilhelm Ferdinand, 1807—92, Orgelvirtuos, blev født 9. Sept. 1807 i Havelberg i Brandenborg, hvor hans Fader var Konrektor og Organist. Ferdinand V. begyndte tidlig at spille Orgel og kunde fra sit 10.—14. Aar besørge Orgeltjenesten for Faderen; derefter fik han i Berlin grundig Undervisning i Musiktheori af Heinrich Birnbach. Fra sit 24. Aar gjorde han Koncertrejser i Tyskland, Holland og Schweits, levede 1838—41 i Hamborg som Musiklærer og slog sig derpaa ned i Kjøbenhavn, hvorhen hans Ry som en af Datidens bedste Orgelvirtuoser var naaet; navnlig synes hans frie Fantasier og et Orgelstykke «Gravtoner» at have gjort et stærkt Indtryk paa Publikum. Han oprettede her et «Sangakademi» og indbød sammen med Berggreen

Digitized by Google

og Siegfried Saloman til at danne en nordisk Sangforening. Fra 1845—52 var han ansat som Organist ved Reformert Kirke med Orlov til at rejse 5 Maaneder af Aaret paa Koncerttourneer. Paa en saadan Rejse kom han op til Bergen, hvor han modtog Ansættelse som Organist ved Nykirken og fik en aarlig Understøttelse af den norske Regering til Oprettelsen af en Skole for Komposition og Orgelspil. Af hans Kompositioner, som indbefatte 2 Symfonier, flere Ouverturer, 2 Strygekvartetter, Præludier og Postludier for Orgel m. m., ere kun faa udkomne, deriblandt nogle Sange, Mandskor og en Koncertino for Orgel og Basun. V. døde som ugift 20. Juli 1892 i Bergen efter mange Aars Sygelighed.

C. v. Ledebur, Tonkünstler-Lex. Berlin's. Conradi, Musikkens Historie i Norge. Schytte, Musiklex. *S. A. E. Hagen.*

Vogelius, Frands Mikkelsen, 1640—1702, Præst, var født i Ugilt (hvoraf Navnet V.) i Aalborg Stift 19. Avg. 1640. Hans Forældre, Hr. Mikkel Christensen og Kirsten Frandsdatter, vare Præstefolk der paa Stedet. 1655 kom han i Viborg Skole, hvor han nød Undervisning af Mag. Niels Jensen (Aars) (VIII, 423), en af sin Tids mest ansete Skolemænd. Naar V. siden, trods vanskelige Studieforhold, besad en ualmindelig Indsigt i de gamle Sprog, skrev denne sig sikkert mere fra hans Skoletid end fra hans Universitetsliv. Thi just som han 1658 afgik fra Skolen med ovennævnte Rektors gode Vidnesbyrd, blev Kjøbenhavn indesluttet af Svenskerne. I 2 Aar maatte han derfor forblive i sit Hjem i Ugilt, indtil han efter Freden 1660 kunde deponere ved Universitetet. Men da «baade Exercitia og Beneficia cesserede» her, vendte han tilbage til sit Hjem og forblev hjemme over et Aar. Da han endelig kom tilbage til Universitetet, gjorde han imidlertid saa hurtige Fremskridt, at han efter 1 Aars Forløb kunde tage theologisk Attestats med bedste Karakter. 1664 blev han kaldet til Præst i Aasted og Skjærum, i Nærheden af hans Fødested, og her forblev han til sin Død, 29. Nov. 1702. — Hvad der hendrager Opmærksomheden paa denne Mand, er hans lærde historiske Granskninger og hans flittige Skribentvirksomhed, men ogsaa den sørgelige Kjendsgjerning, at Tidens elendige Vilkaar ikke tillod ham at faa noget udgivet af den lange Række Skrifter, han havde udarbejdet. Blandt disse kan nævnes danske Oversættelser af Herodots, Thukydids, Diodors og Xenophons historiske Værker og et med utrolig Flid samlet stort Værk om hele Nordens

Digitized by Google

Historie fra de ældste Tider indtil Forfatterens Samtid, kaldet «Chronologia Gothica». En Del af V.s sirlig udførte Haandskrifter (til Dels forsynede med akademisk Approbation til Trykken) findes endnu i vore Bibliothekers Manuskriptsamlinger. Et Lyspunkt i hans trange Skribentvilkaar var det for ham, at han i den lærde Bonde og historiske Samler Peder Dyrskjøt (IV, 383) og i Stiftets Biskop, Dr. Jens Bircherod (II, 292), havde Mænd i sin Nærhed, der skjønnede paa hans flittige Arbejde og gjærne forhandlede lærde Materier med ham. — Han var 2 Gange gift, men havde i Slutningen af sit Liv en tung Familiesorg, der maaske har forkortet hans Dage.

Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. II, 183 ff. Suhms Saml. Skr. XV, 313.

H. F. Rørdam.

Vogelius, Johan Christopher, 1727—99, Præst, fødtes 6. Juli 1727 i Asker, hvor Faderen Frands V. (f. 1700 † 1755) var Sognepræst; Moderen hed Maren Tostrup († 1783). Han deponerede efter Undervisning af Faderen og private Lærere 1746, fik Attestats 1748, vendte tilbage til Hjemmet, hvor han 1751 blev personel Kapellan, Aaret efter, ved Faderens Resignation, Sognepræst og døde som saadan 14. Sept. 1799. Han hørte til sin Tids dygtigste Præster og var meget elsket og agtet i sin Menighed, hvor han derhos havde stort Ry som en kyndig Landmand og antages at have Fortjeneste af den forholdsvis betydelige Udvikling af Jordbruget i Asker i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Han maa i det hele have været en praktisk Mand og kunde selv forestaa Anlægget af en Hovedvej paa et Par Mil gjennem Præstegjældet. Gift 1. (1753) med Karen Brinch († 1755), Datter af Kommerceraad Anders Sørensen B. og Else f. Bircherod, 2. (8. Dec. 1760) med Catharina Maria Krefting (f. 1735 † 15. Maj 1817), Datter af Johan Henriksen K., Ejer af Gaarden Vøjen i Asker.

J. Neumann, Budstikken I Nr. 63 ff. *D. Thrap.*

Vogelius, Peder, 1741—87, Præst, blev født i Hundslund Præstegaard (ved Aarhus) og var Søn af Provst Mogens V. († 1775) og dennes 1. Hustru Anna Kirstine f. Mouritsen († 1751), som selv var Præstedatter fra Hundslund. Han blev undervist hjemme af Huslærere, sidst i henved 3 Aar af Ove Guldberg, den senere Statsminister, indtil han 1756 blev sat i Aarhus Skole, hvorfra han Aaret efter dimitteredes til Universitetet. 1760 fik han Attestats. En kort Tid var han hjemme for at hjælpe sin Fader, men holdt

Digitized by Google

derefter i henved 5 Aar Skole i Horsens. 1767 kom han atter til Kjøbenhavn og var i 6 Aar Huslærer hos P. F. Suhm for dennes eneste Søn. Medens han levede i Suhms Hus, skrev han som Besvarelse af Prisopgaverne fra Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme Lovtalerne over Absalon og Knud den store; de vandt begge Prisen og tryktes i Selskabets «Forsøg» 8. og 9. Stykke (1770—71); til den første havde han C. F. Jacobi (VIII, 339) som Konkurrent. 1773 blev han udnævnt til Sognepræst paa Frederiksberg, men forflyttedes der fra 1777 til Sognekaldet ved Helligaands Kirke i Kjøbenhavn. Han døde 2. Maj 1787. Aaret efter at han var bleven Præst, ægtede han sin ovennævnte Barndomslærers Søster Helvig Høegh (f. 1741 † 20. Dec. 1821). En af deres Døtre var gift med Rektor N. L. Nissen (XII, 300).

Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Vognsen, Peder, —1204, Biskop, Søn af Vogn (Vagn), der vistnok var østjysk Stormand, og Ingerd, Datter af Peder Thorstensen (XVII, 293). Gjennem sin Mormoder Cæcilia var han Ætling af Skjalm Hvide, og da hans Moders Æt saaledes var den berømteste, kaldtes han ogsaa efter Moderens Navn (Peder Ingerdsen). Da Biskop Svend af Aarhus var død (1191), blev P. V. hans Efterfølger. Aarhus Bispestol var endnu kun tarvelig udstyret; men det blev P. V.s store Fortjeneste baade at grundlægge den nuværende Domkirke og oprette Domkapitlet. Et lille Strandkapel, indviet til St. Clemens og pludselig berømt som Gravsted for Hellig Niels (XII, 202), omdannedes til en stor og statelig Bispekirke. Hvad Pilegrimmene ofrede ved Helgenens Grav, gik til Opførelsen af Kirken, og Pave Cølestin III gav alle, der bidrog til Værket, 40 Dages Aflad; senere tilstod Valdemar II Bispestolen gode Privilegier. Dog naaede P. V. langtfra at se sin Kirke færdig. Af sit sjællandske og jyske Arvegods og af Ejendomme, han havde erhvervet, havde han imidlertid grundlagt et Domkapitel ved Kirken; tidligere havde han allerede skjænket den sin Bogsamling. Rimeligvis har han ogsaa bygget Rundkirken i Thorsager, der i alt Fald har haft hans Frænders Kirke i Bjernede til Forbillede. Tillige med sine Brødre Niels, Johannes, der var Kongens Camerarius, Skjalm og Ulf hørte han til det fornemme Broderskab, som i Knud Valdemarsens senere Aar var forgrenet over Danmark. P. V. døde 11. April 1204 og jordedes ved Absalons Side i Sorø Kloster-

Digitized by Google

kirke. Senere førtes hans Ben til den Domkirke, der ærede ham som Grundlægger.

Script. rer. Dan. IV. VI. Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed I, 207 ff.

Hans Olrik.

Vognsen, Skjalm, —1215, Biskop, foregaaendes Broder, var først Kannik i Lund hos Absalon, blev dernæst Domprovst i Aarhus under Broderen, endelig (1204) hans Efterfølger og Fortsætter af hans Gjerning. Ved store Gaver af Jordegods skaffede han Aarhus Domkapitel rigere Indtægter og forøgede det med en ny Præbende, og støttet ved Pavens og Kong Valdemars Gunst førte han Domkirkens Opførelse videre. Heller ikke S. V. fik dog Værket fuldført. Han døde 1215 og jordfæstedes ved Absalons Side i Sorø Klosterkirke; i Forvejen havde han skjænket Klosteret sit Gods i Gimlinge og i Egnen der omkring.

Script. rer. Dan. IV. VI. *Hans Olrik.*

Vognsen, Vogn, 1594—1650, Officer, stammede fra en gammel adelig Vendsyssel-Slægt og var Søn af Vogn V. den ældre til Stenshede og Maren Orning. Der vides intet om ham før 1621, da han af Hertug Joachim Ernst af Pløen fik Bestalling som Lieutenant ved en Fænnike Knægte i dansk Tjeneste; men det følgende Aar gav Kongen ham Bestalling som Skibslieutenant. Han synes dog hurtig at være bleven kjed af Søen, thi 1623 fik han en ny Bestalling som Kapitajn til Lands med det Hverv at antage en Fænnike paa 200 Knægte. Formodentlig have hans Hvervinger slaaet fejl, thi hele Aaret 1624 tjener han til Søs, først som Chef for «Havhesten» i Vesterhavet, derefter førende «Nældebladet» paa Jagt efter Fribyttere under Norge. Endnu 1625 findes hans Navn blandt Flaadens Skibschefers, men Krigen i Tyskland fik den virkelystne unge Adelsmand til at søge tilbage til Landhæren, og med Majors Karakter gjorde han derefter Tjeneste ved Hæren. Han var saa uheldig sammen med Frederik Rantzau at blive fangen af Tillys Tropper, men blev snart udløst, og i Marts 1627 sendes han hjem til Danmark for at samle et nyt Kompagni, bl. a. ved at udtage hver 10. Mand af alt indexerceret Mandskab i Danmark; med dette Kompagni vendte han derefter tilbage til Tyskland. Han førte saa en Tid Kommando i Skansen ved Stellhorn, men i Okt. s. A. laa han i Frauenkop ved Elben med sit af Sygdom og Mangel haardt medtagne Kompagni, ganske blottet for Proviant og Penge. I Breve til Hjemmet truede han

Digitized by Google

med at kvittere sit Kompagni og hellere tjene som menig Rytter andetsteds eller paa ny give sig til Søs end vedblivende at se paa den Elendighed, som omgav ham. At han allerede den Gang nød megen Anseelse som Officer, fremgaar af, at Rigsraadet i Avg. 1627 havde foreslaaet ham til Øverste for et jysk Kompagni, og i Jan. 1628 fik han Ordre til at overtage denne Stilling, men efter Freden har han antagelig faaet sin Afsked og er vendt hjem til sin fædrene Gaard. Fra denne Tid haves en udateret Skrivelse fra Kongen, hvori denne beskylder V., der da maa have ligget paa Grænsevagt, for at tage mod Bestikkelse af Smuglere, og samtidig fik han ad anden Vej at føle, at han ikke havde en naadig Herre i Kongen. Han havde nemlig hos Fru Dorte Budde til Rødslet, Iver Friis' Efterleverske, anholdt om hendes Datters Haand og ogsaa faaet Moderens Samtykke, men Datterens Værge og Farbroder, den indflydelsesrige Kansler Christian Friis, satte sig bestemt imod Partiet og udvirkede et Kongebrev 1630 til Fru Dorte, der paa det alvorligste forbød hende at gifte sin Datter bort uden Værgens Samtykke. V. V. synes at have taget sig denne Modgang meget nær, thi han trak sig, som sagt, tilbage til sin fædrene Gaard Stenshede, som han ved Faderens Død 1635 overtog, og førte her i en Række af Aar en ubemærket Eremittilværelse. Først i Krigen 1643—45 blev der atter Brug for hans Tjeneste, og beredvillig overtog han Kommandoen over et nyoprettet Kompagni. Han udmærkede sig særlig ved at belejre og indtage den af de svenske besatte Hovedgaard Vorgaard; men desuagtet nærede Kongen stadig en vis Uvilje imod ham. Krigens Uro havde imidlertid givet ham Afsmag for det ensomme Liv paa Stenshede, og efter Freden fæstede den nu over 50 Aar gamle Mand sig endelig en Brud, den 26aarige Christence Pallesdatter Rodsteen. 13. Juni 1647 stod deres Bryllup i Aalborg, men allerede 5. Juni 1650 døde V. V. paa Stenshede. Enken solgte 1654 Stenshede, ægtede samtidig Oberst Jakob Sparre til Rostrup og døde 16. Sept. 1677.

Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm S. 222. *Thiset.*

Vogt, Adelgunde Emilie, 1811—92, Billedhuggerinde. A. V. er født i Kjøbenhavn 17. Juli 1811 og var en Søster til Arkæologen C. F. Herbst (VII, 375); hendes Forældre vare Generalkrigskommissær Michael Johan Christian Herbst (f. 1775 † 1830) og Michelle Elisabeth Christiane Charlotte f. de Stibolt (f. 1788 † 1861). Under en Sygdom, hun gjennemgik i sin tidlige Ungdom, gav

Digitized by Google

hun sig, oprindelig kun for at søge Adspredelse, meget af med at tegne og at klippe ud i Papir; mest var det Dyreskikkelser, der satte hendes Fantasi i Bevægelse, og snart viste hun saa megen Evne til at gjengive saadanne, at Forældrene bestemte sig til at skaffe hende nogen Vejledning; en ung Billedhugger gav hende den første Undervisning i at modellere. En Del af sine Ungdomsaar tilbragte hun i Sorø og Slagelse, men nogle Aar efter Faderens Død tog Familien Ophold i Kjøbenhavn, og der blev V. Elev af H. E. Freund, under hvem hun studerede fra 1837 til hans Død i 1840; saa blev hun Elev af Thorvaldsen og arbejdede i dennes Værksteder i de 4 Aar, han endnu levede. Paa Charlottenborg debuterede hun 1838 med 3 originale Arbejder, af hvilke navnlig «En Hest udskaaren i Elfenben» vakte Opmærksomhed ved delikat Behandling, medens dog ogsaa hendes i Vox modellerede Heste vandt Anerkjendelse for tækkelig Formgivning og livlig Bevægelse. I en Aarrække hørte hun nu til de stadige og paaskjønnede Udstillere og kunde i høj Grad glæde sig ikke alene ved Akademiets Gunst — i 1839 fik hun den Neuhausenske Præmie for Broncegruppen «En Ko med en diende Kalv» —, men ganske særlig ved Thorvaldsens; da hun havde udført «En staaende Hest, 12 Kvarter høj», foreslog han, som den Gang, i 1843, var Direktør for Akademiet, at hun skulde optages som ordinært Medlem; da dette imidlertid i Følge Statutterne ikke kunde ske med en Kvinde, blev hun Æresmedlem. Det langt overvejende Antal af de Arbejder, hun i Aarenes Løb udførte, var fremdeles Dyrefigurer, især Heste, dog ogsaa Hjorte, Køer og Hunde, undtagelsesvis Dyr, som hun havde studeret i Menagerierne, enkelte Gange byggede hun Menneske- og Dyreskikkelser sammen til smaa Kompositioner eller forsøgte sig, uden synderligt Held, som Portrætkunstnerinde; hun har udstillet Buster af flere kjendte Personligheder, Dr. med. Oluf Bang, Landskabsmaler J. P. Møller, Konferensraad J. Collin o. fl. I Marmor har hun næppe arbejdet; hendes Materiale var i Almindelighed Vox, Elfenben eller Bronce.

Med kongelig Understøttelse rejste hun 1844 til Italien, hvor hun blev i 5 Aar og 1. Marts 1846 ægtede Etatsraad Frederik Sigfred Vogt (f. 25. Maj 1777 † 10. Marts 1855). Som gift og i sin Enkestands første Aar gav hun sig saa godt som ikke af med Kunsten, men fra 1860—72 udstillede hun igjen Dyr og Dyregrupper, der vel ikke kunne regnes for betydelig Skulptur, men dog

Digitized by Google

fortjene Agtelse i Kraft af deres i det hele flinke, altid omhyggelige og smagfulde Udførelse. Hun døde i Kjøbenhavn 10. Juni 1892.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Vogt, Carl Anton, 1800—77, Officer, var født 19. Febr. 1800 i Kjøbenhavn og Søn af Kontorist i Overformynderiet Peter Martin V. og Cathrine Dorthee Elisabeth f. Jülow. Han blev Frikorporal og Landkadet 1812, Sekondlieutenant (med Aldersorden fra 1816) i 1817, da han fik Ansættelse ved 2. jyske Infanteriregiment, senere ved Livregimentet, hvor han blev karakteriseret Premierlieutenant 1828, virkelig 1831 og Kapitajn 1838. I 1842 ansattes han som Kapitajnvagtmester og Garnisonsadjudant ved Kjøbenhavns Fæstning og erholdt 1848 Majors Karakter. Han rykkede s. A. i Felten som Kompagnikommandør ved 2. Reservebataillon, men blev i Maj n. A. Major og Kommandør for 7. Bataillon, hvilken han førte med Dygtighed under Ryes Tilbagetog og i Slaget ved Fredericia. I Vinteren 1849—50 var han Pladsmajor i Kjøbenhavns Fæstning, men fik derefter i Juli 1850 Befaling over Expeditionen til Femern, ved hvilken Lejlighed en Del Materiel erobredes. I Avg. forlod han atter Øen for at overtage Kommandoen over 7. Bataillon og ledede den 8. Sept. en Rekognoscering mod Norder- og Süderstapel, hvilken paa Grund af Fjendens Overlegenhed fik et mindre heldigt Udfald. Under Kampen ved Frederiksstad var han særdeles flink og bidrog med sin Bataillon til, at Stormen paa Mølleskansen blev afslaaet. Han fik derefter Oberstlieutenants Karakter, hvilken Grad han opnaaede 1857, medens han i 1858 karakteriseredes som Oberst.

I April 1861 ansattes han som Kommandant paa Als, fik kort efter Befalingen over 3. Bataillon, blev ved Mobiliseringen 1863 Kommandør for 2. Infanteribrigade og avancerede nogen Tid efter til Generalmajor. Det var hans Brigade, som førte Kampen ved Mysunde, og her udmærkede han sig ved roligt og besindigt Mod, hvilke Egenskaber han ligeledes lagde for Dagen ved Forsvaret i Dybbølstillingen, hvor han fra 9. Marts førte Befalingen over 1. Infanteridivision og som saadan skiftevis med General du Plat førte Kommandoen i Sundeved. For sin Virksomhed her benaadedes han med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad. Den 15. April overtog General Steinmann atter Befalingen over sin Division, og V. blev da Kommandør for 5. Brigade, men fik efter General du Plats Fald Kommandoen over 2. Division. I Maj

Digitized by Google

Maaned stilledes han til Disposition og erholdt derefter ved Hærreduktionen efter Fredslutningen sin Afsked fra Krigstjenesten. Han henlevede sine sidste Aar i Kjøbenhavn og døde 10. Maj 1877.

Han var en sjælden elskværdig Personlighed og overlod ogsaa sine underordnede den fornødne Selvstændighed, hvorimod han selv erkjendte ikke at have de fornødne Egenskaber til at føre en større Troppestyrke. — 2. Maj 1829 var han bleven gift med Nicoline Benthine Christiane Dahl, f. Eulertz (f. 16. Sept. 1796 † 21. Okt. 1861), Datter af Lieutenant Eulert Nicolaj E. (Eilertz) og Enke efter en Sadelmager Dahl. *P. N. Nieuwenhuis.*

Vogt, Henrik Christian, f. 1848, Ingeniør. H. V. er Søn af daværende dansk Chargé d'affaires i Italien, Frederik Sigfred V. og ovennævnte Adelgunde Emilie V. og blev født i Neapel 5. Juni 1848. Han skulde oprindelig have været Søofficer, var paa Togt med Kadetskibet, men faldt ved Synsprøven. Et Forsøg paa at blive Marinemaler opgav han hurtig til Fordel for Naturvidenskaberne; han tog Præliminærexamen og studerede en kort Tid ved den polytekniske Læreanstalt, men var uheldig ved en Examen og rejste til Zürich, i hvis Polytechnicum han gjennemgik det theoretiske Ingeniørkursus 1869—71. Derefter studerede han Skibsbygning ved Orlogsværftet i Kjøbenhavn, rejste 1873 til England, hvor han begyndte med at arbejde praktisk i sit Fag, men kort efter lod sig immatrikulere ved Glasgow Universitet, gjennemgik dettes højeste Kursus i Mathematik og Fysik og fik Afgangsbevis 1874. Derefter arbejdede V. paa forskjellige engelske Skibsværfters Tegnestuer, men studerede samtidig Aërodynamik og var en ivrig Deltager i den engelske aëronavtiske Klubs Arbejder. 1876 udførte han en Verdensomsejling, væsentligst for at studere Bølgebevægelse, Albatrossens Flugt og Skibssejlenes Virkemaade. Efter sin Hjemkomst til Kjøbenhavn i 1877 har han arbejdet privat med videnskabelige aërodynamiske Problemer og med aëronavtiske og marinetekniske Konstruktioner.

V.s videnskabelige Arbejder, der findes som spredte Artikler mest i engelske Fagblade, navnlig «the steamship», i de senere Aar tillige i danske Tidsskrifter, gaa særlig ud paa Opstilling af en rationel Propellertheori med dens Anvendelse paa Luftpropelleren og Skibssejl. Et enkelt af hans theoretiske Resultater, Luftfortyndingen paa Læsiden af en Flade, der træffes af Vinden, er praktisk paavist ved en Forsøgsrække som J. Irminger i 1894

Digitized by Google

anstillede paa Østre Gasværk efter V.s Initiativ og byggende paa dennes Arbejder, og har derved fanget det praktiske Livs Opmærksomhed og Anerkjendelse. I øvrigt har V. ikke fundet stor Støtte eller Forstaaelse for sine aërodynamiske Arbejder i sit Hjemland, dels paa Grund af deres ofte tunge og vanskelig tilgængelige Form, dels fordi deres praktiske Anvendelse synes os for fjærn. I England og Amerika har han et Navn som Aërodynamiker og var en af de meget faa, der modtog speciel Indbydelse til Deltagelse i den aëronautiske Kongres i Chikago 1893.

Af V.s praktiske Arbejder kan nævnes hans Pendulpropeller, en principielt elegant Forening af Ror og Propeller for Skibe, hans Forslag til en ny, særlig sødygtig Skibsform, baseret paa en Fortolkning af Genesis' Beskrivelse af Noahs Ark, samt hans Læmolekonstruktion af gamle Jærnskibe, en Opgave V. er kommen ind paa ved sine Studier af Bølgernes Revledannelse, og hvorved han har optaget en af N. C. Monberg fremsat Ide. Til disse Arbejder og til aërodynamiske Forsøg har han anvendt en stor Del af sin private Formue og har ogsaa fra flere Sider opnaaet nogen Støtte, men næppe nogen Sinde nok til en afgjørende Prøve i en for Praxis anvendelig Form. 16. Okt. 1880 ægtede V. Anna Henriette Obelitz (f. 8. Jan 1851 † 15. Sept. 1889), Datter af Højesteretsassessor G. C. V. O. (XII, 375). *Alfred Lütken.*

Vogt, Henrik Ludvig Volrath, 1817—89, Skolemand, fødtes 14. Febr. 1817 i Rerslev paa Sjælland, hvor Faderen Johan Nielsen V. (f. 31. Marts 1783 † 15. April 1859) da var Sognepræst. Moderen hed Henriette Elisabeth Lorentzine f. Juhl (døbt 23. Dec. 1791 † 29. Juli 1846). Han kom i spæd Alder med Forældrene hjem til Norge, kom i Huset hos en Farbroder, blev privat dimitteret 1834 og fik theol. Examen med Udmærkelse 1838. Aaret efter fik han Plads som Timelærer ved Christiania Latinskole, hvor han 1840 blev konst., 1852 virkelig Adjunkt og s. A. Overlærer. 1889 holdt han Jubilæum som 50 Aars Lærer ved den samme Skole, og 19. Juni s. A. døde han ugift. Som det væsentlig var hans Kundskaber i Hebraisk, der skaffede ham den udmærkede Examen, saa udvidede han senere i Livet sine Kundskaber i de gamle og de nyere (især det italienske) Sprog. Til det sproglige knyttede sig ogsaa en stærk geografisk Interesse, der bragte ham til at foretage vidtløftige Rejser. Som erklæret Bibeltheolog havde han fra sin tidlige Ungdom med stor Iver studeret al den Litteratur om Palæ-

Digitized by Google

stina, han kunde overkomme, og efter at han 1863 havde været der, fik han udarbejdet et Pragtværk «Det hellige Land», der udkom 1879 og i en forøget Udgave kort før hans Død. Mer end ved dette har han dog gjort sig bekjendt ved sine bibelhistoriske Lærebøger — navnlig den mindste, der er trykt i mere end 1 Mill. Exemplarer og derhos eftertrykt i Amerika. Det blev sagt om ham, at han havde lært hele det norske Folk Bibelhistorie.

Halvorsen, (Norsk) Forf. Lex. *D. Thrap.*

Vogt, Jørgen Herman, 1784—1862, norsk Statsraad, var født i Drammen 21. Juli 1784. Hans Fader, Exam. juris Niels Nielsen (f. 1755 † 1809), der havde antaget Navnet Vogt, var paa den Tid Kjøbmand i nævnte By og var gift med Abigael f. Monrad (f. 1759 † 1812). V. gik i Skole paa Kongsberg, hvor Faderen havde bosat sig 1793, og blev Student med Udmærkelse 1800. Allerede 1801 blev han ansat som Kopist i et Kontor under Finanskassedirektionen, hvorfra han endnu samme Aar i samme Stilling overflyttedes til Finanskollegiets Sekretariat. Her vandt han hurtig sine overordnedes, fremfor alle Grev E. H. Schimmelmanns Yndest. I 1806 tog han juridisk Embedsexamen og blev saa 1807 Fuldmægtig i sit gamle Kontor. I denne Stilling opholdt han sig fra Nov. 1807 til Maj 1808 i Rensborg. Imidlertid var hans Fader 1803 bleven Sorenskriver i Nordfjord, og da han døde 1809, kom V. der hen som hans Efterfølger og boede der til 1812, da han blev Assessor i Finanskassedirektionen og Arkivar i Finanskollegiet. Det havde tillige været Tanken at paakalde hans Arbejdsevne og Kyndighed for Udarbejdelsen af Rigsbankforordningen af 5. Jan. 1813. Men Familieforhold havde foreløbig holdt ham tilbage i Drammen, hvorfra han først kunde komme afsted over Nytaar. I Kjøbenhavn udarbejdede han en Oversigt over det danske Monarkis Skattevæsen, hvoraf kun første Hæfte blev udgivet (1815).

Imidlertid indtraf Begivenhederne i 1814, og Norge skiltes fra Danmark. V. traadte ind i den nystiftede Nordmandsforening, hvor han med Chr. Pram og J. A. Hielm var Direktør. Senere drog hans Lyst ham til Norge, hvorhen han ogsaa kaldtes af Rigets Prinsregent. Inden sin Ankomst blev han valgt til Medlem af den Finanskomité, der var nedsat af Rigsforsamlingen paa Ejdsvold. I Midten af Sept. ankom V. til Christiania, hvor han snart, med Titel af Kommitteret, fik sig overdraget Bestyrelsen af Regerin-

Digitized by Google

gens Finansdepartement. Ved den norske Regerings Reorganisation i Nov. 1814 overdroges dette Departement til Grev J. C. H. Wedel Jarlsberg, og under ham blev V. Expeditionssekretær, hvorhos han sammen med Statssekretær P. Chr. Holst, Præsten Niels Wulfsberg og Overlærer Chr. Døderlein blev Redaktør af den nye norske Rigstidende. I 1815 overdroges der ham et nyt ansvarsfuldt Hverv, i det han med Statsraad S. Løvenskiold sendtes til Danmark for at underhandle om det finansielle Opgjør. Dermed bortfaldt hans Arbejde i Finanskomiteen. Om Høsten 1815 kom han i Anledning af Forhandlingerne med Danmark paa et kort Besøg til Christiania for der at fremlægge et dansk konfidentielt Tilbud for Kronprins Carl Johan. Men ved en Avisartikel om det nye unionelle Krigsflag paadrog han sig dennes Uvilje og kom som en Følge deraf ikke til at vende tilbage til Kjøbenhavn.

Han forblev saaledes i Christiania, hvor han fra 1818 var Medlem af den i 1814 anordnede Lovkomité. I 1817 var han af Regeringen bragt i Forslag til at konstitueres som Statssekretær, men Kongen resolverede: Vor norske Regering har at foreslaa et andet Subjekt. Derimod blev han 1822 udnævnt til Statssekretær og derpaa 16. Sept. 1825 til Statsraad og Chef for Armédepartementet. 1826—27 bestyrede han Justitsdepartementet og var 1827—28 Medlem af Statsraadsafdelingen i Stockholm. Fra 1829 til 1836 var han fritaget for sit Arbejde i Regeringen og dens Departementer, da han i denne Tid var Medlem af den under 28. Nov. 1828 nedsatte Lovkommission.

Efter den politiske Krise 1836, da Grev Wedel var udnævnt til Statholder, kaldtes V. paa hans Initiativ atter til at tage Sæde i Statsraadet, denne Gang som Chef for Finans-, Handels- og Tolddepartementet. I en Række af Aar ledede han nu denne Gren af Statsstyrelsen, i hvilken han særlig var kyndig. Til Dels var han ogsaa Chef for Justitsdepartementet. I 1845 anklagedes V. for en Rigsret, men blev frifunden. Da Severin Løvenskiold i 1856 traadte af som Statholder, medens samtidig Kronprins Carl udnævntes til Vicekonge, blev V. Regeringens første Medlem. Mellem ham og den unge Vicekonge var Forholdet ikke det bedste. Den gamle Statsraad, der havde over et halvt Aarhundredes administrative Erfaring bag sig, følte sig ikke tiltalt af de Principper for Styrelsen, som nu kom til at raade, og han undlod ikke derom at udtale sig. Paa Kronprinsens Opfordring indgav han under 22. Nov. 1858 sin Ansøgning om Afsked, hvilken blev indvilget 8. Dec. s. A.

Digitized by Google

Begivenheden vakte stor Opsigt. Med denne V.s Tilbagetræden var den sidste Mand fra 1814, der endnu var tilbage i Norges offentlige Liv, traadt over i det private Liv. 12. Jan. 1862 afgik V. ved Døden i Christiania. Hans «Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed» for Aarene 1784—1845 udkom 1871; for 1847—1858 udkom de i 1895. Disse i Formen meget tørre Memoirer ere et værdifuldt historisk Kildeskrift. Forfatterens tunge Stil kan hyppig brede sig med knudret Omstændelighed. Men saa lægger han pludselig i en kort, udtryksfuld Sætning frem et Vink til Bedømmelse af Personer og Forhold, der kan opveje mangen en udførlig omfattende Skildring. Fremfor alt ere disse Memoirer paalidelige.

V. var to Gange gift: 1. (21. Jan. 1810) med Ingeborg Marie Lorentzen († 24. Sept. 1821), Datter af Kjøbmand i Drammen Jacob L. og Karen Rosenberg Stranger; 2. (26. Nov. 1822) med Hedevig Louise Frølich (f. 1787 † 7. Jan. 1880), Datter af Ritmester Grev Adolf Frederik F. og Hedevig Eleonore f. Hummelhjelm.

Yngvar Nielsen.

Vogt, Peter, 1685—1767, Trælasthandler, Assessor i Overhofretten, Lagmand, var født i Christiania 9. Dec. 1685. Forældrene vare Kommerceraad og Trælasthandler Poul Petersen V. († 1708) og Christiane Broumann († 1742). Faderen hørte, som utallige af Norges Handelsborgere i den Tid, hjemme i Sønderjylland og var en af Christianias betydeligste Kjøbmænd. Sønnen etablerede sig først i Forening med en Broder, siden alene. Et interessant Vidnesbyrd om den Anseelse, han allerede som ung havde vundet, er det, at da de Kjøbmænd i Amsterdam, som handlede paa Norge, i 1719 indgave et (vistnok henlagt) Andragende til Generalstaterne om Oprettelse af et Konsulat i Christiania, udpegede de V. som den, de helst saa ansat som Konsul. Ved Siden af en stor og aldrig afbrudt Handelsvirksomhed kom V. til at anvendes i offentlige Hverv og Embeder. Han tog en fremtrædende Del i den bekjendte Matrikuleringskommissions Arbejder og Rejser, og da Kommissionen 1724 opløstes, udnævntes han til Justitsraad, den eneste Godtgjørelse, han fik for Arbejdet. Efter at have fungeret en Tid som (ulønnet) Assessor i Overhofretten, udnævntes han 1722 til Lagmand i Christiania, fra hvilken Stilling han 1762 søgte Afsked med Pension og saaledes, at han paa Livstid beholdt den store og smukke Embedsgaard Fornebo i Byens Nærhed. Her

Digitized by Google

døde han 8. Okt. 1767. Flere Gange havde han fungeret som midlertidig Stiftsbefalingsmand, og ved Frederik V's Besøg i Norge 1749 udnævntes han til Konferensraad. Ved Trælasthandel, Skibsrederi osv. havde han erhvervet Formue og betydelige faste Ejendomme. Han var 1718 bleven gift med Elsebeth Magdalene Heins (f. 1701 † 1766), Datter af Magistratspræsident i Christiania Hans Joachim H. og Maren Must. Ægteskabet var barnløst, og V. var den sidste Mand af denne Familie i Norge. Den senere der i Landet meget fremtrædende Æt Vogt nedstammer fra hans Søster.

L. J. Vogt, Slægten Vogt i gamle Dage. N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 1064. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. VI, 23. Danske Saml. IV, 370.

L. Daae.

Vogt, Peter, 1787—1819, Expeditionssekretær, Broder til ovennævnte J. H. Vogt, var født i Drammen 23. Juni 1787 og blev Student fra Kongsbergs Skole 1802, juridisk Kandidat 1808. Allerede som Student var han i 1804 bleven Kopist i Finanskassedirektionen og derpaa 1806 Fuldmægtig under Generalpostdirektionen, hvor han 1810 blev Kontorchef og Kancellisekretær. I 1810 havde han aflagt et Besøg i Norge, hvortil han efter 1814 for al Tid vendte tilbage, i det han 9. Juni 1815 blev udnævnt til Expeditionssekretær i Kirkedepartementet, hvorhos han den meste Tid fungerede som konst. Assessor i Stiftsoverretten. Han udgav den norske Lovsamling for Aarene 1814—18. Han døde under en Rejse i Landsbyen Osted i Sjælland 23. Avg. 1819. — V. ægtede 26. Juni 1814 Charlotte Juhl (f. i Førslev Præstegaard paa Mors 26. Juni 1795, † i Christiania 12. Marts 1820), Datter af Sognepræst Lorenz J. og Charlotte Würzen.

L. J. Vogt, Slægten Vogt i gamle Dage. Kraft og Lange, Norsk Lit. Lex.

Yngvar Nielsen.

Vogt, Poul Lachmann, 1721—61, Trælasthandler og Fabrikejer i Christiania, var født i denne By 26. Marts 1721 og Søn af Kommerceraad og Trælasthandler Dominicus V. (ovennævnte Peter V.s Broder) og Henrika Maria f. Lachmann. Ved Faderens Død 1744 overtog han som eneste Søn dennes Forretninger, blev allerede 1745 Justitsraad og 1746 gift med Karen Holter, der som han selv tilhørte Christianias Patriciat. Fra nu af opererede han sammen med Svogeren Zahlkasserer Peder Holter; de kjøbte det store Borregaards Brug ved Sarpsborg og havde en Tid stor Del i det betydelige Sukkerraffinaderi i Frederikshald, hvis Virksomhed dog hemmedes noget ved Paabudet om, at alt Raasukker skulde

Digitized by Google

tages fra Dansk-Vestindien. Han ejede foruden en elegant Bygaard ogsaa Ljan, hvor han havde en Krudtmølle, og Økern i Nærheden af Christiania. For øvrigt hørte han til den Kreds, hvis aandelige Middelpunkt var Digteren Tullin, og som ofte samledes i V.s Hus. Endnu ikke fuldt 40 Aar gammel døde han 17. Febr. 1761 uden Børn. Enken, der fortsatte Forretningerne, ægtede 1764 Generallieutenant Carl v. Wilster (XVIII, 615).

L. J. Vogt, Slægten Vogt i gamle Dage S. 90—102. C. Nyrop, J. F. Classen S. 28 f. 48. Norske Stiftelser III, 1063. *L. Daae.*

Wohlert, Hans Friedrich, —1750—, Kirurg. Han er født i Holsten, uvist naar, kom tidlig til Kjøbenhavn, hvor han uddannedes som Svend hos den ansete Operatør Henning Ditlev Claussen og fungerede som Kirurg ved Hestgarden. I sidste Halvdel af Trediverne foretog han en længere Studierejse, først til Berlin — hvortil han ankom med Sikkerhedspas, for at han ikke ved sin usædvanlige Legemshøjde skulde blive stukket ind i Preusserkongens Garde — der fra til London og Paris. Ikke blot synes han paa Rejsen at have studeret grundig, men han henledede ogsaa i Paris den videnskabelige kirurgiske Verdens Opmærksomhed paa sig ved sammen med en fransk Kirurg Puthod at indgive et dristigt Forslag til det franske kirurgiske Akademi om Foretagelse af Exartikulation af Laarbenet. Forslaget fik vel ingen direkte praktisk Betydning — Operationen var for vovelig — men mødte dog megen akademisk Anerkjendelse.

Hjemkommen 1739 underkastede han sig strax med Glans den kirurgiske Examen ved Krügers nye Theater, tog derefter Del i Undervisningen her og blev s. A. Regimentsfeltskær ved Hestgarden. Ved Hofkirurg Mensings Død 1747 fik han dennes Stilling, og som Hofkirurg faldt det i hans Lod 1750 at maatte foretage den yderst vanskelige Operation hos Dronning Louise under dennes dødelige Sygdom (indeklemt Navlebrok i Svangerskab). I de følgende Aar arbejdede W. med megen Iver for Oprettelsen af Frederiks Hospital, var Medlem af den i denne Anledning nedsatte Kommission og senere en af de tilforordnede i Direktionen. Som Læge blev han meget anset og afholdt af høje og lave, vandt et stort Klientel og synes ogsaa at have besiddet Personlighedens bedste Egenskaber. Unge lovende Lægevidenskabens Dyrkere tog han sig af med varm Interesse og Utrættelighed, tog

Digitized by Google

ogsaa virksom Del i de da opdukkende mediko-kirurgiske Disputerselskaber, men optraadte i øvrigt ikke litterært.

1767 tog W. Afsked som Hofkirurg, i det hans Efterfølger Kølpin (IX, 629) afstod ham en Del af Gagen i Pension, og trak sig tilbage til et ubemærket privatiserende Liv i Slesvig. Men sit ansete Navn bevarede han ubeskaaret, hvorom det vidner, at han 1774 indvalgtes mellem de første Æresmedlemmer i det nye medicinske Selskab, og at han, da det omtrent samtidig var paa Tale at trepanere Christian VII paa Grund af dennes Hjærnesvaghed, skjønt gammel, udpegedes som den, der skulde kaldes til Kjøbenhavn til Foretagelse af Operationen. Naar han døde, vides ikke. Han var vistnok ugift.

V. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 347. G. Norrie, Kirurgisk Akademis Historie S. 65. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50 passim. C. D Biehls Breve om Christian VII, udg. af L. Bobé, S. 130. 185. *Jul. Petersen.*

Wohlfrom, Christian, —1762, personalhistorisk Forfatter. Om W.s ydre Livsskæbne er kun lidet bekjendt; hverken Worm, Nyerup eller andre Forfattere ved at berette noget om hans personlige Forhold. Han var i en længere Aarrække Taffeldækker hos Gehejmeraad C. C. Gram, fik, som han siger, «i sine Fritimer Lyst til at læse og samle, hvad han i Historien fandt mærkværdigt, og havde ved at bo saa nær ved Frederiksborg Slot Lejlighed til at samle Riddernes Navne og Symbola». 1757 udgav han «Samling over Ridderne af Elefant- og Danebrogsorden 1660—1757», der udkom i dansk og tysk Udgave, udstyret med kobberstukne Portrætter (af Haas) af Christian III og de følgende oldenborgske Konger. 1762 udgav han «Kompendium over de i Live værende høje Herrer af Elefant- og Danebrogsordenen for 1762». Han døde paa Frederiks Hospital i Kjøbenhavn 28. April s. A. Hans Arbejde fortsattes 1776 af P. Biørn, der i Fortalen til sin Bog omtaler, at der ingen Exemplarer mere er at faa af W.s Skrift, og at mangfoldige Symbola i samme ere urigtige og fulde af Fejl. W., der i sine sidste Leveaar boede paa Frederiksborg Ladegaard, efterlod sig Enken Anna Lucie v. Erden i trange Kaar.

Frederiksborg Amts Skifteprot. 1739—69, B, 703 ff. *Louis Bobé.*

Voigt, Joachim Otto, 1798—1843, Læge og Botaniker, var født i Nordborg paa Als 22. Marts 1798; Forældrene vare Distrikts-

Digitized by Google

kirurg Hans Henrik V. og Maren f. Hartmann. Han blev Student fra Kolding Skole 1816. I Kjøbenhavn kom han i Huset hos en Onkel, Prof. Giesemann ved Frederiks Hospital. 1822 tog han Lægeexamen og blev derefter Kandidat paa Hospitalet. I Efteraaret 1826 afrejste han som Regimentskirurg til den danske Koloni Frederiksnagor (Serampur) i Bengalen i den Tanke at blive der 5 Aar. Han «var kun maadelig udstyret med botaniske Kundskaber, da han forlod Danmark», men i Serampur, hvor den første evangeliske Missionsstation i Indien var oprettet, kom han i nær Forbindelse med Missionæren, den udmærkede Dr. Carey, som bl. a. havde grundet en stor botanisk Have der, og dette samt Studiet af De Candolles aandrige «Théorie élementaire de botanique» førte ham ind paa Botanikken. Ved sin Død i 1834 overdrog Carey ham Bestyrelsen af Haven, og han kom tillige til at holde botaniske Forelæsninger ved Kollegiet der. Han udarbejdede en Katalog over alle Havens dyrkede Planter, som forøgedes med Tillæg fra det indiske Kompagnis Have i Kalkutta, da han midlertidig ogsaa blev Bestyrer af denne. Da det første Ark var trykt, 1841, kom der Vanskeligheder for Trykningens Fortsættelse. 1843 nødte Sygdom V. til at rejse til Danmark, men strax efter Ankomsten til London døde han 22. Juni 1843. Hans Manuskripter bleve sendte tilbage til Indien, hvor den bekjendte Botaniker Wm. Griffith, Bestyrer af Kalkutta Haven, paatog sig Udgivelsen. Han døde imidlertid, førend Registre m. m. vare trykte, og Mr. Mach, som derpaa overtog Udgivelsen, døde ogsaa forinden Afslutningen, hvorpaa V.s Enke, Rachel Shepherd Marshmann (f. 1804 i Serampur), Datter af Missionæren Dr. M., fuldendte det. «Hortus suburbanus Calcuttensis» (1845) er en efter Jussieus System ordnet Katalog over de Planter, som have været dyrkede i de to Haver fra deres Anlæggelse; Griffith betegner det som den fyldigste og mest videnskabelige Katalog af den Art, der indtil da var publiceret, med en Mængde Oplysninger om Planternes Egenskaber, Udbredning m. m.

Erslew, Forf. Lex. Fortalen til «Hortus Calcuttensis». Schouw, Dansk Tidsskr. I. Botan. Tidsskr. XII. *Eug. Warming.*

Voigt, Johan Mangelsen, 1748—1838, Officer, blev født 4. Jan. 1748 i Throndhjem og var Søn af Regimentsfeltskær Barthold V. og Lene Marie f. Michelsen. I sit 10. Aar blev han indskreven som Landkadet og 5 Aar senere ansat som virkelig Fændrik i bornholmske Infanteriregiment (fra 1785 kaldet det aar-

Digitized by Google

husiske), som garnisonerede i Rensborg. Her blev han 1763 Sekondlieutenant, 1773 Premierlieutenant og 1782 Kapitajn. 1788 fik han Kompagni i Kronprinsens Regiment i Kjøbenhavn, og dermed var hans Lykke gjort, thi Kronprinsen (Frederik VI) lærte snart at sætte Pris paa ham. 1798 avancerede han til Major i danske Livregiment til Fods og blev Forstander for Kjøbenhavns Garnisons Exercerskole. I denne ret store Virksomhed forblev han til 1802, da han udnævntes til Premiermajor i sit Regiment. 1803 blev han Bataillonskommandør og 1805 Oberstlieutenant. Under Kjøbenhavns Belejring 1807 lod Peymann 20. Avg. udføre det eneste Udfald, som var anlagt i nogen større Stil. V. førte Hovedkolonnen, men Udfaldet mislykkedes fuldstændig, baade paa Grund af stærk Taage, mindre god Ledelse og den ringe Troppestyrke. V. blev derfor inddraget i den store Undersøgelse i Anledning af Kjøbenhavns Fald og dømtes til at have sin Charge forbrudt. Men da Dommen kundgjordes, var den ved kongl. Resolution formildet til Afsked i Naade og med Pension. Frederik VI ansatte ham endnu s. A. (1809) som Overbefalingsmand over Kystmilitsen i Sjællands nordøstlige Distrikt og gav ham 1811 Obersts Karakter. Endelig blev V. i 1814 paa ny ansat i Armeen som Chef for Kronens Regiment i Helsingør med Anciennitet som Oberst fra 1810. Han blev 1817 Generalmajor, 1826 Kommandør af Danebrog, 1828 Storkors, og 1832 endte han, efter at have tjent Kongen i 70 Aar, sin militære Løbebane med at blive sat à la suite i Armeen som Generallieutenant. 90 Aar gammel døde han 9. Maj 1838 i Kjøbenhavn. — Gift 21. Okt. 1793 med Anne Marie Foss (døbt 18. Maj 1765 † 9. Marts 1802), Datter af Skipper Henr. Mathissen F. og Maria Jensdatter f. Berg, og Enke efter V.s Broder, Told- og Konsumtionsinspektør i Randers Caspar Richard V. (f. 1744 i Kjøbenhavn, † 1792 i Randers).

Mil. Repertorium 1838. *Joh. Lesser.*

Voigtländer, Gabriel, —1642—, Digter og Musiker, var Raadstrompeter i Lybek, da han 1639 kom til Danmark som Kammermusikant, Felt- og Hoftrompeter hos den udvalgte Prins Christian, der holdt Hof i Nykjøbing paa Falster. Ved dennes Ægteskab med Magdalene Sibylle af Sachsen havde den især ved Dresdenerhoffet dyrkede nye italienske Musikstil faaet Indpas i Danmark, og V. var en af dens Tilhængere. 1642 udgav han i Sorø en til Prinsen dediceret Samling af «Allerhand Oden und

Digitized by Google

Lieder» til ganske virkningsfulde Melodier i denne moderne Stil, som imidlertid alle vare laante fra fremmede Komponister. Derimod ere Texterne hans egne; de synes at være blevne til og foredragne blot til Hoffets Fornøjelse, medens den af Prinsen støttede Udgivelse kun er foranlediget ved uavtoriserede Afskrifter og Optryk. Det er især Elskovs- og Drikkeviser i en ret frisk og kvik, om end ofte plump Tone. Samlingen blev flere Gange oplagt i Tyskland, og gjennem Oversættelser i S. Terkelsens Astreæ Sjungekor (XVII, 126) fik denne folkelig-gemytlige Naturdigtning ved Siden af den finere, men mere kunstlede Hyrdepoesi ogsaa i Danmark en ikke ringe Betydning for Overgangen til moderne verdslig Sanglyrik. — Moller tilskriver ogsaa V. en «Lied auf die königl. Festung Glückstadt» (1639), som maaske har vakt Opmærksomheden for ham her hjemme.

Moller, Cimbr. lit. Paludan, Renaissancebev. i Danm. Litt. S. 172. Hammerich, Musiken ved Chr. IV's Hof S. 183 ff. Allg. Deutsche Biographie.

J. Paludan.

Volckersam, s. Folckersam (V, 233).

Wolf, Jacob Andreas, 1749—1819, Mathematiker, Søn af Skipper og Kjøbmand Andreas Schumacher W. (f. 1715 † 1768) og Anne Mette f. Flindt (f. 1714 † 1758) i Nykjøbing paa Falster, var født 26. Juni 1749. Han blev Student 1769, theol. Kand. 1782. Et ved Universitetsfundatsen 1788 oprettet extraordinært Professorat i Mathematik besattes med ham efter Konkurrence med O. Warberg (XVIII, 257). 1803 blev W. ordinær Professor og Inspector ved det pædagogiske Seminariums mathematisk-fysiske Klasse. 1816—17 var han Universitetets Rektor. 1805 optoges han i Videnskabernes Selskab. 14. Dec. 1819 døde han. — Han var gift med Charlotte Amalie f. Giessing († 31. Jan. 1814). — Man skylder ham Oversættelser af forskjelligartede Værker, deriblandt nogle mathematiske Bøger, som benyttedes ved Universitetsundervisningen, og nogle Smaapiecer, deriblandt et mathematisk Universitetsprogram.

Erslew, Forf. Lex. Tidsskr. for Math. 1873 S. 162 f. S. A. Christensen, Mathematikens Udvikling i Danmark og Norge i det 18. Aarh. *H. G. Zeuthen.*

Wolf, Jacob Jacobsen, 1554—1635, Professor og Digter, fødtes i Odense 24. Avg. 1554 som Søn af Kobbersmed Jacob W. Efter Skolegang i Odense og Ribe kom han til Slesvig, hvor hans fædrene Slægt hørte hjemme, og blev tagen i Tjeneste som Ama-

Digitized by Google

nuensis af Generalsuperintendent Paul v. Eitzen (IV, 483). Fra 1577 studerede han dog atter i Kjøbenhavn, støttet af Kansler Niels Kaas, der tog ham i Huset, og hvis Familie han stadig stod i nært Forhold til. Ved hans Hjælp blev W. 1583 Rektor i Ringsted og Aaret efter i Oslo, hvor han senere tillige fik et Kanonikat. 1594 tog han Magistergraden og blev Lektor i sin Fødeby Odense, 1602 Provst i Odense Herred, 1623 ved Oprettelsen af det nye Gymnasium Professor i Theologi og Hebraisk ved dette. W. var en lærd og anset, om end noget stridbar Mand, og stod i Forbindelse med Samtidens betydelige Skribenter. 31. Maj 1635 døde han paa Hjemrejsen fra Kjøbenhavn, hvor han havde opholdt sig i Anledning af en Rangstrid mellem de gejstlige i Odense eller en Proces med sin egen Søn (Stifsøn?). Han var 3 eller 4 Gange gift, formodentlig 1. (1585) med Anna († 1600), Datter af Biskop Jens Nielsen (XII, 241) i Oslo, 2. med Klosterforstander Iver Bertelsens (II, 173) Datter Marine († 1605), 3. (1606) med Else († 1616), en Datter af Domprovst P. Poulsen i Roskilde, og endelig 4. med Anne, Datter af Ernst Elver, Borger i Roskilde. Af disse Ægteskaber havde han mange Børn med en Aldersafstand af 45 Aar.

W. har udgivet latinske Taler og Digte, bl. a. i Anledning af Frederik II's Død og Prinsesse Annas Bryllup i Oslo 1590. En interessantere Frugt af hans Skolevirksomhed her er «Tragoediæ duo, Didonis et Turni» (1591), latinske Skolekomedier i den ældste, mest rudimentære Form og i blot belærende Øjemed. Det er Uddrag af Æneiden, stillede sammen i Dialogform og forbundne ved Prosaindskud og Korvers. Ved Læsningen heraf (thi om Opførelse synes der ikke at have været Tale) haabede han at gjøre Digteren mere tillokkende for Disciplene og at indprente i deres Hukommelse Virgilianske Vendinger og Citater, som det den Gang var Mode at pynte Tale og Skrift med. Handlingen i «Dido» omfatter Æneidens 1.—4. Sang, og i «Turnus» den 7.—13.; begge danne altsaa et Kompendium af den første Halvdel af Digtet, hvilket det var umuligt at komme igjennem i dets fuldstændige Skikkelse, fordi Disciplene i Oslo maatte have en Fjerdedel af Aaret fri til Sognegang. W. udtaler Frygt for, at ikke alle ville synes om denne noget mekaniske Blanding af Epos og Drama, og at man vil bebrejde ham Mangel paa selvstændig Opfindsomhed. Ikke uden Grund; thi end ikke Formen er hans egen. Den er lige laant fra den tyske Humanist Nicodemus Frischlins Tragedier «Dido» (1581), dediceret til den unge Otto Jørgensen Rosenkrantz,

Digitized by Google

der havde været blandt hans Tilhørere, og «Venus» (1584). Kun parafraserer Frischlin «Samtalerne» frit og udvidende i de antikke dramatiske Vers, Senarier, og lader Koret tale i Korjamber, Anapæster og sapphiske Vers, medens W. blot ordret afskriver Virgils Hexametre. Men Frischlins «Venus» begynder paa samme Sted i 1. Sang og med samme Ord som W.s «Dido», og i 4. Sang følger denne omtrent Scene for Scene sit Forbillede.

Noget selvstændigere er den «Jødekrønnike, tilsammenskreven af den hellige Skrift og Josepho», W. udgav som Lektor i Odense 1603. I Rimkrønnikens Versemaal og naivt selvberettende Form lader han her Patriarker, Dommere og Konger gjennemgaa det gamle Testamentes Historie og slutter med en Parafrase i Knittelvers af 4 Davidiske Salmer. Det udførlige Arbejdes poetiske Værd er ikke stort; men at det i sin Tid blev betragtet som en væsentlig Berigelse af Litteraturen, fremgaar af de danske Æredigte, hvormed Mænd som W.s forrige Lærer P. Hegelund, Jon Venusin og Hans Stephanius ledsagede det, og deraf, at W. kunde udgive det paa ny 1634.

Saml. til Fyns Hist. og Topografi X, 166 ff. Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. II. *J. Paludan.*

Wolf, Jacob Wilhelm Nicolai, 1824—75, Skuespiller, Søn af nedennævnte Sognepræst og Professor N. G. W. († 1848), var født i Kjøbenhavn 3. Dec. 1824 og var oprindelig bestemt for Studeringerne, men da hans smukke Sangstemme ved en Skoleexamen havde vakt Opmærksomhed, søgte han Undervisning ved Musikkonservatoriet, og da dette gik ind, tog han Ansættelse som Elev ved det kongl. Theater 1844. Han debuterede 1848 som Joseph i Mehuls Opera «Joseph og hans Brødre» og gjorde Lykke, men efter at have udført flere Tenorpartier tog han, da Udsigterne til at naa videre ved det kongl. Theater vare smaa, i 1852 Engagement ved Christiania Theater, som den Gang agtede at oprette en Opera, og debuterede i Okt. s. A. som Max i «Jægerbruden». Han udførte her med Bifald flere Operapartier samtidig med, at han ogsaa med Held optraadte i Skuespillet, og da hans Stemme, der for øvrigt altid havde haft en særegen Nasallyd, ved Overanstrængelse i 1864 mistede sine højeste Toner, sang han vistnok endnu Barytonpartier, men optraadte siden væsentlig paa Talescenen, hvor han ved sit smidige Skuespillertalent gjorde god Fyldest næsten i alle Genrer, men hvor hans Hovedfag dog altid laa

Digitized by Google

i det moderne Drama. Som Verdensmand og Ræsonnør gav han ofte fortræffelige Figurer saa vel i de udenlandske som i de nordiske Stykker og vilde vistnok længe have været Theatret til stor Nytte, om ikke et Hofteonde (Ischias) havde nødt ham til at trække sig tilbage fra Scenen i 1874 under stor Deltagelse fra Publikums Side. Allerede 7. Febr. 1875 afgik han ved Døden i Christiania. I 1854 havde han ægtet den bekjendte og yndede Skuespillerinde ved Christiania Theater Karen Lucie Johannesen (f. i Bergen 25. Maj 1833, † i Christiania 6. Okt. 1902).

Ny illustr. Tidende 1874 Nr. 9. K. A. Winter-Hjelm, Af Christiania Theaterliv S. 85—93. Fru Lucie Wolfs Livserindringer. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Wolf, Jens Lauridsen, 1584—o. 1660, Boghandler. Om denne af Litteraturen ikke ufortjente Mands tidligste Historie vides kun, hvad han i Fortalen til sin store «Kalender» (11. Jan. 1648) bemærker, nemlig at han da var i sit 64. Aar og i det 40., siden han havde deponeret ved Universitetet under Magnif. Rektor M. Johs. Stephanius og Dekanus M. Christen Longomontanus. Af sidstnævnte har han lært en Del, som hans senere kalendariske Arbejder vise. Men for øvrigt søgte han Erhverv som Boghandler, først i Roskilde og siden i Kjøbenhavn, og som Forfatter af Skrifter, der egnede sig for det store Publikum. Det første Skrift af ham, der nævnes, «Nyttige Fragstykker og Ordsprog» (1624), synes ikke mere bevaret. 1631 udgav han en Salmebog med Joh. Matthesius' Husholdningsundervisning paa Rim samt Joh. Arnds «Sjælens aandelige Lægedom» (ny Udg. 1662). Efter at W. tidligere havde udgivet Almanakker med tilhørende «Prognosticon astrologicum», udkom 1648 hans «Evigvarende Kirke-, politisk og Husholdningskalender» (ny Udg. 1662), et stort Arbejde (i sin Tid gjennemset af Longomontanus), af hvis historiske Tidsregister endnu kan læres noget. Da W. paa sine mange Handelsrejser ogsaa havde besøgt Norge og særlig var bleven godt hjemme i Bergen (1625 fik han Eneret til at holde offentlig Boglade her), benyttede han sine flittig indsamlede Kundskaber til Udgivelsen af en «Norges Beskrivelse» (1651), der ved sin varme Skildring af Landets Natur og Folkets Historie og ved sin let læselige Fremstilling vistnok er falden i god Jord, i alt Fald optryktes den senere paa ny. Større Betydning har dog hans Hovedværk, «Encomion Regni Daniæ, d. e. Danmarkes Riges Lov» (1654), der endnu kan yde gode Oplysninger om meget i den Tids Forhold, særlig i topografisk og historisk

Digitized by Google

Henseende. — Det antages, at W. senere har trukket sig tilbage fra Forretningerne; men endnu 1658 var han dog ved fuld Aandskraft, som et interessant Brev fra ham angaaende flere af den Tids politiske Personligheder viser. Hans Dødsaar er næppe kjendt.

Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I, 182 ff. Danske Mag. 5. R. II, 207 f. Nyerup, Efterretn. om Fred. III, S. 428 ff. *H. F. Rørdam.*

Wolf, Niels Giessing, 1779—1848, Præst, var født 6. Avg. 1779 i Kjøbenhavn og Søn af Sognepræst i Tingsted paa Falster Christen W. († 1814) og Johanne Marie f. Giessing. Han blev Student fra Vordingborg Latinskole 1796 og theologisk Kandidat 1803. I Foraaret 1804 udgik han som ordineret Missionær til Holsteinborg i Grønland, hvor han 6. Avg. 1806 ægtede sin fra Danmark komne forlovede Augusta Margrethe Didrichsen (f. 10. Febr. 1788 † 6. Febr. 1865), Datter af Justitsraad Didrik D. 1807 forflyttedes han til Godthaab for eventuelt at overtage Forstanderposten for et Seminarium, som agtedes oprettet der, medens han dog tillige der fra skulde betjene Holsteinborg-Sukkertoppens Missionariat. Paa Grund af de ulykkelige Krigsforhold, der for en stor Del hindrede Forbindelsen med og Tilførselen fra Moderlandet, og et Barns betænkelige Sygdomstilstand saa han sig nødsaget til at hjemsende sin Hustru og 2 Børn 1809. I hele 2 Aar fik han ingen Efterretning fra eller om dem, og da ogsaa hans Helbred var stærkt medtaget, rejste han 1811 hjem med en lille Galease, som Inspektøren maatte lade gaa til Danmark «for at bringe saa mange Tærere som muligt fra Grønland». 1813 blev han kaldet til Sognepræst for Præstø og Skibbinge i Sjælland, hvor han tilbragte nogle lykkelige Aar, indtil han efter Missionskollegiets Ønske 1821 blev forflyttet til Præsteembedet for Frederiks Hospital og Citadellet Frederikshavn, og efter 1822 at være bleven udnævnt til Lektor i grønlandsk Sprog beskikkedes han 1823 til Præst ved Vartov, hvor han ikke blot ved sin Veltalenhed samlede en talrig Tilhørerkreds, men ogsaa i høj Grad vandt de gamles Yndest. Imidlertid gjorde økonomiske Hensyn det ønskeligt for ham med sin store Familie (6 Sønner og 3 Døtre) at søge forøgede Indtægter, og 1839 blev han Sognepræst for Helliggejstes Menighed i Kjøbenhavn. Men hans Kraft, som allerede da var begyndt at svigte ham, blev saa at sige helt brudt ved et heftigt Nerveslag i Nov. 1842, saa at han i Begyndelsen af 1845 maatte tage sin Afsked. Han døde 16. Okt. 1848.

Digitized by Google

Kun enkelte af hans danske Prædikener og Taler bleve trykte og findes vel næppe mere, men i «Videnskabelige Forhandlinger ved Sjællands Stifts Landemode for 1816» haves en af ham forfattet klar og grundig Afhandling «om de nærværende Hindringer for det grønlandske Missionsvæsens Fremme og Forslag til at afværge dem», som i alt væsentligt danner Grundlaget for den ved kongl. Resolution af 27. Dec. 1844 fastsatte og endnu bestaaende Ordning af samme. Af bibelske Skrifter oversatte han Salmerne, Jesaja og Salomos Ordsprog, samt fuldførte den af Fabricius paabegyndte Oversættelse af 1. Mosebog. Disse i øvrigt mindre heldige Oversættelser bleve trykte i Aarene 1822—28, formentlig paa Bekostning eller dog med Understøttelse af det danske Bibelselskab.

Selmer, Nekrol. Saml. I, 375 ff. *H. F. Jørgensen.*

Volf, Peter Rudolf, f. 1838, Præst. R. V. er Søn af Sognepræst i Naur og Sir H. J. Chr. Fr. V. († 6. Dec. 1881) og Christiane Henriette f. Colding og født 25. Avg. 1838. Ved Moderens tidlige Død (5. April 1844) kom han i Huset hos hendes Broder, Provst Colding i Odense, fra hvilken Bys lærde Skole han dimitteredes 1857. Som Student dyrkede han med særlig Forkjærlighed de semitiske Sprog og opnaaede 1861 Akcessit for en Prisafhandling i østerlandsk Filologi. I Studentertiden aabnedes ligeledes hans Øjne for Nødvendigheden af et kraftigt missionerende Arbejde i de store, delvis afkristnede Byer, og hermed er den anden, dybt gaaende Interesse, som særtegner V., brudt igjennem. I 1859 foretog han en Rejse i England, og 1860 udgav han en Oversættelse af Guthrie: Hovedstaden, dens Synder og Sorger. Som Alumnus paa Borchs Kollegium 1863—65 tog han theol. Attestats 1864 og virkede derefter i Hovedstaden som Manuduktør og Lærer ved Missionsskolen i nogle Aar.

Stærkt paavirket af Blædel blev han Medstifter af «Kirkelig Forening for Indre Mission i Kjøbenhavn», arbejdede praktisk i den og var Medlem af Bestyrelsen 1865—67. — Han ægtede 11. Nov. 1865 sit Sødskendebarn, Cathrine Groot Colding (f. 1. Okt. 1835), Datter af Distriktslæge, Dr. med. J. C. C. og Cathrine f. Groot, og virkede som Kapellan i Ballerup-Maalev 1867—70, senere som Kapellan p. l. i Farum-Værløse 1870—74. Af Komiteen for Opførelsen af St. Stefans Kirke paa Nørrebro, hvis Drivfjeder Frimodt var, blev han udset til Kirkens første Sognepræst. Ved Stefans Kirke og i det stadig voxende Sogn øvede han sin Manddoms-

Digitized by Google

gjerning i 25 Aar fra 1874—99. Hans varme Kjærlighed til Guds Riges Fremvæxt under alle Former, hans utrættelige Flid og jævne, stille Færden i den store, fattige Befolkning vandt Forstaaelse og almindelig Paaskjønnelse. En hel Række, for vor Hovedstad delvis ukjendte, kristelige Menighedsgjerninger kaldtes til Live, f. Ex. St. Stefans Sognemission, Prinsesse Thyras Asyl, Marthaforeningen osv. 1896 fik han Missionshuset Karmel opført for St. Stefans Sogn.

Men over Arbejdet i det store Sogn, fra hvilket Hellig Kors Sogn udskiltes 1890, glemte V. ikke sin dobbelte Ungdomskjærlighed til det gamle Testamente og til Indre Mission i hele Hovedstaden. Som Udslag af den første skal nævnes, at han i 1875 erhvervede Licentiatgraden for en Afhandling om Integriteten af Zacharias og derefter holdt Forelæsninger ved Universitetet i nogle Semestre, ligesom han ogsaa var Medlem af Censorkomiteen ved theolog. Embedsexamen 1887—99. Den theologiske Doktorgrad erholdt han ved Universitetet i Rostock 1888 for Afhandlingen: «Die 70 Wochen Daniels». Han udgav en paa de studerende beregnet videnskabelig Fortolkning af Profeten Zacharias og i mere populær Form Udlægninger af samme Profet og af Esaias, Hoseas og Joel. Han er Medstifter og Medlem af Bestyrelsen af «Israelsmissionen». Hans Kjærlighed til og aktive Deltagelse i Indre Mission gjorde, at han sad i dens Bestyrelse 1878—99, de sidste 13 Aar som dens Formand efter Stein. Særlig ledede han Bymissionen, Boghandelen og Magdalenehjemmet, hvis Formand han en Tid var. Han har skrevet Indre Missions Historie (1870), J. A. Bengels og Wicherns Levned og leveret mange Bidrag til Blade og Tidsskrifter. I den endnu standende Strid om Vielse eller borgerlig Ægteforening har han taget aktiv Del ved større og mindre Lejlighedsskrifter, blandt hvilke: «Ægteskabsskilsmisse og fraskiltes Vielse» (1885). Af andre Virksomheder skal nævnes, at V. var Medlem af Kommissionen om Kjøbenhavns kirkelige Forhold 1890, af Komiteen, der fremkom med Forslag til Salmebog for «Kirke og Hjem», og end videre Formand for Bestyrelsen af den (nu nedlagte) Pigeasylskole.

1899 udnævntes V. til Sognepræst for Store Heddinge og 2. Stiftsprovst for Sjællands Stift med Forpligtelse til at visitere i de 3 Amter.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 291. Universitetets Indbydelsesskrift (1876). Stamtavle over Slægten Wolf, udg. af Böttiger, 1885.

H. M. Fenger.

Digitized by Google

Wolf, Zacharias, 1667—1726, gottorpsk Officer, var født i den svensk-tyske Provins Bremen 7. Febr. 1667; hans Fader, der ogsaa hed Z. W., var svensk Oberstlieutenant, hans Moder hed Marie f. Kuhlmann. Som ganske ung blev W. sendt udenlands med den svenske Oberst v. Kempen, og var bl. a. Vidne til Wiens Befrielse (1683). 1687 blev han ansat ved den svenske Fortifikationsetat i Pommern, men traadte et Par Aar senere i gottorpsk Tjeneste, hvor han 1694 blev Ingeniørkapitajn. Han ledede Opførelsen af de gottorpske «Linjer», der skulde spærre Adgangen til Ejdersted, og kommanderede selv Holmer Skanse, da denne 1697 af de danske blev tvungen til Overgivelse. Hertugen anerkjendte den tapre Modstand, W. havde ydet, ved at udnævne ham til Major og lod ham kort efter begynde forfra paa Anlæggene. Under Tønnings Belejring 1700 var W. højstbefalende Ingeniørofficer og havde ved den udmærkede Maade, hvorpaa han ledede Forsvarsarbejderne, sin store Andel i, at Fæstningen holdt sig, indtil Gottorps allierede befriede den ved at falde ind i Holsten.

W. blev s. A. udnævnt til Oberstlieutenant og Vicekommandant i Tønning, 1703 til Oberst og virkelig Kommandant. I de følgende Aar arbejdede han videre paa at forstærke sin Fæstning, samtidig med at han fandt Anvendelse for sin Duelighed som Ingeniør i fredeligt Øjemed ved Anlæg af Diger og Regulering af Ejderens Udløb. Da Krigen mellem Danmark og Sverige atter brød ud 1709, holdt Gottorp sig tilsyneladende nevtralt, og W. havde anvendt de faa Tropper, der stod til hans Raadighed, til en Kordon, der skulde skjærme de fyrstelige Lande mod den trindt om hærgende Pest, da Stenbock 31. Dec. 1712 rykkede ind i Holsten. W. fik fra Landets Administrator Christian August det strængeste Paalæg om ikke at lade fremmede Tropper slippe ind i Tønning, men dette var kun Administratorens officielle Standpunkt; i Virkeligheden pønsede han kun paa af al Formue at støtte Stenbock, og saa var det, at de gottorpske Ministre og den svenske Feltmarskal bleve enige om «et saa listigt Skjælmsstykke, at det søger sin Lige i Historien» (C. Paludan-Müller). Ved en falsk Ordre, underskreven med den umyndige Hertug Carl Frederiks Navn, prøvede de paa at faa W. til at aabne Tønnings Porte for den svenske Hær for siden, hvis det gik galt, at kunne kaste Skylden over paa Kommandantens Malkonduite. W. fik dog den smukke Plan til at strande ved at kræve Hertugens Ordre be-

Digitized by Google

kræftet af Administratoren, og først efter at dette var sket, kom Stenbock ind i Fæstningen (14. Febr.). 3 Maaneder senere maatte Stenbock som bekjendt overgive sig og hele sin Hær. W. havde med den svage Styrke, han raadede over, næppe kunnet holde Tønning ret længe mod et alvorligt Angreb; men i Overensstemmelse med Stenbocks Kapitulation blev Fæstningen i Resten af Aaret kun blokeret, og W., der i Sept. blev udnævnt til Generalmajor, blev derfor først 7. Febr. 1714, da alle Forraad vare opbrugte, nødsaget til at overgive Fæstningen. Forinden havde W. faaet Paalæg om at brænde alle Papirer og at give en usandfærdig Forklaring af Forholdet til Stenbock; men W. var atter for klog til at sætte sit Hoved paa Spil for at redde andre, og sammen med Fæstningen fik Kong Frederik IV derfor uomstødelige Beviser paa Gottorpernes Tvetungethed, deriblandt Kommandantskabets under Belejringen førte Dagbog, som Kongen lod trykke.

Da Hertug Carl Frederik 1720 havde overtaget Regeringen i sine holstenske Besiddelser, og da en Undersøgelse havde godtgjort, at W. havde handlet som en tro og ærlig Soldat, gav Hertugen ham atter Kommandoen over sin, rigtignok stærkt reducerede Armé, 1725 tillige Sæde i Landets Regering; men 5. April 1726 døde W. i Kiel. Han efterlod en Samling af Kort og Planer over Befæstninger, Belejringer og Slag, der ere komne til Nytte ved Arbejder vedrørende hans Tids Krigshistorie.

W. var gift 1. med Christiane f. Wetken († 18. Okt. 1708), Datter af Justitsraad og Landfoged Herman W., 2. (13. Febr. 1711) med Magdalene Dorothea f. Müller († 29. Juli 1713), Datter af dansk Kancellisekretær Peter M.

J. B. May, Ehrengedächtniss des Herrn Z. W. (1726). Mil. Repert. VI, 208 ff. Krigen 1700, udg. af Generalstaben. Hist. Tidsskr. 4. R. VI. Abdruck des von Z. W. gehaltenen Journals (1714). *H. W. Harbou.*

Wolfburg, Morten Caspar, 1686—1729, Præst, blev født i Fjellerup Præstegaard i Fyn 22. Maj 1686. Hans Fader, Jochum Frederik W. († 1718) var den Gang Præst for Fjelsted og Harrendrup Sogne og blev selv sin Søns meget strænge Lærer. Drengen var et Vidunder i Lærenemhed. Da Biskop Kingo en Gang var paa Visitats i Præstegaarden, skulde Barnet brillere for Biskoppen med alle sine Kundskaber; men da han ikke blot talte flydende Græsk, men endogsaa kjendte de æoliske og andre Dialekter, afbrød Faderen ham paa Latin: «Ikke for kunstigt, min Dreng, at

Digitized by Google

Biskoppen kan forstaa dig». 9 Aar gammel (1695) blev han Student, og da han var 11 Aar optraadte han som Respondens ved en Disputats paa Borchs Kollegium og vakte umaadelig Opsigt ved sit Græsk, saa at Efterretningen om hans fænomenale Dygtighed kom i udenlandske Tidsskrifter. Ogsaa ved Hoffet blev han fremstillet og vakte der stor Moro. 1699 fik han Attestats. 1700—02 var han i Udlandet, mest i Frankrig, og forlovede sig her med et fransk Fruentimmer, der fulgte tilbage med ham til Danmark og blev Gouvernante paa forskjellige Herregaarde i Fyen. 1704—07 var W. Alumnus paa Borchs Kollegium og tog Magistergraden 1706. Hans forlovede, der konditionerede paa Herregaarden Sandholt, skaffede ham 1710 Kaldsbrev paa V. Hæsinge-Sandholt Præsteembede; men Stridigheder om Kaldsretten førte til, at W.s Kaldsbrev blev kasseret. 1712 blev han Præst paa Avernakø, men da han nu skulde have sit Ægteskab ordnet, kom det for Dagen, at Bruden ikke alene var Katholik, men ogsaa allerede var gift og var løbet bort fra sin Mand. Imidlertid var W. bragt i økonomisk Afhængighed af hende, og sine Penge vilde hun have tilbage. Saa fik hun 1714 W. gift med en 51aarig Enke efter Possementmager P. Hagendal i Kjøbenhavn, Sidsel Kirstine Jensdatter f. Riber († 1743); men Giftermaalet tjente kun uhæderlige Lovtrækkeres Pengespekulationer og bragte en Række Elendigheder over den ulykkelige W. Den upraktiske Mand sad paa sin afsides Ø fordybet i sine lærde Studier. 1716 fik han udgivet som Prøve paa et stort anlagt Bibelværk «Judas' almindelige Brev» paa Græsk med sidestillet Oversættelse i 6 Sprog og med hostegnet Forklaring, og 1717 efter mange Besværligheder sit Livs Hovedværk «Observationes sacræ in Novum Testamentum» (udkom med nyt Titelblad 1738), en Række kritisk-exegetiske Bemærkninger i lexikalsk Form til det ny Testamente i Tilslutning til den engelske Kritiker Edw. Leighs Arbejder; men denne Bog kostede ham, siger han selv, hele hans timelige Velfærd. Det betydelige Værk var blevet trykt i Leipzig paa en flensborgsk Boghandlers Bekostning. Næppe forelaa det færdigtrykt med en varm Anbefaling paa Titelbladet fra den theol. Professor Hans Bartholin (I, 561), før han i Juni 1717 indsendte Andragende til Biskop Worm som det theologiske Fakultets Dekan om at maatte admitteres til den theol. Licentiatgrad. Men dette blev Anledning til, at der inden for det theol. Fakultet udbrød en Krig, som med alle Lidenskabens Vaaben blev ført i 3—4 Aar, ikke til Ære for nogen Part. Fra Bi-

Digitized by Google

skoppens Side var det det gamle Had til H. Bartholin, der skulde have Luft, og W. blev brugt som Syndebuk. Til Begyndelse blev Bogen konfiskeret; W. skulde tilbagekalde sine «forskrækkelige Vildfarelser» og offentlig vedgaa den Forargelse, han havde givet ved sit Skrift, «hvis Lige næppe er til Trykken befordret her i Rigerne». Saa kom Boghandleren fra Flensborg og spurgte Regeringen, hvem der skulde godtgjøre ham hans mange Penge for den beslaglagte Bog. Fortrædiget paa enhver Maade besluttede da W. strax efter Nytaar 1721 i sin Fortvivlelse at forlade sit Embede for mulig i Udlandet at finde Ansættelse ved et eller andet Gymnasium. Med et helt forvildet Ydre fremstillede han sig for Biskop Lodberg i Odense og tilkjendegav ham sit Forsæt. Biskoppen ansaa det ikke for alvorlig ment, og W. rejste. Efter hans Bortrejse nedsattes der Provsteret mod ham, og hans Embede blev bortgivet til en anden. Et Par Maaneder efter kom W. imidlertid tilbage til Fyn — han var ikke naaet videre end til Leipzig — og bønfaldt Kongen om Tilgivelse; efter gjentagne Ansøgninger bevilgedes det, at Processen mod ham maatte bortfalde, og at han maatte befordres til andet Embede. 1722 udnævntes han til Præst i Ølgod og Streluf paa Jyllands Vestkyst; men næppe havde han været der et Aars Tid, før han, rimeligvis ved Foranstaltning fra de gamle Kreditorer, blev kaldet (1724) af den forgjældede Kapitajn Wilh. Stockfleth paa Brahesholm til Præst i Søllested og Vedtofte (ved Assens). W. havde imidlertid i Aarenes Løb udsendt et Par theologiske Stridsskrifter (mod Professor Trellund), og 1724 udgav han en obscøn Satire, men Nøglen til dens Forstaaelse fattes. Han kunde endnu 1728 dimittere en Student til Universitetet med et græsk Testimonium. I yderlig Elendighed og Smuds døde han 1. Juni 1729. Har W. haft store Fejl, saa er han ogsaa ved andres Skyld bragt i mange Ulykker, og det maa regnes ham til nogen Undskyldning, at han med alle sine rige Evner har været et ulykkeligt, forkvaklet Menneske fra sin tidlige Barndom.

Kirkeh. Saml. 3. R. IV, 51 ff.; 4. R. I, 621 ff. Fallesens Theol. Maanedsskrivt VI, 686 ff. H. Rørdam, Hist. Saml. og Studier I, 363. Worm, Lex. over lærde Mænd.

A. Jantzen.

Wolfen, Johann Conrad, 1656—1730, Læge og Bibliothekar. Han var født i Zerbst 14. Maj 1656 og var en Søn af Livkirurgen hos Fyrsten af Anhalt Ido W. Efter at have fore-

Digitized by Google

taget en stor Studierejse og erhvervet sig den medicinske Doktorgrad i Padua blev han 1692 antaget til som Livlæge at ledsage den danske Kronprins Frederik paa dennes Udenlandsrejse og kom paa denne Maade det følgende Aar til Danmark, hvor han ved Siden af sin Livlægestilling 1694 beskikkedes til Vicebibliothekar ved det kongl. Bibliothek for at assistere Willum Worm, uden Løn, men med Udsigt til at arve dennes Embede ved Bibliotheket, hvad han ogsaa opnaaede (1704). I denne Stilling synes han, i alt Fald i de tidligere Aar, at have virket med Iver og Interesse, ligesom han overhovedet var en Mand med betydelig litterær Indsigt og mange Kundskaber — at dømme efter de anerkjendende Vidnesbyrd, han har faaet af Rostgaard, Gram og andre kompetente samtidige. Litterære Produktioner af ham kjendes nemlig ikke. Et yderligere Vidnesbyrd om hans Bogindsigt og Lærdom afgiver den udmærkede og righoldige Bogsamling, han havde erhvervet sig, og som efter hans Død, 27. Juni 1730, blev bortsolgt ved offentlig Avktion af hans Enke, om hvis personlige Forhold i øvrigt intet nærmere vides. Største Delen af hans Haandskriftsamling kjøbtes af Gram og kom derigjennem senere til det kongl. Bibliothek. I Anseelse og Yndest stod han til sin Død, særlig ved Hoffet og hos Frederik IV, hvem han stadig ledsagede paa Rejser i Ind- og Udland. 1699 udnævntes han til Justitsraad, 1721 til Etatsraad, og samtidig fik han et Tillæg af 500 Rdl. til sin Livlægeløn.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 168. Werlauff, Det store kongelige Bibliothek. Bruun, Fr. Rostgaard. J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—1750.

Jul. Petersen.

Wolff, Abraham Alexander, 1801—91, jødisk Theolog, Overrabbiner, var født i Darmstadt 29. April 1801 som yngste Søn af Alexander W. og Henriette f. Gans. Faderen var Kjøbmand, men havde gjort grundige Studier, saa at han endnu i sine ældre Aar fungerede som Rabbiner under Vakance og som Censor ved de hessiske Rabbinatsexamina. Sønnen, hvis Begavelse tidlig viste sig, undervistes dels paa Gymnasiet og af private Lærere i de almindelige Fag, dels af Faderen og Overrabbineren C. Mecklenburg i de rabbinske Fag. Som Student gik han til Mainz for særlig at lægge sig efter Thalmud, og da han ikke følte sig tilfreds her, til Würzburg, hvor Overrabbiner Abraham Bing ledede en thalmudisk Højskole, og hvor han samtidig studerede ved Universitetet, ved

Digitized by Google

hvilket han navnlig kom til at staa Professor Fischer nær. Under sit Ophold i Würzburg oplevede han — der i sit lange Liv blev Vidne til saa mange Begivenheder af de forskjelligste Arter — i Aaret 1819 den allerførste Explosion af «Jødefejden», som Bevægelsen kaldtes, da dens sidste Dønninger naaede Danmark. Blandt hans medstuderende vare Creizenach, senere Leder af Reformpartiet i Frankfurt a. M., og Bernays, senere «Chacham» i Hamburg, den første tyske Rabbiner, som forenede grundig Universitetsdannelse med de traditionelle jødisk-theologiske Studier. W. gik et Skridt videre, i det han afsluttede sine Universitetsstudier med at tage den filosofiske Doktorgrad. For eventuelt at kunne faa Ansættelse i sit Fødeland Hessen absolverede han Doktorexamen og forelagde sin Dissertation i Giessen 1821. Næste Aar udgav han sin Doktorafhandling (om Profeten Habakuk) i forøget Skikkelse, fortsatte derefter sine theologiske Studier, fik Ordination som Rabbiner og skrev (1825) en kortfattet Lærebog i den jødiske Religion, hvis Plan han i et samtidig udgivet Skrift udviklede. Hans hurtige Opfattelsesevne, store Flid og omfattende Viden havde allerede paa Studieanstalterne lagt sig for Dagen, og de udgivne Bøger vidnede paa ny om hans Studiers Omfang og Fylde, men tillige om en betydelig Fremstillingsevne. Da kort Tid efter Vakance indtraadte i Giessen, valgtes han (1826) til Landrabbiner for denne By og det tilliggende øvrehessiske Distrikt, og han kunde nu 30. Nov. 1826 ægte Johanne Goldschmidt (f. 4. Maj 1806 † 2. Febr. 1876) fra Frankfurt a. M. I Giessen kom alt hans ualmindelige Evner som Prædikant til at udfolde sig, men han kom ikke til at virke længe i sit Fødeland.

I Kjøbenhavn var 8. November 1827 den gamle Overrabbiner Abraham Gedalia død, og Menighedens Styrelse søgte til Præst en Mand, der forenede den moderne Dannelse med den gamle rabbinske, særlig ogsaa var i Stand til at holde Prædikener, som den yngre Del af Menigheden krævede det. Efter at forskjellige andre Forhandlinger ikke havde ført til noget Maal, henledtes Opmærksomheden paa W.; 8. Okt. 1828 valgtes han til Præst, og 8. Maj 1829 kom han til Kjøbenhavn. Baade den mundtlige Tradition og skrevne Meddelelser (f. Ex. P. V. Jacobsens Breve) fortælle om den Deltagelse og naive Nysgjærrighed, med hvilken man modtog den nye Overrabbiner. Man havde vel tidligere hørt den højtbegavede Mannheimer, men dennes Virksomhed i Kjøbenhavn var jo hurtig blevet afbrudt (XI, 96 f.) Den 28aarige W., som endda ved sin

Digitized by Google

slanke Skikkelse og sit udtryksfulde, om end ikke smukke, Ansigt saa yngre ud, vakte strax ved sin første Prædiken Begejstring, ogsaa hos saadanne ældre Menighedsmedlemmer, som paa Forhaand havde stillet sig noget afvisende; hans Samtaler om thalmudiske Themata med de paa dette Omraade lærde viste, at han fuldt beherskede den store rabbinske Litteratur, hans Livfuldhed og elskværdige Omgangsformer vandt hans Menighed under det daglige Samkvem, og ved sine Forhandlinger med Øvrighederne fandt han fuld Anerkjendelse hos disse. Han sluttede sig helt til Danmark og helt til sin Menighed.

I religiøs Henseende tilhørte han da — og til sin Død — Centrumspartiet. Han kunde derfor aldrig tilfredsstille de yderligstgaaende Reformvenners Krav og vandt heller ikke fuldt de gammelorthodoxes Tillid, men Menighedens Hovedmasse flokkedes hurtig om ham i oprigtig Kjærlighed og Beundring og trængtes om at faa Adgang til at høre hans Prædikener. Det lykkedes da ogsaa hurtig W. i Forbindelse med indflydelsesrige Venner at faa Midler samlet til Opbyggelse af en stor Synagoge, der havde været savnet, siden den gamle ved Branden 1795 var gaaet til Grunde; i Foraaret 1833 var Bygningen færdig, og W. kunde indvie Synagogen og den Prædikestol, han i næsten 2 Menneskealdre med usvækket ungdommelig Begejstring skulde betræde. Ved Ordningen af Gudstjenesten, i Overensstemmelse med en 1833 af W. udgivet Agende, udelodes intet som helst væsentligt af de gamle hebraiske Bønner, men W. viste atter et betydeligt Talent til smagfuldt at ordne og forskjønne det gamle, i det bl. a. Korsang indførtes. Nu kunde alle komme til at høre Prædikenerne, som regelmæssig holdtes hver Sabbath og Festdag, mest paa Tysk, først fra 1848 udelukkende paa Dansk. W. overtog nu ogsaa Konfirmationsundervisningen (som Kateketen Dr. E. Levison havde ledet efter Mannheimers Bortrejse) og lod utrættelig sit Ord lyde ved Vielser, Omskærelser, Jordefærd, Menighedsforeningernes Festligheder osv.; indad til og udad til repræsenterede han Jødedommen, saa at han navnlig i den første Halvdel af sin Virksomhed i Kjøbenhavn indtog en enestaaende Stilling. Ogsaa Provinsmenighederne hyldede ham, naar han besøgte dem, navnlig ved Konfirmationer eller ved Synagogeindvielser. Først senere beklagede man, at han ikke havde benyttet sin enestaaende Indflydelse, medens den religiøse Følelse i Menigheden i det hele endnu var saa levende, til at grundlægge Institutioner, først og fremmest Skoler, der kunde betrygge Menig-

Digitized by Google

hedens Fremtid, men i hin Tid tænktes der næppe paa Kritik lige over for den begejstrede og begejstrende Taler og den vindende Personlighed, som tillige vidste at haandhæve sin Stillings Værdighed. Hans Indflydelse paa de dannedes Kredse viste sig ogsaa derigjennem, at Forældre ikke lod deres Børn døbe, som i Aarhundredets første Aartier var sket, for at skaffe Børnene fremtidig Adgang til Embeder; efter at Grundloven 1849 var givet og dens Ord fuldt blev udført i Livet, faldt denne Fare for Menigheden bort.

At de yderligstgaaende ikke helt havde forsonet sig med W., viste sig efter hans 25 Aars Jubilæum, som havde skaffet ham Ridderkorset. De gammelorthodoxe kunde ikke forsone sig med at se Overrabbineren bære et Ordenstegn i Korsets Form, selv om han ikke anlagde det i Synagogen. Og Reformvennerne begyndte kort efter en ny Reformbevægelse, som vel løb ud i Sandet men efterlod en Del Indifferentisme lige over for Synagogen. Deltagelsen i Gudstjenesten var i øvrigt bleven lettet ved en af W. — efter Opfordring af Religionsskolen — 1856 udgivet dansk Oversættelse af den hebraiske Bønnebog med tilføjede egne danske Bønner. Næste Aar udkom en — tidligere psevdonymt fremkommet — Afhandling om middelalderlige synagogale Poesier, og i 1864 en ny Bearbejdelse af hans Lærebog i Religion. Tillige optraadte han udad til som Forsvarer for Jødedommen, saaledes — anonymt — mod den ligeledes anonyme Provst J. R. Damkier, og mod Rigsdagsudtalelser i Anledning af de nye Bestemmelser om Jødernes Edsfæstelse. Et stort polemisk Værk, «Thalmudfjender», vakte betydelig Interesse, da han samtidig med, at hans 50aarige Jubilæum (1878) fejredes, offentliggjorde det til Forsvar mod Udtalelser af Blædel, Koch og Martensen. En overordentlig stor Mængde af Lejlighedstaler (særlig fra Begravelser) og nogle Prædikener udkom i Aarenes Løb, de ældre paa Tysk, senere paa Dansk, enkelte ogsaa i Oversættelser. Det omfangsrigeste Værk, der bærer hans Navn, en ny dansk Oversættelse af de fem Mosebøger og tilhørende Profetafsnit, begyndte han først at udarbejde — atter efter Religionsskolens Opfordring — da han var 84 Aar gammel. En Revision, som nævnte Skoles Bestyrelse skulde foretage, viste sig dog at maatte være saa omfattende, at Bogens sidste Hæfte først kunde udkomme efter W.s Død. Fuldt lærte han aldrig at beherske det danske Sprog. Dette bevirkede bl. a., at den yngre Slægt ikke med den Tilfredsstillelse hørte hans Taler som den ældre. Paa den anden Side foraarsagede hans ualmindelig langvarige Virksomhed, at han, der

Digitized by Google

havde konfirmeret og viet ofte 3 Slægtled, kom i en inderlig Berøring med alle Menighedens Familier, saa at Hengivenheden for ham i det hele blev usvækket til hans høje Alder. Baade de aandelige og legemlige Betingelser for at kunne røgte sit Embede bevarede han længe i ualmindelig Grad og ikke mindre sin varme Interesse for Menigheden og sin Glæde ved Virksomheden, der bragte ham til at overse uundgaaelige Skuffelser. Hans lyse Sind og hans Gudstillid førte ham ogsaa let over mødende Sorger, som Tabet af Hustruen kort før Guldbryllupsdagen, og han glædede sig med barnligt Sind over alle Udmærkelser, der ved hans talrige Jubilæer bleve ham til Del, som Udnævnelsen til Professor (1871), Kommandørkorset (1888) og et Ordenstegn fra hans Fødeland, ligesom ogsaa over Anerkjendelsesskrivelser fra Institutioner i Udlandet og over de Tegn paa Taknemmelighed, Menigheden viste ham ved Stiftelsen af et Legat i hans Navn, Prægning af en Medaille til hans Ære, eller som Enkeltmand bragte ham. I sine sidste Leveaar var han af og til sengeliggende og led noget under Alderdommens Besværligheder, men hans Aand var endnu ungdommelig livlig, da han efter et langt, virksomt og lykkeligt Liv afgik ved Døden 3. Dec. 1891.

Erslew, Forf. Lex. Rosenhoff, Almanak 1855. *D. Simonsen.*

Wolff, Adolf Wilhelm, 1815—92, Advokat, Søn af nedennævnte Rektor Friedrich Karl W., var født 13. Dec. 1815 i Flensborg. Han studerede i Kiel og Berlin, tog 1841 juridisk Examen, 1843 den juridiske Doktorgrad, var et Aars Tid Privatdocent i Kiel og nedsatte sig 1844 som Advokat i Flensborg, fra 1847 tillige som Notar. 1853 mistede han sine Bestallinger, men fik dem Aaret efter tilbage og blev 1858 Appellationsretsadvokat, overtog 1859 Godset Lytjenhorn ved Læk, som hans Hustru Therese Christiane Henriette f. thor Straten (f. 29. Jan. 1828), hvem han ægtede 7. Maj 1858, havde arvet efter sin Fader, Hinrich thor S., og gjenoptog 1865 sin Sagførervirksomhed. Han var flere Gange en dygtig Defensor for danske Redaktører i vanskelige Pressesager. 1869 blev han preussisk Justitsraad, nedlagde 1879 sin Praxis og døde 2. Jan. 1892 i Flensborg.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Wolff, Emil Theodor, 1818—96, Agrikulturkemiker. W. var født 30. Avg. 1818 i Flensborg og Broder til foran nævnte A. W. W.

Digitized by Google

Fra 1838—43 studerede han i Kiel, Kjøbenhavn og Berlin, først Medicin, derpaa Naturvidenskab, især Kemi. 1843 tog han Doktorgraden i Berlin og blev s. A. Assistent ved det kemiske Laboratorium i Halle, 1847 Docent ved Landbrugsinstituttet i Brösa ved Bautzen, 1851 Kemiker ved Forsøgsstationen i Möckern ved Leipzig, 1854 Professor i Agrikulturkemi ved Landbrugsakademiet i Hohenheim (Württemberg) og derpaa Forstander for den der i 1866 oprettede Forsøgsstation, som han ledede til sin Død, 26. Nov. 1896. Hans videnskabelige (især kemisk-mineralogiske og geologiske) Arbejder ere ikke af større Betydning, men han udfoldede en betydningsfuld Lærer- og Skribentvirksomhed. Foruden forskjellige Samlerværker (over den organiske Kemis Kildelitteratur, over Elementæranalyser og Askeanalyser) har han udgivet fortjenstfulde Lære- og Haandbøger i flere Grene af Agrikulturkemien, hvoraf adskillige bleve oversatte paa flere Sprog, hans praktiske Gødningslære ogsaa paa Dansk ved J. V. T. Hertel (2. Udg. 1876).

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *S. M. Jørgensen.*

Wolff, Ernst Frederik, 1734—, Handelsmand, var født i Christiania (døbt 29. Juni 1734) og Søn af Frants Christopher W. og Ingér Frederiksdatter Bruun. Som bekjendt, bestod lige siden Slutningen af det 17. Aarhundrede en Koloni af norske Handelsmænd i London, der rekruteredes bl. A. gjennem fra Moderlandet forskrevne Kommis'er. Paa den Maade kom Brødrene Georg (se ndfr.) og Ernst W. til London. Ernst W., der maaske stod uden for Broderens Firma, skal have stiftet et norsk Legat, men har dog især gjort sig bekjendt som Forfatter. Man har fra hans Haand en dansk-engelsk Ordbog (1779), en Haandbog for Trælasthandlen («Den norske Lastdrager»), der oplevede mindst 4 Oplag, og endelig den som historisk Kildeskrift fremdeles ikke uvigtige Bog «Samlinger til Historien af den danske og norske Kirke i London» (1802). Den Wolffske Familie synes at have været varmt kirkelig interesseret, og flere af den, deriblandt E. W., have været den nys nævnte Kirkes Forstandere. J. G. Rist har ellers (Lebenserinnerungen I, 386) bemærket, at Familien senere var paavirket af Methodismen. E. W.s Dødsaar kjendes ikke; han levede 1808, men var død før 1819.

L. Daae, Nordmænds Udvandringer til Holland og England S. 114 f. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 154. 1064 (hvor der maaske er en Forvexling til Stede mellem E. W. og en Brodersøn). *L. Daae.*

Digitized by Google

Wolff, Frederik, —1677, Gehejmearkivar. W. betegnes som «højlærd fra Strasburg», da han i Marts 1660 ansattes som Sekretær og Arkivar i Tyske Kancelli. 1663 afleverede han Arkivet til Peder Schumacher i dennes Egenskab af kongl. Arkivar. Hans Haand spores i næsten alt, hvad der indtil hans Død vedkommer Tyske Kancellis Arkiv, der opbevaredes i Hvælvingen paa Kjøbenhavns Slot. Umiddelbart efter Griffenfelds Fængsling overdroges det ham 1676 sammen med Christoffer Lindenov at gjennemgaa den faldne Statsmands Papirer, og 8. April udnævntes W. til hans Efterfølger som kongl. Arkivar. Han var den første, der førte Titel af Gehejmearkivar. Det var hans Plan at samle alle Arkivalier i danske og tyske Kancelli til Brug ved den historiske Forskning og for Kancellierne ved Undersøgelsen af vigtige historiske eller statsretlige Spørgsmaal, men han bortreves allerede i Nov. 1677 af Døden. W. bisattes 17. s. M. i St. Petri Kirke. Han havde 1659 ægtet Anna Margrethe Eller, der 1684 fik Ansættelse som Kammerkvinde paa Gottorp Slot.

A. D. Jørgensen, P. Schumacher Griffenfeld I, 133; II. 376. *Louis Bobé.*

Wolff, Friedrich Karl, 1766—1845, Skolemand, fødtes i Eutin, hvor hans Fader var Superintendent, 27. Okt. 1766. Efter at have studeret Theologi og Filologi ansattes han 1790 som Kollaborator ved den lærde Skole i Eutin, blev derefter 1796 Konrektor i Glückstadt og 1797 forflyttet til Flensborg, ved hvis lærde Skole han siden virkede, som Rektor fra 1824; det filosofiske Fakultet i Kiel udnævnte ham til Æresdoktor i Filosofien 1827. 1840 søgte og fik han sin Afsked, men vedblev dog at bestyre Embedet i Vakancetiden til 1841; han døde 28. April 1845. Han ægtede 1797 Maria Bartelsen (f. 1780 † 20. Dec. 1846), en Datter af Klosterfoged B. i Flensborg. Som Forfatter har han mest gjort sig bekjendt ved tyske Oversættelser af en lang Række af Ciceros Værker, især hans Taler, og nogle af Sofokles' Tragedier samt ved nogle kritiske Smaaafhandlinger til Cicero og Livius; mange af disse Arbejder fremkom i Programmerne fra Flensborg Skole.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. E. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *M. Cl. Gertz.*

Wolff, Georg, 1736—1826, Handelsmand, Broder til foran nævnte Ernst Fr. W., var født i Norge 1736, men kom tidlig til England, hvor han 1783 etablerede et Bankierfirma, Wolff & Dorville,

Digitized by Google

der i Aarenes Løb havde betydelige Forbindelser paa Danmark og Norge, og blev dansk Konsul. W. skjænkede store Midler til Stiftelser i Norge og var navnlig i 1814 til stor Hjælp for sit Fædreland. Med sin Familie var han Methodist. Efter i nogen Tid at have været i økonomiske Vanskeligheder saa Firmaet sig 1818 nødsaget til at gjøre Opbud. W. døde 1826.

L. Daae, Det gamle Christiania. *Yngvar Nielsen.*

Wolff, Odin, 1760—1830, Litterat, var født i Kjøbenhavn 23. April 1760 og Søn af General-Lottoadministrator Odin Henrik W. († 1803) og Martha Christine f. Hoppensach. 1778 blev han privat dimitteret til Universitetet og blev filologisk Kandidat 1783. Han informerede i flere af Hovedstadens Skoler i Sprog og var en dygtig Lærer, men et hidsigt Hoved. Til Brug ved Undervisningen udgav han efterhaanden en engelsk, en tysk (1790, 4. Opl. 1818), en fransk og en latinsk Læsebog samt en fransk-dansk og dansk-fransk Ordbog. 1792 blev han Dekan paa Kommunitetet og indsendte 1794 en Disputats af naturvidenskabeligt Indhold til det filosofiske Fakultet; men Afhandlingen var ledsaget af Anmærkninger, som Fakultetet fandt fornærmelige; de foranledigede en vidtløftig Injurieproces. W. henvendte sig derefter med sit Arbejde til Gøttingen og modtog der fra Diplom som Dr. phil. Med Boghandler S. Poulsen (XIII, 258) var han Ven og Kammerat fra Rusaaret. I dennes Ugeskrift «Morgenposten» var han flittig Medarbejder, og da Poulsen 1794 fortsatte Ugeskriftet med Maanedsskriftet «Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab», var W. fra Begyndelsen saa godt som Eneredaktør af dette, men overtog selvstændig Udgivelsen fra 1798. Det fortsattes til Udgangen af 1829 og danner en Række paa ikke mindre end 144 Bind. Indholdet er broget, dog navnlig af historisk og naturbeskrivende Art; ogsaa findes i det adskillige Oversættelser af Oldtidens Klassikere; flere Afhandlinger af ham, der oprindelig vare optagne i Tidsskriftet, bleve senere udgivne, til Dels i udvidet og noget omarbejdet Form, som særskilte Skrifter, saaledes en Biografi af Griffenfeld (1820) og af Vitus Bering (1822). Hans største Arbejde var en «Historisk Ordbog» i 11 Bind, hvis Udgivelse stod paa i 13 Aar (1807—19), og som for sin Tid var et ret dygtigt Værk, der blev flittig benyttet i større Kredse. Det var en Bearbejdelse af et fransk Værk, men med originale Artikler for de nordiske Personers

Digitized by Google

Vedkommende. — W. fik Titel af Professor 1811 og var fra 1814 Arkivar ved Kommunitetet. Han døde ugift 16. Avg. 1830.

Erslew, Forf. Lex. Vor Ungdom 1895, S. 625 ff. Fr. Bokkenheuser, Efterslægtselskabet og dets Skole (1896) S. 41 ff. *A. Jantzen.*

Wolff, Simon, 1732—78, Præst, født i Kjøbenhavn 12. Juni 1732 af Forældrene Kjøbmand Lorents Simonsen W. og Marie Mikkelsdatter, kom efter Forældrenes Død til Aarhus, fra hvis Skole han deponerede 1749. Attestats fik han 1753, var nogen Tid Lærer ved Waisenhuset i Kjøbenhavn, men begav sig snart til Throndhjem, hvor han af sin gamle Velynder fra Aarhus, Biskop Frederik Nannestad, blev kaldet til Sognepræst til Strinden 1754. Han blev 1765 Magister, 1772 Medlem af Videnskabsselskabet i Throndhjem og døde paa Lade 1. April 1778. Han var en velstuderet Theolog af den gamle orthodoxe Skole og synes navnlig at have lagt sig efter Patristik. Det var ham i dette Stykke heldigt, at han kom i Forbindelse med Suhm og kunde benytte hans Bibliothek. Han har udgivet nogle Prædikener og Salmer. Fejlagtigen har man tillagt ham en Oversættelse af nogle af Creutzbergs Sange. Gift 1. (9. Juni 1757) med Mette Margrethe Graae (f. 17. Nov. 1727 † 3. Jan. 1764), Datter af Rasmus G., Raadmand i Throndhjem, og Anna Dorothea f. Treschow; 2. med Susanne Pauline Collin, f. Munch (f. 10. Maj 1731 † 12. Avg. 1813), Datter af Jacob Herman M., Sognepræst til Rødø, og hans 1. Hustru, Sophie f. Hammond, og Enke efter Brandmajor Georg Christian C. († 1762).

Worm, Lex. over lærde Mænd III, 878. Erlandsen, Throndhjems Stifts Geistlighed S. 135. Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 35. *D. Thrap.*

Wolfhagen, Friederike, 1813—78, Forfatterinde (under Psevdonymet «Marie Norden»). Hun var Datter af Advokat og Stadssekretær, senere Borgmester Friedr. W. i Tønning og født 13. Nov. 1813. Hun optraadte i sit 23. Aar som Forfatterinde med «Der Brand von Pera und die Empörung zu Kairo», som hurtig efterfulgtes af en lang Række mest historiske Noveller og Romaner, nærmest i Smag med den bekjendte Louise Mühlbachs Skrifter. Imod en vedholdende nervøs Hovedpine søgte hun Lindring ved forskjellige Badesteder og foretog desuden flere større Rejser i Østerrig, Schweits og Italien samt opholdt sig i længere Tid hos Slægtninge i London. Da hendes Fader 1843 havde taget sin Afsked, flyttede Familien til Wandsbeck, og efter Faderens Død, 17. Dec. 1846,

Digitized by Google

tog hun med sin Moder varigt Ophold i Dresden (1848) og blev her Vidne til Majrevolten, hvis Indtryk hun har bevaret i Tidsbilledet «Dresdens Maitage» (3 Bd. 1850). Hun fortsatte sin litterære Virksomhed indtil 1867 og stod i Brevvexling med en Del af Tysklands fremragende litterære Personligheder. Hun døde 3. Juli 1878 af en heftig rheumatisk Feber. Af hendes Skrifter kunne endnu nævnes: «See- und Landgeschichten aus Schleswig-Holstein» (2 Bd. 1865) og den tendentiøst danskfjendtlige Novelle «Die Dänen hinter dem Danewerk» (1867), som behandler Krigsbegivenhederne 1864.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.. Fr. Brümmer, Lex. der Deut. Dichter des 19. Jahrhunderts. *C. A. Nissen.*

Wolfhagen, Friedrich Hermann, 1818—94, Minister, Søn af Rentekammerdeputeret, Etatsraad Johan W. (f. 25. Okt. 1779 † 26. Nov. 1840), af en gammel hessisk Slægt, og Friderikke Wilhelmine Henriette f. Richardi (f. 15. Jan. 1794 † 26. Nov. 1855), var født 3. Avg. 1818 i Kjøbenhavn, studerede her, i Berlin, Heidelberg og Kiel og tog 1842 juridisk Examen i Kiel. Aaret efter blev han Amtssekretær i Haderslev, 1846 Volontær og 1848 Kancellist i det slesv.-holst.-lauenb. Kancelli, 1850 Herredsfoged i Tyrstrup og Haderslev Herreder, s. A. konst. som og 1851 udnævnt til Amtmand over Flensborg Amt, 1854 Kammerherre. 1855 valgtes han af de slesvigske Stænder til Medlem af Rigsraadet og indtraadte 1856 i Ministeriet som Minister for Hertugdømmet Slesvig, hvilken Post han med 3 Maaneders Afbrydelse, 1859—60, beklædte til Udgangen af Aaret 1863. 1857 blev han Kommandør af Dannebrog. 1864 valgtes han i Nordslesvig til Medlem af Rigsraadets Landsting. Som Amtmand i Flensborg og som slesvigsk Minister indlagde han sig megen Fortjeneste af det danske Sprogs Bevarelse i Mellemslesvig, men efter 1863 deltog han ikke mere i det politiske Liv. Filanthropiske og almennyttige Foretagender og Institutioner lagde Beslag paa hans betydelige administrative og repræsentative Evner. Han var Direktør for Døvstummeinstitutterne, Formand i Bestyrelsen for Blindeinstitutet og det danske Haveselskab, og i Aarene 1867—78 udfoldede han en betydelig Virksomhed som Præsident og Vicepræsident i Komiteerne for Danmarks Deltagelse i en Række af Udstillinger, 1867 i Paris, 1873 i Wien, 1875 i Brüssel og 1878 atter i Paris. 1873 fik han Storkorset af Danebrog. I «Antislesvig-holstenske Fragmenter» skrev han 1848

Digitized by Google

«Om det slesvigske og holstenske Ridderskabs Socialnexus». Han døde 25. April 1894 under et Ophold i Wiesbaden. 25. Jan. 1869 ægtede han Anna Kirstine Severine Winther (f. 30. April 1843 i Rom), Datter af Billedhugger Søren Seidelin W.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. XXXV Nr. 33. Optegnelser om Slægten Wolfhagen ved H. Wolfhagen (Kbhvn. 1895). *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Wolfsen, Caspar Henrik, 1781—1836, Kaperkapitajn og Toldinspektør, var Søn af Skibsfører Chr. Leegaard W. (døbt 21. Avg. 1746 † 15. Marts 1809) og Else Cathrine f. Boss (f. 13. Nov. 1750 † 13. Jan. 1823) og født paa Bornholm 16. Dec. 1781. Fra sit 10. Aar for han til Søs med Handelsskibe, 21 Aar gammel blev han Skibsfører og gjorde som saadan en Rejse til Vestindien. Ved Krigens Udbrud 1807 lod W. udruste en Kaper, «Mandal», paa 8 Kanoner og med 60 Mands Besætning; med dette Skib, som han selv førte, var han meget virksom. Efter kort Tids Forløb forlod han «Mandal», paa hvilket hans Broder fik Kommandoen, og overgik selv til Kaperen «Danneskjold» (12 Kanoner, 70 Mand), med hvilken han fortsatte sin Virksomhed. I 1807 opbragte han 6 engelske Skibe, 1808 kæmpede han heltemodig i Sundet i 3 Timer mod 2 engelske Kanonbaade og 7 Barkasser og endte med at afslaa Angrebet. 1809 bestod han en ny Kamp mod en betydelig Overmagt, han frelste her ikke alene sit Skib, men erobrede endog en engelsk Kanonbaad; senere indlod han sig i Skagerak i Kamp mod en engelsk Krydser, som han tvang til at flygte. Indtil Udgangen af 1809 havde W. opbragt 22 Priser. For sit udmærkede Forhold dekoreredes han med Ridderkorset, en Udmærkelse, som den Gang var saa sjælden paa Bornholm, at han senere bestandig gik under Navnet «Ridder W.» I December 1810 laa han med sit Skib til Ankers ved Rønne og var gaaet i Land. En pludselig opstaaende Storm drev Kaperen paa Land, hvor den sloges i Stykker; men med største Livsfare reddede W. hele Besætningen. Efter Fredslutningen levede W. en Tid lang som Privatmand paa Bornholm, men udnævntes 1821 til Toldbetjent i Rønne. I denne Stilling viste han sig meget virksom og udrustede Fartøjer til Beskyttelse mod Toldbesvigelser. 1829 forfremmedes han til Toldinspektør for Bornholm og forblev i denne Stilling til sin Død, 29. Nov. 1836, højagtet som Kriger, Embedsmand og som en livlig Selskabsmand; han oprettede 1823 et Theater i Rønne og deltog personlig i Opførelsen af flere Stykker. — W. var gift 1. (1804)

Digitized by Google

med Marie Elisabeth Undal († 22. Dec. 1808, 22 Aar gl.), Datter af Kammerherre, Oberst Andreas U. og Charlotte Dorothea f. v. Røder; 2. (25. Juni 1811) med Johanne Sabine Behrens (f. 28. Dec. 1785 † 1. Juli 1845).

Zahrtmann, Familien Bohn. Personalhist. Tidsskr. 3. R. IV, 284. J. Bidstrup, Stamtavle over Familien Bidstrup S. 57. J. A. Jørgensen, Bornholms Hist. II, 220 ff.

C. With-Seidelin.

Volkersen, Niels Henrik, 1820—93, Mimiker. V., der var Søn af Lærer ved Magleby Skole, Cand. theol. Christian Rotbøll V. († i Sommeren 1826 som Graver ved Frue Kirke i Kjøbenhavn) og Dorothea f. Picardi († April 1854), blev født 2. Marts 1820 i Magleby ved Skjelskør; efter sin Konfirmation blev han sat i Bogtrykkerlære, men dette tiltalte ham ikke, og han uddannede sig til Akrobat og Athlet, som saadan blev han 1838 engageret til Gauthiers Beriderselskab, der da gav Forestillinger paa Vesterbros Theater. V. gjorde sig snart bemærket, og kort efter lykkedes det ham at faa kongl. Bevilling til at give «mimiske og athletiske Forestillinger» i de danske Kjøbstæder uden for Kjøbenhavn; i de nærmest følgende Aar berejste han sammen med et Par lidt ældre Kunstfæller (Busholm og Hesse) de danske Provinser og Sydsverige, om Sommeren gav han Forestillinger paa Dyrehavsbakken og gjorde her saa megen Lykke, at Brødrene Price 1842 engagerede ham til deres Morskabstheater. V. fik nu her Lejlighed til under Ad. Prices Vejledning at spille nogle Pjerrotroller i Casortis Pantomimer, Aaret efter optraadte han i September i Tivoli paa Georg Carstensens Beneficeaften som Pjerrot i «Harlekin mekanisk Statue»; fra det følgende Aar knyttedes han, Busholm og Hesse fast til Tivoli, hvor Pantomimerne hurtig vandt saa stor Folkeyndest, at Brødrene Price under Henvisning til deres Privilegium fik nedlagt Forbud mod deres fortsatte Opførelse. Tivoli søgte i de følgende Aar ad forskjellige Omveje at give Erstatning for disse forbudte «sceniske Forestillinger», indtil V.s ovenfor nævnte Bevilling 1847 udvidedes til at gjælde ogsaa for Kjøbenhavn, og Pantomimen blev et stadigt Led i Tivolis Program. Fra den Tid af og indtil sin Død udførte V. Pjerrot under stigende Anerkjendelse; «hans Pjerrot er», skriver P. Hansen i Tivolis Jubilæumsalbum, «en nationaliseret Maskefigur, hvis oprindelige italienske Grazioso-Væsen er blevet forvandlet til Folkeæventyrets Klumpedumpe-Natur, beslægtet med Arv hos Holberg og som han Syndebuk for de mere snedige».

Digitized by Google

Paa Tivolis 50 Aars Jubilæumsdag, 15. Avg. 1893, viste han sig sidste Gang for Publikum, men var da for svag til at spille sin gamle Pjerrotrolle, og 31. Avg. s. A. døde han i Kjøbenhavn. — V. var gift med Marie f. Wendrich († Nov. 1887), Datter af Optiker Ferdinand W.

Tivoli 1843—93, S. 23 ff. Illustr. Tid. XXXIV, Nr. 50. *Arthur Aumont.*

Wolle, Emil, 1808—74, Skolemand, var født 22. April 1808 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Regimentskirurg Peter W. (f. 1771 † 1844), var Distriktslæge; Moderen hed Else Christine f. Svanholm. Efter at være dimitteret fra Metropolitanskolen 1826 underkastede han sig theologisk Embedsexamen 1833. 1841 blev han udnævnt til Lærer (1861 til Overlærer) ved Viborg Kathedralskole, ved hvilken han virkede, indtil han paa Grund af svækket Helbred tog sin Afsked 1870. Han døde i Kjøbenhavn 15. Febr. 1874. — 4. Avg. 1843 havde han ægtet Dionysia Georgine Juliane Kieler (f. 20. Juni 1804 † 31. Jan. 1859), Datter af Overkrigskommissær Jens Benzon K. W. havde megen musikalsk og poetisk Begavelse, men omtales som en noget excentrisk Personlighed, hvem det sikkert har kostet ikke ringe Overvindelse at bøje sig ind under Lærergjerningens Tvang og Regelmæssighed. Dog har hans Undervisning i Modersmaalet vistnok haft Betydning for mange, da han selv besad og hos sine Disciple kunde vække Sans for Poesiens Skjønhed. Som Lærer i Dansk og Tysk har han udarbejdet adskillige Skolebøger; men mere bekjendt er han bleven ved en pædagogisk Undersøgelse, som han under Mærket E—e udgav 1860: «Har Indførelsen af den nyere Undervisningsplan for de lærde Skoler været en Fremgang eller Tilbagegang?» Det stærke, i Formen noget flotte, Angreb, han deri rettede mod den af Madvig 1850 gjennemførte Undervisningsplan, fremkaldte en Mængde Piecer og Avisartikler for og imod og var medvirkende Aarsag til de Lempelser, som indførtes for at forebygge Disciplenes Overanstrængelse. Hans poetiske Begavelse gav sig Udslag i en Del Lejlighedsdigte og et Par Komedier. Men særlig maa fremhæves en større Fortælling «Fra min første Praxis af Dr. x—x» (1871).

Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole. Erslew, Forf. Lex.
A. K. Hasselager.

Volquardsen, Carsten Redlef, 1824—75, Skolemand, var Søn af en Landmand og fødtes 10. Nov. 1824 i Aventoft, Tønder Amt. Efter at have gaaet i Flensborg Skole studerede han Filo-

Digitized by Google

logi i Kiel og Gøttingen (1846), senere i Berlin og Leipzig, men afbrød et Par Gange sine Universitetsstudier for at tage ud som Lærer; i Kiel tog han 1855 den filosofiske Doktorgrad og sammesteds habiliterede han sig 1861 som Privatdocent; i Februar 1864 blev han ansat ved Domskolen i Slesvig og virkede der som Kollaborator til 1873; han døde i Slesvig 25. Febr. 1875. Han har skrevet (paa Tysk) nogle filologisk-filosofiske Smaaafhandlinger om Sokrates og Platon.

E. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *M. Cl. Gertz.*

Volqvartz, Marcus Carstensen, 1678—1720, Præst, Digter, fødtes 4. Marts 1678 i Throndhjem, hvor hans Fader Carsten V. († 1719) var Notarius publicus. Han blev Student 1695 og tog theologisk Attestats 1697, hvorefter han tjente sit Brød først som Huslærer, siden ved at holde privat Latinskole i Throndhjem. Han roses som en flink Skolemand og som dygtig i orientalske Sprog. 1714 blev han Sognepræst paa Ørlandet og døde der 1720. Han var gift med Abel Margrete Greger, som siden ægtede Oberst Hans Ogman Grøn. — V. udgav 1714 under Titelen «Sjælens Luth» en Samling af religiøse Lejlighedsdigte, som i Norge, og fornemmelig i Nordland, har vundet stor Udbredelse gjennem en Mangfoldighed af Udgaver (den sidste, som kjendes, fra 1878). Samlingen indeholder aandelige Sange, Bryllupsdigte og Gravsange. V. har meget af den ejendommelige Blanding af Humor og dyb Religiøsitet, som vi finde hos hans samtidige, Petter Dass. Han er ligesom denne en virkelig Digterbegavelse og besidder ikke ringe Evne til at give sine Vers en tiltalende Form.

Illustr. Nyhedsbl. (Chra.) 1860 Nr. 34. Danske Saml. IV, 115.

A. E. Erichsen.

Voltelen, Jacob Emil, 1827—56, Forfatter, var Søn af Silke- og Klædekræmmer Jean Jacob V. (f. 1777 † 1832) og Juliane f. Cathala (f. 1786 † 1867) og fødtes i Kjøbenhavn 17. Okt. 1827, gjennemgik Efterslægtselskabets Skole og blev i 1844 dimitteret til Universitetet af daværende Cand. theol. J. C. Chievitz, studerede først Theologi, senere Filologi, men lagde sig især efter Litteraturhistorie, underviste i forskjellige kjøbenhavnske Skoler og tog i Jan. 1855 den filologisk-historiske Examen. For at modarbejde sin Brystsyge rejste han i Vinteren 1855—56 med Understøttelse af Kommunitetet til Rom; kort efter sin Tilbagekomst til Kjøbenhavn døde han 19. Juli 1856. — V. var nøje knyttet til Studenterfor-

Digitized by Google

eningen og oplivede her meget ved sit Vid, sin Evne til at spille Komedie (Glob i «Soldaterløjer», hvilken Udførelse Hostrup betegner som «aldeles uovertræffelig», og Moses Meyer i Plougs «Et Besøg»), sit Talent som Visedigter (f. Ex. sammen med O. Zinck: «Konferensraad Wegener, den brave») og sin Elskværdighed som dramatisk Parodiforfatter af «Leonora di Massa-Carrara, Tragedia lirica in qvattro atti» (1855) og af «En Sommerdag» («Fædrelandets» Feuilleton 1853 Nr. 226; senere, efter Forfatterens Død, udvidet til scenisk Brug ved et Studenterkarneval og da opført under Navnet «Marens Kjæreste»); den bidrog til at slaa Duftvaudevillerne ihjel. Sammen med Hostrup, K. Mantzius o. fl. har han skrevet «Chateau Lafitte, eller Hævnen». Nogle Oversættelser har han leveret og sammen med sin Ven F. L. Liebenberg «Tillæg til Fortegnelsen over Studenterforeningens Bogsamling» (1848) og «Studenterforeningens Visebog» (1848). Han var et ualmindelig godt Hoved, en lys og ren Natur, fuld af Hjærte, sprudlende livlig, brav til Bunds og derfor elsket og agtet af alle, som kjendte ham.

Erslew, Forf. Lex. F. L. Liebenberg, Nogle Optegnelser om mit Levned S. 45 ff. Hostrups Erindringer I, 208. 243 ff. 302. H. C. A. Lund, Studenterforeningens Historie.

Nic. Bøgh.

Worm, Carsten, 1676—1750, Præsident, Oversætter, var Søn af nedennævnte Præsident Matthias W. Han blev født i Ribe 28. Marts 1676 og Student 1693. Foruden ved Universitetet studerede han et Par Aar ved det ridderlige Akademi, som Christian V nylig havde flyttet fra Sorø til Charlottenborg, og lod trykke to latinske Disputatser af arkæologisk Indhold. Her fra gik han, kun 24 Aar gammel, lige over i Stillingen som Præsident i Ribe, hvilken Faderen afstod til ham i Aaret 1700. 1703 ægtede han Cathrine Nielsdatter Endorph († 1705), Enke efter Amtsinspektør Müller i Haderslev, og 1707 Christiane Marie Foss, Datter af Kancelliraad Jens F. 1731 blev W. Justitsraad; han døde 7. Nov. 1750, 2 Dage før sin Hustru, og efterlod Legater til Byen og de fattige og en værdifuld klassisk Bogsamling til Ribe Skole. I Ribe levede han samtidig med Biskop Thura og Rektor Falster, men hans egen litterære Interesse gik i modernere Retning. Foruden til et utrykt Digt om Kong Frederik IV's Regering, som han overrakte Kongen 1720, og efterladte Samlinger til et heraldisk Lexikon er hans Navn knyttet til Oversættelsen af Boileaus Satirer, som han «til Tidsfordriv» begyndte med den 5., om Adelskab,

Digitized by Google

1718, og fortsatte med 10 andre i Aarene 1723—27. En samlet Udgave fremkom 1757 ved Chr. Martfelt med Tillæg af den 12. Satire og Fortale af Biskop Gunnerus.

Ved denne Oversættelse bidrog W. til Indførelsen af den nye franske Smag, som Reenberg havde indledet en Snes Aar før, og som Holberg Aaret efter (1719) gav Hjemstedsret med Peder Paars. Oversættelsen er foretagen efter Boileauudgaven, Amsterdam 1717, med dens Noter og følger temmelig nøje den franske Text. Sproget er godt og klart, og de alexandrinske Vers efter Tidens Lejlighed ret flydende. Arbejdet hævder sig en hæderlig Plads i den lange Række af Boileau-Oversættelser og -Efterligninger, som i det 18. Aarhundredes første Aartier bredte den store Satirikers og Kritikers Navn og Avtoritet over hele Nordevropa.

Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. IV. *J. Paludan.*

Worm, Christen, 1672—1737, Biskop, var født i Kjøbenhavn 10. Juni 1672 og Søn af nedennævnte Justitiarius Villum W. 1686 kom han i Frue Latinskole, hvorfra han blev Student 1689. I sit Hjem traadte han i Venskabsforhold til den lærde Islænder Arne Magnussen (XI, 52) og fik Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med hans kritiske Arbejde over Are Frodes Islands Historie, hvoraf han fik en Afskrift. I Foraaret 1692 tog han theologisk Examen og opholdt sig derefter i Tranebjærg paa Samsø hos en lærd Orientalist, Præsten Mads Iversen Vejle, indtil han i Slutningen af Aaret blev Hører ved Frue Latinskole. 1692—94 holdt han en Række Dissertationer ved Universitetet over jødiske Antikviteter. Disse bleve 1744 optrykte i Venedig, hvilket maa tages som et Vidnesbyrd om, at man endnu den Gang har betragtet dem som staaende betydelig over de almindelige Universitetsdisputatser. 1694 gav Christian V ham Løfte paa et Professorat i Filosofi med senere Oprykning i et theologisk Professorat, og 1695 disputerede han for Professoratet. I Foraaret 1696 fuldendte han et Stridsskrift, hvori han udførlig behandlede et Æmne fra Oldkirken: Sabellius og hans antitrinitariske Vranglære. Skriftet, der udkom s. A. i Frankfurt, vidnede om en ualmindelig Lærdom og fik en smigrende Anmeldelse i Udlandet. Men her hjemme undrede man sig over, at han i saa kort Tid havde kunnet tilegne sig en saa omfattende Kundskabsmasse, og der var dem, der paastod, at det ikke var hans eget, men den lærde Samsøpræsts Arbejde, han førte frem. Hvorledes det forholder sig dermed, lader sig ikke oprede, men

Digitized by Google

maaske har Præsten, som ikke selv udgav noget, overdraget W. sine Samlinger til fri Raadighed.

For at fortsætte sine Studier rejste W. til Udlandet. I Okt. 1696 opholdt han sig i Leiden, men rejste kort efter til England, hvor han studerede i Oxford. Han stod i livlig Brevvexling med Fr. Rostgaard (XIV, 337), som den Gang opholdt sig i Paris, og maaske opmuntret ved Vennens Udgivervirksomhed, planlagde han selv en Udgave af danske og islandske historiske Kildeskrifter. Han begyndte med Udgivelsen af Aarbøger fra Esrom (Annales Esromenses) og af Are Frodes Islands Historie. W. kom saaledes Arne Magnussen i Forkjøbet — en ikke ganske dadelfri Fremgangsmaade, som maa skrives paa hans Ungdommeligheds Regning. Han maa dog vistnok hurtig være kommet til Erkjendelse af, at det var et Misgreb. Han standsede Udgivelsen, og de nævnte Værker bleve aldrig fuldendte. Men Uheldet fulgte ham ogsaa paa anden Maade i Oxford. Han havde paa et af Bibliothekerne laant et Haandskrift, som han glemte at bringe tilbage 1697, da han forlod Oxford og rejste til Wolfenbüttel. Her saa en af Bibliothekarerne det hos ham og laante det, dog vel med Forpligtelse til at sende det tilbage, som han ogsaa gjorde. Dette blev nu udlagt, som om W. havde bortført det og pantsat det for at komme ud over nogle økonomiske Vanskeligheder. Beskyldningen kom paa en meget nærgaaende Maade frem i et Skrift, som udkom 1737, W.s Dødsaar, og efter Samtidens Mening har det sandsynlig fremskyndet hans Død.

I 1698 kom han tilbage fra Udlandet, men det Professorat, der var stillet ham i Udsigt, fik han ikke. Han traadte derefter over i praktisk Virksomhed, i det han 1699 blev Hjælpepræst hos Præsten M. Henriksen Tistorph (XVII, 417) ved Nicolai Kirke og efterfulgte ham som Sognepræst 1701. 1707 blev han Præst ved Frue Kirke, Stiftsprovst og Provst over Sokkelunds Herred. I disse Aar gjorde han sig særlig fortjent ved at virke for Almueskolevæsenets Fremme. 1706 fik han oprettet Nicolai Kirkes danske Skole, og 1707 stiftede han en lignende for Frue Sogn. 1710 blev han Professor i Theologi og 1711 Sjællands Biskop. Da Kjøbenhavns Fattigkommission, hvoraf han var Medlem, i Henhold til en ældre Lov havde forbudt at give Almisse, kom han i Strid med Stiftsprovst J. Lodberg (X, 353), som prædikede imod Loven og ikke vilde bøje sig for Biskoppen, men skød Sagen umiddelbart ind under Kongens Afgjørelse. Da denne faldt ud til Lodbergs

Digitized by Google

Fordel, følte W. sin Myndighed krænket og klagede i en Samtale med Kongen over denne Afgjørelse. Han var saa uforsigtig at udtale, at paa den Maade kunde han ikke regere sine Præster, og paadrog sig derved en skarp Irettesættelse af Kongen, der svarede: «Regere, den Umage have vi ogsaa paataget os selv». 31. Okt.—7. Nov. 1717 holdtes Jubelfest for Reformationen. W., der havde forberedt den, prædikede selv 1. Nov. i Frue Kirke og holdt ligeledes 3. Nov. den latinske Festtale paa Universitetet. I øvrigt var hans Stilling vanskelig og hans Indflydelse ikke stor, især efter Oprettelsen af Missionskollegiet 1714, der paa egen Haand gjorde Indstilling om forskjellige kirkelige Sager, som tidligere faldt ind under Bispernes Afgjørelse. Den theologiske Professor H. Bartholin (I, 560), der havde betragtet sig som selvskreven til at beklæde Sjællands Bispestol, blev en af W.s mest ihærdige Modstandere. Frederik IV havde 1724 nedsat en hemmelig Kommission, der skulde undersøge Klager over Underslæb, som vare rejste imod forskjellige højere gejstlige og verdslige Embedsmænd. Kommissionen, der paa Grund af den Ed, som den afkrævede dem, der indkaldtes til Forhør, kaldtes Bandekommissionen, vakte i høj Grad W.s Forargelse. I en Samtale med Bartholin bebrejdede han ham, at han havde aflagt den omtalte Ed, «som stred imod Guds Ord og Naturens Lov». Han erklærede, at han selv aldrig vilde lade sig tvinge til at aflægge den, og han udtalte som sin Overbevisning, at der vilde blive mange Menedere. Bartholin var ikke sen til at lade denne Udtalelse gaa videre til Kommissionen, og W. fik atter en skarp Irettesættelse. Maaske var det i den Anledning, at han optog sit bekjendte Valgsprog: «Per spinas ibo ocreatus (skal jeg gaa igjennem Torne, tager jeg Støvler paa)». Dronning Anna Sophie, som var stærkt interesseret i Kommissionens Undersøgelser, var i det hele taget ikke velsindet over for W., der hørte til Dronning Louises Parti. 1721 havde han holdt Ligprædiken over den tilsidesatte Dronning og rost hende i høje Toner. Under Kjøbenhavns Ildebrand 1728 brændte Bispegaarden med Stiftsarkivet og W.s betydelige Bibliothek, der for en Del var en Arv fra hans Farfader, den berømte Ole W. 1730 ledede han i sørgelige Omgivelser Jubelfesten til Minde om den augsburgske Trosbekjendelse, og 12. Dec. s. A. holdt han Ligprædiken over Frederik IV. Han udtalte sig ret uforbeholdent om den afdøde Konge og rettede et skarpt Angreb paa hans strænge Sabbathsforordning af 21. April 1730 og særlig paa Anvendelsen af Gabestokken. Angrebet gjorde

Digitized by Google

sin Virkning. Kort efter ophævede Christian VI Loven. Den Helligdagsforordning, Kongen senere udstedte, var noget mildere. 1731 kronede W. Christian VI og Sophie Magdalene.

Under den nye Regering blev hans Indflydelse paa Afgjørelsen af egentlig kirkelige Sager endnu ringere, end den havde været under Frederik IV. Derimod fik han rig Lejlighed til at gjøre sin praktiske Dygtighed gjældende som Medlem af en Række Kommissioner, hvori han var den, der trak Læsset. Saaledes fik han 1731 Sæde i en Kommission, der skulde udarbejde en ny Plan for Universitetets Virksomhed, og 1733 udvidedes dens Virksomhed tillige til at gjøre Forslag til Reformer i det lærde Skolevæsen. 1732—37 var han Meddirektør for Herlufsholm Stiftelse. 1736 holdtes Jubelfest til Minde om den danske Reformation. Festen skulde forherliges ved Doktorpromotioner, og da der ved Universitetet ikke var nogen Dr. theol., der kunde meddele Graden til andre, fik W. Graden ved et kongeligt Diplom. Forud for Festen forberedtes Konfirmationens Indførelse paa Forslag af Kongens pietistiske Raadgivere J. Bluhme (II, 440) og J. Schrøder (XV, 308). W. var den eneste af Landets Bisper, hvem der blev affordret en Erklæring om Forslaget. Han udtalte sig meget forsigtig. Han fandt Konfirmationen gavnlig og hensigtsmæssig, men frygtede for, at den skulde svække Daabens sakramentale Betydning, og han henstillede til Kongen at udsætte Indførelsen, for at Almuen forinden kunde blive vejledet til Forstaaelsen af denne nye Kirkeskik, saa at den ikke stillede sig uvillig over for den. Da der ikke blev taget noget Hensyn til hans Erklæring, udgav han 1737 et lille Skrift om «Børnedaabens Fornødenhed og Konfirmationens Nytte», hvortil han føjede: «Et velment Sendebrev angaaende den gudelige Konfirmationsforretning», ligesom han ogsaa forfattede Konfirmationsbønnen.

W. døde 9. Okt. 1737. 1699 havde han ægtet Christine Tistorph († 18. Jan. 1729), Datter af hans Formand ved Nicolai Kirke. — Foruden de tidligere nævnte Skrifter har han udgivet en Række Ligprædikener. Om Ligprædikenerne over Dronning Louise og Frederik IV skal tilføjes, at den første ikke maatte udkomme i Frederik IV's Tid og den sidste ikke i Christian VI's. De bleve først udgivne 1747, og da, efter samtidige Vidnesbyrd, i en mildere Form end den, hvori de vare holdte.

Zwergius, Siell. Clerisie I, 359 ff. Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. III, 101. 123 ff. R. Nyerup. Luxdorphiana S. 333 ff. Kirkehist. Saml. 5. R. II, 533 ff. Personalhist. Tidsskr. 3. R. II, 96 ff.

S. M. Gjellerup.

Digitized by Google

Worm, Jacob Pedersen, 1642—93 (?), Præst og Satiriker, var en Søn af Præsten Peder Jacobsen W. i Kirke-Helsinge ved Slagelse († 1668) og Anna Heichens fra Flensborg, men hørte ikke til den bekjendte og ansete Wormske Slægt. W. blev født 8. Dec. 1642 og dimitteret fra Slagelse Skole 1663. Tidlig udmærkede han sig ved Begavelse og Lærelyst; i en lang Række Kollegiedisputatser behandlede han bl. a. den moderne Cartesianske Filosofi, til hvilken han dog nærmest forholdt sig afvisende, og efter Aaret i Forvejen at have taget theologisk Examen blev han Magister 1667 og holdt Takketalen paa hebraiske Vers. Flere Gange prædikede han paa Latin for den lærde Frederik III, ligesom han i et (utrykt) Skrift «Jus regium vocandi pastores» forsvarede Kaldsrettens Overgang fra Menighederne til den enevældige Konge. Den ærgjerrige Mand kunde da med Føje vente sig en glimrende gejstlig Løbebane, og til en Begyndelse fik han ogsaa 1669 Exspektance paa det theologiske Lektorat i Viborg med Tillæg af Sognekaldet Nørbæk, Sønderbæk og Lesten. Men her begyndte W.s Skuffelser. Lektoratet blev mod Forventning ikke ledigt i hans Tid, og 1671 maatte han tage til Takke med det ringe og sletlønnede Rektorembede i Slangerup, hvor hans Faders forrige Kapellan, Salmedigteren Thomas Kingo, gift med hans Stifmoder (IX, 172), var Sognepræst og hans nærmeste foresatte. Med denne myndige Mand synes den forfængelige og urolige W. snart at være kommen i Strid, og ikke mindre end 6 Aar maatte han holde ud i sin ubehagelige Stilling. Her begyndte han at give sin Misfornøjelse Luft i Satirer og personlige Angreb, og bedre blev det ikke, da han 1677 paa en rimet Ansøgning forflyttedes til Graabrødre Sogn i Viborg, hvormed han synes at have forbundet det ham tidligere lovede Nørbæk Kald. Begge Embeder vare bestemte til at lægges ind under Lektoratet, som han vel altsaa har beholdt Exspektancen paa. Men foreløbig vare Indtægterne ogsaa her utilstrækkelige, især da W. maatte skaffe sig den svagelige Formands Afstaaelse paa Graabrødre Sogn ved at ægte hans ganske unge Datter, Abel Andersdatter Achton.

Som Prædikant var W. meget søgt, ikke mindst fordi han i sine Prædikener lod indflyde dristige sociale og politiske Allusioner, og hans Satirer løb Landet rundt, især mellem hans Embedsbrødre. Hvor almindelig religiøs-moralsk Satire end havde været hos os, var Satirens Anvendelse paa offentlige og politiske Forhold dog noget ganske nyt. Vistnok havde W. fra først af intet hellere ønsket,

Digitized by Google

end at stille sig i Klientelforhold til Magthaverne, og der er ingen Tvivl om, at det, der fra først af drev ham frem, var skuffet Ærgjerrighed og Misundelse mod dem, der havde været heldigere end han selv, eller med hvem han som Embedsmand var tørnet sammen, Mænd som Kingo, Griffenfeld eller dennes Svoger, Sjællands unge Biskop Bagger. Men unægtelig gik der ogsaa under Griffenfelds Styrelse og under og efter den skaanske Krig Misligheder nok i Svang, som opfordrede til Paatale: Kryberi, Nepotisme og Bestikkelighed, Begunstigelse af fremmede, Uduelighed og slet Krigsførelse. Ofte lyser der da ogsaa en oprigtig Harme over Vold og Uret og en varm Fædrelandsfølelse ud af W.s Angreb, der fra Stormændene i Kongens nærmeste Omgivelse endog strække sig til denne selv, skjønt han gjentagne Gange beder Gud bevare sig for Forgribelse paa Majestæten. Som saa mange udprægede og fanatiske Individualiteter evnede han ikke at holde Sagen og sin egen Person ude fra hinanden, og han troede sikkert selv at være en Sandhedens Stridsmand, inspireret af Guds Aand, ogsaa naar han løb med Sladder og fra Anonymitetens Baghold rettede giftige Beskyldninger mod sagesløs Mand. Men naar vi saaledes maa betegne flere af hans Satirer som Skandskrifter, bør den Undskyldning dog ikke glemmes, der ligger i den forknytte Tid, da ingen Fædrelandsven turde udtale sig aabent om offentlige Forhold, det ofte knugende Tryk fra oven i den unge Enevældes første, mistænksomme Aar, under hvilket mange med Spænding og til Dels med Sympathi iagttog, hvor langt det var muligt at vove sig ud i forblommede Antydninger og anagrammatiserende Omskrivninger, dækkede af Anonymitetens Maske.

Digter var W. visselig ikke; i formel Henseende indtager han endda ikke nogen særlig høj Plads mellem Tidens Rimere, og det er næppe med Grund, at man har villet tillægge ham Digte, hvori der kommer virkelig poetisk Inspiration til Orde, f. Ex. Salmen «Far, Verden, far vel!» eller Vægterversene. Hvad der giver hans Produktion Betydning er, at den staar i et den Gang sjældent Forhold til Samtidens Liv, at han har sit Blod og sin Lidenskab med i den, medens den meste samtidige Poesi er saa underlig abstrakt, bleg og upersonlig. Derhos besad han et umiskjendeligt Talent til at skaffe sin Satire Indgang ved at klæde den i Tidens mest yndede og aktuelle litterære Former: Disputats («Idola Jeroboami»), Vise («Studiosus lamentans» mod Simoni og Nepotisme, Fuglevise i Anledning af Griffenfelds Fald), Salme («Kingos Kalot» mod

Digitized by Google

dennes Hovmod) og alle den folkelige Andagtslitteraturs øvrige Skikkelser: Syn og Jærtegnsflyveskrift («Visio Abrahamstrupii»), gammeltestamentlig Profeti, Hustavle og Bedeseddel, — alt parodierer han, snart i højtidelig, snart i haanende Stil, om end ganske uden Vid, og han bevæger sig baade paa Latin og Dansk, paa Vers og paa den i skjønlitterære Æmner lidet uddannede Prosa, som rigtignok ogsaa falder tungt og forvirret.

Naturligvis kunde en Dristighed som W.s i Længden ikke gaa godt. Allerede ved Slutningen af den skaanske Krig var man paa Spor efter Skandskrifter, der pustede til den almindelige Utilfredshed, og Mistanken vendte sig snart mod W. I Okt. 1680 kom Fiskalen til Viborg for at anstille Husundersøgelse. Anekdoten om, at dette nærmest skulde være foranlediget ved en yderst nærgaaende Udtalelse af W. om Kongens uægte Børn med Sophie Amalie Moth ved et Gilde hos dennes Svoger, Biskop Glud, er næppe paalideligere end den bekjendte Historie om, at W. skal have haft sine Manuskripter skjulte i den Stol, han sad i, medens Fiskalen gjennemsøgte Huset, og næste Dag skal have røbet sig ved en spottende Hentydning i sin Prædiken om Rachel, der skjulte sin Faders stjaalne Husguder i Kamelsadelen. Man fandt intet; men Mistanken holdt sig, og det optrækkende Uvejr spores, i det Nørbæk Kald blev taget fra W. og lagt til Domkirken trods hans Protest, ligesom han fandt sig foranlediget til at tage et Vidnesbyrd af Menigheden om sin Vandel og Prædiken. Sidst paa Aaret tog han til Kjøbenhavn for at skaffe sig Beskyttere, navnlig Præsten Lassenius ved Petri Kirke. Men her havde han vovet sig ind i Løvens Hule. Han blev flere Gange tagen i Forhør, indviklede sig i modsigende Forklaringer, og skjønt han ved Ed fralagde sig Forfatterskabet til Satirerne, samledes der efterhaanden Beviser mod ham, navnlig fra Præster, med hvem han havde staaet i Korrespondance. Da han mod Forbud forlod sit Logis og søgte at skaffe sig Adgang til Kongen, blev han fængslet i Kastellet, ved et sært Spil af Skæbnen i samme Celle, som Griffenfeld 1/2 Aar før havde forladt. Anklagen mod ham for Majestætsforbrydelse støttedes især paa Satiren «Studiosus lamentans», «Horologium regium», en Art Vægtervers til Dagens 12 Timer, der dadler forskjellige Regeringsforanstaltninger, f. Ex. Kirkegodsets Henlæggelse til Ryttertjeneste, «Synet over Abrahamstrup», hvor flere høje Hofembedsmænd vare angrebne under let gjennemskuelige Navneomskrivninger, og endelig «Jeroboams Afguderi», der klagede

over Enevældens voldelige Indførelse, Menighedernes Tab af Kaldsretten (som W. selv havde skrevet et Forsvarsskrift for!), Bispers og Professorers Overmod og Forsømmelighed, men tillige tydelig nok sigtede Kongen for usædeligt Levnet, Uretfærdighed og Persons Anseelse.

Da Benægtelse ikke længere hjalp, vedgik W. Forfatterskabet. Lige fra først af præges hans Optræden af en lidet tiltalende Tvetydighed, naar han samtidig med sine giftigste anonyme Satirer, f. Ex. i sin Ansøgning 1677 og i et Digt i Anledning af Kongens Nærværelse i Viborg 1680, anslaar den overdrevne Smigertone, som var bleven Datidens Mennesker til en anden Natur. I Ulykken viser han kun den ynkeligste Fejhed. Hans Erklæringer under Forhørene hævde i al Almindelighed, at han efter Embedspligt har talt Sandhed og taget sig af de undertrykte, samt at Satirerne kun ere at betragte som en poetisk Spøg, der ikke bør paadrage juridisk Ansvar. I Enkelthederne derimod søger han at benægte alle skjulte Hentydninger og bortforklare de farlige Steder; «Horologium regium» udgiver han ganske uden Grund for en Bearbejdelse efter den hamborgske Præst og Moralist Balthasar Schupp osv. Da han endelig af Konsistorialretten blev fradømt sin gejstlige Værdighed og af den verdslige Ret dømtes til at have forbrudt Ære, Liv og Gods samt som Meneder at miste 3 Fingre, slog Dødsangesten ud i krybende Bønskrifter til Kongen, Dronningen, Statholder Gyldenløve og alle dem, han havde haanet og hudflettet, lige indtil Fiskalen og Sophie Amalie Moth. Dertil sigter Kingo i den Forbøn, han trods tidligere Fornærmelser indlagde for sin Slægtning, og som sammenligner ham med Simei, der tryglede David om Naade efter først at have udskjældt ham. Herpaa svarede W. dog med en Parodi fuld af grove Skjældsord. En smuk Modsætning til W.s uværdige Optræden danner hans unge Hustrus, hvem han i sine Velmagtsdage synes at have overset, men som nu forlod et spædt Barn, tog over til Manden og utrættelig gik i Forbøn for ham, saa at det maaske ikke mindst skyldtes hende, at Dødsdommen formildedes til Forvisning til Trankebar. Hendes Kjærlighed vakte ogsaa bedre Følelser hos W., hvis Digt «Tvende Ægtepersoners bedrøvelige Adskillelse» og sidste Vers fra Overrejsen have et varmere og dybere Præg end almindeligt hos ham. 22. April 1681 blev han bragt om Bord i en Ostindiefarer og ført til sit Forvisningssted, hvor han blev ansat som Kantor ved Koloniens Kirke og efter usikre Sagn skal have over-

Digitized by Google

sat det nye Testamente og øvet en velsignelsesrig Missionsvirksomhed mellem Inderne, der endog har lagt en vis Helgenglorie om hans Navn. Noget paalideligt vides dog ikke om hans senere Skæbne; men han maa være død inden 1694, da Enken indgik nyt Ægteskab med Præsten Mads Trane.

W.s Liv er en for sin Tid usædvanlig spændende Roman, hvortil hans Digtning for en stor Del danner Kommentaren. Men trods sin kulturhistoriske Betydning er denne endnu ikke fuldt kjendt eller oplyst med Hensyn til Omfang og Indhold. Trykt foreligger kun et enkelt Digt, «Jesu Klagemaal over Judas og Jøderne» 1680, hvori W. efter Davids Mønster ønsker ondt over sine Forfølgere. Hans Satirer maatte efter Sagens Natur snige sig navnløse om i Haandskrift og ere for det meste udaterede, saa at deres kronologiske Orden og Forhold til hans Livsbegivenheder ofte er uklar. At de i sin Tid have vakt overordentlig Opsigt, fremgaar ikke blot af samtidige Beretninger, men ogsaa af Mængden af Afskrifter, flere end af nogen anden dalevende Digters Arbejder. Endog til Sverige bredtes de og tillagdes for en Del f. Ex. Spegel. Men ogsaa her hjemme gaa flere af hans Digte under andres Navn eller andres under hans, og en Udredning af disse Forhold under Henblik til Tidshistorien vilde ikke savne sin Interesse.

Odin Wolffs Journal 1812. Hist. Arkiv XI—XII. Museum 1892, II, 266 ff. Paludan, Renaissancebevægelsen S. 362. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 654 ff.

J. Paludan.

Worm, Jens, 1716—90, Rektor, blev født i Aarhus 24. Avg. 1716 og var Sønnesøn af ndfr. anførte Præsident i Ribe Matthias W. og Søn af den sidste theologiske Lektor i Aarhus Oluf W. († 1743) og Karen f. Knob († 1750). Han blev privat dimitteret til Universitetet 1733 og laa paa Borchs Kollegium 1735—40. Under sit Ophold der tog han Attestats 1736 og blev Dekan paa Kommunitetet. I de 7 Aar, han levede i Kjøbenhavn, stod han i stor Yndest hos H. Gram, der vejledede ham og lod ham benytte sin rige Bogsamling. Ved Bibelrevisionen i de Aar var han Medarbejder. 1740 blev han Konrektor i Aarhus og tog s. A. Magistergraden. Til Aarhus Skole var han derefter knyttet i 35 Aar. Fra Begyndelsen var han vel af Navn kun Konrektor; men da Rektoren var meget svagelig, styrede han lige fra sin Tiltrædelse Skolen saa godt som alene. Ved Rektorens Død 1752 rykkede W. op i hans Plads. 1754 blev han tillige Professor philosophiae.

Digitized by Google

Efter et anstrængende Skoleliv nedlagde han sit Embede 1775 med almindelig Anerkjendelse for at have udført sin Gjerning med Dygtighed og Troskab. Han benyttedes ogsaa hyppig af Regeringen i Kommissioner og beklædte forskjellige Tillidshverv. 1777 fik han Titel af Justitsraad. Han døde 31. Dec. 1790, og med ham uddøde den berømte Wormske Slægt paa Mandssiden. — I Kjøbenhavnske Videnskabers Selskabs Skrifter XI. Bind har han ladet trykke «Forsøg til en Skolehistorie, forestillende de latinske Skolers og Skolevæsenets Tilstand i Danmark før Reformationen». Men det er dog ved hans Forfatterlexikon, at hans Navn vil være uforglemmeligt i den danske Litteratur. Fra 1771 til 1784 udgav han i 3 Dele «Forsøg til et Lexikon over danske, norske og islandske lærde Mænd, som ved trykte Skrifter have gjort sig bekjendte», et uundværligt Hjælpemiddel for alle Litteraturforskere og et Værk, som ved sin Fylde af biografiske og litteraære Oplysninger saa vel vidner om sin Forfatters Lærdom som om hans udmærkede Samlerflid og Nøjagtighed. Slesvigerne bleve ikke tagne med, fordi de allerede fuldstændig vare omhandlede i Mollers «Cimbria litterata». For overhovedet at kunne levere et Værk af den Art maatte han have Støtte og Medhjælp fra mange Sider, og saadan Hjælp erkjender han ogsaa at have modtaget i rigt Maal; i Fortalerne gjøres udførlig Rede derfor. Saaledes har bl. a. Jak. Langebek gjennemgaaet Værket før Trykningen og tilføjet meget, og Udgivelsen i Trykken af 3. Del besørgedes for største Delen af W.s Søstersøn og Plejesøn, Mag. Oluf Worm (se ndfr.), der paa den Tid var Dekan ved Kommunitetet. — En stor Del af W.s skriftlige Efterladenskaber ere havnede i Horsens Skolebibliothek. — W. blev 1754 gift med Anna Müller (f. 15. Maj 1701 † 23. April 1774), en Præstedatter fra Holbæk i Randers Amt; hun havde været gift 2 Gange tidligere: 1. med Præsten Gregers O. Bruun i Gjerrild; 2. med Krigsraad Niels Langballe i Aarhus.

Worm, Lex. over lærde Mænd. Hertel, Aarhus Domkirke II, 114 ff. 478 ff. E. G. Tauber, Hist. scholæ cathedr. Arhusiensis S. 104 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 766 ff.; 4. R. I, 125 ff.; II, 343 ff. 583 f. *A. Jantzen.*

Worm, Johan, 1652—1718, Generalprokurør, Søn af ndfr. anførte Professor Ole W. († 1654) og 3. Hustru Magdalene Motzfeldt, var født 18. Juni 1652 og dimitteredes 1670 fra Kjøbenhavns Skole til Universitetet. Allerede Aaret efter finde vi ham ved Leidens Universitet, hvor han studerede Retsvidenskab, og 1672—73

Digitized by Google

i Orleans, hvor han en Tid var en af Universitetets 4 Bibliothekarer. Efter sin Hjemkomst valgte han ikke den lærde Vej, som de fleste af hans Slægt, men den administrative, og fra Nytaar 1675 fik han, formodentlig anbefalet af sin Fætter Griffenfeld, Foden paa Embedsstigen som Sekretær i Danske Kancelli. 1683 forfremmedes han til Assessor i Kammerkollegiet, hvor han 1695 blev Kammerraad, efter at han i et Aars Tid havde været Arkivar ved Kammerets Arkiv; 1700 blev han Kommitteret i Rentekammeret og 1706 Deputeret for Finanserne; 1713 og senere fra 1717 til sin Død var han 1. Deputeret. Ved Siden af disse Embeder havde han 1686—99 Sæde i Hofretten; 1691 udnævntes han til Vicegeneralprokurør og blev som saadan strax efter Assessor i Højesteret; endelig succederede han 1708 Gehejmeraad Niels Benzon i det vigtige og omfattende Embede som Generalprokurør. Som et Bevis paa Kongens Tillid til hans Indsigter bør det anføres, at han var en af de Mænd, hvis Skjøn man 1718 æskede over, hvorledes Regeringen burde stille sig under den daværende vanskelige politiske Situation. W. døde 3. Dec. 1718, efter Aaret forud at have faaet Titel af Konferensraad. Han var gift med Marie Georgine Crone († 25. Juli 1714). *G. L. Wad.*

Worm, Matthias, 1636—1707, Præsident, Digter, Søn af den berømte Prof. Ole W. og dennes 2. Hustru Susanne, Datter af Biskop Mads Jensen i Lund, fødtes i Kjøbenhavn 19. (29.?) April 1636. Han blev Student 1654, tog theologisk Examen 1657 og tiltraadte s. A. en 11aarig Udenlandsrejse. 26. Juni 1657 blev han immatrikuleret i Leiden som stud. polit., 1660 var han i Oxford, Aaret efter i Paris og 3 Aar i Orleans, hvor han blev Prokurator for den germaniske Nation, 1663 var han i Norditalien og Rom, og han vendte hjem over Tyskland 1667. I Betragtning af hans gode Familieforbindelser og disse udbredte Studier, ved hvilke Faderens Ry vistnok har støttet ham, maa det undre, at han strax ved Hjemkomsten tog til Takke med Stillingen som første Borgmester i Ribe, hvilken der dog s. A. var tillagt Præsidenttitel ligesom i andre «anselige Stapelstæder». Dermed forbandt han et Kanonikat ved Domkirken og ægtede 1668 Margrete Ingeborg de Hemmer (f. 22. Sept. 1643 † 10. Dec. 1723), Enke efter Borgmester Carsten Tønnesen. 1681 udnævntes han rigtignok til extraordinær Assessor i Højesteret og 1694 til Justitsraad, men blev i sit Embede

Digitized by Google

i Ribe indtil 1700, da han «for Alder og Svagelighed» afstod det til sin Søn Carsten (ovfr. S. 174). W. døde 14. Febr. 1707 i Ribe.

W. var en yngre samtidig af Bording og en af de tidligste Lejlighedspoeter i den nys indførte Renæssancesmag. Denne røber sig allerede i den mythologiske Udpyntning af hans utrykte religiøse Digte, mest opbyggelige Betragtninger knyttede til gammeltestamentlige Texter. Endnu tydeligere og langt stærkere end hos Bording er Indflydelsen fra de schlesiske Digterskoler i hans Lykønskningsdigte til allerhøjeste Fødsels- og Festdage, især det store Digt ved Christian V's Salving 1671. Her finde vi allerede den stive og opstyltede alexandrinske Gang og den hyperloyale Tone, den «høje Stil» med dens trættende Allegoriseren og Overlæsselse med Billeder og sanselige Lignelser, som siden blev mere og mere almindelig. Et af disse Digte, der allerede 1666 fra Udlandet er rettet til Frederik III, vidner ved sin Opregning af Renæssancepoeter fra alle Lande om W.s litterære Interesser og Studier; et andet, til Kongens Fødselsdag 1670, «De 4 Elementer», er affattet i den da moderne Balletform, om end næppe bestemt til Opførelse. Denne Hofpoesi fandt Naade for den lærde Konge Frederik III's Øjne; men det gik med W. som med Bording: naar han kan følge sin Natur, viser det sig, at den jævne, gammeldanske, undertiden ret plumpe Tone er ham i Kjødet baaren og skaffer sig Luft gjennem den tillærte moderne Form, Alexandrineren og den tyske Ordbram. Saaledes i «Ris til Hvermands Rumpe» og «Hofmands Spejl», et Par utrykte Satirer i Reformationstidens generelt og typisk moraliserende Aand mod Laster i Almindelighed og særlig mod Hoflivets Fordærvelse. Deres væsentlige Interesse have de ved Benyttelsen af gamle Ordsprog og Reminiscenser fra Dyrefabelen og Hans Tausens Vise om Sandheds Landflygtighed.

Rothe, Brave danske Mænd I, 447 ff. Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. III. Paludan, Renaissancebevæg. i Danm. Litt. S. 314. 357.

J. Paludan.

Worm, Ole (Oluf), 1588—1654, Læge. W. var født 13. Maj 1588 i Aarhus, hvor Faderen Villum W. var Borgmester og gift med Inger Olsdatter, Datter af Borgmester Ole Jørgensen i Horsens. Bedstefaderen Johan W., Raadmand i Aarhus, var tillige med flere Medlemmer af samme Familie kommen til Danmark fra Arnheim i Geldern, i det den var flygtet fra Holland under Religionsforfølgelserne. Efter at W. havde frekventeret Aarhus Skole, blev han sendt til Gymnasiet i Lüneburg, og efter et Aars Ophold

Digitized by Google

her rejste han til Emmerich i Geldern, hvor han havde paarørende. Her fra rejste han hjem, men gav sig atter snart paa Rejse, drog efter Faderens Raad til Universitetet i Marburg og blev 1605 immatrikuleret her. Paa Grund af religiøse Stridigheder maatte han imidlertid snart flygte her fra sammen med andre studerende og Professorer af den augsburgske Konfession og begav sig til Giessen, der fra 1607 til Strasburg. Her begyndte han først paa det medicinske Studium, hvilket han derpaa dyrkede videre i Basel under de berømte Lærere Plater, Bauhin og Zwinger. 1608 gik han videre til Universitetet i Padua, hvor han ivrig dyrkede klinisk Medicin ligesom ogsaa Kirurgien, og hvor han valgtes til Konsiliarius for den tyske Nation. 1609 gennemrejste han Italien og opholdt sig paa Tilbagevejen nogen Tid i Montpellier og Paris, hvor han begyndte at gjøre sig bemærket som dygtig Læge. Over Holland og med et længere Ophold ved det nye Universitet i Leiden vendte han 1610 tilbage til Danmark og blev nu først indskreven ved Kjøbenhavns Universitet. Han imponerede ved sine dygtige og alsidige Kundskaber, men for ham selv var det endnu ikke nok, og 1611 gik han atter ud paa Studierejse og dyrkede i nogen Tid kemiske Øvelser i Marburg. Efter Opfordring vilde han tage Doktorgraden her, men da Universitetet opløstes paa Grund af Pest, gik han til Basel og kreeredes her til medicinsk Doktor af Bauhin. Her fra rejste han til England, som han ikke tidligere havde besøgt, blev her halvandet Aar og erhvervede sig betydelig Anseelse som praktiserende Læge. 1613 kom han da endelig tilbage til Kjøbenhavn og blev udnævnt til Professor ved Universitetet.

Han traadte ind i det filosofiske Fakultet i det laveste Professorat, som Pædagogicus, rykkede 1615 op som Professor i Græsk, blev 1621 Professor i Fysik og endelig 1624, da Caspar Bartholin gik over i det theologiske Fakultet, Professor i Medicin, i hvilken Stilling han virkede til sin Død, 31. Avg. 1654. I denne lange Funktionstid modtog han de sædvanlige Æresbevisninger og var 5 Gange valgt til Universitetets Rektor, sidste Gang i sit Dødsaar. Han var 3 Gange gift. 26. Nov. 1615 ægtede han Dorothea Fincke (f. 1596), Datter af det medicinske Fakultets Senior, den indflydelsesrige Professor Thomas F. (V, 150). Efter hendes Død (1629) ægtede han 1630 Susanne Madsdatter, Datter af Biskop Mads Jensen, og da hun døde af Pest (26. Avg. 1637), ægtede han 21. April 1639 Magdalene Motzfeldt (f. 25. Jan. 1617 † 24. Febr. 1691), Datter

Digitized by Google

af den kjøbenhavnske Vinhandler Peder M. og en Søster til Griffenfelds Moder. Med disse Hustruer fik han en talrig Børneflok, hvoraf flere Sønner og Døtre (ved Ægteskab) fik en fremskudt Plads i Samfundet.

Hans lange Universitetsvirksomhed samlede sig altsaa hovedsagelig om Medicinen, og her fik han en ikke ringe Betydning som den kundskabsrige og samvittighedsfulde Docent, der alvorlig søgte at bringe de medicinske Undervisningsfag op fra den rudimentære og utilfredsstillende Tilstand, som hidtil paa dette Omraade havde hersket ved Universitetet. For den anatomiske Undervisning manglede alle Hjælpemidler, men ved Livlæge Henning Arnisæus' Bistand fik W. dog anskaffet et mandligt Skelet og blev saaledes i Stand til i det mindste at demonstrere Osteologien, ogsaa de smaa af ham selv paaviste Ben i Kraniet, som Th. Bartholin i de nye Udgaver af Faderens anatomiske Lærebog til hans Ære kaldte «ossa Wormiana», men som i øvrigt for længst vare opdagede af andre. Naar han stillede sig meget kølig til Oprettelsen af det anatomiske Theater, var det paa ingen Maade af Mangel paa Interesse for Videnskabsfaget, men fordi det ikke, som han vilde, blev hans Hustrus unge Søstersøn og hans egen kjære Plejesøn Thomas Bartholin, der skulde være dets Forstander, men den af Regeringsmyndighederne uden Universitetets Medvirkning indkaldte Simon Paulli (XII, 577), hvis hele Personlighed oven i Kjøbet var ham i høj Grad imod. Paulli gik uden Skrupler ind paa, efter Paabudet i de nye «Constitutiones», at foredrage Anatomien og Kirurgien i Modersmaalet for de ulærde Barberkirurger — noget som en fornem og selvfølende Universitetsprofessor af Tidens typisk lærde Støbning saaledes som W. absolut maatte finde at være «medicorum Ære for nær». Saa vidt i Uhildethed kunde han ikke naa, om han end under sine vidtløftige Studieophold ved fremskredne fremmede Universiteter havde faaet sit Syn betydelig udvidet og saaledes ikke delte sine fleste lærde Kollegers Ringeagt for Kirurgien, som han med Iver havde lagt sig efter, og hvilken han endog betegnede som «nobilissima medicinæ pars».

Ogsaa i sin Virksomhed som Læge viste han sig at indtage et fremskredent Standpunkt. Ikke blot synes han utrættelig at have staaet til Rede med Ydelsen af sin Lægehjælp i de forskjellige Samfundskredse — for øvrigt ikke mindst i de højeste fyrstelige — men ogsaa i de i hans Tid ret hyppige Pestepidemier i Kjøbenhavn ses han at være bleven paa sin Post og at have ofret

Digitized by Google

sig for de syges Behandling, i Modsætning til de allerfleste af hans lærde Kolleger, som efter gammel Skik flygtede bort fra det af Pest angrebne Sted og overlod de syge til Barberernes (Pestmestrenes) Behandling. Den heftige Feber, som voldte hans Død, var sikkert nok ogsaa af pestagtig Natur og fremkaldt ved den herskende Epidemis Smitte. Han gav i saa Henseende sine medicinske Disciple det smukkeste Exempel til Efterfølgelse, og han forsømte heller ikke at oplære dem til deres Kald ved Undervisning i selve Sygdomslæren, som flere af hans udgivne Disputationer og Exercitationer ligesom ogsaa hans aarlige Skrift «Institutiones medicæ» ret udførlig omhandler. For Disciplenes Kjendskab til Lægemidler søgte han at drage Omsorg ved at tage sig af den «Hortus medicus», som Kongen havde skjænket Universitetet, men som henlaa i en ynkelig Forfatning. Efter at have overtaget den med Haven sammenknyttede Residens fik han den bragt nogenlunde paa Fode, selv om den paa ingen Maade kunde maale sig med, hvad han havde set ved udenlandske Universiteter.

Den stærke Ros, W. faar i sin akademiske Nekrolog for at have virket som Docent «inimitabili industria», kan saaledes siges ikke at være ufortjent, navnlig set i Forhold til, hvad der ellers udrettedes i det medicinske Fakultet i det 17. Aarhundredes første Halvdel. Men hans Livs egentlige og mest fremtrædende Hovedinteresse var dog aabenbart Forskningen i Tidens vidtstrakte polyhistoriske Forstand paa alle Iagttagelsens og Naturerkjendelsens Omraader og heller ikke uden Benyttelse af den lærde Spekulations og Dialektiks skolastiske Vaaben. Utrættelig lige til sin Død vedblev han at samle og udforske alt muligt, der frembød ham Problemer at løse, lige fra den nordiske Hedenold og til hans egen Tid (om hans Oldtidsforskning se ndfr.); hans største Stolthed og Tilfredsstillelse var det bestandig voxende Musæum, han anlagde og altid fordybede sig i, og hvis uafbrudte frodige Tilvæxt lettedes ham ved de omfattende og gode Forbindelser, han havde erhvervet sig paa sine vidtløftige Ungdomsrejser, senere tillige ved den store Avtoritet, han kunde glæde sig ved ogsaa i Udlandet. Hans Musæum blev efterhaanden til Kjøbenhavns største Seværdighed, og fra alle Lande kom fremmede til for at se og beundre dets meget brogede Skatte, dets store Samling af alskens Vidunderligheder, men tillige af virkelig naturvidenskabeligt Materiale, saaledes navnlig fra Zoologiens Omraade.

W. var sin Tids Barn og fordybede sig gjærne i saadanne

Digitized by Google

vidunderlige Problemer, der kunde give Spekulationen frit Raaderum («lusus naturæ»), og han dvælede med Forkjærlighed ved det teleologiske Spørgsmaal Hvorfor frem for ved det nøgternempiriske Hvorledes, men en virkelig, om end ikke just banebrydende, Forskeraand var dog i ham vistnok i højere Grad end i de fleste af hans samtidige, saaledes hans Bartholinske Fæller. Vel har han ligesom disse travlt med spekulativ Udforskning af den fabelagtige Enhjørnings Naturhistorie, men han tager dog ogsaa energisk fat paa virkelig Undersøgelse af Dyr, saaledes af den i øvrigt ogsaa af et vist mirakuløst Skjær omgivne norske Studsmus (Lemmingen), som efter den ældre Opfattelse antoges at opstaa af forraadnende Skyer. Han tør vel paa ingen Maade benægte denne Hypothese, der har en Avtoritet som J. C. Scaliger til Hjemmelsmand, men da han finder vel udviklede Kjønsorganer hos de ham tilsendte Exemplarer, er han dog nærmest tilbøjelig til empirisk at slutte, at disse Mus forplante sig som andre højere Dyr, navnlig da hans Teleologi tilsiger ham, at Naturen har haft sin vise Hensigt med de tilstedeværende Kjønsorganer. Den interessante og for ham meget karakteristiske Afhandling, der udkom særskilt 1653, indlemmede han derpaa i sit store litterære Hovedværk, sin udførlige Beskrivelse af Musæets Samlinger.

W. var ikke saa letskrivende som hans Bartholinske Slægtninge; med hans Grundighed og Alvor var aabenbart forbunden en vis Tunghed. Det var kun smaa Kataloger over Samlingerne, vistnok blot til Brug for de mange flygtige besøgende, han i levende Live fik udgivet. Det monumentale Værk derover, som han stadig arbejdede paa, blev først publiceret Aaret efter hans Død af hans Søn Villum W., men fremtraadte da ogsaa som et imponerende Pragtværk i Folio med talrige vel udførte Afbildninger, udgivet hos Elzivir i Leiden: «Historia rariorum Musei Wormiani». Selve Samlingerne skjænkede Arvingerne efter hans Død til Kongen, og de kom saaledes til at udgjøre en fremragende Del af Kunstkammerets Indhold.

Hans omfattende Brevvexling, der udgaves 1728 i to anseelige Bind af Gram og paa Rostgaards Bekostning («O. Wormii et illustrium ac doctorum virorum ad eum epistolæ»), giver meget righoldige Bidrag til Bedømmelse af Videnskabernes Stilling og Forhold i første Halvdel af det 17. Aarhundrede. Da største Delen af det endnu ikke færdigtrykte Oplag gik til Grunde ved Kjøbenhavns Ildebrand, besørgede det danske Selskab 1751 en ny Udgave.

Digitized by Google

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 274 ff. Gosch, Danmarks zoologiske Litteratur II, 1, S. 24 ff. Østs Arkiv IX, 361 ff. Folkekalender for Danmark 1872. Dansk Folkelæsning IV, 250 ff. J. Petersen, Bartholinerne og Kredsen om dem S. 16 ff.

Jul. Petersen.

— Ikke blot som Læge og Naturforsker, men endnu mere som *Oldgransker* vandt Ole Worm et berømt Navn. Med sin livlige Aand og sine mangesidige Interesser havde han, som han selv udtaler, ved Siden af sine egentlige Studier fra Ungdommen af følt sig i høj Grad tiltrukken af Nordens gamle Litteratur og Fædrelandets Oldtidsminder, og fornemme Velynderes Opmuntringer tilskyndede ham til efterhaanden mere og mere at fordybe sig i disse Æmner. Da det var ham klart, at der hertil krævedes grundigt Kjendskab til det gamle nordiske Sprog, satte han sig i Forbindelse med de lærdeste Islændere paa den Tid, og han modtog fra dem mangfoldige Oplysninger af forskjellig Art.

Blandt Danmarks Oldsager havde særlig Runemindesmærkerne vakt hans Interesse, som yderligere øgedes ved Bekjendtskabet med den svenske Oldforsker I. Th. Bures i flere Henseender banebrydende runologiske Arbejder. Allerede tidlig modnedes derfor hos W. den Plan at samle og udgive alle danske Runemindesmærker, og hans Bestræbelser fandt kraftig Støtte baade hos Kongen og mange af Landets fornemste Mænd, først og fremmest Videnskabernes højsindede Beskytter Kansler Chr. Friis til Kragerup. For at fremme W.s Arbejde udstedtes 11. Avg. 1622 et kongl. Brev «til Bisperne udi Danmark og Norge Antikviteter anrørendes», hvori det paalagdes dem hver i sit Stift at lade anstille Undersøgelse om alle Slags Oldsager, deriblandt Runemindesmærkerne, og indsende Beretning derom. Disse Indberetninger indkom i Løbet af de nærmest følgende Aar og dannede det første Grundlag for W.s store Runeværk. Endelig fik W. selv ved kongl. Brev af 17. Dec. 1625 Befaling til paa offentlig Bekostning at foretage en Rejse i Landet for at undersøge Runemindesmærkerne og lade dem afbilde. De uheldige Tidsforhold hindrede dog Udførelsen af denne Plan. Men allerede det følgende Aar (1626) offentliggjorde W. sit første runologiske Arbejde «Fasti Danici», hvori han udførlig behandlede en gammel paa Pergament skreven Runekalender, der var funden i et Bibliothek i Jylland, og som han havde faaet af Kansler Chr. Friis. W. har i sin Udgave gjengivet Kalenderen baade med Runer og latinske Bogstaver og med en lærd Indledning om KalenderVæse-

Digitized by Google

net i Almindelighed og det danske i Særdeleshed. Skjønt W. helt misforstod Kalenderens Sprog, som han ansaa for gammel Jysk, medens det i Virkeligheden er Gullandsk, er hans Gjengivelse saa omhyggelig, at den som oftest kan erstatte den tabte Original. Denne Afhandling vil derfor altid beholde stort Værd. To Aar senere (1628) udkom W.s første Forsøg paa at beskrive og tolke et dansk Runemindesmærke, nemlig den lille Afhandling «Tulshøi seu Monumentum Strøense in Scania». Gjenstanden for dette Skrift er det storartede Monument med de to anseelige Runestene, som endnu findes ved Landsbyen Strø i Onsjø Herred i Skaane. Efter otte Aars Forløb fulgte 1636 Afhandlingen om den mærkelige Runesten, som den Gang havde Plads i Borggaarden i Tryggevælde, i Form af et Brev til den daværende Lensmand paa Tryggevælde, Tyge Brahe (Astronomens Brodersøn). Samme Aar som Afhandlingen om Tryggevældestenen saa ogsaa det store theoretiske Værk om Runeskriften og den gamle nordiske Poesi («Runer seu Danica Literatura antiqvissima») Lyset, hvori W. meddelte alt hvad han i en lang Aarrække havde samlet om dette Æmne. Ved Siden heraf arbejdede han stadig paa det store Værk, der skulde omfatte alle danske Runemindesmærker, og som endelig udkom 1643 med Titelen «Danicorum Monumentorum libri sex». Heri optoges ogsaa de ældre Afhandlinger om Strømonumentet og Tryggevældestenen samt en Afhandling, som han havde udgivet 1641 om det berømte Guldhorn, der var fundet 1639 ved Landsbyen Gallehus ved Møgeltønder, og hvis Figurer W. med megen Skarpsindighed havde tydet som en allegorisk Fremstilling af Menneskelivet med dets Dyder og Laster. Af W.s Hovedværk, der er almindelig kjendt under Navnet «Monumenta Danica», handler den første Bog som en Slags Indledning om de forskjellige Arter af Mindesmærker fra Oldtiden, særlig Høje og Stensætninger, hvortil der knyttes Oplysninger om gamle Skikke (ved Begravelse, Rettergang, Kongevalg) med Beskrivelser af Lejre og Danevirke. I de øvrige fem Bøger beskrives og tolkes selve Runemindesmærkerne, ordnede efter de forskjellige Landsdele. Ved Bedømmelsen af dette Værk maa vi stille os klart for Øje alle de Vanskeligheder, hvormed W. havde at kæmpe. Kun et forsvindende lille Antal Mindesmærker havde han haft Lejlighed til personlig at undersøge. For de allerflestes Vedkommende maatte han nøjes med de Gjengivelser af Indskrifterne, som han modtog fra sine mange forskjellige Medarbejdere, og som i de fleste Tilfælde lod saare meget tilbage at

Digitized by Google

ønske. Derimod vidne hans Beskrivelser og Afbildninger af de Mindesmærker, som han selv havde undersøgt, baade om hans Evne til at anstille disse Undersøgelser og om den Omhyggelighed, hvormed de bleve udførte. Meget vilde derfor sikkert have faaet en anden Form og et andet Udseende i «Mon. Dan.», hvis W. selv var bleven i Stand til at foretage den paatænkte runologiske Rejse. Nu høre vi ham ikke sjælden klage over, at et Mindesmærke er meddelt ham i saa forvansket Skikkelse, at han ikke har kunnet bringe noget paalideligt ud af Indskriften. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, at han jævnlig paa sine Træsnit, uden at omtale det, vilkaarlig, men selvfølgelig i god Tro, har rettet de modtagne Tegninger for at faa dem til at stemme med det Indhold, som Indskrifterne efter hans Mening krævede. Alt dette medførte naturligvis, at Værkets væsentligste Grundlag, Gjengivelsen af Indskrifterne, maatte blive i høj Grad upaalideligt. Og ikke blot som Følge heraf, men endnu mere paa Grund af hele Tidsalderens Ukyndighed i det Sprog, hvori Indskrifterne vare affattede, indeholde Tolkningerne i mangfoldige Tilfælde de største Misforstaaelser og Urimeligheder. En anden Kilde til nogle af de mest iøjnefaldende Fejl var Forfatterens Tilbøjelighed til overalt, hvor det lod sig gjøre, at sætte de Navne, som han mente at finde i Indskrifterne, men som ofte kun skyldtes urigtig Læsning eller Tolkning, i Forbindelse med kjendte historiske Personer eller Begivenheder. Alle de Mangler, der saaledes fra vor Tids Standpunkt nødvendigvis maa klæbe ved det Wormske Runeværk, kunne dog ikke svække vor Beundring for den fremragende Videnskabsmand og overlegne Personlighed, som ikke blot fattede den dristige Tanke i et stort Værk at samle alle Fædrelandets ældste Sprogmindesmærker, men ogsaa ved Siden af sine mange andre byrdefulde Hverv med aldrig svigtende Energi og med en Kjærlighed til Opgaven, som formaaede at overvinde alle Hindringer, bragte den store Plan til Udførelse. Vi skylde ham Tak, fordi han med Styrke henledede sin Samtids Opmærksomhed paa Vigtigheden og Betydningen af disse Mindesmærker og netop derved utvivlsomt har reddet en stor Del af dem fra Undergang. For enkelte senere forsvundne Mindesmærker er «Mon. Dan.» desuden vor eneste Kilde.

At W. ogsaa efter Udgivelsen af sit runologiske Hovedværk bevarede Interessen for disse Studier, vise ikke blot de «Additamenta ad Monumenta Danica», som han udgav 1650, men særlig

Digitized by Google

hans Forslag til Kong Frederik III om at lade største Delen af de i «Mon. Dan.» beskrevne Runestene med Undtagelse af de norske og gullandske føre til Kjøbenhavn for at sikre dem mod Ødelæggelse. Da Kongen billigede Planen, udstedtes 9. Febr. 1652 et Brev til Lensmændene «anlangende Monumenter og Stene med Runebogstaver paa at hidskikke», hvori det paalagdes dem snarest muligt at sende de nærmere opgivne Stene til Kjøbenhavn. Heldigvis blev denne Befaling dog udført i meget ringe Udstrækning, i det kun 11 Runestene indsendtes, af hvilke de otte forsvandt under Ildebranden 1728. Paa Grund af Pesten 1654 og W.s Død under denne blev hele Sagen stillet i Bero.

I nøje Forbindelse med W.s Virksomhed paa Runologiens Omraade staar hans Interesse for den gamle danske og islandske Litteratur. Ved Gave fra en unævnt Ven var han kommen i Besiddelse af det mærkelige Runehaandskrift af skaanske Lov, hvortil der af en yngre Haand ligeledes med Runer var føjet to danske Kongerækker og en Bestemmelse om Grænseskjellet mellem Danmark og Sverige. Runehaandskriftet bestyrkede W. i den Mening, at Runerne tidligere havde været brugte i Norden ikke blot i Indskrifter paa Stene, men ogsaa som almindelig Bogskrift. For at bevise Rigtigheden af denne Antagelse udgav han de sidstnævnte Stykker af Haandskriftet med Runer, latinsk Oversættelse og Anmærkninger («Regum Daniæ series duplex et limitum inter Daniam et Sveciam descriptio», 1642). Da nogle Blade i denne Del af Haandskriftet senere ere tabte, maa W.s Udgave ogsaa her for en Del erstatte Originalen.

Sin Interesse for den islandske Litteratur lagde W. for Dagen ikke blot ved paa mange Maader at opmuntre Islænderne til at granske deres gamle Sprog og Litteratur, men ogsaa ved selv at udgive den norske Præst Peder Clausen Friis' Oversættelse af de norske Kongesagaer («Snorre Sturlesøns Norske Kongers Chronica», 1633) og den islandske Ordsamling, som Magnús Ólafsson havde udarbejdet efter hans Opfordring («Specimen lexici runici», 1650).

Efter Udgivelsen af «Mon. Dan.» nød W. i lange Tider en saadan Anseelse i Danmark som Runolog, at den ene Forfatter efter den anden aftrykte hans Tolkninger som Videnskabens sikre Resultater uden at ændre noget deri. P. Resen slutter sig i «Atlas Danicus» i Regelen fuldt ud til W., hvem han i Anledning af en af hans mest fantastiske og urimelige Forklaringer (af Indskriften paa Vordingborgstenen) priser som de fædrelandske Oldsagers snildrige

Digitized by Google

Tolker («Antiqvitatum patriarum Oedipus»), og E. Pontoppidan udelod i «Marmora Danica» (1739—41) forsætlig Runeindskrifterne af Hensyn til W.s Værk, da det ikke kunde falde ham ind at «skrive en Iliade efter denne Homer». Midt i det 18. og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede slaa L. de Thurah og P. N. Skovgaard i deres Behandling af de bornholmske Runeindskrifter sig endnu fuldstændig til Ro med W.s Tolkninger. Selv om vor Tids sprogvidenskabelige Forskning vil stemple dem alle som forfejlede, maa Runologen dog endnu stadig raadspørge W.s antikvariske Skrifter, der med rette have skaffet deres Forfatter Hædersnavnet «den danske Oldforsknings Fader».

Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed I, 283 ff. Ludv. F. A. Wimmer, Om Undersøgelsen og Tolkningen af vore Runemindesmærker (Universitetets Indbydelsesskrift til Kongens Fødselsdag 1895). Samme, Døbefonten i Aakirkeby Kirke S. 62 ff. Samme, De danske Runemindesmærker I—IV. *Ludv. Wimmer.*

Worm, Ole, 1667—1708, Professor, ældste Søn af ndfr. anførte Justitiarius Villum W., var født i Kjøbenhavn 6. Okt. 1667 og blev 6 Aar gammel sat i Hovedstadens Latinskole, hvorfra han 1685 dimitteredes til Universitetet. Allerede 1688 udnævntes han, kun 20½ Aar gammel, til Professor philosophiæ ved Universitetet med Ret til at rykke op i det medicinske Fakultet — et iøjnefaldende Exempel paa, hvad den Wormske Slægt formaaede at sætte igjennem for sine egne. Først maatte W. dog føre sine Studier, særlig i Lægevidenskaben, videre, og han rejste i den Anledning strax udenlands; gjennem en Del af Tyskland og Nederlandene kom han i Nov. 1689 til Leiden, hvor han studerede i 2 Aar, indtil han 1691 blev kaldt hjem for at overtage den ledige Post som Professor eloqventiæ; ved sin Faders Død overtog han dennes medicinske Lærestol; fra 1697 var han tillige nogle Aar Professor i Latin og Historie ved Ridderakademiet, indtil Svagelighed nødte ham til at nedlægge dette Embede. Han døde 28. April 1708. Gift 19. Dec. 1694 med Drude Cathrine Foss († 1727, begr. 23. Avg., 54 Aar gl.), eneste Datter af Rektor i Kjøbenhavn Mag. Jacob F. og Dorthe Brochmand. W.s Bidrag til Litteraturen ere uden videre Betydning.

Univ. Progr. Worm, Lex. over lærde Mænd. *G. L. Wad.*

Worm, Oluf, 1757—1830, Skolemand, hed egentlig Oluf (eller Ole) Bagge og var en Søn af Provst Christen Sørensen B., Sogne-

præst til Tved i Mols Herred, hvor han fødtes 22. Okt. 1757. Hans Moder var Margarethe Benedikte Worm, en Søster til den lærde Rektor i Aarhus Jens W. (se ovfr. S. 183); 1768 kom han i Huset hos denne sin Morbroder, der var ham som en anden Fader, og af Hensyn hertil og i Erindring om den berømte Læge og Oldgransker Ole W., til hvis Efterkommere hans Moder hørte, skaffede han sig Tilladelse til at antage Moderens Familienavn. 1775 dimitteredes han fra Aarhus Kathedralskole til Universitetet, hvor han, efter at have taget Artium og 1776 filosofisk Examen, gav sig til at studere Theologi og Filologi. 1779 tog han theologisk Attestats med stor Hæder og beskikkedes strax derefter til theologisk Decanus paa Kommunitetet; næste Aar underkastede han sig filologisk Embedsexamen. Allerede som ung Student gjaldt han for et Lys blandt sine jævnaldrende; de flinkeste studerende flokkede sig om hans Dekanbord i Kommunitetet og holdt deres Øvelser under hans dygtige Ledelse, og i de 13 Aar, han opholdt sig i Kjøbenhavn, knyttede han nøje Forbindelse med alt hvad der var fremragende i Studenterverdenen, særlig med Rasmus Nyerup og Rasmus Møller. Formaaende Velyndere fandt han i Guldberg, Luxdorph og Suhm, som aabnede ham Adgang til deres rige Bibliotheker, hvor han kunde tilfredsstille sin ivrige Studerelyst. Han levede mest af at manuducere theologiske studerende, medens han stadig selv læste videre; 1784 vandt han den filologiske Magistergrad for en sproglig-filosofisk Afhandling over et Æmne fra det nye Testamente, og omtrent ved samme Tid var han sin Morbroders Medhjælper ved Udgivelsen af 3. Del af hans «Lexikon over lærde Mænd». Men i Slutningen af 1787 søgte og fik han Embedet som Rektor ved Horsens lærde Skole, hvilket Embede han tiltraadte i Januar 1788 og ikke senere vilde forlade, skjønt man Aaret efter tilbød ham et theologisk Professorat i Kjøbenhavn. Fra nu af var han Skolemand med Liv og Sjæl og nød den højeste Anseelse som Lærer og Skolebestyrer. Han underviste især i Religion, Græsk og Latin, og alle hans Disciple hang ved ham med den største Hengivenhed og ere enige om at lovprise hans grundige og alvorlige, interessante og vækkende Undervisning og takke ham for den rige aandelige Paavirkning, han derigjennem har givet dem; særlig er han bleven berømmet af sin mest fremragende Elev P. O. Brøndsted (i et lille Skrift: «Nogle Ord til W.s Amindelse», Kbhvn. 1838). Han satte ingen Ærgjerrighed i at faa sin Skole fyldt med et stort Antal Elever; tvært imod var

Digitized by Google

han meget stræng i sine Fordringer ved Optagelsen, saa at Skolen kun var forholdsvis faatallig; men han gjorde næsten alle sine Disciple, selv de svagere, til dygtige Studenter. Han holdt meget stærkt paa den gamle, snævre Kreds af Undervisningsfag, blandt hvilke de klassiske Sprog skulde spille Hovedrollen, og var derfor ikke gunstig stemt mod Hertugen af Augustenborgs Reformbestræbelser, som tilsigtede en Udvidelse af det gamle Undervisningsstof ved Optagelse af Mathematik og andre nye Fag; han kritiserede Hertugens Reformplaner i en Erklæring af 1795, som er optaget i Nyerups «Historie om den lærde Skole» S. 314 ff. Hans Skolevirksomhed optog ham saa stærkt, at han for at kunne passe den 1790 afslog en Opfordring fra det theologiske Fakultet om at skrive en Afhandling for Doktorgraden, og han blev heller ikke senere hen meget frugtbar som Forfatter. Meget anset var en filologisk Afhandling af ham om Ciceros Tale pro Marcello (Kbhvn. 1803), hvori han med Dygtighed tilbageviste F. A. Wolfs vilkaarlige og løse Paastand om denne Tales Uægthed. Hans Tolkning i Skolen af latinske og græske Forfatteres Værker har sat Frugter i en Række Oversættelser af Stykker af Vergil, Horats, Persius og især Juvenal, ogsaa af Odysseens 9. Bog m. m.; til Dels ere disse Arbejder først udgivne efter hans Død; han var ogsaa sin Ven R. Møllers Medhjælper ved hans Oversættelse af Livius. 1800 hædredes han med Professortitelen, og han var den første Rektor, der blev udnævnt til Ridder af Danebrog (1809); Videnskabernes Selskab ærede ham ved at optage ham som Medlem 1823. I sine sidste Aar blev han svagelig, og man gav ham derfor en Støtte ved at beskikke N. V. Dorph til Konrektor for ham 1827; men snart efter søgte han alligevel sin Afsked og entledigedes 21. Febr. 1829. Han døde i Horsens 12. Sept. 1830. Hans Hustru, Elisabeth Saur, som han ægtede i Horsens 11. Nov. 1788, var en Datter af den kjøbenhavnske Læge Johan Wilhelm S.; hun overlevede ham til 1834.

Dansk Litt. Tid. 1830 Nr. 42. Horsens Skoleprogram 1829 og 1848. Jens Møllers Mindeskrift om Rektor O. W. (Nyt theol. Bibl. XIX). Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Worm, Pauline Frederikke, 1825—83, Forfatterinde, er Datter af nedennævnte Præst Peter W. og fødtes 29. Nov. 1825 i Hyllested Præstegaard paa Djursland. Hun var ikke elskværdig som Barn, holdt stift paa sine Meninger og kunde give snerrende

Digitized by Google

Svar. Kundskaber søgte hun tidlig efter paa mange Omraader. Omtrent 13 Aar gammel flyttede hun med sine Forældre til Kristrup, der næsten er en Forstad til Randers, i hvilken By hun blev sat i en Pigeskole, hvor hun efter sin Konfirmation blev Lærerinde. Senere uddannede hun sig — især i Fransk — i Aarhus og underviste 1847—50 i Huset hos en Kjøbmandsfamilie Hardt i Præstø, hvorfra hun første Gang udsendte sine Frembringelser paa Vers. I nogle Aar forsøgte hun sig som Bestyrerinde af en lille Pigeskole i Randers og kjøbte derpaa en lignende i Aarhus, hvilken hun beholdt til noget ind i Treserne. Efter sin Faders Død blev hun Timelærerinde i Randers og levede der i 16 Aar med sin fromme og kjærlige Moder; efter dennes Død tog hun Ophold hos sin Broder, Kapitajn W., i Kjøbenhavn, hvor hun 13. Dec. 1883 døde af Brystsyge og Vattersot. Sidste Aar, hun levede, blev der givet hende en livsvarig Statsunderstøttelse paa 500 Kr.

Uegennyttig, tidt amazoneagtig, kæmpede hun for Danskhed, Frihed og Fremskridt. Altid var hun slagfærdig, naar hendes selvstændige Aand harmedes over Uret, der blev begaaet. I sin private Færd var hun næsten sky, i alt Fald stille og fordringsløs; men hendes Pen og offentlige Tale kunde være hvasse og hensynsløse, og der var Ild og Flugt i hendes Ord, naar hun holdt sine Foredrag. Da den bekjendte Præst Otto Funcke havde lovprist Kejser Wilhelm som Sejrherre ved Dybbøl, skrev hun til ham, søgte at klare for ham Danmarks Ret og spurgte ham, om en kristen Præst kunde forsvare slig Adfærd, og han maatte i det væsentlige give hende Ret. Da Bjørnson fordrede, at vi skulde «forandre Signalerne» ɔ: slutte os til Tyskland, gik hun voldsomt løs paa ham i «Fædrelandet» for 23. Okt. 1872. Forsvarssagen traadte hun varmt i Skranken for og skrev i 1874 et ikke heldigt Opraab for at mane sine Landsmænd til ved frivillige Bidrag at styrke vor Flaade. Hun var Kvindeemancipationens ivrige Forkæmperske; i 1851 udgav hun under Navnet Pauline «Fire Breve om Clara Raphael», og af særskilte Smaaskrifter og større Afhandlinger om Kvindesagen foreligger der mindst en Snes fra hendes Haand. Hun fordrede Ret for Mand saa vel som for Kvinde, men ikke den samme Ret. Om sig selv siger hun ret træffende: «Jeg er lidt af en Digter, lidt mere maaske af en Tænker, endnu lidt mere af en Valkyrje». Hun havde mere og mere sluttet sig til den grundtvigske Menighed og stillede sig i stærk Opposition til den indre Mission under Vilh. Becks Ledelse. — Mænd og Kvin-

Digitized by Google

der i Randers rejste et Monument paa hendes Grav, og en større Kreds indsamlede til et Legat, der bærer hendes Navn og støtter Provinsernes Lærerinder til videre Uddannelse i Hovedstaden. — Hun har bl. a. udgivet «En Krans af 9 Blade. Poesier» (1850), «De fornuftige, en dansk Roman», I—II (1857), «Vaar og Høst, Digte» (1864, 2. forøgede Oplag 1874), «Et Foredrag om Olger Danske Sagnet» (1865), «Om Tysken i vore Skoler», et Foredrag (1866), «Den indre Mission under Vilh. Beck» (1868), «Smaaskrifter og Foredrag 1. Saml.» (1869), «Arbejderspørgsmaalet og Kvindesagen» (1872), «Kvindesagen som Folkesag, to Foredrag» (1876) og «En Brevvexling» (1878).

Erslew, Forf. Lex. Højskolebladet 1884 Nr. 75 og 76. «Kvinden og Samfundet», Festnummeret 1896. *Nic. Bøgh.*

Worm, Peter, 1788—1865, Præst, Søn af Ped. W., Forvalter paa Iselingen, og Abelone Dorothea f. la Cour, var født i Vordingborg 28. Sept. 1788. Han dimitteredes 1807 fra Vordingborg Skole og tog theologisk Embedsexamen 1813. Efter i nogle Aar at have været Huslærer blev han 1820 Sognepræst for Hyllested og Rosmus i Aarhus Stift og 1838 for Kristrup og Hornbæk i samme Stift, hvor han døde 31. Jan. 1865. Han ægtede 1824 Louise Theodora Petrine Hjort (f. 22. Dec. 1800 † 15. April 1881), Datter af Præsten Fred. Chr. H. (VII, 469). — W. var en frittalende Mand, der ikke undgik at komme i Kollision med Censuren. 1831 fik han hele Oplaget af et Skrift «Evropas tilkommende Skikkelse» beslaglagt og tilintetgjort, og da han 1844 havde skrevet Sange til «Danmarks Dronnings Fødselsdag fejret i Randers», bleve disse ligeledes beslaglagte af Politiet, hvilket ikke var saa underligt, thi han ivrede i disse mod Tyskheden, priste Trykkefriheden, kaldte de jyske Stænderdeputerede «Folketingets Mænd», skrev om Hæren, at «Snurrepiberi saa vidt man drev, at Alvor ej kan lykkes», og forlangte «en Væbning ret med Næb og Klør».

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Worm, Peter Anton, 1828—66, Forfatter, var Søn af Glarmester i Maaløv, Rasmus Anton W., og Ane Nielsdatter og blev født 29. Dec. 1828. Efter en noget stræng Barndomstid kom han i 2 Aar ud at tjene som Bondekarl. Nogle velhavende Slægtninge anbragte ham derpaa hos en Lærer, der i 1846 dimitterede ham til Jonstrup Seminarium, hvor han i 1849 tog Afgangsexamen. Saa

Digitized by Google

gik han med i Krigen, hvor han blev anbragt ved 2. Jægerkorps, der udmærkede sig meget; han deltog i flere Træfninger, men paadrog sig en Halssyge, som han aldrig forvandt. 1851 overtog han en Informatorplads paa Hellestrupgaard ved Sorø, blev derefter Skolelærer i Sønderjylland, hvor de tysksindede chikanerede ham, og forflyttedes efter to Aars Forløb som Hjælpelærer til Alume; her ægtede han 18. Febr. 1854 Skolelærerens Datter Hansine Christiane Lohmann († 25. Maj 1878). 1860 blev han Andenlærer paa Bogø, fra hvilket Embede han n. A. fik sin Afsked. Derefter flyttede han til Kjøbenhavn og forsøgte sig som Bladudgiver, hvilket mislykkedes. Han informerede da og udgav 1864 et Ugeblad «Landsoldaten», i hvilket der gaves Beretninger fra Krigsskuepladsen. Til sidst var han Bladbud og førte en kummerlig Tilværelse, hvorfra Døden udløste ham 19. Okt. 1866. — Under sit Ophold i Slesvig skrev han jævnlig Korrespondancer til «Berlingske Tidende»; senere udgav han Fortællingen «En Landsbypræst i Slesvig» (1853 ɔ: 1852), «Tre Fortællinger» (1859), Romanerne «Tiggerne» (1866), «Hytterne» (1866) og «Skovpigen ved Haraldsted Sø» I—II (1867); «En Præst eller Kjeltringer og skikkelige Folk» I—II, udarbejdet efter hans efterladte Optegnelser, udkom 1867—68 og «Den forskudte eller Kjærlighed og Hævn» 1872. Han har desuden leveret Oversættelser og Smaabidrag til forskjellige Blade.

Erslew, Forf. Lex. P. A. Worms Levned, forfattet af en af den Afdødes Venner.

Nicolaj Bøgh.

Worm, Villum, 1633—1704, Justitiarius, Søn af ovfr. anførte Professor Ole W. († 1654) og 2. Hustru, Susanne Madsdatter, fødtes i Kjøbenhavn 11. Sept. 1633 og undervistes til sit 14. Aar i Hjemmet, inden han sattes i Kjøbenhavns Skole, hvorfra han 1650 sendtes til Universitetet, ved hvilket han med Thomas Bartholin som Privatpræceptor især kastede sig over filosofiske og theologiske Studier. Allerede 1652 gjorde han sin første Rejse, i det han fik Lejlighed til at ledsage Erik Rosenkrantz og Peder Reedtz paa deres Ambassade til England; efter at han 1653 havde taget Magistergraden, tiltraadte han sin vidtløftige Studierejse, fra hvilken han først 10 Aar efter vendte hjem. Over Leiden, hvor W. studerede 2 Aar, gik Rejsen til Tyskland, Frankrig og Italien med lange Ophold i Padua, hvor han 1657 erhvervede den medicinske Doktorhat og var den germanske Nations Bibliothekar, Mantua, Rom og Paris, hvor han kom i nær Forbindelse med Hannibal Sehested.

Digitized by Google

Fra Montpellier stod han i Begreb med at gjøre en Afstikker til Spanien, da han 1662 fik Udnævnelse til Professor i Fysik ved Universitetet i Kjøbenhavn, hvor han indtraf næste Aar og 1664 tiltraadte sit Embede.

Gjennemgribende Forandringer vare skete i de mange Aar, W. ikke havde set sit Fædreland; Svenskekrigen og den nye Regeringsform med dens Følger behøve kun at nævnes. Der var ganske andre Muligheder nu end tidligere for en Mand med W.s Evner og Uddannelse; Lægevidenskaben var vistnok hans Hovedstudium, men der var næppe mange Sider af den menneskelige Viden, som vare ham fremmede, og som han ikke i Bibliotheker og Musæer havde studeret med Flid; dertil havde den mangeaarige Omgang med lærde og Verdensmænd af de forskjelligste Nationaliteter udviklet hos ham en usædvanlig Dannelse og Menneskekundskab. Lidt efter lidt fandt hans mangesidige Dygtighed Anvendelse. Medens han ved Universitetet rykkede op til den medicinske Professur og gjentagne Gange valgtes til Rektor (1677, 1679 og 1686), blev han 1671 sin Ungdomsven Griffenfelds Efterfølger som Bibliothekar ved Kongens Bibliothek, et Embede, som han, i sine senere Aar dog kun nominelt, da andre vigtige Forretninger optog hans Tid, beklædte til sin Død. Det faldt i hans Lod at flytte Bibliotheket til dets nuværende Plads, og Samtiden roser i stærke Udtryk hans Omhu for dets Ordning og systematiske Opstilling.

Allerede 1668 havde W. faaet Befaling til at optage Fortegnelse over Indholdet af Kongens Kunstkammer, der for en stor Del skrev sig fra hans Faders Musæum, hvis Beskrivelse W. under sit Ophold i Leiden havde besørget trykt, og 1673 fik han Overtilsynet med Kunstkammeret. At W. under disse Forhold ikke fik megen Tid til praktisk Lægevirksomhed, er indlysende; end mindre blev det Tilfældet, da han 1679 fik Sæde i Højesteret, hvor han 1690 succederede sin Morbroder Gehejmeraad Michael Vibe som Justitiarius og ledede Rettens Arbejde med Dygtighed og Energi. Ikke nok hermed, ogsaa i Danske Kancelli blev han Embedsmand ved 1684 at udnævnes til Kancelliraad; 1687 blev han Justitsraad, 1690 Etatsraad og 1694 Konferensraad; dette sidste var dog kun en Titel. Endelig var han senest fra 1679 kongelig Historiograf. At han kunde overkomme alle sine heterogene Embeder, er ufatteligt, selv om han i sine sidste Aar som Senior Universitatis var fritagen for at holde Forelæsninger; som Medlem af Konsistorium havde

Digitized by Google

han stor Indflydelse paa Universitetets Forhold, og hans Stemme gjaldt her som et Orakel. Som saa mange andre af hin Tids høje Embedsmænd maatte han desuden arbejde i de mest forskjellige Kommissioner; i mange Aar sad han i Bestyrelsen for Hovedstadens Vandvæsen, 1683 var han Medlem af Revisionskommissionen til Undersøgelse af Projektet til Norske Lov, 1685 blev det ham i Forening med Ole Borch overdraget at revidere Resens Atlas Daniæ, og til de saakaldte Kommissioner i Slottets Raadstue var han i sine senere Aar ofte kaldet.

W.s litterære Virksomhed er, som man kunde vente det af en saa optaget Mand, kun ubetydelig. I Manuskript har han som kongl. Historiograf efterladt et annalistisk Arbejde over Christian IV's Regeringstid (Uddr. i Danske Saml. 2. R. III). Den kostbare Samling af nordiske, især islandske Haandskrifter, som han for største Delen havde arvet efter sin Fader, gik til Grunde ved Branden 1728 i hans Søn Biskoppens Bibliothek. — Hans private Liv var lykkeligt; 6. Nov. 1666 havde han ægtet Else Luxdorph, en Søster til Oversekretær Bolle L. (X, 487), født 11. Dec. 1647 og opdragen i Peder Resens Hus; hun fødte ham 8 Børn. I sine sidste Aar var W. svagelig og nedbøjet af Gigt; han døde 17. Marts 1704 i sin Gaard paa Gammeltorv. Hans Enke, der stiftede et Legat til Fordel for fattige i Ribe, hvorhen hun under Pesten 1711 var flygtet, som Udtryk for sin Taknemmelighed over, at hendes nærmeste vare blevne skaanede i den farlige Tid, overlevede ham til 5. Febr. 1722.

Univ. Progr. over V. W. og Else Luxdorph. Worm, Lex. over lærde Mænd. P. Vinding, Wormiana Decora (1704). Werlauff, Det store kongl. Bibl.

G. L. Wad.

Worm, Villum, 1698—1737, Hofretsassessor og Digter, var en Søn af ovennævnte Professor Ole W. († 1708). W. er født i Kjøbenhavn 29. Avg. 1698, blev Student 1715 og efter en Udenlandsrejse Assessor i Hofretten 1723. Et Par Aar ejede han den fra Bartholinernes Historie bekjendte Hagestedgaard ved Holbæk, men sad alligevel efter Fætteren Luxdorphs Vidnesbyrd i trange Kaar, hvad der ogsaa fremgaar af hans versificerede Ansøgning om Embede i Helsingør 1733. Hans Helbred var svageligt, og han døde i en ung Alder og ugift 11. April 1737.

W.s til Dels i Luxdorphs Verssamling trykte Digte tyde dog paa et livligt Sind og en vis Receptivitet, om end ikke paa fremtrædende digterisk Ejendommelighed. Foruden alexandrinske Brude-

Digitized by Google

og Ligvers i gammel Stil, der til Dels ere skrevne i andres Navn, og hvis største Fortrin er deres forholdsvise Korthed, har han efterladt erotiske, undertiden noget slibrige, Hyrdedigte, prægede af tysk Billedpragt og Bombast, bl. a. en Oversættelse af den samtidige sachsiske Hofdigter Bessers «Schoosz der Geliebten», som blev udgiven af Sandvig (XIV, 600) 1771 under Titelen «Celadon og Chloris». Men han skrev ogsaa lettere Poesier i galant-spøgende fransk Aand, om ikke just i fransk Form, og tilhører i det hele en Overgangstid, hvor den 1. og 2. schlesiske Skoles Stilretning brydes med den begyndende franske. Han er heller ikke uden Kjendskab til fremmede Sprog og Litteraturer; han digter baade paa Dansk, Tysk og Latin og oversætter Oder af Sappho, tyske og franske Digte, saaledes en bekjendt religiøs Sonnet af Desbarreaux og Brudstykker af Corneilles Ungdomsarbejde, Komedien Mélite.

W. besad imidlertid ogsaa en satirisk Aare. I et fra Tysk oversat eller bearbejdet Bryllupsdigt behandler han ikke blot Themaet om onde Hustruer, men kommer ind paa saa brændende Æmner som Pietisteri og indfødtes Tilsidesættelse i Statstjenesten. Et mindre heldigt Udslag fik denne Tilbøjelighed i hans, først af Chr. Bruun i «Fr. Rostgaard og hans Samtid» II trykte, meget nærgaaende og personlige Paskvil mod den 1730 afskedigede Oversekretær Chr. Møinichen (XII, 37), som havde spillet en Hovedrolle i Inkvisitionskommissionerne fra Frederik IV's sidste Aar.

Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Hist. IV. Samme, Digtekunsten under Frederik V, LI. N. M. Petersen, Den danske Litteraturs Hist., 2. Udg., IV, 320.

J. Paludan.

Vormordsen, Frands, 1491—1551, kirkelig Reformator og Biskop, skal være født i Amsterdam. I ethvert Tilfælde var han Hollænder af Fødsel. Det er ikke bekjendt, hvad der havde givet Anledning til, at han i sin Ungdom kom her til Landet. Vi træffe ham først som Munk i Karmeliterklosteret i Helsingør, hvis Forstander var den lærde Dr. theol. Anders Christensen (III, 451), og hvor den siden saa bekjendte Lektor Poul Helgesen (VII, 294) ogsaa den Gang opholdt sig. At F. V. har hørt til Ordenens mere fremragende Medlemmer, skjønnes deraf, at nævnte P. Helgesen tog ham med for at anvende ham som Lærer ved det humanistisk-theologiske Kollegium, som han, støttet af Kong Christian II, 1519 fik oprettet i Kjøbenhavn for Munke af Karmeliter- og

Digitized by Google

Cistercienserordenerne, i den Tanke, at det skulde være en Filial til Universitetet. Det skarpe Brud mellem Kongen og Poul Helgesen 1522 bevirkede, som bekjendt, at sidstnævnte opgav sin ledende Virksomhed ved Kollegiet og forlod Kjøbenhavn. V. er dog maaske forbleven i Hovedstaden og har vel ogsaa fortsat sin Lærervirksomhed; i ethvert Tilfælde nævnes «Lektor Franciscus» 1527 udtrykkelig som en af Lærerne ved Universitetet sammen med «Lektor Paulus, Karmeliternes Provincial» (Münter, Reform. Hist. I, 537). Et mærkeligt Vidnesbyrd om Samarbejde mellem de to nævnte Mænd er den danske Oversættelse af «Davids Psalter», som V. 1528 udgav. I Tilegnelsen til Hr. Anders Bille til Søholm (II, 200) og Fru Petronille Olufsdatter (Krognos), der ved deres Opfordring og Understøttelse havde fremkaldt Oversættelsen, ytrer han nemlig, at da han endnu ikke besad megen Færdighed i det danske Sprog og hans Modersmaal derfor altid faldt ham i Munden, havde hans gamle Mester, Lektor Poul, paa hans Bøn hjulpet ham med sin Tunge, som «med en gran Fil», til at føje Oversættelsen efter det danske Sprogs Ejendommelighed, «hvilket mange af hans Uvenner ikke skulde tro, der udraabe ham som det hellige Evangeliums Fjende og Modstander».

For V. synes Udgivelsen af dette bibelske Skrift at have været det første Skridt paa den reformatoriske Bane, og snart gik han videre. Men da han optraadte som offentlig Forkynder af de friere Anskuelser, blev han ved de kjøbenhavnske Kannikers Knurren og Raab dreven ned af Prædikestolen, hvorfor han i Febr. 1529 begav sig til Malmø, hvor Reformationen ved Claus Mortensen Tøndebinders og Hans Spandemagers Virksomhed var videre fremskreden end i Kjøbenhavn, og hvor Byens Øvrighed var gunstig stemt for den. Ved Henvendelse til den udvalgte Ærkebiskop Aage Jepsen Sparre i Lund opnaaede han endog dennes Tilladelse til at prædike i Malmø, sikkert fordi han ansaas for mere moderat end de ovennævnte Mænd. Det viste sig dog snart, at Forskjellen var mindre end antaget, og da M. Oluf Chrysostomus (III, 587), der havde været V.s Medlærer ved Universitetet, s. A. udgav sit mærkelige Skrift «Lamentatio ecclesiæ», forsynede V. det med Anmærkninger og Tillæg, der bære et afgjort reformatorisk Præg. Bruddet med Fortiden var altsaa foregaaet. Endnu 1528 havde han betegnet sig som Munk («Broder»), men i det følgende Aar kalder han sig Prædikant («Ecclesiastes»). Da Borgerne i Malmø 5. Juni 1529 fik kongl. Tilladelse til at anvende Indkomster,

Digitized by Google

der tidligere havde ligget til Altere og Gilder, til Oprettelse af et Gymnasium eller en kirkelig Læreanstalt, var V. selvskreven som Lærer ved samme, ligesom han ogsaa blev Styrer af Byens Skole, der blev indrettet efter humanistiske og evangeliske Grundsætninger. Som Medarbejdere fik han 2 saa fremragende Mænd som ovennævnte O. Chrysostomus og Lektor Peder Laurentsen (X, 137). Sin kirkelige Virksomhed som «Prædiker» synes han fremdeles at have fortsat. Snart efter maa han ogsaa have giftet sig, hvilket var til største Forargelse for hans gamle Ordensbroder, Poul Helgesen, som nu vendte sig imod ham med bitre Bebrejdelser og Haansord, der ikke bleve ubesvarede.

Da de evangeliske Prædikanter fra hele Landet i Sommeren 1530 samledes i Kjøbenhavn i Anledning af de Religionsforhandlinger, der førtes samtidig med Herredagen, var V. ogsaa tilstede. Hjemvendt til Malmø søgte han ved Skrifter at imødegaa de haarde Angreb, som P. Helgesen og andre rettede mod Prædikanterne. Saaledes udgav han «En kort Forklaring og Forskjel paa den evangeliske og den papistiske Prædiken og Lærdom» (1531, paa ny udg. 1888) og et kraftigt Forsvar for Præsteægteskabet (s. A.), nærmest rettet mod Reformationens ivrige Modstander Adser Pedersen, Kantor i Lunds Kapitel, men tillige indeholdende meget grove Udfald mod Poul Helgesen. Skolevirksomheden i Malmø gik imidlertid sin uforstyrrede Gang, og den maa aabenbart have nydt stor Anseelse, siden mange Adelsmænd, ogsaa saadanne, der tilhørte det katholske Parti, sendte deres unge Sønner til Malmø for at nyde godt af V.s Undervisning.

Da de evangeliske Prædikanter efter Frederik I's Død bleve udsatte for Forfølgelse af den udvalgte Ærkebiskop Torbern Bille (II, 259) og Kapitlet i Lund, skrev V. en «Apologia adversus Lundenses canonicos» (1533), hvori han søgte at paavise det utilbørlige i, at Præster, der havde deres Menigheders fulde Tillid, bleve forfulgte, hvorhos han søgte at faa en Forhandling i Stand. Men da Prælaterne i den kongeløse Tid følte sig stærke, udrettede han intet dermed, og da det 1534 saa ud til, at alle evangeliske Prædikanter i Skaane og deres Beskyttere som fredløse skulde jages ud af Landet, blev det Signalet til, at den mægtige Borgmester Jørgen Kock i Malmø benyttede sig af Ærkebispens Overgreb til at rejse den Kamp, der snart efter blev til en blodig Borgerkrig, som i 2 Aar lagde Landet øde. Under Grevefejden forblev V. paa sin Plads og synes at have indtaget en ret fremragende Stilling, da

Digitized by Google

et endnu bevaret Brev (af 22. Okt. 1534) fra ham til Hr. Eske Bille tyder paa, at denne højt ansete Adelsmand havde henvendt sig til ham, for at han skulde mægle mellem Adels- og Folkepartiet, noget, hvorpaa han dog ikke vilde indlade sig.

Krigens Afslutning (1536) og Reformationens Sejr bragte V. ind i nye Forhold. Han var med i det Udvalg, som gjorde Udkast til Kirkeordinansen, og medens Ærkebiskop Torbern Bille maatte vandre i Fængsel, blev V. 2. Sept. 1537 indviet til Superintendent i Lunds Stift, der den Gang ogsaa indbefattede Halland og Bornholm. Det var en saare vanskelig Opgave, som her var stillet ham. Men han tog med Kraft fat paa dens Løsning. Først gjaldt det at tilvejebringe de nødvendige Hjælpemidler ved den evangeliske Gudstjeneste og Undervisning. Han udgav derfor 1537 «Den lille Katekismus» med Forklaring og 1539 en udførlig «Haandbog» til Brug ved Gudstjenesten. Samtidig arbejdede han paa Gjennemførelse af de nye Ordninger i Kirke, Skole og Fattigforsørgelse, som de forandrede Forhold krævede. Da Vanskelighederne truede med at voxe ham over Hovedet, opnaaede han ved personlig Henvendelse til Christian III under dennes Ophold paa Gottorp et Værnebrev for sig og den ham undergivne evangeliske Gejstlighed. Vilde nogen tiltale dem, skulde det ske for Kongen selv eller for den, han dertil beskikkede. Superintendenten skulde søge at mægle i alle Stridigheder mellem Præst og Menighed og, hvis det ikke hjalp, skrive til Kongen derom. Et af de vanskeligste Forhold var Almuens Uvilje til fremdeles at yde Præster og Degne det fornødne til deres Underhold. V. gjorde derfor Forslag til Kongen om, at han i Forening med nogle Adelsmænd skulde bemyndiges til at drage om i Stiftet for ved Forhandlinger med Almuen at bringe Orden i disse Forhold. Kongen, hvem Sagen laa paa Hjærte, gjorde for saa vidt mere, end der var forlangt, i det han selv i Efteraaret 1539 drog om i de skaanske Landskaber, paa forskjellige Steder lod sammenkalde alle Provster, Sognepræster, Sognedegne, Kirkeværger og 4 agtede Mænd af hvert Sogn, og efter Forhandling med disse, under Hensyn til de stedlige Forhold, fastslog en Ordning af de kirkelige Afgifter, der fremtidig skulde have Lovens Kraft. — En særlig Vanskelighed for den evangeliske Superintendent frembød Forholdet til det talrige Domkapitel i Lund, af hvis Medlemmer en Del endnu holdt fast ved det gamle og derfor ydede en Modstand mod de nye Ordninger, der ikke var let at overvinde og, særlig i Aarene

Digitized by Google

1544—45, gav Anledning til hvasse Drøftelser af de theologiske Stridspunkter. En Del af Stiftet, nemlig Bornholm, var til Dels under lybsk Herredømme, hvad jo ikke lettede den kirkelige Styrelse. Imidlertid lykkedes det dog V. 1550 at skaffe Øen en Latinskole (i Rønne), som den hidtil havde savnet.

Medens V. saaledes under forskjellige Vanskeligheder maatte kæmpe sig frem, var han ufortrøden i sit Embedes Gjerning og søgte ved alle Midler, der stod til hans Raadighed, at tilvejebringe bedre kirkelige Forhold, hvad ogsaa efterhaanden lykkedes. I det hele faar man det Indtryk af hans kirkelige Virksomhed, at han har været en meget duelig og nidkjær Biskop, hvad bl. a. ogsaa fremgaar af hans endnu bevarede Synodalpaamindelser. Imod Slutningen af sin Embedstid udgav han «En skjøn liden Bønnebog», der længe overlevede ham og optryktes mangfoldige Gange. Den er navnlig mærkelig ved Tilegnelsen til Christian III, der i sin Udførlighed kan betegnes som en tro Herrens Tjeners Testamente til Konge og Fædreland.

V. døde i sit 60. Aar 19. Nov. 1551 og jordedes i Lunds Domkirke, hvor en smuk Gravskrift over ham endnu findes. Hans Hustru, Elisabeth Pedersdatter, overlevede ham og ægtede siden hans Eftermand, M. Niels Palladius.

Kirkehist. Saml. 5. R. II, 417 ff. *H. F. Rørdam.*

Wormskjold, Morten, 1783—1845, naturhistorisk rejsende, blev født i Kjøbenhavn 16. Jan. 1783 og var Søn af nedennævnte Peder W. Han blev Student 1801 og tog juridisk Examen 1805. I 1807 var han med Hornemann og Nordmanden Christen Smith paa en botanisk Rejse i Norge; 1808 blev han Lieutenant ved det sjællandske Skarpskyttekorps. Han foretog en videnskabelig Rejse til Grønland, bl. a. for at samle til «Flora Danica», 1812—14; den første Vinter tilbragte han i Godthaab, drog 1813 til Sydgrønland og opholdt sig mest i Frederikshaab. Vort Kjendskab til Grønlands Flora blev betydelig forøget med denne Rejse, den første egentlige botaniske Undersøgelsesrejse, som er blevet foretaget til dette Land; hans Dagbog publiceredes først 1889 (af E. Warming). Da der i Aaret 1815 tilbød sig en Lejlighed for ham til at komme med den russiske Opdagelsesexpedition under Kotzebue med Digteren Chamisso og Lægen Eschscholtz som Naturforskere, afgik han med denne Expedition fra Kjøbenhavn 17. Avg. Først efter 4 Aars Forløb skulde han komme hjem (1819). Rejsen gik over de

Digitized by Google

kanariske Øer og Chile til Kamtschatka, men strax ved Ankomsten hertil blev han sat i Land og maatte forblive der i to Aar. Uheldige Forhold om Bord, hans egen og Chefens Umedgjørlighed m. m. var Grunden hertil. Det var en Trængselens Tid, han oplevede paa Kamtschatka, som han ikke kunde udnytte nær saa godt, som hans videnskabelige Interesser ønskede. Den hele Rejse bragte for hans Vedkommende intet Resultat, endog hans hjembragte Samlinger gik siden tabt ved en Ildebrand. W. var en ideelt anlagt Mand, som med stor Begejstring drog ud paa sine Opdagelsesrejser og med stor Flid samlede, tegnede og beskrev de indsamlede Planter og Dyr. Han var ogsaa en rettænkende Mand, men stædig og sær. Hans Liv fik ved den ulykkelige Rejse med Kotzebue et Knæk; hans Sind var trykket, og han blev stadig mere Særling. Som ensom Mand levede han Resten af sit Liv, især hos Familie og Venner af Slægterne Rosenørn og Teilmann, altid sysselsat med Læsning og Studier i forskjellig, dog ikke naturhistorisk Retning. Han døde paa Gavnø 29. Nov. 1845.

Videnskabelige Meddelelser fra den naturhist. Foren. (1889). J. K. Rosenørn-Teilmann, Om Slægten Wormskiold (Kbhvn. 1902). *Eug. Warming.*

Wormskjold, Peder, 1750—1824, Rentekammerdeputeret, var en Søn af Kancellisekretær Henrik Christian W. til Bramminge (f. 17. Okt. 1726 † 6. Maj 1760) og Ingeborg Christiane Teilmann (f. 1720 † 4. Maj 1785). Han fødtes 26. Avg. 1750, studerede fra 1767 ved Sorø Akademi særlig Kameralvidenskaberne, tog 1771 juridisk Embedsexamen ved Kjøbenhavns Universitet, blev 1776 Kammersekretær ved det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer, men overgik det følgende Aar i den tilsvarende Stilling ved Rentekammeret, hvor han 1781 udnævntes til Kommitteret, 1796 til Deputeret og fra 1810 var 1. Deputeret. Desuden blev han 1784 Medlem af Kommissionen til at undersøge det kongl. Theaters Forfatning og var 1786—92 Medlem af Theaterdirektionen. End videre fik han 1786 Sæde i den store Landbokommission, hvor han — jævnlig fra et mere konservativt Standpunkt end det, Kommissionens Flertal indtog — udførte et betydeligt og sagkyndigt Arbejde. Ligeledes var han fra 1793 Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital, fra 1798 af Kreditkassens Direktion, fra 1802 af den extraordinære Finanskommission, fra 1804 af Kuratelet for Vemmetofte Kloster, fra 1807 af Provideringskommissionen for Sjælland, fra 1816 af Finansdeputationen og af Kommissionen angaaende

Digitized by Google

den islandske Handels Frigivelse. Han døde 15. Marts 1824 paa Frederiksberg. 1779 var han bleven Kammerraad, 1781 Justitsraad, 1797 Etatsraad, 1805 Konferensraad, 1811 Kommandør og 1817 Storkors af Danebrog. Han var ganske utvivlsomt en utrættelig og udmærket dygtig Embedsmand, som desuden, trods en ofte alt for stærk Fastholden af sine Anskuelser om tvivlsomme Spørgsmaal, paa Grund af sin noble Karakter, sit lyse og milde Sind var i høj Grad afholdt baade af sit Embedspersonale og af sin Omgangskreds. — 23. Nov. 1781 blev han gift med Margrethe Mette de Teilmann (f. 9. Juni 1757, † 22. Nov. 1837 i Aarhus), en Datter af Morten de T. til Ristrup og Mette v. Gersdorff.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrol. *G. Kringelbach.*

Vorndran, Peter Caspar, 1752—1822, Rentekammerdeputeret, var en Søn af Kjøbmand Casper V. i Kalundborg, hvor Sønnen fødtes 14. Dec. 1752. Han blev 1770 dimitteret fra Slagelse lærde Skole, blev 1774 juridisk Kandidat, ansattes i Begyndelsen af 1780 som Fuldmægtig i Kjøbstædernes Revisionskontor under Rentekammeret, men forflyttedes senere s. A. til dettes danske Sekretariat, hvis Chef han 1784 blev. 1789 udnævntes han til Kommitteret, 1812 til Deputeret i Rentekammeret og 1816 tillige til Deputeret for Finanserne. Desuden var han 1791—1806 tilsynshavende ved Kammerarkivet, 1811—13 Stempelpapirforvalter og fra 1813 til sin Død i Kjøbenhavn, 8. Marts 1822, Medlem af Direktionen for den almindelige Enkekasse. 1792 var han bleven Justitsraad, 1805 Etatsraad og 1817 Konferensraad. Paa Grund af sin Dygtighed og Flid, sin Kundskabsfylde og Ordenssans nød han stor Anseelse blandt sine Kaldsfæller. I Aaret 1800 ægtede han Kontrollør Hallanders Enke Marie Kirstine f. Sørensen († 20. Jan. 1830).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrol. *G. Kringelbach.*

Worsaae, Jens Jacob Asmussen, 1821—85, Musæumsdirektør, arkæologisk og historisk Forfatter. Han var født i Vejle 14. Marts 1821. Faderen var Amtsforvalter, Justitsraad Jens Worsaae, en Bondesøn fra Vendsyssel, hans Moder, Margrethe Elisabeth Berthelsen, en Præstedatter fra Vang i Thy. Sønnen Jens Jacob var femte Barn blandt 11. Han viste tidlig fortrinlige Anlæg, navnlig en livlig Opfattelse og en udmærket Hukommelse. I 1834 blev han sat i Horsens lærde Skole, men overflyttedes allerede 1836 til

Digitized by Google

Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvorfra han 2 Aar senere blev Student.

Alt i den tidlige Ungdom havde hans Interesser, vakte og nærede af Faderen, særlig gaaet i historisk og arkæologisk Retning; i Højene om det nærliggende Jelling havde han foretaget sine første smaa Undersøgelser. Saaledes faldt det naturligt, at han som Student droges til Musæet for nordiske Oldsager, ved hvilket han blev ansat og til 1843 gjorde Tjeneste som Assistent. En Tid tegnede det dog til, at W.s Vej skulde blive en anden end den arkæologiske; Faderen blev syg og døde snart efter (1840); Sønnen maatte i denne Tid afbryde sine Studier og drage til Vejle for at støtte først Faderen, siden efter Moderen, der sad i trange Kaar med den store Børneflok. For hurtigere at komme i Vej tænkte han en Tid paa at studere Jura. Snart opgaves dog dette, og han slog ind paa den Bane, som han siden ikke forlod.

I Aarene 1838—39 havde han foretaget sine første arkæologiske Undersøgelser og givet Meddelelser om dem i «Annaler for nordisk Oldkyndighed». Allerede her gjør hans Evne til sikker kritisk Iagttagelse og livlig Fremstilling sig gjældende. De samme Aandsegenskaber var det, som snart gjorde hans Navn kjendt i videre Kredse. I 1835 var der i en Mose ved Vejle fundet et mumificeret Kvindelig, som N. M. Petersen, med den ældre Skoles Tilbøjelighed til paa et løst Grundlag at sætte arkæologiske Fund og historiske Begivenheder i Forbindelse med hinanden, havde ment kunde være af den norske Dronning Gunild, der i Følge en Beretning, efter at være lokket til Danmark, blev nedsænket i en Mose. I Historisk Tidsskrift (3. Bd. 1841—42) rettede den ganske unge W. en skarp Kritik herimod, paaviste dels i den første Artikel, dels i et senere Tilsvar efter en Replik af N. M. Petersen Løsheden i Argumenternes Opbygning og hævdede som sit Princip, at man maatte bort fra den ældre Forsknings fantastiske Hypotheser, hvorved «ikke faa Urigtigheder have indsneget sig i Historien, hvilke man kun med Møje og Tidsspilde atter kan modbevise og bortrydde». Selv Modstanderen indrømmede Kritikkens Berettigelse.

En ikke mindre glimrende videnskabelig Sejr vandt W. snart efter over en anden af de ældres Hovedmænd, Finn Magnusen. Det drejede sig om den bekjendte Klippe, Runamo i Bleking, der i Aarene nærmest forud gjentagne Gange var undersøgt, og hvilken Finn Magnusen havde tydet som allittererede Vers i old-

Digitized by Google

nordisk Sprog. Paa gjentagne Rejser til Stedet gjennemgik W. det hele meget omhyggeligt, lod det tegne og tog Aftryk, hvorefter han i 1844 i «Runamo og Braavalleslaget» til Evidens godtgjorde, at de ældre Tegninger og derfor ogsaa Finn Magnusens Tydning vare ganske urigtige, og at det kun var naturlige Revner i Klippen.

Trods det skarpe i Indholdet havde W.s Indlæg i disse Sager været prægede af Respekt for de i øvrigt saa højt fortjente Mænd, han angreb, og havde ogsaa ved deres formelle Fortrin vundet almindelig Sympathi. I end højere Grad blev det Tilfældet med et mere positivt Bidrag fra de samme Aar. Efter Bestyrelsens Opfordring holdt han i Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug et Foredrag om Danmarks Oldtid. Den unge W.s tiltalende Optræden og slebne Form vakte her megen Opsigt og vandt ham mange Venner. Den nærmeste Følge blev, at Selskabet besluttede at udgive Foredraget. Det udkom under Titelen: «Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhøje» (1843) og vandt efter den Tids Forhold ganske ualmindelig Udbredelse (9000 Ekspl.), ligesom det oversattes paa Tysk og Engelsk. Men Skriftet danner ogsaa Epoke i dansk arkæologisk Litteratur. Der blev her for første Gang siden Fremkomsten af Thomsens «Ledetraad» givet Læseverdenen en samlet Fremstilling af den Sum af Kundskab, som indtil da var vundet. Hvad der skaffede dette mærkelige Skrift den store Udbredelse, var vel mest den Kundskabsfylde, hvorom det vidnede, og den Kjærlighed til Stoffet, der alle Vegne prægede den smukke, livlige Fremstilling, og som gjør, at det endnu læses med stor Fornøjelse. Dets Hovedbetydning ligger dog i den videnskabelige, kritiske Behandling af det arkæologiske Materiale, der her for første Gang er gjennemført. Med dette Skrift indtræder Oldtidskundskaben blandt de videnskabelig dyrkede Fag.

Saaledes blev W.s Navn tidlig kjendt, og Vejen banedes for ham. Forskjellig Støtte blev ham til Del (saaledes blev han Alumnus paa Elers' Kollegium), men navnlig fik han Lejlighed til, dels med offentlig og kongelig, dels med privat Understøttelse at uddanne sig paa Rejser, saaledes allerede 1842—45 i Sverige, Norge og Tyskland. Derefter foretog han i de 2 følgende Aar paa offentlig Bekostning en Række Undersøgelser af de nationale Oldtidsminder og især Minderne om de danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland. Under denne Rejse kom han i nær Berøring med det engelske Højaristokrati, hvilket efter hans eget

Digitized by Google

Udsagn kom til i ikke ringe Grad at præge hans Væsen og give ham den formfulde Optræden, som siden var ejendommelig for ham. Efter Hjemkomsten blev han 22. Dec. 1847, kun 26 Aar gammel, udnævnt til Inspektør over de antikvariske Mindesmærker i Danmark. Det var en ganske ny Stilling, der herved oprettedes for ham; det blev hans Opgave at foranstalte og i Fremtiden vaage over Fredningen og Bevaringen af de vigtigste antikvariske Mindesmærker, «saasom Stensætninger, Stendysser, Jættestuer, Gravhøje, Runestene, Voldsteder, Borg- og Slotsruiner, gamle Kirker og lignende arkitektoniske Mindesmærker samt andre mærkelige Levninger fra ældre Tider», altsaa en selvstændig Stilling ved Siden af Thomsens som Leder af Musæet. Han fik tillige Sæde i Kommissionen for Oldsagers Opbevaring, der imidlertid snart efter ophævedes (1849), hvorefter Thomsen og W. dannede et samlet Tilsyn med Oldtidsminderne i det hele, i og uden for Musæet. Tillige blev han, der 1854 havde faaet Professortitel, i 1855 ansat ved Universitetet som Docent i nordisk Oldtidsvidenskab. Indtil Foraaret 1866 holdt han derefter Forelæsninger over en Række arkæologiske og kulturhistoriske Æmner.

Allerede tidligere var W. traadt i Forhold til ledende Kredse, ogsaa ved Hoffet, og havde i Christian VIII vundet en interesseret Kunstven for sig. I endnu meget nærmere Forhold traadte han til Frederik VII, der selv var stærkt arkæologisk interesseret. I 1858 blev han udnævnt til Inspektør, 1866 med en Titelforandring Direktør for den kongelige kronologiske Samling paa Rosenborg. Ligeledes fik han 1861 Titel af Direktør for Mindesmærkernes Bevaring og 1864 Etatsraadstitel.

Denne efter danske Forhold glimrende og hurtige Karriere var opbygget paa en fortsat videnskabelig Virksomhed af stort Omfang. Saa tidlig som i 1846 havde han i «Blekingske Mindesmærker fra Hedenold» leveret et smukt sammenfattende Arbejde over de arkæologiske Hovedforhold ved et enkelt Landskab. Men ellers drejede hans Forskning sig i Tidsrummet 1847—66 mere end i nogen anden Periode om Detailspørgsmaalene, især de vidtrækkende kronologiske Forhold. Han var saaledes sammen med Jap. Steenstrup og J. C. Forchhammer Medlem af den Komité, som fra 1848 undersøgte de bekjendte Skallag, der hurtig erkjendtes at være Affaldsdynger fra Stenalderen. Hvorvidt Opdagelsen heraf skyldes W., er ikke helt vist. Det ældste nu foreliggende om dette Spørgsmaal synes dog at være en Dagbogsoptegnelse af ham

Digitized by Google

fra 1850. Det følgende Aar meddelte W. Opdagelsen i Oldskriftselskabet, samtidig med at Steenstrup gjorde det i Videnskabernes Selskab. Under de fortsatte Undersøgelser hævdede W., at Affaldsdyngerne stammede fra et andet, ældre Afsnit af Stenalderen end de store Stengrave, Dysser og Jættestuer. Herved førtes han ind i en lang Polemik mod Steenstrup, der opfattede Affaldsdynger og Stengrave som to forskjellige Sider af samme Kultur. Striden, der til Tider ikke savnede Skarphed, har dog nu væsentlig historisk Interesse. Et siden da fremkommet, meget forøget Materiale har vist, at W.s Opfattelse i Hovedsagen var den rette (Meddelelser i Vidensk. Selsk. Oversigter 1848, 1851, 1853—55, Antikv. Tidsskr. 1850; Vid. Selsk. Forh. 1859 og 1861). Samtidig førte hans Studier over Jærnalderen ham først til at finde nærmere kronologiske Holdepunkter for dens Begyndelse og senere, navnlig paa Basis af de store Mosefund, der just da begyndte at fremkomme, til at dele Kulturperioden i først 2, senere 3 Afsnit (Annaler f. nord. Oldk. 1847, 1849, 1850. Vidensk. Selsk. Oversigt 1867. Aarb. f. nord. Oldk. 1867). Endelig havde hans Studier over Broncealderen ført til en Deling i et ældre og et yngre Afsnit og til Udskillelse af en Række Fund af særlig Betydning. I 1854 udgav han det populære og meget udbredte Afbildningsværk: «Afbildninger fra det kongl. Musæum for nordiske Oldsager», og i 1865 (foruden i dette og foregaaende Aar forskjellige populære Skrifter i national Retning): «Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder» (Universitetsprogr.). Nedenfor skal hans omfattende Virksomhed som Direktør for Mindesmærkernes Bevaring og for Rosenborg blive omtalt. End videre falder i dette Tidsrum en Række smukke historiske og historisk-arkæologiske Arbejder.

Saaledes stod W. som den dygtige Administrator og den fra alle Sider højt ansete Forsker, da gamle Thomsen i 1865 lukkede sine Øjne. Det maatte være naturligt, at W. blev hans Efterfølger. I 1866 udnævntes han til Direktør for Musæet for nord. Oldsager og de øvrige, Thomsen underlagte, Samlinger, omtrent samtidig med, at han blev Vicepræsident i Oldskriftselskabet. Som Følge heraf opgav han sit Docentembede.

Det var et vidt omfattende Arbejde, der saaledes var ham overdraget, og han fik god Brug for den udmærkede Evne til at ordne og administrere, som allerede længe var kommen Rosenborgmusæet til gode. Han havde her modtaget saa vel Bygningen som Samlingen i en saa ringe Tilstand, at de ledende Mænd inden

Digitized by Google

for de kunstelskende Kredse ikke regnede synderlig med den, og med nogen Ringeagt betragtede den som Opbevaringssted for Kongernes «gamle Klæder og Tøfler». Gjennem en lang Aarrække, hvor Pengemidlerne til Stadighed vare smaa, og der derhos idelig maatte krydses mellem skiftende Stemninger hos Kongen og aaben eller dulgt Modstand fra Grevinde Danner og andre, lykkedes det W. heraf virkelig at tilvejebringe en karakteristisk og sluttet Helhed. Betydelige Forøgelser tilkom navnlig ved Frederiksborg Slots Brand og ved Kongens Død. Under denne Virksomhed blev hans nære Forhold til de ledende Kredse ham til overordentlig Støtte. Ved Siden af den nationale, danske Samling (Oldnordisk Musæum) vedblev Rosenborgsamlingen vel nok at staa hans Hjærte nærmest, og han bragte den i Virkeligheden saa vidt, at der siden kun har været lidet at ændre eller tilføje. For sit Arbejde ved Rosenborg har han med en selv i Memoireværker usædvanlig Oprigtighed gjort Rede i det til Udgivelse efter hans Død bestemte Arbejde: «Optegnelser om Rosenborgsamlingen i 25 Aar (1858—83)» (udk. 1886).

Med samme Energi virkede W. efter sin Udnævnelse ved de øvrige Samlinger, der nyordnedes i en Form, der først i det sidste Aarti er ændret. Ophævelsen af Musæet for Skulptur og Kunstflid skaffede Plads for en stærk Udvikling af det ethnografiske Musæum. Ved Overflytning af Møntsamlingen fra Rosenborg til Prinsens Palais tilvejebragtes betydelige Forbedringer for begge Musæer. Ethnografisk Samling nyordnedes og opstilledes; Oldnordisk Musæum fik ligeledes ny Opstilling og holdtes ved stadige Ændringer i Overensstemmelse med Forskningens Resultater til enhver Tid. Det hele bragtes nu for første Gang i System og indbyrdes Sammenhæng. Som Formand i Bestyrelsen for det nye, nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg havde han en Hovedandel i denne Samlings Udvikling, ligesom ogsaa Folkemusæet, der efter hans Tanke skulde slutte sig til og senere optages som en Fortsættelse af de danske Samlinger paa Prinsens Palais, i høj Grad nød hans Raad og Støtte. Det var W.s Tanke, at Musæerne skulde samle sig til et Helhedsbillede af den almindelige Kulturudvikling og specielt vor egen Kulturhistorie. Han søgte her som overalt i sin Virksomhed at gjøre de store, almene Synspunkter gjældende. Ved ham bleve Samlingerne til virkelig videnskabelige, vel organiserede Institutioner. Hans ejendommelige Evne til at vinde baade Modstandere og Medarbejdere for sig lod hele dette

Digitized by Google

Arbejde foregaa uden større Brydninger. Denne Virksomhed kan en senere Tid ikke noksom paaskjønne.

Delingen mellem Musæet og Direktionen for Mindesmærkernes Bevaring bibeholdt han ogsaa efter 1866. Strax efter sin foran omtalte Udnævnelse i 1847 begyndte han en lang Række af Rejser rundt om i Landet, saaledes at alle de betydelige Mindesmærker bleve besete. Han paabegyndte de to Arbejder, der maatte sættes i Gang, den lovformelige Fredlysning og, for de middelalderlige Monumenter, Restavreringen under kyndig Ledelse. Der var allerede for de Mindesmærker, som ligge paa Stats- og Herregaardsjord, naaet langt frem, da W. i Erkjendelse af, at Fuldendelsen af Arbejdet dog overgik en enkelt Mands Kraft, i 1873 fik organiseret en gjennemgribende Undersøgelse af hele Landet i Forbindelse med Fredlysning af de vigtigste Monumenter, hvorom man herved fik Kundskab, i det han bevægede Rigsdagen til hertil at yde en betydelig, senere stadig fornyet Bevilling (se herom: «Om Bevaringen af de fædrelandske Oldsager og Mindesmærker i Danmark (1877) af J. J. A. W.; Fortegnelse over Mindesmærker, fredlyste 1876—85 (udg. officielt af Musæet)). Paa hans Virksomhed ved de kirkelige Mindesmærker bleve de skiftende personlige Forhold derimod ikke uden Indflydelse, i det i 1861 de vigtigste middelalderlige Mindesmærker, især Domkirkerne, henlagdes under en særlig Kommission, hvori W. ikke havde Sæde. Dette varede dog kun til Høyens Død faa Aar efter, i det W. da indtog hans Plads og dermed atter fik Ledelsen. Endelig skal det, skjønt det blev uden praktiske Følger, anføres, at han 1879 indtraadte i den Kommission, som, efter at et Regeringsforslag havde lidt Skibbrud, skulde fremsætte Forslag om Nybygninger for de offentlige Samlinger. W. udarbejdede til den udførlige Kommissionsbetænkning detaillerede Planer for et nyt Musæum, som han mente bedst kunde henlægges til Pladsen foran Rosenborg.

Samtidig fortsattes ogsaa den videnskabelige Forfattervirksomhed, om end, som det maatte ventes, i noget mindre omfattende Grad. I 1852 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab og 1860 af det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Inden for Oldskriftselskabet foretog han fra 1866 et Reorganisationsarbejde og førte det ind i det Spor, som siden er fulgt. Af hans egne Arbejder fra denne Periode skal nævnes som de betydeligste: «Ruslands og det skandinaviske Nordens Bebyggelse og ældste Kulturforhold» (1872), samt det endnu mere omfattende

Digitized by Google

«Fra Sten- og Broncealderen i den gamle og den nye Verden» 1879 (begge i «Aarb. f. n. Oldk.»). End videre samlede han for anden Gang den arkæologiske Viden i en Hovedsum i Skriftet «Nordens Forhistorie» (1881). Endelig skyldes der W. et betydeligt Antal af populære Skrifter. Alle disse Arbejder have endnu betydeligt Værd. Uheldigt var derimod, som W. senere selv erkjendte, Forsøget paa at benytte den nordiske Mythologis Fortællinger som Forklaring til Fremstillingerne paa Guldbrakteaterne (Aarb. 1870), og det samme gjælder det (ikke udkomne) Arbejde, hvori han vilde tyde Guldhornene paa lignende Maade.

Det var saaledes en rig og stor Virksomhed, som det blev W.s lykkelige Lod at udfolde. Som han var Sjælen i alle Foretagender i hans Fag her i Danmark, var han vort Lands højt hædrede og af alle anerkjendte Repræsentant paa en lang Række af arkæologiske Møder i Ind- og Udland (i Kbhvn. 1869). Mange mindre Rejser foretog han, og talrige af hans Skrifter naaede den Anerkjendelse at blive oversatte til et eller flere fremmede Sprog. Til Kongehuset vedblev han at staa i nært Forhold, og det var vistnok personlig Paavirkning, der bevægede ham til i 1874 at indtræde som Kultusminister i Ministeriet Fonnesbech. Ministeriets fra dets Forgænger arvede meget vanskelige Forhold gjorde det umuligt at gjennemføre nogen Lov af Betydning. Skjønt ukjendt med de politiske Forhold gjorde W. god Fyldest, men foretrak dog, da Ministeriet gik af i Forsommeren 1875, at træde tilbage i sine tidligere Stillinger. Da Ministerstillingen hindrede ham i, som oprindelig bestemt, at ledsage Kongen til Islands Tusendaarsfest, udfyldte, efter W.s Forslag, Jap. Steenstrup hans Plads.

Om W.s Personlighed er Eftertidens Dom sjælden enstemmig. Han ejede en overlegen administrativ Dygtighed, parret med en stor Hensynsfuldhed over for andre. Som Embedsmand var han præcis og hurtig, i sin Dom mild og overbærende. Hans hele Virksomhed var baaret af en dyb Fædrelandskjærlighed, der dog ikke hildede hans Evne til at se paa Udlandet uden Fordom. Han havde en lykkelig sproglig Form i Skrift som i Tale, i den videnskabelige Diskussion, som ved den festlige Højtid. Hans Optræden var formfuld. Modstanderne vidne, at han var ridderlig og nobel. Alt dette, hvoraf ogsaa hans Ydre bar Præget, maatte gjøre ham til en tiltalende Personlighed, og det er da ogsaa sikkert, at han, trods sin hurtige og glimrende Løbebane, kun havde faa Uvenner. Fremmed for al Smaalighed som han

Digitized by Google

var, turde det vistnok siges, at Livet for ham fik et sjælden lykkeligt Forløb.

Ligesom W. i Ind- og Udland nød en Anseelse, der til det sidste var i Stigen, maatte ogsaa høje ydre Udmærkelsestegn tilfalde ham. Her skal fra de senere Aar kun nævnes, at han 1869 efter den arkæologiske Kongres i Kjøbenhavn, hvis Præsident han var, modtog Kommandørkorset af Danebrog af anden Grad, 1871 af første Grad efter Kongressen i Bologna, hvilken By udnævnte ham til Æresborger. I 1875 blev han Kammerherre, 1882 Storkors af Danebrog. Selvfølgelig var han Æresmedlem af talrige lærde og litterære Selskaber i Udlandet.

Den 17. Okt. 1857 ægtede W. Jacobine Severine Grevenkop-Castenschiold (f. 2. April 1838), Datter af Kammerherre C. G.-C. til Hagestedgaard ved Holbæk. Paa Hagestedgaard tilbragte han mange lykkelige Dage, og her bortkaldtes han, endnu i sit Livs fulde Kraft og midt i sin store Virksomhed, pludselig ved et Hjærteslag 15. Avg. 1885. — Et Mindesmærke for ham, et Broncerelief med symbolske Broncefigurer og W.s Portrætmedaillon, modelleret af Billedhuggerne Stephan Sinding og Th. Stein, blev foreløbig afsløret Avg. 1889 og er senere opsat i Muren i den aabne Gaard i Prinsens Palais.

Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1886 (her ogsaa Fortegnelse over hans Skrifter). Johs. Steenstrup, Historieskrivningen i Danm. i det 19. Aarh. Illustr. Tid. X, 43. Schriften des physik.-ökon. Gesellschaft (Königsberg) XXVII, 73.

Hans Kjær.

— Ikkun 20 Aar gammel offentliggjorde W. sin første historiske Afhandling, der var bygget paa Studier af Aktstykker, der bevaredes paa Raadstuen i hans Fødeby: «Bidrag til Vejle Bys og Amts Historie i det 17. Aarh.» (i 2. Bind af «Histor. Tidsskr.»). W.s senere historiske Arbejder hvilede dog ikke paa Arkivstudier, om end hans Stilling ved Rosenborg Slot gav ham Anledning til at offentliggjøre «Kong Christian V's Testamenter som Tillæg til Kongeloven» (1860), «Et Par smaa Bidrag til Dronningerne Sophie Magdalenes og Caroline Mathildes Historie» (Hist. Tidsskr. 3. R. V). De historiske Æmner, som W. behandlede, stod i nøjeste Forbindelse med Studiet af Oldsagerne og Mindesmærkerne. Øverst blandt disse Arbejder staar hans «Minder om de danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland» (1851). Bogen var en Frugt af hans Ophold paa de britiske Øer 1846—47. Han havde nøje studeret de i Samlingerne bevarede Oldsager, set sig udmærket

Digitized by Google

om blandt Mindesmærkerne i disse Lande, ligesom han ogsaa flittig havde raadspurgt Litteraturen; en stor Mængde ukjendte Oplysninger vare samlede sammen, og fremfor alt var der anvendt god Kritik paa Stoffet, han havde været forsigtig i sine Gisninger og dernæst haft Ret i sine Hovedresultater; med stor Upartiskhed havde W. tildelt enhver af de to Nationer de Minder og den Indvirkning paa Datidens Befolkning, som tilkom dem, hvad der ogsaa varmt anerkjendtes af norske Historikere. Bogen, der var skrevet i en livlig og beaandet Fremstilling, udkom tillige paa Engelsk og Tysk og fik en stor og blivende Betydning for Studiet af disse Forhold.

Efter at have foretaget en Rejse i Nordfrankrig for ogsaa her at forfølge Normannernes Spor skrev W. «Den danske Erobring af England og Normandiet» (1863), hvori Frugterne af disse Studier bleve optagne. Dette Skrift gav i øvrigt en almindelig Fremstilling af de danskes Vikingetog til Vesten og af de grundede Rigers Historie, uden at dog Kildeskrifterne vare undergivne en ny Behandling. W. kom atter tilbage til dette Æmne i det mindre Skrift «De danskes Kultur i Vikingetiden» (1873), hvori han ved Hjælp af Oldsagerne gav et glimrende Billede af dette Tidsrum.

Man mærker af disse Skrifter, hvor lykkelig W. følte sig ved at kunne fremdrage Minder, hvoraf Nationen kunde være stolt. Sin brændende Kjærlighed til Land og Folk viste W. da ogsaa i Kampaarene under den første slesvigske Krig. Han skrev om Danevirke i «Antislesvig-holstenske Fragmenter» (V, 1848), «Om Danebrog» (1849), «Jyllands Danskhed, en Protest mod Jacob Grimms nye tyske «Folkeret»» (1850); mod P. A. Munch skrev han de rammende Stridsskrifter: «Om en forhistorisk, saakaldet «tysk» Befolkning i Danmark» (1849) og «Svar paa Prof. P. A. Munchs andet Stridsskrift om «Skandinavismen»» (1849). I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes Afhandlingen «Hvor stod Lyrskovslaget?» (1852) og Universitetsprogrammet fra 1865 «Om Slesvigs eller Sønderjyllands Oldtidsminder».

I sin Stilling som Inspektør over de antikvariske Mindesmærker arbejdede han med stor Iver for, at vore Kirkers arkæologiske og kunsthistoriske Forhold kunde blive undersøgte, han søgte at fremdrage Kalkmalerier og fik af Rigsdagen (fra 1883) en særlig Bevilling hertil. Selv offentliggjorde han flere Undersøgelser herover, saaledes gav han i Videnskabernes Selskabs Oversigter (1855) Meddelelser om Minder fra Valdemarernes Tid; han skrev i Værket

Digitized by Google

«Kongegravene i Ringsted Kirke» om Ringsted Kirke som Gravsted for den gamle danske Kongeslægt (1858) og i «Danske Mindesmærker» om Kalundborg Kirke (1860), Fjennesløvlille Kirke ved Sorø (1862) og Sørup Kirke i Angel (1866).

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Vorstius (Forst), **Johannes**, 1529—99, Generalprovst, var født i Antwerpen, men maatte, da han havde sluttet sig til Reformationen, forlade sin Hjemstavn og blev derpaa 1551 Præst i Norden i Ostfriesland. Da han her optraadte imod den bekjendte (polske) Kalvinist Laski, blev han dog afskediget. Sin Tjenstledighed synes han at have benyttet til at erhverve Magistergraden. 1554 antog Hertug Hans den ældre ham til Præst i Haderslev og Provst i Tønder Provsti. Senere fik han som Superintendent ogsaa Opsynet med Præsterne og Kirkerne i Haderslev Amt. Men da han endnu var en meget ung Mand, blev Hertugens Hofprædikant, M. Jørgen Boie (II, 472), stillet ved Siden af ham, navnlig ved Ordningen af de noget forvirrede tønderske Kirkeforhold. Herved lagdes, som det synes, Grunden til en Misstemning mellem disse to Mænd, der vistnok har bidraget til, at V., der ogsaa var kommen paa Kant med andre af Hertugens Omgivelser, 1560 modtog Kaldelse af Kong Frederik II til Præst i Itzeho og Generalprovst i den kongl. Del af Holsten. I denne Stilling virkede han sin øvrige Levetid. Det fremhæves, at han med Omhu tog sig af Skolen i Itzeho. Et Par af hans Synodaltaler 1563—64 findes meddelte i «Dän. Bibl.» VII, 177 ff. 1566 eller 1567 foretog han med Kongens Samtykke, i Følge en til ham udgaaet Opfordring, tillige med sin Landsmand M. Franz Alardus, Præst i Kellinghusen, en Rejse til sin Fødeby Antwerpen for at hjælpe til at indføre den evangeliske Lære der; men Spaniernes Religionsforfølgelser nødte ham til efter 8 Ugers Forløb at vende tilbage. — Han døde 13. April 1599 efterladende Enke (Margrete) og flere Børn, hvoraf 2 Sønner bleve Præster i Holsten.

Moller, Cimbria lit. II. Zeitschr. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIX, 37 f. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 689 ff.

H. F. Rørdam.

Vorstius, Johannes, 1623—76, Theolog og Filolog, var en Sønnesøn af ovennævnte J. V. Han var født i Wesselburen i Ditmarsken, hvor hans Fader, Martin V., var Præst og Provst. Efter Skolegang i Itzeho og navnlig i Hamborg, hvor han ved det derværende Gymnasium allerede lagde en god Grund til sin senere

vidtløftige Lærdom, gik han 1644 til Universitetet i Wittenberg, hvor han dyrkede Theologi, Filosofi og Filologi og 1646 erhvervede Magistergraden samt begyndte sin litterære Produktion. Derpaa besøgte han Universiteterne i Helmstedt og Jena og traadte i nærmere Forhold til mange af den Tids berømte Videnskabsmænd, bl. a. den bekjendte Georg Calixt i Helmstedt (III, 338). 1649 blev han af Hertug Frederik III af Gottorp antaget til Efor for de talrige unge Mennesker fra Hertugens Landsdel, der studerede i Rostock. I denne Stilling, der gav V. Anledning til Udgivelsen af en utrolig Mængde Dissertationer, var han i 4 Aar. Efter et kortere Besøg ved de hollandske Lærdomssæder kaldedes han 1653 til Rektor ved Flensborg Skole, i hvilken Stilling han forblev noget over 6 Aar. Imidlertid erhvervede han 1655 i Rostock Licentiatgraden i Theologien og giftede sig Aaret efter med Sara, Datter af Jodocus Valepagius, Landskriver i Stapelholm. 1660 nedlagde han sit Embede i Flensborg og blev Rektor i Køln a. d. Spree (den ældste Del af Berlin) samt Bibliothekar hos Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenborg. Her gik han over til den reformerte Konfession, som han i længere Tid havde hældet til, hvad vistnok ogsaa var Grunden til, at han havde afslaaet Tilbudet om et theologisk Professorat i Helmstedt. Da han allerede var en bekjendt Skribent, vakte hans Overgang megen Opsigt og fremkaldte en Syndflod af theologisk Polemik. For V. havde dette Skridt ogsaa den Virkning, at han for en Del vendte sig fra Theologien til Filologien, især den latinske, paa hvilket Omraade han vandt stor Berømmelse ved en fast uoverskuelig Mængde lærde Afhandlinger og Forfatterudgaver, skjønt han til Tider ogsaa paadrog sig Dadel for vel meget at skrive ud af andres Bøger. — Han døde 4. Avg. 1676.

Moller, Cimbr. lit. I, 700 ff. *H. F. Rørdam.*

v. Voscamp, Hans, —1713, Højesteretsassessor. Han nævnes alt 1682 som Kongens Kammertjener og afløste 1685 sin Svigerfader Herman Weiberg i Embedet som Overkammertjener. Tillige havde han forskjellige indbringende Forretninger, han forestod det kongl. Livskrædderi, leverede Uniformer og bl. a. Silkekjolerne til Højesteretsassessorerne. V. blev 1699 Justitsraad, ophøjedes 1701 i Adelstanden og fik Sæde i Højesteret. Han førte i Kjøbenhavn et stort Hus, der var Mødested for mange af Landets ansete og fornemme Mænd, ligesom han havde fremtrædende litterære Interesser, i det han bl. a. gav J. B. Ernst Ideen til Udgivel-

Digitized by Google

sen af «Tageregister Christians V». V. blev begravet 19. Marts 1713 i St. Petri Kirke. Han ægtede 1682 Anna Margrethe Weiberg, Søster til Envoyé Frederik W. (XVIII, 359). Hun døde i Juni 1731.

C. P. Leporin, Memoria Wolfiana (Quedlinburg 1725) S. 71. P. M. Stolpe, Dagspressen i Danmark II, 299. *Louis Bobé.*

Wosemose, Hans Christian, 1784—1862, Søn af Raadmand, Hof- og Stadsretsprokurator Christian W. (f. 1736 † 1796) og Marie Sophie f. Bruun (f. 1747 (?) † 1823), fødtes i Kjøbenhavn 8. Dec. 1784; 1801 blev han Student fra Frue Latinskole og 1806 juridisk Kandidat, var derpaa Sproglærer og døde ugift 10. April 1862. — I Striden mellem Baggesen og Oehlenschlæger leverede han et saare tarveligt Indlæg «Samtale i de dødes Rige mellem 8 af vore Genier», hvilket bragte Baggesen til at klapse ham ordentlig af og danne de nye Ord at wosemose og Wosemoseri, ligesom ogsaa Grundtvig tugtede ham og rimede Wosemose paa Vaasepose. Foruden en Del Oversættelser og Bidrag, saa vel i bunden som ubunden Stil, til forskjellige Blade og Tidsskrifter, har han anonymt og psevdonymt forfattet Forsvarsskrifter for Grevinde Danner osv. 1831—33 var han Redaktør af «Allernyeste Skilderi af Kjøbenhavn» og i 1835 af «Den nye Tilskuer» Nr. 1—13.

Erslew, Forf. Lex. Arentzen, Baggesen og Oehlenschlæger. *Nic. Bøgh.*

Voss, Christian Eberhard, 1706—91, Gehejmearkivar. V. var Søn af en vistnok fra Tyskland indvandret Bundtmager, er formentlig opkaldt efter Generalmajor C. E. Mushard (XI, 550) og fødtes i Kjøbenhavn 20. Marts 1706. Han besøgte den lærde Skole her i Byen, fulgte 1724 med Legationspræst E. M. Hammerich til Wien, hvor han forblev en Tid, men fortsatte derefter sine Studier ved Gymnasiet i Pressburg og studerede fra 1730 i tre Aar ved Universitetet i Jena. V. blev derpaa Lærer for den danske Gesandt i Wien C. A. Berckentins Sønner, indtil disse 1741 begge afgik ved Døden, hvorefter han beklædte Posten som Sekretær hos Berckentin indtil dennes Død 1758. 1760 fik V. Ansættelse som Sekretær i tyske Kancelli og blev 1771, efter Udskillelsen af det udenrigske Departement, Kancelliets Arkivar. 1780 udnævntes V. med Bibeholdelse af denne Stilling til Gehejmearkivar. Han var ved sin Udnævnelse en Mand nær ved de 75 Aar, men i de 10 Aar, han beklædte dette Embede, udfyldte han Pladsen med

Digitized by Google

stor Dygtighed og Nidkjærhed. Han gjenoptog Ordningsarbejderne, der længe havde været forsømte, lod indrette et Arbejdsrum i Arkivbygningens Stueetage og indfandt sig her regelmæssig. Han skabte den store og velordnede topografiske Samling paa Pergament, «den Vossiske Samling», dog var hans Interesse særlig knyttet til Hertugdømmernes Arkivalier. Vistnok allerede som Sekretær i Tyske Kancelli havde han med sin store Arbejdsevne begyndt at gjøre Udtog af dets Arkivalier med særligt Hensyn til de slesvigske og holstenske Adelsslægters Historie. De saakaldte «Vossiske Excerpter», et her hjemme enestaaende Storværk af Samlerflid, der ved hans Død tilfaldt det kongl. danske Selskab, hvorfra det, des værre med Lakuner, afgaves til Gehejmearkivet, regnes endnu til Rigsarkivets bedste Skatte og vil, ikke mindst af den Grund, at adskillige af de Kilder, V. har benyttet, senere ere bortkomne, ved dets Overskuelighed, Uddybelse af Stoffet og sjældne Nøjagtighed aldrig miste dets Værd. Det er Voss' Ære og Fortjeneste, at han i en Tid, da den historiske Kritik og særlig den familiehistoriske Forskning var saa lidet udviklet, indsaa de store Vanskeligheder ved at opstille Stamtavler over de slesvigske og holstenske Adelsætter, der ikke, som de danske, have levnet os Slægtebøger, hvorfor han med selvfornægtende Beskedenhed og ædruelig Grundighed afstod fra at indlade sig paa usikre Hypotheser og nøjedes med at lægge Materialet til rette for Eftertiden. Adelshistorikerne søge derfor til de Vossiske Excerpter med stadig voxende Anerkjendelse og Tillid. — V. døde ugift 11. Jan. 1791.

Worm, Lex. over lærde Mænd III, 882 f. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 88 ff. E. C. Werlauff, Det kongl. danske Selskab S. 103.

Louis Bobé.

Voss, Marcus Detlef, 1741—1815, Præst, blev født i Tetenbøl i Eidersted 15. Dec. 1741 og var Søn af en Skomager. Han gik 9 Aar i Husum Skole og kom der fra til Universitetet i Halle 1764, hvor han studerede Theologi og blev Lærer ved Waisenhuset. 1766 kom han hjem, blev 1769 Diaconus i Garding og rykkede 1781 op til Sognepræst sammesteds. 1797 blev han tillige Provst i Eidersted. Indførelsen af Adlers Agende (I, 104) fremkaldte netop paa den Tid stærkt Røre, og da V. var en Ven af Adler, var han meget ilde berørt derved. Han var en ivrig Provst, der ikke kunde finde sig i Efterladenhed hos Præsterne, men alle Indberetninger og skriftlige Expeditioner fordredes leverede med største Akkuratesse. Af Trosretning var han Rationalist, og han

Digitized by Google

har udgivet et Par kateketiske og pædagogiske Smaaskrifter; han havde megen historisk Sans, der yderligere fremelskedes af hans Svigerfader, Provst Petreius. Blandt hans efterladte Haandskrifter var en udførlig eiderstedsk Kirkehistorie og «Nachrichten von den Pröpsten und Predigern in Eiderstedt»; dette sidste Skrift blev omarbejdet og fortsat af Provst Fr. Feddersen og udkom 1853. V., der døde 18. Avg. 1815, var kraftig og virksom til det sidste. Han var 3 Gange gift: 1. med Maria Elisabeth Petreius, Datter af Provst P. i Garding; 2. med Anna Margrethe Nommels; og 3. (1798) med Ida Cathrine Johannsen († 1804).

Voss, Nachrichten von den Pröpsten etc. (1853) S. 22 ff. 118. Kordes, Schlesw.-Holst. Schriftsteller-Lex. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

A. Jantzen.

Voss, Peter, 1710—69, Deputeret. Om hans Barndom og Ungdom vides kun, at han var født 1710, rimeligvis i Holsten, og at han i Slutningen af Trediverne stod i et tjenende Forhold — vel som Haandskriver — til Christian August Berckentin (II, 82). — I 1746 var han Privatsekretær hos den danske Gesandt i Stockholm, Niels Krabbe Vind (ovfr. S. 10), og blev af denne indstillet til at ansættes som Sekretær i Danske Kancelli, en Stilling, han ogsaa ved Berckentins Medvirkning opnaaede i September 1749. I denne betroede Post virkede han til Avg. 1754, da han blev udnævnt til Amtsforvalter over Grevskabet Rantzau og virkelig Kancelliraad. Han har rimeligvis i denne Stilling haft Lejlighed til at vise, at han ikke blot var Kontormand, men sad inde med stor administrativ Dygtighed, thi han udnævntes i Marts 1763 til Proviantkommissær i Holsten, hvor største Delen af den dansk-norske Hær, der det foregaaende Aar var trukket sammen i Anledning af Ruslands truende Optræden, endnu kantonnerede, og hvor Forplejningsforholdene voldte betydelige Vanskeligheder. I Løbet af 1763 brød Afdelingerne imidlertid op til deres gamle Garnisoner, og da V.s Tjeneste nu kunde undværes, blev han i Februar 1764 sendt til Norge som Generalkrigskommissær og ansattes som 3. Deputeret i det 1764 oprettede Generalitets- og Kommissariatskollegium for Norge i Christiania og indtraadte i samme Egenskab i det i Dec. 1767 oprettede norske Generalkommissariatskollegium, i hvilken Stilling han døde i Christiania 28. Marts 1769. — Han havde — vel under sit Ophold i Stockholm — ægtet en svensk Adelsdame, Magdalene Beate v. Stjernheim, der overlevede ham.

J. C. W. Hirsch.

Digitized by Google

Vossbein, Christian, 1686—1744, Søofficer, var Søn af Materialforvalter ved Holmen, senere Assessor i Admiralitetskollegiet Gunde V., der ejede Annebjærggaard ved Nykjøbing p. S.; Moderen var født Schach. V. er født 1686. 1699 blev han Lærling, 1709 Sekondlieutenant i Marinen, 1710 Premierlieutenant, 1712 Kapitajnlieutenant, 1713 Kapitajn, 1717 Kommandørkapitajn, 1719 Kommandør og 1728 Schoutbynacht (Kontreadmiral). 1705 gik V. i udenlandsk Krigstjeneste for at uddanne sig; ved Udbruddet af den store nordiske Krig vendte han hjem, og efter nogle Aars Tjeneste som subaltern Officer ansattes han 1713 som Chef for Fregatten «Søridderen», med hvilken han erobrede den svenske Kaper «Gøta Lejon», 4 andre Krigsfartøjer og et armeret Skib. 1714—17 havde V. samme Kommando, 1715 krydsede han i Kattegat, konvoierede til Norge og erobrede den svenske Fregat «Hummeren», 1716 var han i Gabels Eskadre ved Norge, senere overgik han til Tordenskjolds Eskadre og konvoierede atter til Norge; han havde her det Uheld, at en Storm adsplittede hans Konvoi af Transportskibe, hvoraf flere strandede paa den svenske Kyst, 1717 var V. med sin Fregat paa ny underlagt Tordenskjold. Da sidstnævnte i April skulde besørge Konvoieringen til og fra Norge, kom han i et spændt Forhold til V., der følte sig fornærmet over nogle Ordrer, hans foresatte havde givet ham, ja endog indgav en vidtløftig Klage til Admiralitetet. Misstemningen udviklede sig i Maj; V. viste sig uvillig til at lystre Tordenskjolds Ordrer, og denne tildelte ham flere alvorlige Irettesættelser. Da Tordenskjold med sin Eskadre midt i Maj vilde gaa over til Gøteborg for at angribe Ny Elfsborg, havde han beordret V. til at slæbe Stykprammen «Noæ Ark», der var ham ganske uundværlig; men V. nølede med at udføre Befalingen og ankom først den næste Dag til Bestemmelsesstedet med Prammen. Angrebet, der skulde have været et uventet Overfald, blev derved røbet for Svenskerne, som nu fik Tid til at træffe Foranstaltninger til Forsvar, og V. bærer derfor en væsentlig Del af Skylden for det slette Udfald, Expeditionen fik. Tordenskjold indgav strax Klage over ham og beordrede ham frataget Kommandoen samt arresteret, saa snart han hjemkom fra Norge, hvorhen V. strax efter Affæren var afsejlet; men da han i Mellemtiden erfarede, at V. havde erobret den svenske Fregat «Islandsfareren», formildedes dog hans Vrede, og han bad nu Admiralitetet om Naade for V. Denne undgik herved større Straf, forblev ved sin Kommando og udsonede sig senere med Tordenskjold. 1719 var

Digitized by Google

V. Chef for 5 Galejer, der deltog i Marstrands Erobring. Efter Krigen led han en Del under økonomiske Vanskeligheder, da han ikke kunde faa sine Prisepenge udbetalt; dette lykkedes ham først 1728. 1725 var han Chef for «Prøvesten» og 1726 udkommanderet i Østersøen i M. Billes Eskadre; en Storm forsinkede hans Hjemkomst, og han stilledes for en Krigsret, fordi han havde forsømt sin Pligt ved Linjeskibet «Ebenezers» Udrustning. Ikke desto mindre avancerede han 1728 til Schoutbynacht og fik Sæde i Admiralitetet. 1737 overtog han det vellønnede Embede som Kommandant paa Toldboden og forblev i dette til sin Død, der indtraf i Jan. 1744. — V. var gift: 1. med Susanne Christine Güntelberg (f. 23. Okt. 1694 † 1733), Datter af Schoutbynacht Claus G. (f. 1639 † 1711) og Elisabeth Sophie f. Svane († 1697); 2. med Agnes Philipine Wilcken. *C. With-Seidelin.*

v. **Wowern, Johan,** 1574—1612, gottorpsk Raad, stammede fra en nederlandsk adelig Familie og var Søn af Nicolaus v. W. og Sophia Wintem; han blev født 10. Marts 1574 i Hamborg, hvor Forældrene vare bosatte. Efter mange Studier og Rejser blev han, der var nøje knyttet til Familien Rantzau og 1603 forfattede et Jubelskrift i Anledning af Christian IV's Hylding i Hamborg, som forargede hans Bysbørn, 1607 Raad hos Greven af Ostfriesland og kom derpaa 1608 i Hertug Johan Adolf af Gottorps Tjeneste. Han blev dennes Gehejmeraad, Befalingsmand paa Gottorp Slot og tillige Præsident for Kirkeraadet. I den sidste Stilling sluttede han sig kraftig til Hertugens Bestræbelser for en Tilnærmelse til den kalvinske Kirke (VIII, 497) og forandrede Præsteeden. Han var tillige en ivrig theologisk og filologisk Forfatter, og da han døde ugift 30. Marts 1612, skjænkede han Hertugen sit Bibliothek.

Moller, Cimbria lit. I, 747 f.; III, 652 ff. Jahrbücher f. d. Landesk. d. Herzogth. Schleswig, Holst. u. Lauenb. VIII, 158 ff. Allgemeine Deutsche Biographie XLIV, 220. *J. A. Fridericia.*

v. **Woyda, Frederik Ludvig,** 1697—1778, Amtmand, Søn af nedennævnte Ludvig Ernst v. W., blev døbt 24. Juli 1697 i Christiansborg Slotskirke. 1721 blev han Kammerpage hos Kong Frederik IV, 1726 Kammerjunker og udnævntes 1730 til Amtmand over Skanderborg og Aakjær Amter, et Embede, han beklædte indtil sin Død. 1768 kjøbte W. en Aaret før af Kronen oprettet, af det skanderborgske Ryttergods udskilt Hovedgaard, som han

Digitized by Google

efter sin Hustru kaldte Sofiendal. 1731 blev han Etatsraad, 1744 Konferensraad, 1746 Kammerherre og 1768 Gehejmeraad. Efter at være bleven hvid Ridder 1759 fik han 1767 Enkedronningens Orden. Han døde 11. Marts 1778. W. ægtede 3. Marts 1750 Frederikke Anna Sophie v. Adeler (f. 25. Sept. 1728 † 20. Febr. 1805), Datter af Gehejmeraad Frederik A. til Bratskov og Anna Beate Rosenkrantz. Ægteparret hviler i Venge Kirke, hvor der findes en Mindetavle med deres Navne.

Trap, Beskrivelse af Danmark V, 189. *Louis Bobé.*

v. **Woyda, Ludvig Ernst,** 1660—1729, Amtmand, vistnok af den pommerske Adelsslægt af dette Navn, efter andre af Ætten Woyen i Sønderjylland, der ligesom Woyda'erne føre en Hjort i Vaabenet. Han blev 1697 Kammerjunker hos Prinsesse Louise. I Tiden fra 1699 til 1727, da han aftraadte Embedet til sin Svigersøn Joh. v. Jessen, var han Amtmand i Kolding. Indtil 1704 havde han Koldinghus Ladegaard i Forpagtning, blev sidstnævnte Aar Etatsraad og 1725 Konferensraad. Han døde 30. Sept. 1729. W. ægtede o. 1690 Magdalene Sybille v. Klenow (Kleinau), Datter af hertugelig meklenborgsk Overførster Heinrich v. K. og Sophie Clara v. d. Osten. *Louis Bobé.*

Wrisberg, Gerhard Frederik Vilhelm, 1816—96, Søofficer, var Søn af Major og Gouvernør i Guinea Philip Wilhelm W. (f. 10. Marts 1785 † 8. Okt. 1855) og Birgitte Johanne f. Grove (f. 21. Juni 1796 † 23. Jan. 1864) og født 20. Febr. 1816. 12 Aar gammel indtraadte han paa Søkadetakademiet og udnævntes 1835 til Sekondlieutenant i Marinen. 1842 blev han Premierlieutenant, 1852 Kapitajnlieutenant, 1864 Orlogskapitajn (Kommandør). 1878 Admiral samt Chef for Søofficerskorpset og 1880 Viceadmiral. I Tidsrummet fra sin Udnævnelse til 1844 var W. næsten hvert Aar til Orlogs, bl. a. 1838—39 med Briggen «St. Croix» til Vestindien. 1845—48 var han dels Postdampskibsfører (Dampskibet «Frederik VI»), dels førte han Dampskibet «Hertha» i Sundtoldens Tjeneste. Med dette Skib deltog han ogsaa i Krigsaaret 1848. De to sidste Krigsaar førte han Dampskibet «Slesvig» og erhvervede sig allerede her Ry som en dygtig Manøvrist. 1851—52 var han med Briggen «Ørnen» i Vestindien, efter sin Hjemkomst førte han til 1854 Postdampskibet «Ejderen» og derefter Dampskibet «Mercur». 1857—58 var W. beskæftiget med Søopmaalinger, 1859 næstkommanderende

Digitized by Google

i Korvetten «Thor» til Middelhavet og 1860 i Exercerfregatten «Thetis», 1861 førte han Korvetten «Heimdal». 1862 var han Meddommer i Kadetfregatten «Jylland»; i Krigen 1864 førte han Korvetten «Dagmar», der en Tid lang hørte til Nordsøeskadren, men som her afløstes af Fregatten «Jylland», kort forinden Affæren ved Helgoland fandt Sted. 1867 var W. Chef for Panserbatteriet «Rolf Krake». 1867—70 Ekvipagemester paa Orlogsværftet, 1870 Chef for Panserfregatten «Danebrog» og 1873—74 for Fregatten «Sjælland» paa Togt i Middelhavet. Efter sin Udnævnelse til Admiral var W. 1879 og 1881 Chef for de udsendte Øvelseseskadrer.

Ved Siden af denne omfattende farende Virksomhed har W. udført et ikke ringe Arbejde i mange vigtige Kommissioner, bl. a. i to Forsvarskommissioner, Signalkommissionen o. m. fl. W., der 1880 blev Storkors af Danebrog, afgik 1886 — efter opnaaet Aldersgrænse — fra Tjenesten; han døde 22. Maj 1896. Han var en Mand af den gamle Skole; uagtet han næsten hele sit Liv med stor Dygtighed havde ført Dampskibe, omfattede han Sejlads med den største Interesse, selv efter at denne havde ophørt at spille Hovedrollen i Orlogsmarinen. Han var en stræng og myndig Chef, men rettænkende og tillidindgydende. — W. blev 28. Okt. 1845 gift med Ida Rosenberg (f. 24. Sept. 1815 † 17. Juni 1882), Datter af Landskabsmaler i Altona Friederich R. († 1835) og Frederikke f. Borg († 1820).

Tidsskr. for Søvæsen. Ny Række XXXII, 3 ff. *C. With-Seidelin.*

Wroblewski, Daniel, 1744—1818, Musikinstrumentmager, var født 24. Maj 1744 i Lischoewen (Amt Lyck) i det daværende Polen. Han kom til Danmark o. 1770 som Orgelbyggersvend og arbejdede snart efter selvstændig, saaledes reparerede han i 1775 et Orgel paa Herlufsholm. Allerede Aaret før havde han søgt om Bevilling til i Kjøbenhavn at maatte forfærdige alle Slags spillende Instrumenter, men han fik først Tilladelsen i 1780. Han var navnlig en søgt Orgelbygger, men hvad der giver ham Betydning er, at hans Navn nævnes i Forbindelse med de første Pianoforter, der lavedes her i Landet. 18. Sept. 1778 havde han ægtet Johanne Charlotte Salicath (f. 5. Sept. 1754 † 13. Febr. 1797), Datter af Waisenhusbogtrykkeren Johan Mathias S. og Dorothea Catharine f. Kisel. Hans anden Hustru var Johanne Juliane Rudolphi (f. 14. Sept. 1775 † 9. April 1817). Ved sit første Giftermaal kjøbte han egen Gaard

Digitized by Google

i Kjøbenhavn, men han led store Tab, først ved Byens Brand i 1795 og derpaa ved Bombardementet i 1807; han lavede derefter kun mindre Instrumenter og døde 10. April 1818.

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Bidr. t. d. danske Industris Hist. S. 313. Festskr. i Anl. af Musikforeningens Halvhundredaarsdag I, 90 f. *C. Nyrop.*

Wroblewski, Otto Bernhard, f. 1827, Boghandler, er født 13. Juli 1827 i Kjøbenhavn, Forældrene vare Stempelpapirforvalter, Etatsraad Johan Daniel W. og Henriette Caroline Cæcilie f. Schorn. Han skulde være gaaet den studerende Vej, men da der aabnede sig Plads for ham i den Reitzelske Boghandel, blev han 1843 tagen ud af Skolen og var nu i 10 Aar i den nævnte Boglade, Datidens mest litterære; han har selv beskrevet disse 10 Aar i et lille Skrift (1889). 1853 etablerede han sig i Roskilde, men sin Boghandel her solgte han 5 Aar efter for at etablere sig i Kjøbenhavn, og litterært interesseret, som han altid har været, blev han nu Forlægger for bl. a. Kr. Arentzens «Baggesen og Oehlenschlæger» ligesom for Tidsskrifterne «For Ide og Virkelighed», «Litteratur og Kritik» samt «Nær og Fjærn» (for det sidste sammen med den Reitzelske Boghandel); 1870—86 var han Hovedkommissionær for «Samfundet til den danske Litteraturs Fremme». Hans Forlag blev dog aldrig betydeligt, men som andre Resultater af hans livlige Interesser kan mærkes, at han har tilvejebragt en stor Samling Lejlighedssange og Viser, der fra 1890 er i det kongl. Bibliotheks Eje, og en stor Samling Avtografer, samt at han foruden forskjellige Smaadigte har skrevet en Række Samfundsbilleder og biografiske Meddelelser, de første navnlig i Tidsskriftet «Musæum», de sidste i «Nordisk Boghandlertidende», hvor hans største Bidrag er «Om Boghandelen i Danmark» (1901). For den danske Boghandel har han i det hele paa flere Maader været virksom. Han har saaledes taget Initiativet til Udgivelsen af «Adressebog for den danske, norske og svenske Boghandel», hvis 4 første Aargange (1859—69) han selv udgav og redigerede, og i næsten en Snes Aar (1870—88) var han Næstformand i Boghandlerforeningen. Fra 1863 har han været Medlem af Børnehospitalets Bestyrelse. 25. Okt. 1854 ægtede han Theodora Marie Erichsen (f. 1. April 1833 † 22. Marts 1855), Datter af kongl. Skovfoged Hans E. og Marie f. Schæbel, og 6. Maj 1859 Bertha Elisabeth Hald (f. 28. Okt. 1833 † 28. Dec. 1888), Datter af Sekretær i det kongl. danske Landhusholdningsselskab, Justitsraad Jacob Christian H. (VI, 491) og Emilie

Digitized by Google

Beate f. Jacobsen. 1886 optog han sin Søn Otto W. som Kompagnon.

Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II. Adressebog f. d. danske, norske og svenske Bogh. XIII. Nord. Boghandlertid. XII, Nr. 53, XXXVII, S. 106. Delbanco, Festskr. i Anl. af Boghandlerforeningens Halvhundredaarsdag 1887. Dolleriis, Danmarks Boghandlere 1893. *C. Nyrop.*

Wuchters, Abraham, —1682, Portræt- og Historiemaler. W., der var født i Holland, og som 1637 boede i Amsterdam, kom 1638 som ung Mand til Danmark, hvor han det følgende Aar efter Reinhold Timms Død (XVII, 416) blev Kontrafejer ved Sorø Akademi. Som saadan skulde han personlig undervise 3 Timer daglig i «Ridtzen (ɔ: Maling), Tegnen og Arkitektur»; gjennem sine Elever, de unge adelige, maatte han faa Indflydelse paa Smagens Udvikling i Danmark. Under W.s Tilsyn skulde desuden en dygtig «Svend» undervise Begynderne i andre 3 Timer om Dagen. Allerede næste Aar blev han dog meget frit stillet, i det han fik Tilladelse til at rejse ud af Landet og til at skaffe sig Indtægt ved sin Kunst uden for Sorø, mod at han dér holdt en dygtig Vikar; senere, da han vandt Navn som Portrætmaler, har han i rigeligt Maal benyttet sig af denne Tilladelse: i Uger og Maaneder opholdt han sig i Kjøbenhavn, dels alene, dels med sin Familie, gjærne hos sin Svoger Kobberstikkeren Albert Haelwegh, og hele Aaret 1661 var han i Sverige, hvor bl. a. Dronning Christina, der da var paa Besøg i sit Fædreland, benyttede ham; hun søgte og fik af Frederik III Tilladelse hertil. I Begyndelsen af 1662 var W. atter i Kjøbenhavn; syv Aar efter fik han Lov at nedsætte sig i Danmark, hvor han vilde, men først 1672 flyttede han fra Sorø til Kjøbenhavn; her boede han vistnok til sin Død, Foraaret 1682. Han blev begravet i Sorø Kirke.

Alt tyder paa, at W. er blevet meget paaskjønnet af sine samtidige; han siger det da ogsaa udtrykkelig selv i Fortalen til Søren Terkelsens Oversættelse af den hollandske Digter Jacob Cats' «Houwelyck» («Den kristelige Hustru»), som han forlagde 1675: Som jeg nu næsten 37 Aar, og saaledes min meste Livs Tid, i dette højlovlige Kongerige udi trende stormægtigste Kongers allerunderdanigste Tjeneste henbragt og af mange høje og andre Standspersoner mangfoldige Naade, Befordring, Gunst og Venskab nydt haver osv. Tidlig vandt han Yndest hos Hertug Frederik (den senere Konge) og hans Gemalinde; 1646 fik han Privilegium paa at lade deres Portrætter stikke i Kobber, og han bevarede

Digitized by Google

denne Yndest, saa længe de levede. De ypperste Portrætter af Frederik III ere udførte af W., saaledes (paa Amalienborg) Billedet af den unge Prins i Feltherredragt, staaende i Solskin foran et ophæftet Draperi og mod en skyet Baggrund, og fra Kongens senere Aar det barske, tillukkede Brystbillede (Rosenborg; Lund, II, 228); ogsaa det mærkelige Billede, hvor Kongen sortklædt ses mørk mod det lyse Vindue, er af W. (Rygaard paa Sjælland; gjengivet i Danm. Riges Hist. IV, 286), og hans Portrætter af Sofie Amalie ere psykologiske Aktstykker af megen Værdi. Brystbilledet af hende som ung Hustru viser hende i Besiddelse af en egen hovmodig Skjønhed, og uagtet Portrætterne af hende som midaldrende Dronning og som Enkedronning med sort Hermelinskaabe omgive hende med megen stoflig og malerisk Pomp, er den egentlige Karakteristik aldeles usøden (alle tre paa Rosenborg, det første og det sidste gjengivne hos Lund). Derimod give hans Portrætter af Christian V, paa Rosenborg, et Brystbillede og Udkastet til Kongen i Salvingsdragt, næppe synderlige Bidrag til Forstaaelse af Kongens Karakter. Imidlertid var Christian V ogsaa Kunstneren naadig og gunstig. 1671 fik W. Eneret paa at lade sine Portrætter stikke i Kobber til Forhandling, og to Aar senere erholdt han efter Haelweghs Død dennes Løn, mod at han selv lønnede en Kobberstikker. Tidligere havde Haelwegh stukket W.s Portrætter, men efter at det 1670 var kommet til en — fra W.s Side ubetænksom — Retstrætte mellem de to Kunstnere, hørte dette Forhold op. Ogsaa Griffenfelds Yndest havde W. vundet; den ovfr. omtalte Oversættelse er dediceret til ham.

W. maa have ført en ret anseelig Tilværelse; naar han med sin Hustru og Søn slog sig ned i Kjøbenhavn hos Haelwegh, kunde de godt være ledsagede af Skolemester, Stadsmø, Tjenestepige og Tjener. 1670 fik han af Kongen Skøde paa en Byggeplads ved «Stormstrædet», og det er vel til Opførelsen af et Hus paa denne Grund, at han tre Aar senere faar Bygningstømmer fra Sorø Skove.

Medens van Manders Portrætter gjærne have det fuldkommen naturlige, ubundne Præg, der hører Renæssancen til, er allerede W.s tidligere Portrætter mere bundne af Konveniens. Det kavallermæssige træder her frem; hans senere Portrætter have det brovtende og stormægtige, som hører til den ældre Paryktid. Som Maler er han gjærne mere effektfuld end van Mander; han gaar højere op i Lyset og dybere ned i Skyggen. Hans Portrætter af

Digitized by Google

Christian IV (Gripsholm, Frederiksborg) kunne hverken i Djærvhed eller sympathetisk Varme maale sig med van Manders, men Farvevirkningen er fin og delikat; selv W.s bedste Portræt af Kongen (Brystbillede i Hofmusæet i Wien) har noget paataget forceret i Udtrykket, der næppe stammer fra Modellen. Derimod er en Række let chargerede Portrætter af Datidens, Fyrrernes, gyldne Ungdom overmaade indtagende og har sikkert fæstnet W.s Ry som Portrætmaler. Ved det lunefulde Omrids af de maleriske Dragter, ved ret at gjøre Stads af de smukke Klæder, ved at løfte de unge Mennesker lidt op, saa de betragter Beskueren fra oven nedad, ved deres Holdning, med Haanden i Siden, den ene Fod sat foran den anden, begge kraftig drejede, har han opnaaet at give et Indtryk af kavallermæssig, sorgløs Ungdommelighed. Ypperst er Kunstmusæets Portræt af den lange, kjønne Dreng Ulrik Christian Gyldenløve med det undselige Smil (fra 1645?). Paa Frederiksborg ses den skarlagenklædte Hofjunker Christian Bielke med det store, enfoldige Lokkehoved († 1642), Henrik Bielke i Officersdragt og Ove Bielke, paa Rosenborg Knæstykkerne af U. C. Gyldenløve (Baggrunden med Kjøbenhavns Belejring senere tilmalet) og den tunge og tvære Hans Ulrik Gyldenløve. Mindre betydeligt er Portrættet af Kaj Sehested, paa Ravnholt, betegnet 1640. I Halvtredserne bliver W.s Farve mørkere, men Behandlingen er endnu ret omstændelig. Paa Egeskov findes det djærve Portræt af Gregers Krabbe (1650) og paa Gl. Kjøgegaard Portrættet af Kjeld Lange fra 1656; med samme Aarstal er Altertavlen i Sorø Kirke betegnet; Malerierne, der forneden viser Nadveren, foroven Christus i Vinpersen, aabenbarer, at Kunstneren har staaet under Indflydelse af de saakaldte «Naturalister». Det har næppe været Kunstnerens eneste Historiebilleder, men andre kjendes nu ikke. Omtrent ved samme Tid maa det Brystbillede i Kunstmusæet være malet, der ved en gammel — men ikke oprindelig — Paaskrift er betegnet som Kunstnerens Selvportræt.

Overgangen til hans sidste Periode, i hvilken Enkelthederne opofres til Fordel for den maleriske Helhedsvirkning, dannes af nogle Grisailler, der vel ere udførte som Forbilleder for Stik. Paa Gavnø findes det udtryksfulde Brystbillede, der ved en gammel Paaskrift er betegnet som et Portræt af Hans Lindenov til Iversnæs, Kunstmusæet har nylig erhvervet det effektfulde og brillante Brystbillede af en Oberst Delwig, malet under W.s Ophold i Sverige; sammesteds findes — i Bibliotheket — et Mandsportræt

Digitized by Google

og et ungdommeligt Kvindeportræt. I Portrætterne fra Tresernes Slutning og fra Halvfjerdserne stræber W. efter en stærkt sluttet malerisk Virkning, i det han opgiver den omstændelige Behandling; fra den mørke Baggrund, med hvilken Parykkerne smelte sammen, dukke de kraftig belyste Aasyn frem med de energiske Øjne og hovmodige Miner. Det er i Regelen Brystbilleder, og Hovederne ere kraftig drejede; ofte er det hele kun flygtig henfejet, hyppigst virtuosmæssigt, og for den øjeblikkelige Effekts Skyld opofres aabenbart ofte det strængt individuelle. Mærkeligt ogsaa i historisk Henseende er Portrættet paa Frederiksborg af Griffenfeld som Danebrogsridder; Baggrundens røde ser ud som Skjæret fra en glødende Vulkan, og Udtrykket i de spillende Øjne og om den store, udtryksfulde Mund er fuldt af Livslyst, næsten Kaadhed. Datidens lyseste Hoved har her fundet en værdig Maler; ogsaa det skitseagtige lille tidligere Brystbillede sammesteds er af W. Overhovedet har W. i disse Aar udfoldet en stor Virksomhed, nu da han var blevet løst fra Forholdet til Sorø Akademi. Der kan eftervises et betydeligt Antal malede Portrætter fra hans Haand, udførte i denne Periode, medens ikke faa blot kjendes gjennem Stik. I det følgende gives kun et Udvalg. Paa Frederiksborg ser man det sikkert og flot malede Brystbillede af Hans Schack, desuden Brystbillederne af Vincents Joachim Hahn, Frederik Ahlefeldt og Vitus Bering. Paa Rygaard (Sjælland) det let og aandfuldt henfejede Portræt af Niels Rosenkrantz, paa Ledreborg Rentemester Henrik Müller (1674) og hans Hustru samt det fine og virkningsfulde Portræt af Holger Vind til Gundestrup og hans Hustru, paa Wedellsborg Portrætterne af en Herre og en Dame (den maleriske Stil og Dragterne vise, at den gængse Benævnelse, Hans Lindenov og Elisabeth Augusta, er uholdbar; gjengivne hos Lund, Danske malede Portrætter. I, 2, 15), paa Ravnholt et Portræt, der med urette benævnes Ove Juel (1669), paa Frijsenborg Mogens Frijs. Blandt W.s Epitafieportrætter kan nævnes det brovtende Billede af Erik Rosenkrantz med hans tre elskværdige Hustruer i Hornslet Kirke. W. har ogsaa malet yndefulde, men næppe alt for sandfærdige Brystbilleder af smukke unge Damer, hvis sarte Ansigtshud og blonde, krøllede Haar skiller sig ud fra den dunkle Baggrund. Paa Rosenborg findes, foruden Brystbilledet af Prinsesse Vilhelmine Ernestine, det sjældent indtagende Portræt af Søsteren Anna Sofie; paa Rosenholm og paa Frijsenborg andre Portrætter i samme Stil.

W. var tre Gange gift, i første Ægteskab med en Søster til

Digitized by Google

Karel van Mander; ikke usandsynligt er det, at denne Kunstner har bevirket W.s Indkaldelse til Danmark. Formentlig før 1653 ægtede han Maren (eller Marie) Hansdatter, en Søster til Albert Haelweghs Hustru. W.s anden Hustru døde omtrent ved Aarsskiftet 1665. I en fremrykket Alder ægtede W. endelig Elisabeth Rømer, Enke efter Karel van Manders Søn af samme Navn; hun flyttede efter sin Husbonds Død til Holland. — W., der har staaet Ansigt til Ansigt med de fleste af Datidens betydelige Mænd i Danmark, og som i sin Kunst livfuldt meddeler, hvad han har set, kunde ogsaa af den Grund fortjene en indgaaende monografisk Behandling.

F. R. Friis, Saml. til dansk Bygnings- og Kunsthist. S. 147—166. Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. E. F. S. Lund, Det nationalhist. Musæum paa Frederiksborg (1902). Samme, Danske malede Portrætter. Beckett, Raadhusudstillingen 1901. Ældre Malerkunst (i Tidsskr. «Kunst» 1901). Karl Madsen i «Kunstens Hist. i Danmark». Ude og Hjemme II, 52. Bredius, Elsevier's geillustr. Maandschrift, April 1905. *Francis Beckett.*

Wulf, Claus (Nicolaus), —1481, Biskop, førte som saadan en Ulv i sit Skjold, et Vaaben, som han imidlertid vistnok kun har dannet sig efter sit Navn; thi hans Forældre Hans (Johan, Henneke) Wulf og Margrethe vare Borgerfolk i Rensborg eller i Kiel. 1424 var C. W. Kannik i Slesvig, men har i de nærmest følgende Aar øjensynlig opholdt sig i længere Tid i Rom. 1425 blev han Ærkedegn i Slesvig; Aaret efter nævnes han som Magister og i 1427 som kejserlig Notarius, og i 1429 providerede Paven ham med Slesvig Bispestol efter Henrik v. Sees Resignation (XV, 464). Ligesom sin Forgænger paa Bispestolen stod C. W. paa Schauenburgernes Side i deres Kamp mod Erik af Pommern; saaledes lovede han i 1430, samme Aar, som han indløste det pantsatte Bispeslot Svabsted, at dette skulde være Hertugerne Adolfs og Gerhards aabne Slot under Krigen, og baade i Horsensstilstanden af 1432 og Vordingborgfreden af 1435 forekommer han som Hertug Adolfs Mand. Senere blev jo Forholdet mellem Danmark og Slesvig og Holsten atter fredeligt, og da Christian I i 1460 var blevet valgt til Slesvigs og Holstens Herre, var det C. W., der fra Raadhuset i Ribe bekjendtgjorde Kongens Valg; faa Dage efter forlenede Kongen Bispen og Ærkedegnen i Slesvig med Vesterherred paa Før, som de to Lensmænd endnu i samme Maaned fik i Pant. Som Biskop var C. W. Medlem af Slesvigs og Holstens Raad og nævnes i denne Egenskab jævnlig i Tidens

Digitized by Google

offentlige Aktstykker; men hvad der nok saa meget tildrager sig Opmærksomheden, er hans Bestyrelse af sit Stift og sin Bispestol, som han roses for i høje Toner. Han virkede for god Orden ved Gudstjenesten og i det hele blandt Stiftets Gejstlighed, og den Skade, som Bispestolens Ejendomme havde lidt ved, at Svabsted i længere Tid havde været ude af Bispernes Hænder, stræbte han at raade Bod paa ved talrige Godskjøb og ved at lade udarbejde en ny Jordebog over Bispesædets Indtægter. Men paa den anden Side var han ikke ængstelig for at bortskjænke Gaver til gudelige Formaal og oprettede saaledes ny Præbender i Haderslev Kapitel; med Kapitlet i Slesvig stod han paa en saa god Fod, at det i 1439 overdrog ham Valget af en Domprovst.

Efter at have beklædt Bispeembedet i en lang Aarrække resignerede C. W. i Begyndelsen af 1474 til Fordel for sin Domprovst Helrik v. d. Wisch (ovfr. S. 92) mod at beholde visse Indtægter af Stiftet, men skal være blevet behandlet meget slet af sin Eftermand, der ikke opfyldte sine Forpligtelser mod ham. 27. Jan. 1481 døde C. W., «i Fattigdom og Bedrøvelse», efter hvad en yngre Forfatter beretter.

Gl. kongl. Saml., Fol., 1047, Bl. 165 ff. (jvfr. J. A. Cypraeus, Ann. episcop. Slesvic. S. 368 ff.).

William Christensen.

Wulf, Johan (Hans Ulf), 1470—1541, Prælat, var formodentlig en Holstener af Fødsel og forekommer 1497 som Præst i Slesvig Stift, da han fik pavelig Dispensation «ad biennium» paa ikke at lade sig promovere. Senere erhvervede han Magistergraden. Som pavelig Notar var han tidlig kommen i intim Forbindelse med Kurien i Rom og forstod at benytte sine Forbindelser til at erhverve en stor Mængde kirkelige Beneficier. 1500 fik han Præstekaldet i Halk ved Haderslev og siden Vikariater (til Dels med tilhørende Landsbykirker) i Kjøbenhavn (XII, 629), Aarhus og Ribe samt Kanonikater i Slesvig og Haderslev tillige med Provstiet i Barvith Syssel i Nordslesvig. Da hans Forretningsdygtighed havde skaffet ham Ansættelse i Kong Hans' Kancelli, blev han 1512 udvalgt til som Kongens «secretarius, legatus et nuncius» at varetage sin Herres Tarv ved Laterankonciliet i Rom, med den særlige Opgave at forebringe Kongens Besværinger over Biskop Jens Andersen (Beldenak) i Odense.

Sit Ophold i Pavestaden, der varede til ind i Aaret 1513, benyttede J. W. til ogsaa at fremme sine egne Interesser, i det

Digitized by Google

han erhvervede Ventebreve paa en Del gejstlige Beneficier i Holsten og Nordtyskland. Ogsaa i Kongeriget og Slesvig fik han i Tidens Løb mange saadanne, saasom et Kanonikat og senere Provstiet i Ribe, Kantordømmet og et Kanonikat i Roskilde, et Kannikedømme i Aarhus, Hundslund Kloster i Vendsyssel, Provstiet paa Mors og flere Præsteembeder (Tostrup i Roskilde St., Sønderup i Viborg St. og Vilstrup ved Haderslev). De fleste af disse Præbender beholdt han dog kun saa længe, til han kunde faa dem afhændede mod en Afstaaelsessum eller en aarlig Afgift.

Da den pavelige Legat Arcimbold kom her til Landet (1517), gik J. W. ham til Haande ved Afladshandelen i Jylland (Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 496). Det var vel en Løn for denne Bistand, at nævnte Legat forenede Barvith Syssel med W.s Kanonikat i Haderslev og ophøjede det til et Prælatur («Haderslev Provsti»). Senere, da Arcimbold var falden i Unaade hos Christian II, benyttede Kongen W. til at forfølge ham i Tyskland, dog uden Resultat, vistnok fordi W. var alt for klog til at forgribe sig paa en Mand, der stod højt ved Pavehoffet. Nu rejste Kongens Vrede sig imidlertid imod W., der under disse Forhold sluttede sig nærmere til Hertug Frederik. Da denne 1523 med sin Hær trængte ind i Nørrejylland for at bemægtige sig den danske Trone, gik W. ham strax til Haande ved i Nordslesvig at indkræve Skat af Ribe Stifts gejstlige Gods til Lønning af Tropperne.

Den nogle Aar derefter frembrydende kirkelige Reformation kunde ikke være efter W.s Hoved, da hans begunstigede Stilling væsentlig var betinget af hans nøje Forhold til den romerske Kurie. Dog kom han paa en Maade til selv at bidrage til Romerkirkens Svækkelse her i Landet, da han 1530 som «Protonotarius apostolicus principalis» forkyndte den pavelige Bandsættelse over Biskop Jørgen Friis i Viborg (V, 434). Ikke længe efter gik der Rygte om W.s Død, saa Frederik I endog søgte at disponere over hans Præbende i Ribe Kapitel; men Efterretningen kan dog ikke være paalidelig, saa bestemt den end udtales (Münter, Reform. Hist. II, 722).

Da Nordslesvig ved Hertug Christians Virksomhed ganske var hjemfaldet til Reformationen (i Aarene omkring 1528), trak «Provsten i Haderslev», som W. hidtil sædvanlig kaldtes, sig tilbage til sine Præbender i Lybek, Pløen og Eutin. Under Grevefejden ses han at have udfoldet en ikke ringe Iver for i disse Egne at bevare, hvad der endnu kunde reddes fra den gamle Kirkes Skibbrud. —

Digitized by Google

Han døde 30. Juni 1541 (Aarstallet er dog lidt usikkert). En Del af sine Midler testamenterede han til Herreklostrene i Holsten — noget nær de sidste Steder inden for hans Fædrelands Grænser, hvor den gamle Kirkeskik endnu nogenlunde holdtes i Hævd.

Utrykte Pavebreve fra Vatikanet. Zeitschr. f. d. Gesch. d. Herzogthümer IX, 99 ff. Aarsberetn. fra Geh.-Arch. I—II. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 518. 4. R. I, 587. VI, 723. Allen, De nord. Rigers Hist. 1497—1536, II, 361. 390 f. III, 1, 78. III, 2, 208. 312. Danske Mag. 4. R. III, 246.

H. F. Rørdam.

Wulff, Carl, 1840—88, Skuespiller. W., der var Søn af Kjøbmand Aron W. (f. 1795 † 1855) og Hanne f. Meyer (f. 1808 † 1891), fødtes 7. Maj 1840 i Slagelse og blev efter endt Skolegang sat i Urtekræmmerlære i Kjøbenhavn; hans Hu stod imidlertid til Theatret, og 1858 optraadte han første Gang paa Alhambratheatret uden for Kjøbenhavn, derefter spillede han baade i de danske Provinser og i Norge, ligesom han 9. April 1863 forsøgte sin Lykke paa Kasino som Edvard i «Den unge Gudmoder». W., der var en kjøn ung Mand, havde en vis Lighed med Michael Wiehe, og hovedsagelig paa denne Lighed antoges han ved det kongl. Theater, hvor han 2. Sept. 1867 havde sin første Optræden som William Taylor i «Maria Stuart i Skotland» og snart efter fik Lejlighed til at prøve sine Kræfter i to af Michael Wiehes Roller: Tadeo i «Den yngste» og Ejbæk i «Æventyr paa Fodrejsen»; skjønt han modtoges ikke uden Velvilje af Kritik og Publikum, fordunkledes han dog snart af Emil Poulsen og forlod ved Udgangen af 1868—69 det kongl. Theater for at tage Engagement ved Kasino. Her gjorde han i de følgende Aar ved en lidt smægtende Anvendelse af sin bløde Stemme ikke ringe Lykke i en Række Elskerroller, indtil han i Titelrollen til Kjøbenhavner-Revufarcen «Peter Sørensen» (Dec. 1874) fandt sig selv: Halvfjerdsernes Kjøbenhavner, der altid slagfærdig og drillevorn, uforskammet og dog godmodig, tilsyneladende blaseret, i Virkeligheden stærkt interesseret magelig dasede Tiden hen nydende sin egen Vittighed; «en levendegjort Sarkasme over alt og alle — undtagen over sig selv» (Vilh. Møller). Til den flotte Kjøbenhavner føjede W. snart, særlig efter at han fra Begyndelsen af 1876—77 havde ombyttet Kasino med Folketheatret, en Række veltilfredse, selvtillidsfulde Ræsonnører og Bonvivanter i franske og tyske Lystspil og Farcer. W., der ikke blot var bleven en meget yndet Skuespiller, men ogsaa i Kraft af sit snarraadige Vid betragtedes som et Mønster paa en Kjøbenhavner,

Digitized by Google

besad en ganske sjælden Evne til at faa Replikkerne til at lyde som Indfald, men han forfaldt efterhaanden til en Manér, der i sin pludselige Vexlen fra udslukt Ligegyldighed til sveden Mutterwitz ganske vist frembragte en pudsig Virkning, men som dog gav Vittighederne en mere udspekuleret end øjebliksfødt Karakter. 1884—85 gik han til Dagmartheatret, hvor han f. Ex. som Célestin-Floridor i «Frøken Nitouche» og Søller i «Landsoldaten» viste sin stilfærdige Komiks usvækkede Magt over Publikum, men Tiden var løbet fra «Tivolihumøret», og skjønt W. lagde Udviklingsmuligheder for Dagen, bl. a. som Repholt i «Et Besøg», var det maaske alligevel en Lykke, at Sygdom netop da afbrød hans Kunstnerbane. Vinteren 1887—88 tilbragte W. i Mentona, men Opholdet her formaaede ikke at standse den Brystsyge, som hans Stemmes tiltagende Hæshed længe havde varslet; han vendte i Virkeligheden svagere hjem til Kjøbenhavn end han rejste ud, og 18. Sept. 1888 gjorde en Blodstyrtning Ende paa hans Liv. W.s sidste sceniske Fremtræden havde fundet Sted 1. Juni 1887 paa Dagmartheatret ved en af ham selv arrangeret Forestilling, hvor han bl. a. spillede Møller i «Hr. og Fru Møller». — W.s Kjøbenhavnerhumør gav sig foruden i hans Skuespillervirksomhed Udslag i den Række Sommerrevuer, som han selvanden (først med Direktør Vilh. Petersen, senere med Forfatteren Paul Marcussen) skrev i Aarene 1873—83, og hvorfra alle senere Revuer have deres Udspring. — W. var 2 Gange gift: 1. (1861) med Danserinden Bianca Sophie Pauline Bils († 30. Nov. 1863 i Aarhus) og 2. (8. Dec. 1867) med Skuespillerinden Johanne Beate Löchen (f. 23. Okt. 1838), Datter af Skræddermester Erik L. (f. 1796 † 1863).

Illustr. Tid. XXIX Nr. 52. Nutiden 23. Sept. 1888. Politiken 19. Sept. 1888. Dannebrog 3.—4. Juni 1895. Da Capo (1888—89) S. 63 ff.

Arthur Aumont.

Wulff, Christian, 1777—1843, Søofficer, var Søn af Kommandør Frederik Chr. W. (f. 15. Jan. 1749 † 7. Juni 1812) og Kirstine f. Johansen (døbt 4. April 1755 † 25. Avg. 1829) og født 21. Febr. 1777. Han blev Sekondlieutenant 1796, Premierlieutenant 1802, Kapitajnlieutenant 1810, Kapitajn 1815, Kommandørkapitajn 1828, Kommandør 1836 og erholdt 1842 Kontreadmirals Karakter. Sin Ilddaab fik W. 1807 som Chef for Kanonbaaden «Nakskov»; med denne og nogle andre Kanonbaade havde han under Kjøbenhavns Belejring flere Gange i Kalvebodstrand den Opgave at bringe Englændernes Batteri ved «Gamle Pesthus» til Tavshed.

Digitized by Google

Under en af disse ret haardnakkede Kampe blev han saaret. 1808 var W. Chef for en Afdeling Kanonbaade o. l. i Storebælt ved Laaland. Med denne Styrke erobrede han 4. Juni den engelske Brig «The Tickler» paa 14 Kanoner. Sammen med Kapitajnlieutenant Schønheyder bestod han med sine Kanonbaade 25. Maj 1808 en ærefuld Kamp mod den engelske Fregat «Penelope», som maatte flygte, og ud paa Efteraaret havde han atter et Sammenstød med Fjenden, der mistede et kostbart Handelsskib. I Begyndelsen af 1811 flyttedes W. til den danske Styrke, som gjorde Tjeneste paa den franske Scheldeflaade, og ansattes som næstkommanderende i Linjeskibet «l'Albanois»; her blev han til 1812; ved sin Tilbagekomst 1813 overtog han sin gamle Post som Chef for en Kanonbaadsafdeling i Storebælt. Som et Bevis paa, hvor virksom W. havde været i denne Stilling, kan anføres, at hans udbetalte Prisepenge — hvoraf han skjænkede 4000 Rdl. til det offentlige — beløb sig til over 40000 Rdl. Efter Krigens Slutning tilbragte han adskillige Aar paa sin arvede Ejendom Petersgaard i Sydsjælland. 1824 førte han Korvetten «Diana» til Vestindien og 1840 Fregatten «Bellona» rundt om Kap Horn for at knytte diplomatiske Forbindelser med de nyoprettede Stater i Sydamerika. Ved sin Hjemkomst udnævntes han til Kammerherre, og 1842 — ved sin Broder Kommandør P. F. W.s Død — overtog han Stillingen som Generaladjudant for Søetaten og Jagtkapitajn. W. døde 17. Marts 1843 uden foregaaende Sygdom. Det udtaltes ved hans Død, at han var en af Marinens ypperste Officerer, der i sin Ungdom vandt Folkets Yndest ved sine Bedrifter, og som ved sin ædle Karakter bevarede den indtil Døden. — W. blev gift 20. Nov. 1803 med Henriette Bodilla Birgitte v. Munthe af Morgenstjerne (f. 6. Dec. 1782 paa Lundbygaard i Sjælland, † i Kbhvn. 17. Marts 1863), Datter af Kammerherre, Stiftamtmand Caspar Vilhelm v. M. af M. og Anna Petra Cathrina f. v. Flindt.

Nyt Arkiv f. Søvæsen II. Tillæg S. 29 f. Fædrelandet 18. Marts 1843. J. P. With, Danske og norske Søheltes Bedrifter. *C. With-Seidelin.*

Wulff, Daniel Høffding, 1829—1900, Skolemand og historisk Forfatter, er født 12. Maj 1829 i Fredericia, hvor hans Fader, Provst Henrik W. († 1888), den Gang var Lærer ved det lærde Institut. Moderen var Susanne Jacobine f. Høffding. W. blev Student fra Randers Skole 1848 og tog filologisk-historisk Skoleembedsexamen 1856. 2 Aar efter blev han konstitueret som Lærer

Digitized by Google

ved Aalborg Kathedralskole, til hvilken han derefter var knyttet i 30 Aar som Adjunkt og Overlærer (fra 1887). I en Aarrække var han tillige Stiftsbibliothekar i Aalborg og Medlem af Byraadet, og hans store Interesse for Aalborg By viser sig i hans uafbrudte Syslen med Byens Historie, der dog ikke, som ønskeligt havde været, satte Frugt i en samlet Skildring, men løb ud i en Række Tidsskriftsartikler og Udgiverarbejder. 1885—86 udkom hans Biografi af Kjøbmand Jens Bang (I, 482). Ogsaa nogle Skolebøger skyldes ham. — Størst Betydning har W. faaet derved, at han blev Stifteren af «det jyske historisk-topografiske Selskab». For at forberede Dannelsen af et saadant Selskab gjennemrejste han Jylland i Sommeren 1865, og i det følgende Aar traadte det endnu bestaaende Selskab i Virksomhed. Det udgiver Tidsskriftet «Samlinger til jysk Historie og Topografi», og det har tillige understøttet eller selv udgivet en Række af selvstændige Værker angaaende jyske Forhold. W. var Medlem af Selskabets Bestyrelse indtil 1895. 1889 havde han taget sin Afsked fra Skolen, og i 1894 var han udtraadt af Byraadet. Han døde i Aalborg 18. Sept. 1900. Han havde 24. Nov. 1858 ægtet Cecilie Berg († 1859), Datter af Kjøbmand Moritz B. i Randers, og 21. Maj 1861 sit Søskendebarn Josephine Elise Marie Eleonora Wulff († 1873), Datter af Kæmner Fred. E. W. i Aalborg.

Saml. til jydsk Hist. og Topogr., 3. R. III, 1—7. *Chr. Villads Christensen.*

Wulff, Henrik Jacob, f. 1841, Politiker, Forfatter. H. W. er Søn af Justitsraad, Domæneforvalter Joseph W. og Marie f. Brandt og er født paa Østergaard ved Løgstør 10. April 1841. Han tog 1861 dansk juridisk Examen og var 1. Fuldmægtig paa Viborg Byfogedkontor 1862—68, altsaa ogsaa i den bevægede Tid, da Byen var besat af fjendtlige Tropper. 1869—72 var han Sagfører i Aarhus, 1873—77 Medarbejder ved «Dagbladet», 1877—84 Redaktør af «Folkets Avis», lidt senere Sekretær ved Organisationen Selvbeskatningen, fra 1887 Fuldmægtig under det kongl. Landhusholdningsselskab, siden 1899 tillige Medarbejder ved «Nationaltidende», hvis Landbrugsafdeling han bl. a. leder. — W. har fra Ungdommen af været besjælet af en levende Almensans og en varm Fædrelandskjærlighed, og han har med den ham egne fyrige Energi kæmpet for, hvad der laa ham paa Sinde. Allerede strax efter Krigen blev han en af de virksomste Arbejdere for Skyttesagen i Jylland. I Halvfjerdserne deltog han i Stiftelsen og Le-

Digitized by Google

delsen af «Jyllandsposten» i Aarhus, og i det konservative Partis Organisationsarbejde har han taget virksom Del. For Forsvarsvæsenets Fremme og for Sønderjydernes Sag har han arbejdet utrættelig i Skrift, Tale og gjennem administrativ Virken, og han har i Firserne med Ære bestaaet flere Valgkampagner (Langeland og Fredericia) uden dog at naa ind i Folketinget. Et ret omfattende biografisk Arbejde foreligger fra hans Haand i «Den danske Rigsdag, politiske Portrætter af samtlige Rigsdagens Medlemmer 1879—81». — W. ægtede 18. Sept. 1864 Caroline Emilie Wiberg, Datter af Kantor ved Viborg Domkirke Carl W. og Hansine f. Thejlgaard. I 1899 udnævntes han til Justitsraad. *M. P. Friis.*

Wulff, Ida Elmine Rosaline, 1808—76, Operasangerinde, fødtes 15. Jan. 1808 i Helsingør og var Datter af Handelsbetjent hos et stort Firma dersteds, Peter Jørgensen W. († 30. Nov. 1822), og Rosaline Sophie f. Rose († 17. Nov. 1866 som Enke efter Grosserer Niels Høy Husted, † 1835). Da Faderen mistede sin Plads og ikke kunde forsørge Familien, tog Moderen o. 1818 med Datteren til Kjøbenhavn. Den lille Pige sad en Dag paa Husets Gadedørstrappe i Nyhavn og sang; Siboni kom netop forbi og følte sig saa tiltalt deraf, at han tog sig af hendes Sangundervisning og fik Dronningen til at interessere sig for hende. Herved fremkaldtes, mere end et Aar inden hendes Debut, 29. Okt. 1824, som Vela i «Lulu», en kongl. Resolution (12. Avg. 1823), hvorefter der skulde sluttes en Engagementskontrakt med hende paa 8 Aar, hvilket var noget ganske nyt. Den Lykke, hun strax havde gjort, fulgte hende paa hendes korte Kunstnerbane. Hun var en brunet Skjønhed, sart og fin, og hendes høje, ikke stærke Sopran fortrinlig uddannet. J. L. Heiberg nævner i sin Afhandling om Vaudevillen Ida Wulffs Variationer som Md. Voltisubito, og hun var den første Fremstillerinde af denne Rolle ligesom af Søkadetten i «De uadskillelige». Ungdommelig indtagende som hun var, klædte Roller som Cherubino og Susanna i «Figaros Bryllup», Zerlina i «Don Juan» og Henriette i «Murmesteren» hende fortræffelig. Allerede 25. Maj 1829 optraadte hun sidste Gang som Lorezza i «Johan fra Paris», i det hun var bleven forlovet med og 16. Nov. 1831 ægtede Premierlieutenant ved Husarerne Ernst Frederik v. Holstein (f. 10. Nov. 1801 † 21. Febr. 1883), senere Hofchef hos Kronprins Frederik, Kammerherre og til sidst Overpostamtsdirektør i Lybek. Hun døde i Kjøbenhavn 8. Jan. 1876. *C. Thrane.*

Digitized by Google

Wulff, Jørgen Peter Frederik, 1808—81, Søofficer, var Søn af efternævnte Kontreadmiral Peter Frederik W. og blev født i Slagelse 6. April 1808. Han blev Sekondlieutenant (med Æressabel) 1824, Premierlieutenant 1833, Kapitajnlieutenant 1841, Kapitajn 1850, Orlogskapitajn (Kommandør) 1858. Strax efter sin Udnævnelse til Officer gik W. til Koffardis og var derefter et Aar i Vestindien med Korvetten «Diana»; hjemkommen der fra søgte han udenlands, i fransk Orlogstjeneste, hvor han tilbragte 3 interessante Aar. 1829 gjorde han Tjeneste i en Korvet, som forcerede Dardanellerne. I 1830 deltog han i Expeditionen mod Algier; dekoreret med Æreslegionen kom han hjem 1832, var derefter atter i Vestindien, senere paa en Udenlandsrejse i Sydevropa og vendte hjem 1835 med Fregatten «Bellona» fra Middelhavet. 1836 var W. paa Togt med Linjeskibet «Skjold», 1837 i Vagtskibet ved Altona, hvor han udmærkede sig under en Brand i Landsbyen Wedel. I de tre paafølgende Aar førte han en Koffardibrig fra Altona; dette Skib blev oversejlet i Kanalen, men W. fik det sat paa Land og Besætningen bjærget. 1841 var han Chef for Dampskibet «Kiel», med hvilket han afhentede Prinsesse Caroline i Rostock. W. gjorde derefter i 3 Aar Tjeneste som Krydstoldinspektør; i Krigens første Aar var han paa Fanø, i Slutningen af 1848 og Begyndelsen af 1849 førte han Dampskibet «Gejser», var derefter en Tid Chef for Batteriet «Trekroner» og i 1850 atter i «Gejser», med hvilket han havde en Kamp mod en slesvig-holstensk Damper og nogle Kanonbaade, som dog undslap. 1853 var han Chef for Fregatten «Havfruen», 1854 for «Bellona», 1857 for Korvetten «Hejmdal» og 1859 for «Thor». Under den store Udrustning 1861 førte han Linjeskibet «Skjold», samme Kommando havde han 1864 og deltog da i Affæren ved Swinemünde. Efter Krigen virkede han indtil 1867 som Flaadeinspektør, 1870 var han Chef for en Eskadre paa fire Panserskibe. W. har tillige haft Sæde i vigtige Kommissioner: Konstruktions- og Regleringskommissionen (1850), Taktik- og Signalkommissionen (1865), Forsvarskommissionen (1866). 1873 faldt W. for Aldersgrænsen og afgik med Kontreadmirals Karakter. Han døde 8. Marts 1881.

W. var en højt anset Søofficer, en praktisk Sømand og en fortrinlig Navigatør; han var en ildfuld og modig Karakter, men saare beskeden og uvillig til at trænge sig frem; hans iltre Sind kunde til Tider give sig kraftige Udslag, men hans varme Hjærtelag forstod stedse at bøde paa disse. — W. blev gift 18. Nov.

Digitized by Google

1843 med Antoinette Christiane f. Birch (f. 18. Juli 1823 † 30. Juli 1892), Datter af Overavditør Carl Chr. B. (f. 18. Febr. 1795, † i Amerika 1865) og Marie Sophie f. Kyhl (f. 25. Nov. 1799 † 13. April 1833).

Tidsskr. f. Søvæsen. Ny Række XVII. *C. With-Seidelin.*

Wulff, Louis Emil August, f. 1850, Departementschef, er en Søn af Kommandør i Søetaten Emil Andreas W. (f. 5. Juli 1811 † 13. Juli 1890) og Augusta Sophie Louise f. Voss (f. 19. Jan. 1822 † 27. Dec. 1889). L. W. fødtes 11. Okt. 1850 i Kjøbenhavn, blev 1868 Student fra Mariboes Skole, 1874 juridisk Kandidat, s. A. Volontær paa Sjællands Stiftamts Kontor og var 1875—88 Fuldmægtig paa Kjøbenhavns Amts nordre Birk. 1878 indtraadte han som Volontær i Indenrigsministeriet, hvor han 1879 ansattes som Assistent og 1890 avancerede til Fuldmægtig. 1893 blev han tillige Expeditionssekretær; 1894 udnævntes han til Kontorchef i Ministeriet for offentlige Arbejder, 1896 til Departementschef i Landbrugsministeriet og blev s. A. Direktør i det søsterlige Velgjørenhedsselskab. Tillige var han 1885—95 Sekretær ved det veterinære Sundhedsraad, 1885—96 Revisor i Kreditkassen for Landejendomme i Østifterne og er nu Medlem af Bestyrelsen af den i Henhold til Lov 3. April 1900 oprettede Ulykkesforsikringsforening for danske Fiskere. — 14. Sept. 1883 ægtede han Anna Catharine Frederikke Kjær (f. 30. Jan. 1854), en Datter af Proprietær Carl Frederik K. og Anina Amalie f. Kier. *G. Kringelbach.*

Wulff, Martin Andreas Charles, 1828—94, Søofficer, Søn af Kommandør, Overlods Hans Emanuel W. (f. 4. Marts 1776 † 1. Maj 1857) og Charlotte Abigael f. Kofoed, var født 3. Jan. 1828, blev Sekondlieutenant i Marinen 1847, Premierlieutenant 1855, Kapitajn 1868, Kommandør 1879 og Kontreadmiral 1892. Under den første slesvigske Krig var han 1848 udkommanderet med Rokanonbaadene; for en saadan blev han Aaret efter Chef, senere overgik han til Dampskibet «Ejderen» i Postfart til 1851. Efter en Koffardirejse udkommanderedes han 1853—54 til Vestindien med Korvetten «Saga»; 1854—58 og 1860 førte han Barkskibet «Emma Arvigne» bl. a. til Ostindien og uddannede sig her til en dygtig praktisk Sømand. 1861 under den store Søudrustning gjorde W. Tjeneste i Skruelinjeskibet «Skjold», 1862 i Exercerfregatten «Thetis» og i Krigsaaret 1864 i Panserskonnerten «Absalon», som havde Station

Digitized by Google

ved Als. 1865—68 var W. Fører af Postdampskibet «Jylland» og 1869—70 næstkommanderende i Fregatten «Sjælland» i Middelhavet ved Suezkanalens Aabning. 1871 var han Chef for Dampskibet «Gejser» i Troppetransport, 1872 og 1878 for Panserbatteriet «Rolf Krake», 1881 for «Lindormen», 1882 og 1885 for «Gorm», 1883 for Fregatten «Sjælland» og 1887—88 for Fregatten «Jylland» paa Togt til Vestindien.

I 1875 udnævntes W. til Chef for Marinens Underofficersskole, hvilken Stilling han med overlegen Dygtighed beklædte, indtil han 1892 avancerede til Admiral. Han organiserede Skolen fra ny, indblæste den en fortrinlig Tone, var en myndig, men faderlig foresat for Eleverne, som baade elskede og frygtede ham, og højt agtet af Lærerne. I Værftskommissionen og andre Steder gjorde W. ligeledes fortrinlig Fyldest, han var arbejdsdygtig, klar og koncis i Tankegang, fandt hurtig sit Standpunkt og forsvarede med Djærvhed og Myndighed sine Anskuelser. Hans betydelige administrative Anlæg gjorde sig ogsaa gjældende i det private Liv som Medlem af Bestyrelsen for 4. Søforsikringsselskab og for Dampskibsselskabet «Kjøbenhavn—Newcastle», i nordisk Sølovskommission osv. Ved opnaaet Aldersgrænse, 3. Jan. 1893, tog W. Afsked fra Tjenesten, ikke lang Tid derefter, 16. Juli 1894, sluttede Døden, efter et kort Sygeleje, hans virksomme og indholdsrige Liv. W. var en ualmindelig sympathetisk Personlighed; bag hans tilsyneladende barske Væsen fandt de, der kjendte ham, hurtig et ædelt og kjærligt Sind. Efterretningen om hans Død modtoges med Sorg af hele Marinen. — W. blev 26. Juni 1855 gift med Emma Arvigne Murdoch (f. 1. Nov. 1832), Datter af Hotelejer William M. († 16. Avg. 1850) og Sophie f. Clasen (f. 21. Jan. 1800 † 5. Jan. 1868).

Tidsskr. f. Søvæsen 1895. *C. With-Seidelin.*

Wulff, Peter Frederik, 1774—1842, Søofficer, ældre Broder til foran nævnte Kontreadmiral Chr. W., var født 26. Nov. 1774 paa Gaarden Petersgaard i Sydsjælland, hvor han fik en temmelig forsømt Opdragelse, indtil han 10 Aar gammel kom i Huset hos daværende Lieutenant Lorents Fisker og blev Søkadet. Han blev Sekondlieutenant 1794, Premierlieutenant 1799, Kapitajnlieutenant 1809, Kapitajn 1813, Kommandørkapitajn 1825, Kommandør 1834 og Kontreadmiral 1840. 1794 og 1795 var han udkommanderet med Orlogsskibene «Sjælland» og «Trekroner», 1796—97 med Fregatten «Iris» til Vestindien; senere (1799—1801) gjorde han Tjeneste i

Digitized by Google

Fregatten «Havfruen» i Middelhavet under den højt ansete Kapitajn J. v. Dockum, hvis Venskab han ved sin Konduite og sit praktiske Blik hurtig vandt. Hjemkommen fra dette Togt, der i høj Grad havde udviklet hans Personlighed, ansattes han 1802 i Opmaalingsskibet «Vildanden» og Aaret efter ved Søkadetakademiet, og paa dette virkede han derefter med Dygtighed i hele 38 Aar. 1803 ægtede han Henriette Weinholdt (f. 12. Okt. 1784 i Kindertofte, † 5. Sept. 1836), Datter af Proprietær Jørgen W. og Margrethe f. Rasmussen. Hun var en fra Forstandens og Hjærtets Side højt udviklet Kvinde med en fast Karakter og fik i sit lange Ægteskab med W. en betydelig Indflydelse paa hans Liv ved at aabne hans hidtil slumrende Interesse for Æsthetiken. Denne Side af hans Personlighed fik senere forøget Næring ved hans intime Omgang med den ædle Besidder af Stamhuset Juelsberg, General, Kammerherre K. F. Juel (VIII, 591).

Fra 1804 var W. i en Aarrække Chef for de aarlig udsendte Kadetskibe, saaledes bl. a. 1808 for Briggen «Lovgen», med hvilken han 14. Marts forjog den engelske Brig «The Childers» fra Norge og den 19. Juni erobrede Briggen «Seagull»; ved disse to Affærer, hvor W. havde udvist baade Mod og stor Dygtighed som Manøvrist, erhvervede han sig megen Anseelse. 1809 avancerede han til næstkommanderende paa Akademiet, hvis Chef den Gang var den udmærkede H. C. Sneedorff, efter hvis Død (1824) han overtog Posten som Kadetchef. Kun i Aaret 1811 blev hans pædagogiske Virksomhed afbrudt, i det han dette Aar var Chef for en Kanonbaadsafdeling i Storebælt. Som Chef for Kadetskibet var han sidste Gang udkommanderet 1826. Som Kadetchef nød W. megen Anseelse, som Bevis herfor erholdt han 1840 Kammerherrenøglen, Aaret forinden var han derhos bleven udnævnt til Generaladjudant og Jagtkapitajn. Kort efter sin Udnævnelse til Kontreadmiral fratraadte W. som Chef for Kadetkorpset. Han afgik ved Døden 2. Febr. 1842. W. havde den lykkelige Skæbne at kunne virke største Parten af sit Liv i en Stilling, hvortil hans mange udmærkede Egenskaber særlig kvalificerede ham; hans Ægteskab var usædvanlig lykkeligt, og Hustruen forstod paa god og kjærlig Vis at indvirke heldig paa hans noget opbrusende, men varme Sind; den eneste Sky, der hvilede over dette lykkelige Hjem, var et pekuniært Tryk, der af og til voldte ham en Del Vanskeligheder.

Nyt Arkiv f. Søvæsen I, 25. 27. Dansk Portrætgalleri II. J. P. With, Danske og norske Søheltes Bedrifter.

C. With-Seidelin.

Digitized by Google

— P. F. Wulff optraadte i 1813 som *skjønlitterær Forfatter* med «Rimede Smaating og Efterligninger», og i de følgende Aar skrev han af og til mindre Digte, væsentlig Lejlighedsdigte; de bleve efter hans Død samlede i «Poetiske Skrifter af P. F. Wulff» (1844). Disse Digte ere dog uden Værd, og W.s Fortjenester af Skjønlitteraturen bestaar i hans Oversættelser fra Engelsk. Skuespilleren P. T. Foersom (V, 220) havde 1807—16 udgivet 4 Bind af en Oversættelse af Shakspeares Dramer og var begyndt paa 5. Del; saa døde han (1817), og Arbejdet blev fortsat af W. Dennes Oversættelse, hvoraf 6.—9. Del udkom 1818—25 (ny Udgave 1845—50), er et for sin Tid fortjenstfuldt Arbejde. W. har desuden oversat nogle Skrifter af Thomas Moore og Byron, bl. a. sidstnævntes Drama «Manfred» (1820).

Erslew, Forf. Lex. *F. Rønning.*

Wulff, Peter Wilhelm Rudolph, 1838—96, Handelsmand. R. W. var født i Rønne 5. Juli 1838. Hans Forældre vare Kjøbmand Theodor Emil W. og Cathinca Marie Henriette f. Berg. Efter at have gaaet i Latinskolen i Rønne kom han i Handelslære, først i Rønne og senere i Stubbekjøbing. Derefter uddannede han sig videre i Udlandet og var i flere Aar ansat hos Pontoppidan i Hamborg, hvorefter han havde Plads i West Hartlepool. 1865 etablerede han sig i Aarhus sammen med Kjøbmand Bech, men fra 1867 arbejdede han alene. 1870 oprettedes i Aarhus under Navnet «Adler, Wulff & Meyer» et Handelshus, hvis Indehavere vare Firmaet D. B. Adler & Co. i Kjøbenhavn og H. Meyer og W. i Aarhus. Denne Forretning omdannedes 1874 til en Bank «Jysk Handels- og Landbrugsbank», i hvis Direktion W. havde Sæde til 1876. Fra dette Aar indtil sin Død førte han Kjøbmandsforretning under Navnet Rudolph W. Med stor Energi og Dygtighed bragte han denne Forretning op til at blive en af de betydeligste i Jylland. Som Medindehaver af Firmaet Adler, Wulff & Meyer havde han deltaget i Stiftelsen af «Aarhus Palmekjærnefabrik» (nu Aarhus Oljefabrik), og i 1889 oprettede han sammen med de kjøbenhavnske Firmaer Thøger From og Jørgen Jensen «Det danske Petroleums-Aktieselskab». W. var engelsk Vicekonsul og var fra 1893 til sin Død Medlem af Aarhus Byraad og af Havneudvalget. I Begyndelsen af 90erne var han Formand for Handelsforeningen i Aarhus. 10. Sept. 1865 ægtede han Ida Marie Wulff, Datter

Digitized by Google

af Kjøbmand Peter Wilhelm W. i Stubbekjøbing. Han døde 31. Marts 1896. *E. Meyer.*

Wulff, Sophus Conradin Raphael, 1843—87, Legatstifter, blev født 21. Juni 1843 i Kjøbenhavn og var Søn af Justitsraad, Kasserer i Kongerigets Ministerier Peter Vilhelm Raphael (f. 10. Sept. 1807 † 13. Avg. 1878); denne, hvis Navn var knyttet til Jødefejden, fik Navneforandring som Betingelse for at faa en meget betydelig Arv efter en Kjøbmand Wulff; Moderen hed Caroline Vilhelmine Unna. Han blev Student 1861, næste Aar Cand. phil. og studerede derefter Jura, dog uden at opnaa Embedsexamen. Han foretog mange Rejser i Udlandet, men havde ellers Ophold i Gjentofte, hvor han døde ugift 16. Juni 1887. Sin store arvede Formue, over 1 Million Kroner, anvendte han til et Legat for forskjellige almennyttige Stiftelser nærmest knyttede til Kjøbenhavn.

Hiort-Lorenzen, Repertor. over Legater og Stiftelser i Danmark I, 386.

Sofus Elvius.

Wulfsberg, Jacob, 1751—1826, var en Søn af Niels W. og Abigael f. Achton. Han blev født 14. Jan. 1751 i Tønsberg, hvor Faderen var Aftensangspræst, og til denne By knyttedes ogsaa hans første Virksomhed, i det han der først var Kjøbmand, Brandinspektør og Borgerkapitajn. Denne Løbebane opgav W. dog senere. Han tog 1777 dansk-juridisk Examen. I 1790 blev han Byfoged i Tønsberg, hvorfra han 1798 i samme Stilling forflyttedes til Strømsø (Drammen). Her blev han tillige Borgerkapitajn. I 1802 blev han Byfoged og Politimester i Christiania, hvorefter han 1808 udnævntes til Sorenskriver over Eker, Modum og Sigdal; 1809 fik han Karakter af Justitsraad. Han fungerede for øvrigt som Politimester næsten hele Aaret 1809. W. var en ivrig og virksom Politimand. I Christiania søgte han at sætte sig i Forbindelse med Stadens Befolkning og benyttede i dette Øjemed «Intelligentssedlerne» som sit Organ. Naar en Forbrydelse var begaaet, kunde han selv færdes i Forklædning for at efterspore Ophavsmændene. Navnlig vandt han Ry gjennem sin Undersøgelse af Mordet paa Saxebøl i 1808, hvor han bragte Morderen for Dagen og fik ham straffet. Ogsaa andre celebre Retssager betroedes i hans Hænder, som Postrøverierne ved Moss 1815 og 1816 og Bondeopløbene 1818. I Christiania arbejdede W. tillige paa andre Maader til Kommunens bedste, bl. a. ved sin Med-

Digitized by Google

virkning til Oprettelsen af et nyt Sygehus og af et Brændemagasin for fattige.

W. optraadte i sine yngre Aar ogsaa flere Gange som Forfatter. I 1788 udgav han en Brochure om Odelsretten og 1793 en Tale om det norske Universitet, hvilket han vilde have henlagt til Tønsberg. Efter lang Tavshed optraadte han 1824 med «En gammel Nordmands frimodige og velmente Skrivelse», hvori han advarede Stortinget mod at vedtage de den Gang foreliggende kongl. Forslag til Forandringer i Grundloven. — I 1825 tog W. Afsked og døde 16. Avg. 1826 paa sin Ejendom Lille Stenset i (Nedre) Eker nær Drammen. Han var 2 Gange gift: 1. med Inger Helvig Seberg († 1797), 2. med Anne Henrikke Stoltenberg (f. 1764), Datter af Sognepræst til Aas, Henrik S., og Sara Marie f. Plade.

Kraft og Lange, Lit. Lex. P. Holmsen, Christiania Politis Historie (1884).

Yngvar Nielsen.

Wulfsberg, Niels, 1775—1852, Søn af ovennævnte Justitsraad Jacob W., var født i Tønsberg 29. Avg. 1775 og blev 1794, som privat dimitteret, Student. Han var Alumnus paa Borchs Kollegium. 1801 indtraadte han som Lieutenant ved Landeværnet og tog s. A. theologisk Examen, hvorefter han blev Tredjepræst ved Vor Frelsers Kirke i Christiania. Hverken hans Interesser eller hans Anlæg kunde dog siges at ligge for denne gejstlige Virksomhed, som desuden var langt fra at fylde hans Tid. 1802 oprettede han en Boghandel og 1803 et Bogtrykkeri, som han 1837 overdrog til en Søn. I 1815 vandt W., der var dygtig til at tale Fransk, Carl Johans Bevaagenhed, og dermed ophørte hans gejstlige Arbejde, da han blev udnævnt til Arkivar ved den norske Statsraadsafdeling i Stockholm, hvor han tillige blev Lærer for Arveprins (senere Kronprins) Oscar. Begge disse Stillinger ophørte 1820. I Aarene 1828—36 var han Overtoldbetjent i Drammen, i hvilken By han døde 25. Juni 1852. W. var en i Samtiden meget omtalt Mand, der paa mange Maader viste sin Virkelyst, navnlig ved at gribe Initiativet til eller deltage i Grundlæggelsen af forskjellige almennyttige Institutioner. Saaledes er han Stifteren af det fremdeles virkende Selskab for Christiania Bys Vel. I Jan. 1815 var han en af Stifterne og Redaktørerne af «Den norske Rigstidende», som efterfulgte «Tiden», der ogsaa, til Dels alene, til Dels i Fællesskab med andre, havde været redigeret af W., hvorhos han i Jan. 1819 grundlagde «Morgenbladet». — W. var to Gange gift: 1. (1801) med Petra Elisabeth Wiinholdt (f. 1782 †

Digitized by Google

1831), Datter af Sognepræst paa Laaland Christian Ditlev W. og Anna f. Hansen, 2. med Enken Smith f. Lorentzen.

Kraft og Lange, Lit.-Lex. C. B. Dunker, Gamle Dage. *Yngvar Nielsen.*

Würtz, Poul, Friherre til Ørnholm (Kexholm Len), 1612—76, Feltmarskal, var født i Husum 30. Okt. 1612 og Søn af en derboende Borger Claus W. og Margrethe Busch. Den Opdragelse, en Smaaborger i Husum i Begyndelsen af det 17. Aarh. kunde give sin Søn, har næppe været omfattende, men den unge W. var i Besiddelse af en brændende Videbegjærlighed og en stor Energi, og da han havde faaet Ansættelse som Skriver hos en Advokat i Slesvig, anvendte han al den Tid, der levnedes ham, til at stille sin Kundskabstrang. Skæbnen var ham gunstig. Han kom i Berøring med en kejserlig Kapitajn, der var afsendt til det gottorpske Hof; denne fattede Godhed for den unge Mand, tog ham med til Wien og sendte ham til Jesuiterne, der sørgede for hans Oplæring. For at uddanne sig yderligere tog han Plads ved et Gesandtskab, der fra Wien sendtes til Madrid, men her havde han det Uheld i en Strid at komme til at dræbe en Mand og maatte — for at undgaa Straf — ty til den danske Gesandt, der skaffede ham Skibslejlighed hjem til Danmark. Hans Hu stod til Krigerhaandværket; efter at have besøgt sine Forældre i Husum lod han sig hverve af de kejserlige og tjente sig op til Lieutenant, men da Udsigterne til et hurtigt Avancement ikke vare gunstige, gik han over i svensk Tjeneste, hvor han i Carl Gustav af Zweibrücken — den senere svenske Konge Carl X — vandt en mægtig Ven og Beskytter, der forstod at værdsætte hans Kløgt, Mod og Snarraadighed og lod ham stige fra Grad til Grad, saa at han ved Afslutningen af Trediveaarskrigen stod som Oberst og Chef for den svenske Livgarde til Hest.

Efter Freden tog W. sin Afsked, levede de følgende Aar som Privatmand og berejste Tyskland og Frankrig, i det han dog stadig havde Tilhold hos Carl Gustav, hvis fortrolige og Tillidsmand han var. I 1654 indtraadte han atter i svensk Tjeneste og blev udnævnt til Gouvernør i Stade, men da Carl Gustav i 1655 brød med Polen, kaldtes han til Hovedhæren og deltog i Erobringen af Krakau, i hvilken vigtige Fæstning han i Okt. 1655 udnævntes til Gouvernør. Hans Stilling her blev imidlertid snart i høj Grad vanskelig. Da den svenske Konge maatte rette sin Marche mod Nord, samlede Polakkerne sig atter i Galizien, og en stor

Digitized by Google

polsk Hær lejrede sig uden for Krakau, samtidig med at den talrige Befolkning inden for Voldene begyndte at vise en fjendtlig Holdning over for den lille svenske Besætning. Ved en rolig og bestemt Optræden forstod W. dog at fjærne de urolige Elementer og indgyde den tiloversblevne Befolkning en saadan Respekt, at han — efter at han havde forbudt Byens Borgere i 3 Dage at vise sig i Gaderne — turde vove at foretage et Udfald mod den polske Hær. Overrumplingen lykkedes fuldstændig. Den polske Hær blev dels nedsablet, dels sprængt. 2 Gange senere viste der sig atter polske Hære foran Krakau. Den første blev fordreven og sprængt af W.; den anden maatte fortrække, da de svenskes allierede, Fyrst Rakoczy af Siebenbürgen, rykkede frem for at besætte Fæstningen, som Carl Gustav havde overladt ham. W. skulde vel vedblivende være Gouvernør i Krakau, men han maatte finde sig i at optage et Korps af Rakoczys udisciplinerede Ungarer i Byen. Samtidig med at Danmark i Juni 1657 brød med Sverige, nærmede en stærk østerrigsk Hær under Fyrst Hatzfeld sig Fæstningen. Det lykkedes vel W. ved List at skaffe sig af med sine generende allierede, men ved den svenske Konges Marche mod Holsten blev hans Stilling i Krakau uholdbar. Han kapitulerede derfor 24. Avg. 1657 til Østerrigerne mod fri Afmarche med fuld Honnør. W. blev for sit Forhold som Gouvernør i Krakau udnævnt til Generallieutenant og Friherre, forlenet med Godset Ørnholm i Kexholm Len og ansat som Gouvernør i Stettin. Hans Korps rykkede op gjennem Holsten og Slesvig og deltog i Stormen paa Frederiksodde 24. Okt. 1657. Om W. personlig har været tilstede ved denne Fæstnings Indtagelse, kan ikke angives.

I de følgende 2 Krigsaar haandhævede W. fra Stettin de svenskes Herredømme i Pommern, men efter sin høje Velynders Død i 1660 følte han sig tilsidesat, og da han blev sprunget forbi til Feltmarskal, forlod han svensk Tjeneste og flyttede til Hamborg for at leve som Privatmand. Her modtog han en Opfordring til at træde i sit Fædrelands Tjeneste, og i Jan. 1665 udnævntes han til dansk Feltmarskal og blev i Juli s. A. kommanderende General i Hertugdømmerne og Fyrstendømmerne. Men en Fredsperiodes magelige Liv kunde ikke i Længden tilfredsstille en Kriger, der var bleven graa paa Slagmarken. Han søgte derfor Ansættelse hos Generalstaterne, erholdt allerede 31. Okt. s. A. Afsked fra dansk Tjeneste og udnævntes det følgende Aar til hollandsk Feltmarskal og Gouvernør i Gorcum, hvor han forblev, indtil han 5. Juni 1674

Digitized by Google

trak sig tilbage til Privatlivet. Sine sidste Dage tilbragte han i Hamborg, hvor han døde Natten mellem 23. og 24. Marts 1676, efterladende et Testamente til Fordel for sin Husholderske Johanne v. d. Plancken. Testamentets Ægthed blev dog bestridt, og Magistraten i Hamborg beslaglagde Arven; Wienerhoffet blandede sig ogsaa i Sagen, og Boet var endnu ikke sluttet i 1764.

Ph. v. Westritz, Leben und Thaten des Herrn Paulus v. Wirtzen (1756). Allgemeine Deutsche Biographie XLIV. *J. C. W. Hirsch.*

Würtzen, Vilhelm Ferdinand, 1796—1858, Officer. W. var født 19. April 1796 i Kjøbenhavn og var Søn af Oberst i Artilleriet Carl Gottfried W. (f. 8. Nov. 1752 † 28. Maj 1817) og Waldborg Lindom (f. 6. Dec. 1773 † 29. Nov. 1804). Han blev Kadet 1810, Sekondlieutenant 1813, karakteriseret Premierlieutenant 1824 og virkelig 1830, fik 1840 Ritmesters Karakter og blev i 1842 Ritmester ved 6. Dragonregiment. Med dette rykkede han 1848 i Felten, og under Slaget ved Slesvig fik han Lejlighed til at udmærke sig. To af vore Kanoner under Lieutenant Gøtzsche kom nemlig ved Husby til at svæve i stor Fare, og Lieutenanten søgte da Hjælp hos den i Nærheden værende Kavalleribrigade under Oberst Juel, der beordrede Ritmester W. til at gjøre et rask Indhug paa Byen for at aflede Preussernes Opmærksomhed fra Kanonerne. Han rykkede frem ad Øxevejen, passerede uden Ulempe de øst for samme liggende Tiraillørafdelinger og frembragte ved sin Eskadrons pludselige Tilsynekomst i stærkest Gangart og under rungende Hurraraab den fuldstændigste Forvirring mellem de paa Vejen og langs dens Hegn staaende Skytter, fra hvem der næsten ikke faldt et Skud. Et Par preussiske Officerer søgte at advare det bagved i Byen værende Artilleri, som ogsaa begyndte Omprodsningen, men i Forvirringen kjørte det hele sammen, og de danske Ryttere huggede nu ind paa de fjendtlige Trænkonstabler, i det de kneb sig forbi og fortsatte Attaken til Fjendens sluttede Afdelinger (Bonins Avantgarde). Saa maatte Rytterne samme Vej tilbage, saaledes at Eskadronen led et Tab af 1 Officer, 1 Officersaspirant og o. 44 Mand. W.s Hest styrtede med ham, men han fik hurtig Hjælp og kom vel beholden tilbage. Vore to Kanoner havde imidlertid kunnet redde sig. Eskadronens Estandart gik derimod tabt. 2. Juni s. A. tog W. ved Løgumkloster 22 Slesvig-Holstenere til Fange, og to Dage senere førte han Befalingen over 3 Eskadroner, der skulde rekognoscere Fjenden i

Digitized by Google

Nærheden af Bested. Denne var dog overlegen, og efter en kort Kamp ved Sivkro maatte W. ilsomt rykke tilbage. Hans Hest styrtede og kom til at ligge oven paa sin Rytter, der saaledes faldt i Fangenskab. W., der ved sin Jovialitet og sit brede Lune havde vundet Frederik VII's Yndest, blev i 1852 udnævnt til Kommandant paa Rosenborg og erholdt da tillige sin Afsked; Oberstlieutenants Karakter var bleven ham tildelt Aaret forinden. Han døde 28. Okt. 1858. — 15. Okt. 1842 var han bleven gift med Laura Christiane Lund, Datter af Professor og Rektor L. i Randers. *P. N. Nieuwenhuis.*

Væbo, Herman Pedersen, s. Chytræus (III, 588).

Wærn, Jacob, —1748, Tolder, var født paa Frederikshald og Søn af Kjøbmand smstds. Søren Madsen W. († før 1712) og Anne Jacobsdatter Wind († 1740). Som ung Mand var han under Krigen og Frederikshalds Belejring 1716 Premierlieutenant ved det frivillige Kompagni og blev 28. Marts af Kapitajn P. Colbjørnsen (IV, 40) udsendt for ved Vedens Forhugning at møde et svensk Parti paa 24 Ryttere, hvoraf Lieutenanten og 3 Mand bleve skudte, men da W.s helt uøvede Mandskab (Bønder fra Tistedalen) ved Modstand fra Fjendens Side havde taget Flugten til Skoven, havde han den Aandsnærværelse at kommandere, som om han havde flere Soldater i Baghaanden, hvorover Svenskerne bleve bange og skyndsomt rede bort. W. skal for Resten ogsaa ved andre Lejligheder have vist Dygtighed og gjort Fjenden Afbræk under Krigen, der, som han selv siger, har ruineret ham; han klager ogsaa senere over at være haardt behandlet af Kommandanten Oberst Landsberg (X, 11 f.). For sine Meriter under Krigen blev han 1719 Tolder paa Frederikshald og fik 1727 Exspektance paa Oplandenes Lagstol efter Andreas Lachmann (X, 1 f.), hvilket dog ikke blev ham til nogen Nytte, da denne overlevede ham. Han døde paa Frederikshald 8. Marts 1748. Hans Enke Sidsel Cathrine Sparre (f. o. 1686, gift 1. Dec. 1717 i Christiania) døde 1751; hun var Datter af Emmik Jørgensen S., Kjøbmand i Christiania, og havde først været gift med Skipper Simon Jørgensen sammesteds.

O. Malling, Store og gode Handlinger S. 293 f. (Dansk) Museum II, 11 f. B. Moe, Aktstykker t. Fred. IV's Krigshist. S. 36. 152. *H. J. Huitfeldt Kaas.*

Wærn, Matthias, 1725—89, Forretningsmand, var født paa Frederikshald og Søn af Peder Mortensen W., Handelsmand samme-

Digitized by Google

steds siden 1714, og Kirstine Colbjørnsdatter († 1764), en Søster til Hans og Peder Colbjørnsen (IV, 36. 40). Han drev først i Forening med Erik Anker (I, 275) Handel paa Frederikshald, hvor de anlagde et betydeligt Sæbesyderi, der dog ikke kunde udholde Konkurrencen med Udlandet og derfor nedlagdes o. 1754. 1749 kjøbte de Mosse Jærnværk, hvor de 1751 anlagde et Kanonstøberi, hvortil Staten gav Forskud. Da Værket imidlertid under W.s Bestyrelse 1749—56 ikke lønnede sig, overtog Anker i sidstnævnte Aar Bestyrelsen, hvorefter Driften betydelig bedredes. Herover opstod Uenighed mellem dem, der endte med, at Anker i 1767 udløste W., hvorefter denne flyttede til Sverige, hvor en anset Slægt nedstammer fra ham, og hvor hans Sønnesøn blev nobiliteret 1857. W. bosatte sig paa Sæteriet Høgen i Steneby Sogn paa Dalsland, blev med Svigerfaderen Medejer af det der beliggende Billingfors Brug og døde paa Høgen 1789. — 23. Sept. 1768 blev han gift med Maria Uggla (f. 2. Sept. 1747, † 1815 i Stockholm), Datter af Brugspatron Leonhard Magnus U. til Billingsfors og Bäckefors og Anna Maria Friherreinde Taube.

B. Moe, Tidsskr. f. d. norske Pers.-Hist. I, 432 ff. G. Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor IV, 585. C. Nyrop, Joh. Fr. Classen, passim.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Wærn, Morten, 1728—96, Generalkrigskommissær, Industrikyndig. Han var Broder til førnævnte Matthias W. og fødtes paa Frederikshald 19. Marts 1728. Faderen holdt ham 8 Aar udenlands i England, Holland, Tyskland og Frankrig for at lære Sprog og Handel, men kort efter sin Hjemkomst 1754 blev han atter sendt udenlands for offentlig Regning for at sætte sig ind i Anlæg af Glasværker og at engagere Fabrikører. Da Kunsten var hemmeligholdt, maatte han optræde med største Forsigtighed, til Dels om Natten, og under mange Farer. Han havde allerede faaet hjemsendt baade Folk og Materialier, da Sagen blev røbet og han sat i det skrækkelige Fængsel Newgate, hvorfra det dog lykkedes ham efter en Maaneds Forløb med Livsfare og ved Hjælp af Fredsdommeren at undvige. Det kostede denne hans Stilling, hvorfor han fik nogen Erstatning af den danske Konge. Den for Glasværkerne nødvendige Fabrikation af Potaske ved Tangbrænding fik W. indført i Norge. I 3 Aar rejste han rundt til Glasværkerne for at bringe Fabrikationen i Gænge. Som Belønning for sine Fortjenester af Industrien fik han Frederiksstads Proviant-, Ammunition- og Materialforvaltertjeneste, med Ret til at lade den be-

Digitized by Google

styre af en konstitueret, og erholdt 1766 Exspektance paa By- og Raadstueskriverembedet i Christiania, som han 1768 tiltraadte ved Formandens Død og beholdt til 1776, da han tog Afsked paa Grund af Sygelighed og Døvhed, som han havde paadraget sig under sine besværlige Rejser i Udlandet, og som til Dels havde nødt ham til at lade sit Embede bestyre ved Fuldmægtig; han havde faaet Titel af Generalavditør og senere af Generalkrigskommissær. Efter sin Svigerfaders Død 1781 flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han døde 21. Febr. 1796 uden at efterlade Børn. 1781 skjænkede han Christiania almindelige Fattighus 200 Rdlr. Han blev gift 1. (22. Nov. 1767 i Christiania) med Anna Maria Haslef (døbt 3. Juli 1739, begr. 28. Jan. 1771), Datter af den rige Kjøbmand Paul H. i Christiania og Anna Brun († 1741); 2. (17. Nov. 1771) med Søsteren Marthe Haslef (f. 22. April 1741), der døde i Kjøbenhavn 27. Jan. 1812, efterladende en Formue paa 200000 Rdlr. Det meste heraf skulde i Følge hendes Testamente af 12. Dec. 1800 anvendes til Oprettelse af «Det Wærnske Opdragelses- og Undervisningsinstitut for fattige Børn af Borgerstanden» i Kjøbenhavn, hvortil ogsaa norske have Adgang. Foruden forskjellige private Gaver skjænkede hun derhos Pengesummer til Herlufsholm Skole, Almindeligt Hospital og St. Hans Hospital i Kjøbenhavn, Nicolai Sogns Arbejdshus m. m. Endelig forærede hun 1810 til det norske Landkadetkorps (Krigsskolen) i Christiania 30000 Rdl., hvorved hun opnaaede Titelen Gehejmekonferensraadinde.

Moe, Tidsskr. for den norske Pers.-Hist. I, 434. Saml. til det norske Folks Spr. og Hist. IV, 80. Nicolaysen, Norske Stiftelser II—III. Hiort Lorenzen og Rosendahl, Repert. over Legater og Stiftelser I, 27. 410; II, 57. Kancelliindl. 27. Nov. 1776 i Norske Rigsarkiv. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Wøldike, Andreas, 1687—1770, Biskop, var født 26. Avg. 1687 i Sommersted i Haderslev Amt og Søn af Præsten Peder W. († 1725). Moderen Cathrine Magdalene Buch († 1749) var Præstedatter fra Sommersted. Gjennem sin Farmoder nedstammede W. fra den bekjendte Hussiterfører J. Ziska. Faderen, der var en velstuderet Mand, forberedte selv sine Sønner til Universitetet. W. blev indskrevet som Student i Kjøbenhavn 1702. Men efter at have taget Bakkalavrgraden 1703 rejste han ud for ligesom sine Brødre at studere i Wittenberg — Tysk var deres Modersmaal. 1707 opholdt han sig i kort Tid i Hamborg og studerede orientalske Sprog og deres Litteratur. 1708 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og tog s. A. theologisk Examen. 1709 blev han Kapellan

Digitized by Google

ved den tyske Menighed i Helsingør og ved Kronborg Slotskirke, og samtidig dermed tjente han tillige som Feltpræst for de syge og saarede tyske Soldater, der overførtes fra Skaane til Helsingør. 1711, da Pesten havde bortrevet begge Byens Sognepræster, blev han Sognepræst ved St. Olai Kirke og kom saaledes til ganske alene at udføre alle gejstlige Forretninger i den haardt hjemsøgte By, hvor han ufortrøden færdedes ved Dag og Nat med Trøst for syge og døende — en Virksomhed, som synes at maatte overstige en Mands Kræfter. Først da Pesten var i stærk Aftagende, fik han sendt 2 Vikarpræster til Hjælp. 1732 blev han Viceprovst i Lynge-Kronborg Herreder og 1733 Præst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn og Provst ved Land- og Søetaten. Men hans Standpunkt over for Pietisterne var meget uklart, og disse betragtede ham som deres Modstander. Dertil kom, at han var uheldig som Prædikant, da han ikke havde let ved at udtrykke sig paa Dansk. Christian VI ønskede ham derfor fjærnet og udnævnte ham 1735 til Biskop i Viborg. Her mødte han de samme Vanskeligheder som hans Formand, J. Trellund (XVII, 490). De vare begge lige upraktiske og havde samme ihærdige Modstander i Stiftsprovst Chr. Tychonius (XVII, 610), der ansaa sig som selvskreven til at beklæde Viborg Bispestol. Over for ham fandt W. dog en god Støtte i Generalkirkeinspektionen, som han ellers ikke stod i noget godt Forhold til. Den tildelte ham ret skarpe Irettesættelser paa Grund af hans Optræden først over for Støttruperne (XVI, 547) og senere over for Præsten B. Taulov (XVII, 98). W. har faaet det Vidnesbyrd, at han sørgede omhyggelig for, at Menighederne bleve forsynede med duelige Lærere, at han var en flittig Visitator og i Stilhed viste megen Godgjørenhed mod faderløse og trængende; men de mange Vanskeligheder, han havde at kæmpe med i Viborg, fremkaldte dog hos ham Ønsket om at kunne ombytte Bispestolen med et Præstekald. 1754 søgte han Præsteembedet ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn, men Forsøget mislykkedes. 1769 fik han Stiftsprovst V. A. Worsøe til Vikar i Embedet. W. døde 13. Okt. 1770. 1712 havde han i Kjøbenhavn ægtet Anna Marie Christophersdatter Kruse (f. 1688 † 1748).

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger 1770, S. 833 f. Giessing, Jubel-Lærere I, 529 ff. Progr. fra Helsingør Realskole 1866, S. 56 ff. Saml. til jydsk Hist. og Topogr. IV, 303.

S. M. Gjellerup.

Wøldike, Andreas, 1752—1836, Præst, forriges Brodersøn, var Søn af Provst Peder W. den yngre († 1759) og Anna Cathrine

Digitized by Google

f. Arnkiel († 1767). Han blev født i Haderslev 27. Jan. (i Følge Daabsattest 30. Jan.) 1752 og undervistes i Haderslev Skole. Efter sin Moders Død maatte han sikkert have afbrudt den studerende Bane, hvis han ikke i Grev J. H. E. Bernstorff havde fundet en trofast Støtte, som ikke unddroges ham, før Greven forlod Danmark. 1769 blev han Student i Kjøbenhavn og kom i Huset hos Professor J. C. Kall (IX, 86) — der var gift med hans Søskendebarn — indtil han 1770 fik Regensen. Aaret efter kom han paa Borchs Kollegium. Medens han laa paa Kollegiet som theologisk Student, var han Kabinetsprædikant, først paa Kokkedal (ved Hørsholm) hos Gehejmeraad, Amtmand H. v. Levetzow (X, 244), senere hos Stiftamtmand, Greve E. C. Knuth (IX, 298), der var gift med Komtesse Moltke, som 1776 blev Dekanesse i Vallø. Der blev stillet ham i Udsigt at kunne blive Gesandtskabspræst i St. Petersborg, og for at kunne opnaa denne Stilling skyndte han sig nu at absolvere theologisk Attestats, som han længe havde opsat. Han blev Kandidat 1776; men imidlertid var Gesandten i St. Petersborg bleven forflyttet, og den vakte Forhaabning bristede. Han tog saa som Huslærer til Jylland et halvt Aar; men da Embedet som Stiftspræst paa Vallø blev ledigt i Foraaret 1777, blev han ved Hjælp af sin ovenfor anførte Forbindelse befordret til dette Kald og giftede sig med Anna Hedevig Jacobsen (f. 1751 † 1788), Datter af kongl. Fiskemester og Ejer af Rungsted Kro Ole J. Han havde lært hende at kjende ved sine Besøg hos Digteren Johs. Ewald, som har besunget hende (hendes Portræt i P. Hansens Litteraturhistorie II); det er dog urigtigt, naar flere Litterærhistorikere have villet identificere hende med Gjenstanden for Ewalds ulykkelige Kjærlighed i Rungsted. 1787 forflyttedes W. til Sognekaldet ved St. Mariæ Kirke i Helsingør og allerede 2 Aar efter til det store Præsteembede i Storeheddinge. Her virkede han i henved et halvt Hundredaar. Han døde som Jubellærer 29. Dec. 1836. En stor Del Prædikener og Lejlighedstaler foreligger i Trykken fra hans Haand. Efter sin 1. Hustrus Død ægtede han 1789 Anna Christiane Dorothea Bræstrup (f. 1754 † 1809), Datter af Hofmaler og Forgylder J. C. B., og efter hendes Død indgik han 1812 sit 3. Ægteskab, med Dorothea Wium Langemach (f. 1767 † 1846 i Kjøbenhavn), Datter af Kjøbmand Hans L. i Kalundborg.

Worm, Lex. over lærde Mænd III. Erslew, Forf. Lex. Lengnick, Stamtavle over Fam. Wøldike (1863) S. 9 ff.

A. Jantzen.

Digitized by Google

Wøldike, Heinrich Christian Piehl, 1818—87, Jurist, var født 10. Jan. 1818 i Brunsbüttel, hvor hans Fader, Justitsraad Peder W. (f. 1784 † 1851) var Toldforvalter; hans Moder hed Christina Elisabeth f. Lindemann (f. 1785 † 1854). Efter 1842 at have taget den juridiske Embedsexamen i Kiel fik han s. A. Bestalling som Underretsprokurator. 1847—50 arbejdede han i det slesv.-holst.-lauenb. Kancelli, dels som Volontær, dels som provisorisk Kancellist, udnævntes 1850 til Kammerjunker og fungerede 1850—51 som Bureauchef under den overordentlige Regeringskommissær for Hertugdømmet Slesvig; 1852 blev han Medlem af Appellationsretten i Flensborg, men afskedigedes 1864 fra denne Stilling. 1865—67 var han Suppleant og Justitssekretær ved den midlertidige Overjustitskommission for de i Kongeriget indlemmede slesvigske Distrikter og blev 1867, efter at have bestaaet den særlige Prøve for tidligere slesvigske Embedsmænd, udnævnt til Herredsfoged og Skriver i Hellum og Hindsted Herreder samt Birkedommer og Skriver i Lindenborg Birk, men paa Grund af Misligheder fradømtes Embedet ham ved Højesteretsdom 1887. Kort Tid efter døde han 22. Sept. 1887. Han var 26. Okt. 1850 bleven gift med sit Søskendebarn Anna Catharina Hansine Wøldike (f. 25. Juli 1830), Datter af Major Andreas W. og Anna Martine f. Haagen. — W. har udfoldet nogen litterær Virksomhed, nemlig som Udgiver dels af «Kronologisk Samling af Love og Bekjendtgjørelser for Hertugdømmet Slesvig 1848—52», dels af det paa Dansk og Tysk udkomne «Juridisk Ugeskrift for Hertugdømmet Slesvig» 1.—10. Bind (1854—64).

Erslew, Supplement til Forf. Lex. *H. Munch-Petersen.*

Wøldike, Jeremias, 1736—1813, Mathematiker, Søn af nedennævnte Professor Marcus W., var født i Kjøbenhavn 10. Avg. 1736, blev Student 1753, skrev forskjellige Dissertationer, deriblandt en mathematisk, og holdt som Dekan ved Kommunitetet en mathematisk Forelæsning. 1761 blev han Magister og rejste derefter udenlands med Stipendium. 1766 blev han Professor i Mathematik og Filosofi ved Sorø Akademi og 1787 Professor i Mathematik ved Universitetet. Her synes han kun at have holdt rent elementære Forelæsninger (efter Kaestners Bøger), og hans to Universitetsprogrammer bringe intet nyt. Han blev 19. Sept. 1769 gift med Sabine Margaretha Rosenstand-Goiske (f. i Viborg 1743, døbt 26. April,

Digitized by Google

† i Kbhvn. 9. Jan. 1809), Datter af Prof., Dr. Peder R.-G. (VI, 122). W. døde 22. Maj 1813.

Nyerup, Lit. Lex. Tidsskr. for Math. 1873, S. 162 f. S. A. Christensen, Mathematikens Udvikling i Danmark og Norge i 18. Aarh. Lengnick, Stamtavle over Familien Wøldike.

H. G. Zeuthen.

Wøldike, Marcus, 1699—1750, Professor, yngre Broder til ovenfor anførte Biskop Andreas W., blev født 25. Nov. 1699 i Sommersted og undervistes i Hjemmet af Faderen. Sammen med sin Tvillingbroder *Jørgen W.* († 1730 som Rektor i Frederiksborg) blev han Student 1716, og ligeledes sammen med ham rejste han til Wittenberg og Jena for at studere. Ved sin Tilbagekomst 1720 tog han Attestats og begyndte at manuducere. 1722 kom han paa Valkendorfs Kollegium og blev Amanuensis under J. C. Wolfen (se ovfr. S. 159) ved det store kongl. Bibliothek. Han lagde sig særlig efter Hebraisk, men var ellers en sand Polyhistor og saa bevandret i alle Videnskaber, at han var i Stand til at overtage hvilket Professorat det skulde være. Det var vistnok Trang, der bragte ham til ivrig at søge Præstekald; men først 1728 opnaaede han, efter at have prædiket for Kongen paa Fredensborg, at blive udnævnt til Præst ved St. Jacobi Kirke i Varde. Her blev W. dog kun til 1731, da han vendte tilbage til Hovedstaden som theologisk Professor, og han kom nu paa sin rette Plads. Han var Orthodoxiens Repræsentant og øvede stræng Censur lige over for de pietistiske Skrifter. I øvrigt var W. en af de lærdeste Theologer, Danmark har haft. Hans dogmatiske Lærebog («Positiones fidei christianæ») udkom 1. Gang 1740 og ofte senere; den var baade her hjemme og i Udlandet, navnlig i Sverige, en meget benyttet Lærebog (jvfr. XV, 239). Da Spørgsmaalet om Tvangsdaab kom op ved de separatistiske Uroligheder, hævdede han bestemt dens Berettigelse. 1732—38 maatte han som Vikar for Universitetets Senior, Prof. C. Bartholin, holde Forelæsninger over de østerlandske Sprog; han holdt ogsaa private Kollegier over Hebraisk og Gamle Testament for en Del voxne Adelsmænd, der ansaa det for Pligt at lægge sig derefter med Henblik paa deres fremtidige Embedsvirksomhed, naar de skulde afgive Betænkning i Religionssager. W. er den første, der ved Kjøbenhavns Universitet har holdt egentlige kirkehistoriske Forelæsninger, da dette Fag først ved Fundatsen 1732 optoges som fast Bestanddel af det theologiske Kursus. Reformationstiden omfattede han med størst Interesse. Da han ved Jubel-

Digitized by Google

festen 1736 erhvervede den theologiske Doktorgrad, omhandlede hans Disputats et Æmne fra den danske Reformation (Confessio Hafniensis af 1530). Senere udgav W. Studier over den ældste danske Bibeloversættelse og en hel Række (12) Disputatser om Forhandlingerne mellem de evangeliske og Romerkirken. Tillige forberedte han en samlet Udgave af H. Tausens Skrifter og lod i det Øjemed tage Afskrifter af de fleste af disse (Thottske Saml. 326. Kv.); men Planen lykkedes det ham ikke at udføre. Endnu maa fremhæves W.s store Arbejde med den reviderede Bibeludgave af 1737. Allerede 1734 var han blevet Medlem af Missionskollegiet og af Direktionen for Waisenhuset. Hans forholdsvis tidlige Død, 26. Sept. 1750, fremkaldte dyb Beklagelse. Til Vidnesbyrd om hans Nidkjærhed anføres, at hvor lidende han end var, kunde ingen holde ham tilbage fra at holde Forelæsninger endnu Dagen før han døde. — Som Præst i Varde havde W. 1730 ægtet Ingeborg Wulff (f. 1708 † 1770); hendes Fader, Jeremias W., havde været Præst i Vejle, men døde, da Datteren kun var 5 Aar gammel; hun var da blevet opfostret hos sin Morfader, Stiftsprovst Seerup i Ribe (XV, 474).

Dän. Bibliothek II, 420 ff. Lærde Tidender 1750, Nr. 41 ff. J. Møller, Mnemosyne II, 11; IV, 98 f. Suhm, Saml. Skrifter X, 23 f. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 207 f.; 4. R. II, 458 ff. 606 f. H. Rørdam, Hist. Saml. og Stud. IV, 236 f. Geneal. og biogr. Archiv S. 342 ff. Worm, Lex. over lærde Mænd. Lengnick, Stamtavle over Familien Wøldike. *A. Jantzen.*

Wøldike, Peder, 1741—1811, Rektor, var født 15. Maj 1741 i Kjøbenhavn og Søn af ovennævnte Marc. W. Efter privat Forberedelse i Hjemmet blev han Student 1756 og begyndte at studere Theologi, men ombyttede senere dette Fag med Filologi. 1763—77 var han Hører ved Frue Latinskole. 1765 tog han Magistergraden, og 1777 blev han uden Ansøgning udnævnt til Rektor ved Slagelse lærde Skole, som den Gang var sin Opløsning nær. I Løbet af faa Aar lykkedes det ham ved en strængt gjennemført Disciplin at hæve Skolen til Rang med de fortrinligste i Landet. Gjentagne Gange fik han baade fra Regeringen og fra Universitetet hædrende Vidnesbyrd som Anerkjendelse af den udmærkede Dygtighed, hvormed han havde arbejdet Skolen op. Fra 1785 af nævnes han blandt de Rektorer, hvis Betænkning skulde indhentes af Kommissionen for de lærde Skolers Forbedring. 1788 fik han Titel og Rang som Professor. Hans grundige Undervisning i de gamle Sprog paaskjønnedes i høj Grad af hans Disciple, men især frem-

Digitized by Google

hæves Indøvelsen af Versekunsten, som han drev med stor Forkjærlighed, og hvorpaa der den Gang lagdes saa ringe Vægt i Landets øvrige Skoler. Denne Indøvelse, der ogsaa omfattede Modersmaalet, fik sin Betydning for J. Baggesen (I, 432), Chr. Hviid Bredahl (III, 23) og J. Møller (XII, 65), der med Taknemmelighed nævne sig som hans Disciple. Han døde ugift 23. Nov. 1811; den Gang var Skolen atter i stærk Tilbagegang. Hans faa Skoleprogrammer indeholde en Clavis til Epictet.

Engelstofts Univers. Annaler 1811, II, 267 ff. Roskilde Skoles Progr. 1861, S. 17 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 249. Baggesen, Poet. Skr., ved Arlaud, I, 390.

S. M. Gjellerup.

Wørishøffer, Johann Andreas Philipp Ferdinand, 1804—92, Officer. W. fødtes 3. Jan. 1804 i Lybek og var Søn af Johann Philipp W., Lieutenant i det slesvigske Infanteriregiment, som 1811 gik i westfalsk Tjeneste og 7. Sept. 1812 faldt ved Borodino, og Anna Joachime f. Fischer. Faderen var fra Kurhessen og tog Sønnen med paa en Rejse der til i 1810, men W. ønskede efter Faderens Død at blive dansk Officer og tog 1819 Tjeneste som Underofficer ved det holstenske Infanteriregiment. Først i 1824 kom han ind paa Landkadetakademiet og afgik her fra som Sekondlieutenant ved 1. jyske Infanteriregiment Aaret efter. Han blev derefter Premierlieutenant 1834, Kapitajn 1841, men stilledes Aaret efter à la suite, da han fik kongl. Udnævnelse som Lærer i Tysk ved Landkadetakademiet (ved hvilket han havde været ansat fra 1831) og blev Lærer i samme Fag ved den kongl. militære Højskole. 3. Sept. 1831 var han bleven gift med Margaretha Charlotte Christiane Kobrok (f. 13. Marts 1807 † 13. Marts 1884), Datter af Kjøbmand Nicolaus K. i Rensborg.

I 1847 blev W. Kompagnichef ved 5. Infanteribataillon og vendte saaledes tilbage til den praktiske Tjeneste. Hans Bataillon kom i 1848 til Flankekorpset, og W. udmærkede sig strax ved Bov under Angrebet paa Kruse Mølle. Kort efter fik han Befaling til med sit Kompagni at besætte Ekernførde, og han udviste her fra megen Foretagsomhed, indtil Fjenden afskar hans Forbindelse med Hovedhæren. Han indskibede derfor sit Detachement 24. April paa «Hekla», som landsatte det ved Brunsnæs, saa at han den 25. kunde forene sig med sit Korps. 28. April oprettedes 3. Brigade under Oberst Rye, og W. ansattes da som Stabschef hos denne; han deltog som saadan med megen Bravour i Fægtningerne

Digitized by Google

ved Nybøl og Dybbøl. Sent paa Efteraaret oprettedes 6. Brigade under Oberst de Meza; W. ansattes da som Stabschef hos denne, og alle Forsøg fra Ryes Side paa at faa sin trofaste Hjælper tilbage mislykkedes. Han deltog saaledes ved Begyndelsen af Felttoget 1849 i Kampene 3.—5. April, og ved denne Lejlighed gik en Kugle gjennem hans Kappe og rev Hovedet af hans Hest, uden at han selv derved kom til Skade. I Begyndelsen af Juli overførtes 6. Brigade, der skulde deltage i Udfaldet fra Fredericia, til Fyn, og W. var da tilstede ved det bekjendte Møde i Vejlby Præstegaard, hvor Overgeneral Bülow drøftede Planens nærmere Enkeltheder. Paa given Anledning fremsatte W. Forslaget om, at Udfaldet fremfor at begynde Kl. 5 om Eftm. som fastsat, skulde foretages Kl. 1 Nat, hvilket vedtoges, og 6. Brigade dannede derefter Avantgarden under Slaget, i hvilket W. udviste megen Dygtighed, saa at han ansattes som Souschef ved Flankekorpset paa Als og erholdt Majors Karakter og Anciennitet. I November fik han Befalingen over 7. Linjebataillon, hvormed han deltog i Slaget ved Isted (ved Schepelerns Brigade), men overtog kort efter paa General de Mezas udtrykkelige Ønske Stabschefsposten hos denne (2. Division).

Efter Felthærens Opløsning blev W. Kommandør for 6. Reservebataillon samt Kommandant i Landskabet Eidersted, der var erklæret i Belejringstilstand, men ansattes allerede samme Efteraar med Oberstlieutenants Rang som Kommandør for holstenske Forbundskontingents 2. Bataillon, der i 1852 blev optaget i den danske Hær som 16. Bataillon og forlagdes til Kjøbenhavn. Han beholdt denne Kommando efter at være bleven Oberst i 1860, men udnævntes ved Mobiliseringen 1863 til Chef for 3. Infanteribrigade, skjønt General de Meza, der var udset til Overgeneral, gjærne vilde have haft ham til Stabschef. Sin Brigade førte W. med anerkjendt Dygtighed, navnlig under Dybbøls Belejring. Her viste han sig, som saa ofte før, som den kjække Soldat, den erfarne, omsigtsfulde Fører, der selv under de vanskeligste Situationer kunde skaffe sig Lydighed. Under Slaget den 18. April viste W., hvis Brigade havde besat Dybbølstillingens venstre Fløj, en udmærket Holdning, hvorfor han, der i Marts havde faaet Kommandørkorset, i Juli blev Generalmajor og kort efter erholdt Befalingen over 3. Division efter General Steinmann, hvilken Stilling han dog maatte fratræde ved Krigens Ophør. I 1865 udnævntes han til fungerende Kommandant i Kjøbenhavn, blev Aaret efter tillige

Digitized by Google

Chef for Kjøbenhavns Borgervæbning og 1867 Chef for fynske Brigade i Nyborg. Ogsaa her forstod han ved sin Fasthed, sin elskværdige Personlighed og sin Gjæstfrihed at vinde alles Velvilje, ligesom han ogsaa som Chef for Lejrdivisionen ved Hald i 1872 var meget paaskjønnet. I 1874 fik W. Storkorset af Danebrog, og kort efter erholdt han paa Grund af Alder sin Afsked fra Krigstjenesten med Generallieutenants Karakter. Han henlevede sine sidste Dage i Kjøbenhavn, hvor han døde 12. Dec. 1892.

Erslew, Forf. Lex. Vort Forsvar Nr. 64. 314. Illustr. Tid. XXXIV Nr. 14. Nationaltidende Nr. 5984. *P. N. Nieuwenhuis.*

Digitized by Google

Xylander, Vilhelm Ferdinand, f. 1840, Marinemaler. V. X. er Søn af Skræddermester Friedrich Wilhelm X. (f. 1801 † 1875) og Johanne Catharine f. Morgenstern (f. 1822 † 1870) og født i Kjøbenhavn 1. April 1840; han besøgte efter at være bleven Malersvend Kunstakademiet i et Aars Tid og arbejdede derefter som Dekoratør i Hamborg og i München. I sidstnævnte By uddannede han sig til Kunstner under en der levende Morbroder, rejste saa til Kjøbenhavn, udstillede 1862 et Parti fra Hamborgs Havn og i de følgende Aar nogle faa Landskabsbilleder. 1865 rejste han igjen til München og vandt efterhaanden i Tyskland Navn som en dygtig Maler, dels ved Maaneskinsbilleder, dels ved Søstykker. Hans rutinerede, ret virkningsfulde Kunst er repræsenteret i forskjellige udenlandske Gallerier, bl. a. i Hamborgs Kunsthalle; paa Udstillinger i Wien og i Philadelfia har han vundet Medailler. — X. ægtede 5. April 1865 Emma Sofie Andersen (f. 1836), Datter af Skræddermester Hans A. (f. 1796 † 1878) og Helene Margrethe f. Høyer (f. 1796 † 1880). I 1891 bosatte han sig igjen i Kjøbenhavn.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Digitized by Google

Yoldi, Alfonso Maria de Aguirre y Gadea Greve, 1764—1852, Hofmand. Han var født af gammel spansk Adelsslægt i Granada 24. Jan. 1764, traadte tidlig i den spanske Regerings Tjeneste som Embedsmand under Udenrigsministeriet og var i en Aarrække Legationssekretær i Haag, St. Petersborg, Paris og Wien. 1800 modtog Y. Udnævnelse som Spaniens Gesandt i Kjøbenhavn, hvor han indtraf i April n. A.; denne By blev fra den Tid hans bestandige Opholdssted, naar enkelte Rejser fraregnes. Sin diplomatiske Virksomhed udøvede han under vanskelige Forhold. Tilstandene i hans Fædreland gav ikke sjælden Anledning til, at hans Gage udeblev, og da han — vistnok raadet dertil af Frederik VI — af Fornuftgrunde havde sluttet sig til Kong Josefs Regimente, kom han efter dettes Fald til at føle Følgerne heraf. 1814 tilkjendegav man ham fra dansk Side, at hans Ambassade betragtedes som endt, og Ferdinand VII vilde ikke modtage hans Tjeneste, men erklærede ham i Maj s. A. for landsforvist. Imidlertid havde Y. vundet den danske Konges Velvilje i saa høj Grad, at denne paatog sig at sørge rigelig for hans Fremtid. Frederik VI udnævnte ham 28. April 1818 til Overceremonimester ved sit Hof, og 8 Aar efter forfremmedes han til en endnu højere Hofstilling, som Overkammerjunker. Lige til sin Død tjente Y. med stor Troskab Danmarks Kongehus, hvis Medlemmer gav ham talrige Beviser paa deres Yndest, og den distingverede lille Mand med det sydlandske Ydre mindedes længe som en af Hoffets ejendommeligste Skikkelser. 19. Jan. 1852 døde han i Kjøbenhavn. Han var ikke uden aandelige Interesser; særlig interesserede han sig for Konkyliologi og tilvejebragte efterhaanden en værdifuld Samling, der solgtes ved Avktion efter hans Død (Katalog af O. Mørch).

Digitized by Google

En Konkylieslægt bærer Navnet Yoldia til Minde om ham. — Y. ægtede 21. Juli 1799 Helena de Bouligny (f. i Alicante 5. Juni 1774, † i Kjøbenhavn 17. Marts 1805).

Gigas, Litteratur og Historie II—III. *E. Gigas.*

Ysenburg, s. Isenburg (VIII, 326).

Digitized by Google

Zachariae, Georg Karl Christian, f. 1835, Officer. Z. er født 5. Nov. 1835 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Georg Ludvig Z. var pensioneret Toldkontrollør, Moderen hed Marie Louise f. Brown. Efter at have været Landkadet fra 1849 til 1853 blev han sidstnævnte Aar Sekondlieutenant ved 17. Bataillon med Aldersorden fra Aaret forud og kom, efter at have gjennemgaaet den kongl. militære Højskole 1857—61, til Tjeneste ved Generalstabens topografiske Afdeling, ligesom han ogsaa gjennemgik de forskjellige Vaabens Skoler. I Dec. 1863 blev han Adjudant ved Infanterireserven og deltog i Forsvaret af Danevirkestillingen og af Dybbøl, fra 17. Marts som ansat ved 4. Infanteribrigade, hvormed han ogsaa deltog i Kampen om Als, i det han i April var avanceret til Premierlieutenant. Efter i nogen Tid at have været til Tjeneste hos Generalinspektøren for Fodfolket blev Z. i 1865 Suppleantlærer i Topografi og Geodæsi ved den kongl. militære Højskole; 1868 blev han, der 1867 var avanceret til Kapitajn, ansat som fast Lærer og var til udelukkende Raadighed for Skolen indtil 1878, da han kom til praktisk Tjeneste ved 2. Bataillon, hvorefter han 1879—82 var Souschef ved 1. Generalkommando. Sidstnævnte Aar forfremmedes Z. til Oberstlieutenant og Chef for 24. Bataillon; han opgav nu Lærervirksomheden ved Officersskolen og foretog i 1882 en længere Rejse til Udlandet for at indhente forskjellige Oplysninger om Jærnbanernes militære Benyttelse. I April 1884 ansattes han som Direktør for den danske Gradmaaling, og dette førte til, at han i 1886 valgtes til Medlem af den internationale Gradmaalings permanente Kommission, 1903 til dens Vicepræsident. I 1893 blev han desuden Medlem af Videnskabernes Selskab og var den ene af Selskabets delegerede ved Generalforsamlingen af den internationale Association af Akademier i Paris 1901; han

Digitized by Google

blev 1897 Medlem af kongl. svenska Krigsvetenskaps-Akademien. Fra 1888—93 var Z., som i 1889 avancerede til Oberst, Stabschef ved 2. Generalkommando, og derefter blev han Chef for 3. Regiment, men allerede i 1895 udnævntes han til Generalmajor og Chef for 2. jyske Brigade; han overtog i 1897 Kommandoen over 2. sjællandske Brigade og stilledes i 1901 i Spidsen for Generalstaben. I 1903 udnævntes Z. til Generallieutenant og kommanderende General i 1. Generalkommandodistrikt og ledede som saadan Manøvrerne paa Sjælland samme Efteraar efter mere moderne Principper.

General Z. har været Medlem af eller Formand for mange forskjellige Kommissioner, saaledes af Haandvaabenkommissionen (1888), af en Hærlovkommission (1893), af en Befæstningskommission (1898—1901) og af en Kommission til Udarbejdelse af en ny militær Rettergangslov (1900). Desuden overværede han i 1897 de større Manøvrer i Frankrig, fungerede i 1899 som Overkampdommer under de større Manøvrer paa Sjælland og ledede i 1902 en Generalstabsøvelse. I 1892 blev Z. Kommandør af Danebrog af 2. Grad, i 1897 af 1. Grad, 1905 Storkors. 29. Dec. 1863 blev han gift med Christine Catharina Mathilde Nielsen († 30. Juli 1900), Datter af Universitetsprofessor Rasmus Nielsen (XII, 276).

Nationaltidende Nr. 9550. Illustr. Tidende XXXV Nr. 5 og 45.

P. N. Nieuwenhuis.

— G. K. C. Zachariae ydede, navnlig efter at N. F. Ravn var bleven Minister, den væsentligste Bistand ved Udarbejdelsen af «Den danske Gradmaaling», med hvilken Andræ 1884 afsluttede sin Virksomhed som Chef for Gradmaalingen. Som dennes Efterfølger kom nu Z. til at planlægge og lede Gradmaalingens videre Arbejder, der i Hovedsagen kunne karakteriseres som gaaende ud paa en nærmere Undersøgelse af den mathematiske Jordoverflade, den saakaldte Geoideform, og navnlig dennes Afvigelser fra Sfæroiden som Grundform. Af de herhen hørende Arbejder paabegyndtes strax et Præcisionsnivellement, der efterhaanden er udstrakt over hele Landet og nu i det væsentlige fuldført. Hvad der ved dette særlig har vakt Opmærksomhed, er den særdeles omhyggelige og rationelle Maade, hvorpaa Nivellementet ved en original Fremgangsmaade er ført over de Landsdelene adskillende Vande. 1890 paabegyndtes Breddebestemmelser i Trekantspunkterne og 1895 relative Tyngdemaalinger, ligesom en ny Sammenslutning mellem det danske og svenske Trekantnet ved Sundet er under Arbejde. Om Fremgangen af disse Arbejder har Z. aflagt Beretninger paa de

Digitized by Google

internationale geodætiske Møder. Om forskjellige Problemer vedrørende Beregningen af saadanne Arbejders Resultater har Z. offentliggjort Afhandlinger bl. a. i «Astronomische Nachrichten» og i «Vid. Selskabs Oversigter», saaledes «Om Middelfejlsbestemmelsen ved relative Pendulmaalinger» (Vid. Selsk. Overs. 1903). Af Lærebøger har Z. forfattet «De geodætiske Hovedpunkter og deres Koordinater» (1876), der indeholder flere originale Bidrag og er oversat paa Tysk, samt «De mindste Kvadraters Methode» (1871, 2. Udg. 1887), der udmærker sig ved stringent og klar Fremstilling. Endelig har Z. ogsaa gjennem sin mangeaarige Lærervirksomhed haft den største Indflydelse paa det geodætiske Studium i Danmark.

C. F. Pechüle.

Zachariae, George Hugh Robert, f. 1850, Søofficer, Søn af Karantænelæge James Z. (f. 29. Juni 1818 † 25. Juni 1888) og Margaret Fanny f. Lang (f. 20. Sept. 1824 paa St. Croix). Z. er født 16. Sept. 1850; han blev Kadet 1864, deltog 1869—70 i Fregatten «Sjællands» Togt til Ægypten ved Suezkanalens Aabning, blev Sekondlieutenant 1870, Premierlieutenant 1872, Kapitajn 1885, Kommandør 1897 og Kontreadmiral 1901. 1870 var han udkommanderet med Panserfregatten «Peder Skram», 1871—72 med Fregatten «Jylland» til Vestindien. 1872—75 studerede han Artilleri i Officersskolens ældste Klasse og ansattes derefter ved Søartilleriet og som Lærer i Mathematik paa Underofficersskolen. I 1874 var han paa Togt til Island med Fregatten «Jylland», der førte Kong Christian IX til Tusendaarsfesten, og 1876 og 1877 var han beskæftiget ved de militære Søopmaalinger, hvor han fik Brug for sine ikke almindelige Evner som Tegner og Maler. 1878 foretog han en Udenlandsrejse for at studere Søartilleri. Ved Søartilleriet forblev han til Tjeneste indtil 1884, i det han dog i dette Tidsrum jævnlig udkommanderedes paa Togter. 1882 ansattes han som Lærer i Artilleri paa Søofficersskolen, 1883 var han Chef for Kanonbaaden «Lillebælt», 1884 næstkommanderende paa Skonnerten «Fylla» til Grønland. 1885 overtog han Stillingen som Lærer i Søartilleri i Officersskolens ældste Klasse, blev 1886 Chef for Marineministeriets Sekretariat og Kommandokontor og 1888 Medlem af Artillerikomiteen. Efter et Togt med Panserskibet «Ivar Huitfeldt» var han 1890 og 1891 Chef for Kanonbaaden «Falster» og blev derefter udnævnt til fungerende Departementsdirektør i Marineministeriet, 1893 gjorde han Tjeneste som næstkommanderende i Panserskibet

Digitized by Google

«Ivar Huitfeldt», 1894 førte han Krydseren «Hekla» i Eskadre, Aaret efter havde han samme Kommando i Eskadre ved Nord-Østersøkanalens Aabning, og 1897 var han Chef for Panserbatteriet «Skjold». Efter sin Udnævnelse til Kommandør blev han virkelig Departementsdirektør i Ministeriet. Som saadan har han indlagt sig Fortjeneste ved sit ihærdige Arbejde for at organisere et tidsmæssigt Krigsberedskab samt ved en omfattende Revision af de til Flaaden hørende Reglementer. Efter Udnævnelsen til Kontreadmiral overtog han det vigtige Embede som Chef for Orlogsværftet, hvor hans gode organisatoriske Evner have faaet et rigt Virkefelt. — Z. blev 4. Nov. 1877 gift med Sophie Agnete Albeck (f. 25. Avg. 1852), Datter af Kontreadmiral Jakob Sophus Christian A. (f. 2. April 1822) og Jensine Augusta Dorothea f. Hyllested (f. 27. Marts 1823 † 11. Juni 1894). *C. With-Seidelin.*

Zacho, Peter Mørch Christian, f. 1843, Landskabsmaler. Chr. Z. er født 31. Marts 1843 paa Gaarden Pederstrup ved Grenaa; hans Forældre vare denne Gaards Ejer Rasmus Z. (f. 1794 † 1885) og Marie f. Mønsted (f. 1801 † 1891). Som Dreng viste han stor Lyst til at tegne, og efter sin Konfirmation kom han til Aarhus, hvor han gjennemgik Malerlære samtidig med, at han tegnede under Dyrmaleren E. L. Høegh-Guldberg, som opmuntrede ham til alvorlige Studier og medgav ham en Anbefaling til Professor Hetsch, da han efter at være bleven Svend rejste til Kjøbenhavn for at søge videre Uddannelse. Hos Hetsch tegnede Z. da en Tid, indtil han 1862 blev Elev af Kunstakademiet; samtidig med, at han gjennemgik dette, malede han under la Cour. Senere blev han Elev af P. C. Skovgaard, i hvis Hus han levede 4 Aar og nød godt af den store Mesters Vejledning. I 1865 debuterede han paa Charlottenborg med «En Septemberdag», hvortil Studierne ligesom til de fleste andre Billeder, han udførte indtil 1872, vare gjorte i Jylland; senere arbejdede han med Forkjærlighed paa Sjælland, Moen og Bornholm. Alt tidlig viste han, navnlig i Skovpartier, betydelig Evne i Retning af Klarhed i Skildringen og Herredømme over Formen; han valgte sine Motiver med Smag og forstod som faa af sine jævnaldrende at begrænse og afrunde dem saaledes, at det væsentlige tilstrækkelig fremhævedes, medens Enkelthederne dog fuldt ud kom til deres Ret. Hans Tegning af Terrænets Linjer og af Træformerne var sikker og elegant, Farven klar og harmonisk og Foredraget, om end undertiden noget spidst,

Digitized by Google

dog i Regelen livligt og følelsesfuldt. Højest vurderedes de Billeder, hvori han skildrede den glade Løvspringstid i Skoven, hvor Bækken skyder sig frem under de solbeskinnede Trækroner.

I 1871 fik Z. den Sødringske Præmie, 1872 var han i Italien og i de følgende Aar flere Gange i Frankrig. Somrene tilbragte han med Studierejser, der strakte sig helt ned til Pyrenæerne; om Vinteren malede han under Bonnat. Her og under Samlivet med andre betydelige Kunstnere kom han under stærk Indflydelse af den moderne franske Naturbetragtning og Udtryksmaade og udviklede sig betydelig som Tekniker, fik større Kraft og Glans i Farven, mere Bredde i Foredraget. I 1881 kjøbtes til Statens Samling hans pragtfulde «Den første Sne», i 1884 fik han Udstillingsmedaillen for «Et stille Vand i Dyrehaven»; flere Gange opnaaede han Rejsestipendium fra Akademiet og udfoldede stadig en rig og meget paaskjønnet Produktion; 1891 rejste han atter i Frankrig med det Ancherske Legat; samme Aar fik han hædrende Omtale ved Jubilæumsudstillingen i Wien. Titel af Professor fik han 1897. — 15. Maj 1884 havde han ægtet Cathrine Mathilde Marstrand (f. 1858), Datter af Dampmøller Troels M. (XI, 145) og dennes 1. Hustru Caroline f. Carlsen.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst. Secher, Slægten Secher S. 187. *Sigurd Müller.*

Zahle, Ernst Sophus Vilhelm, 1797—1837, Forfatter og Præst, var født paa Vemmetofte 19. Marts 1797. Hans Forældre vare Præsten Christian Gottlieb Z. (f. 1752 † 1819) og Christina f. Esmarch (f. 1762 † 1827). Da S. Z. var 2 Aar gammel, flyttede han med dem til Slaglille ved Sorø, og 1810 kom han i Herlufsholms Skole. Tidlig havde han Interesse for Naturvidenskab og blev heri bestyrket af sin Lærer Melchior (XI, 244), hvis Værk «Den danske Stats og Norges Pattedyr» han udgav 1834. I sin Skoletid skrev han Vers og holdt som Skolens Dux Tale i Herlufsholms Kirke ved Jubelfesten der 1816 (trykt i «Mindeblade for Herlovianere» 2. Saml.). I 1817 blev han Student med Udmærkelse, og efter n. A. at have taget 2. Examen, ogsaa med Udmærkelse, vikarierede han et halvt Aar for sin Broder som Lærer ved den Skole, han Aaret forud havde forladt, blev siden Alumnus paa Valkendorfs Kollegium, Lærer i Naturhistorie ved Metropolitanskolen og Manuduktør til Artium, vandt 1821 den udsatte Præmie for en Mindesang over Morten Luther, blev i 1822 theologisk

Digitized by Google

Kandidat og s. A. Adjunkt ved Metropolitanskolen. Efter at han i 1824 i Følge Forslag af Palsgaards Ejer, Major v. Reedtz, hvis ene Søn han havde dimitteret, var bleven udnævnt til Sognepræst i Assens og Klakring (Aarhus Stift), ægtede han 17. Sept. 1824 sin afdøde bedste Vens Søster Vilhelmine Catharine Louise Bøttger (f. 14. Juli 1802 † 5. Febr. 1837), Datter af Silke- og Klædehandler, senere Rodemester i Kjøbenhavn Melchior B. (f. 1771 † 1844) og Frederikke Marie f. Hansen (f. 1776 † 1839). 1828 fik Z. Videnskabernes Selskabs for det Thottske Legat udsatte Præmie for en Afhandling «om Maarens Udryddelse». 1829 blev han Sognepræst for Hvedstrup og Flyng, og, efter at han i Følge Frederik VI's Ønske havde prædiket ved Hoffet, blev han 1836 udnævnt til Hof- og Slotspræst i Kjøbenhavn. Hans Hustrus Død slog ham saaledes ned, at han 7 Uger efter selv døde, 30. Marts 1837; fire Dage før havde han med stort Besvær holdt sin Paaskeprædiken i Slotskirken. Frederik VI lod ham paa Dødslejet tilsige, at der skulde blive draget Omsorg for hans 2 Børn.

Mynster kalder Z. en Hæder for Præstestanden, siger, at han tidlig taltes blandt de udmærkede blandt hans jævnlige, og at der i Kundskabens vide Rige næppe var nogen ham fremmed Egn. Han var velvillig, trofast og taknemmelig, med en lys Aand og en kraftig, retskaffen Vilje. — Z. har forfattet en stor Mængde Digte, af hvilke en Del findes i «Mindeblade for Herlovianere», i «Efterladte digteriske Arbejder», udgivne af E. Clausen (1837), og i «Digte, samlede og udgivne efter hans Død» (1843). Mest kendte ere vel Regenssangen «Kong Christian lægger ned sit Sværd» og «Jeg kjender et Land, som har Bølgen til Vold». Desuden har han leveret Anmeldelser i «Maanedsskrift for Litteratur» og i «Dansk Litteraturtidende».

Erslew, Forf. Lex. Fortalen til hans «Digte» 1843, IV—VIII. Mynsters Lejlighedstaler II, 356 ff. *Nic. Bøgh.*

Zahle, Natalie, f. 1827, Skolebestyrerinde, er Datter af ovennævnte Sognepræst E. S. V. Z. og født i Assens Præstegaard ved Horsens 11. Juni 1827. To Aar efter flyttede Forældrene til Hvedstrup paa Sjælland, og da hun næppe 10 Aar gl. mistede dem begge, fandt hun et andet Hjem hos Professor D. F. Eschricht i Kjøbenhavn. I det harmoniske Præstegaardshjem grundlagdes den dybe Respekt for det gode Hjems Betydning, der blev et Hovedtræk i hendes Syn paa Opdragelsen. Det rige Kjærlighedsliv, der

Digitized by Google

levedes her, og senere Plejemoderens strænge Krav til Pligtopfyldelse bidrog til Udviklingen af hendes højsindede og stærke Karakter. Fra sin Fader havde hun arvet en ualmindelig Lyst og Evne til at undervise, hvorfor hun, efter at have gaaet i «Døtreskolen til Frederik VI's Minde», allerede i en Alder af 15 Aar kom ud som Huslærerinde, først hos en Møller i Jylland, siden hos en Læge i Nyborg. Under denne Virksomhed gik det op for hende, hvor meget hun selv manglede for at kunne udføre sin Lærerindegjerning tilfredsstillende. 1849 tog hun derfor tilbage til Kjøbenhavn for at uddanne sig til Privatlærerinde paa den af Frk. Annestine Beyer og Cand. phil. Emil Bojsen 1846 oprettede «højere Dannelsesanstalt for Damer», men forlod dog senere denne, lod sig privat forberede til Institutbestyrerindeexamen af højere Grad, som hun bestod i Februar 1851, og fik derefter Tilladelse til at oprette en højere Pigeskole. Betegnende for Frk. Z. begyndte hun dog med Lærerindeuddannelsen, i det hun 1. Maj 1851 aabnede en Undervisningsanstalt for Lærerinder med et dertil knyttet Pensionat for Eleverne for at forhindre en saa mangelfuld Indsigt paa Lærerindevirksomhedens Omraade, som hun selv havde lidt under. Hun begyndte med 1 Elev, Aaret efter var der endnu kun 5; men senere steg Tallet til over 100. Ogsaa Pensionatet voxede, især ved unge Piger fra Norge. Denne «Forhindringsanstalt for daarlige Lærerinder» skabte Pigeskolen Lærerkræfter, beregnede paa dens særlige Tarv; fra den udgik en Skare vel uddannede og for deres Kald begejstrede Lærerinder og Skolebestyrerinder, der have løftet den danske Pigeskole og højnet dens Anseelse udad til. Efter Indførelsen af Skolelærerindeexamen optog hun fra 1860 ogsaa Damer, der forberedte sig til denne Prøve, fra 1869 udskilte som en særlig Afdeling, der blev et fortrinligt Seminarium, for Tiden Landets største. Til Lærerindeskolen var der endvidere 1869—77 knyttet en Musikskole.

Ved Støtte fra Etatsraad L. N. Hvidt overtog hun 1852 Frk. Foersoms ansete Pigeskole og Aaret efter Eleverne fra den i grundtvigsk Aand ledede «Dannekvindeskole», da dens Bestyrerinde, Frk. S. Dalgas, ægtede Professor C. R. F. Mariboe. Med nænsom Haand sammenarbejdede hun de pædagogiske Retninger, som kjendetegnede hver af disse Skoler, og den friske Tvangfrihed hos det sidste Hold Børn, lempet efter Arbejdets Krav, blev især ejendommelig for hendes Pigeskole, der med Aarene voxede til over 400 Elever. Jævnlig søgte hun ogsaa pædagogisk Bistand inden

Digitized by Google

for den grundtvigske Kreds, saa at flere af dennes bedste Navne tælles blandt den Række ypperlige Lærerkræfter, ogsaa af andre Retninger, hun med genialt Blik for Valget forstod at knytte til sin Virksomhed. Blandt disse var der flere udmærkede Lærerinder, til Dels hendes tidligere Elever, som hver med sin Ejendommelighed tjente til at bære den mægtige Institution, hvortil hendes Skole efterhaanden udviklede sig, og hvis Drift vilde overstige en enkelts Kræfter (A. Hjort, H. Skram, H. Gerdtzen, B. Hahn, K. Lønborg, M. Steinthal o. fl.).

Som udviklet af Frk. Z. i tvende Afhandlinger «Om den kvindelige Uddannelse her i Landet», I 1870, II 1883, var Maalet for hendes Skole at danne Mennesker, at bringe Kvinden og ikke Modedamen til Udvikling. Sand Kvindelighed bevares bedst ved Arbejde paa sin personlige Udvikling og for at skabe sig en selvstændig Livsstilling. Herved vindes en indre Frigjørelse, lige betydningsfuld for Husmoderen og den selverhvervende Kvinde. Derfor lagde hun Vægt paa Fag som Fysiologi og Sundhedslære, Husgjerning og Gymnastik (det sidste fra 1864, før nogen anden Pigeskole) og især de for det indre Liv uddannende: Religion, Modersmaal og Historie. Med Forstaaelse af, hvad der rørte sig i Tiden, og Trang til at gaa i Spidsen for Udviklingen, hvorved hun opnaaede den Bevægelighed som Pædagog og Rummelighed som Menneske, der er hende egen, forenede hun stor Besindighed, saa at hun kun forsigtig prøvende optog det nye, men bidrog herved til, at Bevægelsen for Kvindens Frigjørelse og især hendes Deltagelse i mandlige Studier er forløbet jævnere og sundere hos os end i Nabolandene. Hun vilde forlænge den unge Piges Skolegang til 18—19 Aars Alderen, helst efter en forudgaaende Periode med mindre intellektuel og mere huslig Sysselsættelse, og oprettede derfor ikke blot 1861 en Fortsættelsesskole for Elever fra den højere Pigeskole og 1877 en tilsvarende (Højskoleafdeling) for unge Piger fra Folkeskolen, men tillige s. A. et Artiumskursus og 1882 et Præliminærkursus for unge Piger. En i 1877 oprettet Husholdningsskole var knyttet til N. Zahles Skole 1882—92, men nedlagdes ved Indretningen af et Skolekøkken for Børnene. Efter Seminarieloven af 1894 omordnede hun Seminariet og oprettede som Øvelsesskole for dette en Borgerpigeskole. Herved opløstes Forbindelsen med Komtesse Moltkes Pigeskole, der siden 1870 havde haft Lokale i hendes Skolehus. Saaledes omfattede hendes Undervisningsanstalter alle den kvindelige Uddannelses forskjellige Trin; kun et højere

Digitized by Google

Lærerindekursus under Statens Medvirken og Kontrol lykkedes det hende ikke at faa oprettet.

Selv var Frk. Z. Sjælen i denne vidt omfattende Virksomhed, alle Vegne hjælpende og vejledende, og hendes rige Personlighed prægede hele Arbejdet, skjønt hun med fin Takt forstod at holde sig tilbage og lade sine Hjælpere træde i Forgrunden over for Eleverne. Men hendes aarvaagne Blik fulgte den hele Lærerkreds, og endnu i hendes fremrykkede Alder maatte man beundre den Ungdomsfriskhed og Interesse, hvormed hun optog nye Opgaver og vedblev at undervise. Med et lyst og klogt Blik paa Mennesker og et muntert Sind forenede hun dyb kristelig Alvor, saa hun stræbte efter, at Skolens Arbejde «maatte fyldes og bæres af Guds Naade og blive til Guds Ære».

Fra Kronprinsensgade var hun i 1856 flyttet til Gammelstrand, men da Lokalerne ogsaa her bleve for smaa, lod hun paa en af det gamle Voldterræn erhvervet Grund mellem Nørrevoldgade og Linnésgade opføre en anselig trefløjet Skolebygning, der toges i Brug 1877 og efterhaanden fyldtes af hendes Skoler, hvis Elevantal tilsammen naaede over 1000. For at alt kunde gaa roligt, naar Frk. Z. trak sig tilbage, overdrog hun ved Fundats af 7. Juli 1885 alle sine Skoler med Bygninger og Inventar (en Værdi af over $^1/_2$ Million Kr.) til en uafhængig Institution, «N. Zahles Skole», under Bestyrelse af 6 af hendes Medarbejdersker og hendes juridiske Konsulent samt foreløbig hende selv som Overbestyrerinde. Fra Aar 1900 afgav hun Overbestyrelsen til Frk. H. Skram, men vedblev at deltage i Ledelsen af Seminariet, indtil hun 1903 ogsaa opgav denne Stilling og nu kun er ekstraordinært Medlem af Bestyrelsen.

Frk. Z., der 1891 modtog Fortjenstmedaillen i Guld, har ved sin enestaaende pædagogiske Virksomhed haft en overordentlig stor Indflydelse ikke alene paa den højere Pigeskole, men ogsaa paa andre Skolearter og overhovedet paa den hele kvindelige Uddannelse i Danmark, ligesom hendes Livsgjerning er et vægtigt Indlæg til Gunst for Kvindens Ret til selvstændig Virksomhed.

Illustr. Tid. XXXVIII, Nr. 37. Nordstjernen 1891—92, Nr. 11. Danmarks Kultur Aar 1900, S. 211. Aarsber. fra N. Zahles Skole. *Joakim Larsen.*

Zahle, Peter Christian, 1825—98, Politiker og Præst, blev født 15. Nov. 1825 i Assens ved Horsens, hvor hans Fader, ovennævnte E. S. V. Z., da var Præst. Han blev 1844 Student fra Herlufsholm Skole og kom derefter i Huset hos Etatsraad L. N. Hvidt

Digitized by Google

(VIII, 200), tog 1850 theologisk Embedsexamen, men følte sig ikke tilfreds med den Virksomhed, som derved aabnedes for ham (paavirkedes ogsaa af S. Kierkegaard), og hengav sig i nogle Aar til Studiet af Retsvidenskaben, ligesom han i Treserne paa mindre Udenlandsrejser undersøgte socialøkonomiske Forhold. Allerede i Februar 1853 valgtes han i Holbækkredsen til Folketinget, sluttede sig strax til Bondevennerne, særlig til Tscherning, og var i Marts 1854 en af de tre Folketingsmænd, der stemte imod Monrads Mistillidsadresse; ligeledes hørte han i Okt. 1854 til det Mindretal, der stemte imod P. A. Tuteins Forslag om Rigsretsanklage mod Ministeriet Ørsted, men turde derefter ikke stille sig til Gjenvalg og søgte forgjæves at blive valgt i en anden Kreds. Derimod valgtes han i Juni 1855 i Nørre Sundby og sad nu i Folketinget, indtil han 1861 fortrængtes af F. N. Dresing (IV, 337); han valgtes her paa ny i Juni 1866 indtil 1872 og derefter i Ringsted indtil 1881, da han trak sig tilbage fra det politiske Liv. Han var indtil 1864 en ivrig Tilhænger af Helstaten og forfattede 1853—64 en Række velskrevne — alle unavngivne — Flyveskrifter, deriblandt «Helstatsregeringen og Trefemtedelsrigsdagen» (1853), «Prins Christian» (1857), «Ministeriet Bang-Andræ-Hall» (1860), «Danmarks Arvefølgeorden» (1864); han udgav tillige 1859—60 Tidsskriftet «Ret og Pligt» og 1860—62 dets Fortsættelse Ugebladet «Staten», samt var en flittig Medarbejder af «Nørrejysk Tidende» og «Flyveposten». I Aarene 1866—70 fulgte han nærmest G. Winther, hørte derefter til det forenede Venstre og sluttede sig efter dets Deling 1878 til Bergs Gruppe.

Skjønt Z. saaledes i næsten 23 Aar — Afbrydelserne fraregnede — sad i Folketinget, kom han dog aldrig til at spille nogen politisk Rolle. Vistnok var han velbegavet og havde mange Kundskaber, var i sin Opfattelse idealistisk og udpræget radikal, en Modstander af al Standsulighed og Standsfordom; men der var i hans Foredrag noget forvirret og jappet, saa at hans gode Tanker faldt over hinanden, og hans Tale blev derfor snarere et Fyrværkeri af brogede Indfald, aandfulde og forstandige blandede med sære og snurrige, end et Middel til virkelig Opklaring af det foreliggende Spørgsmaal. Ligesom Tscherning kunde han springe fra et Æmne til et andet, fra en Tankegang over i en anden, og han havde samme Hang til at fremsætte vovede, ja ligefrem paradoxale Paastande; men han savnede sin store Mesters praktiske Sans og aandelige Overlegenhed og blev derfor stundum en ufri-

Digitized by Google

villig Karikatur af ham og kom langtfra til at øve den Indflydelse, som en mere sindig Fremtræden vistnok kunde have skaffet ham. Særlig var han en Fjende af det national-liberale Parti og Embedsmændene, og han saa i den nationale Modsætning mellem Danskere og Slesvig-Holstenere nærmest et Udslag af en Kappestrid mellem Kjøbenhavns og Kiels Universiteter; ligeledes bebrejdede han Embedsmændene, at de for at kunne fortsætte deres Herredømme i Staten stræbte at hindre den naturlige Sammenslutning mellem de store og de smaa Landejendomsbesiddere. 1864 sluttede han sig for en Tid til Avgustforeningen.

Ligesom Z. 1855 havde stemt imod Fællesforfatningen paa Grund af Rigsraadets Sammensætning, stemte han 1866 imod den gjennemsete Grundlov. Derimod lovpriste han næste Aar Forholdstalsvalgmaaden som fremtidigt Grundlag for Rigsdagens Sammensætning for at give alle Synsmaader en retfærdig Indflydelse; ja han fremsatte endog Tanken om Vælgernes «Selvdeling», d. v. s. om at lade alle Landets Vælgere frit dele sig i 102 Grupper, som hver valgte sin Folketingsmand til et «virkeligt Folketing» (25. Marts). Ligeledes krævede han udstrakt kirkelig Frihed og betegnede Spandets Forslag fra 1851 som «det fornuftigste og klareste, det redeligste og ædleste Forslag», medens han fandt Gejstligheden «hildet i snæverhjærtede Begreber og Forestillinger og paaholdende med Hensyn til sin Magt over Samvittighederne». Religionsundervisningen burde fjærnes fra Skolerne og overdrages Præsterne. I enkelte Spørgsmaal lykkedes det ham dog at fremme en praktisk Afgjørelse. Z. var saaledes Hovedophavsmanden til Loven om Nørre Sundbys Næringsforhold, d. v. s. dens Udvikling til Handelsplads (1856), og til Afskaffelsen af Næringsskat (1861), og det skyldes nærmest ham, der oprindelig ønskede at overdrage Nationaltheatret til privat Drift med et fast Statstilskud, at Loven om det kongl. Theaters nye Bygning vedtoges 1870; han havde i denne Sag hele sit Parti imod sig.

1871 grundlagde Z. «Folketidende for Midtsjælland» i Ringsted og var dens Redaktør indtil 1877. Herved og ved en flittig Virksomhed som Foredragsholder samt ved sin personlige Elskværdighed og store Hjælpsomhed til at give Raad vandt han megen Indflydelse paa Egnens Befolkning og har haft væsentlig Del i den politiske Radikalismes Udbredelse i Midtsjælland. 1877 overtog han ogsaa efter J. A. Hansen Formandspladsen i Femte-Juni-Folkeforening. Det var dog ikke alene som politisk Forfatter,

Digitized by Google

Z. optraadte i Litteraturen; men ogsaa her viser sig hans ejendommelige irregulære Væsen. 1850—59 udgav han 2 Samlinger «Mindeblade for Herlovianere» og 1860 en litterærhistorisk Skildring af «Knud Lyne Rahbek og hans Samtid». 1851 skrev han «Firmaet Søren Jensen og Søn», halv Fortælling, halv Samtaler, og 1853 Fortsættelsen «Etatsraadinde Bruun»; de sammenknyttedes 1865 til «Lys og Skygge fra Livet inden fire Vægge». 1858 udsendte han «Aposteltiden og det ny Testamentes Historie», halv Kirkehistorie, halv Bibeloversættelse, og 1866—68 1. Del af «Folkesaga, især om Nordboernes Liv, Daad og Idræt ude og hjemme», omfattende de første 12 Aarhundreder af vor Tidsregning. Som Feuilletoner i sit Blad skrev han nogle Fortællinger og Folkelivsbilleder. Ogsaa foretog han 1857 den Samling af S. Kierkegaards Bladartikler, som R. Nielsen udgav.

Træt af sin politiske Gjerning, der ikke i nogen Maade fyldestgjorde hans Forhaabninger, søgte han 1879 Præstekald. Han blev først Sognepræst i Rubjærg i Vendsyssel, men forfremmedes allerede 1881 til Vallensved nær ved Næstved. Som Præst vandt han ogsaa Menighedens Tilslutning og Hengivenhed. 1896 tog han Afsked og døde 30. April 1898. — Z. var 3 Gange gift: 1. (26. Okt. 1853) med Adelaide Stellavina Agerholm (f. 20. Marts 1829 † 12. Maj 1861), Datter af Oberstlieutenant Abraham A. (f. 1790 † 1865); 2. (11. Avg. 1865) med Clara Ernestine Emilie Melbye (f. 29. Dec. 1841 † 18. Dec. 1868), Datter af Handelsbogholder Chr. Frederik M. (f. 1809); 3. (12. Jan. 1870) med Vilhelmine Amalie Lovise Jacobsen (f. 14. Juli 1840), Datter af Urtekræmmer Peter Vilhelm J. († 1863).

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskalender. S. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84. H. Wulff, Den danske Rigsdag. C. C. Melbye, Stamtavle over Familien Melbye. Venstres Folkeblad 30. April 1898. *Emil Elberling.*

Zahlmann, Carl Christian, f. 1830, Officer. Carl Z. er født 25. Maj 1830 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader Heinrich Chr. Z. var Fabrikant; Moderen hed Johanne Pauline f. Christiansen. I 1843 blev han Landkadet, og i 1847 erholdt han Aldersorden som Sekondlieutenant, medens han først afgik fra Akademiet i Foraaret 1848, uden endnu at have taget Officersexamen, og blev ansat ved 2. Reservebataillon. Med denne deltog han i Kampene ved Nybøl og Dybbøl samt i Slaget ved Isted; senere var han med i Kampene ved Stenten Mølle og ved Brekendorf. I 1849 var Z.

Digitized by Google

bleven Premierlieutenant, og fra Nov. 1850 til Marts 1859 var han ansat ved 6. Linjebataillon, gjennemgik i 1854 en Kavalleriexercerskole, gjorde s. A. Tjeneste som Adjudant ved 4. Infanteribrigade og i 1855 som Ordonnansofficer ved 2. Generalkommando; end videre var han 1852—57 Forstander for Bataillonens Undervisningsanstalter. Fra 1859—63 var Z. Adjudant ved 2. Generalkommando og førte derefter, udnævnt til Kapitajn, indtil Marts 1864 Kommandoen over et Kompagni af 21. Regiment, hvormed han deltog i Kampen ved Jagel. Han kom derefter til Fredericia og blev her Chef for en Arbejdsbataillon, men ansattes i Maj ved 4. og i Juli ved 3. Divisions Stab (her som Souschef). Efter fra December 1864 at have været til Tjeneste ved 12. Bataillon udnævntes han ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 til Kapitajn af Generalstaben og var som saadan først virksom ved den taktiske Afdeling, siden, fra 1872, ved 2. Generalkommando som Souschef, i det han dog ogsaa gjentagne Gange var Souschef ved Lejrdivisionen og i 1870 Stabschef ved Øvelsesbrigaden omkring Kolding. I 1879 forfremmedes Z. til Oberst og Chef for 16. Bataillon, 1882—86 var han Stabschef ved 2. Generalkommando og derefter Chef for 8. Regiment, indtil han i 1888 udnævntes til Generalmajor og Chef for 1. jyske Brigade. Som saadan fungerede han trende Gange som kommanderende General i 2. Generalkommandodistrikt og fik i 1892 Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad. I 1897 forflyttedes han til Kjøbenhavn som Chef for 1. sjællandske Brigade, fra hvilken Stilling han paa Grund af Alder afskedigedes i 1900; samtidig fik han Storkorset af Danebrog. — 5. Maj 1863 havde han ægtet Johanne Marie Bornemann (f. 12. Febr. 1841), Datter af Universitetsprofessor Frederik Christian B. (II, 528).

Illustr. Tid. XLI, Nr. 35. *P. N. Nieuwenhuis.*

Zahrtmann, Christian Christopher, 1793—1853, Søofficer, Søn af Sognepræst i Viborg Henrik Chr. Z. (f. 28. Febr. 1762 † 6. Sept. 1826) og Bodil Jochumine f. Tetens (døbt 20. Maj 1771 † 24. Febr. 1846), var født i Viborg 21. Dec. 1793. Under et Besøg i Kjøbenhavn, hvorhen Forældrene havde begivet sig kort efter Slaget paa Reden 1801, bestemtes han til at gaa Søkrigervejen; han kom derefter i Huset hos Kommandør, Ekvipagemester S. U. Rosenvinge (XIV, 308) og blev Kadet 1805. Under Englændernes Overfald 1807 fungerede han som Adjudant hos sin Plejefader og gjorde sig her fordelagtig bemærket. 1808 udsendtes han en kort Tid

Digitized by Google

som Maanedslieutenant til den franske Scheldeflaade; hjemkommen her fra ansattes han som Adjudant hos Holmens Overekvipagemester, 1809 som Adjudant hos Chefen for Kanonbaadsflotillen ved Sjælland, Kommandør J. C. Krieger (IX, 497), og sendtes der fra til Norge. 1810 udnævntes Z. til Sekondlieutenant i Marinen, Premierlieutenant blev han 1818, Kapitajnlieutenant 1826, Kapitajn 1836, Kommandørkapitajn 1843, Kommandør 1848, Kontreadmiral 1851 og Viceadmiral 1852. Ved Afgangen fra Søkadetakademiet ytrede Chefen, Kommandør Sneedorff, til ham: «Da De kom her til, hørte De til de udmærkede; De er aldrig gaaet under de meget gode; om Deres Liv i Fremtiden kan jeg blot sige, at De aldrig vil blive nogen Mand Svar skyldig». Under Z.s Ophold i Norge deltog han som Kanonbaadschef 1812 i den heftige Kamp 6. Juli i Lyngør, hvor Fregatten «Najaden» under Kapitajn H. P. Holm (VII, 571) ødelagdes af det engelske Linjeskib «Dictator» og Briggerne «Lolland» og «Kiel» erobredes. I den Dagen derefter følgende Kamp var Z. som Parlamentær hos «Dictators» Chef, hvis Anmodning om Vaabenstilstand han afslog; Kanonbaadene angreb derefter Linjeskibet, dette maatte flygte, og begge Briggerne tilbageerobredes. For sit gode Forhold ved denne og andre Lejligheder udnævntes han 1813 — ikke 20 Aar gammel — til Ridder af Danebrog.

Efter Krigens Ophør studerede Z. ivrig Hydrografi og Geodæsi; 1817—18 var han i Middelhavet og Vestindien med Fregatten «Minerva», og 1819 ansattes han under Professor Schumacher ved Gradmaalingen i Jylland. Han rejste til London og Paris for at indkjøbe Instrumenter, gjorde paa denne Rejse Bekjendtskab med Arago, A. v. Humboldt og flere betydelige Videnskabsmænd og vandt hurtig deres Velvilje. Arbejdet under Schumacher førte ogsaa til, at der mellem dem udviklede sig et trofast Venskab, der varede Livet igjennem. Paa et Togt med Fregatten «Najaden» 1824, hvor daværende Kronprins Christian (Chr. VIII) var om Bord, vandt han ved sit rolige, beherskede Væsen dennes Bevaagenhed, hvilket senere kom til at spille en stor Rolle i Z.s Liv. 1825—26 var han næstkommanderende i Briggen «St. Jan» i Vestindien; Chefen, Kapitajnlieutenant Hedemann, døde her, og Z. hjemførte Skibet. Paa dette Togt gjorde han Bekjendtskab med Simon Bolivar og med Grevinde Montijo, som da var frugtsommelig. I et Selskab ytrede Z., at han haabede hendes Barn i sin Tid maatte komme til at beherske Riger lige saa fuldstændig, som Grevinden

Digitized by Google

nu beherskede de tilstedeværende. Da Datteren Eugenie senere ved sit Giftermaal med Napoleon III blev fransk Kejserinde, erindrede hun Z. om dette Ønske. Paa samme Rejse udmærkede han sig under en Brand paa St. Thomas. 1826 — ved Løvenørns Død — overtog Z. Stillingen som Direktør for Søkortarkivet; han tog sig med Iver af de danske Farvandes Opmaaling og gjennemførte trods megen Modstand, men kraftig hjulpet af Frederik VI, Anlægget af en Mængde Fyr, 1830 blev han Medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen. 1833—34 førte han Briggen «Allart» til Vestindien, hvis Farvande han opmaalte og kortlagde. 1836—38 var han Chef for de forskjellige Vagtskibe, 1839 foretog han en Studierejse til England og studerede Dampskibsvæsen. Ved sin Hjemkomst udnævntes han til Adjudant hos Christian VIII.

Z. var 1842 Chef for Fregatten «Thetis» paa Togt i Middelhavet, han havde her diplomatiske Hverv i Neapel og Grækenland, hvilke Hverv han løste med megen Takt; paa Tilbagerejsen hjemførte han en Del af Thorvaldsens italienske Kunstværker. 1843 udgav Z. det nyttige og omfattende Værk «Danske Lods», der har været benyttet indtil for faa Aar siden. 1848 blev han 2. Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet; da dette kort Tid efter opløstes, overtog han — skjønt modstræbende — Stillingen som Landets første Marineminister. Som saadan fungerede han under hele Krigen; men 1850 afgav han sin Portefeuille paa Grund af Svagelighed. Han foretog derefter en Rekreationsrejse, blev siden (1852) Holmens Overekvipagemester og døde i denne Stilling ganske pludselig uden foregaaende Sygdom 15. April 1853. Han var bleven Kammerherre 1845 og hvid Ridder 1850.

Z. var en betydelig Personlighed og gjorde ingen Sinde Sneedorffs Spaadom til Skamme. I Marinen havde han en dominerende Indflydelse; hans samtidige vovede aldrig at modsige ham. I sin Omgang var han fordringsløs og bramfri, bestemt og koncis. Han hadede Vidtløftighed og tomme Ord; hvor han traf sligt, blev han let opfarende og affejende. Hans Optræden over for den dygtige H. B. Dahlerup (IV, 144), i hvem han utvivlsomt vejrede en farlig Medbejler, lader sig næppe forsvare, men maa skrives paa hans Ærgjerrigheds Regning. — 2. Sept. 1827 blev Z. gift med Sophie Elisabeth Donner (f. 15. Nov. 1805 i Altona, † i Paris 25. Nov. 1858), Datter af Kjøbmand i Altona, Godsejer Conrad

Digitized by Google

Hinrich D. (f. 11. April 1774, † i Altona 1. Jan. 1854) og Elisabeth f. Willinck.

Nyt Arkiv f. Søvæsen 2. R. IX, 9 ff. v. Dockums Livserindringer S. 185 f. Barfod, Dansk Rigsdagskalender.

C. With-Seidelin.

Zahrtmann, Peder Henrik Kristian, f. 1843, Maler. Kr. Z. er født i Rønne 31. Marts 1843 som Søn af Overlæge og Fysikus for Bornholm Carl Vilhelm Z. (f. 1810 † 1898) og Laura Pauline f. Jespersen (f. 1822). Efter at have gjennemgaaet Rønne Realskole blev han sendt til Sorø Akademi; 1862 blev han Student og tog Aaret efter anden Examen. I disse Aar boede han hos en Familie, hvor Datteren var Malerinde, og vistnok var det derved, han fik Lyst til at forsøge sig som Kunstner. I Vinteren 1863—64 tegnede han paa teknisk Institut og fik samtidig Privatundervisning af Wenzel Tornøe; derefter kom han ind paa Kunstakademiet, arbejdede der først under A. Kittendorff, malede derpaa under Marstrand og tegnede om Aftenen hos Vermehren. Efter i 1868 at have faaet Afgangsbevis udstillede han det følgende Aar «En Konfirmandinde paa Bornholm», et noget sortladent Billede, der imidlertid ved sit stærke Præg af Følelsens Ægthed og Finhed indeholdt store Løfter. Nogen Tid efter traadte han i Venskabsforhold til de to omtrent jævnaldrende Malere O. Haslund og P. Krohn (den senere Musæumsdirektør), malede i deres Fællesatelier og modtog af dem begge en frugtbringende Vejledning paa Teknikkens Omraader, uden at hans Syn paa Naturen eller i det hele hans kunstneriske Personlighed i fjærneste Maade paavirkedes uden fra. Om hans stærke Ejendommelighed vidnede allerede 1871 det første af hans Leonora Christina-Billeder (Slotsfogden skjæmter med Kvinderne i den nylig fængslede Kongedatters Kammer paa Blaataarn), der efter at have indbragt ham den Neuhausenske Præmie blev solgt til Kunstforeningen, og som senere fulgtes af en hel Række betydelige Værker over Motiver fra «Jammersmindet». Hvor mangesidig en Kunstner end Z. senere har vist sig at være, er det dog blandt disse Arbejder, man fornemmelig finder dem, der have fastslaaet hans Ry som en af den nyere Tids mest fremragende Mestere. Fra sin Ungdom havde han følt varmt for Leonora Christina; nu blev han baade hendes Forherliger og hendes Hævner. I 1873 kom «Leonora Christina forlader Fængselet», og stedse inderligere fordybede han sig nu i hendes Personlighed og Karakter, indtil det lykkedes ham at faa fastslaaet et Billede af

Digitized by Google

hende, som Tiderne ikke ville rokke eller ændre, saa stort er det i Opfattelsen, saa ægte og vederhæftigt i Udtryk og Form. Blandt de mange andre til samme Række hørende Kunstværker kunne nævnes «Leonora Christina i Fængselet» (1875; hun ser, liggende paa sit Leje, Rotterne æde af det brændende Lys; den Hirschsprungske Samling), «Corfits Ulfeldt og Leonora Christina», «Leonora Christina paa Maribo Kloster» (1883; Kunstmusæet), «Leonora Christina undersøges af Sophie Amalies Tjenerinder» (1888, den Hirschsprungske Saml.) og det grufuldt gribende «Dronning Sophie Amalies Død» (1882, Kunstmusæet). Men samtidig hermed dyrkede Z. Æmner fra de mest forskjellige Kredse. I 1873 udstillede han saaledes Kartonen til «Job og hans Venner», der 1887, efter at have indbragt ham den mindre Guldmedaille, blev udført som Maleri og indlemmet i Kunstmusæet, et af Mesterens Hovedværker, vældigt og gribende ved Hovedfigurens mægtige Lidenskab og Udtrykket af hans uhyre Smerte.

Med Akademiets Stipendium opholdt han sig 1875—78 i Italien, dels i Rom, dels i mindre Byer, særlig Siena, Amalfi og Saracinesco. Som Udbytte af denne hans første Sydlandsfart kan nævnes det smukke Billede af «En ung Præst, der knæler i Bøn», «En Sabinerinde, der vugger sit Barn», «Frugtbærersker fra Amalfi» og «Fem kloge og fem daarlige Jomfruer». Senere har han mange Gange været paa længere Ophold i Italien, 1882 med det Ancherske Legat, ogsaa gjort et Par Rejser til Grækenland, og bestandig udfoldet en rig kunstnerisk Virksomhed der. I en Række af Aar har han paa sine Sydlandsfarter haft sit stadige Ophold i den lille italienske Bjærgby Civita d'Antino, hvor han er udnævnt til Æresborger og har vundet stor Indflydelse paa de kommunale Sager.

Foruden de omtalte Værker har Z. dels ude, dels hjemme udfoldet en Virksomhed saa rastløs som faa af vore andre Kunstnere. Nævnes kan her fra 1873 «Scene fra Christian VII's Hof», hvor Dronningen og Struensee spille Skak, medens Kongen, henslængt paa en Kanapé, driller Papegøjen, det mægtige «Aspasia ved sin Søns Buste», «Det mystiske Bryllup mellem Biskoppen og Abbedissen af Pistoja», «Nero» (1903) samt de mange italienske Folkelivsbilleder, Gadepartier og Landskaber. Ligesom Z. i sine Behandlinger af historiske eller mere «ideale» Æmner viser sig som en Psykolog af meget høj Rang, forstaar han ogsaa som faa andre at lægge sin Fortrolighed med den italienske Landalmues ydre Færden og indre Liv for Dagen. Da han først begyndte at

Digitized by Google

gjøre sig bemærket, vakte han ofte Forargelse ved sin «Mangel paa Skjønhedssans»; nu er det lykkedes ham efterhaanden at opdrage sit Publikum til Erkjendelse af, at Skjønheden i Kunsten ikke er noget en Gang for alle vedtaget, men har sit Udspring fra, hvad den ægte Mester stærkest føler og elsker, naar han mest er sig selv. I Virkeligheden er Z. en af Nutidens mest udprægede Idealister; ikke mindst viser dette sig i hans ejendommelige Farvesyn. I sin Komposition forstaar han paa sjælden Vis at forene Skjønhed og Naturlighed.

Zahrtmann har i en Aarrække været Leder af en Malerskole og ogsaa som saadan haft stor Betydning for vor Kunst. Han var blandt Stifterne af «Den frie Udstilling», til hvilken han stadig har været knyttet.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. S. Müller, Nyere dansk Malerkunst. Karl Madsen, Kunst IV, 11 f.

Sigurd Müller.

Zangenberg, Emil Christian, f. 1853, Skuespiller. Chr. Z., der er Søn af Blikkenslager Gerhard Z. og Marie f. Christensen (f. 1824 † 1901), er født 27. Sept. 1853 i Kjøbenhavn; efter sin Konfirmation kom han i Guldsmeddelære, og skjønt Theaterlysten tidlig og sent fristede ham, stod han dog sin femaarige Læretid igjennem, men aldrig saa snart var han udlært Svend, før han opgav Haandværket for Theatret. 19. Jan. 1873 debuterede han i Horsens ved det Svendsenske Provinsselskab som Frantz v. Rambow i «Landmandsliv» og vandt sig hurtig ved sin unge Frejdighed og sit smukke Ydre en yndet Stilling i Provinserne. Direktør Th. Andersen fik Kig paa ham, og 9. Okt. 1876 havde Z. som Halling i «En Spurv i Tranedans» sin første Fremtræden paa Kasinotheatret i Kjøbenhavn; her udviklede han sig i Løbet af kort Tid til en næsten ideal Vaudevilleelsker: han var ung og kjøn, bevægede sig frit og let, saa glad og frejdig ud, sang frisk og muntert. Z. udvidede snart sit Virkefelt; hans Ungdom og Trohjærtethed førte ham til Æventyrskuespillene, hvor han navnlig som Christian i «Ole Lukøje» viste et skjælmsk-indtagende og komisk-rørende Humør, hans gode Sangstemme skaffede ham store Operetteroller som Orestes i «Orfevs i Underverdenen», Henri i «Cornevilles Klokker» og Griolet i «Tambourmajorens Datter», hans raske Fremtræden gjorde ham selvskreven til Folkekomediehelte som Ingomar i «Ørkenens Søn» og Svend Trøst i «Ridderen af

Digitized by Google

Randers Bro» og efterhaanden fik han ogsaa Myndighed i det samtidige Skuespil, f. Ex. som André i «Dora».

Efter 5 Aars Virksomhed paa Kasino engageredes Z. til det kongl. Theater, og her fremtraadte han første Gang 2. Sept. 1881 som Richard i «En Valkyrje». Z. kom hurtig ind i et omfattende Repertoire; han var selvskreven til de sorgløse Vaudevilleelskere (Hammer i «Nej», Herløv i «Æventyr paa Fodrejsen») og til de lystige Ungersvende i det borgerlige Lystspil (Nikolaj Rejersen i «Sparekassen», Vandbye i «Gulddaasen»), og desuden anvendtes han som lyrisk Elsker i romantiske Skuespil (Thorstein i «Syvsoverdag», Tristan i «Kong Renés Datter»), skjønt hans Deklamation ikke var lydeløs, men af og til skæmmedes af en vis Smagen paa Ordene. Z. har end videre gjennemspillet adskillige af de Oehlenschlägerske Helte, og naaede han end ikke det fulde Udtryk for disses højbaarne Skæbnetrods, virkede han altid med en mandig Kraft; denne svigtede ham heller ikke, da han vovede sig i Kast med selve Hakon Jarl, som det dog ikke lykkedes ham at give nogen dybere Særtegning; hans bedste Ydelse inden for Oehlenschläger er ubetinget Oluf i «Dronning Margareta», hvor han forenede lyrisk Varme med vederhæftig Uerfarenhed. Den mandige Kraft, Z. besidder, er ogsaa kommen ham til gode ved Fremstillingen af de stærke oprindelige Følelser hos uciviliserede Folkekarakterer som Nikita i «Mørkets Magt», medens han paa den anden Side i de senere Aar har vidst at omsætte den til rolig Myndighed i en Del Dramafædre; han raader ogsaa over en komisk Aare, der bl. a. har givet sig til Kjende i letkarikerede Levemænd (Grev Maagenhjelm i «Den kjære Familie»). — Z., der udnævntes til kongl. Skuespiller i April 1890, befinder sig i Øjeblikket i den vanskelige Overgang mellem ung og gammel: Aarene, der ikke ere gaaede sporløst hen over hans Spænstighed, besværliggjør ham de unge Roller, uden at han endnu har fundet sig til rette i det ældre Rollefag.

Z. er gjentagne Gange optraadt som Gjæst i Norge: paa Theatret i Bergen 1889 og 1898 og paa Nationaltheatret i Christiania 1897 og 1898; han har desuden hyppig ledet Sommerrundrejser i de danske Provinser af Skuespillere fra det kongl. Theater; da han med et saadant Selskab i Juni 1894 vilde give Forestillinger i Slesvig, udvistes han og hans Fæller af Kongeriget Preussen. — 1895—98 var han Formand for »Skuespillerforeningen».

Digitized by Google

— Z. ægtede 11. Maj 1876 Alphonsa Steinbecker (f. 14. Sept. 1853), Datter af Skræddermester Johannes S. (f. 1808 † 1854).

Arthur Aumont.

Zeiner-Lassen, s. Lassen (X, 120),

Zeise, Heinrich, 1718—94, Præst, blev født i Haderslev 28. Marts 1718; hans Forældre vare Apotheker Carl Christian Z. og Hustru Salome f. Helms. Efter at have studeret 1736—40 i Jena kom han hjem og blev stærkt aandelig paavirket af den pietistiske Provst i Haderslev Johs. Tychsen, hvem han altid betragtede som sin aandelige Fader. Han aflagde det højtidelige Løfte, at han ganske vilde vie sit Liv til Guds Riges Udbredelse og give Afkald paa ethvert Hensyn til timelig Fordel. 1742 rejste han til Kjøbenhavn, hvor han hyppig prædikede baade paa Dansk og Tysk og kom i Gunst hos de ordførende (bl. a. hos Bluhme); men han vilde aldrig søge et Embede; han vilde vente, indtil han uden Ansøgning blev kaldet. Efter paa ny at have været et Aar hjemme i Haderslev var han 1743—45 Kabinetspræst hos Grev F. C. Holstein-Holsteinborg (VIII, 31). Der fra rejste han til Broager for at hjælpe Provst Harboe, Biskoppens Fader; men Opholdet her afbrødes temmelig brat. 1746 blev han Aftensangspræst ved St. Johannesklosteret i Slesvig By. Her havde han et Par fredelige Aar. 1750 forflyttedes han til Altona som Præst ved Helligaandskirken, først som Kapellan, fra 1757 som Enepræst, og blev ved denne Kirke i 44 Aar, til sin Død, 16. Marts 1794. Han øvede en betydelig Gjerning, der satte dybe Spor. Han var Opvækkelsesprædikant og en mærkelig Original. Der var stor Tilstrømning til hans Kirke, naar han prædikede, ikke blot fra selve Byen, men ogsaa fra Hamborg og fra hele Omegnen. Naar han blev rigtig ivrig, talte han Plattysk, og hans Kraftytringer kunde være ret drøje og ud over Grænsen for det sømmelige. Det er derfor let at forstaa, at han blev et Modsigelsens Tegn, baade beundret og spottet. Han var ikke mindst slem i sine Udfald mod Præsterne: de mange uværdige Præster vare Skyld i Kirkens store Forfald. — En lille Samling (12) af hans Prædikener er trykt under Titelen «Hindernisse der Seligkeit» (Halle 1766); disse Prædikener bleve nedskrevne af en af hans mangeaarige Tilhørere, som endelig fik Z.s Samtykke til at lade dem trykke. — Z. var 2 Gange gift: 1. (1752) med Christine Johanne Bolten († 1753), Datter af

Digitized by Google

Provst Joh. B. i Altona; 2. (1755) med Margrethe Elisabeth Wiese fra Hamborg.

Schlichtegrolls Nekrolog auf das Jahr 1794, II, 110 ff. J. A. Bolten, Kirchen-Nachrichten v. Altona I, 167 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Lauenb. Gesch. XXII, 194 f. *A. Jantzen.*

Zeise, William Christopher, 1789—1847, Kemiker. Z. er født 15. Okt. 1789 i Slagelse og Søn af Apotheker Frederik Z. (f. 1754 † 1836), der var en Ungdomsven af H. C. Ørsteds Fader, og Hanne Ellene f. Hammond (f. 1755 † 1831), Søster til Eiler H. (VI, 551). I sit 11. Aar sattes Z. i det «Læreinstitut», Riegels havde oprettet i Sorø, men da denne allerede døde 1802, gik Z. i Slagelse Latinskole (samtidig med den jævnaldrende Ingemann), indtil han 1805 blev Lærling paa Hofapotheket i Kjøbenhavn. Dettes daværende Ejer, Gottfried Becker, var en dygtig Kemiker, der endogsaa holdt Forelæsninger over Kemi ved Universitetet, men Z. følte sig ikke tilfreds der, klagede efter at have været der nogle Maaneder over sin Sundhed og kom efter sit Ønske hjem. Nu begyndte hans Interesse for Naturkyndighed at udvikle sig. Han læste ikke blot Tychsens Apothekerkunst, men Grens Kemi, Hauchs Begyndelsesgrunde i Naturlæren, Ørsteds Afhandlinger i Skand. Litteraturselskabs Skrifter (især Afhandlingen om Selvantændelse, der ogsaa er et, navnlig for den Tid, højst mærkeligt Arbejde, gjorde stærkt Indtryk paa ham). Samtidig experimenterede han med en hjemmelavet Voltasøjle, og det er vist sikkert nok, hvad han selv siger i nogle avtobiografiske Notitser, at han gik rask frem i Kundskaber. Thi 17 Aar gammel kunde han omordne Faderens Apothek efter den nye Farmakopé af 1805, der havde indført den antiflogistiske Nomenklatur. Omtrent samtidig (Sommeren 1806) omtaler han «en mig højst mærkværdig Opvaagning for noget højere, for videnskabelig Aandsvirksomhed i Almindelighed, men for Naturvidenskab, fornemmelig Kemi, det dybe og forborgne deri, i Særdeleshed». Hvor stærkt et Indtryk denne Oplevelse har gjort paa ham, kan sluttes af, at han nu ønskede at komme til Kjøbenhavn, ikke for igjen at komme paa et Apothek, men for virksommere og friere at lægge sig efter Kemien.

I Efteraaret 1806 kom han i Huset hos Ørsted, hvem han strax assisterede ved hans Forelæsninger og Forberedelserne dertil. Opholdet hos denne varede flere Aar og var sikkert af den største Betydning for hans Udvikling. Ørsted fortæller selv, hvorledes han

Digitized by Google

paavirkede ham gjennem Samtaler, opmuntrede ham, da han selv ytrede Ønske om at tage Artium, men indgav ham ikke selv denne Tanke, hvilket mulig vilde have svækket hans Lyst. Thi Z. hadede al Tvang. «Min Utilbøjelighed til at skolemesterere», siger Ørsted, «og hans til at lade sig skolemesterere stemmede godt med hinanden». Z. blev Student 1809 i det berømte «Professoraar» sammen med Bredsdorff, David, H. N. Clausen, Flor, Heiberg, Kolderup-Rosenvinge, Lemming, Lunding og Thrige. Den akademiske Omgang med flere af disse samt med H. Estrup har sikkert bidraget i høj Grad til hans Udvikling. Vel laa det ikke i hans Natur, let at modtage Indtryk fra Omgivelserne; «han var hverken selv meget meddelsom eller let til at hengive sig til andres Meddelelse, men hvor han mødte en Tanke, som tiltalte ham, indprægedes den dybt i hans fastholdende Sind».

Z. havde i Begyndelsen tænkt at studere Medicin, men efter de Forelæsninger, han hørte, er det tydeligt, at hans Studium havde en bredere videnskabelig Basis, og Kemien var og blev hans Yndlingsfag. Han experimenterede stadig i Ørsteds Laboratorium, men da der den Gang ingen Udsigt var til en Lærervirksomhed ved Universitetet, tog han 1815 farmacevtisk Examen, senere Magisterkonferensen og forsvarede 21. Okt. 1817 en Doktorafhandling om Alkaliernes Virkning paa organiske Stoffer. Den experimentelle Del af dette Arbejde udførte han i et lille Laboratorium, han 1816 havde indrettet sig paa Apotheket i Slagelse.

Da Universitetet ikke havde nogen særskilt Lærestol i Kemi og intet Øvelseslaboratorium i dette Fag, stod Z.s Hu til en Studierejse til Udlandet, hvor der netop i de første Aaringer af det 19. Aarh. var sket en Række banebrydende Opdagelser, som gjøre dette Tidsrum til et af de mærkeligste i Kemiens Historie. I 1818 lykkedes det ham ogsaa at skaffe Rejsepenge, dels fra Fonden ad usus publicos, dels ved Hjælp fra sine Slægtninge, og 12. April begyndte han en Udenlandsrejse sammen med Ingemann, der 1814—16 havde været hans Kontubernal paa Valkendorfs Kollegium. Dog skiltes de snart, i det Z. blev i Gøttingen, hvor han i 4 Maaneder arbejdede i Stromeyers Laboratorium, et af de faa Øvelseslaboratorier, Tyskland den Gang havde. Særlig uddannede han sig i analytisk Kemi, hvori han senere skulde blive en saa stor Mester. Henved et Aar opholdt han sig i Paris. En Dagbog, han førte paa denne Rejse, viser, hvor flittig han var, og skildrer levende de Indtryk, han fik af de berømte franske Videnskabs-

Digitized by Google

mænd, han kom i Berøring med eller hørte Forelæsninger hos. Ogsaa Berzelius, som kom til Paris i Avg. 1818, fik Z. der Lejlighed til at stifte personligt Bekjendtskab med; denne modtog den unge danske Kemiker med stor Velvilje, udtalte sig meget opmuntrende om hans Doktordisputats og vedblev bestandig at have Agtelse og Venskab for ham.

Da Z. kom hjem i Efteraaret 1819, vare Udsigterne ikke lyse til en Ansættelse ved Universitetet, skjønt han var den eneste virkelige og videnskabeligt uddannede Kemiker her hjemme. Imidlertid fik han dog i Slutningen af Aaret af Fonden ad usus publicos tilstaaet en større Gratifikation en Gang for alle, for, som det hedder i Schimmelmanns og Møstings Indstilling, at bevare denne udmærket duelige Mand for sin Videnskab. Og da Universitetet s. A. havde lejet en Lejlighed paa Nørregade (nuvær. Nr. 21) til fysisk Samling og Fysikundervisning, fik Ørsted Køkkenet deri indrettet til et tarveligt lille Laboratorium, som Z. sattes til at forestaa mod et aarligt Honorar af Finanskassen, som i den Tid ofte støttede det trængende Universitet. I dette, det saakaldte «kongelige Øvelseslaboratorium», havde han det første Aar 10 Elever, som han holdt Forelæsninger for, dels i selve Laboratoriet, dels i den fysiske Samling. Her virkede Z. til 1824, da Ørsted opterede den Professorgaard i Studiestræde, som siden blev den polytekniske Læreanstalts første Lokale, og hvor nu en Staldbygning i Gaarden omdannedes til et kemisk Laboratorium. Dette indrettede Z. selv, og da den polytekniske Læreanstalt i 1829 oprettedes, hvorved Z. var medvirkende, fik han det noget udvidet, i det han ikke vilde forlade det Arbejdslokale, han havde faaet kjært, skjønt han som Medlem af Læreanstaltens Bestyrelse kunde vælge mellem dette og det nye Laboratorium i Bygningen i St. Pederstræde, der nu blev Forchhammers. I Juni 1822 var han bleven udnævnt til extraordinær Professor i Kemi, som nu endelig fik et eget Professorat, der var besat med en virkelig Kemiker. I det lille Laboratorium paa Nørregade opdagede han Xanthogensyren. Afhandlingen herom belønnede Videnskabernes Selskab med sin Sølvmedaille, og Aaret efter optog det ham paa Forslag af Ørsted til Medlem af Selskabet.

Den Række videnskabelige Arbejder, Z. i Aarenes Løb udførte i disse tarvelige Laboratorier, findes næsten alle i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter. De udmærke sig alle ved stor Originalitet og ved den samvittighedsfuldeste Nøjagtighed, og de

Digitized by Google

have for en stor Del faaet væsentlig Betydning for Videnskabens Udvikling lige til den nyeste Tid. Hans Opdagelse af Mercaptan og Svovlæthyl fra 1833 blev strax en vægtig Støtte for den Radikaltheori, som Berzelius og Liebig udviklede, og har senere paa mange Maader fremkaldt vigtige kemiske Undersøgelser. Ogsaa det bekjendte Sovemiddel Sulfonal fremstilles ved Hjælp af Mercaptan. Mercaptanets højst modbydelige og intensive Lugt, der gjør, at Sulfonalfabrikkerne maa lægges i afsides Bjærgegne, afskrækkede ikke Z. fra, aarevis at arbejde dermed i sine indskrænkede Lokaler. Xanthogensyren, hvis Undersøgelse han oftere gjenoptog, er bleven Udgangspunkt for vigtige Arbejder fra den nyeste Tid, ja for den sidste danske Doktordisputats fra 1904. I teknisk Retning har xanthogensure Salte faaet Betydning ved den kunstige Fremstilling af Indigo, og Viskosen, der tjener til Fremstilling af vandtætte Tøjer og kunstig Silke, er en xanthogenagtig Forbindelse. Z.s Forsøg over Virkningen mellem Klorplatin og Vinaand førte til en Række Forbindelser, der vare uden nogen som helst Analogi paa den Tid, de fremkom (1830). De bleve derfor modtagne med Mistillid af Liebig, hvis Angreb Z. dog med nye Analyser tilbageviste som ganske uberettigede. Z.s Resultater bleve da ogsaa uden Forbehold godkjendte 1861 af de udmærkede tyske Kemikere Griess og Martius, men deres fulde Betydning blev dog først klar, da Prof. Alfonso Cossa i Turin 1891 opdagede en ny Række Platinammoniaksalte og S. M. Jørgensen 1900 paaviste den mærkeligste Analogi mellem disse og Z.s Forbindelser. Z. er den første, der gav den kvalitative Analyse af organiske Stoffer en systematisk Bearbejdelse, og det var paa Grundlag af Z.s Kollegier, at hans Elev C. T. Barfoed skrev sin enestaaende Bog om dette Æmne og med Pietet viede den til Mindet om Z.

Som Lærer var Z. stræng i sine Fordringer til Elevernes Nøjagtighed, Samvittighedsfuldhed, Orden og Flid, de samme Egenskaber, som i saa høj Grad prægede ham selv. Hans Forelæsninger have sikkert været tørre, men meget grundige. Han var en ypperlig Experimentator, og hans Forelæsningsforsøg mislykkedes aldrig. Baade i hans Lærebøger og i hans Afhandlinger mærker man, hvor lidt udviklet Sproget den Gang var til at udtrykke kemiske Begreber og Operationer, og det kan ikke nægtes, at hans Omhu for at faa alle Iagttagelser med gjør hans Afhandlinger tunge og langtfra morsomme. Men det maa erindres, hvor lidt udviklet hans Specialfag, den organiske Kemi, den Gang var, saa

Digitized by Google

at det ikke var let at skjelne mellem vigtigt og uvigtigt, og at de Love, som nu omfatte hele Rækker og Grupper af Forbindelser, den Gang næppe kunde anes af de faa og spredte, tilfældig opdagede Forbindelser, man kjendte. Og det maa tilføjes, at ualmindelig klare Glimt, der synes at høre en langt senere Tid til, ingenlunde ere sjældne i hans Bøger og i de enkelte Exemplarer af hans Kollegier, som endnu existere, ligesom at, hvor han ikke behandler kemiske Æmner, f. Ex. i Rejsedagbogen og i flere mindre Artikler, hans Stil er klar, hans Udtryk træffende og hans Sprog godt.

Z.s Helbred var skrøbeligt. Han led i høj Grad af Hypokondri, en Arv fra hans Moder og især fra hans Morfader. Fra 1835 begyndte en Række Sygdomsaar, hvori hans Forretninger til Dels maatte udføres af andre, og han døde allerede 12. Nov. 1847. — Han ægtede 24. Febr. 1842 Maren Martine Bjerring f. Brock (f. 1806 † 1857), en Datter af Christian B. ved Stempelkontoret og Ulrikke Marie f. Nielsen.

Selmer, Nekrol. Saml. I, 23. H. C. Ørsted, Vid. Selsk. Overs. 1848, S. 19. Fr. J. Meyer, Johannes Wiedewelt (Kbhvn. 1877) S. 257. Vid. Selsk. Overs. 1903, S. 47. *S. M. Jørgensen.*

Zelle, Mikkel, —1565, Borgmester. M. Z. eller, som han i Regelen kaldes, M. Skriver var vistnok fra Byen Celle; i hvert Fald tyder hans danske Sprog paa, at Plattysk var hans Modersmaal. Han forekommer 1544 som Borger i Kjøbenhavn, hvor han faa Aar efter blev Byfoged og o. 1558 Borgmester. Han var aabenbart en dygtig og energisk Mand, der drev en betydelig Handelsforretning. 1556 udvidedes den ved kongl. Tilladelse til at omfatte Færøerne, som han fik i Forlening, men snart igjen maatte opgive. Da han var bleven Borgmester, forlenedes han 1558 med Rosbæks Mølle ved Kjøbenhavn, men denne Forlening mistede han 1561, samtidig med at han afskedigedes som Borgmester. Den Unaade, hvori han var falden, ophørte dog snart: 1563 fik han Kongetienden af Gladsaxe Sogn i Forlening, s. A. sendtes han til Marstrand som en Slags Overtolder i Baahus Len, og 1564 overlodes Rosbæk Mølle ham paa ny (som Pant). 1564 førte han en lille Eskadre i Kattegat, og det følgende Aar synes han forgjæves at have forsøgt at bringe det belejrede Elfsborg Undsætning. Utilfreds med Forholdene ønskede han en Omvæltning ved fremmed Hjælp og traadte af den Grund i Forbindelse med den landflygtige Peder Oxe; men næppe var han i Sommeren 1565 vendt tilbage fra en

Digitized by Google

Rejse til Lybek, før han anholdtes i Kjøbenhavn. Papirer, som fandtes hos ham, og hans Brev til Peder Oxe, som Magistraten i Lybek synes at have faaet fat i og sendt til Kjøbenhavn, godtgjorde hans farlige Planer, og den danske Regering, som i denne Tid var i nervøs Uro over de Anslag, der efter dens Mening smeddedes imod den, lod ham henrette (25. Juli). Hans Ejendomme konfiskeredes, men 1567 fik hans Enke dog en Gaard tilbage, som han havde ejet i Marstrand.

Videnskab. Selsk. Skrifter, 5. R., hist. og phil. Afd. IV, 404 ff. 410. O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 178 f. Rørdam, Hist. Kildeskrifter, 2. R. I, 721 f. Lind, Fra Frederik II's Tid S. 271 f. *C. F. Bricka.*

Zepelin, Frantz Christian, 1716—90, Officer, Søn af Oberstlieutenant Volrath Diderich Z. († 1732) og Erdmuth Sophie f. v. Zauerzapff, blev født 7. Jan. 1716, Kornet i 2. jyske Rytterregiment 1734, Sekondlieutenant 1736, Kornet i Livgarden til Hest 1740, Lieutenant 1741, Major i Kavalleriet 1747, Premiermajor ved 3. søndenfjældske Dragonregiment 1750, Oberstlieutenant 1752, karakteriseret Oberst 1761. I Følge kongl. approberet Akkord mellem Z. og Oberst Johan Frederik Sehested overtog Z. Regimentet 1763, forflyttedes 1767, efter at 3. søndenfjældske Dragonregiment var ophævet, til Chef for 1. bergenhusiske Infanteriregiment, men da hans tidligere Dragonregiment atter var oprettet, fik han 1769 dette tilbage (det benævntes fra 1783 oplandske Dragonregiment). 1773 blev han Generalmajor, 1780 Ridder af Danebrog, 1782 Generallieutenant og 1787 1. Deputeret i det norske Generalitetskollegium, hvorefter han 1788 tog sin Afsked som Regimentschef og Aaret efter fra Militærtjenesten, hvor han dog til sin Død blev «staaende i Detaillen». Han døde i Christiania 30. Jan. 1790. Z., der omtales som en bestemt og energisk Mand, arbejdede særlig for en mere tidsmæssig Ordning af Øvelserne. Som Major og Oberstlieutenant samt fra 1769 tillige som Regimentschef førte Z. biri-vardalske Kompagni og boede da paa Gaarden Christianslund i Biri. Han blev 16. Dec. 1756 gift med Helene Marie Alstrup (f. 18. Marts 1712, † i Christiania 7. April 1789). Ægteskabet var barnløst, men Lieutenant ved oplandske Dragonregiment Ole «von» Christiansen fik efter Z.s Død Tilladelse til at bære hans Navn og nyde Rettigheder som hans Søn.

Personalhist. Tidsskr. 4. R. I, 283. J. Gulowsen, Fra Dragontiden S. 150 ff.
C. O. Munthe.

Digitized by Google

Zepelin, Hartvig Ditlev, 1769—1841, Officer. Han var Søn af afskediget hannoveransk Kapitajn Melchior Johan Christoffer v. Z. (f. 1731, † 10. Okt. 1782) og Frederikke Charlotte f. v. Walsleben (f. 14. Jan. 1737 † 1802) og blev døbt i Güstrow i Meklenborg 24. Sept. 1769. Sin militære Uddannelse fik han i holstenske Infanteriregiment, hvor han indtraadte 1784 som Frikorporal. Kronprinsen (Frederik VI) blev gjort opmærksom paa den unge, flinke Soldat og forsatte Z. 1788 som Fændrik til Livgarden til Fods, i hvilken Afdeling han nu forblev i over et halvt Aarhundrede. Han blev Sekondlieutenant 1789, Premierlieutenant 1794, Stabskapitajn 1801, Kompagnichef 1803. Som saadan fik han under Kjøbenhavns Belejring 1807 Kommandoen over Gardens Jægere og tillige over samtlige Regimentsjægere, og med dem deltog han med megen Hæder i Udfaldene den 20., 25., 26. og 31. Avg. Han blev Major 1809, Kammerherre 1810, Oberstlieutenant 1818, Oberst 1826, Kommandør for Livgarden til Fods samt Kommandør af Danebrog 1828, Ceremonimester ved det kongl. Ordenskapitel 1836, Generalmajor 1840, Storkors af Danebrog 1841. Han døde 23. Avg. 1841 og er begravet ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn. Fra 1823 til 1835 var han Ejer af Eskemosegaard. Han var gift med Annette Cathinca Bong (f. 1797 i Finland, † 23. April 1853). — Hans Søn *Adolf Frederik v. Z.* (f. 24. Maj 1816, † 9. Juli 1892 som Oberst og Kammerherre) blev 1878 naturaliseret som dansk Adelsmand.

Personalhist. Tidsskr. 4. R. I, 280. *Joh. Lesser.*

Zernichow, s. Czernichow (IV, 123).

Zetlitz, Jens, 1761—1821, Præst, Digter, fødtes 26. Jan. 1761 i Stavanger af Forældrene, Regimentsfeltskær Sigismundus Z. og Mette Christine f. Magnus. Faderen døde, da Sønnen laa i Vuggen, og Moderen, der som Enke ægtede Apotheker Andreas Bosse, døde, da han var 11 Aar gammel. Stedfaderen var god mod ham og føjede hans Lyst til at studere. 1775 kom han i Bergens Latinskole, havde som andre fattige Skoledisciple Kostdage, bl. a. hos J. N. Brun (III, 145), der snart kom efter hans digteriske Anlæg, fattede Interesse for ham, blev hans faderlige Ven for bestandig og fik stor Indflydelse paa hans Udvikling og hans Syn paa Livet og hvad den bevægede Tid førte med sig. 1780 blev han Student og havde allerede da optraadt som Poet. Han maatte strax efter

Digitized by Google

Examen philos. vende tilbage til Norge og var Huslærer paa forskjellige Steder til 1788, da han ved Agent Gabriel Kiellands Godhed blev sat i Stand til atter at rejse til Kjøbenhavn, hvor han tog Attestats 1789. 1790 blev han personel Kapellan i Ly paa Jæderen hos Sognepræst Jens Bull. Han blev i denne Stilling til 1801, da han blev Sognepræst til Vigedal, hvorfra han 1811 forflyttedes til Kvitesejd, hvor han døde 14. Jan. 1821.

Det skyldes vel ikke mindst J. N. Brun, at Z. tidlig var at finde mellem de mest udprægede norske Patrioter, om han end aldrig sluttede sig til de politiske Opponenter eller paa anden Maade lagde nogen tjendtlig Stemning mod den danske Konge og Regeringen for Dagen. Da han anden Gang var i Kjøbenhavn, søgte han med Jonas Rein og nogle andre at gjenoplive norske Selskabs Traditioner, og skulde nogen Digter her have Betingelserne, saa maatte det være Z., denne «Glædens Sanger» med de harmløse Viser, der have haft saa vanskeligt for at dø. Han var en ægte lyrisk Natur, saa Livet fra den lyse Side, glædede sig over Tilværelsen og sang sin Glæde ud. Om hans nationale Sange er der sagt, at de manglede J. N. Bruns Kraft og Claus Frimanns folkelige Tone, men han var dog beslægtet med dem begge, og med disse, Edvard Storm o. a. har han været med at fremkalde det Billede af den norske Odelsbonde, der skulde faa en langt større Betydning, end han og de anede. Det var som Kongens trofaste Mand, Z. priste den norske Bonde, og i Konservatisme og Fjendskab mod Revolutionstidens Ideer gav han J. N. Brun intet efter. De sidste 30 Aar af sit Liv tilbragte han paa Landet, blev her helt og holden Bondens Ven og med Claus Frimann en Almuens Sanger. Forskjellen mellem dem er dog betydelig, og Z. taler i sine «Sange for den norske Bondestand» (1795) mere som Præst og Moralist end som Digter, og man maa vel i det hele sige om ham, at hans Poesi er svag, naar han kommer uden for den muntre Visedigtning. Han har leveret adskilligt i den beskrivende Digtart, nogle Salmer i evangelisk-kristelig Salmebog og et Par — meget uheldige — satiriske Stykker.

I de 20 Aar Z. var Præst paa Stavangerkanten, havde han rig Anledning til Deltagelse i det højere Selskabsliv i sin Fødeby, da han var besvogret med dens mægtigste Familie, Kielland. Selskabslivet var her rigt paa materielle Nydelser, og Z. var altid færdig med sine Lejlighedssange, som man satte stor Pris paa. At den megen Selskabelighed kunde sætte sine Mærker paa en

Digitized by Google

glad Sjæl, som Z. var, og bidrage sit til den Elendighed, hvori hans sidste Aar gik hen, er forstaaeligt. Som Præst var han paavirket af Tidens rationalistiske Aand, om han end ikke kunde siges ganske at have brudt med det gamle. Det Seminarium, hvortil hans Formand Niels Windfeld (se ovfr. S. 22) havde lagt Grunden, kunde ikke under Z. komme til nogen Trivsel, men dette var heller ikke at vente under Krigen og den trykkende Pengemangel. Z. var gift 1. (10. Sept. 1791) med Maren Elisabeth Bull (døbt 11. Sept. 1761, † 20. Jan. 1801), Datter af Sognepræst til Ly Jens B. (f. 1718 † 1804) og Alexiana Christina f. Smith (f. 1737 † 1762); 2. (21. Marts 1802) med Christiane Sophie Fasting v. Krogh (f. i Vigedal 9. Febr. 1780, † 11. Febr. 1867), Datter af Generalmajor Søren de Fine v. K. († 1795) og hans 2. Hustru, Catharina Nikolava f. Frørup.

Jæger, Illustr. norsk Litteraturhist. I, 573 ff. Schwanenflügel, P. A. Heiberg S. 370 ff. Brandt og Fenger, Den danske Salmedigtning II, 384. Sars, Udsigt over den norske Historie IV, 268. *D. Thrap.*

Zeuthen, Christian Frederik Baron, 1794—1850, Godsejer, blev født 14. Dec. 1794 i Kjøbenhavn og var Søn af nedennævnte P. C. Z. Han blev 1811 Student (privat dimitteret) og 1815 juridisk Kandidat, blev 1817 Attaché i Wien og 1823 Legationssekretær i Stockholm, hvor han 1827—28 var Chargé d'affaires. 1828 kjøbte han sine Fædregaarde Tølløse, Søgaard og Sonnerupgaard og fik dem 1843 oprettede til Baroniet Zeuthen; han blev 1830 Hofjægermester og 1845 Kammerherre. Han var 1837—41 og paa ny 1844—49 Repræsentant i Nationalbanken, 1845—48 Medlem af Holbæk Amtsraad og var 1850 Medstifter af Kreditkassen til Selvejendoms Fremme. Han valgtes 1840 og paa ny 1847 af de sjællandske Sædegaardsejere til Stænderdeputeret og gav Møde i Roskilde i alle fire Samlinger 1842—48; han hørte til den konservative Side. 1848 blev han kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor han ligeledes hørte til yderste Højre. Z. udtalte sig for et arveligt Landsting og mod Bestemmelsen om, at Len og Stamhuse skulde overgaa til fri Ejendom; ogsaa fandt han det forkasteligt, at Statsstyrelsen skulde støtte sig til Folkets store Masse. Han stemte imod Grundloven og afgav derefter Indsigelse imod dens Indførelse. Han døde 12. Nov. 1850. — Z. havde 28. Okt. 1829 ægtet Sophie Hedevig f. Grevinde Schulin (f. 26. Juni 1810 † 16. Okt. 1866), Datter af Sigismund Ludvig Greve S. (f. 1777 † 1836) og

Digitized by Google

Louise Elisabeth Brown (f. 1785 † 1851). Ægteskabet var barnløst, og derfor gik Baroniet over til hendes Broder Chr. Fred. Schúlin (f. 1822 † 1873). Z.s Søster Vilhelmine Frederikke Z. (f. 21. Okt. 1798 † 17. Marts 1859) ægtede 1827 Professor C. Flor (V, 212).

Barfod, Dansk Rigsdagskal. *Emil Elberling.*

Zeuthen, Christian Olavius, 1812—90, Arkitektur- og Landskabsmaler, var Søn af Skytte Peter Laurentius Z. (f. 1783 † 1839) og Caroline Marie f. Roed (f. 1792 † 1862) og født i Kastrup paa Amager 10. Sept. 1812. Han kom efter sin Konfirmation i Tømmerlære og begyndte samtidig at tegne paa Akademiet og under Hetsch for at søge Uddannelse som Arkitekt; senere bestemte han sig dog for Malerkunsten og udstillede i 1837 sit første Maleri, «Esrom Kloster», solgt for 20 Rdl. til Kunstforeningen, der ogsaa senere erhvervede adskillige Arbejder af ham: «Esbønderup Kirke», «Det indre af Sorø Kirke», «Parti af det udvendige af Lund Domkirkes Kor», «Mariakirken i Lybek» o. fl. Til den kongl. Malerisamling solgte han 1838 «Det indre af Trinitatis Kirke» og 1846 «Sidegang i Domkirken i Lund». I 1850 interesserede han ved et Par Billeder af Fredericia efter Bombardementet; af hans Landskaber kunne nævnes «Parti af Odense Aa», 1853, og «Parti af Møens Klint, Formiddag», 1877; et enkelt af hans Gadepartier, «Den gamle Toldbod», 1879, har Betydning ved sit Æmne. Z. hævede sig som selvstændig Kunstner ikke til noget højt Standpunkt; det værdifuldeste Arbejde, han har udrettet, er Restavreringen af overkalkede Vægmalerier i Roskilde og Aarhus Domkirker samt i Skibby Kirke. Han døde ugift i Kjøbenhavn 23. Juni 1890.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Zeuthen, Frederik, f. 1837, Præst, er Søn af nedennævnte F. L. B. Z. og Broder til H. G. Z. Han er født i Grimstrup 2. Jan. 1837, dimitteredes fra Sorø 1857 og tog theologisk Attestats 1862. Efter en kort Tid at have været Huslærer deltog han i Krigen 1864, hvor han blev Underkorporal. Efter sin Hjemkomst blev han Alumnus paa Borchs Kollegium og 1865 personel Kapellan i Udby-Ørslev. I 1872 udnævntes han til Sognepræst for Everdrup, 1885 til Stiftsprovst, Provst og Sognepræst ved Domkirken i Viborg, i hvilken Stilling han virkede til 1890, da han blev Sognepræst ved Michaelis Kirke i Fredericia. I 1900 udnævntes han til Provst for Elbo m. fl. Herreder. Han har fra 1879 været et virksomt

Digitized by Google

Medlem af Bestyrelsen for «kirkelig Forening for indre Mission i Danmark», hvis Formand han blev efter Vilhelm Becks Død 1901. Foruden en Række Prædikener, navnlig trykte i «Den indre Missions Tidende», har han udgivet en Del religionsfilosofiske Afhandlinger og Skrifter, af hvilke de betydningsfuldeste ere «Om Muligheden af en kristelig Filosofi» (Ugeblad for den danske Folkekirke 1865), «Om Underet» (1877), «Gjælder Moseloven for de kristne?» (Theol. Tidsskrift 1879), «Om Friheden» og om «den religiøse Betydning af Livet i Ideerne» (Theol. Tidsskrift, Ny Række, 3. B.). — Z. ægtede 13. Okt. 1868 Rasmine Frederikke Bagger (f. 29. Marts 1840), Datter af Sognepræst F. V. B. og Sophie Charlotte f. Birch.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 110. *R. Volf.*

Zeuthen, Frederik Ludvig Bang, 1805—74, Præst, var en Søn af Konsistorialraad og Sognepræst Frederik Bagger Z. (f. 1767 † 1851) og Maria Magdalene f. Steffens (f. 1778 † 1850). Paa fædrene Side tilhørte han en af Landets ældste Præsteslægter, der stammer fra Søften i Aarhus Stift; hans Moder var Filosoffen Henrik Steffens' yngste Søster. Z. blev født i Skamby paa Fyn 4. Avg. 1805 og kom i Odense Skole, fra hvilken han blev dimitteret 1822. 1826 blev han theologisk Kandidat og derpaa Huslærer i Vonsild hos den af Herrnhutismen paavirkede Præst S. Chr. Salling (XIV, 574). Der følte han sig meget ensom; han og Pastor Salling forstod ikke hinanden, og Bønderne betragtede den af Filosofien stærkt optagne Huslærer som en «Vildmand». Efter et Aars Forløb forlod Z. Vonsild og aflagde et Besøg hos sin Morbroder, H. Steffens, der den Gang var Professor i Breslau. Undervejs hospiterede han i Berlin hos Schleiermacher og Neander, Hegel og Marheineke, og under sit to Maaneders Ophold i Breslau fortsatte han de filosofiske og theologiske Studier. Efter Hjemkomsten til Hovedstaden havde han Bolig først paa Elers', siden paa Borchs Kollegium, og han delte sin Tid mellem Studier og Undervisning. Mynster havde stor Indflydelse paa ham, mere dog ved det, han var, end ved det, han sagde, og ogsaa Grundtvig lærte den unge Kandidat at kjende. Men de to vare saa forskjellige, at det, der stodte bort, var langt stærkere end det, der drog til.

I Litteraturen debuterede Z. med en filosofisk Disputats for Borchs Kollegium og med et lille Skrift om Filosofien og dens Dyrkelse (1831), i hvilket han bekæmpede den herskende Tvivl

Digitized by Google

om Filosofiens Gyldighed. Poul Møller betegnede i en Anmeldelse dette Skrift som «en Røst i rette Tid», men gjorde tillige forskjellige Indvendinger, som Z. tog ham meget unaadig op. 1832 vandt Z. Magistergraden for en Disputats «De notione modestiæ, imprimis philosophicæ»; ved det offentlige Forsvar var Martensen hans Respondens.

Efter Disputatsen foretog den unge Magister (April 1833—Avg. 1834) med offentlig Understøttelse en videnskabelig Rejse til Tyskland og Italien. Rejsens Midtpunkt og Glanspunkt var München, hvor Schelling den Gang, som baiersk Geheimeraad og Præsident for Videnskabernes Selskab, havde rejst sin Lærestol. Hverken Sibbern, Steffens eller Schleiermacher havde helt kunnet tilfredsstille Z.s filosofiske Trang; men hos Schelling fandt han, hvad han søgte. Allerede paa Afstand var han bleven begejstret for den tyske Tænkers videnskabelige Monoteisme; da han hørte Schellings Forelæsninger og paa Spadsereture blev indviet i den «Aabenbaringsfilosofi», der da var i Frembrud, voxede Begejstringen, og han blev knyttet til den Schellingske Filosofi med et Baand, der aldrig brast. Da Schellings posthume Skrifter udkom, kastede han sig over disse «med sin Ungdoms hele Kjærlighed». 1860 udgav han «Filosofiske Afhandlinger til Orientering i den Schellingske Verdensbetragtning», og de «Udvalgte theologiske og filosofiske Afhandlinger», som hans Sønner udgav efter hans Død røbe ogsaa paa flere Punkter Paavirkning fra Schelling.

Efter at være vendt tilbage til Fædrelandet boede Z. først en Tid paa Borchs Kollegium, men 1835 blev han kaldet til Sognepræst for Grimstrup og Aarre i Ribe Stift. 30. Sept. s. A. ægtede han Magdalene Hedevig Johanne Laub (f. 28. Jan. 1814 † 19. Avg. 1881), en Datter af Sognepræst Hieronymus L. i Frørup og en Søster til Z.s nære Ven, den senere Biskop i Viborg, O. H. L. (X, 126 f.). 1842 blev Z. forflyttet til Sjælland som Sognepræst for Tømmerup; 1849 blev han Præst i Sorø, 1860 Sognepræst for Fredericias Michaelis Menighed og Landsognet Erritsø. I Fredericia døde han 30. Sept. 1874.

Fra sin jyske Præstegaard udsendte Z., som skriftlig Fortsættelse af en mundtlig Forhandling, et «Sendebrev (især angaaende «det apostolske Symbolum») til Dr. P. C. Kierkegaard» (1840), og dermed indledede han en lang Kamp imod den grundtvigske Kristendomsopfattelse. Kierkegaard svarede med «Oplysninger og Bemærkninger til Forsvar for Læren om Kirkeordet og dens Ven-

Digitized by Google

ner» (oprindelig i «Nord. Tidsskr. for kr. Theol.» II; nu ogsaa i P. C. K.s «Samlede Skrifter» I, 356 ff., hvor tillige andre af K.s Indlæg mod Z. ere optrykte), og da Z. var bleven Præst paa Sjælland og Kierkegaard var kommen til Pedersborg ved Sorø, blev Roskilde Konvent en Kampplads, paa hvilken de to Modstandere ofte brød en Lanse. Navnlig Aaret 1847 var i saa Henseende betydningsfuldt (jvfr. Z.s «Om Roskilde Konvent i Aaret 1847») og Z. var lige saa trofast i Kampen mod Grundtvigianismen som i Kjærligheden til den Schellingske Filosofi. 1858 samlede han i det udførlige Skrift «Om den saakaldte «kirkelige Anskuelse»» en Række ældre Indlæg i Striden, der ved Siden af Polemikken indeholdt en «partiel Anerkjendelse», men dog saaledes, at det polemiske afgjort havde Overvægten over det anerkjendende. Kort før sin Død kom han endnu en Gang ind paa Mellemværendet med Grundtvigianismen i et Sendebrev til Fr. Barfod (I, 530 f.) «Nogle Ord om Trosbekjendelsen og Daaben» (1873).

Ogsaa Søren Kierkegaards Optræden æggede ham til Modsigelse, men i sine «Polemiske Blade mod Dr. S. K.» (I—III, 1855) naaede han ikke videre end til det polemiske, skjønt han senere fremhævede, at han ogsaa her — naar der havde været Tale om andet end «Øjeblikket» — vilde have kunnet gjøre Brug af den partielle Anerkjendelse. 1858 udgav han en lille «Lærebog i Kristendom» (2. Opl. 1859), og 1860 gav han ved nogle Udtalelser om Konfirmationen Stødet til en Drøftelse af denne kirkelige Handling. Han vilde have Overhøringen henlagt til en anden Dag end selve Konfirmationsdagen og Bekræftelsen af Daabspagten knyttet til det første Skriftemaal. Disse Krav kaldte hans Svoger, Biskop Laub, frem til Modsigelse, og Laubs Kritik gav Z. Lejlighed til at skrive «Endnu et Ord i Anledning af Konfirmationen» (1860). Som Præst i Fredericia, den gamle religiøse Fristad, følte Z. sig opfordret til at belyse den romersk-katholske Propaganda i Skriftet «Om Romerkirken. Nogle Oplysninger og Betragtninger» (1863), paa hvilket den romersk-katholske Præst Coppenrath (1865) svarede. Fejden blev afbrudt ved Krigen, under hvilken Z., i Belejringens Dage, holdt en Paaskeprædiken, som han udgav med en Indledning og en kort politisk Betragtning (1864). Men ogsaa senere fandt Z. sig foranlediget til i den stedlige Presse at belyse Faren fra Romerkirken. I sin sidste Levetid blev han indviklet i den filosofiske Fejde med Prof. Rasmus Nielsen om Forholdet mellem Tro og Viden («Sendebrev om Tro og Viden»; «Andet Sendebrev»

Digitized by Google

1866; «Mit tredje Indlæg i Forhandlingen om Tro og Viden» 1867), og han nedskrev da sine Livserindringer («Mine første 25 Aar. 1805—1830» 1866; «Et Par Aar af mit Liv» 1869; «Min Udenlandsrejse i Aarene 1833—1834» 1875).

Erslew, Forf. Lex. Fr. Hammerich, Et Levnetsløb (1882) S. 153 f. L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1817—1854 (1883) S. 185 f. F. L. Mynster og G. Schepelern, Biskop Otto Laubs Levnet (1887) II, 2. 18 f. *Fr. Nielsen.*

Zeuthen, Hieronymus Georg, f. 1839, Mathematiker. Z. er født 15. Febr. 1839 i Grimstrup ved Varde og Søn af ovennævnte Præst F. L. B. Z. Sin første Undervisning fik Z. i Hjemmet, hvis Religiøsitet gav ham sit Præg for hele Livet. Senere, da Faderen blev Præst i Sorø, kom han i 1849 ind i den lærde Skole der. Allerede i Skoletiden havde Mathematikken tiltrukket sig hans Interesse; herved har det maaske ikke været uden Betydning, at han kunde dele denne Interesse med en Skolekammerat, den senere Professor i Mathematik, Julius Petersen. I 1857 blev Z. dimitteret fra Sorø, og Aaret efter underkastede han sig den filosofiske Prøve. Strax efter Studenterexamen havde han valgt Mathematikken til Studiefag. Paa den polytekniske Læreanstalt lærte han hos Kolling den højere Mathematiks Elementer efter Ramus' Lærebøger, ved Universitetet fulgte han Jürgensens og Steens Forelæsninger, og ved Siden heraf studerede han den ny Litteratur paa Geometriens Omraade, især Chasles' og Salmons Arbejder. I 1862 tog Z. Magisterkonferens, og Aaret efter satte et Rejsestipendium ham i Stand til at rejse til Paris og fortsætte sine Studier hos Chasles selv. Den personlige Berøring med denne fremragende Videnskabsmand har i flere Retninger sat Spor i Z.s videnskabelige Produktion. Da Krigen med Tyskland udbrød, vendte Z. i April 1864 hjem for at aftjene sin Værnepligt som Officersaspirant i Artilleriet. Krigen endte dog, før Uddannelsen var færdig. Rejsen til Paris og Krigen havde afbrudt Z.s Undervisningsvirksomhed, og da der hengik nogen Tid, inden der atter bød sig Lejlighed til at gjenoptage denne, fik han Ro til med Kraft at fremme de Undersøgelser vedrørende Systemer af Keglesnit, som han under Paavirkning af Chasles allerede havde paabegyndt i Paris. Resultaterne samlede han i en Doktordisputats, som han forsvarede i Slutningen af 1865.

Allerede i Studietiden havde Z. publiceret forskjellige mindre Undersøgelser i «Mathematisk Tidsskrift», der var begyndt at ud-

Digitized by Google

komme i 1859. Nu fulgte i Aarenes Løb en rig videnskabelig Produktion, dels i Form af Afhandlinger spredte i inden- og udenlandske Tidsskrifter, dels i Form af større Værker. Hele denne Produktion gaar vel i højst forskjellige Retninger inden for Mathematikken, men man kan dog skjelne mellem to Hovedretninger, karakteriserede ved Ordene: Antalgeometri og Mathematikkens Historie. For begges Vedkommende kan man spore Paavirkningen fra Chasles, en af Grundlæggerne af den antalgeometriske Methode og Forfatteren til «Aperçu historique». Disputatsen var det første af de antalgeometriske Arbejder; de fleste andre af disse ere fremkomne i den første Halvdel af den Tid, der siden er forløbet, medens de historiske hovedsagelig tilhøre den sidste Periode.

Ved sine antalgeometriske Undersøgelser har Z. paa den ene Side givet et meget væsentligt Bidrag til Udarbejdelsen af Antalgeometriens Methode, til Udformningen af de forskjellige Korrespondanceprincipper osv.; paa den anden Side har han benyttet det udformede mathematiske Instrument til omfattende Undersøgelser af det Stof, der lader sig behandle med det. Ved Stofvalget gør der sig her en ejendommelig æsthetisk Sans gjældende, i det de antalgeometriske Methoder med Forkjærlighed anvendes paa saadanne Omraader, hvor de fremkomne Antal blive smaa; dette er Aarsagen til de fundne Resultaters geometriske Interesse og deres Elegance. Som en af de smukkeste af disse Afhandlinger kan nævnes den om Fjerdegradskurvernes Udseende; man vil i Poggendorffs Biographisch-litterarisches Wörterbuch finde en fuldstændig Fortegnelse over Z.s Arbejder. En samlet, systematisk Fremstilling af Antalgeometrien har Z. endnu kun leveret mundtlig, i Forelæsninger; men en Bog derom er stillet i Udsigt i Forbindelse med Z.s Artikel «Abzählende Methoden» i «Encyklopädie der mathematischen Wissenschaften». Maalet for Z.s Studier af Mathematikkens Historie har, udtrykt i faa Ord, været at faa et Overblik over de mathematiske Hovedtankers Udviklingshistorie. For med rette at kunne vurdere de Methoder, hver Tid har anvendt, er det da nødvendigt taalmodig at arbejde sig ind i Datidens Viden, Tænke- og Udtryksmaade. Medens Z., hvad det filologiske, biografiske og bibliografiske angaar, støtter sig til andre Forskere, viser han en ubetinget Originalitet, hvad den mathematiske Vurdering af de forskjellige Tiders Frembringelser angaar. Det første større historiske Arbejde var «Keglesnitslæren i Oldtiden» (1885). I 1893 udkom 1. Del af «Forelæsninger over

Digitized by Google

Mathematikkens Historie», omhandlende Oldtiden og Middelalderen, medens 2. Del, der udkom 1903, behandler det 16. og 17. Aarhundrede.

Z. kan ikke alene se tilbage paa en rig videnskabelig Produktion, men ogsaa paa en omfattende Virksomhed som Universitetslærer. Før 1871 var der ved Kjøbenhavns Universitet to «Professores matheseos», som delte Mathematikken og Astronomien imellem sig. Studiet af Mathematikken havde siden Oprettelsen af den polytekniske Læreanstalt 1829 og den militære Højskole 1830 taget et saadant Opsving her hjemme, og den mathematiske Videnskab var i Omfang voxet saa stærkt, at Oprettelsen af en ny Lærerpost i Mathematik ved Universitetet var blevet meget ønskelig. Paa Prof. Steens varme Anbefaling blev Z. 1871 udnævnt til Docent; 1886 udnævntes han til ordinær Professor. Siden 1885 har han desuden paa den polytekniske Læreanstalt foredraget det almindelige Kursus i den højere Mathematik. Paa forskjellig Maade har Z. været virksom i Universitetets Administration, f. Ex. som Medlem af Konsistorium og Inspector quæsturæ; han var Universitetets Rektor for Aaret 1895—96. Ogsaa paa mange andre Omraader har han sat Spor. Saaledes kan det nævnes, at han i Aarene 1871—89 var Redaktør af «Tidsskrift for Mathematik». I det kirkelige Liv har Z. paa forskjellig Maade taget virksom Del; han havde saaledes i en Aarrække Sæde i Bestyrelsen for dansk Missionsselskab og for St. Jakobs Menighedssamfund. Han er Formand i Studenterhjemmets Tilsynsraad og Medlem af det kjøbenhavnske Kirkefonds Bestyrelse.

Z. har i alle Kredse, som han er kommet i Berøring med, vundet almindelig Højagtelse ved sin varmtfølende og rettænkende Personlighed. Hans videnskabelige Virksomhed har fundet stor Anerkjendelse baade her hjemme og udenlands. I 1872 blev han valgt til Medlem af Videnskabernes Selskab; fra 1878 har han været dets virksomme og højt skattede Sekretær, og siden 1901 er han det ene Medlem af dets Udvalg for den internationale Association af Akademier. Mere talende end nogen anden Udmærkelse var det, da det franske Akademi 1900 efter Lies Død valgte ham til korresponderende Medlem. 1898 blev han Kommandør af Danebrog af 2. Grad. — Z. ægtede 1. (18. Dec. 1867) Julie Henriette Jespersen (f. 4. Avg. 1846 † 16. Juli 1876), Datter af Stiftsfysikus i Aarhus Jacob Wilhelm J. (f. 25. Juli 1805 † 27. Juli 1860), 2. (20. Avg. 1879) Louise Marie Christine Jespersen (f. 15. April 1842 † 8. Febr.

Digitized by Google

1886), Søster til den foregaaende, og 3. (8. Nov. 1887) Sophie Christine Frederikke Lawaetz (f. 13. Dec. 1860), Datter af Forpagter Friderich August L. († 1872).

Indbydelsesskrift til Reformationsfesten 1866. Poggendorff, Biographisch-litterariches Handwörterbuch. *Poul Heegaard.*

Zeuthen, Jens Lauridsen, 1573—1628, Præst, var Søn af Præsten Laurids Sørensen i Søften (Seuften) og Foldby i Aarhus Stift. Han gik i Aarhus Latinskole, hvor han fik sit latinske Tilnavn «Zeuthennius» efter sin Hjemstavn. Han blev Student o. 1593, lod sig 1598 indskrive ved Universitetet i Rostock og studerede 1599—1600 i Wittenberg, hvor han tog Magistergraden. 1602 blev han Rektor ved Aarhus Skole og 1603 Huspræst paa Rosenholm hos den lærde Holg. Rosenkrantz. 1614 var han en af Protokolførerne paa Mødet i Kolding og Oplæser af Præsten Kocks Indlæg imod Biskop H. P. Resen (XIV, 2). 1617 blev han Præst ved St. Knuds Kirke i Odense og 1618 tillige Præst for Albani Menighed. Han døde 9. Febr. 1628. Han ægtede 1. (o. 1604) Sidsel Rasmusdatter († 1606), 2. en Abel, ved hvem han blev Stamfader til den bekjendte Slægt Zeuthen. Foruden en latinsk Afskedstale i Wittenberg 1600 har han udgivet 5 Ligprædikener over Rosenkrantzer og en Forklaring over Davids 23. Salme.

Bloch, Fyenske Geistligheds Hist. I, 626 ff. H. P. Mumme, St. Knuds Kirke i Odense S. 314 f. J. O. Andersen, Holg. Rosenkrantz. *S. M. Gjellerup.*

Zeuthen, Peter Christian, 1755—1823, Godsejer, var født i Kjøbenhavn 1755 (døbt 3. Maj); Faderen Peter Laurentius Z. (f. 1711 † 1776) var Bogholder ved den civile og adskillige Stænders Enkekasse, Moderen var Marie Margrete Gertsen (f. 1715 † 1778). Z. blev 1771 Student fra Frederiksborg Skole, tog 1774 latinsk juridisk Embedsexamen, hvorpaa han en Tid var Sekretær hos Amtmand i Flensborg Grev Gregers Christian Haxthausen. Ved Faderens Død vendte han tilbage til Kjøbenhavn og fik nogen Tid efter dennes Embede, medens han samtidig, 1782—89, beklædte Stillingen som Assessor i Hof- og Stadsretten. 1788 udnævntes han til Medlem af den 1786 for Landvæsenets Fremme nedsatte store Landvæsenskommission, i hvilken han til 1797 tillige fungerede som Sekretær; de af ham i denne Egenskab til Kongen udarbejdede Indstillinger udmærke sig baade fra Indholdets og Formens Side og vidne fordelagtig om hans skarpe Forstand og gode

Digitized by Google

Evner. 1793 kjøbte han Herregaardene Tølløse, Søgaard og Sonnerup, paa hvis Forbedring han anvendte betydelige Summer; ved Nationalbankens Oprettelse blev han Formand for dennes Repræsentantskab og var 1806—12 Præsident i Landhusholdningsselskabet og Medlem af dets anden Agerdyrkningskommission (1805—20), for hvilken han i flere Aar var Formand. Z., der 1815 var bleven Etatsraad, døde i Kjøbenhavn 23. Dec. 1823. 30. Maj 1783 havde han ægtet Christine Vilhelmine Marie Bornemann (f. 22. Juli 1764, † paa Tølløse 11. Nov. 1802), Datter af Generalavditør Konferensraad Vilhelm B.

Bergsøe, Grev C. D. F. Reventlows Virksomhed I. Erslew, Forf. Lex. Dagen 1823, Nr. 307. Thaarup, Fædrenel. Nekrol. S. 250. *C. E. A. Schøller.*

Zeyer, Franz Peter, 1742—1828, Violinist, fødtes 1742 i Byen Steinbach i Baden og kom, efter at have uddannet sig til betydelig Violinist, til Hamborg, hvorfra han i 1771 af Grev Brandt som Leder af Kapellets Anliggender kaldtes til Kjøbenhavn. Han ansattes i Kapellet som Fører for anden Violin. Aarene efter 1772, da Dronning Juliane Marie havde Hovedindflydelsen, vare hans Glansperiode. Han fungerede ofte som Koncertmester og var i nogle Aar den eneste Solospiller ved Hoffet. I det musikalske Akademi var Z. Koncertmester og Solospiller; han tog virksom Del i Klubbernes musikalske Liv og dirigerede saaledes i Dreyers Klub. Man kunde godt lide ham, men Dansk faldt ham meget besværlig, hvorfor man i en Klub, hvor man gav Embeder bort, udnævnte ham til dansk Hofprædikant. Hans Liv blev meget langt, men hans Kunst holdt ikke nær saa længe ud. Z. døde 9. Avg. 1828, 86 Aar gl., uden at være afskediget og havde da i henved tredive Aar kun gjort liden eller ingen Tjeneste. Han var gift 1. med Maria Theresia Tampier (Katholik), der fødte ham flere Børn, og 2. med Cathrine Ingeborg f. Frantzen († 30. Nov. 1811).

Musikforeningens Festskrift. *C. Thrane.*

Ziegenbalg, Bartholomæus, 1683—1719, Grundlægger af den evangeliske Mission i Indien, blev født 24. Juni 1683 i Pulsnitz i Over-Lausitz, hvor Faderen, der bar de samme Navne, drev en lille Handel. Han mistede tidlig begge Forældre, og Omsorgen for hans Opdragelse ledes af hans ældste Søster. Efter at have besøgt Gymnasiet i Gørlitz studerede han Theologi ved Universi-

Digitized by Google

tetet i Halle, hvor Professor A. H. Francke fik stor Indflydelse paa ham. Da Kong Frederik IV 1705 besluttede at sende Missionærer til Danmarks Besiddelser i Indien og forgjæves havde søgt unge danske Mænd, skete gjennem Hofpræst F. J. Lütkens (X, 558) Henvendelse til Francke om at udpege 2 Mænd, som vare villige til at gaa til Hedningerne. Valget traf Z. og hans Ven, Heinrich Plütschau fra Meklenborg. I Okt. 1705 kom de til Kjøbenhavn og bleve ordinerede af Biskop Bornemann. 29. Nov. s. A. sejlede de afsted, og efter en meget stormfuld Rejse naaede de Trankebar 9. Juli 1706. Z. modtoges med stor Uvilje af Embedsmændene; men uden at tabe Modet gav han sig til ivrig at studere det tamuliske Sprog, i hvilket han udarbejdede en Grammatik og en Ordbog. I Maj 1707 kunde han begynde at prædike paa tamulisk, og s. A. fuldendte han en Oversættelse af Luthers Katekisme i de indfødtes Sprog. Med store Vanskeligheder forberedte han Opførelsen af en egen Kirke for de døbte Hedninger; hans Bestræbelser kronedes dog saaledes, at «Jerusalemskirken» kunde indvies allerede i Avg. 1707, og nu arbejdede han videre paa Oprettelsen af Skoler. Han fik ogsaa det ny Testamente oversat og bearbejdede nogle Salmer. Fra England og Tyskland fik han Trykkeri og tamuliske Typer og udarbejdede flere Skrifter i Landets Sprog. Derhos udfoldede Z. en stor praktisk Virksomhed i de forskjelligste Retninger, stadig under Brydninger og Kampe med de danske Embedsmænd, som vare aldeles uden Forstaaelse af Missionens Sag. Understøttelsen fra Hjemmet kneb det ogsaa med, og en større Pengeforsendelse gik tabt. Kommandanten J. S. Hassius (senere adlet Lilienpalm, X, 290) brugte endogsaa Haandgribeligheder mod ham og lod ham uden Proces eller Dom fængsle (Nov. 1708—Maj 1709), hvorved selvfølgelig ogsaa alle Menighedsforhold led meget. For at forsøge at overvinde Modstanden i Hjemmet mod Missionen rejste Z. til Evropa 1714, fik Foretræde hos Frederik IV, da Kongen i Anledning af den nordiske Krig laa for Stralsund, og modtog store Gunstbevisninger af ham; der fra drog han til Halle, hvor han giftede sig med sin tidligere Elev, Maria Dorothea Salzmann, hvis Fader var Regeringssekretær i Merseburg, og blev af den danske Konge udnævnt til Provst ved den trankebarske Mission; han kom end videre til England, hvor der vistes ham stor Udmærkelse og skjænkedes ham betydelige Gaver til Missionen. I Avg. 1716 var Z. atter i Trankebar, og hans gamle Modstander Hassius blev kaldt hjem.

Digitized by Google

En ny og større Kirke opførtes, men Bestyrelsen for det 1714 oprettede danske Missionskollegium havde mange Betænkeligheder ved Z.s mangeartede Arbejder og kunde ikke godkjende hans Virkemaade. Det kom til stærke Rivninger, og dette nedbøjede og svækkede ham. Legemlige Sygdomme traadte til, og allerede før han havde fyldt 36 Aar, døde han, 23. Febr. 1719. Har Z. gjort sig skyldig i Fejlgreb, som i øvrigt næppe kunne undgaaes ved nogen begyndende Virksomhed, og har han ved sit heftige Sind ogsaa selv haft nogen Skyld i de Kampe, hvori han indvikledes, saa har han dog uden Modsigelse vundet et udødeligt Navn som Foregangsmand blandt Indiens Missionærer, og 9. Juli — den Dag, han første Gang landede i Indien — er en aarlig tilbagevendende Festdag paa de indiske Missionsstationer. — Z.s Enke indgik nyt Ægteskab, med Vicekommandant paa Trankebar O. Lygaard.

J. F. Fenger, Den Trankebarske Missions Hist. Germann, Ziegenbalg u. Plütschau (2 Bd., Erlangen 1868). A. Hojer, K. Fried. IV. glorwürd. Leben II, 142. Dän. Bibl. I, 393 ff. Allg. Deutsche Biographie XLV. Worm, Lex. over lærde Mænd.

A. Jantzen.

v. **Zielberg, Joh. Sam. Heistermann,** s. Heistermann (VII, 285).

Zielche, Hans Hinrich, 1741—1802, Fløjtevirtuos og Komponist, fødtes paa Pløen Slot og døbtes 22. Febr. 1741. Faderen, Hans Hinrich Z., var Lakaj ved det pløenske Hof, specielt, som det synes, musicerende Lakaj ved Fløjten, og nedsatte sig 1744 som Gjæstgiver og Kjøbmand i Pløen († 17. Nov. 1783); Moderen hed Anna Elisabeth f. Sahr († 1787). Z. kan i Opvæxten paa Grund af den gode Hofmusiks Nærhed ikke have savnet Vejledning i Fløjtespil, som han særlig lagde sig efter, eller musikalsk Undervisning overhovedet. I sin Ungdom opholdt han sig en Tid lang i Lybek. Der fra drog han til Hamborg, hvor han i Forening med Graf stod i Spidsen for Koncertforetagender. I 1770 kaldtes han til det danske Hof, i det man utvivlsomt havde den forestaaende Omdannelse og Udvidelse af Kapellet for Øje, men foreløbig lønnedes han af Kongens private Kasse med Kapelmestergage, 600 Rdl., som han beholdt, da han samme Aar ansattes som første Fløjtenist i det nye Kapel, og hvorved han hævedes over alle sine Kolleger, deriblandt sine gode bekjendte fra det pløenske Kapel, i hvilket han dog aldrig havde været ansat. Et Aars Tid efter blev han tillige Hof- og Slotsorganist. Man havde rig Lej-

Digitized by Google

lighed til at høre hans fortræffelige Fløjtespil saa vel i Theatret som i forskjellige Klubber, ved hvis Koncerter han meget hyppig optraadte. Virtuositetens Nimbus omgav ham, og man sagde, at hans Trille kun blev overgaaet af Sangerinden Teresa Torres. Ved den Naumannske Kapelreform blev han en af de fire med særegne Privilegier udrustede Solospillere. Fløjtespillets Mester, som indviede de store Fløjtenisters Række i Kapellet, kom dog ikke til at danne Skole.

Som dramatisk Komponist gjorde han et eneste Forsøg med Musikken til Ove Mallings lille 2 Akts Syngespil «Belsor i Hytten», der blev en Forløber for de Ewald-Hartmannske Syngespil, ligesom disse foranlediget ved Theatrets Bekjendtgjørelse i 1773 om Præmier for gode danske Stykker af alle Arter, hvorved ikke mindst tænktes paa Syngespil. Det opførtes 30. Jan. 1776 i Anledning af Kongens Fødselsdag, men opnaaede kun, og med en vis Besvær, tre Forestillinger. Et af Rahbeks Ungdomsdigte «Musikkens Pris» gjorde Z., som Rahbek sagde, den Ære at sætte Musik til. Navnlig gav han sig af med Instrumentalkompositioner, helst hvor Fløjten havde Hovedrolle. Nogle faa udkom, saaledes 6 Sonater for Fløjte og Bas, der vare Kronprins Frederik «opofrede af Forfatteren», men en Mængde fristede Tilværelsen i Manuskript. De have dog sikkert været i Brug. 6 Sonater, 12 Duos for 2 Fløjter, 1 Trio, 17 Kvartetter for Fløjte og andre Instrumenter ejedes foruden flere af ham komponerede Symfonier af Fløjtedilettanten Kammerherre Gjedde og findes nu paa det kongl. Bibliothek.

Fra Kapellet afskedigedes Z. 1796, da han havde mistet Evnen til at spille Solo. Hans Finanser vare og havde længe været i den sletteste Forfatning; han ejede end ikke selv en Fløjte og laante Kapellets. Han plagedes af Podagra og var i det hele meget svag; 13. Juni 1802 døde han paa Frederiks Hospital. — Hans Hustru var den italienske Sangerinde *Clara Elisabetta Maria Franzisca* f. *Almerigi*, der første Gang viste sig paa den italienske Operas Scene i Begyndelsen af 1771. Hun kaldtes den lille Portugiserinde, var ikke egentlig Primadonna, men tiltalte meget og fik ved Operaens Opløsning i Foraaret 1772 «som en besynderlig Naadegave» 200 Rdl. for at rejse til Stockholm, hvor hun med Sangeren Potenza gav to Koncerter. Da hun kom igjen, blev hun Medlem af det nye diminutive Operaselskab, men kun secunda donna. Om Sommeren opholdt hun sig, i alt Fald 1775 og 1776, da

Digitized by Google

hun endnu ikke var gift, ved Hoffet paa Fredensborg som Kammersangerinde. Hun døde i Kjøbenhavn 22. Jan. 1836, 84 Aar gl.

C. Thrane.

Ziese, Johannes Heinrich, f. 1820, Præst. Z. blev født 4. Nov. 1820 i Dansk Nienhof, studerede Theologi i Kiel og underkastede sig 1847 den theologiske Embedsprøve paa Gottorp. Derpaa var han i nogle Aar Huslærer hos Grev Brockdorff paa Kletkamp; 1851 blev han Diaconus i Itzeho, 1858 Hovedpræst i Krempe, 1864 Præst i Gelting, 1869 i Slesvig og 1879 Provst for Slesvig Provsti og Medlem af Synoden. Han har udgivet nogle Prædikener og Lejlighedstaler, bl. a. Ligtalen over Generalsuperintendent Godt. Ved et Par Smaaskrifter («Nicht Union oder Confession, sondern Union in neuer Confession», Flensborg 1867, og «Das Mysterium des heil. Abendmahls», smstds. 1869) tog han Del i den konfessionelle Strid i Sønderjylland. Han har ogsaa udgivet «Hülfsbüchlein für einen geordneten Unterricht in der christl. Religion nach dem kleinen luth. Katechismus» (Slesvig 1876). 1. Maj 1899 tog han sin Afsked som Provst og Præst i Slesvig.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *Fr. Nielsen.*

Ziesenis, Johan Georg, 1716—77, Portrætmaler. Han var en Søn af Maleren Johan Jürgen Z., en Hannoveraner, der 1709 fik Borgerskab i Kjøbenhavn som Skildrer, og som bl. a. har malet Billedet af Christi Daab i Garnisonskirken (1739). J. G. Z. var født i Kjøbenhavn 1716, forst uddannet som Maler af sin Fader og videre udviklet i Düsseldorf. 1764 blev han hannoveransk Hofmaler, dog var han i Treserne i Danmark, hvor han har malet et Portræt af Hans Egede (stukket 1764) og et Portræt af Arveprins Frederik, betegnet med Aarstallet 1767, nu paa Fredensborg. 1766 fik han af Kongens Kasse 400 Rdl. d. K. «til Rejse og andre Udgifter»; to Aar senere var han i Holland, hvor han i Haag optoges i Malerlavet, og hvor han har malet Portrætter af Statholderen Vilhelm V og Familie. Et Portræt af Statholderen og hans Hustru, den preussiske Prinsesse Frederikke Sofie Vilhelmine, findes i Mauritshuis i Haag. Z. har ogsaa virket i Brunsvig og Berlin. Han døde i Hannover 1777. En Datter, Fru Lampe, var Malerinde, en anden Datter, Margrethe Z., var Miniaturmalerinde.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. Musée royal de La Haye. Catalogue raisonné 1895, S. 497. *F. Beckett.*

Digitized by Google

Zillen, Johannes Vilhelm, 1824—70, Dyrmaler. Z. var født 4. Jan. 1824 i Slesvig som Søn af Guldsmed Jakob Z. og Anne Cathrine f. Witzel. Efter i nogen Tid at have arbejdet paa et Kontor kom han 1845 til Kjøbenhavn, hvor han tegnede paa Kunstakademiet og søgte Uddannelse som Billedhugger hos H. V. Bissen; sit Udkomme tjente han mest ved at modellere Thorvaldsens Statuer til Reproduktion i mindre Format. Efter nogle Aar forlod han imidlertid Billedhuggerkunsten og øvede sig i at male; 1854 rejste han til Düsseldorff, hvor han i Løbet af et Par Aar ganske tilegnede sig den der grasserende Skoles Manér, ikke mindst dens slikkede, karakterløse og glasagtige Foredrag; det synes, som om han dog ad en eller anden Vej er bleven paavirket ogsaa af den i sin Tid højt ansete belgiske Dyrmaler Verboeckhoven. Allerede da han 1857 kort efter sin Hjemkomst udstillede første Gang, sad han inde med ret betydelig manuel Færdighed, anbragte Dyrene i Landskabet med Smag og forstod at forme dem tækkelig; disse Fortrin voxede med Aarene. Men nogen betydelig Tegner blev han dog aldrig, han ejede ingen Evne til Karakteristik, og det er helt mærkeligt at se, hvor fuldstændig han har kunnet undgaa al Paavirkning af Lundbye; kun paa enkelte af Z.s Arbejder kan man mærke, at Dalgas' Kunst (Faarenes Uld) ikke har været ham helt fremmed. Kunstforeningen i Kjøbenhavn kjøbte i Aarenes Løb et helt Dusin af de 50 Billeder, han i alt udstillede; andre gik til Kunstforeningerne i Christiania og Drammen, til Udstillingstombolaen og til Foreningen «Fremtiden»s Bortlodning. Men ogsaa blandt Privatfolk fandt hans let tilgængelige Kunst Kjøbere. — Z. var blandt de ældre danske Raderere en af de mest produktive. Hvad han paa dette Omraade frembragte, var mest smaa, pyntelig udførte Blade; overhovedet brugte han sin Naal baade med Smag og med Færdighed, og de fandt stor Udbredelse. Men større Opgaver magtede han ikke; saaledes mislykkedes den anselige Radering, Kunstforeningen lod ham udføre efter Otto Baches Hedebillede med Trækstude (1865), ganske for ham. — Z. ægtede 1852 Lisette Louise f. Larsen (f. 1825 † 24. Febr. 1884). Efter længere Tids Sygdom døde han i Kjøbenhavn 14. Marts 1870.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Zimmer, Frederik (Carl?), 1702—74, Søofficer, var Søn af Sognepræst i Nykjøbing p. F. Gregers Hansen Z. (f. i Nykjøbing p. F. 1. Juli 1666, † sammesteds 27. Juni 1720) og Anna Frederiks-

Digitized by Google

datter f. Suhr (f. 22. Juli 1679 † 22. Jan. 1706). Z., der i Etatslisten nævnes som Carl Fr. Z., var født i Nykjobing p. F. 21. Juli 1702. Han blev Kadet 1720 og foretog som saadan en Rejse til Ostindien, 1727 blev han Sekondlieutenant i Marinen, 1732 Premierlieutenant, 1740 Kapitajnlieutenant, 1745 Kapitajn, 1755 Kommandørkapitajn, 1766 Kommandør, 1768 Schoutbynacht og 1772 Viceadmiral. 1730 foretog Z. en Rejse til Kina, 1738 overtog han Posten som Chef for den glückstadtske Ekvipage og afgik her fra 1749; han var den sidste Søofficer, der beklædte denne Plads. 1751 blev han Meddirektør for Guldhusets Lig- eller Skillingskasse, 1755 var Z. Chef for Linjeskibet «Fyen» paa Togt til Algier med Præsenter. Efter sin Hjemkomst ansattes han som Chef for Værftet i Frederiksværn og forblev her til sin Død, der indtraf 5. Sept. 1774. — Z. blev 29. Juli 1739 gift med Ida Birgitte Brandt (døbt 22. Marts 1721 † 1768), Datter af Renteskriver Johan Fr. B. og Anna Margrethe Hansdatter; en Datter af dette Ægteskab blev Moder til den bekjendte General Schleppegrell. *C. With-Seidelin.*

Zimmermann, Axel Theodor, 1820—97, Forfatter, Søn af Toldassistent i Kjøbenhavn Peter Mathias Z. (f. 1783 † 1856) var født 19. Sept. 1820, oplærtes til Handelen og blev Kjøbmand i Slagelse. Som frivillig deltog han i Krigen 1848—50 og var derpaa, indtil Krigen 1863, bosat som Kjøbmand først i Flensborg, siden i Slesvig. Han var en trofast dansk Mand, og med stor Opofrelse plejede og støttede han de saarede paa Gottorp Slot, hvilke han forsynede med Penge, Næringsmidler og Nødvendighedsgjenstande. Hans Forsøg, 29. Juni 1864, paa at redde flere Officerer fra Fangenskab ved at skjule dem i sit Lokale ved Høruphav bevirkede, at Tyskerne plyndrede hans Lager, saa han mistede alt, hvad han ejede og havde. En Tid opholdt han sig nu i Næstved og Resten af sit Liv i Kjøbenhavn, hvor han som Bogholder, Handelsagent og Theaterkontrollør førte en haard Kamp for at forsørge sin store Familie. Hans lyse Sind og Kjærlighed til alle ædlere Magter hjalp ham ud over mange Sorger. — Han har skrevet «Erindringer fra Felttoget 1864» (1867), «Lidt af alle Slags, Vers og Prosa» (1871), «Budstikken, Sagnkomedie» (1874), «Fortællinger» (1876) og desuden mange Bladartikler, Feuilletoner og Digte. — I 1848 ægtede han Diderikke Margrethe Bech (f. 23. Nov. 1825 † 7. April 1859), Datter af Kjøbmand i Slagelse Wulff Christoffer B. (f. 1778 † 1859) og Cathrine Elisabeth f. Lillie

Digitized by Google

(f. 1796 † 1857). 17. Dec. 1859 ægtede han hendes Søster Cathrine Wulffine B. (f. 14. Sept. 1832). Han døde 27. Okt. 1897.

Nic. Bøgh.

Zinck, Bendix Friederich, 1743—1801, Musiker, fødtes 5. Marts 1743 i Husum. Hans Forfædre i lige Linje op til Musikantergesell Paulus Zinke († 1619) hørte hjemme i Svabsted, en ved Trenefloden en Mils Vej fra Frederiksstad smukt beliggende Landsby, hvor Bedstefaderen, Ægidius Bendix Zinck (1680—1719), var Indehaver af Stedets Embede som Musikant, Organist og Kirkeskriver, og hvor Faderen, Bendix Friederich Z., fødtes 1715 (døbt 24. Maj). Denne blev en meget dygtig Musikus ved den hjemlige Arne og drog, da hans ældste Broder arvede det nævnte Embede, til Husum, ansattes her i 1742 som Stadsmusikant og ægtede omtrent samtidig «Margareta»; 1771 forflyttedes han som Domorganist til Byen Slesvig, hvor han skrev en Koralbog for Slesvig og Holsten og døde 28. Marts 1798. For Sønnens Vugge var det ikke sunget, at han skulde følge Forfædrenes Exempel og blive Musikus. Han var døv til sit 12. Aar. Da hændte det, at han, efter ved et Gilde at have faaet for meget at drikke, faldt i en 20 Timers Søvn og vaagnede op med den bedste Hørelse. Han kom i Husum latinske Skole og uddannedes af Faderen til Violinist og Klaverspiller. Efter et Besøg i England drog han til Norge og ansattes 21 Aar gl. hos Grev Wedel-Jarlsberg, hvorpaa han havnede ved det meklenborg-schwerinske Hof i Ludwigslust, han ansattes 29. Nov. 1767 som «Hofmusikus» og blev første Violinist og fungerende Koncertmester i Kapellet. Som Komponist skal han have haft Talent, men kun lidet af ham udkom. Særlig bekjendt blev han som Opfinder af en Klaver- eller Orgelharmonika, Coelestina kaldet, med tre Klaverer. Han døde i Ludwigslust 23. Juni 1801. Hans Hustru, den ligeledes der ansatte Sangerinde, Charlotte f. Nussbaum, døde 31. Jan. 1817.

Otto Zinck, Den Laubske Slægt (1902). Kordes, Lexicon der jetzlebenden Schlesw.-Holst. Schriftsteller.

C. Thrane.

Zinck, Hardenack Otto Conrad, 1746—1832, Musiker, Broder til ovennævnte B. F. Zinck, fødtes i Husum 2. Juli 1746 og fik sine to første Fornavne efter Amtmand v. d. Lühe, som stod Fadder til ham. Kun 5 Aar gl. sang den lille Otto for Frederik V, og inden sit 12. Aar havde han af Faderen lært at spille Violin, Fløjte og Klaver. Til sit 19. Aar gik han i Husum latinske Skole,

Digitized by Google

og 21—22 Aar gl. drog han til Hamborg, hvor han blev Kirkesanger. Han studerede ivrig Musik, og navnlig blev Ph. Em. Bach, der var kirkelig Musikdirektør, og under hvem han sang, hans Ledestjærne. I Musiklivet greb han virksomt ind, først og fremmest som Fløjtevirtuos; han komponerede for dette Instrument og skal have været den første Fløjtenist af Betydning i Hamborg. Desuden var han en meget færdig Klaverspiller. 1774—76 gav han Subskriptionskoncerter, to eller tre ad Gangen, ved hvilke bl. a. store Oratorier opførtes. Han informerede i Sang, i alt Fald Susanne Elisabeth Pontet (født 1745 og af fransk Herkomst), hvem han ægtede 27. Sept. 1774. De ansattes 17. Dec. 1777 ved det meklenborg-schwerinske Kapel i Ludwigslust, han som Fløjtenist, hun som Sopransangerinde. Her komponerede han sine tiltalende, friske 6 Klaversonater (1782), hvori han ikke fornægtede sin originale Natur og lod, saa længe før Beethoven, den sidste udmunde i en Sang. I Sept. 1786 gjorde Z. med sin Hustru en Udflugt til Kjøbenhavn og præsenterede hende som sin Sangelev og sig selv som Fløjtenist ved en Hofkoncert og en Koncert paa Theatret. Begge gjorde Lykke. 15. Sept. 1787 ansattes han som Akkompagnatør i det kongl. Kapel, med hvilken Stilling en Plads som Syngemester ved Theatret var forbundet. Han kom i Okt. 1787 samtidig med den nye Kapelmester, Schulz, og begyndte med at danne et fast Korpersonale; af 100 udvalgte han til Operaen «Cora» 40, hvis «hæse Stemmer og haardhudede Ører» gav ham nok at bestille; men, utrættelig som han var, kom han til et særdeles godt Resultat. Som Akkompagnatør, en Stilling, der efterhaanden undergik Forandringer og skrumpede ind, dirigerede han, naar Schulz havde Forfald, ved Klaveret i Forening med Koncertmesteren. Han komponerede P. A. Heibergs Syngespil «Selim og Mirza» (1790), men dette hans eneste dramatiske Forsøg vandt ikke synderligt Bifald. Ved Vor Frelsers Kirke var han Organist 1789—1801.

Fløjten lagde Z. strax paa Hylden for at forsage Virtuosvæsenet og ofre sig for, hvad der ganske opfyldte ham, Ideerne om Musikkens folkeforædlende, kulturbringende Magt. De laa i Tiden, og Schulz stillede sig i Spidsen for Bevægelsen. Til deres Virkeliggjørelse var Udbredelsen af folkelig Sang, Skole- og Kirkesangens Forbedring virksomme Midler. Z. blev efter Schulz' Anbefaling Musiklærer ved det nye Seminarium paa Blaagaard, der var det første i Danmark (1791). Han fik Bopæl paa Blaagaard.

Digitized by Google

Vanskelighederne vare store; han havde ingen Hjælpemidler, kunde længe ikke udtrykke sig ret paa Dansk, og Seminaristerne vare ikke mere lærenemme end Koristerne. Men hans Begejstring for Sagen overvandt alle Hindringer, og efter nogle Aars Forløb vandrede Folk ud paa Nørrebro for om Aftenen at høre Seminaristerne synge trestemmige Sange i Haven. I 1798 satte han «selskabelige Syngeøvelser» i Gang, assisteret af sin Hustru, sine to Døtre og den ældste Søn Ludvig. Fire Selskaber dannedes, det ene bestaaende af Herrer, de andre af Damer — Spiren til de senere Sangforeninger. Alle, o. 50, sluttede sig sammen til to Prøvekoncerter, der førte til Stiftelsen af et «almindeligt Syngeinstitut for Kjøbenhavns Ungdom» (1799). Som dets Forstander og Lærer udgav han Skriftet «Die nördliche Harfe» (1801), men da Bidragene til Instituttet kun fløde sparsomt, sov det sagte hen. Som det vigtigste Led i hans Bestræbelser for Kirke- og Folkesang kan hans Koralbog (1801) betragtes, et Arbejde, som Schulz havde maattet lade ligge. Den indførtes i alle Kirker og holdt sig et halvt Aarhundrede. Flere Melodier deri ere af ham og bruges endnu.

Z. udgav «Kompositioner for Sangen og Klaveret», der udkom i Hæfter, hvert med sit Motto, og gjennemsaa og rettede R. Andersens Melodier til O. D. Lütkens Hus- og Skolesangbog, hvori en Snes Melodier ere af ham. Lejlighedskompositioner, større og mindre, skrev han i Mængde, og han vilde helst, at de udførtes af den paagjældende Kreds «uden Lejesvende». Glædende sig over al god Musik brød han sig ikke om, at han ikke kunde regnes til de betydelige Komponister, og satte mest Pris paa at gjælde som «offentlig Musiklærer». Da hans kjære Seminarium i 1809 flyttedes til Jonstrup, ved hvilken Lejlighed han blev Professor, fortsatte han endnu i to Aar sin Virksomhed der og vandrede den lange Vej om Lørdagen ud og om Mandagen tilbage. Skrivende forfægtede han, navnlig i forskjellige Tidsskrifter, sine Anskuelser om Sangens Anvendelse som «højere Gymnastik» og som «Hjælpemiddel til at udvikle de ædleste Evner». Alle hans gode Ønsker forenedes i Ordet Harmoni, «Harmoni i Kunsten, i de menneskelige Følelser, i Fædrelandet, i det hele Universum». Men det hemmede hans praktiske Undervisning, at han vilde lægge for megen Theori og Belæring ind deri.

Efter 20 Aars Tjeneste ved Theatret havde Z. en Koncertbenefice, der fandt stor Tilslutning. Altid original og tilsigtende

Digitized by Google

at efterlade et betydeligt Indtryk ved at henvende Opmærksomheden paa store Gjenstande lod han Koncerten begynde med en «højtidelig harmonisk Sang» om Borgerdyd og Borgerheld og slutte med en «højtidelig Lovsang i to fuldstændige Kor» af Engle og Bønder. Hans Syngemesterembede bestod da i at indstudere Solopartierne med Operasangerne; i en tidligere Tid havde han sammen med Potenza haft det Hverv at uddanne vordende Sangere — han nævnede Frydendahl og Knudsen som sine Elever —, men dette laa dog ikke ret for ham. I 1817 overtog Sønnen Ludvig hans Stilling som første Syngemester, men, skjønt 71 Aar gl., gik han dog endnu ikke af; han blev «overladt til sin frie Virksomhed for Musikkens og Syngevæsenets Fremme» og afskedigedes først 23. Juni 1821. Som Olding bevarede han sin lidenskabelige Kjærlighed til Kunsten, men han følte sig som «musikalsk Eremit». Han døde i Kjøbenhavn 15. Febr. 1832, hans Hustru fulgte ham 19. April s. A.

J. Sittard, Geschichte des Musik- und Concertwesens in Hamburg (1892). Minerva 1801 og 1804. Erslew, Forf. Lex. Musikforeningens Tidsskr.

C. Thrane.

Zinck, Johan Georg Christopher, 1788—1828, Operasanger, Søn af ovennævnte Hardenack Otto Conrad Z., fødtes i Kjøbenhavn 15. Juni 1788. Efter at han i 1808 var dimitteret fra det Schouboeske Institut, studerede han Medicin. Han var i Besiddelse af en fortræffelig Tenorstemme, der i Hjemmet, hvor alt drejede sig om Musik, havde faaet den omhyggeligste Uddannelse af Faderen, men det faldt ham ikke ind at gjøre videre Brug af den, end Kantoratet ved Citadellets Kirke krævede, hvilket Embede han i 1811 overtog for den lille Fortjenestes Skyld og beholdt i nogle Aar. End ikke Theatrets permanente Tenornød efter Du Puys Afgang og den udsatte Præmie for en dygtig Tenorist bragte ham paa Tanke om at melde sig. Men Tilfældet hjalp. Hans ældre Broder Ludvig, der var Syngemester ved Theatret, blev ved et Fald paa Gaden utjenstdygtig i længere Tid. For at hjælpe Broderen paatog Georg Z. sig at vikariere for ham paa Syngeskolen, og han viste sig Opgaven voxen. En Dag, da han gjennemgik nogle kombinerede Numre i «Nonnerne» med Personalet og paa staaende Fod havde overtaget den sygemeldte Enholms Parti, kom Theaterchefen v. Holstein gaaende paa Gangen og hørte den dejligste Tenor inde fra. Der var jo den længselsfuldt attraaede Tenor! Saa saare han havde faaet at vide, hvem Stemmen til-

Digitized by Google

hørte, ilede han med at sikre sig Ejermanden for Operaen og skaffede ham, for at Gagen kunde blive tilstrækkelig, tre Embeder paa en Gang. I Følge kongl. Resolution 16. Marts 1812 blev han ansat som Tenorsanger, Medhjælper paa Syngeskolen, navnlig ved Korenes Indstudering, og Reservesoufflør ved Syngespillene, en Forening, hvori Theaterchefen saa en «tredobbelt Vinding». Efter at Z. 4. April 1812 havde debuteret som Ritmester Rose i «Ungdom og Galskab» under stort Bifald og Ugen derpaa var optraadt som Ottavio i «Don Juan» med samme Held, viste han sig 29. Okt. 1812 som den elskende Kong Ramiro i det nye Syngespil «Cendrillon», hvis fejrede Fremstillerinde, Marie Thomsen (se ndfr. S. 318), han ægtede 7. Febr. 1813.

Operaen vaagnede op som af en Dvale, da han kom, og han blev en af dens Bærere. Z. sang Belmonte i «Bortførelsen fra Seraillet», og med ham for Øje blev Aimars Parti i «Røverborgen» skrevet. Stemmens Omfang var ualmindeligt. Skjønt meget høj Tenor, kunde han udføre Barytonroller, ja stige ned til Bassen, som da han paa en Tourné med sine Kammerater i Jylland sang Kommandanten i «Don Juan». Vanskeligheder af musikalsk eller teknisk Art existerede ikke for ham, og han sang lige fuldkomment Josef og Elskeren i Rossinis «Skaden». Men med alle de sjældne Gaver blev dog den dramatiske Sanger i Regelen borte, og i Tidens Løb forklarede hans Kunst til fulde, hvorledes det gik til, at han ikke havde søgt Theatret. Hans Spil blev lidetsigende, fordi han savnede Fantasi, det kunde endog synes, at selve Sangen led derunder, ja at han forstod Musikken uden at elske den. Undtagelsesvis veg dog hans Indolens, saaledes i de to sidstnævnte Roller, hvor han i alle Henseender gjorde fortrinlig Fyldest. Han optraadte sidste Gang som Grev Almaviva i «Figaros Bryllup» 16. Okt. 1827 og døde efter et langt Sygeleje 14. April 1828.

Th. Overskou, Af mit Liv og min Tid. *C. Thrane.*

Zinck, Johan Wilhelm Ludvig, 1776—1851, Musiker, fødtes i Hamborg 21. Nov. 1776 og var ældste Søn af forannævnte H. O. C. Zinck. L. Z. fulgte med Forældrene til Ludwigslust, hvor Faderen lærte ham Musik, medens han i andre Fag undervistes med den jævnaldrende Hertugsøn, derpaa til Kjøbenhavn. I 1789 blev han Elev ved Theatret under Rosings Vejledning og det næste Aar udførte han Bondedrengen i «Høstgildet» (senere Phisters Debut) ved Førsteopførelsen. Efter nogle Aar at have været løn-

Digitized by Google

net som Korist tog han sin Afsked, men blev atter ansat som Korist i 1798 med en Gage af 120 Rdl., for hvilken han desuden skulde være Faderen eller i Almindelighed Syngemesteren behjælpelig med Indstudering af Korene, assistere Faderen ved Akkompagnementet i Orkestret samt endelig paa Scenen udføre et eller andet lille Syngeparti. I denne vidtløftige Tjeneste skete der ved kongl. Resol. 8. Maj 1802 den Forandring, at han blev Sufflør med Bibeholdelse af Forpligtelsen til at gaa Faderen til Haande ved Syngeundervisningen. Efter at han i 1806 var bleven sat paa et Aars Prøve som selvstændig Syngemester for Koret, bestod han den saa godt, at Theaterdirektionen erklærede, at Udførelsen af Korene efter alle musikkyndiges Dom havde været langt bedre end tilforn, og han ansattes 1807 i denne Stilling, hvormed dog Suffløerposten, som nu kun skulde omfatte Syngestykker, var forbunden. For Suffleringen blev han efterhaanden befriet, og 1817 udnævntes han til første Syngemester, der skulde indstudere Solopartierne med Operisterne og tillige uddanne vordende Sangere, men denne sidste Del af hans Embede indskrænkedes dog ved Sibonis Tiltræden. Fra ham lød den første Opfordring til den ganske unge Jfr. Brenøe (Fru Anna Nielsen) om at gaa til Theatret, og da det skete, uddannede han hende i sit Embeds Medfør til en fortræffelig Sangerinde. Ligeledes hørte C. N. Rosenkilde og Phister, som jo endog spillede Leporello, til hans taknemmelige Elever. Samtidig med Udnævnelsen til første Syngemester blev han ogsaa Akkompagnatør, hvilken Stilling dog nu ikke betød synderlig i Orkestret, men mest sigtede til Assistance ved Hofkoncerter, Syngeprøver o. lign. En betydelig Virksomhed kom han mere og mere til at udfolde som meget dygtig Theaterkomponist. Egentlige Syngespil eller Operaer gav han sig dog ikke af med. Da han 1839 udnævntes til Professor, havde Kapelchefen i sin Indstilling regnet, at han i alt havde komponeret og arrangeret Musikken til 66 Stykker; deriblandt vare Heibergs Vaudeviller og nogle faa Balletter. Megen Anerkjendelse fandt hans Musik til «Alferne», som smagfuldt slutter sig til Handlingen og bestandig har holdt sig, og til «Fata Morgana».

Ludvig Z. havde saaledes sin centrale Virksomhed ved Theatret, men han var ogsaa Hoforganist eller Organist ved Slotskirken fra 2. Okt. 1802 til sin Død og havde desuden særlige Hverv at røgte som Musikdirigent ved Hoftheatrets Syngestykker, forskjellige Selskabers Koncerter og Kongens Regimentsmusiks Harmonikoncerter

Digitized by Google

paa Gjethuset (1810—15); saaledes fandt han ofte Lejlighed til Komposition af Sange, Kantater, Ouverturer. Som grundig Theoretiker var han meget anset. 31. Marts 1842 afskedigedes han som Syngemester; han døde i Kjøbenhavn 11. Maj 1851. Han var to Gange gift: 1. med Caroline f. Giese, hvilket Ægteskab var barnløst og hævedes ved Skilsmisse, og 2. med Augusta Laurine f. Meyer (f. 16. Sept. 1800 † 8. Febr. 1884). *C. Thrane.*

Zinck, Josephine Amalie, f. 1833, Koncert- og Operasangerinde, fødtes 19. Jan. 1833 i Kjøbenhavn og er Datter af Vejermester Jørgen Andersen Lund og Hustru Ane Christine f. Rasmussen. Som Barn var Josephine L. meget optagen af Musik, lærte at spille Klaver og sang tidlig og sildig. I Skolen blev Sanglæreren, Trompetist i Kapellet Lund, opmærksom paa hende og lod hende udføre Soloer i et musikalsk Selskab «Rekreationen». Stemmen udviklede sig som en meget fyldig, dyb og omfangsrig Alt; det morede hende at synge begge Stemmer i en Duet for Sopran og Bas af «Elskovsdrikken», og udenforstaaende troede, at der var to om det. Hun undervistes i halvandet Aar af Peter Schram og blev derpaa Elev af Carl Helsted. Efter at være traadt ind i Musikforeningens Kor, debuterede hun dér 18. Febr. 1851 med et Soloparti af Méhuls «Uthal», hvorpaa hun sang i et Udvalg af «Cosi fan tutte» og tredje Gang, 30. Marts 1854, ved Førsteopførelsen af «Elverskud», hvor hun som Moderen lagde sine ualmindelige Evner for Dagen. I denne under Gade saa herlig blomstrende Forening fik hun meget stor Betydning og, om end delende Primadonnapartierne med Sopransangerinden Fru Sahlgreen, uafladelig Anvendelse. Ved kunstnerisk Selvstændighed og musikalsk-poetisk Opfattelse bragte hun noget nyt. Adskilligt af hendes Repertoire hørtes desuden for første Gang. Schuberts og Schumanns «Lieder», der hidtil havde været saa godt som ubekjendte, indførte hun i Forening med Julius Steenberg i Koncertsalen. Schuberts «Ungeduld» tog ved Foredragets Ildfuldhed Publikum med Storm, og hvilken Sang det saa var, gjengav hun den med fin Karakteristik og undlod aldrig at lade Texten komme til sin Ret. Den dramatiske Nerve, der ofte gjorde sig gjældende i hendes Sang, kom de store Ballader (Knud Lavard, Edward, Bergliot) til gode og navnlig de Gluckske Partier Alceste og Orfevs, hvilken Musik var ganske fremmed for Datidens Publikum og gjorde overordentlig Virkning. Det følelsesfulde forenet med Bevægelse og

Digitized by Google

Pathos var hendes rette Element, dog hørte ogsaa en stilfærdig Sang som «Agnete og Havfruerne» med til hendes bedste.

Paa Theatret debuterede hun først 13. Okt. 1858 som Benjamin i «Josef og hans Brødre». Egnede denne barnlige Rolle sig mindre for hende, slog hun til Gjengjæld afgjort igjennem som Moer Ingeborg i «Liden Kirsten», en Rolle, der hidtil havde været endnu mere upaaagtet end selve Operaen, som nu begyndte sin Sejrsgang. Endnu i samme Sæson udførte hun Orsini i «Lucrezia Borgia» med stor Bravour. I begge de sidstnævnte saa forskjellige Roller var Spillet tilfredsstillende, men det blev aldrig hendes stærke Side. 1. Sept. 1861 udnævntes hun til kongl. Skuespillerinde. Theatret gav hende nu og da Lejlighed til at udfolde en Side af hendes Talent, som hun ikke direkte kunde lægge for Dagen i Musikforeningen: Virtuositeten. Da hun i Udlandet en kort Tid tog Undervisning hos Garcia, ytrede han, at han ikke kunde begribe, hvad en saa uddannet Sangerinde vilde lære hos ham. Hun udførte Sextus' brillante, men yderst vanskelige Parti i «Titus» og havde sin Opmærksomhed henvendt paa det italienske Repertoire, saa at hun endog ved Koncerter sang Malcolms store Alt-Arie af «Pigen ved Søen». Foruden Orsini udførte hun Romeo i «Familierne Montechi og Capuleti», Azucena i «Troubaduren» og i «Barberen i Sevilla» Marcellina, hvis lille Arie blev et Mesterstykke af Sangkunst. Men hun foretrak med Gluck Muserne for Sirenerne, og Klytemnestra i «Ifigenia i Aulis» blev paa Scenen hendes ypperste Præstation. Blandt andre Roller kunne nævnes Dronningen i «Hans Heiling», som dog vel nok laa hende lidt for højt, og Værtshusholdersken Effie i E. Sibonis store Opera «Carl den andens Flugt».

Stemmens store Fylde, Vægten af de dybe Toner, som ikke kontrasterede med de øvrige, kunde i Mandsroller virke illuderende, i Moer Ingeborgs give Figuren al mulig Troværdighed, men den egnede sig ved Siden deraf til at anslaa mange forskjellige Strænge. Hendes sceniske Repertoire blev imidlertid i Henseende til Hovedroller, af hvilke Alten i øvrigt ikke har saa særdeles mange, ikke meget betydeligt, og ikke uden Grund klagedes der over, at hun ikke benyttedes tilstrækkelig. Hendes sidste store Rolle blev Ortrud i «Lohengrin». I Musikforeningen optraadte hun sidste Gang 6. Maj 1871 med to Sange af Schubert. Paa Theatret sang hun i Okt. s. A. to Gange i et musikalsk Divertissement (Duet af Rossinis «Semiramis» med Ferslev) og for sidste Gang 28. s. M.

Digitized by Google

som Hofdame i «Huguenotterne». En langvarig Nervesygdom afbrød hendes Virksomhed, og hun afskedigedes fra Theatret 10. Jan. 1874. I Udlandet sang hun 1869 ved Gewandhauskoncerter i Leipzig ligesom ogsaa i Brunsvig. — Hun ægtede 28. Maj 1861 *August Georg Ludvig Zinck* (f. 8. Marts 1831 i Kjøbenhavn). A. Z., der var en Søn af Joh. Wilh. Ludvig Z., kom efter Konfirmationen til Landvæsenet, men hans smukke, meget høje Tenorstemme førte ham til Operaen. Efter sin Debut 21. Maj 1859 som Belmonte i «Bortførelsen fra Seraillet» udførte han ikke saa faa Roller, deriblandt Brama (En ubekjendt) i «Brama og Bajaderen», Narren i «Liden Kirsten», Almaviva i «Barberen i Sevilla», Paolino i «Det hemmelige Ægteskab». Musik laa ham i Blodet, men paa Scenen savnede han Liv, og da Lejlighed frembød sig, foretrak han at blive Syngesoufflør, hvortil han udnævntes fra 1. Nov. 1866; 3. Nov. viste han sig sidste Gang paa Scenen som Leveretto i «Lucrezia Borgia». Han døde 31. Okt. 1885. *C. Thrane.*

Zinck, Ludvig Henrik Olaus, 1833—1902, Arkæolog. L. Z. var Broder til nedennævnte Skuespiller Otto Z. og fødtes 12. April 1833. Han blev Student fra det v. Westenske Institut 1852 og tog theologisk Embedsexamen 1859, men viede sig derefter udelukkende til Skolegjerning og var saaledes fra 1859 til sin Død Lærer i Engelsk ved Efterslægtens Skole. Sin Interesse for engelsk Litteratur lagde Z. for Dagen ved det 1869 udgivne Arbejde «Congreve, Vanbrugh og Sheridan. En Skildring til Belysning af de sociale Forhold og det aandelige Liv i England fra Carl II's Tid til henimod den franske Revolution». Z. var ligeledes stærkt interesseret af Ethnografi og Geografi og udgav fra 1870—83 Maanedskriftet «Fra alle Lande», 1891 «Rundt paa Jorden». Inden for Arkæologien ydede han selvstændige Undersøgelser, saaledes ved Afhandlingen «Broncefolkets Gravhøje og deres Forbindelse med Stenalderens Grave» (Aarbøger f. nord. Oldk. 1871), der er bygget paa en Række med den største Omhu foretagne Udgravninger af Høje ved Kalundborg, og som fik stor Betydning ved at belyse Forhol det mellem Sten- og Broncealderen og Overgangstiden mellem dem. I andre Afhandlinger i «Aarbøgerne» og senere i de tre Bind «Nordisk Arkæologi. Stenaldersstudier» I—III (1890—1901) fremlagde han nye Resultater af sine Studier; de udmærke sig ved skarp Iagttagelse, selvstændig og indtrængende Kritik og et nøje Kjendskab til Udlandets Fund og videnskabelige Arbejder. I de

Digitized by Google

senere Aar modtog han en mindre Understøttelse paa Finansloven til disse Undersøgelsers Fremme. Efter Z.s Død, 26. Avg. 1902, blev hans fortrinlige Oldsagssamling erhvervet af Nationalmusæet; i Henhold til den afdødes Testament oprettedes der for Købesummen et Legat til Fremme af Kundskab om Danmarks Kulturhistorie i Oldtiden og den ældre Middelalder.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Zinck, Marie Elisabeth, 1789—1823, Sangerinde og Skuespillerinde, fødtes 1. Juni 1789 i Kjøbenhavn og var Datter af Portner Jørgen Thomsen, der senere blev Kontrollør ved Theatret († 10. Okt. 1825), og dennes første Hustru, Elisabeth f. Eskildsen († 5. Juni 1806). Da den dramatiske Skole oprettedes, kom Marie T., der hørte til Theatrets Danseskole, paa det første Elevhold, der fra Sept. 1805 begyndte Studierne under Rahbek. Han paaskjønnede højlig den nydelige unge Piges Flid og hurtige Fremgang og ikke mindre hendes «exemplariske Forhold og hulde Blidhed». Ved Skolens første Forestilling, 11. Maj 1806, spillede hun Kammerpige i de to Stykker «Den gode Fader» og «Fruentimmerhævn» og var den første, for hvem Bifald lød. I Avg. s. A. opmuntredes hun ved at ansættes som yngste Danseelev med en ganske lille Løn.

Den dramatiske Skole, der gav sine Forestillinger paa Hoftheatret, blev hendes Talents Vugge, og ved at optræde i det ene Stykke efter det andet vandt hun tidlig Rutine. Paa det kongl. Theater debuterede hun 21. Jan. 1808 som Kammerpigen Lise i Kotzebues «Det farlige Naboskab», og 30. Maj 1810 blev hun udnævnt til kongl. Skuespillerinde, samtidig med at hun afskedigedes som Danseelev. Men hun var den dramatiske Skole tro og vedblev at spille paa Hoftheatret. De «blidt-skjælmske» Roller vare især hendes Fag. Under denne Kategori kunde ogsaa mange Roller i Datidens Syngespil henføres, men der tænktes i Begyndelsen slet ikke paa at anvende hende her, vistnok af den gode Grund, at hendes Syngestemme ikke var betydelig, om end meget sympathetisk. At Rahbek, der hadede Syngespil, ogsaa skulde komme til at føre hende frem i denne Genre, havde han næppe drømt om, men han fandt det dog hensigtsmæssigt at lade «Skolen» give et og andet Syngespil, og saaledes fik Marie Thomsen Elskerinden i Grétrys «De to gjerrige» (26. Nov. 1809). Formodentlig gav dette Anledning til, at Kunzen, der vejledede de vordende Sangere, tog sig af hendes Stemme og lod hende forsøge sig som

Digitized by Google

Dublant i sit lille Syngespil «Hemmeligheden», men det blev dog «Skolen», der skaffede hende fast Plads i Syngespillet. Da hun paa Hoftheatret optraadte som Baronessen i det vaudevillemæssig arrangerede Stykke «Fruentimmerhaderen» sammen med Carl Bruun (30. Okt. 1811), tog hun Publikum med Storm. Denne Sukces var dog for intet at regne mod den Furore, hun gjorde, da hun Aaret efter optraadte som Anine eller Askepot i Isouards Syngespil «Cendrillon», der opførtes første Gang 29. Okt. 1812. Personlighed og Rolle smeltede ganske sammen, og den magiske Rose, der skjænker Cendrillon alle Fuldkommenheder, fortryllede ogsaa Publikum, der i Anines Æventyrskikkelse saa et kvindeligt Ideal, hvor Ynde, Skjælmeri og umiddelbart vindende Barnlighed vare de fremtrædende Træk. Digt og Virkelighed forenedes her paa mere end en Maade. Et Fjerdingaar efter Førsteopførelsen (7. Febr. 1813) ægtede hun den unge Georg Zinck, der udførte Askepots lykkelige Elsker, den ædle Kong Ramiro. Der var dem, der sukkede dybt derved. Saaledes Carl Bruun, der ogsaa spillede i «Cendrillon», og man vilde vide, at det gik Kuhlau ligesaa.

Hendes dobbelte Stilling i Skuespil og Syngespil betegnedes ved Pagen Cherubino, som hun baade gav i Beaumarchais' og i Mozarts Klædebon. Det naive i alle Afskygninger var hendes egentlige Omraade, men ligesom hun skildrede Moderkjærligheden som Leila i «Salomons Dom» med stort Held, saaledes førtes hun af Oehlenschlæger endog ind i Tragedien. Hun blev den første Signe og spillede derefter Valborg og Ragnhild i «Fostbrødrene». Hendes gode Taleorgan kom hende til Hjælp, og Valborg synes af disse Roller, der ikke ret laa for hende, at være lykkedes hende bedst. Som Rahbek sagde, hørte hendes Roller i Syngespillet til dem, der ikke ere for Halsen alene, og paa den anden Side var det hende kjært, naar en Skuespilrolle havde lidt Sang, f. Ex. Ida i «Herman von Unna». Hun stod paa Grænsen af de to Kunstarter, kunde ikke kaldes en stor Skuespillerinde, endnu mindre en stor Sangerinde, men som «Naturens Datter», som sit eget Væsens Fremstillerinde naaede hun i den dramatiske Musiks Sfære det fuldkomne. En af hendes mest beundrede Roller blev Titelrollen i Himmels Syngespil «Fanchon», men Cendrillon stod som typisk for hendes Kunst og kunde ikke fordunkles derved.

Mod hendes Banes Slutning tog Sangstemmen af. Der lød endog en Aften, da hun sang Cherubino, en Mishagsytring. Hun optraadte sidste Gang som Rose i «Sovedrikken» 18. Marts 1823.

Digitized by Google

Efter at have sunget ved en Kirkekoncert blev hun syg og døde 6. April 1823, ikke 34 Aar gammel. Uforglemmeligt for Tilskuerne blev, ved Sørgefesten paa Theatret, Indtrykket af Oehlenschlægers Mindedigtning, hvori Cendrillons første Scene mellem de tre Søstre begyndte, men hendes Plads stod tom. Tabet af Marie Zinck syntes uerstatteligt, ja føltes som en Hjærtesorg af Publikum, der havde lært en Kunst at kjende, som var en elskelig Personligheds Udtryk. *C. Thrane.*

Zinck, Otto Christian, f. 1824, Skuespiller. O. Z., der er Søn af ovfr. nævnte Syngemester Joh. W. Ludvig Z., fødtes 25. Dec. 1824 i Kjøbenhavn og blev, efter i nogle Aar at have gaaet i Herlufholms Skole, 1845 Student, privat dimitteret af Rektor Ludvig Thornam (Horsens); de følgende Aar tog han Examen philologicum et philosophicum og begyndte derpaa at læse til theologisk Embedsexamen; samtidig blev han et ivrigt og foretagsomt Medlem af Studenterforeningen: han skrev Viser (f. Ex. «Konferensraad Wegener, den brave» sammen med Voltelen), og han foredrog Viser ved Soldene ikke alene med en virtuosmæssig Udarbejdelse (som i «Charmantes Gretchen»), men ogsaa med en Rigdom af revumæssige Improvisationer (som i «Det er overmaade smukt» sammen med Høegh-Guldberg), han sled i allehaande Komiteer, og han spillede med i alle Datidens Studenterkomedier, ligesom han ogsaa selv, navnlig til Studenterkarnevaller, forfattede Ballet- og Operaparodier til Musik af C. J. Hansen (VI, 604). Under denne omfattende Virksomhed som Fornøjelsesraad blev Theologien ganske naturlig hyppig lagt til Side, og efter nogen Tids Vaklen opgav han den helt for at følge den Higen mod Scenen, han havde taget i Arv fra sin Slægt: han meldte sig til Debut ved det kongl. Theater, og 11. Febr. 1855 fremtraadte han her første Gang som Arv i «Henrik og Pernille». Debuten gav ubedragelige Beviser paa, at han besad et ægte dramatisk Talent, og et drilagtigt Lune gav allerede den første Aften hans Udførelse, der var holdt nøje i den hævdvundne Form, personligt Præg, men det kaade Humør, der havde fyldt hans Spil i Studenterkomedierne, havde han af kunstnerisk Ængstelse afdæmpet, og hans Fremstilling fik herved et tørt Anstrøg. Dette klæbede ogsaa ved hans altid omhyggelige Udførelse af de ganske vist ikke særdeles talrige, men ingenlunde ubetydelige Roller, han fik i de følgende Aar, og af hvilke kan nævnes Kakadue i «Capriciosa», Peter i «Et Æventyr i Rosenborg

Digitized by Google

Have», Arv i «Kilderejsen», Mikkel i «Ungdom og Galskab» og Titelrollen i «Michel Perrin». Z. følte sig efterhaanden kun lidet tilfreds ved det kongl. Theater, navnlig da Direktionen til Trods for givet Løfte vedblev at udskyde hans faste Ansættelse, og han indgav derfor 1865 sin Afskedsbegjæring, men tog den tilbage, da Theaterchefen, Kranold, bestemt lovede ham den kongl. Udnævnelse i en meget nær Fremtid; Forholdene førte imidlertid til Kranolds Afgang, inden Udnævnelsen forelaa, og den nye Berner-Lindeske Styrelse følte sig saa langtfra bunden ved Forgængerens Løfte, at den afskedigede Z. med Udgangen af 1867; hans sidste Optræden fandt Sted 28. Dec. som Notaren i «Fruentimmerskolen».

Fra det følgende Theateraar blev Z. engageret til Folketheatret, hvor hans første Fremtræden var 24. Sept. 1868 som Notaren Massepin i «Baron Ødeland», og her, hvor han, fyldt 80 Aar, endnu virker, gjenfandt han ikke blot sit Humør, man kunde maaske ogsaa sige sit kunstneriske Mod, men tillige den forstaaende Genklang hos Publikum, som en Komiker ikke kan undvære. Z.s Repertoire paa Folketheatret falder i to skarpt adskilte Grupper: den ene, der er langt den største, omfatter det egentlige Folketheater-Repertoire (Frits Holst, Carl Møller og talrige, til Dels af Z. selv besørgede, Oversættelser og Lokaliseringer), den anden tæller adskillige klassiske Stykker, hentede fra det kongl. Theater, og hans Spillemaade blev væsensforskjellig, eftersom han optraadte i den ene eller i den anden Art Stykker. I det egentlige Folketheater-Repertoire var han kaad og overgiven, forbedrede ikke sjælden Texten; han, den gamle Akademikus, følte et overmodigt Velbehag ved at tugte de kjøbenhavnske Smaaborgere, «Filistrene», han drev dem hyppig ud i Karikaturen, men bevarede altid den ægte kjøbenhavnske Tone. I det klassiske Repertoire, der tæller flere store Karakterroller, som Argan i «Den indbildt syge», Vagtel i «Pak», Jeppe i «Jeppe paa Bjærget», Olmerdug i «Flyttedagen», var han nøjagtig og korrekt, trofast mod Texten, diskret i Tonen. Medens hans Spil i sidstnævnte Roller, Replikbehandlingens skarpe Forstand og muntre Vid ufortalt, til Tider antog Kopiens Upersonlighed, virkede hans kjøbenhavnske Borgere fra Samtiden, hvad enten de vare gnavne eller hyggelige, vrissende eller gemytlige, Hustyranner eller Nathuer, med Førstehaandsstudiers friske Selvstændighed. Foruden som Skuespiller har Z. gjort et stort Arbejde ved Folketheatret, dels som Sceneinstruktør, dels som Oversætter og Bearbejder af

Digitized by Google

talrige udenlandske Lystspil og Farcer, f. Ex. «Oberstens Døtre», «Hr. Fiks Gardinprædikener», «Krig i Fredstid» og «Vedbæk-Skodsborg-Kjøbenhavn».

Z. har end videre syslet ivrig med dansk Theaterhistorie og paa dette Felt foruden adskillige Smaaarbejder leveret to store Monografier: «Oehlenschlæger og det kongelige Theater» (i Liebenbergs «Bidrag til den Oehlenschlægerske Litteraturs Historie») og «Holbergsk Theaterstatistik» (i Jubeludgaven), af hvilke særlig den første er et solidt Arbejde. Fremdeles har han paa Grundlag af Phisters egne Meddelelser gjenfortalt dennes Theaterliv i «Joachim Ludvig Phister» (1896) og er nu beskæftiget med at skrive sine egne Erindringer. — Z. ægtede 28. Maj 1869 Hanne Petrine Sørensen (f. 4. Maj 1844), Datter af Bud ved det kongl. Theaters Syngeskole Ole S. (f. 1806 † 1880).

Teatret IV, 90 ff. Abrahams, Minder fra min Studentertid S. 63 ff. Hostrup, Erindringer I, 164. Lund, Studenterfor. Hist. II. *Arthur Aumont.*

Zinn, Johan Ludvig, 1734—1802, Handelsmand, var født 14. Sept. 1734 i Maynbernheim i Bajern. Efter Familietraditionen var han Søn af Johan Friderich Z. (f. 1699 † 1776) og Dorothea Barbara Kresz og kom som ung til Danmark med kun en eneste Pengeseddel i Lommen. Han erhvervede 1. Maj 1765 Borgerskab som Grosserer i Kjøbenhavn, vandt hurtig Anseelse blandt sine Standsfæller, blev 1770 handelskyndigt Medlem af Kjøbenhavns Søret og optoges 16. Okt. 1772 blandt Stadens 32 Mænd. Som Interessent og Revisor ved det asiatiske Kompagni optraadte han i Midten af Halvtjerdserne med megen Energi mod Misbrug fra Bestyrelsens Side. Omtrent ved samme Tid ægtede han Johanne Charlotte Sophie Preisler (f. 15. Juni 1759 † 3. Sept. 1833), en Datter af Professor ved Kunstakademiet Johan Martin Preisler (XIII, 280). 1779 blev Z. Agent med Kancelliraads Rang, 1789 udnævntes han til Medlem af Provianteringskommissionen, hvis Hverv det var at udfinde, hvorledes Kjøbenhavn for Fremtiden bedst kunde betrygges mod Mangel paa Levnedsmidler og mod overdrevne Priser. Z. deltog som Medlem af Grosserersocietetet flittig i de Forhandlinger, der havde Standens Interesser for Øje, saaledes i Nedsættelsen af et officielt Kursnoteringsudvalg, og da det hidtil hensygnende Societet tog et mægtigt Opsving i 1790, i det de mest fremtrædende Grosserere sluttede sig sammen og vedtog og gjennemførte hyppigere Samlinger og en bedre Forretningsførelse, valgtes Z. til For-

Digitized by Google

mand, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 3. Febr. 1802. Hans Lig blev nedsat i Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn, til hvis Ældste han hørte.

Ikke uden Frugt for sig selv hørte han til Handelsstandens Spidser i den glimrende Handelsperiode i Slutningen af det 18. Aarhundrede; hans Forretning hørte til Stadens første, og han efterlod en betydelig Formue til sine Børn. — Hans 2 Sønner, *Carl Ludvig Z.* (f. 2. Febr. 1777 † 8. Febr. 1808) og *Johan Frederik Z.* (f. 30. Okt. 1779 † 21. Sept. 1838) — hvilken sidste blev Agent som Faderen, var en betydelig Skibsreder og Medlem af Kjøbenhavns Havnekommission — tog strax efter Faderens Død Borgerskab som Grosserere og fortsatte under Navnet Agent Zinn & Sønner Firmaet, som endnu 1809 opførtes med den næststørste Skatteindtægt i Kjøbenhavn (58200 Rdl.). Endnu i tredje Generation fortsattes Handelshuset af sidstnævntes Søn *Ludvig Maximilian Z.* (f. 18. Avg. 1808 † 14. Juli 1868), Grosserer i Kjøbenhavn og Major i det borgerlige Artilleri; en Søster til ham var gift med Komponisten J. P. E. Hartmann (VII, 113).

Rubin, 1807—14 S. 90. 308. 529. J. Schovelin, Den dsk. Handels Empire II, 238. C. Nyrop, N. L. Reiersen S. 251. L. Bobé, Reventl. Fampap. VI, 595.

G. L. Grove.

Zitscher, Peter, 1652—97, Præst, blev født i Kjøbenhavn 13. Marts 1652. Hans Fader, Ulrik Z., var kongl. Herold. Dronning Sophie Amalie tog sig af hans Opdragelse og var ham til sin Død i høj Grad bevaagen. Han undervistes en Tid sammen med Kronprinsen (Christian V) og kom derpaa i Horsens Skole, hvorfra han dimitteredes 1666. Paa Dronningens Bekostning rejste han Aaret efter til Helmstedt og andre tyske Universitetsbyer. Efter sin Hjemkomst var han et Aars Tid (1679—80) Konrektor i Nykjøbing p. F., men opholdt sig derefter atter i længere Tid udenlands, i Frankrig og England. 1682 beskikkede Enkedronningen, der som oftest holdt Hof i Nykjøbing, ham til sin extraordinære Hofprædikant; og ved S. W. Schlüters (XV, 196) Forflyttelse til Lauenborg blev han 1684 virkelig Hofprædikant. Men kun ½ Aar efter døde Enkedronningen, og Z. udnævntes nu (1685) til Slotspræst i Glückstadt. Her virkede han i 8 Aar og tog 1690 Magistergraden i Kjøbenhavn. 1693 forflyttedes han til Tønder som Provst og Sognepræst. Men allerede 20. Maj 1697 døde han som Følge af en alt for stor Dosis Opium, Lægen havde ordineret. Z. var berømt for sin Lærdom og Verdenskundskab; han besad

Digitized by Google

rigt Lune og var i høj Grad vennesæl. Stiftsprovst M. Reenberg (XIII, 569) levede som Kandidat 2 Aar i hans Hus og omtalte ham altid senere med stor Beundring. Foruden et Par Disputatser har man af ham kun trykt en Del Ligprædikener og andre kirkelige Taler paa Tysk. Siden 1685 var han gift med Christine Walther, Datter af Forvalter Simon W. paa Hellerupgaard i Fyn.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 735 ff. Ægidius, Ehren-Pyramide dem Herrn P. Z. aufgerichtet (Copenh. 1700). I. Barfod, Den falsterske Geistligheds Personalhist. I, 95. Kirkeh. Saml. 3. R. III, 485 f. Moller, Cimbr. lit. Worm, Lex. over lærde Mænd.

A. Jantzen.

Zoega, Georg (Jørgen), 1755—1809, Arkæolog og Numismatiker, blev født 20. Dec. 1755 i Daler i Sønderjylland; hans Fader, Præsten Vilhad Christian Z., forflyttedes kort efter til Nabosognet Møgeltønder ved det grevelige Slot Schackenborg. Moderen var Henriette Clausen, Datter af Overinspektøren paa Schackenborg, Kancelliraad Otto Frederik C. Z. var den ældste af flere Søskende og blev med Omhu undervist i Hjemmet; 1772 kom han i Gymnasiet i Altona og der fra 1773 til Universitetet i Gøttingen. Han studerede først Filosofi, men efterhaanden bleve de klassiske Studier under C. G. Heyne de alt overvejende. Efter tre Aars Ophold i Gøttingen gik Z. til Universitetet i Leipzig, men forinden gjorde han en Rejse over Zürich og Wien til Italien (Juni—Avg. 1776), hvorfra hans Familie oprindelig stammede. Han gjorde Ophold i Venedig og navnlig i Rom. Efter at have sluttet sine Studier i Leipzig kom han i Maj 1777 hjem. I 1779 fik han det Hverv at ledsage den unge Kammerjunker A. C. v. Heinen paa en Udenlandsrejse. De opholdt sig først i Gøttingen (Juli 1779—Marts 1780), hvor Z. hos Heyne hørte arkæologiske Forelæsninger, derpaa i Wien, Venedig, Rom og Neapel. Paa Hjemvejen vare de atter i Rom et Par Maaneder, men fra Turin maatte de paa Grund af Dødsfald i v. Heinens Familie rejse lige hjem. Navnlig i Rom studerede Z. med overordentlig Flid Monumenterne og samlede desuden arkæologiske Oplysninger for Heyne. I Gøttingen fik Z. paa Hjemrejsen Anbefalinger med fra Heyne, og efter sin Ankomst til Kjøbenhavn (Juli 1781) henvendte han sig til Guldberg, som tog sig virksomt af ham. Det blev bestemt, at Z. skulde gjøre en Studierejse i to Aar paa kongl. Bekostning for ved sin Hjemkomst at blive ansat ved det nyindrettede kongl. Møntkabinet. I Maj 1782 tiltraadte han i sit 27. Aar denne Rejse, fra hvilken hans Skæbne aldrig førte ham hjem igjen. Fem Maa-

Digitized by Google

neder studerede han i Møntkabinettet i Wien under den berømte Numismatiker J. Eckhel; i Dec. rejste han til Italien og kom 30. Jan. 1783 til Rom. Han var anbefalet til Stefano Borgia, den senere Kardinal, som ejede store Samlinger, især paa sit Gods i Velletri. Efter hans Opfordring udarbejdede Z. paa Grundlag af hans Samling en Beskrivelse af de romerske Kejsermønter fra Ægypten. Denne Bog udkom dog først 1787 i Rom under Titelen «Numi Aegyptii imperatorii» og var et modent og udmærket Arbejde med en Mængde selvstændige Undersøgelser og gode Afbildninger. Efter Bestemmelsen skulde Z. paa Hjemrejsen besøge Frankrig og England; han naaede ogsaa i Maj 1784 til Paris og studerede i det derværende Møntkabinet; men Efterretningen om Guldbergs Fald nedslog ham aldeles, og i Stedet for at afslutte Rejsen efter Planen vendte han strax tilbage til Rom, som derefter blev hans Hjem. Her havde han allerede 7. Avg. 1783 hemmelig ægtet den skjønne Maria Pietruccioli, Datter af en Maler i Rom, og han var forinden gaaet over til den katholske Tro. Dette blev nu meldt til Kjøbenhavn, just medens Z.s Venner arbejdede ivrig for at sikre ham en Stilling hjemme, og kun ved særlig Velvilje saa man fra Regeringens Side bort fra disse Skridt af Z. og tilbød ham gunstige Vilkaar i Kjøbenhavn og Hjælp til Rejsen. Men han havde allerede i Rom bundet sig, i det han havde modtaget et Tilsagn fra Paven om en aarlig Understøttelse og en senere fordelagtig Ansættelse.

Arbejdet paa Kejsermønterne fra Ægypten havde bragt Z. dybt ind i Studiet af de ægyptiske Oldsager (jvfr. ndfr.), men det, som oprindelig havde ført Z. til Italien, var dog den klassiske Arkæologi, som han ogsaa hele Tiden havde dyrket ved Siden af de ægyptiske Studier. Rom var den Gang Stedet, hvor den græske og romerske Oldtidskunst bedst kunde studeres, og Z. erhvervede sig med sin utrolige Flid i Aarenes Løb Kundskab til saa godt som alt, hvad der fandtes i Rom og Omegn af Oldtidens Monumenter og Kunstværker. Og han var tidlig klar over den Opgave for Videnskabsmanden, der laa for, nemlig kritisk at ordne alle de enkelte Monumenter, afbilde dem og ledsage dem med en oplysende Kommentar og derved skabe et Grundlag for den videnskabelige Benyttelse af disse Oldtidsværker til Forklaring af Fortidens Liv og Kunst. Som Forarbejde hertil gjorde han Uddrag af hele den græske og romerske Litteratur af alt, hvad der havde Betydning for Forstaaelsen og Forklaringen af Monumenterne og

Digitized by Google

Kunstfremstillingerne, saa at han uhindret kunde gaa til den systematiske Beskrivelse af alle Oldtidsværker, som han havde Lejlighed til at faa at se. Blandt disse Mindesmærker havde han en særlig Forkjærlighed for Reliefferne, i hvilke ikke blot Kunsten, men tillige det mangfoldige Indhold tiltrak ham. Men først i de to sidste Aar af Z.s Liv tilbød der sig Lejlighed til at faa et saadant Værk frem; det udgaves hæftevis, og der udkom i alt 115 Tavler, som dog kun vare en mindre Del af det planlagte Værk; de indeholdt Relieffer fra Palazzo og Villa Albani («Li bassirilievi antichi di Roma», to Bind i 4to, Rom 1808). Z.s italienske Text er ikke blot Beskrivelser, men behandler lejlighedsvis enkelte Guders eller Heroers Myther under ét. Han vaagede med Strænghed over, at Afbildningerne bleve stiltro og nøjagtige. Af hans mindre Afhandlinger til klassisk Arkæologi (oversatte paa Tysk af Welcker i «Georg Zoegas Abhandlungen», Gøttingen 1817) vare flere bestemte til Oplæsning i det romerske Institut, nogle ere ogsaa i dansk Oversættelse optagne i Videnskabernes Selskabs Skrifter 1800 og de følgende Aar.

De Forhold, hvorunder Z. i Rom efterhaanden fuldendte sine store videnskabelige Arbejder, vare tit vanskelige. Ganske vist havde strax hans Bekjendtskab med Borgia skaffet ham en udmærket Støtte, og han fandt Venner blandt danske, der studerede i Rom, f. Ex. Fr. Münter, dennes Søster Fred. Brun, N. Schow, C. Ramus. Men at opnaa en fast eller god Stilling lykkedes ham kun sent og delvis. Han fik en Lønning af Paven, Understøttelser fra den danske Kronprins og Arveprinsen og et Honorar fra Kunstakademiet for at sende maanedlige Meddelelser til dette om Kunstens Tilstand i Italien. I 1798 ansattes Z. som kongl. dansk Agent (Konsul) i Rom med Løn. Senere blev han efter sit Ønske 1802 udnævnt til Professor i Arkæologi ved Universitetet i Kiel, men han kunde ikke for sit Helbreds og sin Families Skyld komme bort fra Rom, og i 1804 blev det da bestemt, at Z. skulde blive i Rom med Professorløn. Det motiveres ved Hensynet til hans videnskabelige Arbejder og den Nytte, hans Kundskaber og Vejledning kunde bringe danske rejsende Videnskabsmænd og Kunstnere. Denne sidste Virksomhed optog meget af Z.s Tid, og han udarbejdede med den for Øje en romersk Topografi, som han ikke naaede at udgive (en Del deraf er trykt i «G. Z.s Abhandl.»). Blandt de danske Kunstnere i Rom var Thorvaldsen den, der skyldte Z. mest, dels ved den Kundskab om Antikken, Z.

Digitized by Google

meddelte ham, dels ved dennes kloge Kritik af hans Arbejder. Et svageligt Helbred havde Z. stadig at kæmpe med, og i sit Hjem havde han megen Sorg og anden Ulempe og Ærgrelse; af de elleve Børn, hans Hustru havde født ham, overlevede kun tre deres Forældre; Børnenes Pleje lagde ofte Beslag paa Z.s Kræfter, Moderen blev efterhaanden ogsaa meget svag (død 6. Jan. 1807). Hans egen sidste Sygdom var kun kortvarig, 10. Febr. 1809 døde han i Rom og blev begravet i Kirken S. Andrea delle Fratte.

F. G. Welcker, Zoega's Leben 1—2 (Stuttg. 1819). A. D. Jørgensen, Georg Zoega (1881). A. Michaelis, Zeitschr. f. bildende Kunst 1903 S. 193—196 (Billeder af Z.). F. R. Friis, Portræter af G. Z. (Kbh. 1904). *C. Jørgensen.*

— G. Zoegas Betydning for den *ægyptologiske Forskning* fortjener en særlig Omtale. Hans Værk om de romerske Kejsermønter fra Ægypten førte ham dybt ind i Beskæftigelsen med den oldægyptiske Kultur, som han allerede her hjemme i Danmark havde næret Interesse for. Han fordybede sig med sin sædvanlige Grundighed i Kardinal Borgias og andres Samlinger af ægyptiske Oldsager og gav sig i Lag med Studiet af det koptiske Sprog. Paa Pavens Opfordring udarbejdede han i Aarene 1788—96 sit store Værk om Obeliskerne («De origine et usu obeliscorum»), der dog først udkom 1800, selv om det bærer Aarstallet 1797. I dette Værk har Z. samlet alt, hvad man uden Kjendskab til de originale ægyptiske Texter, der endnu vare utilgængelige paa Grund af Hieroglyfskriftens Gaade, vidste om Ægypten. Han formaaede ikke at naa over Dørtærskelen til den ubekjendte Verden, der oplod sig ved Champollions Tydning af Hieroglyfskriften, men han saa Vejen: at Udgangspunktet maatte blive Fundet af Texter paa to Sprog, baade paa ægyptisk og paa græsk, og 2 Aar efter hans Værks Afslutning blev Rosettestenen fundet, der netop blev Nøglen til Gaaden. En Formodning af Z., at de Tegn i de ægyptiske Indskrifter, der omsluttedes af en oval Ring, udtrykte Kongenavne, blev Champollions Udgangspunkt for de Tolkningsforsøg, der førte til Maalet. Z.s Betydning for de koptiske Studier er af langt mere grundlæggende Betydning. Hans Katalog (først udkommen 1810 efter Z.s Død) over Kardinal Borgias enestaaende Samling af koptiske Haandskriftfragmenter, i hvilken han meddeler mange Texter med latinske Oversættelser og lærde Noter, er det første kritiske videnskabelige Arbejde i den koptiske Filologi og er endnu et Hovedværk, hvis Værdi ikke er forringet. Det er Resultatet af

Digitized by Google

Jærnflid, kritisk Indsigt, sproglig Begavelse og en sjælden Kundskabsfylde. Den koptiske Palæografi er næppe kommen videre siden, og hans Textudgaver udmærke sig ved en sjælden Nøjagtighed. Det skyldes Z.s Paavirkning, at andre danske, særlig Fr. Münter og Fr. Engelbreth, dyrkede koptiske Studier. *H. O. Lange.*

Zoega, Hans, 1608—73, Professor, var født i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Johan Adolph Z., tidligere gottorpsk «Pfennigmeister» i Kiel, havde nedsat sig; Moderen, Thyre Ellenberger, var fra Roskilde. Slægten Z. stammede oprindelig fra Italien og paastod at være af Adel, hvad ogsaa synes at være anerkjendt her til Lands, da «Thyre sl. Johan Adolphs» 1638 nævnes som Besidderinde af adeligt Hartkorn (Danske Mag. 5. R. I, 190). Forældrene synes ogsaa at have været ret velhavende, da de holdt Privatlærer til Sønnen, indtil han 1625 afgik til Universitetet i Wittenberg. Her fra kom han 1627 tilbage og studerede saa et Par Aar i Kjøbenhavn, indtil han, efter eget Sigende, 1629 blev Rektor ved den paa Grund af Krigen næsten opløste Skole i Viborg. Her har han dog ikke efterladt sig noget Spor. 1631 begav han sig paa en 7aarig Udenlandsrejse og færdedes vidt omkring i Evropas vestlige Lande. Efter sin Hjemkomst fik han Tilladelse til at holde private filosofiske Kollegier ved Universitetet og tog 1639 Magistergraden. 1640 udvirkede han en kongl. Befaling om, at han, naar Plads blev ledig, skulde antages til Professor. Imidlertid kom han i Forbindelse med den lærde Holger Rosenkrantz, der s. A. lod ham rejse til England med et Par af sine Sønner. Da Faderens Død 1642 kaldte Sønnerne hjem, begyndte Z. atter sine, som det synes, stærkt besøgte private Forelæsninger ved Universitetet, indtil han endelig 1644 opnaaede fast Ansættelse som Professor i Logik. I denne Stilling virkede han nu en Række Aar. Da han nød Anseelse som en skarp Dialektiker, blev han efter Frederik III's Ønske 1654 udset til at disputere offentlig med Jesuiten Gotfred Franken, der var Skriftefader hos den spanske Gesandt, Grev Rebolledo. Det gik meget varmt til, og kun ved et logisk Krigspuds lykkedes det Z. at slippe nogenlunde helskindet derfra. Men senere haanede Rebolledo ham baade i Breve og Skrifter som en Ignorant. For at faa Oprejsning rejste Z. i Sommerferien 1656 til Rostock og erhvervede den theologiske Doktorgrad ved en Afhandling over det samme Æmne, som han havde diskuteret med Jesuiten. Men da han havde gjort denne Rejse uden

Digitized by Google

Rektors Tilladelse og man ansaa det for upassende, at en filosofisk Professor tog den højeste theologiske Grad ved et fremmed Universitet, rejstes der en Storm imod ham, der paa det nærmeste havde kostet ham hans Embede. Det var formodentlig kun den snart efter udbrydende Krig med Sverige, der frelste ham, og 1659 fik han endelig kongl. Tilgivelse; men Doktorgraden fik han ingen Fornøjelse af, da den betragtedes som en Nullitet. 1662 søgte og fik han «paa Grund af Alder og Svagelighed» Fritagelse for sine akademiske Forretninger mod at holde en Vikar. Nu slog han sig paa Ejendomskjøb og erhvervede et Par Herregaarde (Næs i Jylland og Lindholm i Sjælland), men da han døde, 15. Juni 1673, var han dog en forgjældet Mand. — I Sept. 1645 havde han ægtet Barbara, Datter af Dr. jur. Erik Clemensen, Kannik i Lund. Hun døde 4. Dec. 1668.

Vinding, Acad. Haun. S. 362 f. Giessing, Jubellærere III, 408 Tab. I. Danske Mag. 4. R. V, 12 ff. *H. F. Rørdam.*

Zoega, Johan, 1742—88, Botaniker og Nationaløkonom, blev født 7. Okt. 1742 i Ravsted i Slesvig, hvor Faderen Poul Christian Z. var Præst; Moderen Cathrine f. Zoega var Søster til Arkæologen Georg Z.s Fader. Efter at have nydt Undervisning i Latinskolen i Pløen kom han i Huset hos Lægen Johan Christian Fabricius i Tønder (Fader til Zoologen J. C. F. (V, 24)), hos hvem hans Sans for Naturvidenskab udvikledes. Efter et Ophold ved Gymnasiet i Altona 1760—62 drog han til Kjøbenhavn og senere med J. C. Fabricius til Upsala, hvor han studerede Botanik under Vejledning af Linné. I nogle Aar hjalp han derefter Oeder som dennes Assistent ved den botaniske Have i Kjøbenhavn, men da Stillingen blev inddraget i 1770, og hans Forhaabninger om at blive Universitetslærer glippede, søgte han ind i Centraladministrationen og blev 1771 Sekretær i Finanskollegiets 2. Departement; som saadan foretog han Bearbejdelsen af den første danske Folketælling af 1769. Han avancerede efterhaanden paa Embedsstigen; han blev saaledes 1773 Renteskriver i fynske Kontor, i Dec. 1779 Kommitteret i Rentekammeret og i Febr. 1784 Deputeret i Finanskollegiet og Etatsraad; 2. Juni s. A. blev han Medlem af det ny Finanskollegium og af Finanskassedirektionen. Fra 1782 var han tillige Medlem af Direktionen for den almindelige Enkekasse og af Generalvejkommissionen. Han udfoldede i alle disse Stillinger en betydelig Energi og omtales med megen Sympathi af sin Sam-

Digitized by Google

tid. Z. var svagelig fra Barndommen af og led af en Rygradskrumning; han døde ugift 29. Dec. 1788.

Z.s Virksomhed som nationaløkonomisk Forfatter er ikke synderlig omfattende. Hans lille Skrift om Møntvæsenet (1788) er et for sin Tid fortjenstfuldt Arbejde, det samme gjælder det Aaret før udkomne «Forsøg til at udvikle faste Begreb om Arbejde og Handel», hvori han i øvrigt ligeledes fortrinsvis kommer ind paa Møntspørgsmaal. Han viser sig i dette Skrift som en frisindet Mand og tager varmt Ordet for Næringsfrihed og Frihandel.

Schlesw.-Holst. Provinzialberichte 1789, II, 150 ff. Frederikke Brun, Wahrheit aus Morgenträumen S. 84 ff. L. Bobé, Papirer fra den Reventlowske Familiekreds II, 243. *H. Westergaard.*

— Som *Botaniker* havde J. Zoega ikke nogen større Betydning. Han ansaas for en grundig Moskjender, men har ikke publiceret noget selvstændigt botanisk Arbejde; han har udarbejdet det Katalog over islandske Planter, som findes i Olufsens og Paulsens bekjendte Rejseværk, dog væsentlig efter Kønigs Manuskript, han har skrevet Texten til Forskåls ægyptisk-arabiske Billedværk, og han har ydet Bidrag til et Værk af Linné, som opkaldte Planteslægten Zoegea efter ham. Z. ydede Oeder god Hjælp ved Undersøgelse af Planter fra Bornholm og Island til Brug for Flora Danica. Z.s Herbarium, som især var rigt paa Mosser, blev efter hans Død opbevaret hos en Slægtning, der boede paa Kastellet, hvor det blev fuldstændig ødelagt under Englændernes Ophold.

Krøyers Naturh. Tidsskr. I, 112. 570. *E. Rostrup.*

Zonnix, Peiter, —1762, Opfinder af forbedrede Nodetyper. I Juli 1730 findes han indtegnet i Kjøbenhavns Universitets Matrikkel med Ludvig Holberg som Privatpræceptor og angives at være Aarhusianer, 19 Aar gammel. Om hans Ungdom, Studier osv. vides ikke noget; endnu 1737 nævnes han som Student og synes da at have staaet i Bekjendtskabsforhold til en Bogtrykkersvend Hancke, hvilket maaske har givet Z. Anledning til at sysle med Typografien. 1754 — altsaa noget tidligere end Joh. G. Imm. Breitkopf i Leipzig fremstillede sine bevægelige Nodetyper — forelagde han Hoforganist Fr. Chr. Breitendich (III, 50) en Prøve paa sin Opfindelse, nemlig en forbedret Maade at trykke Noder paa, som bleve satte med Typer ligesom Bogstaver og dog lignede det baade dyrere og besværligere Kobbertryk. Varmt anbefalet af Breitendich

Digitized by Google

søgte og fik han nogen Hjælp af Kongen, ligesom ogsaa Breitendich fremdeles ydede Støtte ved (1756) at forære ham Manuskriptet til sin Koralbog til Aftrykning («forhaabendes at han dog derved skulde fortjene sig noget til Levebrød») og skaffe ham kongl. Privilegium derpaa (1758); men det meste af den kongl. Pengeunderstøttelse medgik til Livets Ophold, og Z. oplevede ikke engang at faa Koralbogen paabegyndt. 1762 omtales han som død i Fattigdom, — Stervboet var saa ringe, at det «ikke taalte Proklama» — og hans Opfindelse gik vistnok i Graven med ham, medens den velstaaende og driftige Breitkopf, der i øvrigt ikke kan antages at have staaet i nogen som helst Forbindelse med Z., gjennemførte sit Værk med Glans og blev berømt derved. Det første fra Breitkopfs Officin udgaaede Musikværk, som er trykt med bevægelige Nodetyper, er Pastoraldramaet «Il trionfo della fedeltà», der i Følge Paaskriften er begyndt Juli 1755 og fuldendt April 1756.

Breitendich, Koralbog 1764 (Fortalen). *S. A. E. Hagen.*

Zrza, Eleonore Christine, 1797—1862, Operasangerinde, føddes 22. Maj 1797 i Bagsværd. Faderen, Franz Anton Xaverius Z., en fra Mähren indvandret, meget dygtig Valdhornist, der o. 1785 blev Hoboist (Valdhornist) i Fodgarden, var 1788—95 «Hofviolon» i Kapellet. Moderen var den fhv. kongl. Danserinde Rosalie Stuart († 23. Jan. 1810), som Z. ægtede 26. Maj 1792. 1814 blev Christine Z. ansat som Koristinde ved Theatret, og Kunzen maa vistnok have været den, der gav hende videre Sangundervisning. Hun debuterede 25. April 1816 som Charlotte i «Sovedrikken», et paa sine Steder meget højt Parti, og 3. Sept. s. A. udførte hun Vilhelmine i «Ungdom og Galskab»; de to Roller vise, at Stemmen strax fra første Færd har haft sin overordentlige Højde. Koristinde vedblev hun foreløbig at være, indtil hun 1817 avancerede til «Skuespillerinde ved Hoftheatret»; 1820 udnævntes hun til kongl. Skuespillerinde. Paa den Tid var Siboni bleven hendes Lærer, men i øvrigt skal særlig den hamborgske Bravoursangerinde Md. Beckers Optræden have haft stor Betydning for hendes Stemmeuddannelse i teknisk Henseende. Den rette «Jfr. Zrza» aabenbarede sig 9. Jan. 1821 ved Førsteopførelsen af «Figaros Bryllup», da hun optraadte som Grevinden, hvis store Arie, noget umozartsk overbroderet, formodentlig ved Sibonis Anvisning, gjorde Sensation. Ved den sjette Forestilling maatte den synges dacapo, og bragende Bifald og et tre Gange gjentaget Hurra for Sangerinden lød Aften efter

Digitized by Google

Aften. Da hun kort efter udførte den unge Sargino i Paërs Opera «Sargino», udtaltes det, at hendes Sang i dette Parti hørte til det fortrinligste, der havde lydt paa Theatret.

I Henseende til scenisk Anlæg havde Naturen været meget karrig mod hende. Oprindelig synes hun at have vist Mulighed som Skuespillerinde; hun rostes for Fremskridt i den Henseende i «Sargino», hun var den første Charlotte i «Et Æventyr i Rosenborg Have», væsentlig en Spillerolle, og hun gjorde Tilløb til Spil som Sidi i «Lulu», en Rolle, som hun i høj Grad interesserede sig for. Men efterhaanden opgav hun ganske Ævret, og man tillagde hende den naive Ytring, at «hun blev betalt for at synge og ikke for at spille». Man tilgav hende denne store Mangel for den Ørenslyst, hun beredte, og stod hun det poetiske fjærn, ejede Klangskjønheden selv lige som et Skjær deraf. Over den klare, fyldige og omfangsrige Stemme fik hun et Herredømme, saa at hun ganske naaede det Maal, hun stræbte efter: den fuldkomne Bravour. Hun var lige saa meget hjemme i Nattens Dronnings høje Koloraturer som i Rossinis nye Forsiringssystem. Man frydedes og forbavsedes paa samme Tid. Naar hun som Rosina i «Barberen» sang ved Klaveret, var der dem, der troede, at hun holdt Nodebladet i Haanden, fordi Musikken var for svær til at læres udenad. Dog henrev hun ikke alene ved Triller og Løb. Den berømte Pianist Moscheles var «ganske indtaget» i hende som Fidelio. En stille Hyldest bragtes hende ved en Kirkekoncert af den vordende Sanger Chr. Hansen, der, rørt og begejstret ved hendes Sang, med ét forstod sit Sangerkald.

Til hendes Afskedsforestilling paa Hoftheatret 8. Febr. 1845 bleve Billetterne revne bort, skjønt hendes Glansperiode da forlængst var forbi. Hun optraadte som Vilhelmine og ændrede den første Sangs første Linje til: «Jeg er ej mer i Livets Vaar». Hun stod som den store Repræsentant for en Kunst, der ogsaa havde sagt sin Vaar Farvel, den sceniske Sangvirtuositet. Med sin Fader, der naaede en høj Alder og døde hos hende (29. Marts 1843), havde hun bestandig boet sammen. Hun døde i Kjøbenhavn 1. Nov. 1862 og var da saa temmelig glemt. Kun ganske faa vare tilstede ved hendes Jordefærd. *C. Thrane.*

Zuber, Christian Josef, 1736—1802, Arkitekt. Han var Søn af Hoftømmermester og Maskinmester ved Hoftheatret Frantz Josef Z., der har gjort sig bekjendt ved det kunstige Maskineri,

Digitized by Google

han forfærdigede, da Frederik V's Rytterstatue blev flyttet fra Gjethuset til sit Bestemmelsessted. C. J. Z. gik først i Latinskole og kom efter at have besøgt Ingeniørakademiet i Wien 1758 til Kunstakademiet i Kjøbenhavn; her vandt han alle Medaillerne, og praktisk Uddannelse fik han som Tegner og Konduktør hos Jardin. I denne sin Lærers Aand opførte eller rettere gjenopførte han Herregaarden Glorup paa Fyn for A. G. Moltke. Samtidig med Fuldførelsen af dette Arbejde fik han (1765) Akademiets store Rejsestipendium, og 1766 tiltraadte han en Studierejse til Frankrig og Italien, hvorfra han først vendte tilbage 1772. Efter sin Hjemkomst ledede han 1774—77 Restavrationen af Aarhus Domkirke og opførte bl. a. for Baron Güldencrone Herregaarden Moesgaard ved Aarhus. Z., der 1763 havde været Tegnelærer for de kongelige Børn, og som 1766 var blevet kongl. Bygningsinspektør, blev i Aaret 1781 udnævnt til Hofbygmester; i denne sin Egenskab har han opført Bibliotheksbygningen mellem den søndre Løngang paa Christiansborg og Tøjhuset. Modgang af forskjellig Art synes imidlertid at have bidraget til at sløve hans Arbejdskraft; 1789 blev han afskediget med Pension fra Hofbygmesterembedet, og sine sidste Leveaar har han formodentlig tilbragt i Fredericia, hvor hans Hustru, Maria Catharina f. Granry, døde 1800; selv døde han 16. Sept. 1802.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. Hertel, Aarhus Domkirke II, 3. Indledningen. Architekten V, 436 ff. *F. Beckett.*

Zuschlag, Frederik Ludvig, 1759—1808, Billedhugger. Han var Søn af Sognepræst Johannes Mortensen Z. og blev født 14. Febr. 1759 i Jydstrup, hvor Faderen da var Præst, 1789 blev han Kancellist i Søetatens Revisionskontor, 1798 Kontrollør ved Assistenshuset i Kjøbenhavn; han døde 18. Jan. 1808. Ved Siden af sin Embedsvirksomhed fik han Tid til at dyrke og frugtbargjøre et lille kunstnerisk Talent; han modellerede nemlig Portrætmedailloner i Vox, hvoraf der toges Gibsafstøbninger, som solgtes til en overkommelig Pris (1 Rdl. d. K. Stykket). Af saadanne Portrætmedailloner nævnes: Prins Carl af Hessens, Skuespiller Roses, Skuespillerinderne Md. Walters og Md. Preislers, Suhms og Komponisten Naumans. Han skar ogsaa Medailloner i Elfenben. Z. ægtede 1790 Louise Augusta Oppenheim; efter hendes Død 1798 ægtede han s. A. Marie Frederikke Stunder (f. 1765 † 1829), Datter af Guldsmed S.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *F. Beckett.*

Digitized by Google

Zwergius, Detlev Gotthard, 1699—1757, Præst og Personalhistoriker, blev født 7. April 1699, uvist hvor, men sandsynligvis i Sydslesvig eller Holsten; Forældrene vare Cai Burchard Z. († 1739 som tysk Præst i Helsingør) og Margrethe Dorothea f. Krock. Da Faderen 1711 fik Embede i Helsingør, blev Sønnen sat i denne Bys Skole, fra hvilken han 1716 blev Student; han studerede baade ved tyske Universiteter og i Kjøbenhavn, men naaede først 1725 at tage Attestats. Muligvis var Z. i nogle Aar Hører i Helsingør, inden han 1728 udnævntes til Sognepræst paa Vesterhavsøen Amrum, hvorfra han 1732 forflyttedes til Slangerup og Uvelse; senere blev han tillige Provst i Lynge-Frederiksborg Herred. Han var gift 1. med Lovise Licht; 2. (17. Avg. 1738) med Lene Pedersdatter Qvist (f. o. 1716 † 1797). Han døde Søndagen 17. Juli 1757 efter s. D. selv at have forrettet Gudstjenesten. Z. har foruden et Par ubetydelige Smaaskrifter i 1754 udgivet det Værk, som bestandig vil sikre hans Navn en Plads som en af vore første Forfattere i kirke- og personalhistorisk Retning, «Det Siellandske Clerisie, eller Biskopper, Provster, Præster og andre gejstlige, som fra Reformationens Tid indtil vore Tider have levet og lært udi Kirker og Skoler i Sjællands Stift og underliggende Provinser». Det var et stort anlagt Værk, der efter Bestemmelsen skulde være udkommet i tre Bind; men kun første Bind naaede at blive udgivet, 861 Sider i Kvart, foruden en Fortale af Biskop L. Harboe, der levende havde interesseret sig for dette Forehavende og havde givet Z. mange værdifulde Efterretninger. Det udkomne Bind angaar kun Stiftets lutherske Biskopper samt Hof- og Slotspræsterne; det roses i høje Toner bl. a. af Suhm og fortjener det til fulde; Bogen er et Vidnesbyrd om Forfatterens overordentlige Flid og endnu bestandig en Kilde, af hvilken man kan øse værdifulde Oplysninger. Z. efterlod mange Samlinger til Kirke-, Personal- og Lokalhistorie, af hvilke de fleste ere landede i det kongl. Bibliotheks Manuskriptsamling og stadig benyttes af Historikerne.

Worm, Lex. over lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Wiberg, Præstehist. III, 132. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 593. *Vilh. Bang.*

Zwingmann, Christian Ferdinand, 1827—91, Arkitekt. Han blev født i Riga 27. Maj 1827 som Søn af tyske Forældre (Faderen var Tømmermester), kom i Murerlære og rejste 1851 til Kjøbenhavn, hvor han gjennemgik Kunstakademiet og vandt dets Sølvmedailler. Han tegnede hos N. S. Nebelong, men var dog nærmest Elev af

Digitized by Google

Bindesbøll, for hvem han var Konduktør ved Restavreringen af Marsvinsholm ved Ystad; efter Bindesbølls Død byggede Z. Taarnspirene efter egen Tegning. 1858 rejste han sammen med Vilh. Klein til Udlandet, og 1860 blev han Konduktør for Meldahl ved Gjenopførelsen af Frederiksborg Slot. I disse Aar opførte han Apotheket i Hørsholm, en Amtmandsbolig i Hillerød, en stor Sognekirke i Parken ved Marsvinsholm (1862—65) og Slottet Kulla-Gunnarstorp Nord for Helsingborg i Sverige, samt restavrerede Herregaarden Karsholm i Skaane. 1869—71 foretog han atter en Udenlandsrejse, og 1876 udstillede han et Projekt til Marmorkirkens Fuldførelse, som blev kjøbt af Tietgen; paa Grund af tiltagende Svagelighed fik Z. imidlertid ikke mere med Sagen at gjøre. Han døde som en ensom Mand 4. Maj 1891 paa St. Josefs Hospital i Kjøbenhavn; han var en varm Ven af Danmark, som han betragtede som sit egentlige Fædreland.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Erik Schiødte.*

v. **Zytphen, Ernst Frederik,** 1765—1835, Officer. Slægten v. Z. stammer fra Nederlandene og kom, efter at være fordrevet fra dette Land under Religionskrigen, over Sachsen og Meklenborg til Danmark i den anden Halvdel af det 17. Aarhundrede. Christian Frederik v. Z. (døbt 10. Avg. 1729 † 20. Marts 1804) blev naturaliseret som dansk Adelsmand 1757, men efterlod ikke Afkom. Hans Faders Brodersøn var Kapitajn Frederik Gregorius v. Z. (f. 18. Juli 1729 † 27. April 1774), der med sin Hustru Anna Clementine f. Fischer (f. 15. Dec. 1731 † 16. Marts 1816) havde Sønnen E. F. v. Z. Denne blev født 29. Nov. 1765 i Viborg, men da Faderen 1770 blev forflyttet til Christiania, har han her tilbragt sine Drengeaar og paa Grund af Faderens tidlige Død under saare beskedne Vilkaar. Disse bleve ikke bedre, da han 1780 kom som Landkadet til Kjøbenhavn. 1786 blev han Sekondlieutenant (med Anciennitet fra 1783) i viborgske Infanteriregiment, hvis Chef, den krigserfarne C. L. v. Blücher (II, 445), forstod at paaskjønne hans Tjenesteiver og Nøjagtighed, saa han ved Feltjægerkorpsets Oprettelse 1789 kom til dette som karakteriseret Premierlieutenant. I denne nye Tjenestestilling blev bl. a. hans udprægede Ordenssans og ualmindelig skjønne Haandskrift udnyttet, i det det blev overdraget ham at lede de store Kortarbejder. Han skuffede ikke de til ham stillede Forventninger; derom vidner hans forholdsvis hurtige Avancement: 1794 virkelig Premierlieutenant, 1795 karak-

Digitized by Google

teriseret Ritmester og 1798 Sekondritmester. Allerede 1792 fungerede han som Generaladjutant-Lieutenant under Lejrsamlingen ved Modbøl i Sønderjylland; 1802 og 1803 var han i Tyskland, Frankrig og Italien, og sidstnævnte Aar hørte han til de udvalgte Officerer, der i Tyskland indhentede Oplysninger om Troppebevægelserne. Imidlertid maatte han 1806 ombytte Generalstabs- med Geledtjenesten, i det han blev Kompagnichef i 1. jyske Infanteriregiment, hvis nye Chef F. C. Bauditz (I, 600) nok kunde bruge en saa dygtig Officer ved Reformationen af det forsømte Regiment. Samme Aar blev han Major, 1811 Oberstlieutenant og 1816 karakteriseret Oberst. Han deltog i Okkupationen af Nordfrankrig 1814—15. Efter i 22 Aar at have staaet ved 1. jyske, blev han 1828 Oberst og Chef for 3. jyske Infanteriregiment, hvor han skulde haandhæve og trods sine 63 Aar virkelig ogsaa indførte skrappere Disciplin. I sin nye Garnison, Aalborg, vandt han ved sin venlige og velvillige Optræden Befolkningens Hengivenhed, hvilket bl. a. viste sig ved almindelig Deltagelse i Højtideligholdelsen af hans 50aarige Officersjubilæum. 1831 avancerede han til Generalmajor, og 1834 kom han tilbage til Kjøbenhavn som Chef for sit gamle Regiment, det 1. jyske, men allerede 3. Nov. 1835 indtraf hans Død. Han var nøjsom og beskeden, flittig og pligtopfyldende, stræng mod sig selv, human mod undergivne — en helstøbt Soldat. I det borgerlige Liv nærede han Anskuelser, der for hin Tid og i hans Stilling vare mærkelig liberale.

Han ægtede 4. Nov. 1808 i Frederiksberg Kirke Louise Augusta Baronesse Pechlin v. Løwenbach (f. i Nordborg paa Als 12. Febr. 1787, † paa Frederiksberg 13. Nov. 1869), Helsøster til Diplomaten F. C. F. Baron Pechlin (XII, 602 f.). Denne smukke, højtbegavede Dame var meget belæst, kunstnerisk og digterisk anlagt; hun har oversat Ingemanns «Holger Danske» paa Tysk. Hun var Veninde med Sophie Ørsted f. Oehlenschlæger. I hendes mangeaarige Enkestand saa hun i sit Hjem Samtidens mere bekjendte Mænd — Brødrene Ørsted, Chr. Molbech, Mynster, Sibbern, Paulli, Gunni Busck, Pet. Rørdam, Blædel m. fl. Hun var meget religiøs og anerkjendte tidlig Grundtvigs store Værd, uden dog nogen Sinde at høre til hans religiøse Parti. Hun stod Dronning Caroline Amalie meget nær, og det var hende, der først henledte Dronningens Opmærksomhed paa Grundtvig.

Joh. Lesser.

Digitized by Google

Zytphen-Adeler, Georg Frederik Otto Friherre, 1810—78, Godsejer og Politiker, fødtes 10. Maj 1810 i Kjøbenhavn og var Søn af ovennævnte Ernst Frederik v. Z. Han optoges 1823 paa Landkadetakademiet, blev 1829 Lieutenant og gjorde Tjeneste i Livgarden 1833—36, men udtraadte efter sit Ægteskab med Arvingen til Adelersborg; selv blev han optaget i dansk Adelstand 1838 som Friherre Z.-A., hvorhos Adelersborg 1843 gjenoprettedes til et Baroni. Han overtog 1839 Godsets Styrelse og tillige selve Hovedgaardens Drift og viede sig med Kraft og Iver til sit nye Kald. Han fik en stor Gjæld afdraget og oparbejdede Godsets Værdi betydelig; han viste sig i flere Retninger som Foregangsmand i Landbruget ved at indføre nye Dyrkningsmaader og Redskaber (han var 1856 den, der først brugte Dampkraft, og 1848 den, der først dyrkede Roer i større Omfang), fik tidlig Hoveriet afløst og alle Markerne drænede (1850—54). Efter en Ildebrand 1848 ombyggede han Stald- og Ladebygninger i gammeldags Stil, men i langt bedre Stand, og gjenoptog 1868 Navnet Dragsholm. Ogsaa Skovenes Drift forbedredes, og betydelige Strækninger Jord inddroges dels under Opdyrkning, dels til ny Skovplantning. Lignende Omhu vistes for Fæstegodsets Opkomst, og han veg ikke tilbage for saadanne Skridt som at fjærne uduelige Fæstere eller opføre Avlsgaarde paa inddraget Fæstejord; ligeledes søgte han siden 1850 at ombytte Fæste med Bortforpagtning paa 50 Aar. Siden 1869 solgte han derimod den større Halvdel af Bøndergodset til Selveje. End videre fremmede han Driften af Huslodder og sørgede for sine Arbejderes Velvære, fik 1868 oprettet en Forbrugsforening for dem og gav dem 1873 Andel i Overskuddet af Hovedgaardens Drift tillige med særlige Præmier for Flid og Omhu (1873—76 ialt 22300 Kr.).

1845—51 var Z.-A. som Lensbesidder Medlem af Holbæk Amtsraad og 1859—71 paa ny efter Valg af de højstbeskattede; han virkede for sund Sparsommelighed og for Hævdelse af Amtsraadets Myndighed over for Amtmanden. 1853 blev han Formand for Amtets landøkonomiske Forening, og da han 1867 af politiske Grunde fjærnedes fra denne Post, blev han Formand i den nystiftede Landboforening indtil sin Død (fik 1875 Favrbogaard kjøbt til Landbrugsskole og Mønstergaard). Han fremkaldte 1852—62 Udtørringen af Svinninge Vejle, gav ligeledes Stødet til Lammefjordens Udtørring og blev 1873 Formand for Aktieselskabet. End videre var han 1859 Medstifter og indtil 1876 Formand i Foreningen

Digitized by Google

for ædel Hesteavl, 1862—75 Formand i Haveselskabet og 1873—76 i Dansk Husflidsselskab, siden 1869 Tilsynsmand for Landbohøjskolen, siden 1873 Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad og 1875 Medlem af Arbejderkommissionen. Under Krigen 1848—50 gjorde han Tjeneste som Adjudant hos Kong Frederik VII og sendtes 1849 i fortroligt Ærende til Kong Oscar I.

Først 1861 søgte han at komme ind i det politiske Liv. Efter at han s. A. havde sluttet sig til Danevirkeforeningen, stillede han sig til Folketingsvalg i Odsherred, men vragedes for Chr. Rimestad (XIV, 111). Derimod valgtes han i Maj 1865 i Holbækkredsen til Rigsraadets Folketing, sluttede sig strax til Venstre og blev Medlem af Fællesudvalget i Grundlovssagen; han vandt her V. Birkedals Tilslutning til det endelige Forslag ved at faa Kongens Valg af Landstingsmænd indskrænket til tidligere Folkerepræsentanter. Sammen med J. Scavenius (XV, 5) gav han Stødet til Oktoberforeningens Dannelse og blev selv dens Formand. Det var en Yndlingstanke hos ham. Allerede 1846 var han gaaet ind i Bondevennernes Selskab, fordi han troede paa et Fællesskab mellem de store og smaa Bønder, men han trak sig igjen tilbage, da hans Skridt ikke fandt Efterligning blandt Godsejerne. Efter at være falden igjennem ved Folketingsvalget i Efteraaret 1866, valgtes han til Landstinget for 2. Kreds (Nordsjælland) indtil sin Død. Z.-A. brugte sin Indflydelse hos J. A. Hansen og Alberti til at hindre, at de gjenoptog Spørgsmaalet om tvungen Fæsteafløsning, men han kunde ikke hindre, at G. Winther 1869 rejste det og derved drev J. A. Hansen frem. Han tog da (3. Marts) 1870 Ordet for, at der nu skredes til en endelig Løsning af Spørgsmaalet ad Lovgivningens Vej, dog som en Overenskomst mellem Jorddrotter og Bønder; men da han ikke kunde opnaa dette, maatte han se Oktoberforeningen opløst i Sommeren 1870. Han stemte 1872 tillige med alle de andre Godsejere imod Loven om Indskrænkning i Raadighed over Fæstegodset, medens han 1876 som Medlem af Rigsretten vilde ikjende baade Hall og Krieger Bøde og Erstatningsansvar, hin for Forsømmelighed ved det kongl. Theaters Nyopførelse, denne for formentlig Overskridelse af Myndighed ved Marmorkirkens Salg, men derimod frifinde de andre tiltalte Ministre. 1877 havde han ikke ringe Del i at formaa Venstre til at tiltræde Novemberforliget.

Han var en aandslivlig Mand med sund Dømmekraft og frit Syn, desuden en varmtfølende og ægte frisindet Personlighed, og

Digitized by Google

ligesom han var virkelysten, var han ogsaa rundhaandet til at hjælpe Folk frem, der syntes ham lovende. Z.-A. døde 18. April 1878. — Han havde 6. Jan. 1836 ægtet Bertha Henriette Frederikke Løvenskiold (f. 20. Juli 1814 † 9. Juni 1875), Datter af Amtmand, senere Kancellideputeret Herman L. (X, 606). En Mindestøtte rejstes for dem 6. Juli 1873 paa Brydebjærg ved Vejrhøj.

Morgenbladet og Folkets Avis 21. April 1878. Holbæk Amts Dagblad 23. April 1878. *Emil Elberling.*

Digitized by Google

Ægidius, Bertel Christian, s. Gjødesen (VI, 50).

Ælfgifu (Alfifa), —1030—, Knud den stores Slegfred, var en Datter af Ealdorman Ælfhelm af Deira, hvem Kong Æthelred havde ladet myrde (1006), ligesom han lod hans to Sønner blinde; Moderen hed Wulfrun «den northamptonske». Knud var, forend han blev Englands Konge, traadt i Forhold til Æ. og havde med hende to Sønner, Harald (VII, 73) og Svend (XVII, 7); onde Tunger vilde dog paastaa, at Børnene vare underskudte og hverken hendes eller Knuds. Da Knud i Juli 1017 ægtede Æthelreds Enke Emma, har han sikkert sendt Æ. og hendes Sønner til Norden. Efter at Knud havde underlagt sig Norge, lod han Svend, der da styrede Jomsborg, kalde til Norge for at overtage Kongedømmet her, og Æ. fulgte med sin næppe endnu voxne Søn der hen. Æ. var herskesyg og intrigant, og Nordmændene ansaa hende for Landets egentlige Styrer; de kaldte hende «den rige» (mægtige), og baade de Love, som Svend og hans Raadgivere lod udgaa, og de Skatter, som paalagdes, vakte stor Uvilje. Man saa senere hen til «Alfifatiden» som en Undertrykkelsens og Ulykkens Tid, dog vare flere af de nye Paabud rimelige og gjenoptoges i den senere Lovgivning. Men Fremmedherredømmet var forhadt, og Misvæxt indtraf, Bønderne klagede aabenlyst paa et Ting i Nidaros, og de hentede den dræbte Kong Olafs Søn Magnus hjem fra Rusland. Under disse Forhold besluttede Æ. og hendes Søn at drage til Danmark for at søge Hjælp. Her vare de, da Kong Knud døde (Nov. 1035), Svend fulgte kort efter sin Fader i Graven, og Æ. vendte nu tilbage til England. Hun virkede med stor Iver for at faa sin anden Søn Harald valgt til Knuds Efterfølger paa Englands Trone; ved Gaver og overdaadige

Digitized by Google

Fester søgte hun at vinde de store, og da Hardeknud forblev i Danmark, lykkedes det Harald at tilrive sig Magten. Efter hans Død (1040) og Hardeknuds Komme til Landet er Æ. formodentlig atter bleven forjaget, men man kjender intet til hendes senere Skæbne.

Munch, Det norske Folks Historie I, 2. Freeman, Norman conquest I. Dictionary of National Biography I. Steenstrup, Normannerne III.

Johannes C. H R. Steenstrup.

Ælnoth, —1122—, Historieskriver, var fra Canterbury og var Præst i England, men drog o. 1100 til Danmark. I sit Skrift viser han sig som varmtfølende Angelsaxer, der hader de normanniske Erobrere; det er da rimeligvis Uvilje mod Normannerne, der har drevet ham fra hans Fædreland. Snart efter blev han, som det synes, Munk i Odense, der i alt Fald blev hans Hjemsted. Naar han netop valgte denne By, var det, fordi han her fandt Landsmænd, i det Erik Ejegod havde indkaldt Munke fra Evesham til den ny Stenkirke, der skulde være helliget den dræbte Kong Knuds Minde. Her overværede Æ. Kongehelgenens Skrinlæggelse (1101), og da han i 24 Aar havde været i Danmark, udarbejdede han (o. 1122) sit latinske Skrift om Knud den helliges Levned og Død, en af de vigtigste Kilder til Danmarks Historie i Middelalderen. Æ. er selvfølgelig gjennemtrængt af Ærefrygt og Beundring for sin Helt, men antyder dog flere Steder den voldsomme Konges Fejl og er saaledes ret enestaaende ædruelig og ærlig i sin Dom. Fremstillingen er klar og livlig, men brydes af lange Betragtninger, der røbe Æ. som den religiøse og bibelfaste Klerk; stundum hentyder han til de latinske Klassikere og fremtræder i det hele som den fintdannede Mand. Paa angelsaxisk Vis slaar han ofte over fra Prosa til Vers og ynder kunstige Omskrivninger og rhytmiske Udtryk ligesom ogsaa udstrakt Brug af Bogstavrim og Enderim. Han tyder danske Stedsnavne og er ret vel bevandret i dansk Sprog og Historie, men uden Sympathi for Danskerne. Skriftet, der er tilegnet Kong Niels, giver liden Oplysning om Æ.s ydre Liv. Han klager over Avind og Forfølgelse, der synes at hidrøre fra en højerestillet Klerk; men vi kunne ikke sige noget sikkert om, hvad der ligger til Grund for hans Antydninger.

Script. rer. Dan. III. Danske Helgeners Levned ved H. Olrik. A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlæggelse. Dictionary of National Biography I, 170. Hist. Tidsskr. 6. R. IV, 205 ff.; 7. R. IV, 121 ff. *Hans Olrik.*

Digitized by Google

Æmeltorp, Henrik af, —1253—, en tysk Ridder, der i et Aars Tid spillede en vigtig Rolle i Danmark. Da Abel var faldet paa sit Frisertog (29. Juni 1252), bemægtigede hans Broder Christoffer sig Riget, skjønt han havde lovet at støtte Abels Søn Valdemar til at faa Tronen; dennes Morbrødre i Holsten tog sig da af hans Sag, og ogsaa de brandenborgske Fyrster skulle have hjulpet ham. Paa den Tid optræder H. af Æ., der tillige med sin Broder Bertold tidligere havde staaet i Tjeneste hos meklenborgske Fyrster, som Modstander af Christoffer; om han allerede af Abel er bleven indkaldt til Danmark eller er bleven udsendt som Partigænger af den unge Valdemars tyske Venner, maa staa hen. I 1252 satte han sig i Besiddelse af Møen og Falster, hvor han gjorde et stort Bytte; Aaret efter bemægtigede han sig Skjelskør, og Christoffer, som gik imod ham, blev første Gang slaaet saa grundig, at han maatte flygte helt over til Kjøbenhavn, hvis Porte Biskop Jakob Erlandsen endda lukkede for ham. Inden Aarets Udgang lykkedes det dog Kongen at fordrive Æ. fra Skjelskør, og formodentlig er han vendt tilbage til Tyskland; blandt det Krigsbytte, han førte med sig, vidste man at nævne en kolossal Tand, som Sagnet tillagde Stærkodder. — Ved senere Historikeres Gætninger er H. af Æ. kommet til at spille en meget længere Rolle i Danmark. Den lybske Krønnikeskriver Herman Korner i 15. Aarh. forvexler Christoffer med Abel, mod hvem han da lader Æ. kæmpe, og Svaning og Hvitfeld, der saaledes maatte tro, at Æ. havde staaet baade Abel og Christoffer imod, gjør ham derfor til en trofast Tilhænger af Erik Plovpenning og lader ham af denne blive indsat som Høvedsmand paa det vigtige Rensborg. Fra Korner stammer ogsaa den Tanke, at Æ. var en Ditmarsker, i det han i hans Navn mener at se Byen Meldorp, noget, der ligeledes har givet Anledning til mange Udpyntninger; i Virkeligheden er Æ.s Slægthjem Emmelndorf i Hannover, syd for Hamborg.

Hist. Tidsskr. 7. R. I, 489. *Kr. Erslev.*

Æreboe, Andreas, 1723—1813, Konsul, Søn af nedennævnte Rasmus Æ. og hans første Hustru, Karen Wartberg, var født 20. Avg. 1723 i Kjøbenhavn. Som ung Kjøbmand sendtes han 1753 til A. F. Lützows Eskadre i Middelhavet, for at der kunde være et Konsulsæmne ved Haanden, naar den under Forhandling værende Traktat med Marokko, hvoraf man ventede sig megen Fordel for den danske Handel, kom i Stand. Dette skete 18. Juni s. A., og

Digitized by Google

Æ. blev den første danske Konsul hos Barbareskerne. Næste Foraar lykkedes det ham at slutte en Tillægstraktat til Lützows, der var et virkelig fortjenstfuldt Arbejde og meget vigtig for Sejladsens Sikkerhed. En udførligere Meddelelse fra hans egen Haand om, hvad han maatte opleve i denne farlige og vanskelige Stilling, findes trykt som Tillæg til nedenciterede Værk af Dr. J. L. Rasmussen, der anfører den som et agtværdigt Vidnesbyrd om hans Retskaffenhed og utrættelige Iver i at røgte de ham betroede Hverv. Æ. vendte 1756 hjem, blev 1757 Agent, var 1763—71 Konsul i Algier, fik 1773 Etatsraads Rang og blev 1777 virkelig Etatsraad. Først i en fremskreden Alder ægtede han 1787 Mariane Bruun (f. paa Gjerdrup, døbt 13. Jan. 1738), Datter af Byfoged, Godsejer Oluf B. (III, 177) og hans første Hustru Conradine Sophie v. d. Maase f. Rostgaard. Ægteskabet blev barnløst, og ved Testamente af 15. Dec. 1795 bestemte Æ., at hans Lod skulde anvendes til et Legat for Enker af Familien. Hans Hustru døde 9. Juni 1801, han selv 28. Avg. 1813 i Kjøbenhavn, over 90 Aar gammel. Han udgav 1793 nogle ganske kortfattede Breve til en Ven, indeholdende Oplysninger og Berigtigelser til J. K. Høsts Skrift om den marokkanske Kejser Mahomed Ben Abdalla.

J. L. Rasmussen, Det Dansk-Afrikanske Kompagnis Historie (Kbhvn. 1818). G. L. Grove, Rasmus Æreboes Autobiografi S. 230 f. 240. *G. L. Grove.*

Æreboe, Rasmus, 1685—1744, Notarius publicus i Kjøbenhavn, var født 26. April 1685 og Søn af Hans Hansen Æ., Borger og Skipper i Svendborg, og Mette Jensdatter. Faderen, der sad i smaa Kaar, døde allerede 1693. Besjælet af Læselyst fik den fattige Dreng, hvis Rigdom bestod af 2 ℛ 8 ß og Sølvknapper til en Trøje, i sit 12. Aar Lov til at følge sin Farbroder til Skolen i Næstved, hvorfra han dimitteredes 1704. Han maatte døje megen Nød under sin Skolegang og som Student, men var meget flittig og lærte at skrive og tale Latin med Færdighed, hvilket 1709, efter at han havde taget Attestats, skaffede ham Plads som Sekretær hos Just Juel (VIII, 587), der rejste som Envoyé til Rusland. Fra dette Øjeblik havde hans Fattigdom Ende, han fik nu Kaarde med Sølvgreb og lokket Paryk, og Vennerne kaldte ham «den nye Æreboe». Han lærte ogsaa snart at begaa sig blandt de fornemme og vandt ved sin Aandsnærværelse, Troskab og Paapasselighed Juels Yndest. Ved hurtig at lære det russiske Sprog gjorde han sig end mere nyttig, og han førte baade for sig selv

Digitized by Google

og nedskrev for Gesandten Dagbøger over deres Oplevelser i Rusland i de bevægede Aar, da det ret begyndte at lykkes Zar Peter (efter Slaget ved Pultava) at hæve Rusland til en ukjendt Anseelse. Hans fine Forstaaelse af Lydovergange i det russiske Sprog har vakt Beundring selv hos en moderne Sprogmand som Karl Verner (XVIII, 411). Bekjendt for Eftertiden er han bleven ved sin Selvbiografi, der giver mange Oplysninger om Studenterlivet her hjemme for 200 Aar siden, naivt opregner hans 26 mere eller mindre «yderlige Livsfarer», fra hvilke han jævnlig kun redder sig ved usædvanlig Kjækhed og Snarraadighed, og som navnlig beretter om mange mærkelige Optrin af Zar Peter og hans nærmeste Omgangskreds. Æ. bidrog til at skaffe Just Juel Vicekansler Schafirofs Gunst ved at undervise dennes Søn og stod paa en fortrolig Fod med den fremragende og indflydelsesrige gejstlige Feofan Prokopovitsch. En af hans drøjeste Prøvelser var, da han i Efteraaret 1713 sendtes med 12 Mand i en aaben Jolle, der kun stak to Fod dybt, til Peter den store i Finland med stor Fare for at opbringes af Svenskerne. Han naaede med det ganske udmattede Mandskab til Kronstadt, hvor Admiralinde Cruys gav sig til at græde ved Synet af hans bedrøvelige Skikkelse med de paa Kroppen opraadnede Klæder, og Peter den store noterede i sin Dagbog, at den danske Konges Sekretær havde gjort denne Rejse i aaben Baad. Da Æ. kom hjem, søgte han Præstekald, men Kongen udnævnte ham 1715 til Notarius publicus i Kjøbenhavn, hvortil hans Sprogkundskaber i Tysk, Fransk, Hollandsk, Latin og navnlig Russisk gjorde ham særlig kvalificeret, fordi man da ventede en livligere Handelsforbindelse med Rusland, i hvilken Anledning Æ. aabenbart ogsaa har udarbejdet det mægtige Manuskript med Uddrag af russisk Handelslovgivning i dansk Oversættelse, der blev dediceret Kongen og endnu findes paa det kongl. Bibliothek.

Æ. ægtede 1. (22. Jan. 1717) Karen Wartberg (døbt 20. Juli 1696 † 22. Marts 1724), Datter af Vejermester paa Holmen Peter W. og Maria f. Bentsen, og 2. (26. Sept. 1726) Catharina Maria Alsberg (f. 11. Juli 1706 † 19. Juni 1754), Datter af Hovedbogholder ved Rentekammeret Lars Jensen A. Æ. var en Tid en ret velstaaende Mand, men hans Direktion af den første kjøbenhavnske Fajancefabrik, hvoraf han var Medejer, skaffede ham en Del Ærgrelser, ved Ildebranden i 1728 mistede han en ikke ringe Del af sin Næring, og en Svogers Fallit ramte ham haardt. Han døde 24. Okt. 1744.

Digitized by Google

Johan Monrads og Rasmus Æreboes Autobiographier, udg. v. Dr. J. G. Burman Becker (Kbhvn. 1862). G. Brandes, Ludvig Holberg S. 57 ff. Rasmus Æreboes Autobiografi, udg. (med Noter) af G. L. Grove (Kbhvn. 1889). En Rejse til Rusland under Zar Peter, Dagbogsoptegnelser af Viceadm. Just Juel, ved G. L. Grove (1893); russisk Udgave heraf ved J. N. Schtscherbatschef (Moskva 1899). *G. L Grove.*

Ærylæus (ell. Erylæus), **Niels Jørgensen,** 1564—1642, Prælat, var født 1. Jan. 1564 i Jylland (formodentlig i Aalborg). Han forekommer 1591 som Hører ved Roskilde Skole og Degn ved Domkirken, men opgav 1593 denne Stilling for at rejse udenlands. 1594 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Leiden og studerede siden i England. Efter Hjemkomsten blev han 1597 Rektor ved Sorø Skole, en Stilling, i hvilken han vandt ikke ringe Anseelse, og tog 1602 Magistergraden i Kjøbenhavn. 1607 blev det ham tilbudt at blive Professor pædagogicus ved Universitetet, men han undslog sig. Derimod blev han 1608 Lektor i Theologien ved Lunds Domkirke og Kannik. 1610 beskikkedes han til Lærer for Christian IV's ældste Søn, Prins Christian. I denne Stilling var han i 5 Aar. Ved sin Afgang 1617 fik han Løfte om det første Prælatur, der blev ledigt i Lund, hvilket Løfte opfyldtes, da han 1620 blev Dekan i Kapitlet. 1619 fik han det Hverv at deltage i Affattelsen af nye Skolebøger for den studerende Ungdom, uden at vi dog vide, om han har forfattet saadanne. Han døde 1. Febr. 1642. Til Lunds Skole testamenterede han 500 Dlr., der siden ere gaaede over til Universitetet sammesteds (Stipendium Ærylæanum). — I Sept. 1608 havde han ægtet Maren, Datter af Jens Laugesen, Tolder og Raadmand i Ribe, og Dorthe Svaning.

Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 33. Rietz, Skånska Skolväs. Hist. S. 289 ff. Christian IV's egenh. Breve I, 45. Danske Mag. 4. R. II, 234 f. Rørdam, Hist. Saml. og Stud. II og III. *H. F. Rørdam.*

Digitized by Google

Oeder, Georg Christian, 1728—91, Botaniker og Statsøkonom. Han er født 3. Febr. 1728 i Ansbach, hvor hans Fader, Dr. G. Ludw. O. den Gang var Konrektor; hans Moder var Margrete Sibylle f. Hamberger. O. gik 1746 til Universitetet i Gøttingen og tog her i 1749 Doktorgraden i Medicin, men studerede dog især under den bekjendte Botaniker A. v. Haller. Hans Interesser vare i øvrigt allerede den Gang delte mellem Botanik og Kameralvidenskab, hvilke Studier han ogsaa fortsatte gjennem hele sit Liv, dog saaledes at den sidste efterhaanden fik Overhaand. Han gik som Praktiker til Slesvig og fik her Adgang hos Etatsraad Ericius, hvis Datter Marie Dorothea han senere — 1755 — ægtede. Efter Anbefaling af General Schmettau, og efter at der var sket Forespørgsel til Haller, blev O. af J. H. E. Bernstorff udset til at ansættes som Professor ved Universitetet; men med den Disputats, som i den Anledning fordredes, og som behandlede den Hallerske Lære om Irritabiliteten, gik det uheldig, særlig med Forsvaret, hvor navnlig Rottbøll var hans ivrige Modstander. Det blev da overdraget O. at forestaa Anlæg og Ledelse af en botanisk Have ved Amalienborg, som ikke maa forvexles med Universitetets botaniske Have, med hvilken O. intet fik at gjøre. Det blev ham end videre overdraget at forestaa Udgivelsen af det paatænkte store, botaniske Arbejde, der senere blev berømt under Navn af «Flora Danica». I Anledning af disse Hverv foretog O. i 1754 en Rejse til de vigtigste udenlandske botaniske Haver; samme Aar fik han Titel af kongl. Professor og 1755—60 berejste han Norge og flere danske Provinser for at samle Materiale til det nævnte store Billedværk. I 1761 publicerede han Planen for «Flora Danica», hvis første 10 Hæfters Udgivelse med 600 Tavler han forestod i Tiden 1761—71. Det vakte en Del Uvilje blandt hjemlige Botanikere,

Digitized by Google

at et saadant Hverv overdroges en fremmed, da man mente, at vi havde dygtige og passende Kræfter hertil; navnlig tænkte man i saa Henseende paa J. T. Holm (VII, 580), der af Joh. Chr. Fabricius i hans Skrift om Folkeformeringen i Danmark særlig beklages som en Mand, der fortrængtes af en fremmed, og som vel endog tog sin Død derover. Men den dygtige Maade, paa hvilken Arbejdet iværksattes, bragte Klagerne til at forstumme, og «Flora Danica»s senere Udgiver, J. W. Hornemann, erklærede, at «Forventningen om den Hallerske Discipel var stor og blev ikke skuffet», ligesom han ogsaa beklagede, «at denne virksomme og dygtige Mand saa tidlig forlod den Bane, han saa hæderlig havde begyndt».

O. var, som Elev af Haller, ikke særlig gunstig stemt for Linné og dennes Sexualsystem; han publicerede selv et andet Plantesystem, som dog ikke fik nogen varig Betydning. O.s Fortjenester bleve dog for saa vidt anerkjendte af Linné, at denne opkaldte en Planteslægt «Oedera» efter ham. De fleste af O.s botaniske Publikationer vedkomme væsentligst «Flora Danica». Hans statsøkonomiske Interesser synes efterhaanden at optage ham mere og mere, hvilket maaske kan forklare, at de senere af ham udgivne Hæfter af det nævnte botaniske Billedværk staa en Del tilbage for de første. I 1770 sejrede Universitetet i Kampen mod den botaniske Institution, som O. forestod, idet denne ganske blev ophævet ved kongl. Resolution 8. Juni, dog saaledes at O. beholdt sine Indtægter og indtil videre skulde vedblive at udgive «Flora Danica», men i øvrigt gjøre Statshusholdning til sin Hovedsyssel og lade sig bruge til derhen hørende Forretninger. Det blev ham da ogsaa kort efter overdraget at have Tilsynet med de Forsøg, der skulde anstilles med den herskende Kvægsyge, hvilke bleve henlagte til Avnø ved Vordingborg, hvor han derfor jævnlig maatte opholde sig.

Som Statsøkonom har O. spillet en ret betydelig Rolle, og navnlig ydede han vigtige Bidrag, især i den Struenseeske Periode, til Fremme af Bondestandens Frigjørelse. Allerede paa sin botaniske Rejse i Norge havde O. gjort politisk-økonomiske Studier, hvorom han gav udførlig Beretning efter sin Hjemkomst, hvad der foranledigede, at A. G. Moltke opfordrede O. til at give en Betænkning om det den Gang ivrig debatterede Problem om en Forbedring af Bondestandens Vilkaar. Ved sit paa Tysk affattede, anonyme, senere (1771) paa Dansk udgivne Flyveskrift fra 1769 «Betænkning

Digitized by Google

om, hvorledes der kan skaffes Bonden Frihed og Ejendom» fremstillede han klart og skarpt, men noget doktrinært, de Reformtanker, der kom saa stærkt op paa den Tid; det var et af de vigtigste Indlæg for Bondefrigjørelsen, om end man maaske har overdrevet dets Betydning. I 1770 gjorde Struensee ham til Medlem af Landvæsenskommissionen, trods Modstand fra Reformfjendernes Side, der frygtede hans Overlegenhed og hans Iver for Fremskridt, og umiddelbart derefter forelagde O. Kommissionen en omfattende Plan for dens Virksomhed og de Principper, der burde følges, bl. a. med Hensyn til Bestyrelsen af Krongodserne, Ophævelse af Fællesskabet, Lettelse af Stavnsbaandet, Bestemmelse om Hoveriet og Nationalmilitsens Forandring. Det følgende Aar udtraadte O. af Kommissionen, da han blev udnævnt til Deputeret i Finanskollegiet; ogsaa her paabegyndtes en Række Reformer efter O.s Raad.

Som Følge af Statsomvæltningen i 1772 forlod O. Finanskollegiet; den nye Styrelse ønskede at fjærne ham fra Kjøbenhavn og tilbød ham en Stiftamtmandspost i Bergen, hvilken han dog afslog, hvorefter han udnævntes til den noget bedre Stilling som Stiftamtmand i Throndhjem. Han naaede imidlertid aldrig at tiltræde dette Embede; han udbad sig nemlig, i Anledning af sin Hustrus Sygelighed, Tilladelse til først at gjøre en Rejse til Tyskland; men paa Hjemrejsen erfarede han, at en anden, nemlig General Vibe v. Osten, havde faaet Embedet, og at han selv skulde forblive i Slesvig eller Holsten, til han andensteds fik Embede. Han ilede imidlertid til Kjøbenhavn og besværede sig for Enkedronning Juliane Marie, men fik kun den Besked, at diplomatiske Forhold havde gjort en Militærpersons Ansættelse i Embedet nødvendig. Det lykkedes endelig hans Fjender at faa ham helt fjærnet, idet der blev sørget for, at han blev ansat som Landfoged i Oldenborg i Slutningen af 1773, kort førend dette Hertugdømmes Afstaaelse, hvorved man haabede for stedse at blive befriet for dette «ubekvemme Hoved». Denne Stilling svarede dog ingenlunde til hans Ønske, da det var helt nye juridiske Pligter, han her fik, ganske uden for hans tidligere Beskæftigelser, idet han blev sat i Spidsen for Landsretten, skjønt han, som det hedder, «maaske aldrig havde haft en juridisk Bog i Haanden»; men han klarede sig dog ret godt, især ved Hjælp af sin unge juridiske Ven Halem. I denne Stilling forblev han til sin Død, 28. Jan. 1791. — Efter sin første Hustrus Død ægtede han 14. Nov. 1776 Cathrine Gertrud

Digitized by Google

Matthiesen (f. 13. Juni 1755 † 24. Marts 1807), Datter af Justitsraad, Raadmand Conrad M. i Altona. Ved sin Død efterlod O. Enke og tre Børn; det var vistnok for disses Skyld, at han et Par Aar forud havde erhvervet sig et tysk Adelspatent. Tre Aar før sin Død havde han den Tilfredsstillelse at modtage Opfordring til at vende tilbage til Danmark paa det Tidspunkt, da de Reformer, han havde arbejdet for, havde sejret; men han følte sig da for gammel til at overtage ny Virksomhed.

For at give en Forestilling om O.s mangesidige Virksomhed skal endnu nævnes, at han har udarbejdet Planer og skrevet Afhandlinger om Enkekasser, om Danmarks Militærvæsen, om Papirpenge, om Tallotteriet — «alle politiske og moralske Grunde forene sig mod denne skadelige Opfindelse» — samt at han ret udførlig imødegik de Angreb, som han var Gjenstand for, bl. a. af Joh. Chr. Fabricius og Es. Fleischer; hans Forsvarsskrifter udkom 1792, efter hans Død, under Titelen «Oederiana». I den «Udsigt over P. F. Suhms Levned og Skrifter», som udgaves af R. Nyerup, hedder det som Indledning til en Række Breve fra ham: «den brave Oeder, som uagtet han var fremmed, var dansk med Liv og Sjæl og har i sin Grav alle danskes Højagtelse». O. skildres som en klarttænkende Mand, af utrættelig og alvorlig Virkelyst, men tillige af en jovial og glad Natur. Hans Ven Suhm gav ham et meget anerkjendende Eftermæle, der blev benyttet som Gravskrift paa det Mindesmærke af norsk Marmor, som udførtes af Wiedewelt og anbragtes paa Kirkegaarden i Oldenburg.

Høst, Clio I. Halem, Andenken an Oeder. H. Steffens, Botanikens Skiebne i Danmark. G. Jansen, Aus vergangenen Tagen. E. Holm, Danm.-Norges Historie 1720—1814, IV. Samme, Kampen om Landboreformerne S. 172. Fridericia, Aktstykker til Stavnsbaandets Historie. Bobé, Papirer fra den Reventlowske Familiekreds V, 248. Allg. Deutsche Biographie XXIV. *E. Rostrup.*

— Som *Nationaløkonom* og *Statistiker* har G. C. Oeder gjort sig bekjendt ved forskjellige Skrifter, særlig det i 1769 udkomne frisindede Arbejde om Bondeemancipationen, hvortil han i det følgende Aar udarbejdede et Tillæg, og som har spillet en ikke uvigtig Rolle under den paafølgende Landbolovgivning. Bearbejdelsen af Folketællingen af 1769 foregik under hans Ledelse, og han søgte ogsaa paa anden Maade at tilvejebringe Oplysning om Landets Forhold, saaledes ved en Undersøgelse angaaende Danmarks Areal («Areal eller Indhold i Kvadratmaal af Danmark, Slesvig, Holsten, Oldenborg og Delmenhorst», 1776, oprindelig paa Tysk i

Digitized by Google

«Deutsches Museum»), et den Gang temmelig uopklaret Spørgsmaal. Med særlig Interesse omfattede han Spørgsmaalet om Enkekasser og tilvejebragte under sit Ophold i Oldenborg et brugbart Materiale til de fornødne Beregninger desangaaende, medens hans egne Betragtninger over dette Æmne (1771) i øvrigt savnede den Stringens, som udkrævedes for at komme til Bunds deri. *H. Westergaard.*

Oehlenschläger, Adam Gottlob, 1779—1850, Digter. A. Oehlenschläger (saaledes skrev han selv siden 1804 altid sit Navn) blev født 14. Nov. 1779 paa Vesterbro ved Kjøbenhavn som Søn af Organist ved Frederiksberg Kirke Joachim Conrad O. (f. 1748 † 1827), der 28. Nov. 1777 (ikke som almindelig angivet 1778) havde ægtet Martha Maria Hansen (f. 1745 † 1800). Han er opkaldt efter Grev Adam Gottlob Moltke til Bregentved, i hvis Hus begge Forældrene havde haft Tjeneste. Faderen var fra det sydlige Slesvig; dennes Fader, der var gift med en Pige fra Jylland, var Organist i Krusendorf ved Ekernførde Fjord; den samme Stilling havde ogsaa hans Fader og Farfader haft i Rensefeld ved Lybek. Det morede O. at tænke paa, at han «paa fædrene Side stammede i flere Led fra angelsaxiske (!) Spillemænd og Fiskere»; han mente vistnok, at han kunde takke denne Blanding af from Kunst og folkelig Kjærne for sin poetiske Begavelse. Han ansaa det endvidere for muligt (hvad det ogsaa er), at han var i Slægt med den berømte Olearius (Oehlschläger † 1671; XII, 399), hvis «østerlandske Rejsebeskrivelse» han brugte til «Aladdin», men holdt det (med rette) for usandsynligt, at hans Slægt, som Faderen mente, havde nogen Forbindelse med Patricierfamilien Ohlenschläger i Frankfurt. Navnet, der paa Dansk lyder ret fornemt, er paa Tysk meget almindeligt («Oliebanker»). Ogsaa paa mødrene Side var O. af halvtysk Æt, Morfaderen var en Højtysker, Mormoderen en Datter af en ligeledes tyskfødt Borger i Kjøbenhavn. Saaledes er den ældre Tids danske Nationaldigter, «Dannerdigteren», som han gjærne lod sig kalde, et Barn af en blandet Race og bærer Præg derefter. Han er «ligesom et Træ, der voxer paa Grænsen mellem to Lande», som Jean Paul sagde om ham. Ikke blot har han i sit Forfatterskab benyttet begge Sprog, men hans Digtning er, til Trods for de nordiske Æmner, ikke mere udpræget dansk, end at man i Tyskland kunde modtage ham som en af sine egne. Et stærkere Spil af dybere Modsætninger i hans Sind voldte den dobbelte Arv fra Forældrenes vidt forskjellige

Digitized by Google

Naturer; Faderen var en hurtig og heftig bevæget Sangviniker, Moderen stille og varm og tung i Sindet. Den samme geniale Blandingsnatur var der ogsaa i hans Søster *Sophie* (f. 1782 † 1818), gift med Anders Sandøe Ørsted, med den Forskjel, at Sophie Ørsted lignede Moderen mest, O. Faderen.

Aaret efter O.s Fødsel blev Faderen Fuldmægtig hos Slotsforvalteren paa Frederiksberg, til sidst selv Slotsforvalter, med Bolig paa Slottet, og en Række Indtryk fra storladne Omgivelser gav Drengens Fantasi dens stadige Retning: Slottets Beliggenhed paa et højt Sted med vidt Udsyn paa Grænsen mellem Byen og Landet, Afvexlingen i Livet der ude: om Sommeren, naar der holdtes Hof og Søndagspublikummet fra Hovedstaden opfyldte den «franske» Slotshave, medens der i den «engelske» Søndermark var en uforstyrret Tumleplads for Friluftslege, og Ensomheden om Vinteren, hvor han kunde fortabe sig i de store øde Sale og ret føle sig hjemme igjen med en god Bog i sine Forældres Stue. Det var Modsætningen mellem «Syden» og «Norden», som blev Rhytmen i hans Poesi. Og ved alle kirkelige Handlinger, Bryllupper og Begravelser, fulgte han Faderen paa Orgelværket og vænnede sig tidlig til at betragte Menneskene i deres Livs højtideligste Øjeblikke, Sorg og Glæde, saaledes som han senere elskede at skildre dem i sin Digtning.

Til disse Indtryk fra Slot og Kirke kom saa med hans trettende Aar Paavirkningen fra den borgerlige Skole, Efterslægtselskabets nylig stiftede Borgerskole, den første af den Slags her i Landet, hvori han ved Edv. Storms (XVI, 466) Mellemkomst kom til at gaa. Her kom hans viltre og friske Barnesind under en kjærlig og forstandig Tugt, og ikke blot sin usædvanlig smukke Haandskrift, men sin Sans for Orden og borgerlige Dyder bevarede han for hele Livet som en Arv fra det attende Aarhundredes dygtige Borgeraand, hvori han først blev opdraget. Senere følte han i alt Fald godt, som han har udtrykt det i en Festtale i Efterslægtskolen (fra 1822), at «den venlige Omgivning, den muntre Have, den højtidelige Sal, de udmærkede Mænds Besøg, hædrende Smil, opmuntrende Tiltale meget bidrog til at give vor Aand et højere Sving, til med den vaagnende Æresfølelse og Anelsen om Borgersamfundets Adel at sætte vore Evner i en kraftigere Bevægelse». — En Indflydelse af en anden, uborgerlig, Art udgik fra Historielæreren, den spirituelle (og spirituøse) C. F. Dichman (IV, 259), der gav Drengen den Sans for det store

Digitized by Google

og usædvanlige, som altid siden forekom ham at være det egentlig poetiske i Historien.

Til en borgerlig Virksomhed følte han da ogsaa ved Udgangen af Skolen (i 1796) at han ikke egnede sig. Et Forsøg paa ved privat Undervisning at naa frem til Studenterexamen, som en Ven af ham, med hvem han altid havde kappedes, just havde taget, mislykkedes, fordi Indøvelsen af de gamle Sprogs Grammatik forekom ham utaalelig efter den friske og levende Oplysning i Skolen. Paa Theatret, hvor han derefter ved en letforstaaelig Misforstaaelse af sin kunstneriske Drift søgte hen (1797), kunde han paa Grund af sin Kejtethed og en vis sjælelig Blu ikke slaa igjennem, og da han paa denne Tid ved sit Bekjendtskab med de to Brødre Hans Christian og Anders Sandøe Ørsted havde faaet et stærkt Indtryk af, hvor smukt det var at leve for et rent aandeligt Formaal, forlod han Theatret i 1799, i den Tro at ogsaa han paa sin Vis kunde blive «en ægte Musasøn». Aaret efter blev han, ved de to Venners Medvirkning, indskrevet som Student og tog latinsk-juridisk Forberedelsesexamen. Samme Aar døde hans Moder, og kort efter forlovede han sig med *Christiane Elisabeth Georgine Heger* (f. 28. Juli 1782), Datter af Konferensraad, Assessor Hans H., som han havde lært at kjende paa Bakkehuset hos Rahbek, hvis Hustru Kamma var hendes Søster.

Fra denne Tid ere O.s første Digte, bl. a. over Æmner fra den nordiske Oldtid, som han havde faaet Kjærlighed til igjennem Ewalds Poesi, og en lille akademisk Prisafhandling om Muligheden af en digterisk Benyttelse af den nordiske Mythologi — altsammen mere eller mindre præget af den Gjæring, som hans personlige Oplevelser og Følelsen af en Splittelse i hans Natur (Digteren skal være «vild og blid», hedder det i et Ungdomsdigt), ikke mindre end Tidsalderens almindelige Retning (den af Schiller fremkaldte Diskussion om naiv og sentimental Digtekunst), havde frembragt i ham. Det fyldigste og tydeligste Udtryk herfor giver den ufuldendte (først i vore Dage udgivne) nordiske Fortælling «Erik og Roller» med dens ubehjælpsomt friske Billeder af det bløde og syge (Roller) og det sunde og trodsige (Erik) i Tidens Tænkemaade og den unge Digters Sind.

Under Trykningen af denne Fortælling, der behandler det oldnordiske Æmne i den fra det 18. Aarhundrede (Ewald, Suhm) overleverede rethoriske Stil, lærte O. den lige fra Tyskland hjemkomne, af Goethe og den unge tyske Romantik opfyldte Henrich

Digitized by Google

Steffens (XVI, 350) at kjende og skrev paa hans Raad i Stedet for Fortællingen et Bind «Digte», der udkom til Julen 1802, og som i flere Henseender betegner Udgangspunktet for den danske poetiske Litteratur i det 19. Aarhundrede. Det Arbejdsmod og den Selvtillid, som ingen af hans Venner her hjemme, hverken Ørstederne, Brødrene Mynster eller A. B. Bentzon (II, 66), der hver paa sin Vis dæmpede ham ved deres Sagtmodighed eller lammede ham ved deres Ironi, formaaede at meddele ham, og som selv Slaget d. 2. April kun havde givet ham en forbigaaende Følelse af, det gav den sex Aar ældre Filosof ham med sin ildfulde og personlige Veltalenhed, hvormed han befriede ham fra Tidens «Overtro paa det nyttige» og lærte ham at tro paa «Poesiens Værd». Jeg gav ham ham selv, har Steffens sagt. Ud fra en saadan — man kunde sige: Barnetro paa Kunstens Betydning for Livet, en personlig «Renæssance»-Følelse af den inderligste Art, frembringer han i Aarene 1802—1805 sin *Ungdomsdigtning*, en mageløs Romantik, hvori det er lykkedes den unge Digter at give de fra Steffens og Tyskland stammende filosofiske Ideer fuldt poetisk og nationalt Liv.

Her er, foruden en Række stemningsfulde og farverige Romancer over nordiske Æmner, Digtet «Guldhornene», skrevet umiddelbart efter den første døgnlange Samtale med Henrich Steffens, hvis ophøjede Billedsprog udtaler det for det hele følgende Aarhundrede afgjørende Brud med den rationalistiske Kunstopfattelse, og det lille lyriske Drama «St. Hansaftens-Spil» (begge i «Digte 1803»), der i en fordringsløs Form indeholder en betydningsfuld Poesi, som ved sin Forening af en inderlig Følelse og et spottende Lune ikke blot har givet Tonen til en Del af den senere danske Romantik, men det første litterære Udtryk for Nationalkarakteren. Og her er — i «Poetiske Skrifter» (1805) — Ungdomskaadheden i Skuespillet «Frejas Alter», den fromme Naturbetragtning i Romancerne i «Langelandsrejsen» og «Jesu Christi gjentagne Liv i den aarlige Natur» og, ikke mindst, Forherligelsen af den stærke skabende Kunstnergenius i Modsætning til den matte Flid og de selvsyge Drømme i Hovedværket «Aladdin» og, i en mandigere Form med stærkere Fremhævelse af det kunstneriske Arbejde, i den romantisk omstemte nordiske Fortælling «Vaulundurs Saga» — tilsammen en fuldstændig Kreds af Poesier, som ved sin dristige Forening af Modsætninger betegner en fri og fuld Udfoldelse

Digitized by Google

af en ligesom nyskabt Menneskenatur, en Universalpoesi, der ikke lader sig binde af nogen national Begrænsning.

Efter Udgivelsen af «Poetiske Skrifter» begyndte O. i Eftersommeren 1805 med offentlig Understøttelse en mere end fireaarig Udenlandsrejse over Halle, hvor Steffens boede som Professor ved Universitetet, Berlin og Weimar, hvor han omgikkes Goethe, til Dresden og der fra (Efteraaret 1806) til Paris. Her blev han i over halvandet Aar til Sommeren 1808, tilbragte den følgende Vinter hos Mme. Staël-Holstein paa hendes Ejendom ved Genfersøen, rejste i Foraaret 1809 til Italien, hvorfra han saa samme Efteraar vendte tilbage til Danmark. Af større Værker skrev han paa Rejsen «Hakon Jarl» i Halle, «Thors Rejse» og «Baldur hin gode» i Weimar og Dresden, alle tre udgivne under Titelen «Nordiske Digte» 1807, «Palnatoke» og «Axel og Valborg» i Paris og «Correggio» (paa Tysk) i Italien.

Til Forskjel fra Ungdomsdigtningen er denne *Digtning fra den store Udenlandsrejse*, i hvilken O. selv mente at have naaet sin Modenhed, i Behandlingen af Stoffet mere objektiv og, i alt Fald i Valget af Æmner, mere udpræget nordisk. Værkerne fremtræde ikke mere som Afspejlinger af eller Fantasier over Digterens personlige Situation, men i det O. nu vælger Tragedieformen for sin Poesi og tager Schiller mere end Shakspeare til Mønster, betegner han (i Forordet til «Nordiske Digte») den historiske Bedrift som den højeste Gjenstand, en Digter kan bringe paa Theatret. Overgangen i Produktionen belyses klart derved, at «Hakon Jarl», som er det Værk, hvori O. renest har opfattet og fremstillet et betydningsfuldt Æmne af Nordens Historie, efter den første Plan skulde have heddet «Olaf Trygvason» og paa en mere subjektiv Maade afspejlet den ny Aands Sejr over en gammel ligesom i «Aladdin»: som den lykkelige Helts Sejr over den af Lykken forladte Modstander. Fuldkomne Fremstillinger af en saadan objektiv Poesi ere de to under Goethes Indflydelse og Paavirkning fra græsk Kunst fremkomne Værker, som i ren kunstnerisk Henseende ere O.s ypperste, Tragedien «Baldur hin gode» (i græsk Stil) og Eposet «Thors Rejse til Jotunheim» (i gotisk Stil), hvori «Tilværelsens Grundakkorder»: Modsætningen mellem Liv og Død («Baldur») og Kraft og Stof («Thor») have faaet plastisk Skikkelse. Nøjere knyttede til Forhold i Tiden og til Digterens Personlighed ere Tragedierne «Palnatoke» (med Tilslutning til det 18. Aarhundredes Humanitetsideal og Protest imod den halvkatholske tyske Romantik) og «Axel

Digitized by Google

og Valborg» om «Kjærligheds Troskab», beregnede, ikke som «Hakon Jarl» paa at ryste, men paa at røre det af Ulykken i 1807 ramte Folk, som han først havde tænkt at styrke og trøste ved at digte en «Axel» (om Absalon, sammenlign Romancen «De tvende Kirketaarne» fra 1808). Endnu mere personlig er Kunstnertragedien «Correggio», som i Tyskland havde den uheldige Følge at fremkalde en hel Skare lignende Kunstnerpoesier og i Danmark den gavnlige Virkning at bidrage til at vække Publikums Sans for Billedkunsten, og hvori Kunstnerlivets Tragik naivt er fremstillet som væsentlig beroende paa Misforholdet mellem Arbejdet og dets Betaling. Denne Tragedie er med rette (af Baggesen) blevet betegnet som Vendepunktet i O.s Produktion.

Thi da O. var kommen hjem og som Ægtemand (17. Maj 1810) og Embedsmand (Professor ved Universitetet 12. Dec. 1809) skulde fortsætte sin Digtning under de fattige og fortrykte Forhold i Hjemmet, mærkes det vel paa denne hans *begyndende Manddomsdigtning* i 1810—20, de ti onde Aar i Danmarks Historie i det 19. Aarhundrede, at han ikke mere som i Ungdommen og paa Rejsen er løftet af Tidens Storhed, men trykket af dens Trængsel. Et bittert betegnende Træk er det, at i et Arbejde, som han selv satte ved Siden af «Aladdin», den uheldige Syngespiltext «Ludlams Hule», er Aladdinshulen, Naturens hemmelige Værksted, hvorfra Geniet henter sine Kræfter, blevet til en Laanebod, et Slags underjordisk Assistenshus til bedste for Smaakaarsfolk, der ere i Forlegenhed for Kontanter. O. kendte selv til dette. Hans Husførelse var kostbar; Familien forøgedes hurtig (Datteren Charlotte 1811, Sønnerne Johannes Wolfgang 1813 og William 1814, Datteren Maria Louise 1818), og hans Hustru, den heroiske Christiane, kendte intet til at spare, hverken sig selv eller andet. O. maatte da skrive meget blot for at tjene Penge. Som Regel holde Arbejderne fra disse Aar (ikke blot Lejlighedsdigtene) ikke Maal med dem fra det foregaaende Tiaar. Af den østerlandske Romantik eller Aladdinspoesi, som han endnu behagede sig i at skrive, staar baade det yppige Æventyr «Aly og Gulhyndy» 1811 (fra Hvedebrødsdagene) og den bløde Faderfølelse i det løse Fantasistykke «Fiskeren og hans Datter» (1816) langt under Ynglingekraften i «Aladdin». Tragedierne «Stærkodder» (1812), «Hugo von Rheinberg» (1813), «Hagbarth og Signe» (1815), «Fostbrødrene» (1817), «Erik og Abel» (1820) ere gjennemgaaende mere anstrængte og mindre rene i den kunstneriske Virkning end de tidligere, selv om

Digitized by Google

de stundum kunne forekomme Nutidslæsere nok saa interessante ved deres mere moderne Følelsesindhold (Skyldbevidstheden og Afmagtsfølelsen i «Stærkodder», Ægtemandsfortvivlelsen i «Hugo von Rheinberg», den ungdommelige Lidenskab i «Hagbarth og Signe» og Vemodet i «Erik og Abel»). Umiddelbart tiltalende virker det, naar man føler Virkeligheden, hvorfor O. havde saa varmt et Sind, slaa igjennem, som Faderkjærligheden i den dramatiske Idyl «Den lille Hyrdedreng» (1818) og Sjette-Frederiks-Idyllen, uden Omskrivning i Digtkredsen «Frederiksberg» (1816) og i en let «oldnordisk» Forklædning i «Hroars Saga» (1817). Størst er O. bestandig i det lyrisk-episke Fag, som Heiberg sagde, d. v. s. naar han kan bruge et episk Stof til Udtryk for Bevægelser i hans eget Sind og Tidsalderens Liv som i «Helge» (1814), hvis Romancer til alle Tider ville bevare Kjærnen af hans Kunst, og i hvis fra Skjoldungsagnene laante, genialt grebne Typer, Søkongen Helge og hans fredelige Broder Hroar, man ikke blot gjenkjender Rhytmen i hans eget Sind (det «vilde» og det «blide»), men ser Verdenshistorien skifte: fra hans Ungdoms Heltetid til den borgerlige Fredsperiode, som fulgte efter; Helge-Tragedien er digtet samme Aar som Napoleons Fald. Og saaledes ogsaa i «Nordens Guder» (1819), der indledes med «Thors Rejse» fra 1807, og som i de senere tilkomne Romancer giver Vidnesbyrd saa vel om Slapheden i hans Digteraand (Odins- og Frøjs-Partierne) som om dens Styrke, især i de Stykker, der handle om Thor og Loke.

Naar O. i dette Digt, der blev skrevet i de sidste Aar af den saakaldte Baggesenske Fejde (I, 444 ff.), viser i alt Fald nogen Forstaaelse af den Ironi, der efter de litterære Vidnesbyrd at dømme synes at tilhøre den nordiske Aand lige saa oprindelig som den naive Handlekraft (Thor), kan det vel betragtes som en Virkning af Baggesens i syv Aar fortsatte Kritik af hans digteriske Virksomhed, men var da ogsaa saa godt som det eneste Udbytte, han havde deraf. Baggesens æsthetiske Kritik af O. var til Trods for det Salt og den Munterhed, hvormed den blev fremsat, og som maa have været mange til Forfriskelse i en flov og forknyt Tid, og til Trods for dens iøjnefaldende Rigtighed og Berettigelse i mange Enkeltheder for O. selv et spildt Arbejde, ikke blot fordi Baggesen, der i den jævne Stil er saa moderne, havde saa forældede Begreber om den høje, men fordi O. delte den almindelige Tvivl om hans Bevæggrundes Renhed og Mistillid til hans Personlighed. Og det var tilmed ikke saa meget en saadan skarpsynet, men

Digitized by Google

smaatseende æsthetisk-filologisk Dokumentation af Værkernes kunstneriske Fejl og Brøst, han trængte til, som en paa Forstaaelse af Tiden og hans egen Karakter grundet, kjærlig og alvorlig Kritik af Forfatterpersonligheden selv. Som en saadan (der alle Dage vil være en Sjældenhed over for en levende og virkende Kunstner) kunde han heller ikke tage Grundtvigs private og offentlige Optræden imod ham fra et kristeligt-overlegent Standpunkt, som var hans eget ganske fremmed. Han trængte til en Ven som Schiller, men man maa da tilføje, at for at have Nytte af ham maatte han selv have været som Goethe. Og en Goethe var den meget selvfølende, men lidet selverkjendende Dannerdigter ikke. I Stedet fik han en Heiberg, det vil efter hans egen Mening sige: en ny Baggesen paa en anden Maade.

Efter Baggesens Bortrejse fra Danmark i 1820 indtræder en Hvile i O.s Produktion, som udfyldes dels ved Udgivelsen af hans ældre Digte, dels med nye Arbejder af en flygtig Natur: nogle Syngestykker, hvori han forgjæves søger at kappes med Heibergs Vaudeviller, og den vidtløftige Roman «Øen i Sydhavet» (paa Grundlag af Robinsonaden «Albertus Julius», som han havde elsket i sin Barndom), hvori en betydelig Mængde oplevet Stof, især fra hans Ungdom, er formummet. Til Tragedien, som mere og mere af ham selv og hans Publikum føltes som Organ for hans nationale Poesi, vendte han tilbage med «Væringerne i Miklagaard» (efter en Ide, som hans Ven Arkæologen Brøndsted havde givet ham i Paris). Den udkom 1827, Aaret efter Baggesens Død, og gav Anledning til J. L. Heibergs Kritik, ikke blot af dette enkelte Værk, men af O.s Produktion i det hele. Denne Kritik maa rigtignok forekomme Nutidens psykologisk skolede Kunstopfattelse yderst doktrinær, paa enkelte Steder (f. Ex. ved at nægte O. fremragende episk Begavelse) usand i sin Systematisering, men den er i det væsentlige rigtig i sin tekniske Vurdering af den Oehlenschlägerske Poesis Kunstformer og i det hele holdt i en værdig, dog undertiden noget pebret Tone. Det er fra dette og lignende kritiske Forsøg over O.s Poesi (af Hertz, C. A. Thortsen, F. C. Olsen), der ligesom Heibergs ville «indsætte den æsthetiske Tanke i dens af lutter æsthetisk Følelse usurperede Ret», at det Omslag i det litterært dannede Publikums Stemning skriver sig, der i lange Tider gjorde O. upopulær i Kjøbenhavn. Der havde hos den Slægt, der var voxet op med de ulykkelige Forhold i det lille og fattige Danmark, dannet sig en Smag for det dæmpet følelsesfulde og

Digitized by Google

ironisk forstandige som noget ejendommeligt og værdifuldt dansk, og for denne Tænkemaade syntes O.s naive Livsfylde barnagtig og hans unuancerede Pathos tysk. Tragedierne, som han vedblev at skrive, som om han ikke vidste bedre («Karl den store» 1829, «Tordenskjold» og «Dronning Margareta» 1833, «Sokrates» 1835, «Olaf den hellige» 1838, «Knud den store» 1839), gjorde ringe Virkning.

Paa de fleste af disse saakaldte «Tragedier», der ingenlunde altid svare til Navnet, mærkes det ogsaa alt for vel, at de ere skrevne uden dybere Tilskyndelse. Medens Digteren i sin Ungdom havde haft den Lykke at hjælpe en ny Tids Tænkemaade til Udtryk og fremstille et helt aandeligt Gjennembrud i sin Poesi og paa Rejsen i umiddelbar Forbindelse med et verdenshistorisk Røre havde haft Kraft til at oprejse Mindesmærker for sin Race i klassiske Værker, og medens han endnu under den Baggesenske Fejde havde følt sin Poesi dybt bevæget af urolige Livsforhold, var han nu falden i Ro og ejede ikke mere i sit Sind den frugtbare Kampfølelse, det Viljessind, uden hvilket ingen stor tragisk Poesi kan blive til. Som Følge deraf stod de poetiske Arbejder fra denne Tid, hans *senere Manddomsdigtning,* i et løsere og mere overfladisk Forhold til hans Personlighed end nogen tidligere Periodes Værker. Men endnu besad han den samme Evne til naiv Hengivelse i Stoffet, saa at det gjærne var en Nydelse, der overgik selve Læsningen af det fuldendte Værk, at høre O. udvikle Ideen til et digterisk Arbejde; ved Frokostbordet fremstillede han engang den døende Helt i en (aldrig skreven) «Epaminondas» saa gribende, at Tilhørerne glemte, at Dolken var en Brødkniv. Og hvad der manglede i Energien i det kunstneriske Arbejde, som gik raskt fra Haanden i Formiddagstimerne i Løbet af nogle Uger, vidste han ikke, da han efter Erfaringerne fra sin Ungdom, hvor alt lykkedes ham, aldrig kunde faa sig til at tro, at Kunst var en Anstrængelse. Derfor troede han bestandig, at hvert nyt Arbejde var, som «Aladdin» og «Hakon Jarl», en Verden i det smaa, og saa ikke, at det bare var en Boble. I hans nærmeste Kreds var der heller ingen, der kunde sige ham det, og til den offentlige Kritik havde han ingen Tillid. Et blivende kunstnerisk Værd har derfor grumme lidt af denne Poesi, hvis Betydning især er historisk som Vidnesbyrd om Bevægelsen i Digterens personlige Liv og det lille litterære Samfund, han tilhørte. Thi da O. ikke mere formaaede at omsætte sit aandelige Indhold i almengyldige Ideer, opfyldte han

Digitized by Google

sin Poesi med sine private Forhold og mente saaledes at levendegjøre det historiske Stof i Overensstemmelse med sin Regel, at Poesi skal hverken være Fortid eller Nutid, men noget af begge Dele. Skjønt Kritikken allerede i Anledning af «Karl den store» fremhævede, at «O. nu bestandig lader sine ædle Personer interessere sig for Dyd og Sandhed under Former, der ere deres Digter mere egne end dem selv og deres Tidsalder, og i sine slette Personer forener de Fejl og Laster, der i Livet ere ham ubehageligst» (C. A. Thortsen), blev O. dog ved med at tillempe de Billeder af verdenshistoriske Kampe, han behandlede i sin Poesi, efter det Indtryk, han selv havde af *den* historiske Modsætning, der laa ham og hans Publikum nærmest: mellem Heiberg og Oehlenschläger. I «Karl den store», «Tordenskjold» og «Sokrates» er det den samme varme Humanitet og store sunde Sans, der overalt forherliges i Heltens Skikkelse, og de samme — ikke som i den Baggesenske Tid lidenskabelige, men koldhjærtede og spidsfindige — «Fjender» af Digteren mere end af Helten, der volde hans Undergang. Hvorledes ikke alene Digterens historiske Situation, men hans personlige Forhold spille ind i hans Digtning, viser især «Sokrates», hvor ikke blot Sokratesskikkelsen, i hvem Digteren fra først af ikke har søgt sit eget, er bleven tilpasset efter O.s Begreb om sund Fornuft og «sublim Trivialitet», men hvor man i Xanthippe gjenkjender Billedet af hans Hustru og i den i Sokrates' Datter forelskede Aristofanes — et historisk Arrangement, som Filologen F. C. Olsen strax paatalte, og J. L. Heiberg senere vittig spottede — en Begivenhed, som i nogen Tid havde sat det Oehlenschlägerske Hus i Oprør (Skuespiller Phisters Forhold til Datteren Charlotte).

Foruden den bestandige Kamp for en fri og sund Menneskeligheds Ret imod al Slags Snæverhed og Smaalighed, som (det maa ikke glemmes) ogsaa i disse Aar er Kjærnen i den Humanitet, som O.s Poesi forkynder, og som giver ham vel ikke noget dybt, men et overmaade sundt Blik i moralske og litterære Spørgsmaal (se især Maanedsskriftet «Prometheus» 1832—34), var der dog i alt Fald en af Tidens mere almindelige Rørelser, som kom til Udtryk i hans Poesi. Medens O. i sit Hjemland var Gjenstand for Kritik og Ligegyldighed, var han bleven hyldet i Sverige og Norge. Ved en Universitetsfest i Lund 1829 havde Tegnér paa den ædleste Maade hilset ham som Nordens Digter, i hvis Værker Samfølelsen mellem de tre Folk først var kommet til klart Udtryk, og fire Aar

Digitized by Google

senere, ved hans Besøg i Christiania, havde ogsaa de norske Akademikere sluttet sig til denne Hyldest. Rigtignok viste den ganske private Maade, hvorpaa han modtog og takkede for Æren, at han ikke var eller vilde være sig dens historiske Betydning bevidst. Men i Værkerne fra disse Aar, i Heltedigtet «Hrolf Krake» fra 1828 (i kraftfulde Nibelungenvers, noget løst i det episke Mellemværk, men med fortræffelige Ind- og Udgangspartier), der ellers læses som en loyal Forherligelse af Frederik VI's landsfaderlige Kongemagt, og i Tragedierne «Tordenskjold» og «Dronning Margareta» udtaler han med Finhed og Varme sin Følelse for det naturlige Slægtskab mellem de tre Nationer, som han selv havde bidraget saa meget til at bringe til Bevidsthed. Videre gik han ikke. «Dronning Margareta» bliver ikke det Festspil for det forenede Norden, som man af dens Æmne og Tidspunktet for dens Tilblivelse (umiddelbart efter Norgesrejsen) kunde vente, i det han til dens Handling har valgt et Træk af Dronningens Liv (Episoden om den falske Oluf), der gjør hendes Moderhjærte og ikke hendes Kongetanke til Midtpunktet i Tragedien. O. kunde saaledes vel med frelst Samvittighed modtage Studenternes Hyldest paa det nordiske Studentermøde i Kjøbenhavn 1845, men i Ledelsen af den skandinaviske Bevægelse tog han ingen Del.

Medens O. arbejdede paa «Sokrates», havde han den Sorg at miste sin elskede Datter Charlotte Phister (XIII, 106). Spor af den Bevægelse, som dette Tab satte ham i, mærkes i de to (efter hans egen Mening) kristelige Tragedier «Olaf den hellige» (1838) og «Knud den store» (1839).

I dette Aar døde Frederik VI. Det var en almindelig Mening, at hermed var ogsaa O.s Tid ude, og under hans fortsatte Produktion undrede man sig, som Goldschmidt siger, over, at det døde ikke vilde gaa til Hvile, og at alt, hvad der hørte til det gamle Monarki, var saa sejt og langsomt med at lade sig skrinlægge. O. havde selv en Følelse af, at han ikke mere hørte Tiden til, og skrev i den Stemning den nordiske Fortælling «Ørvarodds Saga» (1841), som er den mest betegnende Frembringelse af hans *Alderdomsdigtning*. Den fortæller paa Grundlag af de islandske Sagaer om Ørvarodd og Hervør i en renere nordisk Stil end den, han ellers har benyttet i sine «Sagaer», om «den hedenske Vildmand, der blev kristelig tam», og som i en fremmed Tid mister Erindringen om sin Ungdom. Da O. læste dette for sin Ven Hauch, kom han til at græde og udbrød: «Det er, ligesom det

Digitized by Google

var mig selv». Den samme Følelse havde han tidligere givet Udtryk i et lille Vers («Hvor blev I røde Roser dog»), som paa en meget inderlig Maade udtaler Vemoden i hans Livs Historie.

Han havde dog ikke i Sinde at gaa til Hvile endnu; ved Frederik VI's Død var han først lige fyldt de 60 Aar. I 1842 indbød han til Subskription paa sine tyve Bind samlede Værker og tilføjede udtrykkelig, at «Prisen ikke vilde gaa meget over, hvad et Dagblad kostede i samme Tid». Han tænkte sig, at det var den tiltagende politiske Interesse, som svækkede Sansen for hans Poesi. Men ogsaa æsthetisk havde Smagen forandret sig og i endnu højere Grad end tidligere vendt sig fra det simpelt store, som er Nerven i O.s ligesom i Thorvaldsens Kunst, paa den ene Side til den «elegante» eller «gratiøse» Bagatel, paa den anden til den «pikante» eller «interessante» Fremstilling af sjældne og sammensatte Karakterer, som betegner den galliske Romantisme. Med Hertz, der i disse Aar beherskede Theatret i Kjøbenhavn, søgte O. uden Held at kappes, som han i sin Tid havde kappedes med Heiberg, ved nogle varmt følte, men dilettantmæssig udførte Lystspil, der have den historiske Interesse at have paavirket Hostrups. Og med Romantismen søgte han at komme til Forstaaelse ved at give dens Præstinde paa Theatret, Skuespillerinden Fru Heiberg, som han tidligere ikke havde kunnet faa Brug for i sit Repertoire, Opgaver i sine Tragedier. Efter først at have indført hende paa sit Theater i Drengerollerne i Lystspillet «Den lille Skuespiller» fra 1836 og i «Knud den store» skrev han for hende Tragedien «Dina (opført 1842), der af Heiberg i en stærkt anerkjendende Anmeldelse hilstes som et vellykket Forsøg i den moderne «interessante» Digtart, og som til Trods for sin stærkt uhistoriske Karakter virkelig er et af O.s interessanteste Arbejder, et levende Billede af en ikke naiv, men reflekterende, ikke «poetisk» (som Valborg og Christiane Oehlenschläger), men (som Sophie Ørsted) æsthetisk Natur og et varmblodigt Forsvar for det store og sjældnes Ret imod Hverdagslivet. Det er et Arbejde, hvori O.s Alderdoms Poesi mødes med hans Ungdoms, og som derfor ogsaa vandt den gamle Digter Ungdommens Hjærter og i det hele gav Stødet til, at O. i de sidste ti Aar af sit Liv, støttet af en ildfuld mod-heibergsk Kritik (P. L. Møller), atter blev det store Navn i den danske Litteratur.

Da O. var ved at fuldende «Dina» i Sommeren 1841, mistede han (7. Juli) sin Hustru, som i mere end 30 Aar havde styret hans

Digitized by Google

Hjem (til sidst endog forlagt hans Bøger) med en storstilet, men upraktisk Virkelyst og vaaget over sin Mand og sine Børn med en fuldkommen selvopofrende og ganske ukritisk Kjærlighed. Hvad O. ved hendes Død skrev om dette sjældne Menneske, hvis Billede saa ofte møder i hans Poesi fra Valborg til Xanthippe, staar ikke paa Højde med Hauchs Mindedigt, et enestaaende pathetisk Mindesmærke om en, hvis Væsen helt igjennem var Pathos. Aaret efter Hustruens Død rejste O.s yngste Datter, Maria, som han, især efter den ældste Datters Død, havde sluttet sig meget fortrolig til, til Norge, hvor hendes Mand, Nordmanden Dr. W. Konow, havde kjøbt en Ejendom ved Bergen, og den gamle Digter var nu meget ene. Om Sommeren havde han ved Christian VIII's Velvilje Bolig paa Fasangaarden ved Frederiksberg Slot, men foretog i de første Aar, efter at have holdt sig saa længe hjemme, nogle Rejser til Udlandet. I 1843 var han i Norge for at besøge sin Datter og fuldendte her den uheldige Tragedie «Erik Glipping». I 1844 gik han med sin yngste Søn William, der var hans stadige Selskab, paa en lang Udenlandsrejse og opholdt sig længe i Paris, der var den By, han elskede mest. Thi, skrev han til en Ven (Fr. Hebbel), «levende er Paris i højeste Grad, og det føler enhver, som elsker det levende». Karakteristiske Indblik i hans Sjæleliv paa denne Tid giver Romancen «Tanhuser i Venusbjærget», nok saa meget som Skuespillet «Landet fundet og forsvundet» (med den om Romantismens stilistiske Kategorier mindende Undertitel «et nordisk Heltespil»), som han foruden et Par mindre betydelige Skuespil forfattede her i Paris, der ogsaa var den By, hvori han bedst kunde arbejde. Det er ellers et Tidens Tegn, at baade i det nordiske Heltespil og i Tragedien «Erik Glipping» staar der over for Sværmeren eller Skjalden «en fornuftig Mand» — en Tidstype, som O. havde haft over for sig i Borgertiden i sin Ungdom og nu følte vende tilbage i Bourgeoistiden paa hans gamle Alder.

Efter Hjemkomsten skrev han atter et gammelnordisk Digterværk, Tragedien «Amleth», hvortil han vistnok havde faaet Ideen ved i Paris at se en efter hans Mening yderst skabagtig Fremstilling af Shakspeares «Hamlet», som han hørte Victor Hugo rose. I Stedet for en saadan fransk-hysterisk Hamlet vilde han (paa Grundlag af Saxo) give en nordisk-historisk, heroisk Amleth, som dog unægtelig er bleven meget mindre interessant end Shakspeares Figur. Men Stykket, der blev opført paa O.s 67. Fødselsdag, ind-

Digitized by Google

bragte ham paa ny Publikums Hyldest. Ogsaa den næste nordiske Tragedie, O.s sidste, «Kjartan og Gudrun» gjorde Lykke. Den er digtet efter den interessante Laxdølasaga (hvoraf N. M. Petersen havde udgivet en Oversættelse) og har faaet sin Varme af en ny Forelskelse hos den friske gamle Mand; i den varmblodige Kjartan giver den et Billede af den samme Ynglingenatur, som O. først fremstillede, og som altid var det, han bedst fremstillede, saa at hans Poesi sluttede, hvor den begyndte. Af denne Varme er der intet i de to sidste Værker. Saaledes efter Sagens Natur ikke i det Læredigt om «Digtekunsten», han skrev i Sommeren 1848, og hvormed han vilde slutte sin Virksomhed paa Universitetet, der aldrig havde betydet meget. Men ogsaa «Regnar Lodbrok» er væsentlig mat, et Heltedigt i «Helges» Form, men uden «Helges» Aand. Han skrev det umiddelbart efter det foregaaende Digt «for at forslaa Grillerne, og da det varer saa længe med Vaabenstilstandens Antagelse», og fordi det «trøstede mig midt i denne Tid, fuld af politisk Smaalighed, Galskab og Kjævleri, at ty hen til en kraftig, barbarisk Tid, hvor man dog var Mænd og vidste, hvad man vilde, og ikke med affekteret Sludder vilde gjøre sig bedre, end man var». Men man følte almindelig, at man ikke mere havde Brug for Regnar Lodbrog, siden «Jens» var ved at blive heroisk. Det betegner Historiens Dødsdom over den Oehlenschlägerske Periode i den danske Kunst, at det blev Bissens «Den danske Landsoldat» og ikke Jerichaus «Thor», der blev Mindesmærket for 1848.

Det var da godt, at O. kort før sin Død (20. Jan. 1850) fik og brugte Lejligheden til at sige det afgjørende Ord, der for bestandig binder hans Betydning som Digter til Danmarks Historie. Efter at han i Sommeren 1847 paa en Rejse til Sverige (Stockholm og Upsala) paa ny var bleven hyldet som nordisk Digter, samledes en Kreds af de bedste Mænd i hans Fædreland med ham paa hans 70. Fødselsdag for at hilse ham som dansk Digter. Ved denne Lejlighed var det bl. a., at Heiberg, der havde været hans Modstander, i en Sang hyldede ham som den første ret danske Digter, og at Grundtvig, hans Dommer, med en Tale rakte ham en Lavrbærkrans fra de danske Kvinder. Og her oplæste O., som Svar paa Skuespiller Nielsens Festtale et Digt, der endte med at nævne «den danske Munterhed» som den Egenskab, hvorpaa Folkets aandelige Livskraft især beroede. Med dette jævne Ord har O. ganske rigtig betegnet det i sit Væsen og sin Virksomhed, som

Digitized by Google

til Trods for alle Kultur- og Kunstforandringer lever videre i hans Nation. Det var ved denne Munterhed (hvormed han mener: Livslyst og Levekraft), han først var slaaet igjennem. Aladdin er «Naturens muntre Søn» og hverken mere eller mindre; Digtet om Thor er «muntert»; selv i Tragedierne hersker der, som han siger, «en højere Munterhed», en lys Kraft og en jævn Tone — den samme, som lever i Folket og stedse er kommen til Udtryk i de mest betegnende Frembringelser af dets Kunst og Videnskab.

Men O. er ikke dansk Nationaldigter i den Forstand, at han ved sin Poesi skulde have gaaet ud paa at udvikle og begrænse Folket i dets nationale Ejendommelighed. Han har altid fremhævet, at Kunst ikke er en national Sag, men en menneskelig Ting. Som den Skole, han oprindelig tilhørte, den Goetheske Romantik, har han tvært imod ved sin Poesi villet sprænge den nationale Begrænsning og udvide den danske Aand til en fri og alsidig Menneskelighed. Det er med rette, at Heiberg i den nysnævnte Sang kalder ham «en Adam paa det danske Parnas». At han hed Adam er et Tilfælde, men det ser ud som en Tanke. Sikrest træffer Kamma Rahbek hans Væsen med det spøgefulde Bakkehusnavn «den uomvendte Adam». Den Menneskelighed, der var i O., var ikke, som hos Grundtvig, den vældige Natur, som ved Kristendommens Aand løftes ud over sig selv, eller, som hos Goethe, den dybe Natur, der begrunder sig i sig selv som et Kunstværk. Men det var den *frodige* Natur, der blomstrer af sig selv og uden noget andet Formaal. Det er den psykologiske Sandhed i Heibergs æsthetiske Bestemmelse af O. som «umiddelbar», at hans Kunst og han selv med ingen anden Udvikling kjender end Naturens: fra hans Ungdoms blomstrende Foraar til Efteraarslyset i hans sidste Værker.

Som i Kunsten, saa i Livet. Om O.s *Personlighed* er der af hans Samtid fældet de mest forskjellige Domme. Nogle have fundet ham stolt og utaalelig selvfølende, andre kjærlig og fuld af Gemyt; nogle har han ogsaa i Samtale forekommet i høj Grad interessant, ja genial, andre kalde ham i mundtligt Samkvem ubetydelig, ja enfoldig. Sandheden er, at han kunde være alt dette, fordi han altid uden at beregne Virkningen af sin Fremtræden fremstillede sig ganske bar for Folks Domme. Hvorledes han som gammel tog sig ud for dem af de unge, der kjendte ham bedst, viser en Privatudtalelse af Ludvig Mynster (XII, 4) i et Brev til Hostrup, der forsvarer sin Plads her som en klog og kjærlig Dom af en samtidig

Digitized by Google

over O.s Personlighed: «O. er et rent Naturmenneske, et uhyre genialt Barn med al dets Uartighed og Elskværdighed. — Han befinder sig i en uafbrudt Overgang fra Besværethed og Urimelighed ved den ringeste fysiske Møje til en alt jordisk forglemmende Digterbegejstring, i en idelig vexlende Stigen mod det høje og Falden mod det lave. Ens egen Følelse for ham maa naturlig bestandig ledsage hans egen Vexlen; snart føler man fuldelig hele den nyere Skoles Ret imod ham, tager Parti for dem, der sætte en uendelig Arbejdsskærsild som Geniets Pligt og fordre, at den fødte Digter skal vorde gjenfødt Digter — og saa, efter at have følt den blotte Umiddelbarheds Dorskhed og Egenkjærlighed, opløftes man ved dens Skjønhed, Friskhed og Barnlighed. — Han er vel, hvad Hverdagsmennesker dadlende vilde kalde «et gammelt Barn»; men er det ikke fra en Side stort og beundringsværdigt, at en Mand gjennem et langt Liv kan bevare al Barnets Uskyld og herlige friske Følelse? Han har gjennem Livets Besmittelser bevaret en fuldkommen Hjærtets Renhed; som et Barn oprøres han ved alt slet og urent, han hører eller ser, om det end er noget, hvori han i Handling selv har gjort sig skyldig; som et Barn føler han ved hver lille Ulykke, der møder hans Blik, ved hvert Dødsfald, han læser i Avisen, ved hver Tigger, han ser paa sin Trappe; som et Barn bliver han da i alt, som fordrer praktisk Modenhed, saa elskelig ufornuftig (siger sine Piger op, og naar de græder, beholder han dem igjen o. s. v.). Inspirationen er jo naturligvis heller ikke noget rent overnaturligt, det himmelske tager kun Bolig i et med det himmelske væsentlig beslægtet Sind. Nej, O. er aldrig «Digteren i Helvede» (i Heibergs «En Sjæl efter Døden»), han er Digteren i Paradiset, i Edens Have — om end med al den ved Menneskebarnet klæbende Arvesynd, Egoisme og Begjærlighed. — Der er nok af tørre, udbrændte, udfølte og udlevede Sjæle i vor Tid, til at ikke ogsaa *Mennesket* Adam Oehlenschläger som deres Modbillede bør opbygge og glæde».

Den samme sanselige Frodighed, der er Grundtrækket i O.s Personlighed, prægede ogsaa hans *Ydre.* Hans Ansigt og Skikkelse bar, selv da han var ældre, intet Mærke af Arbejde og Viljeskampe, men gav Indtrykket af en naturlig Blomstring. Som gammel Mand mindes Steffens «hans højst indtagende Ansigtstræk, Ilden i hans smaa sorte [skal være: hverken smaa eller sorte] Øjne, den utaalmodige Bevægelighed i alle hans Miner, den vidunderlige Blanding af blød Længsel og trodsig Kjækhed i alle hans Ytringer».

Digitized by Google

En Tegning af Riepenhausen fra O.s Ophold i Rom, i Familiens Eje (bedste Gjengivelse i Foreningen Fremtidens Udgave af «Adam Oehlenschlägers Ungdomsdigtning» 1904), viser endnu samme Træk. Fra hans Alderdom har den svenske Forfatter Wilh. v. Braun gjengivet sit Indtryk af ham med de Ord: «Det var en ældre, noget førladen Mand med ædle, skjønne Træk; i Særdeleshed havde hans Mund et uendelig venligt og vindende Udtryk. Hans Kinder vare blomstrende som en tyveaarig Ynglings, hans Haar glinsende og næsten sort. Alene paa de tætte Rynker ved Øjnene kunde man se, at han var over Midalderen». Et Maleri fra denne Tid af Gertner findes paa Nationalmusæet paa Frederiksborg.

Oehlenschlägers Levnet, fortalt af ham selv, I—II (1830—31). Erindringer I—IV (1850—51). Mindeblade om Oehlenschläger i Breve fra og til ham ved C. L. N. Mynster (1879). — Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger I—VIII (1870—78) (litteraturhistorisk). Samme, Adam Oehlenschläger (1879) (biografisk). Vilh. Andersen, Adam Oehlenschläger I—III (1899—1900) (psykologisk). F. Liebenberg, Bidrag til den Oehlenschlägerske Litteraturs Historie I—II (1868) (bibliografisk).

End videre: Kr. Arentzen, Danske Digtere i d. 19. Aarh. (1864). P. Hansen, Ill. dansk Litteraturhistorie, 2. Udg., III (1902). R. Gottschall, Die deutsche Nationallitteratur I (1861). J. le Fèvre Deumier, O. le poëte national du Danemark (1854). Vald. Vedel, Studier over Guldalderen i dansk Digtning (1890). Clemens Petersen, Om Forholdet mellem det gamle og det nye ved Oehlenschlägers Fremtræden (1867). L. Schrøder, Adam Oehlenschläger og den romantiske Skole (1888). Vilh. Andersen, Guldhornene. Et Bidrag til den danske Romantiks Historie (1896). Adam Oehlenschläger, Erik og Roller, ved V. Bierring (1897). Adam Oehlenschläger, Digte 1803, paa ny udgivne med en Efterskrift ved Ida Falbe Hansen (1903). Olaf Hansen, Oehlenschlägers Digte 1803 hundrede Aar efter (1903). C Elberling, Oehlenschläger og de østerlandske Eventyr (1887). Samme, Et og andet om Aladdin (1899). F. Baldensperger, Quae in Oehlenschlægerii Carmine Aladdin inscripto e germanicis litteris pendeant (Nanceii 1899). G. Brandes, A. O.s Aladdin (i Essays 1889). Rud. Schmidt, Sex Foredrag (1878). Samme, Fra Liv og Litteratur (1887). E. Gigas, Litteratur og Historie I (1898). Hauch, Afhandlinger og æsthetiske Betragtninger (1869). Samme, Æsthetiske Afhandlinger og Recensioner (1861). Vilh. Andersen, Ungdomsdigtning af Adam Oehlenschläger med en Indledning (1904). M. Hammerich, O.s Ungdom (1863). Samme, O. paa Rejse i Udlandet (1867). Dahlmann, Betragtninger over O.s Værker (1812). C. Molbech, Forelæsninger over den nyere danske Poesi II (1832). Samme, Studier over O.s Poesi (1850). Heiberg, Prosaiske Skrifter II. P. L. Møller, Kritiske Skizzer I (1847). Samme, Adam Oehlenschläger, et Erindringsblad (1876). R. Nielsen, Adam Oehlenschläger, et Mindeskrift (1879). C. Hostrup, Tre folkelige Foredrag (1869). Vilh. Andersen, Frederiksberg (i Litteraturbilleder 1903). Ljunggren, Tegnér och O. (1868).

End videre: L. Bobé, Berl. Tid. 6. Juli 1901. Samme, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds V, 197 f. Breve fra og til H. C. Ørsted, første Samling (1870). C. Hauch, Minder fra min Barndom og Ungdom (1867).

Digitized by Google

Samme, Breve (1869). P. Hjort, Kritiske Bidrag. Literærhistorisk Afdeling I—II. Professor Oehlenschlägers Erklæring om mit personlige Forhold til Justitsraad Baggesen (1818). Baggesens Biographie IV (1856). C. L. N. Mynster, Fra den ældre Tid (1882). Marie Konow, Nogle Barndoms- og Ungdomserindringer (1902). H. P. Holst, Fra min Ungdom (1873). Mathilde Reinhardt, Familie-Erindringer I—II (1887—89). N. Bøgh, Fra Oehlenschlägers Kreds (1881).

Vilh. Andersen.

Oehlerich, Frederik, f. 1840, landøkonomisk Forfatter. Han er en Søn af Kjøbmand Lorenz Frederik O. og Anna Margrethe f. Enghoff og fødtes i Nordborg paa Als 21. Jan. 1840. Han dimitteredes 1863 fra Skaarup Seminarium, oprettede 1866 en Skole i Lundeborg paa Fyn og ægtede 18. Maj s. A. Christine Sofie Petersen, Datter af Kjøbmand Franz P. i Nordborg. 1868—73 ledede han en Kostskole paa Als og 1873—82 en Skole i Broager; Aaret efter flyttede han til Kongeriget, oprettede «Husmandsbladet», som han stadig redigerer, agiterede stærkt for Dannelsen af Sogneforeninger for Husmænd og valgtes 1885 til de samvirkende Sogneforeningers Formand. Disse Foreninger virkede paa hans Initiativ i en Række Aar energisk for Rodfrugtdyrkningens og Frøavlens Fremme. I flere Smaaskrifter har O. behandlet forskjellige landøkonomiske Spørgsmaal, særlig saadanne, der have Interesse for det mindre Landbrug. Af hans Skrifter kan nævnes: «Rodfrugterne» (1888), «Fremtidslandbrug» (1893), «Om Høravl» (1895), «Billig Mælk — billig Gødning» (1896), «Billigt Flæsk» (1897) og «Regnskabsbog for mindre Jordbrugere» (1899). O. er en Modstander af Fællesbehandling af Mælk, af den stærke Fodring og udstrakt Benyttelse af Kunstgødninger, hans Grundopfattelse af, hvad der bør være Maalet for Landbruget, er: Afgrøderne fra Mark og Have skulle føde Husdyrene og Husstanden, Affaldet fra Hus og Stald skal føde Afgrøderne. *H. Hertel.*

Oehlschläger, Adam, † 1671, s. Olearius (XII, 399).

Øllgaard, Christian Krarup, f. 1841, Ingeniør og Borgmester. Chr. Ø., Søn af Prokurator Balthasar Krarup Ø. og Christine Laurette Begtrup f. Krarup, er født 2. April 1841 paa Tanderupgaard ved Herning. Han blev sat i Kolding lærde Skole, men flyttedes, efter dens Nedlæggelse i 1856, til Metropolitanskolen i Kjøbenhavn og blev Student 1858. Aaret efter tog han filosofisk Examen, 1860 Adgangsexamen til den polytekniske Læreanstalt og 1866 Ingeniørexamen. Under sin Studietid indkaldtes han som

Digitized by Google

Soldat og deltog i Krigen fra Nov. 1863 til Sept. 1864. Det første Aar efter sin Examen arbejdede Ø. som Ingeniørassistent ved Bygningen af Christian IX's Bro over Guldborgsund, ved Kjøbenhavns Havnevæsen, Hedeselskabet og Forarbejderne til den sydsjællandske Bane. 1869—70 var han Ingeniørassistent ved denne Banes Anlæg, derefter ved de jysk-fynske Statsbaner, fra 1873 Afdelingsingeniør, og beskæftigedes særlig ved Dampfærgeanlæggene ved Fredericia og Strib. 1872—85 var Ø. Havnebygmester ved Kjøbenhavns Havn og Red og dels udførte, dels planlagde og udførte store Udvidelsesarbejder, saasom Uddybningen af den indre Havn og nye Bulværksanlæg fra Toldboden til Larsens Plads, Havnens Udvidelse mod Syd til Vestre Gasværk med delvis Ombygning af Langebro, Anlægget af Refshaleøen og Udvidelsen af Nordre Toldbodplads, Uddybningen af Slotsholmskanalerne med Ombygning af Holmens Bro og Højbro og Opførelsen af Kajmure langs Kanalerne, Bygning af Nyhavns Bro, Ombygning af Stormbro, Bygningen af Havnebanebroerne over Frederiksholms Kanal og Børskanalen.

I 1885 valgtes Ø. til Borgmester i Kjøbenhavn for Magistratens 4. Afdeling, og denne Stilling beklædte han til Udgangen af 1903, da han efter Ansøgning afskedigedes. Som teknisk Borgmester har han i denne Aarrække haft en væsentlig Andel i de store Arbejder, Kjøbenhavns Kommune har udført paa alle tekniske Omraader, og den med Udviklingen følgende Omordning af den tekniske Forvaltnings forskjellige Grene, Omordning af Brandvæsenet, Udvikling af Belysningsvæsenet og Indførelse af elektrisk Belysning i 1892, Forbedring af Vandforsyningen, systematiske Boreundersøgelser i Kjøbenhavns Omegn og forudseende Erhvervelse af passende Ejendomme til Anlæg af nye Vandvindingsanlæg, hvorved Byens Forsyning med godt Kildevand er sikret for lange Tider, Afløbsforholdenes Forbedring og Spildevandets Afskæring fra Havnen og Udpumpning til dybt Vand i Øresund og den dermed følgende Indførelse af Vandklosetter, Tilsyn med private Spildevandsanlæg, Omordning af Sporvejsforholdene i Kjøbenhavn ved alle Linjers Samling under én Administration og Indførelse af elektrisk Drift, Anlæg af nye Adgangsveje til de indlemmede Landdistrikter og den foreløbige Ordning af disses Spildevandsafledning. Ved Siden af sin Embedsvirksomhed har Ø. siden 1866 været Medlem af Kjøbenhavns Havneraad, 1885—1903 var han Medlem af Sundhedskommissionen og Formand for Bygningskommissionen, og desuden har han været Medlem af en Række af

Digitized by Google

Indenrigsministeriet nedsatte Kommissioner: 1882—87 om Anlæg af Udførsels- og Tilflugtshavne paa Jyllands Vestkyst, i det nordlige Kattegat og paa Bornholm, 1886—88 om Ordningen af Jærnbaneforholdene i og ved Kjøbenhavn, 1897 om Opførelsen af en ny Postgaard i Kjøbenhavn og 1898—1900 om Ordningen af Personbanegaardsforholdene ved Kjøbenhavn. 1898—1901 var Ø. Formand for dansk Ingeniørforening.

Ved Siden af sin faglige Dygtighed har Ø. som Ingeniør været kjendetegnet ved sin store Energi og Flid og ved sin Sans for Ingeniørarbejdernes tiltalende Ydre, som Administrator ved sin Forhandlingsevne og store personlige Elskværdighed samt sin Trang til personlig Tilegnelse af de Sager, han skulde afgjøre; Forøgelsen i hans Arbejde efter Indlemmelsen af de nye Distrikter medførte derfor en nervøs Overanstrængelse, som bragte ham til at søge sin Afsked som Borgmester. Helt har han dog ikke trukket sig tilbage fra offentlig Virksomhed. Fra 1904 er han Medlem af Taxationskommissionen for Vejudvidelser i Kjøbenhavn, er Formand for den af Indenrigsministeriet nedsatte Kommission om Ribe Bys økonomiske Forhold, samt Medlem af det kirkelige Udvalg, valgt af Menighedsraadene i Kjøbenhavn. Ø. udnævntes 1888 til Etatsraad, blev 1901 Kommandør af Danebrog og 1903 Konferensraad. — 23. Nov. 1873 ægtede Ø. Laura Christine Krarup (f. 25. Marts 1848), Datter af Provst E. C. Krarup i Søften ved Aarhus.

Ingeniøren 1901. *Alfred Lütken.*

Øllgaard, Nicolai Esmark, 1775—1863, Biskop, Søn af Godsejer Niels Rasmussen Ø. og Margrethe Hedevig f. Fabricius, er født paa Sneumgaard i Ribe Stift 5. Okt. 1775. Da Forældrene døde tidlig, opdroges han af en Farbroder, Justitsraad Terman Ø. Han dimitteredes 1792 af Hieron. Mynster og tog 1796 theologisk Embedsexamen. 1799—1800 studerede han i Kiel og Gøttingen, og 1801 blev han Præst ved Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen i Kjøbenhavn. I Aarene 1805—7 var han Feltprovst, og 1808 blev han Præst ved Citadellet, Aaret efter tillige Lærer i Psykologi ved Pastoralseminariet. 1811 blev Ø. Sognepræst i Asminderød og Grønholt samt Amtsprovst for Frederiksborg Amt og 1824 Præst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn. 1830 udnævntes han til Biskop i Viborg; som saadan var han 1832 Medlem af den Forsamling af oplyste Mænd, som sammenkaldtes for at forhandle om Oprettelsen af Stænderforsamlinger. Han var 1836, 1838 og 1840 Medlem af

Digitized by Google

den nørrejyske Stænderforsamling. 1836 blev han Kommandør af Danebrog. 1851 holdt han 50 Aars Jubilæum som Præst, og 1854 tog han sin Afsked. Han døde i Viborg 4. Marts 1863. — Han ægtede 12. Avg. 1811 Juliane Marie Charlotte Louise Frederikke Hansen f. Bie (f. 19. Febr. 1773 † 16. Febr. 1858), Datter af Jac. Chr. B. (II, 186) og Enke efter Christoffer H. († 1794), Medlem af det kongl. Raad i Frederiksnagor. — Ø. var som Biskop en stille Mand, som der ikke hørtes meget til, uagtet hans Embedstid var urolig nok. Som Stænderdeputeret indbragte han 1836 et Andragende fra en Del Præster om, at Højtidsofferet, der stadig aftog, maatte fastsættes og opkræves m. m. Det blev Anledning til de Forhandlinger, der 1842 førtes om denne Sag, men Ø. har næppe selv været enig med Andragerne, i det mindste var han imod det Lovforslag, som 1842 og de følgende Aar forhandledes. — Han har udgivet P. Foersoms Digte med en Biografi af Forfatteren (1818).

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Ølmand, Laurids Esbernsen, —1537, kongl. Sekretær og Prælat, var født i Nakskov, men blev tidlig knyttet til Roskilde, hvor hans Morbroder, Hr. Jens Lauridsen, i hvem han fik en god Støtte, indtog den høje kirkelige Stilling som Ærkedegn i Kapitlet. — L. Ø. begyndte sin Bane som «Vicarius perpetuus» ved et af de mange Altere i Domkirken. Da han imidlertid ikke savnede Begavelse og ønskede at komme videre frem, maatte han se ved Studier at vinde Adkomst dertil, og i denne Bestræbelse har Kapitlet sikkert støttet ham. Han studerede først en Tid i Kjøbenhavn og tog Bakkalavrgraden; derpaa begav han sig til Wittenberg, hvor han 1516 blev indskreven og Aaret efter tog Magistergraden. Efter sin Hjemkomst blev han kongl. Sekretær. Det er sandsynligt, at han allerede har været det i Christian II's Tid; men sikkert er det, at han i Frederik I's første Regeringsaar blev meget anvendt i forskjellige Statshverv, særlig ved Oppebørsel af «Landehjælpen» og andre Skatter. Han lønnedes med Præstekald og andre kirkelige Beneficier, særlig paa Falster og Laaland; som oftest havde han dem kun i nogle Aar, afstod dem saa, selvfølgelig mod Erstatning, og fik andre i Stedet. Af større Betydning for ham var det, at han 1530 fik kongl. Løfte om at succedere sin ovennævnte Morbroder i Ærkedegnedømmet i Roskilde, hvortil det af Christian I stiftede, rigt doterede Hellig tre Kongers Kapel

Digitized by Google

var henlagt. Rimeligvis var han den Gang allerede Kannik i Kapitlet. Som saadan forekommer han i alt Fald 1534; da var Hr. Jens Lauridsen endnu i Live. Under Grevefejden ses Ø. at have gjort Tjeneste i Grev Christoffer af Oldenborgs danske Kancelli. Ventelig har han frygtet for under de forandrede politiske Forhold at gaa Glip af Ærkedegnedømmet, hvis han ikke gik Greven til Haande. Han opnaaede da virkelig ogsaa dette Prælatur ved Morbroderens Død, men overlevede ham ikke længe. I et Kongebrev af 18. Marts 1537 omtales L. Ø. nemlig som nylig død.

Kirkehist. Saml. 4. R. III, 815. Danske Mag. III, 77; 3. R. I, 70. 242. VI, 63. Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre S. 109. Knudsen, Bisk. J. Rønnov S. 174.

H. F. Rørdam.

Oelreich, Bernhard (Berenth Ulrich), 1626—86, Theolog, var født 5. April 1626 i Itzeho i sine Bedsteforældres Hus. Forældrene vare Johan O. og Elisabeth v. Essen. Faderen var oprindelig Kjøbmand i Hamborg, men blev senere Faktor ved det islandske Kompagni i Kjøbenhavn. Dette gav Anledning til, at B. O. ved privat Dimission 1642 blev Student i Kjøbenhavn, hvor han lagde sig efter Theologi og Filosofi. Han skal tidlig have gjort sig bemærket ved de oratoriske og disputatoriske Øvelser og være optraadt som Prædikant i den tyske Kirke. 1646 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn (ikke i Rostock, som det sædvanligvis siges). Efter et Ophold i Sorø, hvor han dog næppe, som der siges, har været extraordinær Professor i Græsk, rejste han udenlands i længere Tid og blev 1651 ved privat Kaldelse Præst i Aasum og Skeppersلev i Skaane. Begivenhederne 1658 gjorde ham til svensk Undersaat. 1664 mødte han som Repræsentant for det skaanske Præsteskab ved Rigsdagen i Stockholm. Ved sine tyske Prædikener her vandt han Enkedronning Hedevig Eleonores Yndest, saa hun antog ham som sin Hofprædikant, uden at han derfor opgav Kaldet i Skaane. Den Anseelse, han saaledes havde vundet, benyttede han til ivrig at arbejde for Gjenoptagelsen af den af Biskop Peder Vinstrup (se ovfr. S. 53) tidligere udkastede og en Tid af Kong Carl X Gustav billigede Plan om Oprettelse af et Universitet i Lund. Ved O.s Forbindelse med den mægtige Greve Magnus Gabriel de la Gardie lykkedes det nu at gjennemføre Planen, og ved Universitetets Oprettelse 1668 blev O. dets Prokansler og fik Plads i det theologiske Fakultet, efter at han tidligere (1665) havde taget den theologiske Doktorgrad i Greifswald. Men den heftige

Strid, hvori han i den Anledning kom med Biskop Vinstrup, bragte ham til 1671 at trække sig tilbage fra Universitetet, og 1672 modtog han Kaldelse som Pastor primarius (Superintendent) ved St. Petri Kirke i Bremen, i hvilken Stilling han døde 30. Marts 1686. Han var gift 1. (1652) med Elisabeth, Datter af Professor Hans Lauremberg i Sorø (X, 132); 2. (1660) med Marie, Datter af Dr. med. Niels Foss i Lund (V, 267). — Han er Forfatter af en Del theologiske Disputatser fra Lund og Ligprædikener fra Bremen. — Aasum Præstekald konserveredes gjennem en længere Aarrække i O.s Familie.

Moller, Cimbria lit. I. Svensk biogr. Lex. X, 189 ff. Ahnfelt, Lunds Univ. Hist. S. 17 ff. Allgem. Deutsche Biogr. XXIV, 316. Tegnér o. Weibull, Lunds Univ. Hist. I—II. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne V, 146 ff.

H. F. Rørdam.

Ølsted, Peter Iver Johannes, 1824—87, Landskabsmaler. Han var født 6. Okt. 1824 i Kjøbenhavn som Søn af Brændevinsbrænder Rasmus Iversen Ø. († 1852) og Marie f. Sørensdatter († 1861). Efter sin Konfirmation blev han Elev af Kunstakademiet, hvor han naaede at rykke op i Modelskolen, og arbejdede under J. L. Lund; i 1849 debuterede han paa Udstillingen med «Valdemars Taarn», der blev kjøbt af Prinsesse Caroline, og gjorde i den følgende Del af sit Liv alle sine Studier dels paa Sjælland, dels i Koldingegnen. Kunstforeningen kjøbte flere Gange Billeder af ham og betalte ham 2—300 Kr. for de største, men gjennemgaaende vare hans Priser, selv for ret anselige Malerier, langt lavere, hvori den nærmeste Forklaring maa søges til, at han i Almindelighed fik sine Arbejder solgt. I enkelte af hans Gouacher og Vandfarvetegninger kan der være en ret kjøn Virkning. — Ø. ægtede 27. April 1852 Ida Henriette Schmidt (f. 1828), Datter af Malermester Carl Gottlieb S. (f. 1797 † 1861) og Margrethe f. Eiser (f. 1793 † 1874). Han døde 17. Juli 1887 efter i fem Aar ikke at have kunnet udstille paa Grund af Sygelighed.

Weilbach, Nyt dansk Kunstnerlex. *Sigurd Müller.*

Øpe Snilde, o. 1030, Knud den stores Raadgiver. Efter at Kong Knud til Støtte for sin Magt havde samlet en udsøgt Skare af Krigere omkring sig, var det nødvendigt at give en Vedtægt for disse Thingmænd, hvorved god Tugt og Disciplin kunde haandhæves mellem dem. «Derfor — hedder det i den ældste Optegnelse af Loven — gjorde Knud i England og med ham Øpe

Digitized by Google

Snielle af Sjælland og Eskil Øpesøn Vederloven stærk og stræng». Ogsaa Saxo omtaler den kloge og ansete Ø. Sjællænder som Knuds betroede Raadgiver i denne Sag. I Svend Aagesens Gjengivelse og Tolkning af Loven hedder det, at Ø. Snilde og hans Søn Eskil vare erfarne Mænd, hvis Raad Knud især hørte, og som han benyttede som Sekretærer, men andre Efterretninger om dem ere ikke bevarede. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Ørn, Christen Lauridsen, —1636, katholsk Prælat, var født i Arup i Jylland og skal have været af Adel. Han har formodentlig været Student, da han 1605 forlod sit Fædreland, som han aldrig siden gjensaa. Det var paa en Tid, da Jesuiterne med stor Iver søgte at drage unge Mænd fra Norden til sig, og det lykkedes med flere. Blandt disse maa C. L. have været. Ventelig er han bleven uddannet i et af Jesuiternes Kollegier (formodentlig i Olmütz). Siden blev han viet til Præst og virkede som saadan i Ungarn, hvor der den Gang var mange Protestanter, som det gjaldt om med det gode eller det onde at drage tilbage til Romerkirken. 1614 blev C. L. ansat i en høj Stilling ved Domkirken i Presburg og fik da eller senere den theologiske Doktorgrad. Men da de haardt plagede ungarske Protestanter i deres Nød 1619 kaldte Fyrst Bethlen Gabor af Siebenbürgen til Hjælp, og han sejrrig trængte frem til Presburg, kom C. L., den ivrige Proselytmager, i en vanskelig Stilling og synes at have været udsat for Ulempe, hvorfra han dog udfriedes, da Kejser Ferdinand II 1620 kaldte ham til Wien, hvor han først blev Dekan og siden (1630) Domprovst ved Stephanskirken. Da de kejserlige Hære under Trediveaarskrigen 1627 trængte ind i Jylland, som de holdt besat i næsten 2 Aar, troede C. L., at Tiden var kommen til atter at føre hans Landsmænd tilbage til Katholicismen. Under et Ophold i Rom 1629 indgav han derfor et udførligt Forslag om, hvorledes denne Sag paa snildeste Maade skulde gribes an. Forslaget vidner om Kløgt og nøje Kjendskab til de danskes Karakter, men tillige om Konvertitens fanatiske Iver. Da Jylland imidlertid efter Freden i Lybek s. A. atter rømmedes af de kejserlige Tropper, kom hans Plan ikke til Udførelse. Han døde i Wien 12. Marts 1636.

Kirkehist. Saml. 3. R. I, 625 ff. *H. F. Rørdam.*

Ørn (Aqvilinus), **Hans Nielsen,** —1682—, Rektor, Poet. Om hans Levnedsomstændigheder vides kun, at han mulig var Skaaning

Digitized by Google

og en Tid har opholdt sig i Norge, hvorpaa han 31. Juli 1682 blev Rektor i Næstved, men et Par Aar efter «kvitterede Skolen og gik siden om og brugte Bettelvers af lutter anagrammatibus». De to Samlinger af latinske og danske anagrammatiske Vers, han har efterladt, stamme dog allerede fra 1677 og 1681 og findes mærkelig nok flere Gange optrykte. Det er Ærevers af den tarveligste Kvalitet, byggede over tvungne og meningsløse Bogstavomskrivninger af Adressaternes Navne og beregnede paa at indbringe Tiggerpoeten af Profession en ringe Skjærv til Tak for den udviste Høflighed. Den første Samling er dediceret til den hellige Treenighed og Forfatterens fornemme og adelige Patroner, den anden rettet til lærde og borgerlige Mæcener.

Sorterup, Cacoëthes carminificum. Paludan, Renaissancebev. i Danm. Litt. S. 234. *J. Paludan.*

Ørn (Aqvilinus), **Jacob,** —1654, Musiker. I Nyerups Litteraturlexikon og tidligere Kilder, som Jessens Kongeriget Norge (1763), kaldes han fejlagtig J. Larsen Ø. 1612—14 var han sammen med Hans Brachrogge (II, 580) og Mogens Pedersen (XII, 630) i England for at uddannes og blev ved sin Hjemkomst ansat som Sanger i Christian IV's Kapel. Langsomt, men sikkert, avancerede han her baade i Løn og Anseelse og blev efterhaanden en af Kapellets faste Støtter, der blev staaende under de forskjellige Reduktioner, som Tidsforholdene gjorde nødvendige. Først 1634 blev han Vicekapelmester, men forestod allerede tidligere Kapellet mellem Melchior Borchgrevincks (II, 510) tvende Ansættelser og efter dennes Død, indtil Heinrich Schütz overtog Ledelsen. Paa Grund af sin Funktion benævnes J. Ø. ofte «Kapelmester», saaledes f. Ex. i Hillerød Kirkes Regnskaber 1631—33, da han lader to af sine spæde Børn begrave. Som ældre Mand havde han 1648 og 1649 den Sorg at miste to unge Døtre; han blev sidstnævnte Aar pensioneret med fuld Gage paa Grund af sin lange og tro Tjeneste. Ved sin Død 1654 efterlod han Sønnen Christen, der senere blev Rektor i Nykjøbing paa Falster og derefter i Sorø; Dødsfaldet maa være sket inden Sept., eftersom et Vikarie ved Roskilde Domkirke, hvormed han siden 1619 havde været forlenet, i denne Maaned overdroges til Organist Johan Lorentz (X, 374). Det er rimeligvis J. Ø.s Hustru Kirstine, der nævnes i et Skattemandtal af 1645, mærkelig nok som boende paa Østergade, medens Manden samtidig boede paa Kjøbmagergade. Af hans Komposi-

Digitized by Google

tioner er kun bevaret en Pavana i et fra England stammende Haandskrift, som findes i New-York, samt en firestemmig Udsættelse af Koralen «Af Højheden oprunden er», trykt i Laur. Pedersen Thuras «Canticum canticorum Salomonis» (Kbhvn. 1640). Det er maaske dette dygtige Arbejde, der gav Biskop Jesper Brochmand (III, 73) Anledning til 1641 at overdrage Ø. Udarbejdelsen af en firestemmig Koralbog, et Værk, der synes at have været færdigt i Manuskript og i Brug 1647, men des værre er gaaet tabt.

Kirkehist. Saml. 3. R. III, 24 ff. A. Hammerich, Musiken ved Christian IV's Hof. Hist. Tidsskr. 6. R. IV, 437. *S. A. E. Hagen.*

Ørsted, Anders Sandøe, 1778—1860, Retslærd, Statsmand, var født i Rudkjøbing 21. Dec. 1778. Faderen, Søren Christian Ø. (f. 1750 † 1822), var den Gang Apotheker smstds., fra 1807 i Sorø, fra 1812 i Roskilde, og blev 1814 Assessor pharmaciæ og Forstander for Kjøbenhavns Fattigvæsens Medicinaldispensationsanstalt. Moderen, Karen f. Hermansen, døde 1793. Han fik tillige med den lidt over et Aar ældre Broder, Hans Christian, en meget uregelmæssig Undervisning. Da de skulde lære at læse, sendtes de til en tysk Parykmager, Oldenborg, der havde en dansk Kone. Manden lærte dem Tysk ved, at han læste op for dem af sin tyske Bibel og lod dem oversætte det oplæste paa Dansk. Konen lærte dem at læse, og da dette var naaet, lærte de Pontoppidans Forklaring udenad. Var saaledes end Methoden ikke den bedste, tænkte dog Anders hele sit Liv med Taknemmelighed paa denne underlige Undervisning; thi Oldenborgs vare redelige og fromme Mennesker, og han fattede en Kjærlighed baade til Bibelen og til Forklaringen, som han bevarede hele sit Liv. Siden fik de vel nogen Undervisning af andre Lærere, men i det hele synes de to Drenge at have arbejdet sammen paa egen Haand. De læste og oversatte Hübners Verdenshistorie paa Dansk og skrev Prædikener, thi de vilde være Præster. Da de var 12 og 11 Aar gamle, kom de paa Apotheket, som Anders dog snart blev kjed af. Byfogden i Byen lærte dem Fransk og Engelsk, saaledes at hver lærte sit Sprog og igjen underviste den anden i det. 1793 rejste de til Kjøbenhavn, og Aaret efter tog de begge Studenterexamen.

Ø. valgte nu det juridiske Studium, men kastede sig tillige med stor Iver over filosofiske Studier og blev en Tid helt betaget af Kants Skrifter. Det, der især greb ham hos denne, var det ophøjede i hans Moral. Der var forud gaaet en Tid, hvor det

Digitized by Google

til sidst saa ud, som om alle Grundvolde vaklede, Kristendommen saa vel som Filosofien; alt var løbet ud i Relativiteter, og det syntes ham og mange andre af de unge, at det var som at komme fra en beklumret Stue ud i frisk Luft, da den ubetingede Pligt traadte dem i Møde med sit Bud. Kants Moralprincip, at Mennesket skulde handle saaledes, at den Grundsætning, som den enkelte gik ud fra, al Tid tillige kunde gjælde som almindelig Lov, blev for dem som en Klippe, hvorpaa ikke blot den enkelte kunde bygge sit Liv, men som ogsaa kunde blive det faste Punkt, hvorom de kunde ordne deres Tanker om Samfundets Berettigelse og Forpligtelser. — Det passede derfor særlig for Ø., da det filosofiske Fakultet 1797 udsatte som Prisopgave «En Fremstilling af Forholdet mellem Dydslærens og Retslærens Principper». Han vandt Præmien og lod efter Censorernes Opfordring Afhandlingen trykke. Han var dengang 20 Aar gammel, og Skriftet er, som det var at vente, kun en ikke synderlig selvstændig Studie over Kant. Men ikke desto mindre ses allerede her baade de Fortrin og Mangler, der præge hele hans Forfattervirksomhed. Han har mange Aar senere begyndt en Afhandling med de Ord: «Vi haabe, at Sandheden uden Ordbram og Lyst til at sige noget paafaldende vil findes ikke at ligge saa højt, at det kun skulde være faa udvalgte givet at skimte den, men at den er tilgængelig for enhver, der kan tænke i Sammenhæng og ikke skyer den Ulejlighed, som dermed er forbunden». Disse Ord kunde gjærne staa som Motto over alle hans Skrifter fra det første til det sidste. Selv naar han skriver om filosofiske Æmner, falder det ham let og naturligt at udtrykke sig jævnt og almenforstaaeligt, og hans Stil er næsten i alt for høj Grad uden «Ordbram», det er, som var han bange for at fange Læsernes Fantasi ved kraftige eller billedlige Udtryk, og han undgaar i den Grad at sige «noget paafaldende», at det stundum ikke er fri for, at Ordene blive trivielle. Det er Læsernes Tænkning, han taler til, og han stod hele sit Liv uforstaaende over for det Fænomen, at Mennesker kunde vægre sig ved at lade sig overbevise, naar Sagen var stillet frem for dem med gode klare Grunde, som de ikke kunde gjendrive. Men Ø. mangler Forstaaelse af, at kun hvor Forfatterens Person træder frem, kommer han i ret Forbindelse med Læserne, og at der er mere hos disse, der skal sættes i Bevægelse, end Tankerne.

1799 tog Ø. juridisk Embedsexamen med Udmærkelse for begge Prøver, en Karakter, der ikke var givet, siden Universitets-

Digitized by Google

fundatsen 1788 omordnede denne Examen. Han ønskede nu at gaa den akademiske Vej, men det lykkedes ham ikke at komme ind paa denne. Hertugen af Augustenborg havde Uvilje mod den Kantiske Filosofi, og han var ikke blevet bedre stemt mod Ø. ved at denne paa det kraftigste havde angrebet Lyksalighedslæren, som endnu hyldedes af mange, især af de yngre Theologer. I sit Skrift havde han taget alvorlig fat paa en af dens Talsmænd, J. Boye (II, 573), og i et Par Tidsskriftsartikler stævnede han O. Horrebow (VIII, 108) og hans Tidsskrift «Jesus og Fornuften» for Filosofiens Domstol. Dertil kom, at han ved en Konkurrenceforelæsning om en Adjunktplads i det juridiske Fakultet havde vist, at han var paavirket af Fichte, som man vel i Danmark kun kjendte lidt til, men som antoges at være Atheist. Hertugen havde derved faaet en uovervindelig Uvilje imod ham. I et Par Aar maatte han da leve af Manuduktioner.

I denne Tid skrev han «Forsøg til en rigtig Fortolkning og Bedømmelse over Forordn. om Trykkefrihedens Grænser af 27. Sept. 1799». Han viser, at der ingen Grund var til, som mange mente, at frygte for, at Trykkefriheden nu var ophævet, og at Loven ret fortolket heller ikke var uklar eller gav større Spillerum for Dommernes Vilkaarlighed, end der maatte være i en vel udarbejdet Lov, der skulde anvendes paa mange forskjellige Tilfælde, ogsaa saadanne, som Lovgiveren ikke havde kunnet tænke paa. Dette Skrift grundlagde Ørsteds Ry, og det med rette. Ikke blot fordi det fik Indflydelse paa de Domme, der siden fældedes i Trykkefrihedssager, men især paa Grund af den forbavsende aandelige Frodighed, der er i det. Det formelig vrimler af nye og originale Tanker og indeholder Spirerne til næsten alle de almindelige Synspunkter, som Ø. i sine senere Skrifter har udviklet.

Efter at han 1800 forgjæves havde søgt et Embede som virkelig Assessor i Hof- og Stadsretten samt Protokolsekretær ved Højesteret, udnævntes han 1801 til surnumerær Assessor i Hof- og Stadsretten. Lønnen var kun 200 Rdl., saa han maatte stadig manuducere, men dog ægtede han nu, 10. Juli 1802, sin 20aarige Brud, Sophie Wilhelmine Bertha Oehlenschläger (se ndfr. S. 403). Den Kreds af begavede og aandrige Mænd, baade danske og tyske, som kom i Huset, beundrede med rette den unge Frue; men hun stillede ikke Manden i Skygge; «han beherskede, uden at vi tilstod det, os alle», siger Steffens. — Efter sin første Kones Død ægtede Ø. 27. Marts 1819 Mathilde Elisabeth Rogert (f. 25. April 1782 † 26. Juni

Digitized by Google

1824), Datter af Landfysikus i Viborg Dr. med. Johan Philip R. og Henriette Benedicte f. Rosenstand-Goiske. Ø. blev allerede 1801 virkelig Assessor, og 1810 gik han som saadan over i Højesteret. 1809 ansattes han som Meddirektør af Pastoralseminariet og Lærer i Kirkeret ved dette. Han saa bestandig siden med Glæde tilbage paa den Tid, da han havde været Dommer. Det var hans Mening, at de liberale Anskuelser, som havde gjort sig gjældende i Slutningen af det 18. Aarh., endnu fortsatte sig ind i det 19., men fremfor alt følte han sig i en personlig Gjæld til dette Tidsrum, fordi det havde hævet den religiøse og moralske Bevidsthed til et Standpunkt, som det 18. Aarhundrede ikke havde drømt om, og gjenindsat de aandelige Livsværdier i deres Ret.

Langt uroligere blev hans Liv, da han 1813 udnævntes til Deputeret i det danske Kancelli. Han havde misbilliget det Kabinetsregimente, som Kongen havde ført under Krigen, men da der 1814 atter oprettedes i det mindste en Skygge af et Statsraad, haabede han paa bedre Tider, hvad der dog i mange Maader blev en Skuffelse, og han kom til at føle, at det var en vanskelig Sag at være en højtstaaende Embedsmand og tillige at ønske Fremskridt i liberal Retning. Især har han i alle de 35 Aar, han sad i Kancelliet, med stor Udholdenhed stridt imod den «Forkvakling» af Trykkefrihedsloven, som fandt Sted ved skærpende Bestemmelser og administrativ Vilkaarlighed, uagtet han derved mange Gange kom i Modstrid baade med Frederik VI's og Christian VIII's Ønsker. Men dette var Tilfældet ogsaa i andre Sager, og i 1817 var han nær faldet i Unaade. Den 25. Juli gjorde Tugthusfangerne Oprør, og Dagen efter befalede Kongen Kancelliet at indkomme med Forslag om, at der skulde nedsættes en Kommission til at undersøge Sagen og dømme de skyldige uden Appel. Kunde de skyldige ikke findes, skulde hver 10. Mand af Fangerne skydes. Ø. kunde ikke indlade sig paa at medvirke til en saa himmelraabende Uretfærdighed. Sagen blev expederet saa hurtig, at han ikke fik indgivet noget Separatvotum, men han undlod da at underskrive Forestillingen. Herover blev Kongen saa forbitret, at han lod Ø. kalde for sig og overvældede ham med Bebrejdelser, fordi han havde gjort Indvendinger mod hans Ordre. Han beskyldte ham for baade som Skribent og Embedsmand at have bragt fordærvelige Grundsætninger i Omløb og forledet Domstolene til at antage Sætninger, som vare skadelige for Samfundets Fred, og endelig sagde han ham, at naar han indgav Ansøgning om sin

Digitized by Google

Afsked, skulde den blive ham tilstaaet. Han fik dog Tilladelse til at indgive et Forsvar for sin Handlemaade. Dette, der bæres af en mandig Selvbevidsthed, og hvori han ingenlunde hentyr til Kongens Naade, men paakalder hans Retfærdighed, kunde ikke godt undgaa at faa Udseende af en Kritik af de øvrige Deputeredes Føjelighed, og da Kongen viste Ø.s Skrivelse til Kancelliets Præsident Kaas, blev denne lige saa vred, som Kongen havde været, han fandt, at hans Embedsvirksomhed fremstilledes paa en for ham fornærmende Maade, han vilde ikke længere sidde i Kancelliet sammen med Ø., og han forlangte, at Skrivelsen skulde sendes til Kancelliet, for at dette kunde retfærdiggjøre sig. Men trods alt dette skete der slet intet. Baade Kongen og Kaas kunde lige saa hurtig glemme deres Vrede, som de kunde bruse hastig op. Men Ø. havde aabenbart lært af denne Sag at være forsigtigere. I de følgende Aar, især fra 1818, gik hans Bestræbelser især ud paa at lægge Dæmper paa den voldsomme Iver, hvormed Kongen og hans Adjudant, Kapitajn Abrahamson (I, 64), vilde indføre den indbyrdes Undervisning i Skolerne; men her optræder han aldrig med noget særskilt Votum; alle Forestillingerne i denne Sag falde egentlig i to Dele. I den første roses Methodens ypperlige Virkninger, og det anbefales at bruge den; her er det den 1. Deputerede, Lassen (X, 105), der taler; i den anden paavises der, at den ikke kan bruges i alle Fag, og at den ikke maa befales indført, og her er det Ø., der har Ordet. At Ø. ikke var faldet i Unaade, viste sig, da han 1825 blev Generalprokurør; han var da ogsaa i den bedste Forstaaelse med Kaas.

I Aaret 1824 deltog Ø. for sidste Gang i en filosofisk Strid, i det han forsvarede den menneskelige Frihed mod F. G. Howitz (VIII, 130), der havde gjort sig til Talsmand for Determinismen. Uagtet Ø. altsaa her var i god Overensstemmelse med Kant, viste det sig dog, at han i mange Maader havde frigjort sig for hans Indflydelse. Pontoppidans Forklaring havde sejret over Filosofien; han var vendt tilbage til Kirkens Lære; men ligesom han i det hele var mistroisk over for alle Systemer, saaledes forbeholdt han sig ogsaa en vis Frihed over for Kirkelæren. I den Strid, som 1825 var opstaaet mellem Grundtvig og H. N. Clausen, var der et betydeligt juridisk Element. Clausen vilde have de gamle Kirkelove forandrede. Grundtvig kaldte tydelig nok paa Regeringen, for at den skulde hævde dem. Ø. skrev da i «Juridisk Tidsskrift» i Anledning af en Afhandling af P. D. C. Paulsen i Kiel (XII,

Digitized by Google

588): «Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring?». Denne Afhandling vakte først Opsigt, fordi han vilde paavise, at Præsteeden ikke omfattede Forpligtelse til at lære hele de symbolske Bøgers Indhold, hvilket især Kaas fandt meget betænkeligt. Men da Grundtvig og Lindberg hver udgav et Skrift, hvori der raabtes paa Kongeloven og Danske Lov, traadte den juridiske Side af Sagen mere og mere frem, og baade Kongen og Kaas fandt det, vel ikke helt med urette, utilbørligt, at Generalprokurøren udtalte sig om en Sag, der kunde nøde Regeringen til Indblanding. Efter lange Forhandlinger blev Resultatet, at Ø. maatte gaa ind paa at standse sin litterære Virksomhed, dog saaledes, at han fik Lov til at fuldende nogle paabegyndte Arbejder. Han maatte tillige tage sin Afsked som Lærer ved Pastoralseminariet.

I Aaret 1827 døde Kaas, og Stemann blev hans Efterfølger. Hans administrative Dygtighed er uomtvistet, men der var en dyb Modsætning mellem ham og Ø.; medens denne, naar en Afgjørelse skulde træffes, med største Omhu overvejede, hvorledes den vilde virke paa de Mennesker og under de Forhold, hvorpaa den skulde anvendes, spurgte Stemann kun om, hvad der stemmede med Lovgivningens bogstavelige Udtryk. Dertil kom, at Ø.s liberale Anskuelser vare ham, der var en varm Tilhænger af Enevælden, imod. Der fandt ikke mere saadanne Explosioner Sted som i Kaas' Tid; men Uenigheden blev kronisk, der dannede sig til liden Gavn for Sagernes Afgjørelse to Partier i Kancelliet, og Striden mellem disse varede saa længe det bestod.

Den 13. Jan. 1831 fik Kancelliet Ordre til at udarbejde et Forslag til Indførelse af raadgivende Provinsialstænder. Ørsted arbejdede med stor Glæde i denne Sag, og han gjorde alt, for at Forsamlingerne kunde blive et virkeligt Udtryk for den offentlige Mening. Han vilde saaledes, at der kun skulde være én Forsamling for hele Kongeriget, at der skulde forelægges Stænderne en «Finansetat», at Valgbarheden skulde blive saa udstrakt som muligt m. m. Men han mødte en afgjort Modstand, dels fra dem, der som Stemann fremfor alt vilde bevare Enevælden ubeskaaret, dels fra de store Godsejere, der lagde Vægten paa, at Valgbarhed og Valgret skulde knyttes saa meget som muligt til Jordbesiddelse, medens der ikke maatte gjøres «Intelligensen» Indrømmelser, og han maatte paa alle Punkter give efter. Men han fik en Oprejsning, da Kongen 1835 udnævnte ham til Kommissarius ved begge de kongerigske

Digitized by Google

Forsamlinger. Da det første Stændermøde i Roskilde sluttede, udtalte Forsamlingens Præsident, J. F. Schouw, at Kongen ved at sende den Ø. havde for anden Gang skjænket Folket Institutionen. Ø. var ej blot Kongens, men ogsaa Folkets Mand. Han sympathiserede egentlig mere med den daværende Opposition i Forsamlingen end med dens konservative Parti; men i det han stræbte at skaffe den saa vidt muligt en virkelig Repræsentations Ret og Vilkaar, søgte han tillige at forhindre, at der fremkom Forslag, der for Tiden vare uigjennemførlige, og som kun kunde vække Kongens Uvilje; hans Opgave var at tilvejebringe et Tillidsforhold mellem Kongen og Forsamlingen, og trods mange Rivninger, især med Kongen, lykkedes det dog til Dels i de første Aar.

Kong Christian VIII udnævnte 1842 Ø. til Statsminister. Hans Stilling som Kommissarius blev efter Tronskiftet vanskeligere, da Kravene om en virkelig Forfatning nu kom stærkere frem; i Aaret 1840 blev han paa Grund af en ubetydelig Sag, som Kongen i øvrigt afgjorde stik imod hans Raad, uenig med Schouw. Men det var dog først 1842, der skete et Brud, som pludselig bevirkede, at Ø. fra en af de populæreste Mænd i Landet blev en af de upopulæreste. Ø. havde bestandig betragtet den Spænding, der var opstaaet mellem Kongens danske og tyske Undersaatter, som en stor Ulykke. Han var lige stærkt imod Bestræbelserne for at løsne de Baand, der knyttede Slesvig til Holsten, og mod Ønskerne om at løsrive det fra Kongeriget. Ejderpolitikken og Slesvig-Holstenismen stod begge for ham som lige fordærvelige for Staten. Da fandt i den slesvigske Stænderforsamling 1842 de bekjendte Optrin Sted, hvor Advokat Gülich i Anledning af, at ogsaa de Skibe, der byggedes i Hertugdømmerne, mærkedes «Dansk Ejendom», udbrød: «Fort mit dem Stempel der Knechtschaft», og hvor P. Hiort Lorenzen to Dage efter talte Dansk, og dette blev ham forbudt. Efterretningen herom gik som en Løbeild gjennem hele Landet, og det første Sted, hvor den tændte, var Viborg Stænderforsamling. Ø. søgte at forhindre, at denne forhandlede om en Sag, som han ansaa for at være Forsamlingen uvedkommende. Men denne vedtog saa godt som enstemmig at sende Kongen en Adresse om Beskyttelse for den danske Nationalitet i Slesvig. Hermed var den Taktik, som Ø. havde fulgt i 3 Stænderforsamlinger, bristet i den fjerde; han tog sit Parti som en Mand, om det end maa have været ham smerteligt at blive Gjenstand for en i hans Øjne ufortjent Mistillid og Uvilje. Men han vil

Digitized by Google

ikke kunne frikjendes for at have miskjendt den nationale Følelses Ret og Magt, og han bidrog mod sin Vilje til, at det unge liberale Parti i Kongeriget fik ny Vind i sine slappe Sejl ved at antage sig den nationale Bevægelse. Ø. deltog i Kongens Bestræbelser for at dæmpe det vakte Røre i den følgende Tid og har vel sin Del i, at det, der foretoges, kun blev halve Forholdsregler. Da Kongen 1846 skiftede Politik og udstedte sit aabne Brev om Arvefølgen, var Ø. ikke helt enig i Fremgangsmaaden. I Følge hele sit Standpunkt kunde han ikke lægge Vægten udelukkende paa de indviklede historiske og juridiske Undersøgelser, men han vilde, at man skulde have holdt sig til, at det ikke med noget Skin af Ret kunde nægtes, at det gottorpske Slesvig var erhvervet saaledes, at det ogsaa maatte gaa i Arv til Kvindelinjerne, og var dette Tilfældet, vilde det dog være alt for umuligt at antage, at ikke det samme skulde være Tilfældet med den kongerigske Del.

Efter Christian VIII's Død blev Ø., Carl Moltke og P. G. Bang Medlemmer af den Komité, der skulde udarbejde en Forfatning i Henhold til Reskriptet af 28. Jan. 1848. Komitéen arbejdede endnu den 20. Marts, da det første Kasinomøde holdtes. Dagen efter tog hele Ministeriet sin Afsked. I Okt. valgtes Ø. i Kjøbenhavn til Medlem af den grundlovgivende Rigsdag. Han deltog flittig i Forhandlingerne, men uden at kunne vinde nogen Indflydelse, og han hørte til dem, der til sidst stemte mod Grundlovens Vedtagelse. 1849 valgtes han til Medlem af Landstinget. Han udgav i dette Tidsrum flere politiske Smaaskrifter, hvoraf det betydeligste er «For den danske Stats Opretholdelse i sin Helhed» (1850). De politiske Udsigter havde alt den Gang forandret sig, Ejderpolitikken syntes at være bleven umulig, og 27. Jan. 1852 dannedes Ministeriet Bluhme, det første Helstatsministerium. Under Forhandlingen om Arvefølgen 1853 faldt der i den forenede Rigsdag 97 Stemmer paa et af Ø. stillet Forslag om den Motivering, hvormed Loven skulde vedtages. Vel var dette Antal ikke tilstrækkeligt, der krævedes $^3/_4$ af Stemmerne, hvorfor Rigsdagen opløstes, men samtidig gik to af Ministrene, Bang og Simony, af, og Ø. udnævntes til Kultus- og Indenrigsminister samt Premierminister for Kongeriget. Arvefølgeloven blev nu gjennemført, og man skred derefter til at foretage den Indskrænkning af Junigrundloven, som Fællesforfatningen vilde gjøre nødvendig. Under den indviklede Strid, der førtes herom, var Ø. for saa vidt den liberaleste af Ministrene, som han paa ingen Maade vilde gøre Kongen uind-

Digitized by Google

skrænket i de fælles Anliggender. Den nye Forsamlings Medlemmer skulde alle være folkevalgte, og den skulde have en betydelig besluttende Myndighed. Men med Hensyn til Maaden, hvorpaa Forfatningen skulde sættes i Kraft, var det hans Anskuelse, at kunde man ikke komme til rette med Rigsdagen, skulde Kongen benytte sig af, at Junigrundloven var underskreven «med Forbehold af alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling», til at oktroiere ikke blot den nye Forfatning, men ogsaa Indskrænkningen af Grundloven. Men her har han ikke kunnet faa sine Kolleger til at følge sig. Herved saa vel som ved Uenighed med Kongen opstod der megen Vaklen mellem Holdningsløshed og Voldsomhed, men det er næppe muligt at afgjøre, hvor meget Ansvar Ø. har derfor. Derimod maa Biskop Monrads Afskedigelse tilregnes ham, lige saa vel som de mange Pressesager, der anlagdes; han havde nemlig afgivet Indenrigsministeriet til Tillisch, men omtrent samtidig midlertidig maattet overtage Justitsministeriet. 3. Dec. 1854 afskedigedes hele Ministeriet. Ø. var dengang næsten 76 Aar gammel. Han var i Kampens Hede bleven beskyldt for gridsk Begjærlighed efter Magten. Det er vel muligt, at han ikke ugjærne har modtaget en Ministerstilling; han havde i Virkeligheden noget, han vilde udføre, og som han var urokkelig overbevist om skulde blive til Gavn for den danske Stat; men ved Siden heraf var det for ham en Bevæggrund, at han oppebar en Pension af samme Størrelse som en Ministergage, og han vilde derfor have fundet det «højst uværdigt», om han havde nægtet at overtage et Embede, naar man fandt ham skikket dertil.

Som bekjendt rejste Folketinget Klage mod alle de Ministre, der havde Ansvar for Rigsdagen. Det var sikkert ikke vel betænkt, at det ikke lod det blive ved dem, der havde paraferet Ordrerne om Rustninger i Anledning af Krimkrigen, uden at Rigsdagen var spurgt, og endnu mindre, at Anklageren, Advokat Brock, nedlagde Paastand bl. a. om Straf for Højforræderi, hvilken Paastand Ø. haanede i bitre og træffende Ord. Forsvaret for ham blev ført paa den værdigste Maade, og hans Defensor gjorde ikke mindste Forsøg paa at skille hans Sag fra hans Kollegers. Som bekjendt endte Rigsretssagen med Frifindelse for alle Ministrene; for Ø.s Vedkommende var det ikke blot Medlemmerne af Højesteret, men ogsaa nogle af Landstingsdommerne, der stemte for denne.

Ø. skrev ogsaa, efter endelig at være udtraadt af Statstjenesten, adskillige polemiske Smaaskrifter. Tillige fortsatte han Udgivelsen

Digitized by Google

af «Af mit Livs og min Tids Historie». To Bind vare udkomne 1851 og 1852; to andre kom 1857 og 1858. Det hele store Værk, c. 130 Ark, vidner om, at hans Arbejdskraft ikke var bleven svækket. Men det viser tillige, at den Vanskelighed, han al Tid havde haft ved ikke at lade Sidetanker og Digressioner faa et saadant Omfang, at Hovedtankernes Klarhed svækkedes, ikke var bleven mindre paa hans gamle Dage. Skriftet taber hurtig sin biografiske Karakter og bliver en Samling historisk-juridiske Afhandlinger om de Sager, hvormed han i sit lange Liv har beskæftiget sig. Det er ikke let at finde Rede i; men det indeholder uvurderlige Oplysninger om Danmarks Historie i den første Halvdel af det 19. Aarhundrede, og tillige viser det, hvad ogsaa bekræftes af, hvad man ved fra andre Kilder, at Ø. ikke, som det tidt var sagt om ham, var en svag Mand, der lod sig paavirke af stærkere Karakterer, men at han fastholdt sine Grundsætninger med stor Sejhed uden Hensyn til hverken Kongegunst eller Folkegunst, og at han, selv naar han maatte vige tilbage, aldrig opgav det Maal, der stod ham for Øje. — Han døde 1. Maj 1860. Da Martensen talte ved hans Kiste i Frue Kirke over Prædikerens Ord: «Alt er Forfængelighed», sagde han: «Ja vel ville vi sige, at Folkegunst og Fyrstegunst, dersom et Menneske vil binde sit Hjærte dertil, er idel Forfængelighed. Men det er ikke Forfængelighed at bevare Troskab mod den Overbevisning, der har bekræftet sig for Samvittigheden og den prøvende, granskende Tanke, ogsaa da, naar denne Overbevisning ikke deles af Mængden. Det er ikke Forfængelighed at vandre sin Vej alene, naar det sker i Pligtens Bevidsthed. Det er ikke Forfængelighed at vedblive sit Arbejde i Pligtens Tjeneste, ogsaa da, naar dette Arbejde ikke paaskjønnes».

Ø. var 1813 bleven Etatsraad, 1828 Konferensraad og 1841 Gehejmekonferensraad. 1829 havde han faaet Kommandørkorset og 1836 Storkorset af Danebrog og 1841 Elefantordenen og den norske St. Olafsordens Storkors. 1810 blev Ø. Medlem af Videnskabernes Selskab, til hvis Præses han valgtes 1848, og 1815 tildelte baade Universitetet i Kjøbenhavn og Universitetet i Kiel ham den juridiske Doktorgrad. 1902 afsløredes en Statue af ham i Ørstedsparken i Kjøbenhavn.

Ørsted, Af mit Livs og min Tids Historie I—IV. Rubin, Frederik VI. Neergaard, Under Junigrundloven. Thorsøe, Kong Frederik VII's Regering I. Videnskabernes Selskabs Forhandl. 1895, S. 156 f L. Koch, A. S. Ørsted.

L. Koch.

Digitized by Google

— Om den Rolle, A. S. Ørsted har spillet i vor almindelige Politik og Historie, kan der maaske tvistes. Men hans fremragende Betydning som *Jurist* er fra alle Sider anerkjendt: han staar ubestridt som vor Retsvidenskabs første Mand. Naar Ø. saaledes er kommet til at indtage en enestaaende Stilling, skyldes dette, som det plejer at være Tilfældet, en Forening af sjældne Naturanlæg, som gjennem hele hans Livsgang havde faaet en yderligere Udvikling i den særlige Retning, hvorpaa det her kom an, og de ydre Tidsforhold, der havde skabt en Situation, hvor hans ejendommelige Begavelse ret kunde faa Lejlighed til at virke.

Sin Barndomstid tilbragte Ø. i Langelands frie Natur uden at være besværet med anden Læsning end den, han selv tilfældig fik fat i, kun under en ubestemt religiøs Paavirkning. Han fik saaledes tidlig udviklet en selvstændig Opfattelse, et skarpt Blik og en umiddelbar Iagttagelsesevne, og der kan vel heller ingen Tvivl være om, at det nøje Forhold, hvori han hele sit Liv stod til Broderen, den berømte Naturvidenskabsmand, ogsaa har bidraget til at udvikle hans Evner i denne Retning. I sine første Universitetsaar var han væsentlig optaget af filosofiske Studier, særlig af Kant, hvis strænge Pligtlære og skarpe logiske Tænkning paavirkede ham stærkt. En Tid saa det næsten ud, som om Filosofien helt skulde tage Magten over ham, saaledes i hans i øvrigt udmærkede og for hans Alder sjælden modne Prisskrift «Over Sammenhængen mellem Dydslærens og Retslærens Princip» (1798). Særlig under Paavirkning af Fichte fandt dog i hans Betragtningsmaade snart en Løsrivelse af Retten fra Moralen Sted, og skjønt Ø. senere igjen vendte tilbage til det moralske Udgangspunkt, betragtede han dog fra nu af Moralen, der for øvrigt hos Ø. efterhaanden antog et vist religiøst Præg, blot som det almindelige Grundlag og Maal for Retsordenen, men uden at han dog derfor vilde forsøge direkte paa denne at overføre Moralens Principper. Og allerede i sit Skrift om Frdn. om Trykkefrihedens Grænser af 27. Sept. 1799, der udkom 1801, brød han da fuldstændig igjennem som Jurist, i det man her, i det mindste antydningsvis, finder de fleste af de Synspunkter, der bleve bestemmende for hans senere juridiske Forfattervirksomhed. Denne tidlige Modenhed hos Ø., der gjorde det muligt for ham allerede som 22aarig ung Mand væsentlig at have sit Livsprogram færdigt, er ikke det mindst fænomenale ved Ø.s Personlighed ogsaa som Jurist. At han saaledes gjennem et langt Liv bevarede sine almindelige Synspunkter saa godt som

Digitized by Google

uforandrede, gav paa den ene Side hans Virksomhed en ejendommelig Styrke og Harmoni, men det medførte ogsaa en vis Begrænsning. Det var ikke blot i rent politisk Henseende, at Ø.s fra et Enevældestandpunkt i høj Grad frisindede og fremskredne Grundopfattelse dog i Længden viste sig utilstrækkelig til at fyldestgjøre en demokratisk Forfatnings videregaaende Krav. Men ogsaa den nyere Tids socialpolitiske Tanker stod Ø. ret fremmed og uforstaaende over for, saaledes som navnlig hans Stilling til Fyrrernes Husmandsbevægelse viste. Dog maa det ikke overses, at det Standpunkt, hvortil han var naaet i Slutningen af det 18. Aarhundrede, viste sig tilstrækkelig fremskredent til at bære Bevægelsen et godt Stykke ind i det 19., og det var først paa et Tidspunkt i hans Liv, hvor de fleste pleje at have afsluttet deres offentlige Virksomhed, at han ikke helt formaaede at følge med Udviklingen.

Det var fra sin praktiske juridiske Virksomhed, som Dommer, Generalprokurør og Kancellideputeret, at Ø. for største Delen modtog Impulserne til sin juridiske Forfattervirksomhed. Adskillige Spørgsmaal, særlig fra Processen, havde været forelagte ham til umiddelbar Afgjørelse, og ogsaa mere indirekte havde han fra sin praktiske Embedsgjerning hentet Næring for sit reale Syn paa Retten og dens Videnskab. Der bestaar efter Ø.s Opfattelse overhovedet ingen virkelig Modsætning mellem den sande Theori og den rigtige Praxis. Hvis en Theori ikke passer paa de menneskelige Forhold, er det Tegn paa, at den er urigtig, for det er jo netop disse Forholds Væsen, den skal lære os at kjende. Og omvendt maa enhver god Praxis til en vis Grad lade sig lede af almindelige Hensyn og bliver for saa vidt til en Slags Theori. Det er derfor ikke rigtigt, naar det ofte paastaas, at Videnskaben skulde gjøre Retsplejen mindre fast og sikker. Tvært imod vil alene en sand, fra Livet udgaaet Retsvidenskab kunne forhindre Praxis fra helt at famle i Blinde.

Dette reale Syn paa Retten faar da særlig Betydning ved Spørgsmaalet om Loves Fortolkning. Det kan her lige saa lidt komme an paa det døde Bogstav som paa Lovens ved metafysiske Spekulationer udfundne «Aand», men der spørges alene om Lovens fornuftige Mening. Den blotte Ordfortolkning kan ikke være tilstrækkelig. Ordene ere ofte tvivlsomme, og det er overhovedet umuligt at give saa faste Regler, at Anvendelsen kun skulde bero paa en logisk Subsumtion — Begrebet og Virkeligheden dække

Digitized by Google

ikke hinanden. Man maa da, ligesom hvor der slet ingen skrevne Love findes om Forholdet, tage sin Tilflugt til Fornuften. Men denne «Fornuft» trænger her til en nærmere Bestemmelse. Den er ikke enstydig med, hvad der umiddelbart maatte tiltale den saakaldte «sunde Menneskeforstand». Det er en særlig juridisk Fornuft, som der er Tale om. Og det ejendommelige ved denne ligger navnlig deri, at Fornufthensynene her have antaget en saadan fast Skikkelse, at der paa dem kan bygges en almindelig Regel. Denne bestemmes altsaa ikke ved et enkelt Hensyn; en juridisk Betragtning, der alene ser den ene Side ved Sagen og lukker Øjnene for de andre, altsaa glemmer de forskjellige Formaals Relativitet, stempler Ø. ved flere Lejligheder som «overspændt». Regelen fremkommer gjennem en Brydning mellem ofte ganske modstridende Hensyn. Og denne Kamp mellem de forskjellige Interesser foregaar ude i selve Livet. Den juridiske Fornuft lader sig derfor ikke, som den gamle Naturret antog, udfinde ved lærde Spekulationer i Studerekammeret. Den er overhovedet ikke nogen tænkt Størrelse, men en Realitet. Den naturlige Rets Regler findes udviklede i selve Samfundslivet, bestemte ved dettes historiske Forudsætninger og anerkjendte af den almindelige Folkebevidsthed som stemmende med Samfundets Tarv. I denne Formulering af den naturlige Ret viser Ø. for øvrigt tydelig Paavirkning af den historiske Skole i Tyskland med dens daværende fornemste Repræsentant, Savigny.

Dette Hensyn til det juridisk fornuftige øver efter Ø.s Opfattelse ikke blot sin Indflydelse ved Fastsættelsen af Lovens almindelige Indhold; men dets Betydning er i Virkeligheden ikke mindre, hvor der bliver Spørgsmaal om Lovens Anvendelse i det enkelte Tilfælde. Ved Dommerens juridiske Bedømmelse af Handlingen, ved Afgjørelsen af, om et Faktum kan anses for bevist eller ikke, er det ikke en blot logisk Operation, der foregaar, og det er derfor heller ikke muligt at binde ham ved absolute Regler, men meget maa her overlades til «Dommerens egen Reflexion, hans umiddelbare Takt for det rette og sande», i det han selv maa søge at finde de «Mellembegreber», der betinge Lovens Anvendelse.

Gennem dette realistiske Program har Ø. tidligere og i hvert Fald klarerere, end det skete i Tyskland, tegnet Vejen for det følgende Hundredaars Jurisprudens. Og Fortjenesten herved bliver dobbelt stor, naar man ser den paa Baggrund af den danske

Digitized by Google

Retsvidenskabs almindelige Tilstand paa den Tid, da Ø. traadte frem. Den daværende «Lovkyndighed», som den træffende betegnede sig, bestod gjennemgaaende kun af en ret udvortes Sammenstilling af de gjældende Lovbestemmelser og dertil knyttet overfladisk og aandløs Kommenteren af enkelte tvivlsomme Udtryk. De almindelige Ræsonnementer vare i det væsentlige hentede fra den abstrakte Naturret, der udlededes af den romerske Ret som Udtryk for den evige juridiske Fornuft, og de vare derfor saa godt som uden Tilknytning til de særlige danske Forhold. En virkelig national Retsvidenskab, der byggede sine Betragtninger paa en dyberegaaende Granskning af det danske Retslivs ejendommelige Forhold, kan først ved Ø. siges at have faaet sin fulde Grundlæggelse.

Til denne Opgaves Løsning medbragte nu ogsaa Ø. ganske sjældne personlige Betingelser. Foruden den strænge moralske Sans, der dannede den faste Undergrund for al hans juridiske Virken, besad han i sjælden rig og harmonisk Udvikling de to Evner, som kun i deres Forening kunne frembringe den store Jurist: en skarp konkret Iagttagelsesevne, som strax lod ham faa fat i det enkelte Tilfældes individuelle Ejendommeligheder, og en overlegen Abstraktionsevne, hvorved han samtidig kunde overskue og gjennemtænke de almindelige Hensyn og tillægge dem deres tilbørlige Vægt. Den Kunst, med intuitivt Blik og næsten instinktmæssig Sikkerhed at kunne finde den bedste Regel for de enkelte Tilfælde, havde Ø. udviklet til en Genialitet, hvorved han i meget minder om de store romerske og engelske Jurister.

Med sin overlegne «juridiske Fornuft» har Ø. da gjennemtrængt omtrent hele vort Retsliv. Han har i sin Virksomhed som Dommer paa mangfoldige Omraader præget vor Praxis. I sin 35aarige Embedsgjerning som Medlem af Kancelliet, hvormed han i 23 Aar forbandt Stillingen som Generalprokurør, har han øvet en betydningsfuld Medvirkning ved de allerfleste af de Forordninger, der paa den Tid saa Lyset, og navnlig ere de systematiske Straffelove fra 1833 og 1840—41 gjennem ham tydelig blevne prægede af Straffetruselstheorien i den noget mildnede Form af en «Advarselstheori», hvortil Ø. i det væsentlige bekjendte sig. Men fremfor alt er det dog Ø.s Virksomhed for den danske Retsvidenskab, der har sat de varigste Spor for Eftertiden. Allerede bedømt efter dens ydre Omfang er Ø.s litterære Produktion ganske overvældende. For blot at nævne det vigtigste, er der hans før omtalte Skrift om

Digitized by Google

Trykkefrihedens Grænser (1801), Skriftet om Tyveri (1809), «Eunomia» i 4 Bind (1815—1822), der indeholder en Samling af hans mest udmærkede Afhandlinger, og hans Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed i 6 Bind (1822—35). I Formen fremtræder dette Værk nærmest som en Række Noter til Hurtigkarls Lærebog, og det bliver derved noget mindre let tilgængeligt end Ø.s andre Skrifter med deres vel noget brede, men klare og let læselige Stil. Dertil slutter sig forskjellige Tidsskrifter: «Juridisk Arkiv», «Nyt juridisk Arkiv», «Arkiv for Retsvidenskaben» og «Juridisk Tidsskrift», hvert bestaaende af en lang Række Bind, og en paa Tysk udgiven Samling «Abhandlungen aus dem Gebiete der Moral- und Gesetzgebungs-Philosophie» i 3 Bind (1818—26), hvormed Ø. gjorde sit Navn kjendt og anset i Tyskland.

Det er særlig gjennem denne vidt omspændende juridiske Forfattervirksomhed, at Ø. har formaaet at omdanne vort hele Retsgrundlag, at hæve den aandløse Lovkommenterens og golde Naturrets Band og lede vor Retsudvikling ind i den sunde Realismes frugtbringende Baner. Han kunde, efter hvad der er sagt, ikke til dette Arbejde finde nogen synderlig Støtte hos den daværende danske Retsvidenskab. Derimod har Ø. i ikke ringe Omfang draget Nytte af Samtidens fremmede, særlig tyske Retslitteratur, men denne Benyttelse er dog altid sket paa en i høj Grad selvstændig og original Maade, og de videnskabelige Resultater, han har naaet, kunne derfor med fuld Ret betegnes som hans egen aandelige Ejendom. I Stedet for Naturrettens absolute Begreb om Ejendomsretten som en Ret, der beskyttes for dens egen Skyld, har han sat den moderne Opfattelse, hvorefter denne Ret paa alle Omraader reguleres og begrænses af Samfundshensyn. Han har gjennembrudt den gammeldags Opfattelse af det juridiske Bevis som en sikker, næsten mathematisk Størrelse og fastslaaet dets Karakter af en Art «historisk Vished», hvis Bedømmelse og Fastsættelse i høj Grad maa afhænge af Dommerens Skjøn. I Forbindelse dermed har han faaet fjærnet eller lempet adskillige af den ældre Rets stive Bevisregler og navnlig skaffet Indiciebeviset den Anerkjendelse, der tilkommer det. Det er fremdeles Ø., hvem vi skylde den væsentligste Del af Nutidens Lære om Fortolkning og Retssædvane, om Lovens tilbagevirkende Kraft og om Anvendelse af fremmed Ret ved danske Domstole. Gjennem sin «Fornuftfortolkning» har han fjærnet adskillige Urimeligheder i vor Umyndighedslovgivning, han har fastslaaet den med Nutidens Opfattelse

Digitized by Google

stemmende Regel, at et Løfte om Ægteskab ikke skal være juridisk forpligtende som andre Kontrakter, paa den anden Side har han udviklet de af Omsætningslivet paakrævede Regler om Penge og Gjældsbreve og endelig ydet omfattende Bidrag af varig Betydning til vor Erstatnings- og Strafferet. Der findes overhovedet ikke mange juridiske Forhold, som Ø. ikke har gjort til Gjenstand for en ny og indtrængende Behandling. For vor Proces, hvor ganske vist ogsaa den senere Udvikling i Lovgivning og Videnskab har været forholdsvis mindre, staar Ø.s Lærdomme endnu for en stor Del med umiddelbar Gyldighed. Men ogsaa paa de fleste andre Retsomraader spores stadig Ø.s mægtige Aand, i det hans Arbejder have banet Vejen og lagt den faste Grund for den senere Tids Forskning. Med fuld Ret har man derfor betegnet Anders Sandøe Ørsted som «vor moderne Retsvidenskabs Fader».

Anders Sandøe Ørsteds Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling I, ved J. Nellemann; II, ved H. Øllgaard; III, 1, ved C. Goos. C. Ussing, A. S. Ørsted som Retslærd.

H. Munch-Petersen.

Ørsted, Anders Sandøe, 1816—72, Botaniker, Brodersøn af foran nævnte A. S. Ø., er født i Rudkjøbing 21. Juni 1816; Forældrene vare Kjøbmand Jacob Albert Ø. (f. 1780 † 1829) og Hustru Petronelle Catherine Bang (f. 1781 † 1845). Allerede 1820 kom han i Huset hos Farbroderen A. S. Ø., der tog sig af ham som sit eget Barn; 1835 blev han Student fra Borgerdydskolen, 1836 tog han Philosophicum og blev derefter Naturhistorielærer, 1837 ved Borgerdydskolen, 1839 ved Metropolitanskolen. Allerede 1839 udgav han en stor Bog «Planterigets Naturhistorie, nærmest til Brug ved Undervisningen i Realskoler og til Selvstudium», et umodent Kompilationsarbejde, der blev meget skarpt kritiseret af den lidt ældre Salomon Drejer; dette medførte en Polemik i Aviserne, og Bogen var dødfødt. Tidlig begyndte han zoologiske og botaniske Studier paa naturhistoriske Exkursioner, til Dels ledsaget af Tegneren Thornam (XVII, 280). I Begyndelsen af 40erne udfoldede han en livlig zoologisk Virksomhed; han vandt 1841 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Danmarks Ledorme og fik 1843 og 1844 nogle Arbejder trykt om Grønlands Ledorme og om Fladormene, hvorved han bl. a. berigede Kundskaben om vor Favna meget betydelig. Om det sidste siger en nyere Specialist, at det danner et Vendepunkt i Fladormeforskningens Historie. 1844 disputerede han for Magistergraden med en Afhandling «De

Digitized by Google

regionibus marinis», en naturhistorisk Monografi af Øresund, hvori han søger at finde de ydre Kaar, der betinge Planters og Dyrs Fordeling i Havene, hvilke for Planternes Vedkommende skulde være den Forskjel i Dybde, til hvilken Lysets forskjellige Farver trænge ned. Skjønt hans Kombinationer vare urigtige, var Tanken dog rigtig og har givet Anledning til andre Undersøgelser langt op i Nutiden.

1845 tiltraadte han en fleraarig Rejse til Vestindien og Centralamerika, bl. a. med zoologiske Studier for Øje, hvad man ser f. Ex. deraf, at han ansøgte Videnskabernes Selskab om Midler til at anskaffe et Redskab, hvormed han kunde skrabe Dyr paa indtil 1000 Favnes Dybde, og han hjembragte ogsaa rige Samlinger og mange Tegninger af lavere Havdyr. Disse Samlinger bearbejdedes kun for en ringe Del af ham selv, og skjønt «hans Debut som Zoolog var ganske vellykket», opgav han dog snart helt de zoologiske Studier, og efter 1850 har han næppe fortsat dem.

Den nævnte Rejse varede til 1848. Først opholdt han sig et Aar paa de danske vestindiske Øer; i April 1846 rejste han til Jamaica, hvor han forblev i 6 Uger, og til hvis højeste Bjærge han gjorde en Exkursion; de sidste 2 Aar gik med Rejser i de sydligste af de mellemamerikanske Stater, Nicaragua og Costarica, som han gjennemkrydsede lige til det stille Hav, og af hvis mange Vulkaner han besteg en Del, bl. a. det 11000 Fod høje Irasú; efter Humboldts og Schouws Forbilleder studerede han deres regionale Plantefordeling.

Som Frugter af Rejsen kan foruden det nævnte følgende anføres. 1849 publicerede han en lille Afhandling om «en hidtil ukjendt, almindelig Udbredning af mikroskopiske Planter i Verdenshavet». Han havde nemlig fundet dette fuldt af smaa Alger og drog heraf den Slutning, at det samme maatte være Tilfældet overalt, og at heri var Løsningen given af den Gaade, hvorfra Havets Dyr til syvende og sidst fik deres Føde. Den norske Videnskabsmand, N. Wille, siger 1904 herom, at disse Anskuelser «vare forbavsende skarpsindige, for hin Tid næsten profetiske». Sagen blev her hjemme modtagen med Skepsis og er næppe bleven bekjendt i Udlandet før i den allernyeste Tid; dog var det den moderne Planktonforsknings vigtigste Resultat, som her var fundet. Foruden nogle gode populære Skildringer og Bidrag til Bergsøes Danske Statistik, om de danske vestindiske Øer, maa fremhæves, at det indsamlede, meget store Herbariemateriale gav

Digitized by Google

Stof til en Række systematiske og floristiske Arbejder, dels (navnlig i 50erne) af Ø. selv, dels af udenlandske Botanikere. Hans Plan var at udgive en «Flora centroamericana» tillige med en naturhistorisk Skildring af Landet, men dette naaedes ikke, og store Dele af Samlingerne ligge endnu ubearbejdede. En Del af dette paatænkte Værk er det store og smukt udstyrede «L'Amérique centrale», af hvilket kun 1 Hæfte udkom (1863).

I Slutningen af 50erne føres Ø. ind paa andre Studier, vistnok ved den Universitetsvirksomhed, som aabnede sig for ham. Da Liebmann døde i 1856, bleve hans mange Bestillinger delte. Som Direktør for Botanisk Have konstitueredes Joh. Lange, og Professoratet i Botanik blev ogsaa foreløbig ubesat; men Ø., til hvis Evner man synes at have næret en vis Mistillid, fik overdraget at holde botaniske Forelæsninger for medicinske studerende; 1858 blev han Docent, 1860 titulær Professor og 1862 Prof. ordinarius i Botanik. Hans Forelæsninger vare grundige, men uden Liv, og der var intet vækkende ved hans Undervisning. Som Grundlag for den udgav han 1862 «Erindringsord til Forelæsninger .... nærmest m. H. t. Lægeplanter».

I det næste Tiaar, 60erne, ser man ham sysle med Mykologi og Morfologi, foruden med Systematik. I sidstnævnte Henseende maa fremhæves, at han blev opfordret til at udgive Liebmanns efterladte Værk om Amerikas Ege, og 1868 udkom dette Folioværk med 57 Tavler, forøget med en Mængde Analyser af Ø. Dette førte ham videre i Studiet af Egene, og kort før hans Død udkom et andet fortjenstligt, stort Arbejde «Egefamilien i Fortid og Nutid», i hvilket han ogsaa søger anatomiske Karakterer i Systematikken og bebuder en Oversigt over de fossile Former, som han i sin sidste Levetid studerede bl. a. paa grønlandske Forsteninger. I dette Arbejde er indflettet en plantegeografisk Oversigt over Danmark.

Over Svampe og Plantesygdomme foreligger der fra dette Tiaar en Række Arbejder, baade populære og videnskabelige, og en Bog, «Løvsporeplanterne», der gav en kort, ret lærerig Oversigt over disse Planters Morfologi og Systematik. En smuk og vigtig Opdagelse lykkedes det ham at gjøre 1865, i det han ved Dyrkningsforsøg beviste, at Skaalrust paa Træer af Kjærnefrugtfamilien kun er en Form af en anden Svamp, der lever paa Arter af Cypresfamilien; dette var ganske uafhængigt af De Bary, der samtidig paaviste det parallele Forhold mellem Berberisrust og Græs-

Digitized by Google

rust; ved disse to Undersøgelser grundlagdes Læren om Værtskifte hos Svampene. Svampeundersøgelserne bragte ham i Forbindelse med det praktiske Livs Opgaver (Kulturplanternes Sygdomme). Ogsaa en anden Side af disse fangede hans Interesse, nemlig Spørgsmaalet om Skovdyrkning paa Hederne og Plantning af fremmede Træer i Danmark. I nogle Aar var han Lærer for Forsteleverne. Til denne Interesse knytter sig den ufuldendte Bog med den noget misvisende Titel «Frilandstræväxten i Danmark» (1864—67). Endelig kan af morfologiske Arbejder nævnes hans Studier over Dværggrene og en Række Afhandlinger om Naaletræerne og Cykadeerne fra 1860 af.

Midt i 60erne begyndte en pinlig Tid for ham. Hans Svampestudier bleve en Slags Anledning til en meget uhyggelig og personlig Strid med Rud. Bergh, der begyndte 1865 i «Hospitalstidende», fra denne førtes ud i Aviserne og for Retten, i det den satte en Mængde, navnlig yngre Naturhistorikere i lidenskabelig Bevægelse; til sidst endte den 1869 med en Voldgiftskjendelse af Fenger. Et Fejltrin af Ø. i 1856 blev her pustet op til en aldeles ufortjent Størrelse. Dernæst angreb P. Heiberg 1867 hans Arbejder over de nøgenfrøede og paaviste en Del uklare Punkter, hvilket fremkaldte en Polemik ogsaa med ham. Endelig tog en ny, ret personlig Polemik sin Begyndelse 1870, i det Dybdahl, F. Didrichsen og Psevdonymen «C. Rasmussen» i en Række Artikler i «Havetidende» angreb en Plan til den nye botaniske Have, som Ø. i Egenskab af Komitémedlem var Fader til.

Ø. døde efter kort Sygdom 3. Sept. 1872, kun 56 Aar gammel. Han var ikke noget skarpt Hoved; men han var en kundskabsrig og meget flittig Forsker, der levede sit Liv i stille Arbejdsomhed, og som med stor Elskværdighed tog sig af og vejledede os yngre. Ydede han end ikke noget meget fremragende, var han dog langtfra en saa ringe Videnskabsmand og Lærer, som hans Modstandere paastod i den uhyggelige Stridens Tid, der karakteriserede den naturhistoriske, særlig den zoologiske Verden omkring 1870, og som forbitrede ogsaa ham Livet. I Dec. 1865 blev han Medlem af det kongl. danske Videnskabernes Selskab.

Han blev 3. Avg. 1858 gift med Frederikke Christiane Gebhard (f. 19. April 1838), Datter af Distriktskirurg Friedrich Christian G. paa Langeland.

Erslew, Forf. Lex. Botan. Tidsskr. XII. *Eug. Warming.*

Digitized by Google

Ørsted, Christopher Hartmann, 1721—87, Skuespiller. Ø. fødtes 2. Febr. 1721 i Haraldsted, hvor hans Fader Søren Ø. (f. 1686 † 1736) var Sognepræst, blev 1741 Student fra Slagelse Skole og Aaret efter Bakkalavr, men videre drev han det ikke paa den akademiske Bane, derimod var han blandt de første, der meldte sig til Tjeneste, da den danske Komedie efter Christian VI's Død gjenopstod, og ved den første «Prøvekomedie» i Bergs Hus i Læderstræde 14. April 1747 spillede han Værten og Første Advokat i «Den politiske Kandestøber»; ved Aabningsforestillingen paa det nye Theater paa Kongens Nytorv 18. Dec. 1748 skal han have udført Tjeneren Hector i «Dobleren». Ø. fik et omfattende Repertoire i anden Række, særlig nævnes han som Fremstiller af Bønder, Kroværter og Borgermænd; han havde et godmodigt Lune og en saftig Komik, men manglede ganske Smag og Disciplin, han lod sig af Publikums, særlig Galleriets, Latter forlede til alle Haande plumpe Narrestreger og spillede i det hele saa meget paa Øjeblikkets Indskydelser, at han efter Rosenstand-Goiskes Vidnesbyrd den ene Aften «lod Naturen ligge hjemme», medens han den anden Aften var «den blotte Natur». Som hans bedste Roller nævnes Jeppe Berg i «Erasmus Montanus», Mølleren i «Henrik IV's Jagt» og den nysgjerrige Vært Stændler i «Den nysgjerrige». Ved Siden af sin Skuespillervirksomhed røgtede Ø. under Magistratsperioden tillige en Garderobeforvalters og Regissørs Gjerning. Han fremtraadte sidste Gang 14. Maj 1787 som Bonden i «Melampe» og døde 29. Okt. s. A. i Kjøbenhavn. — Ø. havde 5. Maj 1749 ægtet Sophie Møller, der døde 16. April 1811, 84 Aar gammel.

Holbergs Komedier, Jubeludg., III, 2. Afs. S. 39 ff. *Arthur Aumont.*

Ørsted, Hans Christian, 1777—1851, Fysiker, Broder til foran nævnte Minister A. S. Ørsted, blev født 14. Avg. 1777 i Rudkjøbing, hvor han tilbragte sin Barndom og første Ungdom, indtil han sammen med sin et Aar yngre Broder Anders i 1793 drog til Kjøbenhavn. Den Undervisning, Brødrene fik i Hjemmet, var af en egen Art. En tysk Parykmager gav dem den første Undervisning. Medens Parykmageren søgte at indgyde dem Beundring for alt hvad der var tysk, søgte en anden Lærer, en norsk Student, at begejstre dem for Norge og nedsætte det danske i deres Øjne. Men med deres ualmindelige Nemme og store Videbegjærlighed erstattede de ved udbredt Læsning i de forskjelligste Retninger, hvad der manglede dem i regelret Undervisning. Hvor

Digitized by Google

godt de fulgte med Tidens politiske og religiøse Rørelser, skildrer den yngre Broder levende i «Af mit Livs og min Tids Historie». 1794 bleve de begge Studenter, hvorefter de efter en kortvarig Forberedelse bestod anden Examen ved Universitetet med Udmærkelse i alle Fag og paa Grund af deres Slægtskab med Stifteren fik Plads paa Elers Kollegium.

Ø. havde fra sit tolvte Aar af været Elev i Faderens Apothek; Kemien interesserede ham, og han læste alt hvad der faldt ham i Hænde af kemisk Indhold. Farmaci blev da hans Studium, og da han 1797 tog farmacevtisk Examen, viste han en Modenhed og Dygtighed, som forbavsede Censorerne. Samtidig med at han læste til Examen, besvarede han med Held to af Universitetets Prisspørgsmaal, det ene af æsthetisk, det andet af kemisk Indhold. Ligesom Broderen var Ø. tidlig og stærkt paavirket af Kant; et Vidnesbyrd derom have vi i hans Doktordisputats (1799), en latinsk Afhandling, oversat paa Dansk med Titelen «Grundtrækkene af Naturmetafysikken». Han følger her Kant næsten Ord for Ord og opstiller det som den kritiske Filosofis Fordring, at «alle Naturlove bør udledes af vor Kjendeevnes Natur». De her nævnte og flere mindre Afhandlinger fra Ø.s Ungdom vidne om en livlig, alsidig interesseret Aand, men tyde endnu ikke paa nogen Originalitet.

Det, der bragte ham ind paa nye Baner, var Voltas Opdagelse af det galvaniske Element i Aaret 1800. I dette Aar havde Ø. overtaget Ledelsen af Løveapotheket under Ejeren, Professor Mantheys Fraværelse. Derved fik han Lejlighed til selv at experimentere med Voltas Støtte og studerede især dens kemiske Virkninger. For at maale disse konstruerede han 1801 et Apparat, der meget minder om Faradays Voltameter. Han ønskede ivrig at rejse for at blive bekjendt med Udlandets store Kemikere og Fysikere, men samtidig søgte han det ved Aasheims Død (I, 29) ledigblevne Professorat i Fysik. Det fik han ikke, han maatte nøjes med 7. Nov. 1800 at blive Adjunkt ved Universitetet uden Løn. Under disse Omstændigheder var der intet, der holdt ham tilbage i Hjemmet, og i Sommeren 1801 tiltraadte han sin første Udenlandsrejse, hvortil han havde faaet det Cappelske Legat (500 Rdl. aarlig) og 400 Rdl. af Fonden ad usus publicos. Rejsen gik til Tyskland, hvor han i Weimar traf sammen med J. W. Ritter, den Mand, han allermest længtes efter at kjende. Den Beundring, Ø. nærede for Ritter, fortjente denne til fulde, skjønt kun faa delte den. Ø. sluttede strax Venskab med ham, skaffede ham senere ved Fr. Baaders

Digitized by Google

Hjælp en Stilling i München og arbejdede under sit Pariserophold paa at skaffe ham Anerkjendelse og Udmærkelse, men uden Held. Opholdet i Berlin var i mange Maader interessant og lærerigt. Han kom meget i den bekjendte Fru Henriette Herz' Hus, hvor han foreviste nye elektriske Forsøg og traf mange fremragende Mænd. Han hørte Forelæsninger af Fichte og Fr. Schlegel og befandt sig i det hele her i Omgivelser, der tiltalte ham.

I München traf han sammen med Grev Rumford, men navnlig glædede Bekjendtskabet med Fr. Baader ham overordentlig. Ø. siger om ham: «Han driver aldeles paa, at den moralske og fysiske Natur paa det nøjeste hænge sammen, og at uden en saadan Forbindelse Fysikken egentlig ingen Værd har. Han stemmer i denne Henseende meget med Ritter og jeg med begge». Det er lignende Tanker som Ø. senere har søgt at føre videre.

I Dec. 1801 kom han til Paris, hvor han blev et helt Aar. Han hørte Forelæsninger af Vauquelin, Fourcroy, Thenard og Berthollet over Kemi, af Charles og Biot over Fysik, af Cuvier over Naturhistorie. Han saa, at her var meget for ham at lære, skjønt han var forudindtagen imod den franske Videnskabelighed, som med sin mere exakte mathematiske Karakter stod i den skarpeste Modsætning til den naturfilosofiske Tankegang, og skjønt han tit fik at mærke, hvor lidt man i Paris agtede paa, hvad der blev udrettet i andre Lande; han maatte finde sig i, at man spurgte ham, om han kjendte en Platindigel? om han havde set et galvanisk Element? Men Tiden benyttede han paa bedste Maade ved at høre Forelæsninger, se Fabrikker og søge personlig Bekjendtskab med Videnskabens ypperste Dyrkere.

Ved sin Hjemkomst, Januar 1804, haabede Ø. at blive Professor i Fysik, men man saa skjævt til ham paa Grund af hans Interesse for Naturfilosofien; dog blev der tillagt ham en Lønning af 300 Rdl. i 3 Aar og lige saa meget til Experimenter. Han fik overladt en Samling Apparater, som havde tilhørt Dr. Th. Buntzen (III, 257), men maatte selv leje Lokale til Forelæsningerne. Disse drejede sig mest om kemisk Fysik og vare saa stærkt besøgte, ogsaa af Damer, at han knap kunde skaffe Plads til Tilhørerne. Foruden at virke som Lærer udfoldede han i disse Aar en ikke ubetydelig Forfattervirksomhed, mere eller mindre i naturfilosofisk Retning. Specialundersøgelsen interesserede ham mindre, almindelige Synspunkter, endog vovelige Spekulationer tiltalte ham mere. For ham var Spørgsmaalet ikke: Hvilke ere de enkelte Syrers eller Basers

Digitized by Google

Egenskaber? men: Hvorfor nevtralisere Syrer og Baser hinanden? Hvorfor maa der sættes noget til Vandet for at opløse et Metal? Overalt, hvor der blot fandtes en Antydning af en Besvarelse af disse sidste Spørgsmaal, anede han noget betydningsfuldt. Af hans Afhandlinger skulle vi fra denne Tid fremhæve «Betragtninger over Kemiens Historie», Indledningsforedrag holdte i Vinteren 1805—6 (Samlede og efterladte Skrifter V, 3), i hvilke Ø.s ejendommelige Stil og Tankegang for første Gang træder frem. Endvidere Forsøgene over Klangfigurerne (Vid. Selsk. Skrifter V, 1809), som indeholde en Del nye Iagttagelser, navnlig over de Støvhøje, der fremkomme, naar man anvender fine Pulvere til Chladnis Forsøg.

Under et Ophold i Berlin 1812 udarbejdede Ø. et af sine vigtigste Skrifter «Ansichten der chemischen Naturgesetze» (Berlin 1812). Først gives en Oversigt over de vigtigste Stoffer og Processer, dernæst behandles de elektriske Kræfter fra et kemisk Synspunkt, endelig anføres de Grunde, der tale for, at alle Legemer indeholde elektriske Kræfter, som dog ikke træde aabenlyst frem, eftersom de holde hinanden i Ligevægt. Han antager, at de elektriske Kræfter udbrede sig ved Svingninger, som fremkaldes ved Fordeling. Eftersom Svingningerne møde større eller mindre Modstand, vil der opstaa en tilsvarende Varme. Lyset opstaar ved elektriske Svingninger i slette Ledere. Ogsaa Forholdet mellem Elektricitet og Magnetisme behandles her. I Hovedsagen stod Ø. alene med disse Anskuelser, og de vandt heller ingen Anerkjendelse, de hvilede jo ikke paa noget almindelig anerkjendt Grundlag, lige saa lidt som Ø. selv evnede at udvikle dem saaledes, at deres Betydning derigjennem kunde blive forstaaet. Det er først i vor Tid bleven muligt at vinde betydningsfulde Resultater ad denne Vej; vor Tids exakte Naturforskning arbejder netop ud fra ganske de samme Synspunkter, ja udtrykker sig med de samme Ord. Men Ø. kunde dog, da han otte Aar senere opdagede Elektromagnetismen, vise hen til, at den afgav en Bekræftelse paa hans Naturopfattelse.

Angaaende denne Opdagelse har Ørsted selv udtalt følgende. Under en Række Forelæsninger, han holdt i Foraaret 1820, blev Tanken om Sammenhængen mellem Elektricitet og Magnetisme særlig levende hos ham; han sendte da en stærk Udladning gjennem en fin Platintraad og saa virkelig, at en Magnetnaal, som befandt sig i Nærheden, derved kom i Bevægelse. Men det syn-

Digitized by Google

tes ham vanskeligt at blive klog paa Virkningens Natur, og han udsatte derfor den nærmere Undersøgelse, indtil han havde skaffet sig et kraftigt galvanisk Batteri. Han optog da igjen Forsøgene i Juli Maaned. 21. Juli 1820 udsendte han en kort latinsk Beretning om Forsøgene. Kun fire Kvartsider stor indeholder den dog en stor Mængde Forsøg, som vise, at her virkelig er Tale om en Vexelvirkning mellem de to Naturkræfter, medens Legemerne, der bære dem, og Omgivelserne ere uden Indflydelse. Betydningen af Ø.s Opdagelse stod strax klar for alle sagkyndige, og den blev Udgangspunkt for den Række Opdagelser, som knytte sig til Ampères og Aragos Navne, og som 11 Aar senere afsluttedes ved Faradays Opdagelse af Induktionen. Og at Samtiden følte, hvormeget den skyldte Ø., er der Vidnesbyrd nok om, blandt andet ogsaa i de Æresbevisninger, der vistes ham fra de forskjelligste Sider. Skjønt det væsentlig var andre, der drog Konsekvenserne af Opdagelsen, skal det dog fremhæves, at Ø. viste, at Loven om Aktion og Reaktion finder Anvendelse paa Elektromagnetismen; derimod lykkedes det ikke ham at paavise Jordmagnetismens Indflydelse paa en elektrisk Strøm, han siger, at hans Apparat var for svagt.

1818 begyndte Ø. sine gjennem mange Aar fortsatte Undersøgelser over Vædskers og Luftarters Sammentrykkelighed; Hovedresultaterne af hans med stor Omhu udførte Forsøg findes i Vid. Selsk. Afhandlinger 4. R. II. Medens disse Forsøg nu kun have historisk Interesse, er det af ham til disse Undersøgelser konstruerede Pietzometer endnu bestandig et vigtigt Hjælpemiddel ved den Art Arbejder. Af Betydning for Kemien blev Ø.s Fremstilling af Aluminium (1825), navnlig paa Grund af den Methode, han anvendte dertil. Paa hans Opfordring optoges Sagen paa ny af Wöhler, som fremstillede Metallet i større Mængde, saaledes at dets Egenskaber kunde fastslaas.

Fra de sidste tyve Aar af Ø.s Liv findes ingen større videnskabelige Arbejder fra hans Haand, men mange Meddelelser, ofte af original Karakter, vidne om den Interesse og Forstaaelse, hvormed han fulgte Videnskabens Fremgang. Derom vidner ogsaa den levende Brevvexling, han vedligeholdt med Udlandets lærde. Det personlige Forhold til disse holdt han vedlige ved gjentagne Udenlandsrejser ogsaa i hans høje Alder. Herunder maa tillige erindres hans ivrige Deltagelse i de nordiske Naturforskermøder, ved hvilke han naturlig kom til at indtage en meget fremragende Plads.

Efter at vi nu have betragtet Hovedpunkterne af Ø.s viden-

Digitized by Google

skabelige Arbejde, skulle vi gaa over til Omtalen af andre beslægtede Sider af hans Virksomhed.

Ø., som endelig 18. Juli 1817 blev udnævnt til Professor ordinarius ved Universitetet, var bestandig ivrig for at udbrede Kjendskab til Naturlæren, ogsaa uden for de studerendes Kreds. I den Tanke udsendte han 16. Okt. 1823 en Opfordring til at stifte et Selskab med dette Formaal. Skjønt Sagen næppe fandt den Tilslutning, som Ø. havde ventet, konstitueredes Selskabet dog 26. Marts 1824 med daværende Kronprins Christian Frederik, senere Kong Christian VIII, som «Patron». Dette Selskab, som endnu virker, nærmest gjennem Foredrag, skulde efter Ø.s oprindelige Tanke desuden fremme industrielle Foretagender og Undersøgelser samt støtte de unge, der søgte teknisk Uddannelse. Ø. blev, som naturligt var, Selskabets «bestandige» Direktør. Der manglede dog baade personlige og pekuniære Kræfter til at gjennemføre Ø.s Plan. Men derpaa bødedes nogenlunde ved Oprettelsen af den polytekniske Læreanstalt. Ursin (XVIII, 109) indgav 1827 til Kongen et Andragende om Oprettelse af en polyteknisk Skole. Om denne Sag blev Universitetets Erklæring forlangt; det derom nedsatte Udvalg, i hvilket Ø. var Sjælen, foreslog at give den paatænkte Skole en mere videnskabelig Karakter end oprindelig paatænkt. Efter at de store økonomiske Vanskeligheder vare overvundne, stiftedes Læreanstalten 27. Jan. 1829. Ørsted blev dens første Direktør, og ham skyldes for en stor Del den Anseelse, den efterhaanden har vundet, og den Aand, hvori den er ledet.

Ø.s Forelæsninger vare stærkt prægede af hans hele Personlighed og af hans Fremhæven af Aandens og Naturens Enhed; de øvede ogsaa en betydelig Tiltrækning paa Tilhørerne. Hans oprindelige Plan at give en samlet Fremstilling af Naturlæren blev afbrudt, da han kom ind paa experimentale Arbejder; efter at han havde opdaget Elektromagnetismen, udviklede denne Side af Videnskaben sig saa stærkt og hurtigt, at det vanskelig lod sig gjøre at give et samlet Billede af den. Kun den mekaniske Del af Naturlæren fik han færdig; den er udgivet flere Gange i forskjellig Skikkelse, første Gang 1809, sidst af C. Holten 1859. Den fortjener endnu bestandig at læses, især for de udførlige indledende Afsnits Skyld. I alt, hvad han skrev, ofrede han Formen og Sproget stor Opmærksomhed; han har dannet en Mængde nye Ord, af hvilke ikke faa ere gaaede over i Sproget, f. Ex. Ilt, Brint, Vægtfylde, Rumfang, Afskygning, Affatter. Hvor stor en Vægt

Digitized by Google

han lagde derpaa, ses af hans Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationsfest 1814, som gaar ud paa en gjennemgribende Reform af de kemiske Betegnelser i de nordiske og germanske Sprog. Han bragte ogsaa Sagen paa Bane ved Naturforskermødet i Gøteborg 1839. I 9. Bd. af hans Samlede Skrifter finder man en interessant Fremstilling af hans Tanker om Sprogets Forædling og af de Fordanskninger, hvortil han har bidraget.

Ø. blev 1808 Medlem af Videnskabernes Selskab; 1815 valgte Selskabet ham til Sekretær. Da han 7. Nov. 1850 kunde fejre sit 50 Aars Jubilæum som Universitetslærer, hædredes han paa mange Maader af sine Medborgere. En Deputation indbød ham til at følge med den ud til Fasangaarden, som blev overladt ham paa Livstid. Der hyldedes han i Sang og Tale af J. L. Heiberg og Forchhammer; Universitetets Rektor, Prof. Stein, overrakte ham en Doktorring besat med Diamanter, Kongen havde udnævnt ham til Geheimekonferensraad, ældre og yngre Elever bragte ham deres Hyldest og Tak, medens Studenterforeningen optog ham som Æresmedlem og der om Aftenen bragtes ham et Fakkeltog. Den Gang syntes hans aandelige og legemlige Kraft og Sundhed at love ham en høj Alderdom, men det gik anderledes. Kun faa Maaneder efter, 9. Maj 1851, døde han efter faa Dages Sygdom. 1876 afsløredes en Statue af ham i Ørstedsparken i Kjøbenhavn.

Ø. havde 17. Maj 1814 ægtet Inger Birgitte Ballum (f. 28. Marts 1789 † 3. Nov. 1875), Datter af Pastor N. R. B. i Kjeldby paa Møen. Hun var tidlig bleven faderløs; da de bleve forlovede, var hun i Huset hos Ø.s Fader, som var flyttet til Roskilde; med hende levede han i et lykkeligt Ægteskab til sin Død. Hun skildres som en lys og livsglad Natur, der med stor Dygtighed og Selvstændighed styrede sit Hus. De havde 7 Børn, 3 Sønner og 4 Døtre. Af Sønnerne var Albert Nicolai (f. 17. Juli 1829 † 10. Juni 1900) i en Aarrække Inspektør ved Polyteknisk Læreanstalt. Af Døtrene blev den ældste, Karen, gift med Prof. E. A. Scharling (XV, 74), den tredie, Sophie Vilhelmine Bertha, med Stiftamtmand Dahlstrøm (IV, 152). Den yngste, Mathilde Elisabeth, som lever ugift, har udgivet en Samling af Breve og Optegnelser fra Faderens Efterladenskaber, et af de interessanteste Værker af den Art, vor Litteratur ejer, med værdifulde Oplysninger om Ørsteds Liv og om hans Forhold til mange berømte Mænd og Kvinder.

Avtobiografi i Kofoeds Conv.-Lex. Biografi af J. C. Hauch i Ø.s Samlede og efterladte Skrifter IX; af Forchhammer i Vid. Selsk. Oversigter 1851. Sam-

Digitized by Google

lede og efterladte Skrifter af H. C. Ørsted I—IX (1851—52). Breve fra og til H. C. Ørsted I—II (1870). C. Christiansen, H. C. Ørsted som Naturfilosof (Vid. Selsk. Oversigter 1903). M. C. Harding, H. C. Ørsteds Virksomhed for Udbredelse af Naturkundskab (Fysisk Tidsskrift II, 1904). Marius Kristensen, H. C. Ørsted og det danske Sprog (Danske Studier 1904). Ørsteds efterladte Korrespondance etc. (paa Universitetsbibliotheket).

C. Christiansen.

— Ligesom Broderen var H. C. Ørsted en omfattende Aand med varm Interesse for Livets samtlige Sider. Hans Studium af Naturen var derfor ikke indskrænket til Fordybelsen i de konkrete Enkeltsager alene; men ligesom han med Forkjærlighed dvælede ved de store almene Grundspørgsmaal, saaledes udvidede hans Granskning sig efterhaanden uvilkaarlig til at yde en hel *Naturfilosofi*, ja endnu mere: et helt Tilværelsessystem, hvori intet væsentligt var oversprunget. Hele Tidsaanden havde jo denne Retning mod det altomfattende; den romantiske Naturfilosofi havde arbejdet sig frem og vundet Herredømmet over en stor Kreds i Tyskland, og under Begyndelsen af sin Virksomhed var Ø. ogsaa bleven trukket en Del med af denne Retning. Men det gik med ham som med Oehlenschläger og Sibbern: der var for megen Sandhed og Sundhed i det danske Naturel den Gang, til at Retningen med alle dens Udskejelser kunde vinde Indpas hos os. Ø. blev aldrig Naturfilosof i tysk Forstand, men lærte hurtig at skjelne mellem, hvor langt Tanken virkelig kunde føre os, og hvor den subjektive Fantasi begyndte. Han fremhævede bestandig med stor Bestemthed, at vi alle Vegne maatte begynde med Iagttagelse og Forsøg og om muligt ogsaa helst prøve ethvert videregaaende Resultat paa lignende Maade, før det afgjort fastsloges.

Paa denne Maade udformede han sig efterhaanden den totale Verdensopfattelse, han har nedlagt i Skrifter som «Aanden i Naturen» (1850), flere Afhandlinger om det skjønne osv. Det solide naturvidenskabelige Grundlag, hvorfra han gaar ud, og den omhyggelige Tænkning, hvormed han arbejder sig videre frem, bestandig standsende i Tide, gjør, at det hele System endnu den Dag i Dag i alle væsentlige Træk maa erkjendes for rigtigt, om vi end hist og her vilde bruge andre Udtryk.

I Afhandlingen «Det aandelige i det legemlige» viser han, hvorledes det legemlige i sig selv er det forgængelige og omskiftelige, medens det væsentlige i det er de Love, hvorefter alle dets Virkninger foregaa. Da vi ad Tankens Vej kunne finde en Mængde af disse Love, kunne de ogsaa kaldes Fornuftlove eller Natur-

Digitized by Google

tanker. De ere ikke blot tænkte af os; men de have Realitet Naturen som virkende Kræfter. Hele Tilværelsen er saaledes et Fornuftrige, Værk og Aabenbaring af den levende Alfornuft, Guddommen.

I andre Afhandlinger i «Aanden i Naturen» paaviser han, hvorledes de sjælelige Grundevner væsentlig maa være de samme overalt i Tilværelsen. En Jupiterbeboer maa komme til den samme Naturopfattelse som Jordbeboeren. Ogsaa Skjønhedslovene og de moralske Love maa væsentlig være ens i det hele Verdensalt. Om det skjønnes Væsen handle adskillige af Ø.s større og mindre Afhandlinger. Han er i Grundtrækkene enig med Kant; men hans naturvidenskabelige Indsigter have gjort ham det muligt paa flere Omraader at føre Theorien videre og anvende den indgaaende paa forskjellige konkrete Tilfælde. Han har dermed givet Grundlaget for en virkelig Æsthetik, der ikke som saa mange Nutidsforfatteres indskrænker sig til blot at være en Række lyrisk-subjektive Formeninger om det behandlede Digterværk, Maleri eller desl., men giver en virkelig objektiv Analyse af Skjønhedsfølelsens Opstaaen.

Ogsaa samtlige Grundtræk af en Ethik og en Religionsfilosofi vil man finde i hans Afhandlinger. Det er vor ethiske Opgave at faa vor Vilje og vort Liv til at stemme med den evige Fornuft. Han tilskriver Mennesket en begrænset Frihed, men mener ikke, at Guddommen af den Grund nogen Sinde behøver at gribe vilkaarlig ind i Verdensløbet. Denne Ytring førte ham til en interessant Strid med Biskop Mynster (Aanden i Naturen, 2. Del), ligesom han af og til paa andre Punkter maatte forsvare sine religiøse Anskuelser over for Samtidens Theologi.

Hvad der giver Ørsteds filosofiske Frembringelser deres store Betydning, er ikke blot dette, at vi her have Udtalelser af en Mand, der forbandt en overordenlig klar og skarp, ved naturvidenskabelige Sysler trænet Tænkning med det reneste og ædleste Sind og en for alle Livets Forhold aaben Sans og varm Interesse; men hertil kommer endnu, at Forfatteren levede netop paa Overgangstiden mellem den saakaldte rationalistiske og den romantiske Periode, paavirket af begge, men, som det synes, nærmest forenende begge Perioders gode Sider i sig uden i nævneværdig Grad at være smittet af nogen af de to Retningers Ensidigheder. Der vil derfor sikkert komme Tider, da hans Afhandlinger, som for Øjeblikket næppe have nogen udstrakt Læsekreds, atter ville tiltrække sig den Opmærksomhed, de i saa høj Grad fortjene.

Digitized by Google

Og dette af endnu en Grund. Thi ligesom Forfatteren vedholdende syslede med Studiet af det skjønne, saaledes nærede han ogsaa den varmeste Interesse for Kunst og Poesi. Han skrev derfor ikke blot selv Digte og æsthetiske Recensioner; men han interesserede sig tillige i overordentlig Grad for et rent og smukt Sprog og en smuk Fremstillingsform, og ligesom han med udpræget Smag og Dygtighed virkede som Sprogrenser, saaledes ere ogsaa alle hans Afhandlinger sande Mønstre paa ypperlig Sprogbehandling. Her er ingen uklare Kunstord og ingen tilslørende Blomstertale. Selv de vanskeligste Spørgsmaal ere her behandlede i saa rammende jævne og naturlige Udtryk, at den opmærksomme Læser uden særlige Forudsætninger føres til Forstaaelse uden at ane, at det alene er Forfatterens mesterlige Fremstillingskunst, der har gjort det hele let som en Leg. *K. Kroman.*

Ørsted, Sophie Wilhelmine Bertha, 1782—1818, Oehlenschlägers eneste Søster, var født 16. Juli 1782 paa Frederiksberg Slot, halvtredje Aar efter Broderen, med hvem hun voxede op i inderlig Forstaaelse, og med hvem hun som Barn levendegjorde sine Indtryk i Komediespil. Sine Kundskaber og sin Opfattelse af Skjønlitteratur og Kunst fik hun mest gjennem ham. Da hans Venner, Brødrene Ørsted, tog sig af ham og gjorde ham til Student, bleve de hyppig Gjæster hos hans Forældre, og hun, som havde tilbragt sin Barndom og første Ungdom meget ensomt uden at kjende mange unge Mænd, forlovede sig nu med A. S. Ørsted, men kunde vel for Resten lige saa godt have sagt Ja til Broderen, Hans Christian. 10. Juli 1802 ægtede den 20aarige Sophia sin 24aarige Brudgom. Hendes vittige, aandrige og geniale Natur, hendes dybe, gode Hjærte og poetiske Stemning drog mange af vore største Begavelser stærkt til hende. Under Baggesens Ophold i Kjøbenhavn i Vinteren 1806—7 var han meget forelsket i hende og sang om og til hende under Navn af «Lilia» eller «Fru Cecilie v. X.»; det var hende, der «omvendte ham til Goethe» og i det nævnte Tidsrum beaandede ham til en Mængde af hans betydeligere Digtninger; han tilegnede hende sin i Amsterdam udkomne Digtsamling «Heideblumen» (1808), og dog endte Forholdet mellem disse to med dødelig Kulde fra hendes Side, hvilket Brud man vel kan tillægge i alt Fald noget af den Vrede og det Had, han lod gaa ud over hendes Broder. Ogsaa Sibbern var stærkt forelsket i hende, uden hvem «Gabrielis Breve» ikke vilde være

Digitized by Google

blevne til; hans Samliv med hende har givet Virkelighed til de vigtigste Skildringer deri. Og, som hun inspirerede disse Mænd, saaledes ogsaa sin egen Broder, der selv siger til hende:

Og som en Musa varmt og blidt
begejstred Du Din Broder tidt.

Selv fik hun næppe nogensinde sine Længsler stillet. «Dahin! Dahin!» sang det altid i hende. Medens hun frydede mange andre, sygnede hun selv hen og døde i en Alder af 36 Aar, 9. Febr. 1818.

Kr. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger. August Baggesen, Jens Baggesens Biographie. Oehlenschlägers Erindringer. H. C. Ørsteds Breve. Breve fra og til Sibbern. Nær og fjærn 1875, Nr. 168. Baggesens poet. Skrifter II, 337 ff. Nicolaj Bøgh, Fra Oehlenschlägers Kreds. *Nic. Bøgh.*

Oertz, Frederik Greve af, 1712—79, Amtmand, Søn af Generalmajor Baltasar Frederik O. († 1723) og Charlotte Amalie Komtesse Friis († 1751), var født 1. Juli 1712. 1725 udnævntes han til Kornét i Hestgarden, 1731 til Kammerjunker og ægtede 5. Avg. 1733 den 14 Aar ældre rige Arving Marie Svane (f. 29. Marts 1698 † 5. Dec. 1772), Datter af Jægermester Frederik S. til Svendstrup og Sønnedatter af Ærkebispen, hvis Efterslægt stadig var højt anskrevet ved Hove. I denne Anledning udnævntes han s. A. til Greve og 1734 til Kammerherre og Amtmand i Roskilde Amt, hvorfra han 1737 forflyttedes til Kolding Amt og 1746 til Tryggevælde Amt. Ægteskabet var imidlertid ulykkeligt, og alt 1735 ansøgte Ægteparret om Skilsmisse hos Kongen, der imidlertid, støttende sig til det theologiske Fakultets Erklæring, nægtede denne og henviste Sagen til Kommissærers og Domstolenes Afgjørelse; som Følge heraf førtes der nu i en Række af Aar en Proces mellem Ægteparret, der dels drejede sig om O.s Bestyrelse af Svendstrup og Formuen, hvorover han i Henhold til en Ægtepagt ikke havde fri Dispositionsret, dels om hans personlige Forhold lige over for Hustruen, men 1744 dømte Højesteret, at Ægteskabet fremdeles skulde bestaa og Ægteparret leve kristeligt med hinanden. Først 1751 ophævedes Ægteskabet, efter en Kommissions Indstilling, ved kongl. Resolution, ved hvilken der tillige tildeltes Hustruen hendes hidtilværende Rang og Titel af Grevinde af Svane. O., der 1747 havde faaet det hvide Baand og 1750 var bleven Stiftamtmand i Ribe, afskedigedes herfra 1754, i hvilket Aar han udnævntes til Ceremonimester; 1760 blev han Geheimeraad, fik 1761 Enkedron-

Digitized by Google

ningens Orden og fratraadte Stillingen som Ceremonimester 1763. Han døde 28. Sept. 1779. Efter det første Ægteskabs Opløsning ægtede han i Kjøbenhavn 6. April 1752 Sophie Amalie Komtesse Brockdorff (f. 22. Marts 1728 † 13. Febr. 1785), Datter af Geheimeraad Frederik B. til Klethkamp.

Koch, Kristian VI S. 218. Rørdam, Hist. Saml. og Studier II.

C. E. A. Schøller.

Oertz, Ludvig Christian, 1717—74, Amtmand, Broder til ovennævnte Greve Frederik O., var født 11. Okt. 1717. 1737 udnævntes han til Kammerjunker, men efter et Par Aar at have gjort Tjeneste i Danske Kancelli forlod han 1751 Hoftjenesten for at blive Amtmand over Vordingborg og Tryggevælde Amter og udnævntes samtidig til Konferensraad; 1755 forflyttedes han som Amtmand til Nykjøbing p. F., fra hvilket Embede han 1772 afskedigedes. O., der 1763 var bleven hvid Ridder, 1765 havde faaet Enkedronningens Orden og 1769 var bleven Geheimeraad, døde ugift i Kjøbenhavn 6. April 1774. *C. E. A. Schøller.*

Ørum, Hans Peter, 1847—1904, Læge. Ø. var født i Kjøbenhavn 1. Jan. 1847 og var Søn af The- og Kaffehandler Hans David Mogensen Ø. og Kirstine Marie f. Petersen. Han dimitteredes 1865 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og tog Lægeexamen 1872, hvorefter han fungerede som Assistent ved Panums fysiologiske Laboratorium og i længere Tid var Kandidat ved Almindeligt Hospital under Professor Brandes, til hvem han derved nøje knyttedes. Senere kastede han sig over Gynækologi under Prof. Howitz, og de dygtige videnskabelige Arbejder, han har publiceret, tilhøre dette Specialfag, baade hans Doktordisputats («Kemiske Studier over Ovariecystevædsker», 1884) og flere særlige Afhandlinger, mellem hvilke et Arbejde om den bevægelige Nyre vandt megen Anerkjendelse. Disse Specialstudier opgav han dog snart, blev derimod en meget skattet praktiserende Læge i den hurtig voxende Praxis, særlig blandt den jævne Middelstand, og anvendte i den følgende Tid tillige sin overordentlige Arbejdsevne, sin energiske Virksomhedstrang og sikre sunde Sans i mange forskjellige praktiske, organisatoriske og filanthropiske Formaals Tjeneste. Han blev derved efterhaanden en i meget vidt Omfang benyttet Kraft, ikke blot inden for det medicinske Samfund, men ogsaa og fornemmelig i det store kjøbenhavnske Samfund.

Som Vidnesbyrd herom skal fremhæves hans Virksomhed for

Digitized by Google

den animale Vaccinations Indførelse, for Oprettelsen af den vigtige humane Institution Lægevagtstationer og af den danske Lægeforenings Bureau, ligesom hans Tillidshverv i Lægernes Understøttelsesforeninger og virksomme Deltagelse i de danske Lægemøder. Ligeledes hans Virksomhed som Læge i Invalideforsørgelsen og lægekyndigt Medlem af Centralkomiteen. Da Offentlighedens Opmærksomhed var bleven saa meget henledet paa hans fremtrædende Evner og Interesser, at han naturlig blev valgt ind i Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, hvor han havde Sæde 1894—1900 og derefter atter fra 1903, kastede han sig her med Iver over reformatoriske Arbejder paa de medicinske og hygiejniske Omraader, blev ogsaa 1896 Medlem af Sundhedskommissionen og virkede i den følgende Tid energisk i forskjellige andre Specialkommissioner og Udvalg, saaledes i Kjødkontrolkommissionen og Kommissionen til Ordning af Prostitutionen, i Udvalgene til Ombygning af Byens usunde Kvarterer og til Stadens Forsyning med Drikkevand. Særlig Fortjeneste indlagde han sig ved Oprettelsen af Boserup Sanatorium. Hans Virksomhed i Borgerrepræsentationen indskrænkede sig imidlertid ikke til de mere faglige Omraader. Ved sin utrættelige Energi, sine parlamentariske Evner og hele Forhandlingsdygtighed blev han snart en Fører for den Højrefraktion, han tilhørte, og modtog med Lyst og Frejdighed en saadan exponeret Post og spillede ogsaa derved en betydningsfuld Rolle i hele Budgetforhandlingen og overhovedet i alle vigtigere kommunale Sager. Samtidig knyttedes han i bestandig større Omfang til Ledelsen af forskjellige filanthropiske Foretagender og Institutioner, virkede i Bestyrelsen for Samfundet til Ædruelighedens Fremme, for Børneplejeforeningen, for det kjøbenhavnske Asylselskab. 1899 fik han Professortitelen. Midt under al sin omfattende Gjerning ramtes han af en dødelig Sygdom, en ondartet Nyresvulst, for hvilken han bukkede under 20. Okt. 1904. — 3. Nov. 1876 havde han ægtet Alvilda Theodora Florentine Tulinius (f. 23. Juni 1848), Datter af Drejermester Daniel Adolph T.

Den danske Lægestand, 6. og 7. Udg. Hospitalstid. 1905, Nr. 43. Ugeskrift for Læger 1904, Nr. 44. Illustr. Tid. XLVI, Nr. 5. *Jul. Petersen.*

Ørum, Jacob Christian Martin, f. 1823, Skolemand, fødtes i Kjøbenhavn 15. April 1823. Han er en Søn af Kammerassessor, Klokker ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, Jens Marcus Høeg Ø. (f. 1785 † 1867), og Ane Lovise Caroline f. Rautter (f. 1794 † 1850).

Digitized by Google

1841 blev han Student fra Metropolitanskolen og tog 1847 theologisk Attestats. Som Kandidat blev Ø. Alumnus paa Elers Kollegium og var i nogle Aar Lærer i Kjøbenhavn, navnlig ved Nørregades Asylskole. 1861 blev han Bestyrer af Realskolen i Vordingborg, og som saadan virkede han indtil 1897. Efter at have nedlagt Embedet i Vordingborg flyttede han til Kjøbenhavn. 21. Maj 1861 ægtede han sit Søskendebarn, Anna Catharina Elisa Gundorph, f. Ørum (f. 10. Juli 1824), Datter af Justitsraad, Branddirektør i Ribe, Christen Juul Ø., der først havde været gift med Adjunkt i Randers Frederik Gundorph († 1858). I Kandidataarene blev Ø. greben af den Bevægelse, som S. Kierkegaard fremkaldte. Først udgav han uden Navn et Par Smaaskrifter om Folkekirken og dens nærmeste Opgaver samt nogle «Theologiske Flyveblade» (Nr. 1—4, 1856). Derpaa søgte han i «Sandhedsvidnestriden, fremstillet af J. C. Ø.» (1856) at godtgjøre Berettigelsen af S. Kierkegaards Angreb paa den bestaaende Kirke og senere i «Om Forholdet imellem Søren Kierkegaard og Luther, Iagttagelser af en Lægmand» (1858) at vise Overensstemmelsen imellem S. Kierkegaard og Luther med Hensyn til Gjerningernes Forhold til Troen og Naaden, Kristendommen som Lidelse og Trossikkerheden. I et Tillæg «om den polemiske Form» mindede han om, at hverken Luther eller Kirkefædrene havde forsmaaet af og til at svinge Latterens Svøbe over forfængelig Tomhed. Foruden disse Smaaskrifter og nogle Bladartikler har han skrevet en lille dansk Grammatik for Begyndere (Vordingborg 1866).

Erslew, Forf. Lex. *Fr. Nielsen.*

Oest, Johann Friederich, 1755—1815, Skolemand, var født 10. Dec. 1755 i Nykirke i Angel og Søn af nedennævnte Sognepræst Nicolaus O. Da Embedet var lille og Børneflokken stor, holdt Faderen Kostskole, oversatte danske Skolebøger paa Tysk og forberedte selv Sønnen til Kjøbenhavns Universitet. 1773 blev han Student og maatte til Dels ernære sig ved Privatundervisning. Foruden Theologi studerede han Pædagogik og Naturvidenskab, men fik ingen Embedsexamen. 1779 forlod han Kjøbenhavn og blev Huslærer, først hos en Kjøbmandsenke i Angel og siden i 7 Aar hos Kammerherre Ahlefeldt paa Damp i Holsten. Her kom han i Forbindelse med Basedow og Campe og skrev nogle Afhandlinger til sidstnævntes Revisionsværk. Senere skrev han i Christianis «Beyträge» og i «Egeria». 1788 blev han Huslærer

Digitized by Google

paa Brahetrolleborg for Grev L. Reventlows Søn Ditlev, men opgav denne Plads 1793 ved sit Ægteskab med Dorothea Marie Petersen (f. 27. Marts 1761 † 26. Nov. 1843), Datter af Stadssekretær i Rensborg, Hofraad Johan P. og Marie Johanne f. Stolle, en Professordatter fra Jena. O. underviste ved den Pigeskole, hans Hustru havde i Lyksborg, men efter at Grev Reventlow havde skaffet ham offentlig Understøttelse til en pædagogisk Rejse i Tyskland, blev han 1795 Førstelærer ved det nyoprettede Seminarium paa Brahetrolleborg og beklædte denne Plads til sin Død 14. Jan. 1815. Professortitel fik han 1803. Hans omfattende Kundskaber, grundige pædagogiske Indsigt og udmærkede Lærergaver gjorde ham efter Samtidens Dom til en Pryd for Seminariet, ligesom han ved Elskværdighed, Vid og digterisk Begavelse blev afholdt i en vid Kreds. Men hans rationalistiske Livsopfattelse og hans Overvurdering af formel Dannelse paa Bekostning af grundige Kundskaber hos Eleverne førte Seminarieundervisningen i en uheldig Retning, der senere maatte ændres. For den nationale Side af Opdragelsen havde han ikke Sans. Paa hans Grav rejstes et Æreminde med den for hin Tid betegnende Indskrift: «Synker end Stenen i Grus, som her skal bevare dit Minde, dette forsvinder dog ej, stedse end lever din Daad.»

Lit. Tid. 1815, Nr. 11. Manthey, Ridderes Levned. Kirkeh. Saml. 4. R., VI. J. Larsen, Bidrag til den danske Folkesk. Hist. 1784—1818. *Joakim Larsen.*

Oest, Nicolaus, 1719—98, Præst, blev født 30. Marts 1719 i Ullerup i Sundeved, hvor hans Fader, Johan Georg O., den Gang var Diakon († 1747 som Sognepræst i Sottrup); Moderen, Christiane f. Kühl († 1788) var Præstedatter fra Ullerup. Til sit 20. Aar undervistes han af Faderen og kom saa paa Johanneum i Hamborg. Der fra dimitteredes han til Universitetet i Rostock, hvor han studerede Theologi i 4 Aar. 1744 blev han Kapellan i det lille, fattige Nykirke i Angel hos Præsten F. A. Petersen, der blev hans Svigerfader, og hvem han succederede 1763. I 54 Aar var O. Præst her og var henvist til at føre et overordentligt nøjsomt Liv, da Kaldets Indtægter vare yderst ringe og Børneflokken stor. Forholdene nødte ham til at lægge sig efter Agerdyrkning, og han kom i nøje Forhold til Provst Lüders i Glücksborg (X, 499) og hans «Landbrugsakademi». Derved fremkaldtes flere landøkonomiske Afhandlinger, hvoraf en om «Agеromvexling» (1765) ved Regeringens Foranstaltning blev oversat paa Dansk og gratis uddelt

Digitized by Google

Desforuden var O. Lejlighedsdigter og skrev ofte «Kantater» til Festdage i den hertugelige Familie. Han har oversat fra Dansk med et Tillæg Sommerfeldts Geografi (1784) og delvis O. Mallings Store og gode Handlinger (1779), hvilken Oversættelse dog kom til at kollidere med Abrahamsons. Tunghørighed plagede ham fra Ungdommen og tog til med Aarene, saa han 1793 maatte tage Medhjælp i Embedet. Hans Kapellan og Efterfølger, G. Jakobsen (VIII, 383) har med stor Pietet skildret hans Levned og leveret et Udvalg af hans Digte (Kiel 1800). O. døde 21. Sept. 1798; hans Hustru 1777, efter at hun i 10 Aar havde været fuldstændig lam af Gigt.

Kordes, Lex. d. schlesw.-holst. Schriftsteller. *A. Jantzen.*

Øst, Niels Christian, 1779—1842, Litterat, blev født i Kjøbenhavn 10. Febr. 1779 og var Søn af Agent, Grosserer Christian Øster og Maria Hedevig f. Jürgensen († 1800). Han underkastede sig 1795 dansk-juridisk Examen, men privatiserede hele sit Liv igjennem. Kun i Krigens Tid (1808) var han Kystmilitsbestyrer og har rimeligvis i den Anledning (1813) faaet Titel af Overkrigskommissær. Han døde ugift i Kjøbenhavn 22. April 1842. Fra sin tidlige Ungdom var han optaget af litterær Beskæftigelse og begyndte allerede som 18aarig at udgive Tidsskrifter. I sine «Intelligensblade» (1797—98) og «Litteratur-, Kunst- og Theaterblade» (1798—99) eller «Litteratur-, Kunst- og Theaterarkiv» (1799) optraadte han som Kunstkritiker og Theateranmelder, men maatte en Stund høre op, da han blev sagsøgt for sine Udtalelser om Politiet, Theaterdirektionen og Officererne. I et nyt Blad brugte han et ærerørigt Udtryk om en afdød Konge, og da Politimesteren fandt det strafbart, arresteredes han; men Dagen efter faldt kongl. Resolution om, at de brugte Ytringer kun kunde mødes med Foragt, og at der var ingen Anledning til at sætte Forfatteren under Tiltale for den Sags Skyld. Saa hoverede Ø. i en reklamerende Piece «Det første danske Skrift i det 19. Aarh.» (1801) og tog fat paa Udgivelsen af nye Journaler. En stor Del af disse hans Produkter har kun haft Betydning for Udgivelsesøjeblikket og næppe nok det. Han søgte i øvrigt at ernære sig ved antikvarisk Boghandel og ved Afholdelse af periodiske Bogavktioner, hvormed han fortsatte en hel Række Aar. Men ved at tumle med de store Bogmasser samlede han Tid efter anden fra Litteraturens forskjelligste Omraader adskilligt spredt Materiale, som han

Digitized by Google

dog hverken havde Skjønsomhed eller tilstrækkelig Kundskab til at bearbejde. I hans «Arkiv for Psykologi, Historie, Litteratur og Kunst» (1824—30, 13 Bind) vil der i det store betydningsløse Kaos findes opbevaret enkelte Meddelelser af virkelig Interesse Det samme gjælder hans «Materialier til et dansk biografisk-litterarisk Lexikon», der udkom som Ugeblad fra Begyndelsen af 1835 til Udgangen af 1838, ialt 150 Numre. Fortsættelsen deraf, «Supplementblade» (1839—40, 39 Numre), var af endnu tyndere Beskaffenhed. En paatænkt Revision og Fortsættelse af Nyerups Litteraturlexikon (1826—27) gav kun nogle Brokker fra «A. til Callisen». — Virkelig Fortjeneste har Ø. som Stifter af «Samfundet til den danske Litteraturs Fremme»; dets Stiftelsesdag er 28. Jan. 1827, Kongens Fødselsdag. Da Ø. vidste, at hans Navn ikke havde videre god Klang blandt Publikum, traadte han selv «af flere Aarsager» ganske i Baggrunden og virkede kun i Stilhed for Samfundet; dette maa regnes ham til Ros. Ligeledes har Ø. vistnok væsentlig Andel i den paatænkte Oprettelse af «Caroline-Klosteret» i Anledning af Prinsesse Carolines og Prins Ferdinands Formæling 1. Avg. 1829 (han er af Navn kun opført som Komiteens «Sekretær»), som, da Planen ikke fandt tilstrækkelig Tilslutning, forandredes til et Mindelegat om Dagen; men Legatet arbejder nu med en Kapital af henved 100000 Kr. Endelig kan det endnu anføres, at Ø. under den græske Frihedskrig var meget virksom som Medlem af den danske Komité for Understøttelse af Grækerne.

Erslew, Forf. Lex. *A. Jantzen.*

Østergaard, Christen Christensen, 1804—83, Præst. Han var Søn af Gaardejer Christen Iversen og Hustru Anne Cathrine f. Christensdatter og født paa Østergaard i He Sogn 14. Juli 1804. Han fik kun en tarvelig Undervisning i en Omgangsskole og arbejdede derefter ved Landvæsenet, indtil hans Lyst til Missionsvirksomhed ledte ham ind paa en ny Bane. Ved Pastor B. F. Rønnes Bistand blev han Student, privat dimitteret 1828, tog theologisk Attestats 1832 og blev 1833 Missionær i Upernivik i Grønland, hvor han virkede kraftig iblandt Hedningerne. I 1842 kaldedes han til Sognepræst i S. Felding og Alsing, i 1850 forflyttedes han til Husby og S. Nissum, hvorfra han blev entlediget 1877. Han oprettede Legater dels for fattige i de Sogne, i hvilke han havde virket, dels for Missionen. Sit Bibliothek skjænkede han til Askov Folkehøjskole. Han har givet Bidrag til forskjellige Tidsskrifter og

Digitized by Google

oversat Heinrich Müllers «aandelige Hviletimer». Ø. døde 21. Marts 1883. Han ægtede 1. (30. Marts 1833) Louise Nicoline Garnæs (f. 30. Marts 1802 i Ovrdal i Norge, † 30. Okt. 1837) og 2. (13. Marts 1844) Juliane Eleonore Garnæs (f. 28. Juni 1811), begge Døtre af Sognepræst Jens Johan G. i Kolding og Vitta Elisabeth f. Boserup,

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 222.

R. Volf.

Østergaard, Marie Sophie Arnoldine, 1810—66, Sangerinde, var født i Kjøbenhavn 8. Marts 1810 af Forældrene Andreas Ø., da Kopist under Rentekammeret, og Georgine Dorthea f. Bryhn († 1873). Paa en Hofkoncert 1833 hos Prins Christian vakte hendes høje, klare, for italiensk Musik særlig egnede Sopran megen Opmærksomhed, uagtet hun kun havde sunget et Par Maaneder hos Siboni (XV, 563). Nov. s. A. gjorde denne med sine Elever Ida da Fonseca (V, 239) og Sophie Ø. en Koncertrejse til Tyskland og Holland, hvor begge Damerne vandt meget Bifald; men utilfreds med Indtægternes Fordeling forlod Ø. Siboni i London. Her havde hun det Held, at den berømte Tenorist Rubini, «Sangernes Fyrste», som Datiden kaldte ham, tog sig af hendes videre Uddannelse og indførte hende i de fineste Selskabskredse, hvor hun blot for at synge et Par Sange modtog høje Honorarer. Da han tillige gav Koncerter sammen med hende, — ved en af disse sang hun Sopranpartiet i Costas bekjendte Kvartet sammen med «Stjærnerne» Md. Viardot Garcia, Rubini og Lablache, — skabte hun sig en saa god Stilling, at hun kunde lade sin i trange Kaar levende Moder rejse over til sig. 1842—43 koncerterede hun med Rubini og Liszt paa Fastlandet; fra Berlin drog Rubini med hende til Rusland, hvor hun blev Primadonna ved den kejserl. italienske Opera i Moskov og efterhaanden en Art Direktrice for denne. 1855 kunde hun ikke længere udholde det barske Klima, tog sin Afsked med en god Pension og begav sig til Kjøbenhavn, hvor hun efter længere Sygelighed døde stille og ubemærket 28. Marts 1866. Et Minde haves dog her om hende i det Østergaardske Legat, som hun har stiftet for trængende Lærerinder i sin Fødeby.

Dagen 1841, Nr. 200. *S. A. E. Hagen.*

Østergaard, Peder Kristjan Pedersen, 1855, Forfatter, er Søn af Gaardejer Peder Østergaard Davidsen og Maren Pedersdatter og blev 5. Febr. 1855 født i Volstrup, Hjerm Sogn, ved Limfjorden. I 2 Vintre var K. Ø. paa Askov Folkehøjskole, arbejdede

Digitized by Google

derpaa en Tid i Friskoler paa Fyn og Langeland, læste siden videre paa Skovgaard Højskole, derefter igjen paa Askov. I 1878 opfordrede L. Schrøder ham til at rejse til Amerika for at blive Lærer ved den første danske Højskole, som blev bygget i Elkhorn, Iowa. Efter et Par Aars noget omvexlende Virksomhed flyttede han til Michigan og begyndte en ny Højskole ved Ashland Station. 3. Juli 1881 ægtede han Maren Kristine Svendsen (f. 26. Febr. 1860 † 13. Marts 1892), Datter af Murmester og Bolsmand i Tostenæs, Fanefjord Sogn paa Møen, Hans Jørgen S. I 1885 rejste han til Danmark og begyndte en lille Folkehøjskole i Støvring ved Aalborg, og n. A. byggede han Støvring Højskole, hvor han i 7 Aar maatte kæmpe med store økonomiske Vanskeligheder, og da disse vedbleve, rejste han atter i 1892, en Maaned efter sin Hustrus Død, til Amerika, hvor han privat blev uddannet til Præst og i Febr. n. A. ordineret. I 5 Aar havde han derpaa sin Præstevirksomhed i Marquette, Hamilton County, Nebraska, og flyttede saa til Ringsted, Emmet County, Iowa, hvor han endnu virker. 2. Okt. 1892 ægtede han Marie Kristine Hansen (f. 26. Marts 1870), Datter af Gaardejer i Hammer Sogn ved Nørre Sundby Anders H. (f. 22. Nov. 1837) og Laurine Andersdatter (f. 3. Marts 1853 † i Maj 1885). — Han har udgivet «Indianerhøvdingen Tecumtha» (1885), «Danske Arbejdere i Amerika» (1886), «Georg Washingtons Levned» (efter Ewerett, 1887), «Vesterlide, Fortællinger og Skitser fra Amerika» (1889), «Nybyggere, Folkelivsbilleder fra Amerika» (1891), «Blokhuset og andre Fortællinger» (1892) samt «Anton Arden og Møllerens Johanne» (1897). For den dansk-amerikanske Ungdom har han udgivet forskjellige Skolebøger, var en Del Aar «Højskolebladet»s faste Medarbejder i Amerika og har desuden til Blade og Almanakker skrevet Fortællinger og Digte og end videre biografiske Skildringer til «Nordisk Tidsskrift» (1883 og 1887) og til «Historisk Arkiv» (1886). *Nic. Bøgh.*

Østergaard, Vilhelm, f. 1852, Forfatter. Han er født 16. Jan. 1852 i Kjøbenhavn og udgaaet fra en Slægt, der gjennem flere Led har tilhørt den danske Embedsstand. Paa Grund af trange Kaar i Hjemmet maatte han opgive at gaa den studerende Vej og ansattes 1868 som Assistent ved det kongl. Assistenthus, en Stilling, han dog allerede opgav 1876 for udelukkende at ofre sig for litterær og journalistisk Virksomhed. 1870 var han bleven Medarbejder ved «Dagstelegrafen» og besøgte som Korrespondent

Digitized by Google

for dette Blad 1876 Verdensudstillingen i Filadelfia; senere har han været fast knyttet til «Nationaltidende», «Dagens Nyheder» og «Berlingske Tidende», fortrinsvis som Litteratur- og Theateranmelder. 1882—83 var han Redaktør af N. C. Roms «Familievennen», 1896—97 af Ugebladet «Nordstjærnen» og fra 1899 af «Gyldendals Bibliothek», der alene i de første Aargange har udsendt 38 Bind, navnlig af ældre klassisk dansk Litteratur, saa at han ved denne sin Udgivervirksomhed har bidraget betydelig til Løsningen af den vigtige Samfundsopgave at sprede Kjendskab til den gode Læsning i Folket; 1897—1901 udgav han det fortjenstfulde, stort anlagte Værk «Vort Folk i det 19. Aarh.» Sin egentlige Forfattervirksomhed begyndte han 1879 med en Samling Smaahistorier «Fra ulige Steder», og herefter fulgte saa «Paa Vandring» (1881), «Et Ægteskabs Historie» (1883), «Folkelivsbilleder» (1884), «Fra gamle Dage» (1885), «Tosse-Ane» (1887), «Danske Sagn og Historier» I—II (1891—93), «Niels Ribes Æventyr» (1893), «Danmarks Vovehals» (1894), «Tyge Brahe» (1895), «Med Trækfuglene» (1896), «Julebogen» (1898), «Den gamle Kirkeklokke o. a. Fortællinger» (1900) og «Høsttid. Udv. Noveller» (1904). De betydeligste af disse Arbejder ere vel de fortræffelige «Danske Sagn og Historier» og de i god Forstand populære historiske Romaner, men fælles for hele Ø.s Produktion er det til Grund liggende ægte danske Tankesæt og det gode, aldrig søgte, Sprog. Ogsaa som Dramatiker har han udfoldet en omfangsrig Virksomhed, dels selvstændig, dels i Forening med andre. Blandt hans sceniske Arbejder kunne nævnes «Den anden April» og «Et Folkesagn» (Medarbejdere Edg. Collin og Alfred Ipsen), begge opførte paa Folketheatret, samt «Karup Kro» (Medarbejder Carl Møller) og «Landsoldaten» (skrevet paa Grundlag af G. Betzonichs Krigsskuespil), hvilket sidste i 1886 paa Dagmartheatret oplevede en her hjemme næsten enestaaende Succes. Af «Anders Tikjøb», «David Copperfield», «Skovridergaarden», «Garnisonsbyen» og «Absalons Brønd» har han udført Dramatiseringer til Folketheatret. — Ø. er siden 1878 gift med Elisa Locher, Datter af Dekorationsmaler Jens Tilson L. i Flensborg. 1894 modtog han det Anckerske Legat, 1899 fik han Titel af Professor.

Søndagsbladet 18. Juni 1893. Illustr. Tid. 9. Sept. 1900.

Sophus Bauditz.

Østrup, Frederik Louis Jensen, f. 1862, Præst. F. Ø. er født paa Fredensborg 2. Okt. 1862 og Søn af Forstmand Peter

Digitized by Google

Jensen og Hustru Ane Sofie Peterline f. Nielsen; senere antog han med kongl. Bevilling Navnet Østrup. Han dimitteredes fra Frederiksborg Skole 1881, tog theologisk Attestats 1887 og blev Kateket ved Helligaands Kirke i Kjøbenhavn, hvorfra han tog sin Afsked 1889. Ø. fik Guldmedaille for en Prisafhandling om Opdragelsen. 1892—95 var han Vikarpræst paa Læsø og opholdt sig derefter i Kjøbenhavn, indtil han 1900 udnævntes til Sognepræst for Sædder. 1897 erhvervede han den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling «Et psykologisk Bidrag til en Lære om Selvopdragelse». 1892—97 fungerede han ved Skolelærerexamen, dels som Censor, dels som Examinator. Han er Medarbejder ved «Nordisk Kirkelexikon». I 1901 udgav han «Gjennem Jorderig» og 1903 «I trange Tider», en Række opbyggelige Betragtninger, som vise megen psykologisk Iagttagelsesevne.

Universitetets Indbydelsesskrift 1897. *R. Volf.*

Østrup, Johan Peter, 1800—33, Præst, Søn af kongl. Løber, siden Mundskjænk, Jens Ø. og Oline f. Dagnes, var født i Kjøbenhavn 30. Dec. 1800. Han blev privat dimitteret 1817 og tog theologisk Embedsexamen 1822. 1824 blev han 1. Lærer og Kateket ved Borgerskolen i Slagelse og 1825 personel Kapellan hos Sognepræsten sammesteds, H. Bastholm (I, 591). 1830 blev han Sognepræst i Gjerlev og Bakkendrup, hvor han døde 23. Avg. 1833. — Han ægtede 1826 Cathrine Christine Holm (f. 1799 † 1847), en Skomagerdatter. — Ø. sluttede sig som Præst til P. A. Fenger (V, 119) og de andre Præster, der paa hans Egn prædikede en mere fuldttonende Kristendom, end den Gang var sædvanligt. Han deltog dog ikke i gudelige Forsamlinger, og som Kapellan stod han i et godt Forhold til sin Sognepræst, der skulde blive Rationalismens Talsmand i den saakaldte vestsjællandske Strid. Under denne skrev han dog et Stridsskrift: «Rektor Qvistgaards (XIII, 325) Forseelse mod Bibel, Sandhed, Pastor Fenger og hans Prædiken», men det udkom først efter hans Død.

Nord. Kirketid. 1833, Nr. 41 f. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Østrup, Johannes Elith, f. 1867, Orientalist. J. Ø. er født i Kjøbenhavn 27. Juli 1867 og Søn af Landmand Hans Fred. Ø. og Anna f. Schebel. 1884 blev han Student fra Metropolitanskolen og tog 1890 Skoleembedsexamen (Græsk, Latin, Dansk). En tidlig vakt Interesse for Orienten gjorde dog mere og mere Arabisk til

Digitized by Google

det centrale i hans Studier. I Sept. 1891 erhvervede han den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling «Studier over Tusind og én Nat» (1905 oversat paa Russisk) og tiltraadte umiddelbart derefter med offentlig Understøttelse en Rejse til Ægypten, Syrien og den syriske Ørken, hvorfra han vendte hjem i Avg. 1893. Denne sin Rejse har han beskrevet i «Skiftende Horisonter» 1894 (ogsaa paa Svensk s. A.). Andre Frugter af Rejsen foreligge i «Topografiske Bidrag til Kjendskabet til den syriske Ørken» (Vid. Selsk. Skrifter 1895), «Umar al-Kindi's Beskrivelse af Ægypten» (sammes Oversigt 1896), «Contes de Damas» 1897. Endvidere maa bl. a. nævnes hans Fremstilling af den arabiske Litteraturs Historie i «Illustr. Verdenslitteraturhist.», udg. af J. Clausen, og af Arabernes Historie i «Folkenes Historie», forskjellige Oversættelser fra Arabisk, Hebraisk og Tyrkisk o. a. 1898 ansattes han som midlertidig Docent ved Universitetet i semitiske Sprog og Litteratur; som saadan har han tillige stadig optaget Osmanisk-Tyrkisk i sin Forelæsningskreds. Siden 1896 har han været Medarbejder ved Dagbladet «Vort Land», ligesom han ogsaa ellers er optraadt som politisk Forfatter (se bl. a. XV, 290). 1898 og 1903 stillede han sig til Valg til Folketinget i Kjøbenhavns 7. Kreds, men uden at opnaa Valg. 27. Okt. 1894 ægtede han Ellen Johanne Elisabeth Thorenfeld (f. 17. Sept. 1873), Datter af Landskabsmaler A. E. C. Th. (XVII, 250) og V. E. f. Biilmann.

Universitetsprogr. til Reformationsfesten 1891. *Vilh. Thomsen.*

v. Oetken, Christian Eberhard Detlef, 1691—1754, Officer, henhørte til en den Gang i Nedersachsen meget udbredt Adelsslægt. Hans Fader Etatsraad Johan Ludolph v. O. (f. 1653 † 1725), gift med Margrethe Dorothea v. Suhm (f. 1674 † 1720), ejede det adelige Gods Loye i Oldenborg, som gik i Arv til Sønnen. Denne blev født 1691 og viede sig tidlig til Krigstjenesten, i det han med danske Tropper drog til Holland 1709—12 i den spanske Arvefølgekrig; 1709 blev han Fændrik og 1712 Sekondlieutenant ved oldenborgske Bataillon. 1713 afgik han fra Bataillonen og gik i Tjeneste hos Kongen af Polen og Kurfyrsten af Sachsen. Ved sin Tilbagekomst her fra i 1722 udnævntes han til Overkonduktør ved Fortifikationen i Oldenborg med Ingeniørmajors Karakter, og han blev 1724 virkelig Ingeniørmajor og Generalkvartermester-Lieutenant og 1729 Oberstlieutenant af Fortifikationen, Generalkvartermester og Chef for den holstenske Fortifikationsetat, hvilken

Digitized by Google

Stilling han beklædte til sin Død. 1734 erholdt han Karakter som Oberst af Infanteriet, og 1743 beordredes han til som «Directeur des attaques» at gaa i Felten med de danske Tropper. Han udnævntes til Generalmajor af Infanteriet 1749 og døde 24. Jan. 1754. — O. var gift med Marie Helene v. Bigen (f. 1699 † 21. Jan. 1774), Datter af Generalmajor Rudolph Reinhard v. B. († 1720 i Bremen) og Frederika Amalia (døbt 1675 i Slesvig), Datter af Major Christian Fehring, som i 1683 adledes under Navn af Feringskiöld.

Tychsen, Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1694—1893.

V. E. Tychsen.

v. Oetken, Johan Wilhelm, o. 1668—1733, Officer, var Søn af dansk Regeringsraad og Landrentemester i Oldenborg Johan v. O. til Loye og Helene f. v. Dageroth og fik tilligemed 4 Brødre dansk Adelsbrev 13. Juni 1696. Han blev 1688 Fændrik ved fynske Infanteriregiment, som han Aaret efter fulgte til Irland, blev 1692 Sekondlieutenant, 1693 Premierlieutenant, 1695 Generaladjutant, 1696 Kapitajn ved Dronningens Livregiment, 1701 forsat i samme Stilling til Grenadérkorpset, 1707 Premiermajor ved Dronningens Livregiment og karakteriseret Oberstlieutenant og blev 1708 virkelig Oberstlieutenant ved jyske Landdragonregiment. 1711 kom han til Norge som Oberst og Chef for «et nationalt og gevorbent Regiment Dragoner». Han deltog i Felttoget i Baahus Len 1711, Felttogene i Norge 1716 og 1718 samt atter i Baahus Len 1719, blev Generalmajor 1720 og fik s. A. tilligemed Generalmajorerne Rømeling, Kruse og Huitfeldt «Inspektionen over den norske Militæretat». 1729 blev han Chef for et uberedent gevorbent Regiment Dragoner (tidligere Oberst Paulsens). O. døde 8. Maj 1733. — Han var gift med Margrete f. Uthermarch († i Begyndelsen af 1733), som tidligere havde været i Ægteskab med Justitsraad Andreas Günther (VI, 414). Med sin Hustru fik O. Formue, og da deres Ægteskab blev barnløst, gav han, som intet havde bragt i Boet, Aar 1710 sin Hustru en Forskrivelse, hvorved hans Udarvinger bleve fraskrevne Arveret. 1712 kjøbte O. Nedre (Store) Ljan ved Christiania, men solgte den atter 1719 til Oberst Paulsen. Derpaa forpagtede han et Aars Tid Gaarden Abildsø af Generalinde Wilster, men kjøbte derefter adskilligt Jordegods i Aas, Vestby og Kraakstad, bl. a. Gaarden Rustad i Aas, hvor han døde.

Personalhist. Tidsskr. 3. R. I, 215. *C. O. Munthe.*

Digitized by Google

RETTELSER OG TILFØJELSER.

Digitized by Google

Den følgende Fortegnelse indeholder Rettelser af de Fejl og Unøjagtigheder, der ere komne til Redaktionens Kundskab under Værkets Udgivelse; de fleste af dem have allerede været meddelte i de foregaaende Bind, men ere her sammenarbejdede og opførte under den Artikel, hvortil de høre. Egentlige Tilføjelser til Artiklernes Indhold ere i Overensstemmelse med Værkets Plan ikke givne; de nye Oplysninger, der meddeles, ville som Regel kun indeholde Berigtigelser af Artiklernes Indhold. En Undtagelse herfra danner den i Fortegnelsen optagne Liste over Dødsfald, der ere indtraadte blandt de i Lexikonnet biograferede Personer, siden de paagældende Artikler bleve trykte. Dødslisten er afsluttet 1. Dec. 1905. Naar en Person er død i Udlandet, har det ikke altid været muligt for Redaktionen at faa Oplysning derom.

I Fortegnelsen henvises til Sidetal og Linje med et tilføjet o eller n, eftersom Linjen skal tælles fra oven eller fra neden; ved mindre Artikler har man dog ofte anset det for unødvendigt at tilføje nogen saadan Henvisning.

Digitized by Google

I. Aaberg—Beaumelle.

Aaberg, C. P., † 17. Okt. 1897.

Aagaard, C. F., † 2. Nov. 1895.

— **J. P.,** S. 3, 16 o Malersvend, læs: Skomagersvend.

— **J. C. H.,** † 18. April 1898.

— **Knud,** S. 5, 18 o Beskrivelsen over Tørning Len udkom 1815 (ikke 1819).

— **Peter,** var Søn af Byfoged i Odense Jens Petersen og Christiane Schouboe (Søster til Stiftamtmand Oluf Borch de Schouboe, XV, 268) og døbt 18. Febr. 1718. Han døde 28. Juli 1790.

Aagesen, Andreas, 1826—79, S. 8, 18 o Peter Johannes de N., læs Peter Johansen de N.

Aalborg, Hans, Faderen hed Jens (ikke Hans) Krag.

Aarøe, Bendt Christian Magens (ikke Mogens), S. 27, 12 n blev Sekondlieutenant 1848 (med Anciennitet fra 1847). — S. 29, 4 o † 13. (ikke 15.) Marts 1886.

Abbestée, P. H., S. 32, 16 o Hurch, læs Hurk.

Abel, Konge, S. 34, 4 o Jarl Birger Brosa, læs: Jarl Birger.

— 1252—79, S. 34, 15 o Erik Menvæt (Menved), læs: Erik Glipping.

Abildgaard, N. A., S. 48, 14 o hans første Hustru hed Anna Oxholm. — S. 48, 11 n † 4. Juni (ikke Juli) 1809.

— **Søren,** S. 58, 19 n A.s Rejser strakte sig over 21 (ikke 8) Aar, 1756—76.

— **Terkel,** S. 60, 2 o 1520, læs: 1530.

Abrahams, C. J. S., † 12. April 1893.

— **J. H. S.,** debuterede paa Folketheatret 15. (ikke 14.) Nov. 1871 og modtog ved Udgangen af Theateraaret 1879—80 (ikke 1878—79) Engagement ved Kasino. † 31. Marts 1900.

Abrahamson, J. N. B., S. 65, 7 o blev først 1821 Kammerjunker, 1817 blev han Ridder af Danebrog.

Absalon, Ærkebiskop, S. 75, 10 n Abbed Vilhelm indkaldtes først 1165 (XVIII, 589).

Digitized by Google

Adeler, F. C., S. 93, 6 o Barnefeldt, læs: Bornefeldt. — S. 93, 16—18 o blev 1717 Stiftamtmand over Sjællands Stift og Amtmand over Roskilde og Tryggevælde Amter.

Lente-Adeler, F. C., var Kirkeinspektør (ikke Amtmand) og afløste som saadan Kammerherre Adam Christoffer Holsten (VIII, 57), ikke Holstein.

Adler, D. B., S. 100, 5 n blev først 1874 Medlem af Landstinget efter M. G. Melchior (XI, 245).

Adolf I af Sønderjylland, S. 107, 1 o Erkehertuginden, læs: Enkehertuginden.

Adolf Frederik, Konge af Sverige, S. 114, 12 o Frederik V's Søster, læs: Frederik V's Datter.

Agerbek, Hans, S. 118, 19 o Hammershøj, læs: Hemmershøj.

Agier, P. J., ægtede i Marts 1827 Augusta Dorothea van Deurs († 28. April 1832).

Agnes, Erik Plovpennings Datter, S. 119, 8 n. I Stedet for 1271 maa snarere staa 1272 (jvfr. VIII, 626).

Ahlefeldt, C. B., blev 1692 Ritmester ved 1. jyske nationale Rytterregiment i Ungarn, 1694 Major, 1698 Oberstlieutenant, 1700 Oberst og Chef for det Ahlefeldtske Kyrasserregiment. 1704 tog han sin Afsked fra Militæretaten. 1713 blev A. Medlem af Feltkommissariatet, 1716 Deputeret i Landetatens Generalkommissariat. Han blev 1717 Gehejmeraad, men blev ikke Medlem af Konseillet. Fra 1713 var han Amtmand i Amterne Kiel, Bordesholm og Neumünster. Sine fædrene Godser tilbagekjøbte han 1696 (ikke 1689). Hans Søn hed Adam Christopher (ikke Adam Christian).

— **Carl**, S. 124, 1 n — S. 125, 1 o blev 1699 Overhofmester for Ridderakademiet (men ikke Overhofmester ved Hoffet), 1700 Staldmester, 1703 Gehejmeraad. — S. 125, 4 o Akademiet ophørte 1703 (ikke 1710). — S. 125, 18 o blev 1704 Præsident i Kommercekollegiet, 1708 i Politi og Kommercekollegiet. — S. 125, 20—21 o Chr. Lente blev 1710 afskediget (ikke sendt som Stiftamtmand til Fyen).

— **Claus**, fødtes 2. Sept. 1614 og døde 1674 (ikke 1678).

— **Conrad Vilhelm**, var født 21. Sept. 1707 (ikke 1708). — S. 131, 11—10 n 1729 blev han Kapitajn, 1737 karakt. og 1740 virkelig Major, men tog 1741 sin Afsked af Krigstjenesten. 1746 ansattes han atter i Hæren, som Oberst af Infanteriet (med Anciennitet fra 1744), 1750 Oberst af Dragonerne.

— **Ditlev**, fødtes 20. Febr. 1617 (ikke 1612) og døde 8. Nov. 1686. — S. 133, 9 o 1665, 66, 69 og 70, læs: 1665—70. — S. 133, 19 o 1677—78, læs: 1677—79. — S. 133, 18 n i Hamborg, læs: paa sine Godser og i Hamborg. — A.s Memoirer ere udgivne 1895 af L. Bobé.

— **Eiler Christopher**, var født 18. Maj 1736.

— **F. A. C.**, var 1776—78 Gesandt i Oldenborg, 1791—93 akkrediteret ved Hoffet i Neapel, blev 1793 Gehejmeraad, akkrediteredes 1795 som Gesandt i Berlin, men tiltraadte aldrig Posten, var 1798—

Digitized by Google

1801 Gesandt i Dresden. Han døde 2. (ikke 4.) Okt. 1815 i Prag, hvor ogsaa hans Hustru var død 1810.

Ahlefeldt, Frederik († 1672), Officer, fødtes 22. Marts 1627 paa Maaslev.

— **Frederik,** Storkansler, var Overskjænk 1654—56. — S. 137, 12 o hans Bryllup stod i Julen 1656 (ikke 1657).

— **Frederik,** 1662—1708, Statholder, døde 10. (ikke 13. Juni) 1708, lidt over 46 Aar gammel. — S. 143, 3 o blev Generallieutenant 1701, General 1707. — S. 143, 18 o Enken døde 7. Jan. (ikke 7. April) 1709.

— **F. C. Chr. U.,** fik Enkedronningens Orden 1770 (ikke 1771), døde Natten mellem 25. og 26. Juni 1825 (ikke 17. Dec.)

— **Godske,** S. 144, 5—2 n opholdt sig ved Kurien i Rom 1495—97, blev 1496 Kannik i Slesvig og Thesaurarius ved Domkirken smstds., 1497 Præst ved St. Nicolai Kirke i Slesvig, 1498 Kannik og Ærkedegn i Ribe, 1499—1501 studerede han i Bologna, hvor han erhvervede Graden som Decretorum Doctor og 1500 var Procurator for den tyske Nation. 1504 blev han Domprovst i Slesvig.

— **Hans,** 1624—94, Officer, S. 147, 11—10 n var Amtmand paa Dragsholm 1661—64 og paa Saltø 1664—70. — S. 148, 16 o 3. R., læs: 5. R.

— **Hans,** Geheimeraad, var født 22. Jan. 1710 i Hamborg og døde 26. Maj 1780. Han blev 1729 (ikke 1731) Kammerjunker og 1733 Assessor i Admiralitetet. Landdrost i Oldenborg og i Delmenhorst blev han 1741.

— **Hans Adolph,** 1679—1761, var 1711—14 Gesandt i Berlin.

— **Hans Adolph,** 1722—1807, var 1772—73 Gesandt i Haag, 1776—80 Gesandt i Rusland.

— **Hans Henrik,** var 1683—84 Gesandt i Sachsen, 1689—91 i England, 1698—1707 i Berlin, 1710—14 i Holland. Han var Overkæmmerér (ikke Overkammerherre) hos Kronprinsen.

— **Joachim,** S. 150, 2 n Amtmand i Tønder, læs: Amtmand i Trittau. — S. 151, 18—19 o blev 1703 Medlem af Gehejmekonseillet og 1706 Vicestatholder i Slesvig og Holsten. — S. 152, 4 o I, 180, læs: II, 180.

— **Jørgen,** 1748—1823, blev 1791 (ikke 1792), Amtmand i Hütten Amt, 1801 (ikke 1802) Amtmand i Gottorp Amt, 1808 Overdirektør i Byen Slesvig og Gehejmekonferensraad.

— **Wulf,** var født 1689 og døde 19. April 1777, blev 1731 Landraad, 1744 Klosterprovst i Itzeho og Slesvig.

Ahlefeldt-Dehn, C. F. U., var født 30. Marts (ikke Maj) 1750.

Ahlefeldt-Laurwigen, Frederik, døde 8. (ikke 2.) Marts 1832; hans 2. Hustru hed Anna (ikke Ida) Cathrine Leth.

Ahlmann, N., † 12. Febr. 1890.

v. Ahnen, Preben, S. 160, 6 o Sommeren 1657, læs: Vinteren 1657—58.

Akeleye, Ingeborg, døde 2. Juni 1800 i Venersborg.

— **S. G.,** fødtes paa Torkildstrup (Falster) 25. Marts 1584 og døde

Digitized by Google

i Christiania 5. Avg. 1659. Moderen hed Helrad (ikke Helvad) Jacobsdatter Sparre.

Alberti, C. C., † 18. Maj 1890.

de Albertin, Peter, var født 30. Juli 1710.

Alfifa, Dronning, læs: Slegfred.

Alfson, A. N., gjorde i flere Aar Tjeneste ved Artilleriet i Norge, inden han 1733 drog udenlands.

Algreen, P. K., S. 180, 10 n P. C. Lindberg, læs: J. C. Lindberg. — S. 181, 6 o F. W. Engelbreth, læs: W. F. Engelbreth. — S. 181, 10 o Hastrup, læs Hæstrup.

Allen, R. W. O., † 9. Dec. 1888.

Almer, J. Chr., døde 5. Juli 1792 (ikke 1772).

Ambt, G. Chr. Ch. Hans Moder hed Anna Margrethe Julie Langreuter.

Amthor, F. E., S. 199, 3—4 o Sætningen «der næsten . . . Gadebusch» udgaar.

Ancher, Lorents, S. 200, 5 n Canterbury, læs: Cambridge.

Anders Rentemester. Anders Skriver var næppe Rentemester.

Andersdatter, Karen, S. 216, 8—6 n Ordene: «Rimeligvis til Erstatning . . . Forvalterske» udgaa.

Andersen, A. W., døde 14. (ikke 17.) Sept. 1885.

— **A. H. P.,** døde 2. (ikke 24.) Marts 1881.

— **Carl Joachim.** Broderen **V. A. Andersen** † 29. Jan. 1895 i Chikago.

— **Clara E.,** † 28. Avg. 1895.

— **Eskil,** Gouvernør i Trankebar, s. Kongsbakke (IX, 364).

— (Beldenak), **Jens,** Biskop, S, 246, 12 n Christoffer Rantzaus Overfald paa J. A. fandt Sted 1532 (Jvfr. Kirkehist. Saml. 5. R. III, 205 ff.).

— **J. B. H.,** † 6. Marts 1892.

— **J. M. B.,** var Landstingsmand for 11. (ikke for 10.) Kreds.

Andresen, Chr. S., Faderen var Amtsforvalter (ikke Amtmand). — S. 255, 14 n C. Madsen døde først 19. Febr. 1829, men før Dommen faldt.

— **H. A.,** blev 1871 (ikke 1872) Beregner ved Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871.

Andrésson, G., S. 257, 16 n Det theologiske Fakultets Erklæring gik imod G. A.

Andræ, C. C. G., † 2. Febr. 1893.

Angell, Hans, Faderen hed Lorentz Mortensen (ikke Marcus) A.

— **Thomas,** S. 266, 17 o 1690, læs: 1692. — S. 266, 13 n senere 18, tilføj: nu 28.

Anger, E. J., † 17. Marts 1895.

Anker, J. P. A., var født 22. Febr. 1837 (ikke 1831); Faderen Hans Michael A. døde 1872, 70 Aar gl., Moderen, Elisabeth Kirstine Rasch, døde 1861. A.s Hustru hed Roberta Caroline Qvintus (ikke Robetta Karoline Kvintus). — S. 276, 10 n Castenskjold, læs: Castenschiold.

— **Peter,** Faderen var den S. 275 biograferede Erik A. (ikke Peter A.).

Ankjær, Stefan, † 24. Juli 1892.

Digitized by Google

Anna Sophie, Dronning, S. 289, 11 o Søster. læs: Halvsøster. — S. 289, 1 n A. S. fik Titel af Fyrstinde (ikke Hertuginde) af Slesvig. — S. 290, 8 o Dronning Louise døde 15. Marts 1721 (ikke 1726).

Appel, Cornelius, † 25. Marts 1901 paa Folkely ved Odense.

Arctander, H. N., Moderen hed Alette (ikke Mette) Kirstine Thaulov; A. døde 21. (ikke 22.) Okt. 1837.

Arendrup, Chr. H., Faderen var født 1803 (ikke 1805). A. blev Student 1856 (ikke 1854).

— **S. A.,** S. 313, 4—3 n. afgik 1859 fra Højskolen efter i 1857 at være udnævnt til Sekondlieutenant i Artilleriet.

Arenfeldt, Jacob, 1723—88, blev gift 24. Okt. 1750 (ikke 1755).

v. Arenstorff, Christian, overtog Svanholm m. m. 1689 (ikke 1698), da Moderen skiftede med ham. Han ejede ikke Visborggaard, der tilhørte hans Broder, Etatsraad Frederik v. A. Paa dennes Gaard Refs (Refsnæs) ved Aalborg døde han 26. Juni (ikke Jan.) 1747 efter at have solgt Svanholm 1733 (ikke 1738).

v. Arenstorff, Frederik, 1626—89, S. 321, 3 o 1665, læs: 1655.

Arentzen, Kr. A. E., † 30. Dec. 1899. Moderen var født Smidt (ikke Schmidt).

Árnason, Jón, 1727—77, Faderen hed Árni Thordarson (ikke Thorleifsson). — S. 333, 12 n Ordene «først i den nordlige, senere» udgaa.

Árnason, Jón (f. 1819), † 4. Sept. 1888.

Arnesen, Paul, S. 336, 9 n i Begyndelsen af 1806, læs: 2. April 1806.

Arnoldt, H. J., S. 341, 10—12 o uagtet . . . Livregiment, læs: uagtet han allerede 1691 var Sekondlieutenant i Livgarden og 1693 blev Kapitajn i Dronningens Livregiment. — S. 341, 19—18 n blev 1716 Kommandør for Livgarden til Fods (ikke Grenaderkorpset) og 1717 Generalmajor.

Arntzen, Vilhelm Aug., † 20. Marts 1893.

Ashlund, John, udgav ogsaa en Digtsamling 1856.

v. Aspern, J. W., var født 23. Juni 1723 og Søn af nedennævnte Matthias Wilhelm v. A.; han var gift med Digterinden Hedvig Eleonora Hoppe f. v. Wolff.

— **M. W.,** var Søn af Regimentsfeltskær ved Livgarden til Fods og Kirurg ved Krigshospitalet paa Ladegaarden Jacob Heinrich v. A. (begr. 29. Marts 1715). A. var gift 1. med Sophie Elisabeth Hacqvart (begr. 24. Okt. 1721), Datter af Livkirurg Philip H. (VI, 444) og Catharine Hedevig f. Lorentzen; 2. (1722) med Maria Licht (begr. 15. Febr. 1729), Datter af kongl. Kammertjener Heinrich L. og Margrethe Ewers; 3. (14. Febr. 1737) med Dorothea Magdalene v. Pippenbringen (f. 1698 † 16. Avg. 1762).

v. Asseburg, A. F., S. 365, 11 o Dronning Ulrikka Eleonora, læs: Dronning Louise Ulrikke.

Asser, Ærkebiskop, S. 370, 8—10 o Ordene «ligesom der . . . Cluny» udgaa.

— (Rig) S. 370, 13 n. Angivelsen om, at Esbern Snare og Absalon

Digitized by Google

vare Tvillinger, støtter sig paa Sagnet; Angivelsen S. 70, at Esbern Snare var ældre, støtter sig til Saxos Udsagn.

Attrup, C. A., † 5. Okt. 1892.

d'Aubert, Jacques, S. 377, 5 o Kapitajn, læs: Generalmajor.

August, Hertug, 1635—99 S. 377, 13 n Anhalt-Hatzgerode, læs: Anhalt-Harzgerode.

Augusta, Prinsesse, † 17. Juli 1889.

Axen, Peter (ikke Philip), nedsatte sig 1680 (ikke 1670) som Advokat i Slesvig.

Baagøe, C. E., † 16. April 1902.

Bache, Lars. Den skildrede Begivenhed fandt ikke Sted paa Helsingørs, men paa Kjøbenhavns Red; B. var dog Færgemand i Helsingør.

— **Niels,** † 9. Nov. 1895.

Bachmann, Hans, S. 392, 7 o entledigedes som Regimentschef 1830, men vedblev at være Kommandant i Slesvig.

Bachoff v. Echt, J. F., S. 393, 15 n kom først 1750 som Gesandt til Wien. Kejser Carl VII († 1745), hos hvem han 1743 akkrediteredes. residerede i München, ikke i Wien.

Baden, G. L., S. 395, 6 o 19. Sept. 1789, læs: 23. Okt. 1789. — S. 397, 3 n Gehejmestatsminister Frederik Moltke var ikke Greve.

— **Jacob,** S. 401, 16 o Ehlers', læs: Elers'. — S. 404, 5 o Rektor (ikke Overlærer) G. A. Dichmann.

— **Sophie Louise Charlotte,** kaldtes Charlotte (ikke Sophie). — S. 407, 8 og 5 n Grandisson, læs: Grandison.

— **Torkil,** 1668—1732, S. 408, 16 o hans Moder hed Dorothea Halse (ikke Halsen).

— **Torkil,** 1765—1849, var født 27. Juli (ikke Juni) 1765. — S. 411, 11 o Slotsforvalter vedblev B. at være lige til sin Død.

Badstuber, Poul, S. 413, 6 o Lillerød, læs: Søllerød.

Bager, Oluf Nielsen, S. 414, 16 o begge disse Bygninger ere blevne moderniserede 1867. — S. 415, 16 n hans Moders Adelskab er usikkert. — S. 416, 8 o Dødsaar, læs: Dødsdag. (I øvrigt omtales to Ligstene, jvfr. Vedel Simonsen, Odense Bys Hist. III, 134 f., hvoraf den ene har Dødsdagen indhugget, medens denne mangler paa den anden).

Bagge, Stig, blev fanget og henrettet 1542 (ikke 1541).

Bagge, S. H. O., † 3. April 1895.

Bagger, C. Chr., S. 419, 5—6 o hans Ophold i Farbroderens Hus ligger forud for Faderens Død (s. S. 428 f., hvor Efterretningerne hvile paa officielle Aktstykker). — S. 422, 4 o i Nov., læs: i Nov. 1837. B.s Enke ægtede senere Jærnstøber Borum i Odense.

— **J. H.**, S. 427, 8 n de Høegh-Guldberg, læs: Hoegh-Guldberg.

— **M. O.**, hans Fader hed Ole Hansen B. og var Hører, til sidst Sognepræst i Christianssand.

Digitized by Google

Bajer, Frederik, S. 452, 17—18 o «Norden som Republik» udgaves 1879 paa Svensk; «Norden som Fristat» (1871) er ikke skrevet af B.; men han har haft Del i Udgivelsen.

Balle, N. E., S. 455, 9 n Michaeli, læs: Michaelis.

Balsgaard, C. V., † 15. Avg. 1893.

Balslev, C. F., † 11. Marts 1895.

— **R. L.,** † 1. Dec. 1896.

Bang, B. L. F., hans Hustru hedder Anna Elisabeth Caroline (ikke Elise) f. Klee.

— **Claus Hansen.** Efter de i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 767 ff meddelte Oplysninger var han Præst i Horne og Asdal 1654—62, da han formodentlig blev afsat ved en Højesteretsdom. Forholdet mellem ham og Formandens Enke var meget slet, men Traditionen er paa Vildspor i sin Anklage mod ham. Han døde 9. Dec. 1682.

— **F. S.,** † 28. Maj 1889.

— **Knud Sevaldsen,** S. 484, 4 n. Faderen Sevald Thomesen døde 1650 (ikke 1648).

— **Peder,** S. 494, 3 n 1227, læs: 1266. — Angivelserne i Slutningen af Artiklen fra: 1273 var han saa vel som Jacob Erlandsen (S. 494, 1 n) rettes til: 1268 er han rimeligvis fulgt med Ærkebiskoppen til Rom, hvor de maaske forbleve, indtil der 4—5 Aar senere viste sig Haab om en Udsoning med Kongen. Paa Hjemvejen til Danmark døde Ærkebiskoppen i Febr. 1274 paa Rygen; men Biskop Peder fortsatte Rejsen, og i Maj Maaned kom det da til et Forlig mellem ham paa den ene og Kongen med hans Moder paa den anden Side. Betingelserne kjendes ikke, men Biskoppen synes at have været tilfreds med dem, maaske mest fordi han var træt af Kampen og svagelig, thi 23. Juni 1277 døde han (jvfr. Paludan-Müller, Studier til Danmarks Hist. i d. 13. Aarh., 4. St.).

Banner, Niels, blev først 1669 Gehejmeraad, Assessor i Statskollegiet og i Højesteret.

Barch, Marie, døde 31. Marts 1827, 82 Aar gammel, og var saaledes kun o. 14 Aar, da hun debuterede.

Bardenfleth, Carl Emil, S. 519, 10 n. B. deltog ikke i Prinsens Udenlandsrejse 1827—28. — S. 519, 3 n. B. vendte 1840 tilbage fra Island og blev næste Aar Hofchef hos Kronprins Frederik. — S. 520, 14 o Det var ikke B., der bevægede Grev Moltke til at overtage Dannelsen af det nye Ministerium i Marts 1848. — S. 521, 2 o B. døde i Interlaken i Schweits.

— **F. L.,** S. 523, 16 o Johannes Ewald. læs: Johann Ewald.

— **J. F.,** 1740—1811. Moderen var født Lasson (ikke Lassen).

— **J. F.,** 1772—1833, S. 526, 12 n blev først 1806 Gouvernør hos Prins Frederik Ferdinand. — S. 526, 8—7 n. Han var Hofchef hos Prins Ferdinand indtil sin Død, i det Stillingen blev ham forbeholdt, da han 1822 blev Interims-Generalgouvernør i Vestindien. Denne sidste Post forlod han 1827, men først 1829 entlediges han

Digitized by Google

fra den. 1813, da Prins Christian Frederik gik til Norge, blev han tillige Opdrager for dennes Søn, den senere Kong Frederik VII.

Barfod, H. P., † 4. Sept. 1892. Hans Fader var Søn af den S. 534 biograferede Hans Peter Barfoed.

— **I.**, † 15. Maj 1896.

— **Niels**, S. 528, 7 n til Oxford, læs: til Holland, hvor han studerede i Leiden og Utrecht, og der fra til Oxford. — S. 529, 2 o Enken døde 31. Okt. 1754.

— **P. F.**, f. 7. April 1811 † 15. Juni 1896.

Barfoed, C. T., † 30. April 1889.

— **H. P.**, søgte forgjæves at faa oprettet et Seminarium i Sønderjylland (jvfr. F. Barfod, Fortællinger af Fædrelandets Historie 3. Udg., II, 460). — S. 535, 18 o W. T. Engelbreth, læs: W. F. Engelbreth.

— **Thomas**, Moderen hed Karen (ikke Barbara Marie) Winding.

Barner, Konrad, † 13. Avg. 1903 i Wiesbaden.

Barth, S. Chr., † 19. Jan. 1895. Hans Giftermaal fandt Sted 1832 (ikke 1833).

Barth, W. H., † 1. Avg. 1896.

Barthold, M., var i svensk Krigstjeneste, før han traadte i dansk.

Bartholdy, C. J., † 5. Dec. 1904.

Bartholin, Caspar, 1583—1629, S. 551, 3 n. Morfaderen hed Rasmus Pedersen Tinkel (ikke Rasmus Tinkelsen).

— **Caspar**, 1655—1738. S. 557, 4 n B. var ikke Dekan i det medicinske Fakultet 1704—38. — S. 558, 16 o B. var ikke Præses i Rentekammeret. 1729 gik han af som Generalprokurør, og 1730 afskedigedes han som Deputeret for Finanserne.

— **H.**, døde i Okt. 1738 (ikke i Marts 1739). — S. 561, 4 o C. C. Reenberg, læs: Morten Reenberg.

— **Thomas**, 1690—1737, S. 575, 8 og 4 n. B. blev allerede 1729 virkelig Generalprokurør, en Maaneds Tid efter at han var bleven adjungeret Generalprokurør.

Basedow, J. B., S. 578, 13—17 o var født 1724 (døbt 11. Sept.); han gik først i Johannesskolen indtil Foraaret 1742, opholdt sig derefter et Aars Tid hos en Læge i Holsten, besøgte Gymnasiet i Hamborg 1743—46. 1746 immatrikuleredes han ved Universitetet i Leipzig, men vendte allerede 1747 (eller 1748) tilbage til Hamborg. 1749 blev han Huslærer hos Gehejmeraad Qvalen. — S. 578, 15 o Reimann, læs: Reimarus. — S. 579, 8 o F. Danneskjold-Samsøe blev Overhofmester paa Sorø 1760 (ikke 1761). — B. var 2 Gange gift: 1. (1752) med Emilie Dumas (begr. 4. Avg. 1753 i Sorø), der havde været Lærerinde i Fransk hos Gehejmeraad Qvalen paa Borghorst; 2. (28. Juni 1754) med Gertrud Elisabeth Hammer († 23. Maj 1788), Datter af Præsten Jørgen H. i Slaglille og Bjernede. (Jvfr. Bobé, Reventlowske Familiepapirer VI, 508 ff.).

Bastholm, Chr., S. 585, 11 n flyttede til Kjøbenhavn 1810 (ikke 1807).

Baudissin, C. L., Faderen var kursachsisk (ikke kurhessisk) General.

Digitized by Google

Baudissin, C. A. C., S. 595, 18 o Godset Knoop ligger i Sønderjylland (ikke i Holsten).

Bauditz, W. G. O., † 7. Marts 1901.

Bauer, R. W., † 5. April 1904.

Bayer, J. Th., † 29. April 1905.

de Beaufort, T. C., S. 614, 5—4 n det følgende Aar, læs: 1657.

de la Beaumelle, L. A., var født i Vallerargues (ikke Vallerauguc).

II. Beccau—Brandis.

Bech, Herman. Hans Hustrus Moder hed Marie Amalie Walker (ikke Wolker).

Bechgaard, Julius, S. 8, 3 o tilføj: efter at hans første Ægteskab var opløst.

Beck, H. Charles J., † 8. Jan. 1890.

— **J. Vilhelm**, † 30. Sept. 1901. Hans Hustru døde 30. Jan. 1905.

Becker, Johan Gottfried, S. 24, 8 n. Enken ægtede Hans Seidelin 1713 (ikke 1712).

— **T. A.**, Moderen var født de Thygeson (ikke Thygesen).

Burman Becker, J. G. Sønnen **G. Burman Becker** † 7. Marts 1894.

Beenfeldt. F. L. Chr., S. 34, 3—1 n. Underskrifterne under den af Lüttichau til Kronprinsens Svigerfader overbragte tyske Adresse vare alle ægte, hvorimod dette ikke gjaldt om alle dem under den danske Adresse, som B. havde skrevet efter hin og leveret Kronprinsen. Mod Lüttichau anlagdes der Sag af Chr. Colbjørnsen for fornærmelige Beskyldninger, og Højesteret mortificerede disse og idømte Lüttichau en Bøde. Først efter Udfaldet af denne Sag, og efter at Regeringen havde frataget ham Kammerherrenøglen paa Grund af hans Optræden over for Undersøgelseskommissionen, forlod Lüttichau Landet. B. fik Tilkjendegivelse af Kongens Mishag med hans Fremgangsmaade i den hele Sag og maatte bøde 2000 Rdl. — S. 35, 6 o Laaland, læs: Sjælland. — S. 35, 17 n B. døde i Avg. (ikke Sept.) 1801.

Beermann, F. H. A., † 16. Dec. 1895.

Benstrup, K. N., var født o. 1691 i Æbeltoft, hvor Faderen var Byskriver. — S. 62, 9 o Grev F. C. Danneskjold-Samsøe, læs: Grev F. Danneskjold-Samsøe. — S. 62, 11 o Kommissionen nedsattes 1734 (ikke 1738). — S. 62, 15 n B. synes egentlig ikke at have vist Mangel paa Ærbødighed, men selve det, at han fastholdt at have Retten paa sin Side, vakte Anstod.

Benzon, C. L. A., † 29 Dec. 1891.

Berckentin, C. A., S. 82, 18 n blev først Etatsraad 1722. — S. 83, 19 o B. blev 1745 Direktør (ikke Deputeret) for de fattiges Væsen.

Digitized by Google

Berendt, N., † 13. Marts 1889. S. 84, 6—7 o Orientalisten, den østerrigske Overrabbiner, læs: Præsten ved den jødiske Menighed i Wien.

Berengaria, S. 84, 12 n Aldonca, læs: Aldonça. — S. 84, 11 n efter 17 Aars Ægteskab, læs: efter 24 Aars Ægteskab. — S. 84, 10 n 9 Børn, læs: 11 Børn.

Berg, Carl, † 12. Jan. 1895.

— **Christen**, † 28. Nov. 1891.

v. Berger, Joh. Just. Hans Hustru var født v. Ramdohr (ikke Randohr).

Bergh, L. S. R., S. 113, 9 n var Reservelæge 1859—61 (ikke 62).

Berildsen, Peder, S. 120, 7—9 o Bemærkningen om, at P. B. skal have udvidet og forskjønnet Assens Kirke, udgaar.

Berlin, J. D., døde 4. Nov. 1787.

Berling, J. C. E., Faderen hed Carl Christian (ikke Johan Christian) B., Moderen Sophie Hedevig (ikke Hedvig Sophie) Glassing. Hans Hustru var født 14. Febr. 1825 (ikke 1824).

Bernstorff, A. P., S. 140, 13 o blev Deputeret i Rentekammeret 1765 (ikke 1766). — S. 140, 17 o fik Sæde i Overskattedirektionen 1766 (ikke 1767). — S. 141, 11—12 o B. var i Sommeren 1772 i Kjøbenhavn i Anledning af en privat Sag, men først i Nov. s. A. modtog han Tilbud om igjen at træde i dansk Tjeneste.

— **C. G.**, S. 152, 3 o blev Gesandt i Stockholm 1794 (ikke 1795). — S. 154, 11—10 n B. begjærede selv sin Afsked.

— **J. F.**, var født 5. Okt. 1771. — S. 155, 13 n B. blev Sekretær i det udenlandske Departement 1793 (ikke 1789). — S. 155, 12 n 1798 fratraadte han Stillingen som Sekretær, men blev først 1800 Deputeret i Tyske Kancelli og s. A. Direktør i det udenlandske Departement. Ligesom Broderen begjærede han selv sin Afsked 1810.

Bertelsen, Iver, † 28. (ikke 8.) Sept. 1583.

v. Bertouch, E. A., S. 175, 7 o havde ikke Udmærkelse til juridisk Examen.

Beseler, K. G. Chr., S. 176, 17 n Rødenis, læs: Rødemis.

Betzonich, G. E., † 7. April 1901.

v. Beulwitz, Chr. E., var født 14. Febr. 1695 paa Löhma. Han var gift 1. (9. Juni 1733) med Bibiane Henriette v. Wallbrunn (f. 16. Febr. 1705 † 16. Avg. 1735), 2. (30. Juli 1743) med Sophie Hedevig (ikke Ottonine) v. Warnstedt (f. 18. Maj 1707 † 9. (ikke 10.) Avg. 1768), Datter af Etatsraad, Amtmand Hans v. W.

Bie, L. A., blev Kapitajn 1849. † 10. April 1891.

Bierfreund, L., † 27. Juni 1891.

Bille, Anders († 1555), var født 4. April 1477. — S. 203, 6 n Hans første Hustru var Datter af Oluf Stigsen (ikke Stig Olufsen) Krognos.

— **Anders**, 1600—57. S. 210, 4—6 o B. sejlede rundt om Jylland til Frederiksodde. B. døde 10. (ikke 9.) Nov.

— **Carl Ludvig**, † 14. Nov. 1898.

— **Carl St. A.**, † 11. Nov. 1898.

Digitized by Google

Bille, Claus († 1558). S. 220, 18—17 n Det var ikke C. B., der 1519 var Kommandant paa Elfsborg, men Claus Bille Norby.

— **D. E.**, Moderen hed Cathrine Maule (ikke Mule).

— **Eske** († 1552). S. 228, 18 o Sophie Krummedige døde i Maj 1539 (ikke 1538).

— **Eske,** 1552—1619, døde 22. (ikke 24.) Jan. 1619.

— **Henrik,** 1709 (ikke 1700) — 89.

— **Jørgen** († 1601). 28. Juni er Begravelsesdagen, ikke Dødsdagen.

— **Marqvard,** døde 9. (ikke 6.) Jan. 1631.

— **M. J. P.**, S. 235, 4 n fik Kommandørkorset 1840 (ikke 1838).

— **Mikkel**, var født 14. (ikke 4.) Maj 1680; hans 2. Hustru var født Lasson (ikke Lassen).

— **Sophie,** var født 1634 (ikke 1622) og døde 1693 (ikke 1695).

— **Steen** († 1519), S. 242, 13 o nævnes allerede 1489 som Medlem af Rigsraadet og fra 1495 som Landsdommer i Skaane.

— **Steen**, 1527—86, S. 243, 14 o Glasmaleri, læs: Glasmageri.

— **Steen,** 1565—1629, S. 244, 12—11 n af hans 4 Børn bleve de 3 gifte.

— **St. A.**, 1624—98, S. 246, 1 o Hans Mandixens Hustru hed Birgitte Ledebur.

— **St. A.**, 1751—1833, S. 247, 3 o blev Kapitajnlieutenant 1781 (ikke 1780). — S. 250, 17—18 o blev Kommandør 1804 og allerede 1800 Medlem af den afrikanske Konsulatskommission. — S. 251, 15 n hans Hustru var født 1771 (ikke 1770).

— **St. A.**, 1781—1860, S. 253, 15 o blev Kommandør af Danebrog 1850 (ikke 1851).

— **St. A.**, 1797—1883, S. 256, 8 n ved sin Afgang fik han Rang med Gehejmestatsministre (ikke Gehejmekonferensraads Rang).

— **Søren A**, S. 257, 12 n blev gift 2. Gang 1814 (ikke 1815).

Bille-Brahe, Henrik, 1709—89, var 1768—83 tillige Amtmand i Assens og Hindsgavls Amter. Hans første Hustru var født 1705 (ikke 1704).

— **Henrik,** 1798—1875, traadte allerede i Diplomatiets Tjeneste 1823, da han blev Attaché i Haag. Hans 2. Hustru var ikke Baronesse og var født 1830 (ikke 1831).

— **J. Chr.**, † 10. Febr. 1899.

— **Preben.** Hans 3. Hustru hed Brigitte Susanne Sibylle (ikke Sophie) Komtesse Schaffalitzky de Muckadell.

Bing, Jens, har næppe deltaget i Konkurrencen om det medicinske Professorat 1717.

— **J. V.**, S. 273, 8 n B. døde «af Fattigdom og Drukkenskab 1754 ved Paasketider» (Kallske Saml. 4to, Nr. 518).

Birch, F. C. C., † 16. Nov. 1889.

— **V. L.**, døde paa St. Thomas (ikke i Christianssted).

Bircherod, Jens, 1664—1720. Hans Hustru var Datter af Sognepræst Mikkel Lemvig i Gladsaxe (ikke Søren L. i Borup).

Digitized by Google

Birckner, M. G., S. 302, 16 o 4. Dec., læs: 3. Dec. — S. 303, 11 n Hammershøj, læs: Hemmershøj.

Birkedal, S. P. V., † 26. Juli 1892. — S. 307, 13 o Valgmenighedsloven var af 15. Maj (ikke 1. Juli) 1868.

Bjarnarson, Stephán, var født i Aarene 1720—22 (ikke 1730), snarest 1720, paa Gaarden Yzta-Grund (ikke Hjaltastaðir), hvor Faderen den Gang under en midlertidig Afsættelse levede. Før S. B. overtog den lærde Skole i Hólar, havde kan opholdt sig i Kjøbenhavn og været Alumnus paa Regensen.

Bielke, H. Chr. F., blev i Jan. 1771 Marskal hos Arveprins Frederik (ikke Hofmarskal hos Kronprins Frederik) og i April s. A. Hofmarskal.

— **J. Th.**, S. 337, 16 n den omtalte Kanniks Familienavn er Bratt (ikke Braat).

Bjelke, Jørgen, døde 17. Febr. 1696 (ikke 1697). — S. 344, 4 o og 15 n Amager, læs: Frederiksberg (Ny Amager).

Bjørn, Andreas, var født i Skjelskør (døbt 28. Okt. 1703) og Søn af Mads Andersen Bjørn og Karen Pedersdatter. Han var gift 1. (27. Nov. 1733) med Karen Arildsdatter Hansen († 1740, begr. 14. Dec., 36 Aar gammel), 2. (27. Sept. 1741) med Margrethe Lentz (f. 1717), Datter af Hofbager i Kjøbenhavn Jochum L.; hun ægtede efter hans Død Godsejer Emanuel Thygesen (XVII, 378).

— **Jacob**, S. 361, 8 o Søster, læs: Søskendebarn.

— **J. B.**, S. 362, 10 o Marine Hase, læs: Marine Has.

— **Jørgen**, var Søn af Sejllægger og Kompasmager paa Bremerholm Herman Lygtemager († 1654) og Birgitte Jørgensdatter Bjørn, en Datter af Viceadmiral Jørgen Bjørnsen (S. 369), hvis Familienavn han antog. Han var 2 Gange gift: 1. med Margrethe Dahl, Datter af Kapitajn i Søetaten Hans Dahl; 2. med Anna Undall (f. o. 1662 † 11. Febr. 1742), Datter af Lagmand Lauritz Andersen U. (XVIII, 83); hun ægtede senere Johan Sigismund Hassius Lillienpalm (X, 290).

— **Matthias**, var Søn af den S. 369 nævnte Viceadmiral Jørgen Bjørnsen. Han blev dødelig saaret paa Togtet 1676.

Bjørnbak, Lars, S. 367, 8 o 1854, læs: 1862. — Sønnen **Viggo B.** † 12. Okt. 1892.

Bjørnsen, Louise C. E., † 27. Dec. 1899.

— **Poul Jørgen**, hed kun Jørgen Bjørnsen. Hans Hustru var født 1598 i Flensborg og døde 1683.

Blechingberg, E. D. G., † 25. Sept. 1902. — S. 374, 2 n Justitsdirektion, læs: Justitsdirektion for Klasselotteriet.

Blicher, D. N., S. 376, 12 o H. L. Glahn, læs: H. C. Glahn.

— **N. G.**, S. 377, 3 n B. blev først 1798 Præst i Harte og Bramdrup (1787 fik han kun Løfte paa Kaldet).

— **St. St.**, S. 382, 11 o B. skrev et Avertissement om en Plads som Skovrider eller Skytte, men det blev ikke trykt.

Blix, S. Chr., døde 7. Dec. 1722.

Digitized by Google

Blixen-Finecke, C. F. A. B., S. 393, 19 n Det var ikke Carl Philip B.-F.s Fader, men en Slægtning af ham (T. E. F. v. Finecke), der oprettede Stamhuset Dallund. — S. 393, 14 n Friherskabet Næsbyholm i Blekinge, læs: Fideikommisgodset Næsbyholm i Skaane. — S. 393, 13—12 n Ejendommene i Pommern (Gr. og Kl. Zastrow) solgtes ikke 1847, men beslaglagdes af den preussiske Regering, da B.-F. gjk med i Krigen 1848, og solgtes derefter af ham. Salgssummen, der var langt under 1 Mill. Kroner, blev helt og holdent brugt op af B.-F. under Krigen. — S. 396, 19 o adskillige Aar efter 1864, læs: 1863 og Grevebesøgene i Aarene efter 1864.

Blixencrone, H., S. 399. 18 o B. er dog rimeligvis død paa Ullevold i Akers Sogn.

Bloch, C. H., † 22. Febr. 1890.

— **J. V.**, † 21. Dec. 1892. — S. 407, 12 o blev 1807 Sognepræst i Borbjærg (ikke Bovbjærg).

Blom, J. A., † 14. Juni 1900.

— **O. E.**, † 28. Dec. 1903.

Blome, Christoph, blev Jægermester i Slesvig og Holsten 1684, Landraad 1693, Gehejmeraad 1701 og Medlem af Konseillet 1702. Efter sin Afskedigelse fra Konseillet 1708 blev han Amtmand i Steinburg og Gouvernør i Sønderditmarsken.

— **Hans**, S. 426, 10 o Wulf Winsheim, læs: Veit Winsheim.

— **Henrik**, 1685—1736, blev Amtmand i Steinburg og Gouvernør i Sønderditmarsken 1722 efter Faderen, 1727 Ridder af Danebrog og 1733 Gehejmeraad (men ikke Medlem af Konseillet).

— **Otto**, 1684—1738, blev 1729 Gehejmeraad, men først 22. Dec. 1730 Medlem af Konseillet, samtidig med at han udnævntes til Gehejmekonferensraad, 1731 Ridder af Elefanten.

— **Otto**, 1770—1849, S. 431, 8 o blev Kammerherre allerede 1797.

— **Wulf**, 1651—1735, var Gehejmeraad, men ikke Medlem af Konseillet.

Bluhme, Chr. A., S. 439, 13 n Sønnen **Hans Emil B.** var Medlem af Aalborg Amtsraad 1880 (ikke 1882)—89.

— **J. B.**, S. 441, 15 n A. W. Schrøder, læs: J. W. Schrøder.

Blume, A. H., S. 444, 1 o B. stillede sig 1849 og 1852 til Folketingsvalg, men blev ikke valgt.

v. Blücher, E. Chr., Hans Hustrus Moder var født Eberhertz (ikke Eberhard).

— **F. E.**, S. 446, 5 n var Hofchef (ikke Hofmarskal) hos Arveprins Frederik. — S. 446, 3 n gennemgik ikke Landkadetakademiet. — S. 447, 4 o fulgte kun sjælden Frederik VII paa hans Rejser. — S. 447, 6 o blev 1829 Kammerjunker og 1841 Kammerherre.

Blücher-Altona, C. D., S. 449, 19 o blev ved kgl. Resolution af 30. Avg. 1817 og Patent af 27. Okt. 1818 ophøjet i den danske Lensgrevestand.

Bo, Biskop i Aarhus, døde Dec. 1423 (ikke 1424).

Digitized by Google

Bock, J. C. A., S. 455, 14 o O. F. Asp, læs: Firmaet O. F. Asp.

Bodenhoff, Andreas, var 2 Gange gift, 1. med Mette Marie Andersdatter († 1757). 2. med den nævnte Mathilde Cathrine Rohde.

Boeck, P. C. B., er født i Sæby (ikke i Frederiksværk).

Bohn, Poul, S. 469, 18 o General Wilzeck, læs: General Wilczek. — S. 469, 13 n Chef de commandements, læs: Gentilhomme des commandements. — S. 469, 7 n I Frankrig kastedes B. 1734 i Bastillen som mistænkt for at have forraadt Frankrigs Planer til Østerrig og Rusland. 1738 løslodes han og vendte da tilbage til den østerrigske Hær. — S. 469, 4 n Königgrätz, læs: Hohenfriedberg. — S. 469, 1 n Det var i 1746 (ikke 1756). at han fik General-Pro-Direktionen. — S. 470, 6 o Hustruen hed Maria Rosina v. Grabenfeld.

de Bois-Clair, C. A., S. 474, 1 o Han opholdt sig i Begyndelsen af Frederik IV's Tid i Glückstadt.

Bojesen, M. C., † 20. Febr. 1898.

Bonnesen, T. V., † 5. Sept. 1893.

Bonnichsen, Bonche, 1756—1813, S. 496, 11 n næstkommanderede, læs: næstkommanderende.

Borch, Hans, Faderen var Sognepræst (ikke Kjøbmand).

Borchard Gelbgiesser, S. 510, 7 o den danske, læs: hin Tids danske.

Borchgrevinck, M., var sikkert en Søn af Bonaventura B., da denne i et Brev af 1593 omtaler sin Søn som værende i Tjeneste hos Kongen af Danmark.

Borchsenius, V., var kun 2 Gange gift.

Bording, C. L., S. 517, 9 n Klyns, læs: Klynes.

Bornemann, Johan Alfred, † 4. Maj 1890.

— **K. N.**, er ikke født paa Ormholt, men paa Gjettrup, hvor Faderen den Gang var Forpagter.

Borup, L. C., † 18. Jan. 1903.

Bourke, E., døde 12. (ikke 1.) Avg. 1821 i Vichy.

Boye, A. E., S. 564, 12 o og 19 o den omtalte Søn hed P. H. (ikke H. P.) Boye (jvfr. S. 575).

— **Casp. Johs.**, S. 566, 5 o Digtet «Nor til Dana» er trykt hos A. Faye, Norge i 1814 S. 223 ff.

— **Engelbrecht**, var gift 3 Gange; hans 2. Hustru, Maren Christine Styhr, døde 4. Nov. 1799 (o. 39 Aar gammel).

— **Frederik**, var født 1715. — S. 573, 12 o J. T. R. Højsgaards første Hustru, læs: J. P. Høysgaards anden Hustru (jvfr. VIII, 269).

— **P. H.**, † 7. Marts 1889.

— **V. C.**, † 22. Sept. 1896.

Braag, L. C., † 2. April 1904.

v. Bracht, Christian Tønder (ikke Christian Frederik Tønder), var født 25. April 1751 (ikke 1752); Faderen, Frederik Christian Tønder, der antog sin Moders Navn, v. Bracht, var næppe indvandret fra Holland.

Bradt, F. L., hans Bryllup fandt Sted 13. (ikke 30.) Nov. 1779.

Digitized by Google

Braem, Chr., blev Landsdommer 1712 (ikke 1711).

Brahe, Axel, 1550—1616, S. 588, 18 n Orebygaard ligger paa Laaland (ikke Falster).

— **Jørgen**, 1515—65, Enken døde 1591 (ikke 1592), men var da ikke mere Hofmesterinde hos Dronningen.

— **Karen**, S. 593, 4 n Hostrup, læs: Haastrup. — S. 594, 18 o 1857, læs: 1836.

— **Preben**, 1627—1708, S. 600, 3 o Anne Gjøe var Svigerinde til (ikke Datter af) Karen Bille.

— **Tyge** († 1523), S. 606, 6—7 o Hr Oluf Stigsens Hustru hed Gertrud Knudsdatter Has (ikke Anne Movritsdatter Gyldenstjerne).

— **Tyge**, Astronom, S. 616, 15 n ligger begravet i Teinkirken (ikke Hovedkirken) i Prag. — S. 621, 16 n Beskrivelsen af Uranieborg og Stjærneborg udkom 1598 (ikke 1597).

Bramhelft, C. F., S. 624, 5 o stod 1848 ved 2. (ikke 3.) Dragonregiment.

— **G. Th.**, † 30. Dec. 1894.

Brammer, G. P., døde 12. (ikke 17.) Jan. 1884.

Brandersen, Laurens, læs: **Brandsen, Laurids.**

Brandes, Ernst I. C., † 6. Avg. 1892

— **Georg M. C.**, S. 636, 7 n B.s «Ludvig Holberg» udkom 1884 (ikke 1885).

— **L. I.**, † 17. Sept. 1894.

III. Brandt—Clavus.

Brandt, C. J., † 27. Dec. 1889.

— **Chr.**, 1735—1805, giftede sig 15. April (ikke 15. Maj) 1768 og døde 16. (ikke 11.) Marts 1805.

— **Chr.**, Musikdirektør, † 6. Marts 1895.

— **Lauritz**, † 28. Juni 1890.

— **Peter**, blev 1676 Hofzahlmester og Zahlmester for Krigskassen, 1677 Zahlmester for alle Kasser, 1678 Oberzahlmester, 1681 Rentemester, afskedigedes 1692 som Overrentemester, blev 1690 Deputeret i Landetatens Kommissariat. — S. 12, 5 o Plessen blev Præsident i Rentekammeret i Jan. (ikke Febr.) 1692.

Branner, V. J., † 11. Dec. 1889.

Branth, E. O., S. 13, 13 n Kanoner, læs: Kanoner paa 4 nær.

— **H. J. A. C.**, † 27. Maj 1891.

Brasch, C. H., † 28. Maj 1894.

Bredal, A. M., S. 28, 7 n Niels Sørensen var Forpagter (ikke Ejer) af Brahesholm.

— **I. F.**, ægtede 1848 (ikke 1849) sin 2. Hustru († 28. Jan. 1889, 85 Aar gl.). — S. 31, 2 o 1834, læs: 1835.

Digitized by Google

Bredsdorff, J. H., S. 39, 11 n Rasmus Møller var Stiftsprovst (ikke Amtsprovst).

— **N. C. M.**, † 27. Avg. 1892.

Bredsted, H C., † 30. Marts 1895.

Brekling, Frederik, S. 50, 6 n B. kom hjem fra sin Udenlandsrejse 1656. — S. 51, 20 n blev suspenderet 15. (ikke 14.) Marts 1660. — S. 52, 4 o afsat som Præst i Zwolle 1668 (ikke 1665).

Brendekilde, H. A., S. 54, 16 n Enkefru Blumensaadt (ikke Blumenbach).

Brinck, P. J., var født 1668 og blev begravet (ikke døde) 16. Avg. 1720.

Brinkopff, H. V., † 15. Maj 1900.

Broberg, C. A., Hans Hustru var født Gotschalk (ikke Gottschalck).

— **S. C. O. F.**, † 13. Maj 1900.

Brock, G. E., S. 89, 15 o «il avvocato terribile», læs: «l'avvocato terribile».

Brockdorff, Ditlev, 1655—1737, S. 103, 3 n B. deltog i Felttoget i Skaane 1710; det S. 103, 12—5 n om Schack Brockdorff bemærkede gjælder Ditlev B.

— **Schack**, det om hans Deltagelse i den store nordiske Krig i Skaane bemærkede gjælder Ditlev Brockdorff.

— **Wulf Jasper**. I denne Artikel er W. J. B. blandet sammen med sin Onkel Gehejmeraad Wulf B. — **Wulf Jasper B.**, 1673—1740, var født 1. April 1673, arvede 1726 Osterrade og Kluvensiek og havde 1711 Klein Nordsee; han var fyrstelig holsten-gottorpsk Generalmajor. W. døde 19. Febr. 1740. Han ægtede 28. Juni 1699 Catharine Christine Ahlefeldt (f. 5. Jan. 1678 i Kiel, † 4. Dec. 1718). — Hans Onkel **Wulf Brockdorff**, 1651—1732, var født 28. Jan. 1651 og Søn af Oberstlieutenant Joachim B. til Wensien, Rohlstorff og Gaarz. W. studerede 1672 i Erfurt, blev 1682 Landraad i Hertugdømmerne, 1698 Ridder af Danebrog, 1701 Gehejmeraad, 1731 Gehejmekonferensraad. Han døde 19. Juli 1732. Han arvede 1680 Wensien og kaldes da tillige Ejer af Nøer og Dänisch-Lindau. 1691 kjøbte han Sierhagen ved Grev Dernaths Konkurs. Han var 3 Gange gift: 1. (1678) med Ida Rumohr (f. 1662 † 7. Maj 1693), Datter af Wilhelm R. til Lindau og Magdalene Reventlow; 2. (1694) med Lucia Rantzau (f. 4. Okt. 1672 † 1707), Datter af Gehejmeraad Cai R. til Neuenhaus og Cathrine Margrethe Blome; 3. (1708) med Elisabeth Christine Reventlow, Datter af Ritmester Henrik Reventlow til Bienebeck og Enke efter Cai Thienen til Borghorst.

Brockenhuus, Frands, 1623—60, S. 109, 1 n Hindholm, læs: Kindholm.

— **H. A.**, kjøbte (ikke fik) Jungshoved Gods af Kongen.

— **Jørgen**, S. 113, 18 n la Croy, læs: Croy.

— **Mikkel**, døde 1555 (ikke 1554).

Broge, Hans, blev Medlem af Rigsraadets Landsting 1865 (ikke 1866) og udtraadte 1866.

Brorsen, Th. J. Chr. A., † 30. Marts 1895.

Digitized by Google

Brorson, Broder, S. 124, 6 n hans Hustru var født Riese (ikke Riise), Datter af Provst Riese (XIV, 102).

— **C. F.**, S. 126, 6—7 o fratraadte vel 1831 Lærerpladsen ved Landkadetakademiet, men vedblev dog (uden Godtgjørelse) at undervise der i Religion og Moral.

— **H. A.**, S. 131, 1 o hans Hustru var født Riese (ikke Rise), Datter af Provst Riese (XIV, 102). — S. 131, 7 o Theol. Tidsskrift II, 119, læs: Theol. Tidsskrift, udg. af Scharling og Engelstoft, II, 2, 119.

Brosbøll, J. C., Chr., † 9. Maj 1900.

Brostrup, Jens, S. 135, 5 o I, 355, læs: I, 555.

Wessel-Brown, P. C., hans Fader var en Søstersøn af Tordenskjold.

Bruhn, E. P., S. 137, 8 n hans Hustru var, da han ægtede hende, Enke efter Kantor P. Kabell.

— **Johannes**, † 10. Nov. 1902. Hans Hustru hed Julie Cathrine Marie Hamburger.

Brummer, Therese C., † 14. Marts 1896.

Brun, Alex., † 18. Nov. 1893. Han var Sønnesøn af den S. 144 nævnte J. C. C. Brun.

— **J. N.**, S. 146, 16 n Tragedien «Zarine» opførtes 24. Febr. 1772.

— **M. W.**, † 13. Maj 1891.

— **S. C. Frederikke**, S. 153, 19—20 o velvillig, læs: villig.

Brunchmann, A. H., var efter en anden, vistnok rigtigere, Angivelse født i Halland 23. Dec. 1690; tog theologisk Attestats 1715, men blev næppe nogen Sinde Magister. Decanus synes han at være bleven o. 1715; døde i Okt. 1761 (Geneal. og biogr. Arch. S. 349 ff.).

Bruun, Camillo, var Redaktør og Udgiver af «Hjørring Amtstidende» fra 1843 til 1868, da han solgte Bladet og Trykkeriet; næste Aar flyttede han til Kjøbenhavn.

— **Carl A.**, † 26. Marts 1899.

— **C. G.**, † 15. Juli 1894.

— **E. M. C. L.**, † 1. Sept. 1894.

— **Frederik**, † 21. Dec. 1891.

— **G. F. S.**, † 11. Jan. 1901.

— **P. D.**, S. 180, 4 o udtraadte af Landstinget i Juli 1862 og af Rigsraadet 12. Sept. 1863.

— **R. C. M.**, † 14. Okt. 1895. — S. 181, 11 n H. M. Kongen, læs: Kong Georg af Grækenland. — S. 181, 3 n Hans Hustru var født Stephansen (ikke Stephensen).

Bryms, Jens (ikke Johannes) **Svendsen**.

Brynjúlfsson, Halldór, blev Student fra Hólar (ikke Skálholt) Skole og havde studeret i Kjøbenhavn, inden han ansattes som Præst. Hans Død fandt ikke Sted i Kjøbenhavn, men paa Vejen der til.

Brünnich, M. Th., var Sønnesøn af Peter Jacobsen B., Drejer i Roskilde, og ældste Søn af Portrætmaler Andreas (ikke Anders) B. — S. 193, 16 n Hans Hustrus Fader var ikke Præst.

Brünniche, A. S. P., var Læge ved Børnehospitalet 1858 (ikke 1850)—70.

Digitized by Google

Bryske, A., var før 1544 Oberberghauptmand i Norge og synes allerede 1544 at være bleven Rigskansler.

Buch, P. C. N., † 1. Marts 1904.

Buchhave, R. Hans Hustru var født Pultz (ikke Paltz) og Enke efter Sognepræst Dreier i Avnslev (ikke Avnsker) og Bovense.

Buchholm, M. S., Faderen hed Mogens Bentzen (ikke Bentsen).

de Buchwald, Frederik, Læge, var Provinsialmedikus i Aalborg (ikke i Viborg). Han blev Alumnus paa Borchs Kollegium 1724 (ikke 1725).

— **Johs.**, S. 227, 6 o Jens Bing sen. deltog vistnok ikke i Konkurrencen.

Budde, C. C. L. G., † 24. Avg. 1902. — S. 229, 19 n Thy, læs: Vendsyssel.

— **Godslef**, blev 25. Okt. 1622 bisat i St. Bodils Kirke i Aalborg og senere begraven i Vadum Kirke.

— **V. C.**, † 8. Jan. 1893.

Budolph, Morten Mortensen (ikke Nielsen), døde i Freiberg (ikke Halle) 15. Febr. 1725 (ikke 1724).

Bugge, Samuel, var født i Etne i Bergens Stift og døde 1663. — S. 241, 5 n Jesu Naade, læs: Jesu Navn.

— **Søren**, hans Hustru døde 18. Juni 1793 (ikke 1794).

Bunkeflod, H. A., var født før 1606, maaske 1602. — S. 252, 6 n 200 Spec. Dlr., læs: 1000 Spec. Dlr.

Buntzen, Andreas, 1781—1830. Handelshuset gik Fallit 1820. Hans Hustru var født 1792 (ikke 1790) og døde 1871 (ikke 1870).

— **Andreas**, Læge, blev gift 1875 (ikke 1874).

— **Heinrich**, † 12. Jan. 1892.

Buris, Prins, S. 260, 3 n andet Ægteskab, læs: tredje Ægteskab.

Burmeister, C. C., † 11. Dec. 1898.

Bülow, C. E. J., † 6. Okt. 1890.

— **E. G.**, S. 280, 4 n Ægteskabet mellem ham og Grevinde Schindel fandt Sted 9. Febr. 1716 (ikke 1715) i Antvorskovs Slotskirke og efter Kongens Ordre (jvfr. XV, 141)

— **O. C. S. A.**, † 24. Okt. 1895.

Bützow, O. N., døde 15. Marts 1794.

Bærentzen, E. D., havde ikke Udmærkelse ved dansk-juridisk Examen.

Bøgh, C. H., † 19. Okt. 1893.

— **Erik**, † 17. Avg. 1899; hans Fornavne vare: **Erik Nicolai.**

— **Georg J.**, † 19. Febr. 1904.

— **Nicolaj S.**, † 13. Okt. 1905.

Bølle, Eiler Eriksen, S. 323, 13 o Dorthe Bølle, læs: Susanne Bølle.

— **Mads Eriksen**, hans Hustru hed Birgitte (ikke Dorthe) Daa.

Børresen, C. L., S. 327, 15 o Knudstrup, læs: Krogstrup.

— **H. P.**, † 23. Sept. 1901. — S. 328, 16 n Santhallandet ligger **n. v.** (ikke n. o.) for Kalkutta.

Bøttger, Elisabeth Cathrine Amalie (ikke Charlotte Elisabeth Amalie).

Digitized by Google

Callisen, Chr. F., S. 341, 14 n udnævntes til Præst i Hollingsted 18. (ikke 8.) Marts 1803.

Camstrup, Ole, S. 351, 17 o første Hustru, læs: anden Hustru.

Carl, Landgreve af Hessen-Cassel, var Søn af Landgrev Fredrik II (ikke Frederik I); han blev 15. Nov. 1758 karakt. Oberst og 1760 Oberst og Chef for det falsterske Regiment.

— **Frederik,** Hertug af Gottorp, var født 30. April (ny Stil) 1700. — S. 370, 9 o Peter II var Sønnesøn (ikke Brodersøn) af Peter den store.

— **Rudolph,** Hertug af Württemberg - Neustadt, S. 373, 8 o overlod Danmark de allierede Sømagter dette Korps, læs: overlod Danmark Kejseren en Del af dette Korps. — S. 373, 20 o Hjælpekorset, læs: Hjælpekorpset.

— **J. S.**, S. 375, 4 n Hofkirurg Mensing, læs: Stabskirurg Montzinger.

Carlebye, Jens, hans 1. Hustru var født Harsdörffer (ikke Harsdorffer).

Carlsen, Carl, † 13. Febr. 1899.

— **C. P. A. Schlichting,** † 27. Juli 1903.

— **C. I. Th.**, var født 1. Maj 1831 (ikke 1835).

— **H. R.**, S. 382, 1 o C. blev først udnævnt til kongevalgt Rigsraad 14. Juni 1855, efter Ministeriet Ørsted-Bluhmes Afgang. — S. 384, 2 o Grundtvig blev jordfæstet 11. Sept 1872 (ikke 1873).

Caroline Amalie, Dronning, S. 389, 1 o Vielsen fandt Sted 22. (ikke 15.) Maj 1815.

Carstens, A. G., S. 397, 12 n blev Gehejmeraad 1779.

— **A. J.**, S. 402, 1 o 31. Maj, læs: 31. Marts.

Carstensen, Floris. dræbtes 30. Nov. (ikke i Slutningen af Okt.).

Carøe, J. F., 1742—1819, var født 7. (ikke 2.) Nov.; han tog 1814 sin Afsked som Birkedommer og Skriver i Dronningborg Birk.

— **J. F.** (f. 1817), † 27. Dec. 1893, var først i Aabenraa, senere i Kiel; han giftede sig 21. Sept. 1849 (ikke 1850).

Caspersen, Hans, Faderen døde 18. (ikke 19.) Okt. 1816; C. var Borgerrepræsentant 1821—42 (ikke 43) og var ved sin Død næsten 83 (ikke 85) Aar gammel.

Castenschiold, C. V. B., blev 1866 Sekondlieutenant, 1867 Premierlieutenant.

— **G.**, S. 425, 6 o rykkede i Felten 1864 som tjenstgjørende Major (ikke Eskadronschef) ved 6. Dragonregiment.

— **Ludvig,** † 30. Sept. 1905, blev Kammerherre 1866 (ikke 1886).

Castonier, H. S., S. 432, 6 o blev 1734 Major ved Livgarden til Fods (ikke ved Grenadérkorpset); hans Hustru hed Charlotte (ikke Elsabe Eleonora) v. Müller.

Cetti, G. B., hans første Hustru hed Birgitte Favreux (ikke Busk).

Charisius, Peder, angives i sin Gravskrift at være født 20. Maj 1608 og død 16. Jan. 1685.

Charlotte Frederikke, Prinsesse, S. 443, 6 o du Puy maatte forlade Landet i Nov. 1809 (ikke i 1808).

Digitized by Google

de Cheusses, F. H., S. 448, 2—3 o blev 30. Marts 1732 gift med Sophie Ernestine Louise de Suzannet de la Forest, Sønnedatter af Generallieutenant F. H. de S. Marquis de la F. (V, 257). Datteren var gift med hollandsk Kapitajn (ikke Schoutbynacht, Baron) Jacob Henrik v. Stöcken.

Chievitz, J. H., † 6. Okt. 1901.

Christensen, Christen (f. 1824) † 13. Dec. 1891.

— **C. T.**, † 26. Jan. 1905 i Kjøbenhavn.

Christensen, Mathilde. Faderen, Etatsraad **H. C. Christensen** † 9. Nov. 1892.

Christesen, Vilhelm, hed Frederik Christian Vilhelm, † 29. Dec. 1899.

Christian I, S. 478, 15 o Den norske Haandfæstning undertegnedes 3. (ikke 2.) Juli. — S. 481, 1 o Sønnen Frederik (I) var født 1471 (ikke 1473).

Christian II, S. 490, 4 o 1806, læs: 1805.

Christian IV, S. 501, 13 o og 15 o laa syg paa Frederiksborg til 21. Febr. (ikke Jan.) og døde 28. Febr. om Eftermiddagen Kl. 5.

Christian V., S. 501, 15 n modtog Arvehylding i Christiania 5. (ikke 15.) Avg. 1661.

Christian VIII, S. 520, 12 n Ordet «fast» udgaar. — S. 521, 6 o 13 Dec., læs: 3. Dec.

Christian IX, S. 525, 1 o 31. Juli, tilføj: 1853. — S. 525, 9 n Sept. 1871, læs: Nov. 1871.

Christian, Prins af Hessen-Kassel, S. 530, 9 n 1862 overførtes Prinsens Lig til Slesvig Domkirke.

Christian August af Augustenborg, 1768—1810, var Søn af Hertug Frederik Christian (ikke Christian Frederik). — S. 536, 3 n Broderen hed Emil (ikke Ernst).

Christiane, Chr. IV's og Kirstine Munks Datter, døde i Foraaret 1670.

Christiani, A. C. E., † 6. April 1901.

Christiansen, Chr. A. — Sønnen **Andreas C.** † 16. April 1900.

Christine, Kong Hans' Dronning, S. 573, 13—15 o Efter Graabrødrekirkens . . . St. Knuds Kirke, læs: I Anledning af Graabrødrekirkens forestaaende Nedrivelse flyttedes Ligene og Mindesmærkerne 1805 til St. Knuds Kirke.

— Hertuginde af Gottorp, S. 575, 1 o 15, læs: 19.

Christmas, John, Faderen bosatte sig i Danmark 1790 (ikke 1796).

Christoffer af Bajern, Konge, S. 580, 15 o som hans Dødsdag nævnes ogsaa 5. Jan.

Christoffer († 1363) S. 581, 2 o Danehof i Nyborg, læs: Danehof i Kalundborg. — S. 581, 16 o den sidste Ætling, læs: den sidste mandlige Ætling.

Clasen, Chr., var født i Lage i Meklenborg, hvor Faderen, Chr. Friedr. C., var Præst; Chr. C. var ugift.

Classen, Johan Frederik, S. 600, 12 n Reinhold Iselin, læs: Reinhard Iselin.

Digitized by Google

Classen, P. H., 1738—1825, var gift med Justine f. Fabritius (f. 1739 † 1816).

v. **Clausberg**, C., S. 603, 4 n 1744 Toldkommissær, læs: 1746 Toldkæmmerér.

Clausen, H. N., S. 623, 9—8 n C. gik i Juni 1853 (ikke 1854) over til Landstinget.

Clauson-Kaas, C. F., blev 1814 Marskal (ikke Hofmarskal) hos Prins Christian Frederik.

Claussen, **Rasmus**, † 5. Avg. 1905.

Clavus, **Claudius**, var født 14. Sept. 1388 (Se A. A. Bjørnbo og C. S. Petersen, Fyenboen Claudius Claussøn Swart (Claudius Clavus), Nordens ældste Kartograf. Kbh. 1904). — S. 640, 18 o Schoner, læs: Jac. Ziegler.

IV. Clemens—Eynden.

Clemens, J. F., S. 1, 3 n Doullé, læs: Daullé. — S. 2, 13 o forlod Kjøbenhavn 1774 (ikke 1773).

Clemmensen, A. L., S. 13, 4 n Sjællandsgade, læs: Oehlenschlägersgade.

Clæden, G., »Monumenta Flensburgensia« udkom 1765—68 (ikke 67) og 1773.

Coffre, **Benoît**, døde i Slutningen af Nov. 1722.

Colbjørnsdatter, **Anna**, S. 23, 9 o J. Ramus var født 27. Sept. 1649 (ikke 1650).

Colbjørnsen, **Chr.**, S. 27, 12 n blev Generalprokurør 29. Avg. (ikke 29. Sept.) 1788.

— **J. E.**, S. 40, 2 o Forretningerne som Generalavditør ved Søetaten overdroges ham 1776 (ikke 1775). — S. 40, 6—5 n C. ægtede 1. (14. Okt. 1773) Marie Hansen (f. 1739 † 1782); 2. (14. Febr. 1789) Kirstine (ikke Cathrine) f. Hofgaard (f. 18. April 1754 † 7. April 1800), Datter af Kasserer, Vexellerer Gerhard H. og Margrethe Foss og Enke efter Kancelliraad Hans Tersling († 1785). C. døde 13. (ikke 23.) Febr. 1802.

— **Peder**, S. 42, 19 n Niels Stub døde 1721 (ikke 1723).

Cold, D. H. O., † 1. Maj 1902. Moderen hed Elisabeth Cathrine (ikke Christine) Antoinette f. Spleiss.

Collin, **Edvard**, S. 62, 7—6 n C. var ikke Generaldecisor for det indirekte Skattevæsen.

— **Jonas**, 1776—1861, S. 68, 10 n blev først Sekretær ved Fonden ad usus publicos 1803.

— **Jonas S.**, † 9. Juli 1905.

Digitized by Google

Colstrup, Jens, S. 75, 19 o Morland ligger i Baahus Len (ikke i Vester Gøtland).

de Coninck, C. E., † 30. Okt. 1898.

Conradi, G. J., S. 82, 15 o IX, læs: XXIX.

Conradsen, H., † 11. Marts 1905.

Conring, Louise M. L., † 1. April 1891.

Cormaillon, C. D., S. 87, 8 n Joachim Schack, læs: Hans Christian Schack. — S. 87, 1 n Schack tog sin Afsked (døde ikke) i Avg. 1700.

Cortzen, C. J. O., † 25. Marts 1899.

la Cour, J. C., † 21. Febr. 1898.

Cramer, Andreas, gottorpsk Hofraad, var 2. Gang gift med en Datter af Johannes Hecklauer (VII, 185).

— **J. A.**, S. 103, 18 o Det var ikke C., der konfirmerede Christian VII. — S. 104, 8 o C. besøgte flere Gange Kjøbenhavn under sin Embedstid i Kiel.

Crone, M. Anton C., † 10. Nov. 1903.

Cruys, Cornelius, læs: **Cruys (ell. Kreutz) Cornelius**.

Cypræus, Poul, S. 122, 1 n—123 1 o C. var kun gift én Gang, med Gertrud, Datter af Paul v. Eitzen.

Cæsar, Philip, S. 126, 3 o Generalsuperintendent, læs: Generalprovst.

Daa, Claus, 1640—78, S. 128, 5 n Brahesborg, læs: Brahesholm.

— **Gregers**, var født 8. Nov. 1658.

— **Oluf**, Biskop i Roskilde, S. 131, 9 n Biskop Jens Andersens, læs: Biskop Jens Pedersens.

— **Oluf** (f. 1606). S. 132, 5—4 n Kongen overdrog 1664 Hevringholm til Oluf Daa, mod at denne afstod Holmegaard.

— **Valdemar**, skal være født 16. Maj 1616 og død 5. Febr. 1691.

Dahl, C. B. A., S. 136, 18 n Rottwittske, læs: Rotwittske.

— **C. F. Balduin**, † 3. Juni 1891.

— **F. P. J.**, Faderen var født 1749 (ikke 1748).

— **H. J.**, hans Hustru hed Dorothea Magdalene (ikke Margrethe) f. Schäffer.

Dahlén, Carl, var født 1770 og døde 1. Dec. 1851.

— **J. E.**, døde 28. Juli (ikke 1. Avg.) 1845.

Dahlerup, H. B. S. 145, 11 o Broderen hed J. V. (ikke L.) Dahlerup.

Dahlstrøm, F. C. E., † 26. Nov. 1894.

Dalby, C. H. S. 154, 3 n og S 155, 2 o blev Præst i Nieder-Zeuzheim (ikke Zeitsheim) og døde 18. Marts 1637 i sit 72. Aar i Hadamar i Nassau (Reformirte Kirchen-Zeitung 1902, Nr. 6 ff.).

Dalgas, C. F. I. S. 155, 19 n Hofwühl, læs: Hofwyl.

— **Carlo Edoardo** (ikke Edvardo), var født 9. Nov. 1821 (ikke 1820) og døde 2. Jan. (ikke 1. Jan.) 1851. — S. 157, 17 n Møllhorst, læs: Möhlhorst.

— **E. M.**, † 16. April 1894.

Digitized by Google

Dalsgaard, J. N. L., † 24. Avg. 1904.

Damgaard, A. K., blev 1839 Præst i Borbjærg (ikke Bovbjærg).

Danner, Louise Christine, hendes Fader var Mægler Gotthelf Ludvig Køppen. — S. 182, 3 o hun døde i Genua (ikke i Nizza).

Danneskjold-Laurwigen, F. A., hans Hustru var Datter af Hans Joachim Ahlefeldt til Bukhavn (ikke af Statholder Frederik Ahlefeldt).

Danneskjold-Samsøe, F. C., S. 194, 9 n Hans Hustrus Fader hed Christian (ikke Frederik Christian) Rosenkrantz.

— **F. V. S.**, † 7.—8. Dec. 1895.

— **O. S.**, † 31. Jan. 1894.

— **U. A.**, blev gift 19. Juli (ikke i Maj) 1743.

Dass, B., S. 200, 12 n 15. Jan. 1735 tog D. den Examen, som var nødvendig for Magistergradens Erhvervelse, men selve Graden fik han først senere hen paa Aaret efter at være kommen til Throndhjem. — S. 202, 16 o flyttede til Sorø 1769 (ikke 1768).

Dassow, Th., døde 5. Jan. (ikke Juli) 1721.

Daue, H. H. N. J., † 26. Dec. 1891.

David, C. G. N., S. 219, 4 o efter sin Afgang som Minister, læs: i Nov. 1864.

Davidsen, Jacob, † 27. Jan. 1891. Flyveposten gik ikke ind 1865, men da udtraadte D. af Bladets Redaktion (jvfr. XV, 570).

v. **Dernath, G.**, var født 1668 og døde 2. Juli 1740. Han var gift 1. med Christine Dorothea Rantzau (f. 1676 † 10. Avg. 1717), ikke med Christine Ahlefeldt, der var hans Moder; 2. med Louise Charlotte af Aldenburg, Enke efter Oberst Christoffer Bjelke (II, 325).

Desroches de Parthenay, J. B., døde 18. Jan. 1768 (ikke 1766).

Dessau, D., † 9. Jan. 1893.

Deuntzer, J. H. S. 251, 2 o afskediget af Hæren 1884 (ikke 1882).

Dilleben, C. G. S. 268, 9 o Arvefølgekrig, læs: Tronfølgekrig.

Dinesen, A. W., 1807—76, valgtes 1854 til Folketingsmand i Ebeltoft (ikke i Randers).

— **A. W.** (f. 1845) † 27.—28. Marts 1895. Hans Bog «Paris under Kommunen» udkom 1872 (ikke 1871).

— **Lars**, S. 272, 17 o 1000, læs: 3000.

Ditzel, C. A., † 22. Maj 1893. Hans 1. Hustru døde 23. (ikke 22.) Avg. 1850.

— **P. W. H.**, † 5. Jan. 1892.

van **Dockum, C. E.**, var født 29. (ikke 28.) Febr. 1804, † 29. Jan. 1893. — S. 288, 20 o vestlige Del, læs: østlige Del.

— **Jost**, S. 291, 12 o 1813, læs: 1812.

Dodt, C. H. C. A. L. W. B., † 16. Marts 1901.

Dombroick, M. W., S. 297, 20 n Arvefølgekrig, læs: Tronfølgekrig. — S. 297, 8 n hans 1. Hustru døde 16. Juni 1739 og angives da at være 35 Aar gammel.

Dons, Elisabeth C. C., er født 1864 (ikke 1865).

Digitized by Google

Dorothea, 1430—95, Dronning, hendes Bryllup fandt Sted 12. (ikke 26.) Sept.

Drachmann, A. G., † 2. Juli 1892.

Drejer, Jacob, var født 1. Maj 1743 (ikke 1744) og blev Student 1759 (ikke 1762).

Dresing, F. N., † 16. Juli 1894.

Drewsen, Chr., † 2. Juni 1896.

Dreyer. C. V., S. 352, 2 n D. blev 1795 Gehejmeraad og 1808 Gehejmekonferensraad. — S. 353, 5 o Guillaume, læs Guillaumot. — S. 353, 9 o I Følge D.s egen Fremstilling indgik han 1792 hemmeligt Ægteskab med Maria Anguilina Mosquera († 27. Okt. 1805). Ved kongl. Bevilling af 13. Marts 1810 bleve Børnene legitimerede.

— **J. C. F.,** † 12. Sept. 1898.

— **Jørgen Chr.,** † 7. Marts 1897. Han kjøbte den Hempelske Bog- og Papirhandel 1887 (ikke 1877).

Drubin, C., døde vistnok 1747.

Due, Manderup, 1668—1710, S. 361, 3 n Gundested, læs: Gundersted.

Duncan, J., S. 364, 14—16 o fik Befalingen over . . . . Mølln, læs: fik Kommando i Holsten.

Duurloo, H. P., † 28. Sept. 1892.

Dyrholm, J. S., S. 379, 1 n Skomagersvend, læs: Skomagermester.

Dütsch, O. J. A., hans Moder var Amalie Johanne Antonette f. Flor († 10. Juni 1823) ikke Karen f. Thorsen, der var hans Stifmoder.

v. **Eberstein, E. A.,** S. 399 4 n Gehafen, læs: Gehofen.

Eckardt, J. C. F., † 15. Jan. 1899.

Eddelien, M. H. E., Enken ægtede senere J. B. Dalhoff (IV, 160).

Egede, H. P., S. 427, 19 n 1721, læs: 1727. — S. 430, 11—10 n E. var gift allerede 20. April 1739, da han indbetalte 1. Præmie for sin Hustru i Enkekassen.

v. **Eggers, H. F. A.,** S. 438, 15 o 1885 tog han sin Afsked, læs: 1885 fik han sin Afsked.

Egilsson, Sveinbjörn, S. 441, 3 n Oddysseen, læs: Odysseen.

Ehlers, E. D., † 27. Marts 1893.

v. **Ehrenschild, C. B.,** S. 451, 17 o Meiercrones Søster, læs: Meiercrones Svigerinde.

Eickhoff, J. G. A., S. 457, 15 o Wittenföhrden, læs: Wittenföhrde.

v. **Eickstedt, H. H.,** S. 458, 9 n blev Ridder af Elefanten 1773 (ikke 1776).

Einarsson, H., S. 475, 18 o tog theologisk Examen 1755 (ikke 1754).

Eiríksson, M., S. 481, 13 o Kalðaðarnes, læs: Kaldaðarnes. — S. 482, 13 o hans Grav er paa Garnisons (ikke paa Holmens) Kirkegaard.

Eisenberg, Elias, 1534—90, S. 483, 10—11 o i sit Ægteskab med H. P. Resen havde Anna Eisenberg ingen Børn.

Eleonore, Dronning, S. 489, 14 n Gunner var Biskop i Viborg (ikke Ribe).

Digitized by Google

Elev, Jarl, S. 492, 16 n Ljukta, læs: Ljutka.

Elisabeth, Kurfyrstinde af Brandenborg. Hendes Bryllup fandt Sted 10. April 1502 (ikke 1506).

Ellinger, H. O. G., er født 30. Dec. (ikke Sept.) 1857.

Elmgaard, H. B. M., † 21. Marts 1894.

Elvius, Sofus, læs: **Elvius, Sofus Helenus.**

Erik Plovpenning, S. 542, 16 n 1332, læs: 1232.

Erik Menved, S. 548, 9 o Ærkebiskop Jens Grand blev fængslet 9. (ikke 5.) April 1294. — S. 549, 2 o Nicolaus af Werle, læs: Nicolaus af Rostock. — S. 550, 4—5 o Den rigtige Forklaring af Navnet er sikkert: Mænd véd (d. e. det vide Mænd).

Erik, Hertug i Sønderhalland, S. 554, 5 og 3 n Hertug Erik afløste 1283 Peder Hoseøl (ikke Uffe Nielsen) som Drost, men blev næste Aar afløst af Uffe Nielsen.

Eriksen, Vigilius, var født 2. Sept. 1722.

Erlund, Chr., S. 567, 2 n Poul Juuls, læs: Poul Juels. — S. 568, 3 o E.'s Pension forhøjedes 1744 til 400 Rdl., og s. A. blev han Etatsraad.

Ernst, J. F. M., † 29. April 1897.

— **J. B.,** hans Moder var født Mercker (ikke Marcher); hans Hustru var født Dotzen (ikke Dotzem).

— **J. C.,** var Broder til J. B. Ernst; hans 2. Hustru var Enke efter Borgmester Anders Jacobsen Lindberg.

Erslev, Edvard, † 1. Jan. 1892.

Eskil († 1132), Biskop, blev dræbt i St. Margrethe Kirke i Asmild (ikke i Viborg).

— Ærkebiskop, døde 1181 (ikke 1182), som hans Dødsdag nævnes ogsaa 7. Sept. — S. 593, 20 o Hans Datter var gift med en Dattersøn (ikke en Søn) af Knud den hellige (jvfr. III, 365).

Esmann, G. F., † 4. Sept. 1904.

Esmarch, H. K., Faderen hed Chr. (ikke E.) H. Esmarch.

v. Essen, M., hans Hustru var født Lass (ikke Lassen).

Estrup, J. B. S., S. 607, 13—12 n gav sig derpaa i Færd med Forberedelsen til Landmaalerexamen, læs: erhvervede sig derved tillige Ret til at udøve Landmaalervirksomhed. — S. 611, 1—2 n — 612, 1 o. I Fællesudvalget gav Mindretallet (Venstre) vel efter paa flere Punkter, særlig Stiftsmidlerne og Kronborg Amtstue. læs: I Fællesudvalget gav Mindretallet (Venstre) vel efter paa flere Punkter, men fastholdt Stiftsmidlerne og Kronborg Amtstue.

Ethelberg, Laurids, s. **Lavrids Jørgensen.**

Euchel, Gottleb, læs: **Euchel, Gottleb** (hebraisk: Jechiel). — Faderen hed Abraham (ikke Jechiel). Isak Euchel var Broder til Gottleb E.

Ewald, Carl, Officer, S. 620, 13 n fratraadte som Generaladjudant allerede kort efter Frederik VII's Tronbestigelse og afløstes af Oberst T. G. Schøller (XV, 431).

— **Enevold,** S. 622, 11—12 o Ordene «men det gik dog af uden Sammenstød» udgaa. — S. 623, 11 o E. var kun én Gang gift, nemlig

Digitized by Google

med den nævnte Maria Wulf (f. 23. April 1715), hvem han ægtede i Avg. 1730. Hendes Fader var Bygningsentreprenør (ikke Kjøbmand). Hun døde 27. April (ikke 3. Maj) 1791. (Se Tilskueren 1901, S. 233 f.).

Ewaldsen, Chr., † 18. Juli 1893.

Evens, O. F. Th., † 21. Nov. 1895.

v. Eynden, A. Ph. Hans Hustru, Vibekke Krag, døde 6. Marts 1778 (ikke 1768).

V. Faaborg—Gersdorff.

Faber, J. Chr. Th., S. 5, 11 n Expeditør, læs: Expedient.

— **V. S. V.**, † 19—20. Marts 1899.

Fabricius, A. Kr., † 24. Avg. 1902.

— **Chr. A.**, 1734—1815 (ikke 1805).

— **Johan Chr.**, S. 24, 18 o Hastrup, læs: Hostrup.

Fabritius, G. J., Moderen var født d'Abbestée (ikke d' Abbestie).

— **M.**, S. 38, 19 n Descorières, læs: Descarrieres.

— **de Tengnagel, C. A.**, blev optaget i Adelstanden 1778 (ikke 1773).

Falbe, Carl W., var fra 1800 (ikke 1806) til sin Død Medlem af Justitsdirektionen for Tallotteriet i Kjøbenhavn.

— **Chr. F.**, † 27. Maj 1896.

Falck, N. N., S. 47, 2 n Hans Hustru var Dorothea f. Lorck (f. 1790 † 1857).

Fallesen, M. E., † 6. Juli 1894.

Falster, Chr., S. 73, 8 o 47 Aar, læs: 37 Aar.

Fasting, Claus, 1674—1739, deponerede 1691 (ikke 1692). Hans Hustru døde 1762.

— **Cl. Lydersen**, fik Attestats 1765 (ikke 1768).

Fenger, Chr. (f. 1840), † 7. Marts 1902.

— **L. P.**, † 9. Marts 1905.

— **P. A.**, S. 120, 1 n nd, læs: ind.

— **R. Th.**, S. 124, 19 o Albert Paulsen (ikke Poulsen).

Ferslev, C. L. L., var født 30. Sept. 1817 (ikke 1815).

Fibiger, J. H. T., † 13. Nov. 1897.

Fich, A. G., † 25. Avg. 1901.

Fiedler, F. J., døde 18. (ikke 14.) Nov. 1880.

— **H. V.**, S. 147, 14 n fæstede Sevedø 1839 (ikke 1837). — S. 147, 1 n blev valgt til Stænderdeputeret 1847 (ikke 1848).

Fincke, Thomas, Professor, S. 152, 4 n det 1644 oprettede anatomiske Theater, læs: Universitetets Naturaliekabinet.

Digitized by Google

de Fine, Arnold, Musiker, havde allerede 1565 faaet et Vikarie i Roskilde Domkirke. Han var gift 2 Gange: 1. med Annike Pedersdatter († 1576), 2. med Barbara Hieronymidatter Knoff, der var Moder til Sønnen Arnold de F. (van Ende). F. døde 3. Nov. 1586.

— **Arnold**, Biskop, S. 155, 7 n Da hans Søster var gift med, læs: Da en Faster af ham var Moder til.

Finsen, V. L., † 23. Juni 1892. Han havde 20. Juni 1851 ægtet Caroline Vilhelmine Moberg, men Ægteskabet opløstes 1864.

v. Fircks, Johan, døde 3. Jan. 1667 (ikke 1682).

Fischer, Olfert Fas (eller Fasvier [ɔ: Favier]) ikke (eller Fasvieser).

Fischer-Benzon, W. A., † 19. April 1891.

Fjord, N. J., S. 187, 15 o Den, der først blev opmærksom paa F. og drog ham frem, var ikke Monrad, men P. P. Freuchen. — S. 187, 14 n F. blev Lærer i Fysik og Mathematik (ikke Kemi).

Fleischer, A. F. H., † 18. Okt. 1895. — S. 193, 6 o H. R. Melchior, læs: H. B. Melchior.

— **Esaias**, 1732—1804, Moderen hed Cathrine (ikke Anna) Maria f. Hoff.

— **H. R. F.**, † 14. Dec. 1895.

— **Rasmus**, var født 1. Febr. (ikke 1. Dec.) 1744.

Flemmer, E., døde 14. (ikke 13.) Dec. 1883.

Flindt, H. A., † 19. Jan. 1901.

Fløystrup, C. G., † 30. Okt. 1904.

Fog, B. J., † 22. Febr. 1896.

— **L. E.**, † 14. Febr. 1897.

Fonnesbech, Christian Andreas, læs: **Christen Andreas**. — S. 237, 11 n F. afløste ikke 1874 Zytphen-Adeler som Landstingsmand for 2. Kreds, men blev dette Aar valgt sammen med Zytphen-Adeler, der var Landstingsmand til sin Død 1878. — S. 238, 2 o F. fulgtes foruden af Klein af Rosenørn-Lehn og Ravn.

le Sage de Fontenay, J. P., † 30. Juli 1902.

Forchhammer, J. G., 1794—1865, S. 254, 12 n Hans første Hustru døde 17. Avg. 1831 (ikke 1830).

— **J. N. G.**, S. 255, 11 n F.s Samling latinske Stiløvelser udkom først 1874.

— **P. W.**, † 8. Jan. 1894.

de la Forest, Frédéric Henri de Suzannet, Marquis, døde 1701 som kursachsisk General. Han var gift med Elisabeth de Coursillon, Datter af Louis de C., Marquis de Dangeau (ikke med Frøken Henry de Cheusses).

Fosie, Johanne, fødtes 24. Marts 1726.

Foss, Christian, S. 263, 8 o blev først Livmedikus 1677.

Frantzen, Knud, † 26. Jan. 1905.

Frauen, Johan, blev Student 1705 (ikke 1706).

Frederik, Kronprins, S. 327, 7—6 n Det var ikke under Kongens Rejse i

Digitized by Google

Jylland 1868, men under Kongens Rejse til Rusland s. A., at Kronprins Frederik var Regent.

Frederik III., Hertug af Gottorp, S. 331, 16 n Jesuiten Nicolaus Jansenius, læs: Dominikanermunken Nicolaus Jansenius.

— **Christian**, 1708—69, var Markgreve (ikke Hertug) af Brandenborg-Kulmbach. — S. 350, 12 n Wewerlingen, læs: Weferlingen.

— **Christian August**, Hertug af Augustenborg. Hans Gemalinde Adelheid af Hohenlohe-Langenburg er født 20. Juli 1835 (ikke 1855).

— **Ernst**, 1703—62, var Markgreve (ikke Hertug) af Brandenborg-Kulmbach og var født 15. (ikke 25.) Dec. 1703.

— **Vilhelm**, Hertug af Augustenborg. Hans Hustru døde 24. Dec. 1741 (ikke i Jan. 1742).

— **Vilhelm Carl Ludvig**, Prins af Hessen-Philippsthal-Barchfeldt, blev gift 22. (ikke 28.) Avg. 1812.

— **Vilhelm Philip**, Hertug af Württemberg-Stuttgart, blev gift 23. (ikke 28.) Avg. 1800 og døde 10. Avg. 1830 (ikke 1822).

Frederiksen, C. E., † 12. Okt. 1903.

— **N. C.**, † 4. Nov. 1905.

Freuchen, P. P., † 24. Maj 1894. — S. 374, 14 o Nidløse, læs: Raklev.

Freund, G. C., † 6. April 1900.

Friderichsen, J. D., S. 388, 5 n Priergaard, læs: Prierskov.

Friðriksson, H. K., † 23. Marts 1902.

Frieboe, F. C. C. Angivelsen om, at F. døde ugift, er urigtig; han ægtede 1795 Gertrud Cathrine Bodenhoff (f. 1. April 1765 † 19. Nov. 1814), Datter af Agent Andreas Christian B. (II, 456).

Friis, Christen Begtrup, † 27. Okt. 1898

— **Christian**, 1617—57 (ikke 59).

— **Christian Laurits**, † 9. Febr. 1903.

— **Gabriel Michael**, † 14. Juli 1900.

— **Hans**, S. 419, 15 n Broderen Christian F. døde 1657 (ikke 1659).

— **Hans G.**, † 20. Juli 1892.

— **J. J. F.**, døde 15. Febr. (ikke Nov.) 1879.

— **Johan**, 1585—1635, Enken ægtede 1641 Holger Axelsen Rosenkrantz (XIV, 231).

— **Johannes**, † 15. Febr. 1903.

— **J. L.**, S. 437, 13 o Ordene «Lensmanden paa Hald» udgaa.

Fritz, S., † 27. Okt. 1895.

From, Jørgen, S. 464, 1 o Svavenius, læs: Scavenius.

Frydendahl, P. J. Hans virkelige Fader var Theaterdirektør H. V. Warnstedt (jvfr. XVIII, 274).

Frølich, Johannes Frederik. Hans Efternavn var Frøhlich (ikke Frølich).

Fuchs, Andreas, S. 484, 3—1 n Hypothesen om, at F. 1700 blev gjort «til Syndebuk for Felttogets Uheld», er næppe holdbar. Hans Afskedigelse er vist foranlediget ved hans eget Ønske; han var da hen-

Digitized by Google

ved 60 Aar, og Embedet som Amtmand i Rensborg, hvor han havde boet i 20 Aar, blev netop ledigt.

Fuiren, Diderik, 1656—86, S. 487, 3 n Farbroderen Thomas Fuiren var ikke Dr.

Fumars, Étienne, S. 492, 9 o Lemierne, læs: Lemierre. — S. 492, 10 o du Deffauds, læs: du Deffands.

Funck, F. Chr. Broderen **Peter Ferd. F.** var født 1788 (ikke 1789).

Fussing, H. N., er født 27. Juni (ikke Nov.) 1838.

Füssel, A. G., var født 28. Okt. 1809.

Fædder, Chr., S. 499, 15 o Lavindgaard, læs: Lavindsgaard.

Gaardboe, A. P., † 23. Juni 1895. — S. 504, 8 n givet Ideen til det 1889 oprettede, læs: medvirket ved Oprettelsen af det 1889 stiftede.

Gabel, Christian Carl, 1679—1748, Overkrigssekretær. S. 511, 19 n Hans 2. Hustru, Anna Benedicte Steensen, var Enke efter Generallieutenant Chr. Rantzau-Friis (XIII, 462).

Gad, Emma. Hendes Fornavne ere: Emmarenze Henriette Margrethe.

— **J. M. E. K.,** † 29. Okt. 1902.

— **P. Chr. S.** S. 527, 12 o Viborg fra Slagelse, læs: Viborg fra Rynkeby.

Gade, L. H., † 7. April 1897. G. debuterede 8. Jan. 1844 (ikke 8. Febr. 1848).

Galeotti, V., hed Tomaselli (ikke Tomacelli). — S. 546, 2 o Hans Hustru døde 29. Juli (ikke Juni) 1780.

Galster, Carl, † 22. Okt. 1891.

Gamborg, K. F., † 3. Jan. 1900.

Gamél, A. C. W. V., † 16. Juni 1904.

Garboe, P. S., er ikke Student fra Odense Skole, men blev privat dimitteret 1728. Embedet som Forvalter ved Bergens Fæstning opgav han 1746 og tog 1749 (ikke 1751) sin Afsked som Viceborgmester.

Garde, J. A., † 23. Maj 1893.

Garmann, H., blev 1662 (ikke 1660) General-Toldforvalter.

Gaulcke, Chr., døde 1737, 63 Aar gammel.

Gedalia, G. A., † 10. Marts 1892.

Gedeløche, J. P., var Kommissionær (ikke Prokurator) og blev senere af Magistraten beskikket til Kurator i Dødsboer.

Georg I., Hellenernes Konge, ægtede 27. (ikke 7.) Okt. 1867 Storfyrstinde Olga Constantinowna; i Ægteskabet er der født 7 (ikke 6) Børn, 5 Sønner og 2 Døtre.

Gercken, J. D., Faderen blev begravet 10. Maj 1717. G. selv begravedes 10. Juni 1748.

Gerechini, Johannes, blev 1426 (ikke 1429) udnævnt til Biskop i Skalholt, men tiltraadte først 1430 Embedet.

Gerhard (Gert) I († 1340). S. 598, 19 n Freden i Kiel var Jan. 1332 (ikke 1331).

Digitized by Google

Gerlach, C. L., † 13. Sept. 1893.

— **V. L. Th.**, S. 606, 12 o ægtede 1852 (ikke 1853) Lysestøber (ikke Slagtermester), siden Toldassistent E. C. Fossum.

Gerner, Henrik, Biskop, S. 612, 12 n 3. Maj, læs: 13. Maj.

— **Henrik**, Skibskonstruktør, døde 27. (ikke 26.) Dec. 1787.

Gersdorff, Frederik († 1691), S. 619, 19 n Christen Skeel døde 23. Marts 1688 (ikke 1687).

— **Frederik**, Officer, var født 11. Juni (ikke April) 1651; g. 2. med Edele (ikke Else) Margrethe Krag, der døde 1738 (ikke 1735).

VI. Gerson—H. Hansen.

Gerson, George. Hans Moder hed Sprinze (ɔ: Esperance) f. Melchior (ikke Emilie f. Nathan-David). — S. 2, 10 o Fyrst (ikke Prins) Pignatelli Ruffo.

— **J. Chr.**, † 28. Febr. 1894.

v. **Gerstenberg, H. W.** Hans Fader var Vagtmester Heinrich Wilhelm v. G. — 1760 blev han Kornet, 1765 Secondritmester i oldenborgske Kyrasserregiment og ved dettes Opløsning 1767 forsat til sjællandske Dragonregiment. — S. 5, 8 n «Ariadne auf Naxos» udkom allerede 1765. — S. 6, 14—11 n 1769 blev W. Sekretær i tyske Kancelli og 1770 Sekretær ved Gehejmekonferencen. Hans Udnævnelse til Medlem af Kommercedeputationen fandt først Sted efter Struensees Fald.

Gertz, M. Cl., S. 11, 12 n 1886, læs: 1887.

Getreuer, Chr. P., 1710—80, var født i Odense (ikke i Kjøbenhavn). Hans Hustru var født 20. Nov. 1698 (ikke 1699) og døde 28. Marts (ikke 2. April) 1778. Kun en ringe Del af de Getreuerske Stiftelsers Formue er Legatkapital for Kjøbenhavns fattige; Hovedmassen er et Familiefideikommis.

Geveke, Jacob, fødtes 9. Sept. 1617 i Burg paa Femern, hvor Faderen var Borgmester.

Geyse, J. E., S. 15, 19 o Uddevalla, læs: Baahus.

Gjedde, F. E., S. 30, 3 o blev gift 2. Gang 1687 (ikke 1686).

— **Ove**, S. 32, 5 n Kampen med Martin Thijssen stod 25. (ikke 24.) Maj. — S. 33, 12 n G. havde Herrisvad Kloster til 1650 (ikke 1652).

Gjelstrup, A. G., S. 41, 19 o fortrinlige Retter, læs: fortrinlige Roller. — S. 41, 20 o «Kun sex Roller», læs: «Kun sex Retter».

Gjelstrup, Cathrine Marie (ikke Amalie), døde 29. Okt. 1792 (ikke 1799).

* **Gjordsen, Claus**, S. 49, 4 o blev Domprovst 1514 (ikke 1515).

Giødesen (ikke **Gjødesen**), **P. F.**, † 18. Jan. 1905.

Gjøe, Eskil († 1560), døde paa Skanderborg, men var ikke Lensmand der.

Digitized by Google

Gjøe, Eskil († 1573), var Lensmand paa Skanderborg 1558—61. Med sin Hustru havde han 8 (ikke 7) Børn.

Gjørling, Agnes N., er født 28. Sept. 1851.

Gjørup, Michael, Visen: «Nu skal vi nok atter med Preusserne slaas» er flere Aar ældre end 1864.

Glahn, H. E., † 19. Febr. 1898.

— **H. Chr.** Hans Enke døde 11. Febr. 1816 (ikke 10. Febr. 1815).

— **P. E.**, † 5. Febr. 1896.

Glass, Chr. H., † 12. Avg. 1893.

Gleichen, Ernst Greve af, døde 1277 (ikke 1287). Hans Fader hed Lambert.

Glob, Anders, S. 106, 18 og 16 n Opbrydningen af «det blaa (ikke brune) Taarn» i Segeberg fandt først Sted 1523.

Glüsing, J. O., S. 113, 14 o Peder Svanø, læs: Peder Svane.

Grabow, K. J., døde i Foraaret 1668.

Grahn, Lucina Alexia, S. 162, 14 o optraadte sidste Gang paa det kongl. Theater 23. Febr. 1839 (ikke 1838).

v. Gram, Friedrich, S. 167, 5 o vedblev at være Amtmand i Frederiksborg og Kronborg Amter til faa Dage før sin Død.

Gram. Hans, S. 170, 17 n Anne Cathrine Sylvers' 1. Mand hed Hans Pedersen Holst (ikke Hans Hansen). — S. 179, 5 o Fædrelandet, læs: Dagbladet.

Grand, Jens, S. 188, 18 o G. slap ud af Fængselet 13. Dec. 1295 (ikke 1294).

Granzow, F. C. H., † 18. Juni 1894.

Greensteen, H. J., † 11. Juli 1895.

Grib, Peder, S. 199, 10 n 1741 eller 1742, læs: 1742.

Grodtschilling, Bendix (den ældste), S. 203, 5 n Det kongl. Kunstkammer er ældre end 1680, og B. G. var ansat ved det før dette Aar, men 1680 skal han have fuldendt Overflytningen af det fra Kjøbenhavns Slot til dets nye Bygning.

Grose, M. E. Hans Hustru hed Frederikke Dorothea Rachel (ikke Røhel) f. Sandig.

Groth, G. V. A., † 14. Sept. 1899.

— **S. Chr. S.**, † 4. Juli 1904.

Grove, H. H. S., S. 213, 18—16 n i det Forældrene .... Formue, læs: i det Faderen, som i den engelske Krig havde vundet sig en Formue, senere mistede denne, til Dels ved Pengekrisen. — S. 214, 12 o Konsul Peter Johnsen døde 1850 (ikke 1826). — S. 214, 13 o (Manna) udgaar.

— **P. V.**, † 7. Nov. 1893.

Grubbe, Jørgen, fødtes 24. Juli 1584.

— **Marie**, S. 220, 8 o Stig Høg, læs: Stygge Høg.

— **Regitse**, var født 1618 og døde 1689; hun blev gift med H. U. Gyldenløve 1641 (ikke 1639).

Digitized by Google

Grum, Morten, S. 226, 15 o Poul Mortensen Ostrup, læs: Poul Mortensen Aastrup (I, 31).

Grund, J. G., S. 226, 5 n Hænel, læs: Hänel. — S. 227, 13 o Hænels, læs: Hänels.

Grundtvig, F. L., † 21. Marts 1903.

Grunnet, N. P., † 13. Jan. 1897. Hans Hustru hed Maria Magdalena Mathilde Vatter (ikke Walter) og døde 11. Nov. 1897.

Grünfeld, H. P. H., † 9. Nov. 1893.

Grønlund, C. Chr. H., † 10. Avg. 1901.

Gude, L. J. M., † 26. Maj 1895.

Høegh-Guldberg, Ove, S. 298, 15 n siges, læs: føjes.

Gurlitt, Louis, † 19. Sept. 1897.

Gutfeld, F. C., døde 9. Jan. 1823.

Guldencrone, Christian Baron, † 15. Okt. 1902.

af Gyldenfeldt, P. W. J., † 24. Juni 1902. G. blev Forstkandidat 1857 (ikke 1858).

Gyldenkrantz, J. Chr. G., blev gift 1753 (ikke 1756).

Gyldenløve, Christian, S. 337, 8 o Som Hustruens Dødsdag nævnes ogsaa 7. Dec.

— **U. F.**, S. 351, 9 n Stig Høg, læs: Stygge Høg.

Gyldenpalm, H. H., blev gift 1. Gang 1740; den første Hustru døde 1745.

Gyldensten, J. H. H., S. 364, 4 n Montaleone, læs: Monteleone.

Gyldenstjerne, Knud Henriksen, Biskop, døde 8. Dec. 1560 (ikke 1568).

— **Otte**, S. 393, 14 n 23. Juni, læs: 25. Juni.

— **Peder**, fødtes 2. Okt. 1533.

— **Sibylle**, S. 397, 15 o de 8 af sine 9 Børn, læs: de 7 af sine 8 Børn.

Gyllembourg-Ehrensvärd, Th. Chr., S. 406, 9 o sin Moders Fætter, læs: sin Fætter. — S. 406, 19 o G. døde 1. (ikke 2.) Juli 1856.

Gyllich, S. L. V., † 31. Okt. 1895. G. blev gift 2. Gang 1875 (ikke 1877).

Gædeken, C. G., † 8. Nov. 1900.

Gähler, P. E., S. 422, 11 og 9 n G.s Hustru, hvem han ægtede 1762 (ikke 1764), var født 1745 (ikke 1747).

v. Gørtz, C. F. A. Greve **v. Schlitz** kaldet. Faderen hed Johan (ikke Georg Friedrich).

— **G. H.** Friherre **v. Schlitz** kaldet, ægtede 1704 Christine Magdalene Reventlow († 27. Juni 1713), Datter af Gehejmeraad Ditlev R. († 1701) (XIV, 50) og Enke efter Gehejmeraad Cai Rantzau til Nienhaus (f. 1650 † 1704).

Gøtzsche, K. V., † 24. Juni 1901.

Hacquart, Philip. Hans Hustru hed Catherine Hedevig Lorentzen.

Haffner, Wolfg., S. 450, 13 o og 14 n H.s Hustru var ikke en Søster, men et Søskendebarn til A. F. Krieger.

Hafstrøm, S. M. K., † 29. April 1905.

Digitized by Google

Hage, Alfred Anton, S. 453, 15—16 o A. faldt 1858 (ikke 1859) i Kjøbenhavns 2. Kreds mod Overavditør Lange og valgtes 1859 (ikke 1860) i Mariager.

v. **Hagedorn, S. C.** Faderen var Præsident (ikke Borgmester) i Fredericia og døde 1684 (ikke 1682).

Hagen, C. H., S. 467, 6 n Bolette Kragh, læs: Boline Kragh.

Hagerup, Eiler, 1684—1743, Biskop, S. 477, 18 o Zeidewitz, læs: Seydewitz.

— **Eiler**, 1736—95, Amtmand, var født 26. Dec. (ikke Nov.) 1736.

— **Eiler Henning**, var gift 2 Gange, 1. (15. Avg. 1845) med Dorothea Adolphine Conradine f. Barner (f. 5. Juli 1820). En Biografi af ham findes i Barfod og Rørdam, Kirkekalender for Slesvig Stift 1864 S. 30.

Hahn, C. D. (f. 1811), † 16. Jan. 1895.

Hálfdánarson, Helgi, † 2. Jan. 1894.

Hall, Carl Christian, Statsmand, S. 494, 9—10 o N. B. Krarup blev først 1828 Bestyrer for Borgerdydskolen. — S. 498, 13 n tiltraadtes énstemmig af Landstinget, læs: og Landstinget vedtog (med 41 Stemmer mod 2) en Dagsorden, der udtalte Tilslutning til Adressen. — S. 499, 6 o Rotwitt døde 8. Febr. 1860, men først 24. Febr. afløstes hans Ministerium af det Hallske.

Hallager, L. Oversættelsen af Rousseaus «Emil» (1796—99) er ikke af H.

Halling, William, kjøbte ikke Tirsbæk af Svigerfaderen efter sit Bryllup, men forinden.

Hammer, Jørgen, † 15. Dec. 1898.

— **Niels**, rejste efter sin Afsættelse til Tyge Brahes Børn i Bøhmen.

— **Otto Chr.**, S. 536, 9 o Viksomhed, læs: Virksomhed.

Hamsfort, Cornelius († 1580), var født 26. April 1509.

Hancke, Niels, † 21. Nov. 1895.

Hannover, Adolph, † 7. Juli 1894.

Hans (den ældre), Hertug, S. 570, 12—2 n Hertug Hans opholdt sig hos Hertug Albrecht af Preussen fra Efteraaret 1536 til Slutningen af 1542.

Hansen, Carl Ludvig, † 18. April 1895.

— **Christian E. T.**, † 30. Juni 1898.

— **Christian Frederik**, Arkitekt, S. 595, 17 o hans Hustru var Halvsøster til Knud Lyne Rahbek.

— **Edvard August**, debuterede 2. (ikke 6.) Febr. 1838. Lange spillede paa Hoftheatret i Sæsonen 1855—56 (ikke 1856—57).

— **Hans Chr. Peter**, † 5. April 1905.

— **Hans Peter** (f. 1829), Xylograf, † 18. Nov. 1899.

— **Harald Andreas**, † 10. Dec. 1902.

Digitized by Google

VII. I. Hansen—Holmsted.

Hansen, J. A., S. 9, 7 o blev først Viceformand i Folketinget i Jan. 1870.
— **Julie J. C.**, † 7. Okt. 1895. Hun debuterede 11. (ikke 7.) Nov. 1851.
— **Jørgen Christian.** Hans Enke **Erhardine Adolphine Hansen** døde 10. Juni 1893.
— **Niels**, † 27. Sept. 1897.
— **Octavius Th.**, † 21. Avg. 1903.
— **Ole**, Søofficer, var Søn af Kommandørkapitajn Peter H. († 1727) og blev døbt 30. Avg. 1719.
— **Peder**, 1798—1880, Gouvernør, døde i Hvidøre (ikke Vedbæk).
— **Peter Andreas**, S. 41, 10 n «Tables du soleil» udkom 1853 (ikke 1854).

Kofoed-Hansen, H. P., † 4. Dec. 1893.

Krarup-Hansen, Chr. J. L., † 19. Febr. 1895.

Mørk-Hansen, M., † 18. Avg. 1895.

Hanssen, Georg, † 20. Dec. 1894.
— **H. P.**, S. 67, 11 o sad kun 1853 og 1860 i Stænderne.
— **Nis**, S. 68, 13 o Grev Carl Emil Moltke var ikke Statsminister.

Harboe, Ludvig, S. 85, 5—7 o Kastelskirken blev indviet allerede 1704, men fik først 1739 egen Præst; før den Tid besørgedes Tjenesten af de ved Garnisonskirken ansatte tyske Sognekapellaner.

Harbou, Andreas. Hans Hustru Friderica Walter var en Adoptivdatter (ikke Datter) af General Frederik Hans Walter.

Hardenberg, Anne, S. 93, 11 o sin Søsterdatter, læs: sit Søskendebarn.
— **Jacob**, S. 98, 10 o H. blev forlenet med Faaborg By 1524 (ikke 1527).

Harsdorff, C. F., S. 109, 12 n Thomas Taarup, læs: Thomas Thaarup.

Hartmann, C. C. E., † 4. Sept. 1901.
— **Johan Ernst**, S. 112, 3 n Hans Hustru var født Wilcken (ikke Wilken). — Sønnen **Johan Ernst H.** blev 1795 Organist ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn.
— **J. P. E.**, † 10. Marts 1900.
— **W. E. Z.**, † 18. Juli 1898.

Hasle, J. H. T., var 3 Gange gift. Efter at være skilt fra sin 2. Hustru ægtede han 1872 Antoinette Stabell (f. 1824 † 1881), Datter af Byfoged N. F. S. S. — H. døde 16. (ikke 11.) Febr. 1889.

Hatting, Albert. Hans Hustru var født 1746 (døbt 9. Okt.), ikke 1744.

Hauber, E. C., S. 134, 2 o Sekretær Jens Andersen, læs: Kjøbmand Johan Andersen.

Hauch, A. W., S. 136, 18—17 n blev Kammerherre 1782 (ikke 1783) og 1783 Staldmester. — S. 138, 15 n Hans Hustru var født 27. Febr. (ikke Sept.) 1764.

Haurowitz, H. V. H. Moderen hed Henriette f. Berling (ikke Gunhilde f. Caén).

Hauser, C. C., døde 14. Dec. 1824 (ikke 1823). — S. 162, 8 n Admiral Hooglands, læs: Admiral Hooglants.

Digitized by Google

Haxthausen, A. W., S. 173, 9 o H. blev Envoyé i Berlin 2. Gang 1690 (ikke 1692). — S. 173, 13—14 o I Slutningen af 1692 sendtes H. til Sachsen, hvor han blev til ind i det følgende Aar. 1694 gik han først til Brandenborg og der fra til Sachsen.

— **H. C.**, † 7. Febr. 1900.

Hedemann, A. R., † 24. April 1897.

— **H. C. G. F.**, S. 191, 9—10 o afgik 1808 (ikke 1809) til slesvigske Infanteriregiment som Fændrik (ikke Sekondlieutenant). — S. 191, 12 o blev 1812 (ikke 1811) ansat ved 1. jyske Infanteriregiment, hvor han 1819 (ikke 1820) avancerede til Kapitajn.

— **H. J. C.**, S. 193, 18—16 n Han døde . . . 1813), læs: I hannoveransk Tjeneste avancerede han op til Generalmajor og døde 18. Avg. 1816 (ikke 11. Jan. 1818) i Hannover.

— **J. C. G.**, † 28. Febr. 1901.

— **M. S. F.**, † 24. Juni 1903. — S. 195, 6 n Jonas Rasmus P., læs: Jonas Ramus P.

Heegaard, St. P. Anker, † 19. Dec. 1893.

Hegel, F. V., døde 27. Dec. 1887.

Hegermann-Lindencrone, C. D., † 22. Dec. 1893.

Heiberg, K. F., S. 252, 19 n Hans Hustrus Moder hed Anna Margaretha Henriette f. Kunniger; det var hende, der tidligere havde været gift med Oberst S. C. v. Gähler.

— **Th. S.**, S. 266, 8 n Provst Rachlev, læs: Provst Rachlou.

Heide, H. P., † 3. Maj 1895.

Heimbach, W., S, 271, 17 o Oevelgönne ligger i Holsten (ikke i Oldenborg).

Heinsvig, Peder, var født 1774.

Heinzelmann, J. Chr. F., S. 279, 15 o staaende Kommission, læs: Stænderkommission.

Heise, C. J. Af hans Oversættelse af Platos Værker kom der 8 (ikke 7) Dele i Aarene 1830—59.

— **P. A.**, S. 283, 2 o Texten til Ruskantaten 1856 er af Chr. Richardt og Hostrup (ikke af Chr. Richardt alene).

Heldvad, Niels, S. 286, 15 n Ingevad, læs: Egvad.

Helms, Johannes, † 4. Dec. 1895. — S. 305 2 n «Kjærlighed og Statistik« gik paa Kasino (ikke Folketheatret).

Helsted, C. A., † 7. Juni 1904.

— **E. M. E.**, † 1. Marts 1900. — S. 310, 9 o Schütte læs: Schytte.

Heltzen, E. S. E., † 7. Nov. 1898.

Helveg, H. F., † 20. Nov. 1901.

Hendriksen, R. F., S. 340, 9 o Holger Simon Paulli, læs: Simon Holger Paulli.

Henius, Isidor, † 27. Jan. 1901.

Hennings, Betty M., S. 345, 7 n Hendes Debut i Balletten «Valdemar» fandt Sted 21. (ikke 20.) Nov. 1866. — S. 346, 10—9 n Hun ægtede

Digitized by Google

25. Juli 1877 (ikke 1879) Cand. polit. (ikke Cand. phil.) Henrik Hennings.

Hennings, Wilhelm. Hans Fornavne ere: **Carsten Wilhelm Heinrich.**

Henningsen, E. L., blev gift 5. (ikke 15.) Nov. 1886.

Henriksen, H. P., † 6. Maj 1900.

Henry de Cheusses, s. Henry, læs: s. de Cheusses (III, 446).

Herbst, Emilie Adelgunde, s. Vogt (ikke Voigt).

— **M. J.**, S. 378, 2 o Roluf Kjærs, læs: Roluf Kjerulffs.

Herholdt, J. D., Arkitekt, † 11. April 1902.

Hermansen, O. A., † 23. Nov. 1897.

Hersleb, Ole, S. 395, 13 n Ordet «ugift» udgaar.

— **Peder**, S. 396, 15 n blev 1718 Præst i Gunslev (ikke Gunderslev).

Hertel, J. V. T., † 8. Jan. 1896.

Hertz, Chr. E., blev 1822 Byfoged og Byskriver i Bogense (ikke i Odense).

— **M. H. Th.** Hans Hustru var født Larsen (ikke Lassen).

— **Peter.** Sønnen **Sally Hertz**, † 14. Nov. 1896.

Hess, Marcus, S. 429, 15 o IV, 181 ff, læs: III, 181 ff.

Hetsch, G. F. Sønnen **Chr. Frederik H.** † 15. Marts 1903.

Heyman, Ph. W., † 15. Dec. 1893.

Hilmer, C. F., † 5. Okt. 1901.

Hincheldey, Chr., kjøbte ikke Kringelborg af Staten.

Hindenburg, G. Th., S. 452, 7 o Svigerfaderen J. G. B. Gram var Generalmajor (ikke Generalkonsul).

Hjaltelin, Thorstein Elias. Han hed **Thorstein Illugason Hjaltalín** og var Søn af Illugi Jónsson († 19. Jan. 1782), Præst i Kirkjuból paa Island og Sigriður Magnúsdóttir († 1830). Han var i mange Aar knyttet til den bekjendte Stobwasserske Lakvarefabrik (ikke Lakfabrik) i Brunsvig, og her ægtede han 3. Maj 1795 (ikke 1800) Sophie Rosine Rudolphe f. Schroeder († 1856 i Brunsvig) (Personalhist. Tidsskr. 5. R. I. 271 f., II, 252 ff.)

Hjelmslev, Johannes, s. **Johannes Petersen.**

Hiernøe, Jens. Hustruen døde 1797.

Hjort, J. M. L., † 4. Avg. 1899.

— **V. Kr.**, var født 13. Okt. 1765 (ikke 1760).

v. Hobe (Hoben), L. L. Hans 2. Hustru, Adelgunde Sophie Scholten var født 1732 (ikke 1733). — S. 486, 17 o Baron v. Hobe-Gelting, læs: Baron v. Hobe-Geltingen.

Hoelfeldt, J. U. Faderen var Oberstlieutenant (ikke Major) og født 1703 (ikke 1704).

Hoffensberg, Julius, † 28. Marts 1895.

Hoffmann, H. B. M. J. Hans Hustru er Adoptivdatter (ikke Datter) af Overlæge Müffelmann.

— **J. Chr.** Moderen var født Erreboe (ikke Erneboe).

Hoffory, J. P. J., † 12. April 1897.

de Hofman, Tycho, S. 500, 2—1 n en Broder til Kammerherre Berregaard (der var Gesandt i Sachsen), læs: Frederik Beregaard (II, 172).

Digitized by Google

Hogenskild, Peder. Slaget ved Emmervad maa snarest henføres til 1422.

Hohendorff (Hohndorf), **Lave**, S. 504, 7 o 2. Avg., læs: 4. Avg.

Hojer, Andreas († 1752), Rektor, var født 1697.

Holberg, Ludvig († 1754), S. 519, 2 n Lektor Smith er identisk med Biskop Niels Smed (XVI, 106). — S. 525, 18 o Forsøget paa at oversætte Komedierne paa Fransk skete 1746 (ikke 1741).

— **Ludvig**, Retshistoriker, er født 8. (ikke 3.) Juni 1847.

Holck, Eiler Baron, S. 544, 13 n blev 1657 Oberstvagtmester (ikke Overvagtmester).

— **F. V. C.**, døbtes 2. Okt. 1745 i Orebygaards Kapel.

— **J. Chr.**, † 27. April 1899.

Holm, H. E. L., † 9. Febr. 1903.

— **Mads Chr.**, var hverken Æresborger i Helsingør eller i Nykjøbing.

— **Peter Alberg**, besøgte kun Færøerne 1844.

— **Peder Andersen**, † 23. April 1901.

— **Peter Christian**, S. 588, 12 n Affæren ved Helgoland fandt Sted 9. (ikke 6.) Maj 1864.

— **Peter Edvard**, S. 590, 17 o Skriftet «Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat 1784—99» udkom 1888 (ikke 1886).

— **Peder Thygesen**, † 26. Sept. 1898.

— **R. A.**, † 21. Avg. 1899.

— **Viggo Valdemar**, † 28. Avg. 1899.

— **Villads Nielsen**, † 18. April 1901.

Holmberg, L. F. † 21. Dec. 1897.

Holmblad, L. P. Sønnen **J. A. C. Holmblad** † 8. Dec. 1904. Sønnen **A. J. L. Holmblad** † 17. Juni 1896.

VIII. Holst—Juul.

Holst, N. H., S. 13, 8 o Generaldirektør, læs: Direktør.

— **W. C.**, † 4. Marts 1898.

v. Holstein, Carl, S. 24, 14 o H. vedblev at være Oversekretær for Søetaten og Præses i Admiralitetskollegiet lige til sin Død. — S. 24, 18 n Lammehave, læs: Lammershagen (ved Lütjenburg). H. ægtede 16. (ikke 2.) Febr. 1748 sin 2. Hustru, Anna Margrethe Dorothea f. Ahlefeldt, der døde 29. Juli 1759 (ikke 1758).

— **Christian Frederik**, 1678—1747, Overhofmarskal, S. 25, 9 o blev Overhofmarskal hos Kongen (ikke Dronningen). — S. 25, 12—10 n I 1729 blev H. Stiftamtmand i Sjælland og Amtmand i Roskilde og Tryggevælde Amter (men ikke Kongens Hofmarskal); han mistede allerede Aaret efter disse Stillinger.

Digitized by Google

Holsøe, N. P. C., † 1. Jan. 1895.

Hopner, Johan, døde 22. (ikke 20.) Juni 1675.

Winkel-Horn, E. F., † 18. Nov. 1898.

Hornemann, Christian, 1759—93, Filosof, S. 86, 14 n C. F. Sander, læs: L. C. Sander. — H. ægtede 7. Dec. 1792 Ulrikke Antoinette Schlegel.

— **Claus Jacob Emil**, S. 95, 18—19 o. Fortællingen hed «Frisk Luft, Sæbe og Vand» (ikke «Koldt Vand og Sæbe»).

— **J. O. E.**, S. 103, 19 n Schütte, Musiklex., læs: Schytte, Musiklex.

Hortulan, M. U., var født 1722 (døbt 26. April) i Vester Hassing i Vendsyssel, hvor Faderen, Søren H., var Præst.

Hoskiær, O. V., † 23. Juni 1895.

Hostrup, J. Chr. Hans Enke døde 10. Nov. 1903.

Howitz, J. Chr. G., † 8. Okt. 1900.

Huber, Georg, S. 139, 20 n blev Violoncellist i Frederik III's Kapel 1659 (ikke 1660). H. blev begravet 17. Okt. 1686.

Huitfeldt, Beate, S. 151, 11 n Christian IV's Giftermaal fandt Sted 1597 (ikke 1596).

— **Peder**, S. 164, 13 o Gyrid (ikke Gyrild) Halvorsdatter.

Hultmann, F. W., † 9. Juni 1894. — S. 170, 14 o H. fejrede sit 25 Aars Jubilæum 1868 (ikke 1865).

Huulbech, J. M., S. 185, 8 n Aarons Brystspan(g) (ikke Brystspand).

Hvalsøe, H. J., tog Attestats 1679 (ikke 1677).

Hvidt, L. N., S. 202, 11 n Død, læs: Fødsel.

Hviid, Matthias, blev Student 1722 (ikke 1723) og tog theologisk Attestats 1724.

Hækkerup, L. A., † 25. Febr. 1903.

Häusser, E. D., var født 1687 (døbt 26. Juni) i Erfurt. Hans Fader hed David H. (f. 1645 † 1709), hans Moder Johanna Maria Evander (f. 1666 † 1741).

Høgsbro, S. M., † 15. Jan. 1902.

Høncke, H., † 21. Juni 1898.

Hørlück, A D., † 4. Juli 1900.

Hørup, Viggo L. B., † 15. Febr. 1902.

Høst, A. F., † 8. April 1897. Sønnen **Christian Høst** † 25. Febr. 1900.

— **H. E.**, Faderen var Amtstuefuldmægtig (ikke Amtsfuldmægtig).

— **J. K.**, S. 248, 5 o Højesteretsdommen faldt 1808 (ikke 1807).

Høyer, Silbert (ikke Gilbert) **Edgard** (ikke Edgar), **Louis Severin.**

Høysgaard, J. P., var født i Aarhus. — S. 270, 12 o Fód, læs: Fád.

Ild, S. J., døde 21. (ikke 31.) Marts 1699.

Ingemann, B. S., S. 290, 10 o Messianisme, læs: Messianitet.

Ingerslev, A., † 17. Juli 1894.

— **H. P.**, † 20. April 1896.

Ipsen, O. C., † 4. Febr. 1897.

v. Irgens-Bergh, A. A. H., † 21. Maj 1896.

Digitized by Google

v. Irgens-Bergh, M. F., var født i Ringsaker (ikke i Tønsberg).
Isberg, S. W., † 17. Avg. 1895. Han indtraadte i Handelshuset J. P. Suhr & Søn som 16 Aars (ikke 14 Aars) Dreng.

Jacobi, Alex., S. 337, 4 n Planen til Ferieophold paa Landet for Børn fra Kjøbenhavns Skoler udgik fra J. og Overlærer ved Søetatens Skoler S. C. Müller i Forening.
— **F. F.**, † 6. Okt. 1900.
Jacobsen, Carl Chr. H., S. 344, 15 o Ordene «tidligere afdød» udgaa.
— **Chr. P.**, † 27. Avg. 1895.
— **Peder** († 1225), var Magister; først 1217 blev han indsat i sit Bispeembede.
Jacobson G. J. J. P., † 18. Avg. 1897.
Jagd, J. Chr. H. C., † 27. Juli 1895.
Jakobsen, Georg, S. 383, 18 o Sønnedatter, læs: Datterdatter.
Janson, H F., S. 386, 6 n Laurids Schmidt, læs: Laurids Smith.
Jastrau, A. M. J. L., blev 1858 Musiklærer ved Seminariet i Tønder og 1859 tillige Organist ved Christkirken smstds., † 6. Marts 1898.
— **R. L.**, † 23. Marts 1902.
Jens, Biskop i Oslo. Biskop Jens (Pedersen) hørte ikke til Familien Blik.
Jensen, Hans, Veterinær, † 25. Dec. 1895.
— **Hans Christian**, † 9. Sept. 1903.
— **H. P.**, † 27. Okt. 1895.
— **Niels Julius**, † 7. April 1897. — Han var Medlem af Rigsraadets Folketing 1864—65 for Kjøbenhavns Amts 5. Valgkreds og af Rigsdagens Folketing 1864—66 for Præstø Amts 4. Valgkreds.
Jensenius, C. H., † 19. Febr. 1902.
Jenssen-Tusch, H. Chr. L., † 16. Okt. 1894. — S. 436, 2—1 n og var senere . . . 1872, læs: var under Krigen 1864 Pladskommandant i Flensborg og Faaborg og 1868—72 Oberst i Forstærkningen samt Bataillonschef ved Bornholms Væbning.
Jerichau, Elisabeth M. A., døde 11. Juli (ikke Juni) 1881.
— **H. A. N.** Broderen **Holger H. Jerichau** † 25.—26. Dec. 1900.
Jernskjæg, Peder Nielsen, S. 456, 14—6 n Anføreren for Toget mod Wismar 1358 hed Peder Dene, og han var ikke en Jernskjæg.
Jespersen, Peder, Præst, Faderen var Foged (ikke Sorenskriver).
Jessen, C. V., S. 473, 6 n J. var kun Gouvernør paa St. Thomas.
— **Christian**, var født 29. April 1743 (ikke 1744).
Jetsmark, Jens, Generaldecisor, † 10. Juni 1897.
Johannsen, Frederik, S. 507, 9 n 1766, læs: 1666.
— **Gustav H. J.**, † 25. Okt. 1901.
— **J. E. Chr.**, † 27. Juli 1904.
Johansen, Niels, † 29. Marts 1899.
Johnstrup, Johs. Fr., † 31. Dec. 1894. — S. 524, 11—12 o Forchhammer døde i 1865 (ikke 1866) i Dec., 1866 blev J. hans Efterfølger.

Digitized by Google

Jónsson, Eirikur, † 30. April 1899.

— **Finnur**, S. 543, 6 o Hátardalur, læs: Hítardalur.

— **Kristján**, var født 13. (ikke 21.) Juni 1842 og døde 9 April 1869.

Judichær, Ole, S. 556, 1 o Gøteborg, læs: Marstrand.

Juel, Carl, S. 560, 10 o Ordene «og dennes 1. Hustru» udgaa.

— **Christiern Nielsen**, S. 563, 10 n endnu er, læs: var til langt ind i det 19. Aarhundrede.

— **Erik** († 1742), døde 7. (ikke 1.) Maj 1742.

— **H. A.**, fødtes 28. Okt. 1789.

— **Hartvig**. Iver Munk var hans Søstersøn (ikke Brodersøn).

— **Jens** Baron, 1631—1700, S. 575 9 o Christian V's Datter, læs: Christian V's Søster.

— **Jens**, Maler, S. 587, 12—13 o J. døde først 27. Dec., Wiedewelts Lig blev fundet 21. Dec.

— **Niels**, Admiral, S. 599, 6 o Henrik Span var ikke Hollænder; han var født i Oldendorp i Grevskabet Schaumburg. — S. 604, 19 n J.s Gaard paa Kongens Nytorv (ikke det senere Hôtel du Nord) laa der, hvor nu det Thottske Palais ligger.

— **Niels**, 1696—1766, S. 605, 12 o II, 103, læs: II, 123.

— **Teckla V.**, † 26. Okt. 1904.

— **Vincens**, S. 610, 12 n Vordingborg Len, læs: Arnsborg Len.

Julius, Prins af Glücksborg, † 1. Juni 1903. — Hans morganatiske Hustru hed Elisabeth v. (ikke de) Ziegesar og var Datter af sachsisk Ritmester (ikke Kavallerikapitajn) Alaric v. Z.

de Junge, Severin, S. 619, 10 n Skullerupgaard, læs: Skullerupholm.

IX. Jyde—Køtschau.

Jünger, E. F., † 21. Okt. 1899.

Jürgensen, G. U. F., S. 6, 20 og 9 n Moderen var født Dichman (ikke Dichmann), ligesaa hans Hustru.

Jürgensen, J. Chr., var optraadt som Forfatter længe før 1822. Saaledes var han den ene af de to (anonyme) Forfattere til den 1799 udgivne mærkelige «Beschreibung und Erläuterung zweier in der Nähe von Schleswig aufgefundenen Runensteine».

Jürgensen, R. E., † 21. Maj 1895.

Jørgensen, A. D., † 5. Okt. 1897.

— **C. T.**, † 27.—28. Avg. 1902.

— **H. F.**, † 1. April 1904.

— **Jens**, S. 34, 4 o J. var ogsaa Folketingsmand i Aarene 1866—69 (for Horsens).

— **Jørgen Georg**, † 1. Juni 1905.

— **Lavrids**, fører i Følge Navnebevilling nu Efternavnet: **Ethelberg.**

Digitized by Google

Kaarup, Albert, † 9. Juli 1901.

Kaas, Frederik Christian, 1725—1803, S. 54, 16 o Hans 2. Hustru C. E. B. Juul var født 22. Maj 1742 (ikke 1722).

— **Frederik Christian,** 1727—1804, S. 55 15—10 n 1750—53 .... Eskadre, læs: 1752—56 rejste han tillige med Lieutenant F. M. Krabbe i Udlandet for at studere; de besøgte England, Frankrig, Italien — det sidste Land for at sætte sig ind i Bygningen af Galejer — og Holland.

— **F. J.**, S. 59, 12 o K. havde i sit Ægteskab en Datter.

— **Jørgen** († 1692), var født 1610 (ikke o. 1622).

— **Niels,** Kansler, var snarere født 1535.

— **Ulrik Chr.**, døde 22. Marts (ikke Febr.) 1808.

Kabell, L. Chr. B.-S., † 1. Febr. 1902.

v. **Kalckreuth, S. L.**, var Søn af Georg v. K.s 1. Ægteskab, med en Renata Marie, ikke af det 2. Ægteskab, med Hedvig Sophie v. Schilder. — S. 77, 14 n K. kom til Hestgarden 1709 (ikke 1708).

Kalhauge, S. V. H., † 19. Febr. 1905.

Arnesen-Kall, B. M., † 26. Sept. 1895.

Kamp, Jens, † 22. Maj 1900.

Kampmann, Henrik, S. 98, 11 o oversatte Virgils «Georgica» (ikke «Bucolica»).

Kaper, J., † 17. Jan. 1905.

Kauffmann, H. A. Th., † 17. Juni 1905.

Kayser, C. J. H., S. 115, 7 o K. sad atter 1861—64 i Folketinget som Repræsentant for 2. Kreds i Kjøbenhavn.

— **H. H.**, † 10. Okt. 1895.

Keller, Sophie H. H., S. 122, 7 n Henrik Rung var født 31. (ikke 3.) Marts 1807.

Kempe, Anders, S. 130, 1—5 o Sin sidste Tid ..... Altona, læs: Sin sidste Tid skal K. have tilbragt i Hamborg, indtil han, angivet af en rig Jøde, til hvem han havde dediceret et Skrift, paa Grund af dettes kjætterske Indhold dømtes til Landsforvisning. Han gik da til Altona.

— **P. P.**, S. 130, 13 o Billedstormen i Frue Kirke var 1530 (ikke 1531).

Kirchheiner, J. F., optraadte sidste Gang 19. Maj 1842 (ikke 1840).

Kirchhoff, J. A., S. 181, 9—7 n K. var 1747 Koncertmester hos Hertugen af Weimar og kom 1764 til Danmark. — S. 182, 4 o K. var gift 2 Gange, 1. (1748) i Halle med Johanne Charlotte Richer; 2. (1772) i Frederiksberg med Else Margrethe Magdalene Gähler (f. 1755 † 1801), Stifdatter af Slotsforvalter paa Koldinghus Jens Nicolai Lund (f. 1723 † 1795).

Kittendorff, J. A., † 20. April 1902.

Kjeldahl, J. G. C. T., † 18. Juli 1900.

Kier, Peter, S. 196, 12 o gik til Kiel 1796 (ikke 1793). — S. 196, 17 o Broderdatter, Enke efter, læs: Broderdatter af sin tidligere Lærer.

Kierulf, Lucas, blev gift 1. Gang 1720; 2. Gang 10. (ikke 16.) Jan. 1726.

Digitized by Google

Kiærskou, H. F. C., † 18. Marts 1900.

Klein, A. H., S. 211, 14 o Oxholm ligger paa Øland (ikke paa Mors).

— **C. S.**, † 9. Jan. 1900. — S. 214, 10 o K. valgtes 1866 i Kjøbenhavn til Rigsdagens (ikke Rigsraadets) Landsting.

Klopstock, F. G., S. 236, 19 o Bernstorffs Svigerfader, læs: A. P. Bernstorffs Svigerfader.

Knip, Antonius, havde, før han 1647 nedsatte sig i Norge, boet i Sverige.

Knobelauch, F. F., S. 252, 11 o modtog først Engagement ved Kasino 1867 (ikke 1859)

Knud Lavard, S. 270, 19—18 n (VIII, 198), læs: (VIII, 195).

Knudsen, Hans, 1630—96, S. 274, 2 o Morten Skinkel døde 1691 (ikke 1690).

— **Jacob**, Biskop i Bergen, blev Biskop i Bergen 1401 (ikke 1407).

— **Knud**, † 15. April 1903.

— **K. Chr.** døde i Efteraaret 1894. Efter at have været Bogholder paa Alhambra en kort Tid vendte han tilbage til Holsteinsminde og var Bogholder der til 1879. Sine sidste 15 Aar levede han i Kjøbenhavn. Han døde som Katholik.

— **P. A. C. J. E.**, † 24.—25. Dec. 1903. K. var Læge ved Herlufsholms Skole 1869—85.

Knudtzon, P. Chr. Hans 2. Hustru var født Gotschalk (ikke Gotschalck).

Knuth, J. S. D., † 19. Okt. 1905.

Koch, C. P. A., S. 307, 10 n H. P. Prior afgav allerede 1872 Ledelsen af «det forenede Dampskibsselskabs» Indenrigsfart, og K. blev da atter Enedirektør.

— **H. H.**, † 24. Sept. 1903.

— **O. V.**, † 24. Febr. 1902.

— **P. F.** (f. 1815), Godsadministrator, † 10. Febr. 1900. — S. 317, 18 n Gjettrup, læs: Gjerdrup.

Koefoed, E. C. L., † 26. Okt. 1904.

Kofod, Lucianus, † 1. Nov. 1904.

Kok, J. G. E. Faderen hed Johan (ikke Johannes) Martin K. — S. 343, 3 o tog theologisk Attestats 1846 (ikke 1848). — S. 343, 5 o «Evangelisk Huspostil» dedicerede han til Biskop Brammer 1874 (ikke 1879).

Kolderup-Rosenvinge, Valdemar, S. 357, 6 o Kammerherre Thygesen, læs: Kammerherre de Thygeson.

Kolling, Harald J. F., † 11. Dec. 1904.

Kongsbakke, E. A., S. 365, 3 o Chistianshavn, læs: Christianshavn.

Korfitzen, S. J. Valdemar, † 18. Marts 1900.

Krabbe, Erik, 1593—1659, S. 386, 9 o Lavrids Ebbesen Udsen skjænkede nok Fru Maren Kruse Tulstrup, men Gavebrevet traadte aldrig i Kraft.

— **Ole**, 1789—1864, S. 398, 2 og 4 o K. blev Fændrik 1808 (ikke 1809), Sekondlieutenant 1809 og Premierlieutenant 1813 (ikke 1815).

— **Tyge**, S. 403, 18 n Rødebro, læs: Rotebro.

Digitized by Google

Kraft, Jens, S. 420, 5 o blev Student 1738 (ikke 1739).
Krag, Arent, blev 1710 (ikke 1712) Chef for smaalenske Regiment.
— **Dorothea**, var født 27. (ikke 25.) Sept. 1675 og blev gift 25. (ikke 27.) Maj 1701 med Christian Gyldenløve.
— **Mogens** († 1676), døde 8. Avg. 1676.
— **Niels**, 1574—1650, S. 439, 8 o ægtede 16. (ikke 6.) Sept. 1610 Jytte Styggesdatter Høg.
— **Palle**, døde 20. (ikke 23.) Juli 1723.
Kragballe, Chr. Malta (ikke Malthe), † 16. Febr. 1897.
Kragh, Poul H. Hans Hustru hed Nielsine Cathrine Elise (ikke Elen) Brohm og var født 1826 (ikke 1827).
Krarup, Chr. Nielsen, S. 456, 7 n Drap, læs: Krap.
— **J. B.**, † 12. Okt. 1898.
Krieger, A. F., S. 483, 5—4 n K. er ikke den eneste, der har faaet Egregie til juridisk Examen.
Krog, Peder, S. 507, 12 o Hans Enke var ved sin Død 86 (ikke 91) Aar gammel.
v. Krogh, Adam Gottlob, S. 509, 12—11 n K. overgik 1787 som Fændrik (ikke Sekondlieutenant) til Kronprinsens Regiment og der fra 1788 som Sekondlieutenant til Livgarden til Fods. — K. døde 17. Jan. (ikke Dec.) 1839. Hans Enke døde 19. Dec. (ikke Febr.) 1847.
— **Arnoldus Christian**, døbtes 30. Jan. 1738. Hans Hustru var født Nyrop (ikke Nyrup).
— **Carl Christian**, er født 17. April (ikke Sept.) 1832. Faderen døde 29. Maj (ikke Marts) 1851.
— **Caspar Herman**, blev 1750 Kapitajn i 1. søndenfjældske Dragonregiment. Hans Hustru var født 1. Nov. 1730 (ikke 1732). K. døde paa sin Gaard Mørk i Ejdsvold Præstegjæld.
— **Ferdinand Chr. Herman**, døde i Münden (i Hannover), ikke i Minden.
— **Frederik Ferdinand**, 1737—1829, var født i Throndhjem (ikke paa Gaarden Tangvold), blev Hofjægermester 1772 (ikke 1781). Hans 2. Hustru hed Juliane Marie f. Komtesse Holck-Winterfeldt og var født 1764 (ikke 1765).
— **Frederik Ferdinand**, 1780—1844, blev Kammerjunker 1802 (ikke 1806).
— **Georg Frederik**, 1687—1768, S. 514, 15 n blev Premierlieutenant 1710 (ikke 1711). — S. 514, 10—9 n 1721 til . . . (C. H. Poulsen), læs: 1720 til C. H. Poulsens samtidig fra Dragoner til Infanteri omdannede norske Regiment.
— **Georg Frederik**, 1732—1818, S. 515, 9 o blev Hofjunker 1753 (ikke 1752). — Hans 2. Hustru var født 1. Jan. 1733 (ikke 1734).
— **Georg Frederik**, 1777—1826, S. 516, 13 n blev Kammerjunker 1800. — S. 516, 8—7 n blev 1810 Ridder af Danebrog (ikke Major og Overadjudant). 1812 forfremmedes han til Major. — S. 516, 3 n blev gift 1. Gang 5. Febr. 1801.

Digitized by Google

v. **Krogh, Gerhard Christoph**, S. 517, 19 n blev Kammerjunker allerede 1809. — S. 517, 13 n blev Major 1829 (ikke 1825).

— **Godske Hans,** 1726–1808, blev gift 19. Sept. 1760 (ikke 19. Juli 1761). Hans Hustrus Moder var født Holsten (ikke Holstein).

Krognos, Holger Gregersen, var gift med Karen Eriksdatter Saltensee, Datter af Erik Nielsen S. (XIV, 580).

— **Oluf Mouritsen,** S. 526, 14 n et, læs: en.

Krohn, A. F., døde i Ballenstedt (ikke Ballingstedt).

— **Pietro Købke,** † 15. Okt. 1905.

Kroman, Kr. F. V., S. 539, 10 n Justermester Ernst Bruun var ikke Justitsraad.

v. **Kronhelm, A. S.**, S. 540, 9 o Ordene «i Krempe» udgaa.

Krummedige, Erik, Hofmester, døde 14. Sept. 1439.

— **Hartvig,** S. 549, 2 o Hans 1. Hustru hed Cathrine Marqvardsdatter Buck (ikke Busk).

Krumpen, Otto, S. 555, 16 o Højbygaard ligger paa Laaland (ikke paa Fyen).

Kruse, Gabriel, S. 561, 6 o blev Landkommissær i Skaane 1641 (ikke 1642).

— **J. H. J.** Sønnen **Carl Joh. Heinr. Kruse** † 19. Juli 1900.

— **Laurids** († 1609), begravedes 2. Juni 1609.

— **Mogens,** døde 1678.

— **Ulrik Christian,** var født 12. Avg. (ikke 10. Nov.) 1666 i Thisted.

— **Vibeke,** S. 569, 4 n Datteren Elisabeth Sophie var født 1633 (ikke 1635).

Krøpelin, Hans, blev Foged paa Stockholm Slot o. 1419 (ikke 1421).

Krøyer, P. S., er født 23. Juli (ikke 24. Juni) 1851. — S. 588, 9 o rejste til Spanien i Febr. 1878 (ikke 1875). — S. 589, 15—14 n K s Selvportræt findes i Uffiziernes Galleri (ikke i Pittigalleriet).

Kuhlau, D. F. R., var født i Uelzen (ikke Uetzen). — S. 599, 20 o Søren Kjerulf K. var K.s Fætter (ikke yngre Broder).

Kyhn, Peter Vilhelm Carl, † 11. Maj 1903.

Købke, J. P., † 3. Avg. 1898.

Køhler, V. E. D., † 10. Juli 1902.

v. **Køtschau, F. E.**, S. 644, 5 n Cathrine Justine Rosenkrantz, læs: Justine Cathrine Rosenkrantz.

X. Laale—Løvenørn.

Laforet, Gregorius. Gregorius Forck de la Foret fra Thorn immatrikuleredes 1714 ved Universitetet i Kjøbenhavn efter at have studeret 3 Aar i Leipzig.

Digitized by Google

Lafrentz, J. H., S. 5, 2 o 440. Epistel, læs: 439. Epistel.

Lammers, G. A., S. 7, 14 o var Stortingsmand for Bratsberg Amt 1839 (ikke 1831) og 1842.

Lange, Algot, † 13. Marts 1904.

— **Carl G.,** † 29. Maj 1900.

— **Gunde,** til Fritsø, S. 23, 19 n Faderen ejede Markegaard p. Sjælland (ikke Markiegaard i Skaane). G. L. døde 10. April 1647. Hans Hustru døde 26. Marts 1633.

— **Gunde,** til Brejning, fødtes 12. Nov. 1576 og døde 26. Okt. 1652.

— **Gunde Nielsen,** nævnes som Ridder allerede 1443; han havde Varde By og Vester Herred i Pant, men ikke Hind Herred.

— **G. V. V.,** er Adoptivsøn af Overretsprokurator Frants Martin Langes Enke Levine Christine f. Ballin (ikke af F. M. L. selv).

— **Jens Iversen,** S. 28, 7 n i Aarhus 1476, læs: i Kalmar 1476.

— **J. M. C.,** † 3. April 1898.

— **Julius H.,** † 20. Avg. 1896.

— **Niels** († 1565), S. 39, 9 o blev Lensmand paa Visselbjærg 1539 (ikke 1536).

— **Niels** († 1652), forekommer som Hofjunker 1636—40 (ikke 1637—40). Hans Hustru hed Mette (ikke Margrethe) Ovesdatter Gjedde.

— **Peder,** studerede i Wittenberg 1603 (ikke 1607).

Langgaard, Th. J. H., S. 65, 5 n Soroçaba, læs: Sorocaba. — S. 65, 4 n Campenas, læs: Campinas.

Larcher, Frederikke Nicoline. Moderen hed Anna f. True (ikke Trier).

Larsen, Axel Theodor, fører i Følge Navnebevilling nu Efternavnet: **Liljefalk.**

— **Lars** (f. 1821), † 28. Dec. 1902.

Lass, Johan, var født i Husum 18. April 1721 af Forældrene Kjøbmand Peter L. († 1728) og Cathrine Margrethe f. Stochmann († 1728).

Lassen, Caspar Friderich, S. 105, 10 o L. valgtes vel i Marts 1855 til Formand i Rigsretten, men kort efter opløstes Rigsdagen, og da Rigsretten traadte sammen i Avg. s. A., valgtes J. E. Larsen til dens Formand (jvfr. X, 89).

— **E. L.,** † 15. Jan. 1904.

— **Hans,** S. 108, 5 n 10 Aar, læs: 8 Aar.

Lassenius, Johan, S. 123, 5—4 n Pastor Peter Garpe (ikke Gade).

Laub, Thomas L., S. 130, 3—2 n i Professor Henrik Rungs Hus, læs: i det Rungske Hus.

Laugesen, Hans, S. 132, 7 o Mette, Anders Sørensen Vedels Hustru, overlevede Forældrene.

Laurent, P. J., var født 24. Marts 1758 (ikke 1759).

Lauridsen, J. K., † 3. Nov. 1905.

Laxmand, Hans, Ærkebiskop, nævnes første Gang 1410 (ikke 1416).

— **Poul,** Rigshofmester, S. 157, 6—7 o var 2. Gang gift med Kirsten Eriksdatter (ikke Andersdatter) Banner.

— **Sten Madsen,** døde omkring 1. Maj 1615. Hans Moder hed Merete (ikke Berete) Størle.

Digitized by Google

Leegaard, Frederik, S. 158, 8 n Kampen uden for Wismar var 5. (ikke 4.) Dec.

Lehmann, J. Chr., † 2. Jan. 1901.

Lehn, Poul Abraham, S. 184, 17 n Lundskov, læs: Lindskov (ɔ: Lehnskov).

Lembcke, C. L. E., † 21. Marts 1897.

— **G. A. P.,** † 18. Sept. 1899.

Lemming, F. C., S. 196, 4 o Hans 1. Hustru, der var født Heins (ikke Hein) døde 28. Avg. 1835 (ikke 10. Okt. 1834).

Lenkiewitz, Utilia, S. 204, 4 o ægtede Adam L. 6. Febr. 1749. — S. 204, 8—9 o Ordene «eller maaske hun endnu da bar sit Pigenavn, thi det vides ikke, naar Brylluppet stod» udgaa.

Lerche, Vincents, S. 226, 17 n Margrethe Reimer, læs: Margrethe Reimers.

Leth, A. P. M., † 6. Marts 1905.

— **G. M.,** blev født 30. Juli 1695 (ikke 1694).

Leunbach, H. Chr., † 8. Marts 1903.

Leve, Lorens, S. 238, 15—16 o Hans Hustru hed: Ide Knudsdatter (ikke Eyde Knutsen).

Levetzow, H. C. D. V., blev Storkors af Danebrog 1826 (ikke 1820).

— **H. F.,** 1630—96, S. 243, 15 n 2. R. III og V, læs: 2. R. III og 3. R. I.

— **J. G.,** S. 245, 2 n ophørte at være Chef for det kongl. Theater og Kapel 1849 (ikke 1850).

Lewetzau, W. C. J. G., † 21. Marts 1899.

Levinsohn, A. H., † 22. Marts 1899.

Levy, Martin, † 24. April 1899.

Licht, J. F., døde 1764.

Lichtenberg, C. F., † 6. Juni 1900.

Liebe, C. C. V., † 24. Avg. 1900.

Liebe, G. J., debuterede paa Hoftheatret (ikke det kongl. Theater) 26. Febr. 1809. Hans første Optræden paa det kongl. Theater fandt Sted 24. Okt. 1809. Han optraadte sidste Gang 17. Maj (ikke Marts) 1838.

Liljefalk, Axel Th., se **Axel Th. Larsen.**

Lillienpalm, J. S. H., S. 291. 8 o Anna f. Undahl, læs: Anna f. Undall.

Limbek, Claus, Drost, S. 294, 19—16 n Claus (Nicolaus) Limbek, kaldet Kuddy (Kudy), er den samme som Lyder Limbeks Broder Nicolaus. — 294, 17 n Mulerth, læs: Mulerch.

Lincke, A. F. Faderen hed Johan Frederik Wilhelm L. († 1854), Moderen Ane Marie Clausen.

Lind, P. E., † 19. Febr. 1903.

Lindberg, J. C., S. 306, 17 n L. vedblev at være Medlem baade af Rigsdagen og Rigsraadet lige til sin Død.

Lindemann, W. A., S. 312, 9 n C. F. Trant, læs: F. C. Trant.

Lindencrone, J. F., S. 314, 10 o 4 Børn, læs: 6 Børn.

Lindenov, Hans, 1573—1642, S. 317, 16 o Hans første Hustru Sophie Seefeldt døde 15. Febr. 1601. — S. 317, 18 n blev først 1628 Generalkommissær. Hans Enke døde 27. Marts (ikke April) 1652.

Linnemann, I. H., entledigedes 1885 som Provst og Sognepræst.

Digitized by Google

Linnemann, Stephan, S. 334, 4 o blev Oldskriftselskabets Kasserer 1889 (ikke 1869).

Listov, A. L. C. Hans 2. Hustru var født Conradt-Eberlin (ikke Camradt-Eberlin).

Lodberg, Jacob, S. 353, 16 o blev Præst ved Nicolai Kirke i Kbhvn. 1707 (ikke 1706).

Lohmann, Hartvig, S. 361, 16—15 n Om det skete ..... forsvinder, læs: Efter at dette var sket, ophøre Efterretningerne om ham.

Lorck, C. B., † 25. Okt. 1905.

Lorenzen, J. F., er født 25. Febr. (ikke Marts) 1831.

Lotze, E. G., S. 396, 6 o gik i Skole i Borgerdydskolen paa Christianshavn (ikke i Kjøbenhavn).

Louise, Christian IX's Dronning, † 29. Sept. 1898.

Lous, Andreas. Hans 2. Hustru var Datter af Stiftsprovst i Christiania Gunder Wegersløff (ikke af Kommandørkapitajn Frederik Wegersløff).

— **Chr. C.**, blev Student 1738 (ikke 1739).

Lowzow, A. G. Hans Moder døde 22. Maj 1780 (ikke 1790) paa Agergaard i Vang.

— **Frederik.** Hans 2. Hustru E. I. M. Brockenhuus var født 10. Okt. 1797 (ikke 1798).

Luckner, Nicolaus Greve, var gift med Jeannette von Rademacher fra Haag.

Lund, Carl (f. 1846). Hans Hustru er født Lassen (ikke Larsen).

— **Emilius**, døde 7. (ikke 6.) April 1893.

— **F. C.**, † 31. Okt. 1901.

— **P. M.**, er født 13. (ikke 15.) Marts 1831.

— **Thomas**, var født 1583 og døde 31. Avg. 1626.

— **Troels Fr.**, fører i Følge Navnebevilling nu Efternavnet **Troels-Lund.**

Lundbye, C. C., S. 453, 1—3 o blev i 1850 ansat ved (ikke Kommandant for) den Belejringspark, som samledes paa Skibe ved Hørup-hav og blev, da denne ikke kom til Anvendelse, s. A. Chef for 12. Batteri.

Luxdorph, B. W., 1716—88, S. 489, 18 n blev gift 14. Juli 1748 (ikke 1745).

Lüders, Andreas, var født 1674 (ikke 1647) og døde paa Fredensborg 1. Sept. 1727 (ikke i Kjøbenhavn 31. Avg. 1727). — S. 496, 3 n II, 52, læs: I, 278 og Henvisninger S. 52.

Lykke, Falk, var født 1583.

— **Joachim**, S. 512, 2—1 n Maren Bille døde o. 1528 (ikke o. 1537).

— **Peder** († 1535), S. 522, 7 n var forlenet med Varberg 1506—o. 1511 (ikke 1506—13). — S. 522, 2 n blev først 1523 forlenet med Lysgaard Herred.

Lynar, Rochus Friedrich, S. 529, 19 n. L. blev afskediget i Dec. 1765 uden Pension, da han, for at skaffe sig Penge til en Rejse til Kjøbenhavn, havde opkrævet Penge hos forskjellige kommunale Avtoriteter i Oldenborg under Foregivende af, at han paa denne Rejse

Digitized by Google

vilde skaffe Landet fri for at stille Soldater til Landmilitsen. — S. 529, 17—16 n. L. blev Ridder af Elefanten 1763 (ikke 1761).

Lynge, H. H. J., † 5. Dec. 1897.

Lütken, C. F., † 6. Febr. 1901.

— **O. H.**, S. 557, 18 o var kun Folketingsmand for Kjøbenhavns Amts 2. Kreds i Aarene 1858—61 (ikke 1852—61).

Lützow, Adam Frederik, blev 1743 (ikke 1742) gift med Sara Suckow (ikke Amalie v. Sücknow). — S. 568, 11—14 o bilægge . . . Koloni, læs: befri Oberstlieutenant Longueville, der paa den danske Regerings Vegne havde sluttet en Overenskomst med den marokkanske Regering, men var bleven arresteret af denne, og for at bringe en ny Handelstraktat i Stand.

— **Anton Frederik**. Hans 1. Hustru E. B. Wigandt døde 19. Nov. (ikke Dec.) 1806.

Lændi, Niels, var vist død allerede 1310.

Læssøe, A. C. E. N., † 26. Avg. 1897 i Sirdapore (i Indien). — Hendes Mand Oberst **A. F. Læssøe** † i Kjøbenhavn 18. Maj 1903.

— **K. F.**, † 19. Juli 1901.

Løffler, J. B., † 19. Dec. 1904. — S. 585, 8 o bestaaet Afgangsprøven, læs: underkastet sig Afgangskonkursen. — S. 585, 9 o N. L. Høyen, læs: N. L. Høyen, Heinrich Hansen og andre.

Løvenbalk, Mogens Lauridsen. Moderen hed Karen (ikke Maren) Bille.

— **Peder Thøgersen**, døde 1595 (ikke 1594).

Løvenskiold, C. L., † 22. Juli 1898. — S. 603, 7 o 13. Nov., læs: 1. Nov.

— **E. C. F.** Hans Hustru var Søster til (ikke Datter af) Statholder i Norge Severin Løvenskiold.

— **Severin**, 1719—76, S. 609, 9 n. Sit Palais paa Amalienborg solgte han til Enkegrevinde A. S. Schack (ikke til Grev A. G. Moltke).

Løventhal, E. A., † 6. Juli 1901.

Løvenørn, Poul, 1751—1826. S. 624, 6 n. Hans 2. Hustru var født Gjedde (ikke Gæde).

XI. Maar-Müllner.

Madsen, C. L., † 18. Jan. 1899.

— **Mogens**, S. 15, 15—16 o Otte Pors var Brodersøn (ikke Søn) af Stig Pors.

— **Oscar J.**, † 5.—6. Juli 1902.

Madvig, J. N., S. 39, 5 n lille Juleaften, læs: 26. Dec.

— **P. A.**, † 8 Febr. 1899.

Magens, J. B. J., S. 42, 14 o 1814, læs: 1748.

Digitized by Google

Magnússon, Finnur, S. 60, 12 n Brødrene J. og Th. Baden, læs: Brødrene G. L. og Th. Baden.

Malling, H. A., døde 28. (ikke 23.) Dec. 1893. Hans Hustru døde 5. (ikke 4.) Febr. 1886.

— **J. Vilhelm**, S. 72, 14 n blev 1867 Lærer i Vetterslev (ikke Villerslev).

— **Jørgen H.**, † 12. Juli 1905.

— **Ove**, S, 76, 6 o med en Pengeafgift, læs: mod en Pengeafgift. — S. 76, 4 n Betsor, læs: Belsor. — S. 77, 3 o Vendenshistorie, læs: Verdenshistorie.

van Mander, Karel, S. 85, 19 n «Gierusalemma liberata», læs «Gerusalemme liberata».

Manderfelt, Carl Johan, fødtes 27. Maj 1747. — S. 86, 2—1 n M. drog 1798 eller 1799 til Sverige, hvor hans Hustru døde 1800. Han selv døde 7. Marts 1813.

Manicus, Th. E., † 16. Maj 1904.

Manthey, J. D. T. Faderen døde 1813 (ikke 1775).

Mantzius, Karl (f. 1860), S. 106, 18 o honette, læs: honnette.

— **Kr. A. L.**, S. 110, 15 o «Deklamationen», læs: «Deklarationen».

Marcellus, Biskop af Skalholt, S. 110, 1 n engelsk, læs: tysk.

Margrethe, Dronning, døde 28. (ikke 24.) Okt. 1412.

Mariager, J. J., døde (efter en Ligsten) 1662. Hustruen (maaske hans 2. Kone) kaldes her Kirsten Christensdatter.

Marquardsen, H., † 30. Nov. 1897.

Marselis, Constantin, S. 140, 8 n Qvilinus, læs: Qvellinus.

Masch, J. M., S. 178, 18 o (IX, 159), læs: (X, 159).

Masius, Heinrich, S, 182, 13 n (IX, 576), læs: (IX, 376).

Mathiesen, Haagen, S. 186, 2 o Assessor, læs: Assessor auscultans.

— **Søren**. Hans Hustru var født Banner (ikke Baner).

Matzen, Henning, S. 193, 2 n H. Matzen og M. Matzen ere Halvbrødre, idet de have samme Moder, men forskellige Fædre (Brødre). H. Matzens Fader hed Marquard Nicolai M.

v. d. Meden, Martin, var født 21. Okt. 1576.

Meibom, Marcus, S. 217, 20 o blev Forvalter ved Øresundstolden 1664 (ikke 1663).

Mejborg, R. F. S., † 18. Juni 1898.

Meier, Bernt, S. 220, 17 o M. var 1612—16 Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiel.

— **Fr. J.**, † 6. Nov. 1898. — S. 221, 15 n 1835—72, læs 1853—72.

— **Ivar N.**, † 11. Marts 1899.

Melchior, M. G., S. 245, 19 n Bedstefaderen Moses M. døde 1817 (ikke 1810).

— **Moses**, er født 28. (ikke 29.) Jan. 1825.

Meldahl, Th. H., døde 19. Nov. (ikke 29 Juni) 1791.

— **J. S.**, † 9. Marts 1901. — S. 254, 15 o Fregatten «Bellona», læs: Fregatten «Rota».

Meyer, Jacob Frederik, † 13. Avg. 1905.

Krog-Meyer, Hans Wexels, S. 300, 3 o Broderen C. C. F. E. A. Krog-Meyer var Diakon i Sattrup (ikke Sottrup).

Digitized by Google

de Meza, Christian Julius, Officer, S. 304, 8 n Seminariet ved Brahetrolleborg, læs: Opdragelsesanstalten Bernstorffsminde. — S. 305, 19 n Oberst Peter Eiler Tscherning, læs: Oberst Eilert Peter Tscherning.

Michaelsen, Chr. Ditl., døde 10. Nov. 1803.

Michelbecker, G. W., S. 313, 1 n III, 435, læs: III, 413.

Mikkelsen, Axel, fører i Følge Navnebevilling nu Efternavnet **Mikkelsen-Løth**.

Miltzov, G. H., S, 340, 3 o Presbyteriologia, læs: Presbyterologia.

Modeweg, J. C., fødtes 25. Marts (ikke Nov.) 1782.

Moltke, Adam Wilhelm Greve, 1785—1864, S. 395, 13 o C. H. Reedtz, læs: H. C. Reedtz. — S. 395, 10 n udtraadte af Rigsraadet allerede 1861 (ikke 1863).

— **Carl Emil** Greve, S. 404, 10 n døde 19. (ikke 1.) Marts 1858.

— **Chr. C. H.** Greve, S. 407, 11—12 o F. C. Greve Moltke, læs: F. G. J. Greve Moltke (s. S. 419).

— **Christian Frederik** Greve, døde 25. (ikke 5.) April 1771.

— **F. G. J.** Greve, S. 419, 5 n M. var Medlem af Folketinget for Kjøge 1855—58 og for Faxe 1858—61.

— **Frederik Philip Victor**, S. 422, 10 o var 71 (ikke 81) Aar gammel, da han erholdt Afsked.

— **Magnus** Greve, S. 429, 15 n Ordene «og var 1832 en af de oplyste Mænd» udgaa.

— **Magnus Theodor** Greve, S. 430, 13—12 n Herman Johan Casper Greve W.-J., læs: Johan Casper Herman Greve W.-J.

Moltke-Hvitfeldt, Adam Gottlob Greve, blev Hofmarskal hos Prins Christian 1829 (ikke 1833).

— **Gebhard** Greve, var Stiftamtmand i Throndhjems Stift og Amtmand i Throndhjems Amt 1796—1802.

Momme, Ole Peter, † 27. Marts 1899.

Mommsen, C. M. Theodor, var født 1817 (ikke 1821), † 1. Nov. 1903.

— **K. J. T.**, † 30. Nov. 1900.

Monrad, D. G., S. 447, 7 o L. Westergaard, læs: L. Westengaard. — S. 447, 8 o Pederstrup, læs: Pedersborg.

— **Johan**, var Landkommissær (ikke Landsdommer). — S. 465, 1—2 o Landsdommer, læs: Landkommissær.

— **J. H.**, † 18. Okt. 1903. Han ægtede 8. April 1875 Louise Esther Brandt, Datter af Pastor C. J. B. (III, 1).

de Montaigu, René Magnon, S. 469, 8 n M.s 2. Hustru var Datter af Nicolaus Johannes Baptiste la Croix og Martha Coffre og døbtes 20. Okt. 1692 i Kjøbenhavn. — S. 469, 3—1 n Datteren Frederikke Sophie M. var en Datter af M. og hans 2. Hustru; hun var født i Kjøbenhavn 1716 (døbt 27. April).

Morell, Cathrine Amalie. Hendes Fornavne ere **Cathrine Marie.**

Mortensen, Hans, er født 28. (ikke 25.) April 1825. Han ægtede 23. Juni 1854 Birthe Pedersen (f. 11. Okt. 1834), Datter af Gaardmand og Snedker i Stubberup Peder Jørgensen.

Digitized by Google

Morville, N. G. C., † 16. Marts 1904.

Mossin, Hans († 1755), døde 29. (ikke 21.) Sept. 1755.

Mourier, P. P. F., † 19. April 1905.

Mule, C. L. E., † 18. Dec. 1902.

Mumme, Christoffer, S. 507, 19 n Jerlev, læs: Jerslev. — 1721, læs: 1723.

Mundt, J. H., S. 514, 19 n Vimmelskaftet, læs: Victoriagade.

Munk, Iver, S. 521, 7 o Faderen Oluf M. skrev sig til Klejtrup (ikke Kejstrup).

— **Mogens**, Landsdommer, S. 535, 1 n M. havde 11 Børn med sin Hustru.

— **Peder**, Rigsmarsk, S. 542, 15 o var forlenet med Odensegaard 1565—66 (ikke 1564—65).

Munthe, E. C. K. Hans Enke døde 15. (ikke 16.) Avg. 1826.

— **L. H.**, S. 544, 15 n Hans Hustru var Datter af Søren Friis (ikke Bagermester Svend Friis) i Kjøbenhavn.

v. **Munthe af Morgenstierne, C. W.** Hans Enke døde 19. Okt. (ikke 20. Nov.) 1814.

Mushardt, Chr. E., blev gift 2. Gang 1721 (ikke 1726).

Musted, Jens, S. 551, 12—13 o viste sig sidste Gang for Publikum 3. (ikke 10.) Marts 1798 som Bruno i «Erik Ejegod». — S. 551, 14 n blev gift 8. (ikke 5.) Dec. 1755.

Müller, Carl Ludvig, S. 568, 4 n Georgine, læs: Gregersine. — S. 570, 4 o Falbe døde 1849 (ikke 1847).

— **C. Ph. F. Max**, S. 572, 11 n over 3 Alen, læs: henved 3 Alen.

— **Christian**, Amtmand, hans 2. Hustru var Datter af Lægen Thomas Bartholin (I, 564), ikke af Justitiarius Thomas B. (I, 575).

— **H. C. D.**, † 24. Febr. 1902.

— **N. V.**, † 27. Maj 1903.

— **P. C.**, † 16. Dec. 1904. — S. 602, 8 o var Medlem af Landmandsbankens (ikke Handelsbankens) Bankraad.

— **W. A.**, S. 615, 14 o blev gift 5. Dec. 1764 (ikke 1765).

Lange-Müller, P. E., S. 617, 13 n «Bjørnen» og «Hinden» ere af Op. 23 (ikke Op. 28).

Paludan-Müller, C. P., S. 618, 3 n næstældste, læs: 4. ældste. — S. 620, 20 o Magistergrad, læs: Doktorgrad.

— **Frederik**, S. 635, 1 n «Republikken leve», læs: «Konstitutionen leve». — P.-M. døde 28. (ikke 27.) Dec. 1876.

— **Jens** (f. 1813), † 29. Juni 1899.

Digitized by Google

XII. Münch-Peirup.

Mynster, **F. L.**, S. 6, 15 o N. C. Hasle, læs: N. A Hasle. — S. 6, 14 n T. E. A. Hoffmann, læs: E. T. A. Hoffmann.

— **J. P.**, S. 7, 15 n O. Laub, læs: H. Laub. — S. 18, 9 n Kirkekommissionen var ikke nedsat af Madvig, der ikke var Minister 1853, men af A. S. Ørsted som Kultusminister.

— **O. H.**, S. 20, 16 n Fysisk, læs: Fysikalsk.

Møinichen, Christian, blev Student 1698 (ikke 1697) og theologisk Kandidat 1701 (ikke 1699).

Møller, Carl E., † 3. Maj 1898.

— **Erik Høyer**, † 12. Marts 1904. — S. 53, 9 o «Præsten og Krigen», læs: «Præsten i Krigen».

— **Frederik Vilhelm**, † 23. Avg. 1904.

— **Johan Christian**, † 25. April 1902.

— **Nicolaus** (f. 1733), døde 5. Febr. 1806.

— **Otto Martin**, † 25. Maj 1898.

— **Rasmus**, S. 98, 7 o Langeskov, læs: Langskov.

— **Søren Georg**, S. 100, 12 n Prof. Rovsing trak sig 1868 (ikke 1875) tilbage fra Borgerdydskolen. J. Pio overtog saa Skolens Bestyrelse alene, men tog 1875 S. G. Møller til Medbestyrer.

Mønster, **H. P. V.**, S. 105, 10 n blev Premierlieutenant 1853 (med Ancienitet fra 1849).

— **Peter Hans**, var født 12. Juni 1773. — S. 108, 12 o blev 1805 Sognepræst for Gyrstinge og Flinterup (ikke Flintinge).

v. Møsting, **A. F.**, S. 115, 12 n Rønnebæksholm, læs: Rønnowsholm.

Nannestad, **V. L.**, † 22. Okt. 1899.

Neergaard, Edvard, Moderen var født Høyer (ikke Hoier).

— **Jens Veibel**, S. 160, 2 o Øster Fakkebjærg. læs: Øster Flakkebjærg.

Nellemann, **S. S.**, S. 177, 10 o Hads Herred, læs: Hids Herred.

Neruda, **Franz X.**, S. 179, 18 o «Slovakiske Danse», læs: «Slovakiske Marcher».

Niedt, **F. E.**, blev begravet 13. April 1708 paa St. Petri Kirkegaard.

Nielsen, **Augusta Wilhelmine**, † 29. Marts 1902.

— **Bentine Henriette Marie**, S. 216, 7 o optraadte sidste Gang som Fru Friis (ikke Riis) i «I Ravnekrogen».

— **Birgitte Dorothea Henriette**, † 17. Jan. 1900.

— **Christen Lundsgaard**, S. 219, 13 o Forening, læs: Forkyndelse. Hans 2. Hustru, Christiane Elisabeth Raaschou, døde 30. Nov. 1894.

— **Edvard Emil Peter**, † 9. April 1899.

— **Henrik Godske Bartholomæus**, † 19. April 1899.

— **Jacob** (f. 1830), † 4. Marts 1901.

— **Johan Moses Georg Hollard**, er efter Odense St. Hans Kirkebog

Digitized by Google

født 3. Sept. 1802 (ikke 19. Juli 1804). Efter Kirkebogen havde han kun Fornavnene: Johan Moses Hollard.

Nielsen, Johanne (Hanne) **Ane Margrethe**, † 15. Juni 1903.

— **Nicolai Peter**, S. 263, 14 o N. døde ikke i Frederiksberg Allé, men inde i Kjøbenhavn. — S. 265, 8 o II, 461 ff., læs: II, 411 ff.

— **Rasmus**, Filosof, S. 277, 15 n «Skæbne og Forsyn» udkom 1853 (ikke 1833). — S. 279. 6 o et Par Afhandlinger, læs: en hel Del Afhandlinger.

Niss, Thorvald Simeon, † 11. Maj 1905. Hans 2. Hustru Constance Møller er født 1855 (ikke 1835).

Nissen, C. A., † 11. April 1905.

Norby, Søren. S. 311, 11—10 n halvmystisk, læs: halvmythisk. — S. 315 1 og 10 o Margrethe Gyldenstjerne, læs: Christine Gyldenstjerne.

Normann, C. Ó. E., † 7. Marts 1899.

— **G. Ph. G. D.**, blev ikke optaget i den danske Adel 1776, derimod fik han 1777 dansk Indfødsret.

v. Nutzhorn. C. L. V. R., † 29. Okt. 1899.

Nyeland, Stephan P., S. 341, 1 o 1875, læs: 1877. — Hans Hustru hed Marie Isabelle Caroline Willems Raman (ikke Marie Malvine Baumann), Datter af Pierre R.

Nyholm, C. K. V. Hans Fornavne ere **Carthon Kristoffer Valdemar** (ikke Vilhelm), V. blev Student 1847 (ikke 1849).

Nyrop, Agnes F., † 19. Juni 1903. — S. 357, 5 o S. 113 ff., læs: S. 143 ff.

— **Camillus** (f. 1843), S. 361, 10 n Hans Hustrus Fader hed Louis (ikke F. A.) Fleron.

— **J. L.**, † 4. Okt. 1904.

Ólafsson, Arnljótur, † 29. Okt. 1904.

— **Eggert**, S. 384, 4 o 1798, læs: 1803.

— **Jón**, S. 387, 12 o Hypnonensis, læs: Hypnonesius.

— **Jón** (f. 1850). S. 389, 3 o Páll O., læs: Páll Ó.

Oldenburg, Frederik, 1828—90, S. 396, 1 n blev gift 1. Gang 1854 (ikke 1864).

— **Th. V.**, S. 398, 16 o Charlotte Christine f. Müller (ikke Møller).

Olrik, Axel, vandt Universitetets Guldmedaille 1886 (ikke 1885).

— **Chr. M.**, blev Viceborgmester 1783 (ikke 1782).

— **O. H. B.** Hans Fornavne vare **Ole Henrik Benedictus** (ikke Benedict).

Olsen, Christen, S. 412, 20—19 n Kredsforening. læs: Kreditforening.

— **Peder Blicher**, S. 420, 7 n O. blev 1793 Konsul i Marokko.

— **R. U. Bernhard**, er født 9. (ikke 3.) Sept. 1836.

Oppen, Joh. Fr. Blix, S. 441, 4 o blev 1812 Generaladjudantlieutenant (ikke Generaladjudant).

Orning, Morten Svendsen, døde 15. Febr. 1574.

Digitized by Google

Ottosen, S. J., † 10. Marts 1904. Han blev gift 1. Gang 10. Okt. (ikke Nov.) 1885.

Oxe, Peder, Rigshofmester, S. 502, 16—15 n Mette Rosenkrantz var ikke Søster til Holger og Jørgen Rosenkrantz.

Oxholm, Valdemar Tully, S. 509, 7 n var Medlem af Landstinget 1849—53 (ikke 1849—52).

Pachs, Mogens, S. 513, 1 n C. R. Rrochmand, læs: C. E. Brochmand.

Palladius, Niels, var 2 Gange gift, 2. Gang med Elisabeth Pedersdatter, Enke efter hans Formand i Superintendentembedet M. Frands Vormordsen.

Paludan, J. F., S. 534, 10 n blev Frikorporal i sit 14. (ikke 13.) Aar.

Parsberg, Manderup, S. 549, 3 n blev Medlem af Rigsraadet 1578 (ikke 1580).

Paulli, J. P. M., S. 570, 10 o «Livet opad», læs: «Livet i Gud».

— **J. R.**, S. 571, 15—14 n P. var gift 2 Gange: 1. med en Datter af Præsten Laurids Christensen Aagaard i Helsingør, 2. med Henrica Cathrine f. Aspach (ikke Anspach).

v. Paulsen, J. P. F., S. 586, 12 o blev gift 1832 (ikke 1826).

Peder, Biskop i Børglum, er den samme som Biskop Peder Friis (V, 448).

Pedersen, Christiern, S. 612, 17—14 n Da C. P. 1496 indskreves ved Universitetet i Greifswald med Bemærkning om, at han var fra Helsingør, er denne By sikkert hans Fødested.

— **Jens** († 1434), S. 625, 4 o forekommer som Kongens Kansler fra 1422 (ikke 1423).

— **Mads**, Kannik, var fra Odense Stift. — S. 629, 16—17 o Kannik eller Medlem af Kollegiatkapitlet, læs: Medlem af det filosofiske Fakultet.

— **Rasmus**, † 2. Maj 1905.

— **Søren**, † 21. Nov. 1898.

XIII. Pelli—Reravius.

Peters, Christian Carl, † 17. Sept. 1899.

Petersen, Fritz Ferdinand, † 11. Febr. 1900.

— **Georg Diedrich Asmus**, † 20. Dec. 1900.

— **Jacob Julius**, Faderen hed Jeppe Findanus (ikke Hildanus) P.

— **Johannes** (f. 1873), fører i Følge Navnebevilling nu Navnet **Hjelmslev**

— **Michael August**, † 7. Jan. 1902.

— **Nicolai Wilhelm**, S. 49, 13 n var 1856—63 Medlem af Rigsraadet (ikke af Rigsraadets Folketing).

— **Peter Jacob**, † 14. Marts 1904.

— **Richard**, † 3. Avg. 1905.

Digitized by Google

Schat-Petersen, Louis W., † 30. Juli 1903.
Pfaff, S. W. V., † 16. Jan. 1903.
Phister, J. L., S. 103, 11 o Tamperetskomedie, læs: Tamperretskomedie — S. 107, 10 o 645, læs: Nr. 645.
de Pilloy, F. D., S. 113, 6—8 o Anna Cornelia Coffre var Moder til Frederik Daniel de P., der fødtes i Kjøbenhavn og døbtes 26. Jan. 1702. — Hans Enke døde 1781.
Pilo, Carl Gustaf, S. 114, 3 n P. blev kongl. Hofmaler 1747.
Pio, J. F. G. E., S. 123, 12 o Eppinger, læs: Eppingen.
v. Plessen, Chr. Sigfr., 1646—1723, S. 156, 15 n sin Broder Kongen læs: sin Brodersøn Kongen.
— **Louise**, døde 13. (ikke 14.) Sept. 1799.
Pogwisch, Bertram, S. 198, 10—12 o P.s Skrift «Hammer wider die Ketzer» udgaves 1600 sammen med nogle andre Forfatteres Traktater mod Protestanterne. Udgaven angives at være trykt i «Hedebu» og kunde tyde paa, at P. da endnu var i Live.
Pontoppidan, Henrik (f. 1814), † 22. Febr. 1901. — Sønnen **Erik Pontoppidan**, † 21. Marts 1904.
— **Ludvig**, hans Moder Anne Krabbe døde 1659 (ikke 1671).
Porse, Knud, S. 236, 6 o havde Bryllup med Hertuginde Ingeborg 21. (ikke 15.) Juni 1327.
Poulsen, Chr. M., S. 247, 9 n Konsul Lexon, læs: Konsul Lexow.
— **Olaf Rye**, S. 256, 1 n 1883 i Bergen, læs: 1885 i Bergen.
Poumeau, Pierre, S. 261, 1 n — S. 262, 1—2 o P. døde i Kjøbenhavn 15. Maj 1791.
Pram, C. H., S. 266, 10 n Luxdorf, læs: Luxdorph. — S. 270, 3 o P. døde 28. (ikke 25.) Nov. 1821.
Pretorius, A. A., S. 285, 19 o Frederik Vilhelm Wedell, læs: Vilhelm Frederik Wedell.
Preusser, A. F. W., S. 286, 9 o Teuffertske Arkiv, læs: Seuffertske Arkiv.
Price, Juliette E. C, S. 289, 5 n Carlotta Grisa, læs: Carlotta Grisi. — Søsteren **Hanne Sophie Price** † 6. Sept. 1905.
Prior, D. Chr., blev gift 29. (ikke 25.) Okt. 1864.
Prætorius, Jeppe, døde Natten mellem 5. og 6. April (ikke 6. Juli) 1823.
Du Puy, J. B. E. L. C., S. 309, 11 n debuterede 15. Jan. (ikke 25. April) 1799.
Paetz, J. M., optraadte sidste Gang 31. Okt. 1864 som Johanne i «Æventyr paa Fodrejsen» (ikke 25. Okt. 1864 som Elisabeth Munk i «Elverhøj»).

Quaade, G. J., S. 315, 11 n Hans Afsked tilstodes ham 7. Marts (ikke 7. Maj) 1884.
v. Qualen, Josias († 1586). S. 318, 2—13 o Hvad der her er anført om Josias v. Q., gjælder den i Slutningen af Artiklen nævnte Broder **Josva**, med Undtagelse af Panteforleningen med Ø Kloster.
Qvellinus, Thomas, S. 321, 10 o skal der findes, læs: findes der.
Quistgaard, P. Chr., S. 326, 3 n (XI, 167), læs: (XII, 167).

Digitized by Google

Raben, Frederik, S. 339, 1 n blev 1747 Geheimekonferensraad, men indtraadte ikke i Konseillet.

— **Peter,** S. 344, 4 o Marinekommission, læs: Gehejmekommission.

— **Simon Peter,** S. 344, 11 n valgtes til Landstinget 1875 (ikke 1878).

Raffenberg, M. K. Moderen hed Anne Vincentine (ikke Vicentine) f. Kiaer.

Rahbek, Knud Lyne, S. 370, 20 o De Rahbekske Breve paa det store kongl. Bibl. ere kun delvis utilgængelige.

Rahlff, Georg, døde 11. Okt. (ikke 7. Marts) 1833.

Ramsing, P. E. M., † 18. Avg. 1904.

Ramus, Christian, 1806—56, S. 385, 8 o Hans Hustru Sophie Louise Charlotte Fistaine døde 11. Marts 1879.

Randrup, Frederik, hans Moder var født Schaltz (ikke Schultz).

Rantzau, Carl Adolph Greve, døde 13. April (ikke 3. Juni) 1814. — S. 406, 11 n Wedell-Jarlsberg, læs: Wedel-Jarlsberg.

— **Christian** Greve, 1683—1771, S. 414, 20 o Calendariam, læs: Calendarium.

— **Jesper,** S. 449, 15—16 o var Amtmand paa Flensborg 1540 (ikke 1547)—60, derimod var han ikke Amtmand paa Haderslevhus og Tørning.

— **Josias,** var ikke Søn af den S. 402 ff. biograferede Breide Rantzau, men af Breide Rantzau til Bothkamp og Øllegaard Sophie v. Qualen.

Ranøe, A. B., var født 2. (ikke 13.) Febr. 1751.

Rasch, C. E. F., S. 481, 15 n Dimittereret, læs: Dimitteret.

Rasmussen, Anton G. C., † 27. Dec. 1900.

— **Carl Ferdinand,** † 6. April 1903.

— **Harald,** † 25. Dec. 1904.

— **O. F. C.,** S. 513, 3 n «Meddelelser om Gisselfeld», læs: «Optegnelser om Gisselfeld».

Grove-Rasmussen, A. C. L, † 31. Marts 1904. — Han var 2 Gange gift: 1. (7. Marts 1865) med Sophie Christine Elise Selchier (f. 13. Okt. 1838 † 23. Jan. 1868), Datter af Præsten Hans Herman S. i Balslev; 2. (1. Maj 1869) med Bertha Julie Henriette Jane Reimers (f. 9. Juli 1843), Datter af Fysikus i Haderslev Vesteramt Dr. med. Martin R.

Kall Rasmussen, M. N. C. — Broderen **Abraham Kall Rasmussen,** † 30. Marts 1901.

Rasmussen Søkilde, Niels, † 24. Avg. 1905.

Ravn, N. F., S. 546, 11 n blev Elefantridder 1898 (ikke 1899).

— **Rasm. P.,** var født o. 1602 og var ikke nogen Bornholmer.

— **V. C.,** † 17. Maj 1905.

Reedtz, Knud, døde 8. Marts 1734 (ikke 10. Febr. 1733) paa Nørlund.

Reedtz-Thott, K. T. T. O., S. 568, 5 o Gehejmeraad Halls Død, læs: Gehejmeraad Halls Afgang.

Reersløv, L. Chr., var født o. 1716.

Regenburg, Th. A. J., S. 582, 11 o døde i Kjøbenhavn (ikke i Skanderborg).

Digitized by Google

v. Reichau, Georg Ernst, S. 589, 7 og 8 o Leisten, læs: Leizen.

Reinhardt, Mathilde, † 5. Marts 1900. Hendes Fornavne vare **Mathilde Vilhelmine**.

Reisz, C. M., † 18. Juli 1902.

v. Reitzenstein, W. V. Chr., S. 621, 4 o døde 25. Dec. (ikke Sept.) 1781.

XIV. Resen—Saxtrup.

Resen, Peder Hansen, S. 14, 13 n R.s «Atlas Danicus» udgjorde ikke 30 Foliobind; det var Materialet dertil, som fyldte saa meget.

Reventlow, A. C. D. L. E., døde 8. Febr. 1878 (ikke 1874).

— **Friedrich** Greve, 1755—1828, S. 59, 12 o Brodersønner, læs: Søstersønner.

— **Friedrich** Greve, 1797—1874, S. 60, 1 o de 3 Hertugdømmer, læs: Hertugdømmerne Slesvig og Holsten.

— **Johan Ludvig**, S. 64, 2 n Ordet «tillige» udgaar. — S. 65, 2 o R. fik ikke sin Afsked 1788, men blev indtil sin Død formelt staaende i Økonomi- og Kommercekollegiet.

Reverdil, E. S. F., S. 70, 7 n R. var født i Nyon (ikke Niort) i Kanton Waadt.

Riber, Jørgen Jensen, blev Student fra Odense (ikke fra Ribe). Han døde længe før 1754, i hvilket Aar hans Enke, Geske Marie Rasmusdatter, døde.

Ritzau, E. N., † 23. Dec. 1903.

Rode, Ove, stillede sig som Folketingskandidat 1898 (ikke 1897).

Rodsteen, Marqvard, S. 145, 7—6 n der overførte Hæren til Skaane og senere blokerede Wismar, læs: der blokerede Wismar.

Roger, André. Hans Fornavn var kun André; en yngre Broder til ham hed derimod Urbain, han var Kjøbmand i Genf og stod i en Række Aar i dansk Tjeneste som «Conseiller d'Ambassade». A. R. studerede ikke sammen i Genf med A. P. Bernstorff, der først kom der til 1754, men gjorde som Hovmester for en schweitsisk Adelsmands Sønner i Paris Bekjendtskab med J. H. E. Bernstorff, medens denne var Gesandt der. Efter sin Udnævnelse til Udenrigsminister opfordrede Bernstorff ham til at komme til Danmark. R. kom her til 1752; han døde 18. Okt. 1759.

Rohde, J. G., S. 153, 3 n Karise Aa, læs: Karup Aa.

— **U. A.**, var født 3. Avg. 1765.

Rose, Christ. Pauli, S. 165, 7 n R.s 2. Hustru hed Elisabeth Cathrine (ikke Caroline) Amalie Bøttger. — S. 165, 3 n Melac Faeler, læs: Melac Fader.

Digitized by Google

Rosenberg, C. F. V. M., S. 172, 11 o 1871, læs: 1874.

— **Georg Erdmann**, S. 173, 2—1 n De her nævnte Bygninger skyldes ikke G. E. R., men hans Fader Johann Gottfried Rosenberg (f. 1709 † 1776) fra Meklenborg.

Rosencreutz, H. H., S. 175, 13 n o. 1644—1707, læs: o. 1644—1708.

Rosenhoff, Orla A. V., † 4. Juni 1905.

Rosenkilde, Anna Kirstine, S. 190, 10 o kun, læs: hun.

Rosenkrantz, Anne, S. 195, 15 o var 10 (ikke 8) Aar, da hun blev forlovet.

— **Erik Ottesen**, 1519—75, S. 205, 19—18 n Hans Hustru hed Helvig Hardenberg (ikke Sophie Hardenberg). — S. 206, 9 o 9. Marts 1559, læs: 9. Marts 1560.

— **Folmer Axelsen**, S. 210, 6 o (VI, 783), læs: (VI, 383).

— **Iver**, S. 244, 4 n R. afløstes allerede 12. Maj 1735 som Oversekretær i Danske Kancelli af J. L. Holstein og 28. Maj som Oversekretær i Tyske Kancelli af J. S. Schulin.

— **Iver Holger**, S. 248, 19 o R. blev først 1868 valgt til Medlem af Folketinget (i Skanderborg).

— **Niels**, 1627—76, S. 265, 5 n 11.—12. Febr., læs: 10.—11. Febr. — S. 267, 7 o R. ægtede Berte Skeel 30. Jan. (ikke Juni) 1662.

— **Otte Nielsen**, S. 290, 19 n Horsens, læs: Hassens.

— **Palle Axelsen**, S. 293, 8 n Ralsted, læs: Radsted.

Rosenpalm, Andreas, S. 297, 9 n R. døde 18. Jan. 1754 (ikke 1753).

Rosenstand, F. V. F., S. 303, 4 n Hassing-Nings Herreder, læs: Hads-Nings Herreder.

Rosenørn, Matthias Hans, † 30. Marts 1902. — S. 314, 19 n rejste i Tyskland og Frankrig 1838—40 (ikke 1836—38). — S. 314, 16 n strax ved sin Hjemkomst, læs: 1837. — S. 315, 16—17 o «Løsrevne Blade og Livsminder», læs: «Løsrevne Blade af Livsminder». — S. 315, 17 n Hans Hustru var født 1815 (ikke 1814).

Rosenørn-Lehn, O. D., S. 318, 20 n blev Direktør for Kobberstiksamlingen 1874 (ikke 1871). — S. 319, 17 n Ministeriet Holstein, læs: Ministeriet Fonnesbech.

Rosenørn-Teilmann, C. P. T., S. 320, 9 o blev Student 1835 (ikke 1833). — S. 320, 11 n Nørholm ligger ikke i Skads, men i Ø. Horne Herred. — S. 321, 20 n blev Viceformand i Landstinget 1875 (ikke 1878).

Rosing, H. P. M., † 12. Dec. 1904.

— **Svend**, døde 21. Dec. 1884 (ikke 1883).

— **Wilhelmine Emilie**, var født 6. Marts 1783 (ikke 1784). — S. 333, 15 o 6 Aar ældre, læs: 5 Aar ældre. — S. 333, 17 o 18 Aar gammel, læs: 19 Aar gammel.

Rostrup, Jacob, S. 350, 8—7 n og 5 n, S. 351, 1 o Kongen af Frankrig, læs: Kongen af Spanien.

Rothe, Carl Adolph, døde 12. Juli (ikke Juni) 1834.

— **Christian**, S. 358, 19 n Vennelyst, læs: Vennersly.

— **H. P.**, † 18. Jan. 1905.

Digitized by Google

Rothe, P. C., † 13. Dec. 1902.

— **Tyge,** Gartner, døde 19. (ikke 16.) Okt. 1887. — S. 366, 4 n J. P. Jacobsen, læs: J. C. Jacobsen.

— **Wilhelm,** Præst, var Søn af (ikke Broder til) Christian Rothe. — S. 378, 9 o blev gift 2. Gang 22. Dec. 1840 (ikke 1841).

Roulund, Rasmus, S. 388, 8 o Faderen var født i Landsbyen Raagelund (ikke Rovlund). — S. 388, 13 o R. var Forpagter paa Løvegaard 1812—26; den ejedes af hans Fader, ikke af ham. — R. var gift med Karen Christine Rasmussen (ikke Gram), Datter af Forpagter Ole R. og Margrethe Hedevig f. Fogh; det var denne og ikke Datteren, som var Enke efter Forpagter, Cand. theol. Niels Gram.

Rovsing, Kristen, døde 16. Jan. 1889.

Rudelbach, A. G., S. 410, 14 o R. vedblev sammen med Guericke at være Udgiver af «Zeitschrift f. die gesammte lutherische Theologie und Kirche» til sin Død, men fra 1846 varetog Guericke alene Redaktionen.

Rung, G. A., † 28. Marts 1903.

Rustung, Christopher Throndsen, S. 438, 7 n Anne Ottesdatter Rømer, læs: Inger Ottesdatter Rømer.

Ryberg, Niels, S. 447, 1 o Huset Ryberg gik fallit 1820, ikke som Følge af Tab under Krigen med England, men paa Grund af Tab ved Statsbankerotten 1813 og senere tilstødte Uheld.

Ræder, J. G., S. 473, 14 o 1789, læs: 1788.

Rømeling, Patroclus, S. 483, 10 n Rüse, læs: Ruse.

— **R. W.** Hans 2. Hustru Ulrikke Eleonora f. Ulrichsdal var ikke Komtesse; Faderen Vilhelm U. (XVIII, 73) var ikke Greve.

Rønning, Frederik, blev gift 12. Okt. 1882 (ikke 1883).

Rønnov, Eiler († 1565), S. 512, 5 o R.s Gaard i Odense er opført 1547 (ikke 1546).

— **Joachim**, S. 512, 2 n 2aarige Søn, læs: 3aarige Søn (Adolf).

Saabye, Hans Egede, S. 544, 9 n Lauritz Mund T., læs: Lauritz Munch T.

Saloman, G., † 5. Juli 1902.

Sandberg, Ulrik, var født paa Isgaard (ikke paa Vedø).

Sander, Levin Christian (ikke Christian Levin). — S. 596, 3 o Robisonader, læs: Robinsonader.

Sarauw, C. F. C., † 29. Nov. 1900.

Sauter, E. F. F., † 13. April 1901.

Saxo (Grammaticus), S. 619, 10 n Vederlagsmanden Aage, læs: Vederlagsmanden Svend Aagesen.

Saxtorph, M. H., S. 633, 15 n Hans Oversættelse af Schauenburgs Ofthalmologi udkom 1856 (ikke 1886).

Digitized by Google

XV. Scalabrini—Skanke.

Schack, Hans Egede, S. 30, 9 o ældste Dreng, læs: yngste Dreng.

Schack-Rathlou, J. O., S. 43. 2—1 n Paron, læs: Patron.

Schall, C. N, S. 55, 6 o Schütte, læs: Schytte.

Scharling, H. W., S. 77, 19 n S. blev gift 31. (ikke 1.) Okt. 1871.

Scheel, A. W., S. 85, 5—4 n S. var ikke Direktør for Herlufsholm. — S. 87, 7 o Tilbagekaldelsesretten, læs: Tilbageholdelsesretten.

Scheidt, Chr. Ludv., S. 103, 19 n Hans Manuskriptsamling kom til Bibliotheket i Hannover (ikke i Wolfenbüttel).

Schiemann, Louise Augusta, † 22. Juli 1902.

Schjermann, Hans, S. 115, 19 o Ordene «uden Tvivl» udgaa.

Schimmelmann, Heinrich Carl, S. 123, 11 o forpagtede Generalaccisen i Kursachsen 1755 (ikke 1753). — S. 129, 11 o blev Ridder af Elefanten 1773 (ikke 1774).

— **Heinrich Ernst**, S. 133, 12 n Kreditforeningsoplag, læs: Kreditoplag. — S. 136, 12 o Rist, Niebuhr, læs: Niebuhr, Rist.

— **M. Ch. H.**, S. 139, 5 n Fossum, læs: Fossum eller Borrestad.

Schjørring, Helene Johanne Caroline, S. 160, 7 o Faderen, Pastor Krohn, døde 7. Avg. 1872 (ikke 1871).

Schjøtt, F. V. E. F. Th., S. 163, 11 n S. døde under et Ophold i Kjøbenhavn.

Schmidt, L. H., † 11. Juni 1904.

— **P. C. Rudolf**, S. 229, 5 n Gs., læs: Gb.

Schneekloth, Hans, S. 243, 8 o Ordene «sin senere Svigersøn» udgaa.

Schneider, Christoffer, S. 245, 11 o Ordene «paa denne Medaille» udgaa.

Scholten, Jobst, S. 254, 2 o imistænkte, læs: mistænkte.

— **P. C. F.**, S. 256, 14 o Negeropstanden paa St. Croix var 1848 (ikke 1847).

de Schouboe, Oluf Borch, 1689—1763, S. 268, 7 n Faderen ejede Margaard (ikke Magaard).

Schrøder, Ludvig Peter, S. 312, 20 o Frederik Carl Morits Wagner, læs: Moritz Carl Friedrich August Wagner. — S.s Hustru døde 11. Nov. 1904.

Schrødersee, J. Chr., S. 314, 1 n Angivelsen om, at Generalpostdirektør Joh. Chr. Schrødersee døde uden Børn, er urigtig. Han havde en Søn og en Datter (g. m. J. Th. Holmskiold), men Sønnen døde før Faderen.

v. d. Schulenburg, Werner Greve, 1736—1810, S. 324, 11 n var i overordentlig Mission i Stockholm 1779 (ikke 1772).

Schultz, Johan Philip, S. 346, 15 n Ved sin Afgang 1886, læs: Ved sin Afgang som Direktør 1886.

Schultze, Chr. E. W. Hans Efternavn var **Schulze**.

— **H. J.**, var født 7. Avg. 1717 i Rostock.

Digitized by Google

Schumacher, Peder, Greve af **Griffenfeld,** S. 374, 1 n Birgitte Trolle, læs: Birgitte Skeel (XVI, 15).

Schwarz, Frederik, S. 398, 12—11 n i det han . . . (Dec. 1779), læs: i det han, der siden Overtilsynskommissionens Tiltrædelse (Marts 1778) som «Medinstruktør» havde taget virksom Del i Instruktionen, nu (Dec. 1779) fik sin Myndighed i saa Henseende yderligere stadfæstet og udvidet som Instruktør for de yngre Skuespillere.

Schwartzen, Julius, S. 408, 10 n Guilleaume, læs: Guillaume.

Schytte, Frida, S. 420, 13 o Overretsprokurator, læs: Overretssagfører.

— **H. V.,** † 22. Febr. 1903.

Schønheyder, J. F. G., Kirurg, S. 444, 3 o Clausen, læs: Claussen (III, 636).

Secher, Villiam, S. 462, 5 n ansvarhavende Redaktør, læs: politisk Redaktør.

Seefeldt, Jacob, S. 466, 7 n Vestergøtland, læs: Østergøtland.

v. Seelen, J. H., blev 1716 gift med Ursula Koch fra Flensborg.

Segelcke, Th. R., † 12. Nov. 1902.

Sehested, Christian, S. 481, 15 o hans Hustru døde 1751 (ikke 1731). — S. 481, 13—11 n og tyve Aar efter . . . Minde, læs: og 1746 skriver Tycho de Hofman om hende, at hendes beundringsværdige Forstand endnu er i frisk Minde i Frankrig.

— **Chr. Thomesen,** Kansler, S. 483, 15 n Efter S.s Hustrus Skrivekalender har Kansleren 1625 ladet en Datter døbe med Navnet Sehested. — S. 486, 15 n Oversættelse af Svend Aagesen, læs: Udgave af Svend Aagesen.

— **Chr. Thomesen,** Admiral, S. 491, 9 n S. blev Viceadmiral allerede 1711.

— **Hannibal,** S. 496, 15—16 o Navnet Hannibal forekommer tidligere som Fornavn i den danske Adel. Hannibal Sehested er vistnok opkaldt efter sin Moders Morbroder Hannibal Mogensen Gyldenstjerne til Restrup.

— **Knud,** S. 517, 19 o S. blev først Kammerherre 1. Jan. 1898.

— **N. F. B.,** S. 521, 5 o Professor N. C. Frederiksen, læs: Regeringen.

— **Steen Maltesen,** S. 524, 13 o Oberst, læs: Rigets Oberst.

Seidelin, S. Th. V. H., † 29. Okt. 1904.

Sewerin, Jacob, S. 548, 10 o S. døde 23. (ikke 21.) Marts 1753.

Sibbern, F. C., S. 550, 18 n A. W. Brorson blev først 1804 Rektor paa Herlufsholm.

— **L. F. Gabriel,** † 2. Maj 1903.

Sievertz, Gerhard, er døbt 8. Sept. 1682 i Aalborg og var Søn af Kapitajn Joh. Sievertz og Cornelia Sibarsdatter.

Simonsen, J. L. Sønnen **Ludvig Julius S.** † 12. Juli 1905.

— **Jørgen,** døde 8. Sept. (ikke 28. Maj) 1602.

Sinning, Jens Andersen, S. 614, 9 n Sinding ligger i Hids (ikke i Lysgaard) Herred.

Digitized by Google

XVI. Skarpenberg—Sveistrup.

Skeel, E. V. R., S. 24, 18—17 n var Medlem af Rigsraadets Landsting 1864—66 (ikke 1863—66).

— **Jørgen Erik**, S. 31, 3 n var født 1737 (ikke 1739)

Skou, J. C. Chr., † 3. Okt. 1904.

Skram, Bertha Amalie, † 15. Marts 1905.

Skrike, J. P. A., † 3. Sept. 1905.

Skrok, Chr. Clausen, S. 93, 6 o Han skal være død 1572, læs: Han synes at være død før 1568.

Skúlason, Thorlákur, S. 94, 15 n Guðbrandur Thorláksson døde 1627 (ikke 1628).

Smidth, V. F. L., S. 115, 9 n Holbæk, læs: Skjelskør.

Smith, Hother, † 23. Okt. 1902.

Leigh-Smith, A. G. G., † 13. April 1905.

Sommerfeldt, Elisæus (ikke Elius) **Janus**, † 18. April 1903 i Algier. — S. 154, 17 n Han blev gift 29. Dec. 1876 (ikke 1896).

Sonne, H. Chr., S. 158, 6 n (XIV, 358) læs: (XIV, 357).

Sophie Frederikke, Arveprinsesse, var Datter af Hertug Ludvig af Meklenborg-Schwerin (ikke Meklenborg-Strelitz).

Sophie Magdalene, Dronning. S. 175, 6 n 1700—71, læs: 1700—70.

Sorterup, J. J., S. 185, 2—1 n Den danske Digtekunsts Hist. II, læs: Den danske Digtekunsts Hist. IV.

Sparkiær, Peder, var født i Kjøbenhavn 6. Sept. 1695.

Stauning, Jørgen, S. 292, 2 n Vande, læs: Vandel.

Steenstrup, M. G. G., † 13. Okt. 1904.

Steffens, Henrich, S. 353, 11 o Reichhardt, læs: Komponisten J. F. Reichardt. — S. 353, 17 n Hanna Reichhardt, læs: Hanna Reichardt. — S. 355, 11 o Skriftet: «Wie ich wieder Lutheraner ward» udkom 1831 (ikke 1833).

Steffensen, H. Chr., er født 22. Dec. (ikke Nov.) 1837.

Stein, S. F. E. V., † 1. Febr. 1905.

Stenersen, P. Chr., S. 397, 5 n Mich. Nannestad, læs: Nic. Nannestad.

Stephens, George, S. 411, 19 n Husaby tilhørte ikke S. selv, men hans Søn. Det var kun en mindre Del af hans Efterladenskaber, der skjænkedes til Vexiø.

Sthyr, H. V., † 5. Marts 1905. — S. 425, 1 o S.s Rejse til de østersøiske Provinser foregik i 1901 (ikke 1891).

Stockfleth, Th. R., S. 446, 5 n Hans Hustru var født Arbien (ikke Arbin).

Stockholm, Jens, S. 448, 5 n Vammen-Lendum-Bigum, læs: Vammen-Lindum-Bigum.

Stolpe, P. M. Hans Moder hed Frederikke Vilhelmine f. Johansen.

Storck, H. B., S. 465, 9—10 o Svendborg, læs: Svendborg St. Nicolai.

Stub, Ambrosius, S. 517, 20, 14 og 7 n Baron Niels Juel, læs: Kammerherre Niels Juel.

Digitized by Google

Stürup, G. Chr., blev Sekondlieutenant 1702 (ikke 1703), blev gift 1727 (ikke 1728) og døde 15. April (ikke 14. Febr.) 1762. — S. 541, 1 o Døtrene døde før Faderen.

v. Støcken, Christian, Generalsuperintendent, S. 542, 16 n Ordene «Kommandanten i Rensborg» udgaa.

— **Christian**, Gehejmeraaad, S. 543, 20 o Voskamp, læs: Voscamp.

Suhm, P. F., S. 567, 6 n Hans 1. Hustru, Karen f. Angell, døde 11. (ikke 17.) Juli 1788.

— **Ulrik Fr.**, S. 571, 10—9 n Chr. Sigfr. v. Plessen var ikke Kammerherre.

Swane, H. J., † 23. Juni 1903.

Sveinsson, Brynjólfur, S. 621, 16 o Jón Arason var Biskop i Holar (ikke i Skalholt).

XVII. Svend Tveskjæg—Tøxen.

Svendsen, Christen, Generalpostdirektør, † 27. Okt. 1904.

Sølling, P. S., S. 45, 4 o Bombebøssen flyttedes til Brogade 1844 (ikke 1859).

Sørensen, Johan Christoffer, Hededyrker, s. **Steinmeier**.

Tang, J. T. A., † 1. Juni 1904.

Tausen, Hans, S. 101, 13 o Formodningen om, at Hans Tausen er bleven Læsemester i Theologi ved Universitetet, er urigtig. — S. 107, 19 n St. Clara Kloster blev først senere lukket.

Teilmann, Andreas, S. 118, 10 n blev 1851 Sognepræst i Sønder Felding og Assing (ikke Asfærg).

Thaarup, Thomas, S. 156, 19—20 o «Fingal og Frode«, læs: «Frode og Fingal».

de Thestrup, Matthias, S. 181, 4—3 n T. blev optagct i Adelstanden 1749.

Thielemann, O. T., † 26. Juli 1903.

Thielo, Carl August, var efter sin egen Opgivelse født 7. Febr. 1707.

v. Thienen, W. H., S. 194, 19 o 86 Aar, læs: 87 Aar.

Thomsen, Adolf Theodor, S. 212, 9 n Landstingsmandat, læs: Rigsraadsmandat.

— **Andreas Peter**, var født 21. Okt. 1781 (ikke 1780). Han blev gift 22. Marts 1823.

— **Carl C. F. J.**, S. 216, 11 o Hans Hustru er født Diechmann (ikke Deichmann).

Thorhallesen, Egill, blev Provst 1780 (ikke 1781).

Thorkelsson, Jón (f. 1822), † 21. Jan. 1904.

Thorsen, P. G., S. 287, 20—22 o Men videre naaede T. ikke . . . . Afbildninger, læs: Men synderlig videre naaede T. ikke, den anden Afde-

Digitized by Google

ling «Jyllands Runemindesmærker tillige med Meddelelser om alle Øernes» indeholdt foruden Afbildninger kun en kortfattet Text.

Thorvaldsen, Bertel, S. 303, 20 o J. T. F. v. Paulsen, læs: J. P. F. v. Paulsen.

Thrane, W. Chr. Carl B., er født i Fredericia (ikke i Kjøbenhavn).

de Thurah, Chr. H., S. 368, 6 o blev 1869 Lærer ved Hindholm (ikke Forstander for Hindsholm) Folkehøjskole.

de Thygeson, T. G. C. F., † 31. Marts 1905.

Tistorph, M. H., blev Sognepræst ved Nicolai Kirke 1660 (ikke 1657).

Traustedt, M. P. A., † 26. Okt. 1905.

Tregder, Eiler Hagerup, 1788—1858, læs: 1778—1858.

Trojel, Frants Vilhelm, 1746—1819, S. 524, 11 o Vissenberg, læs: Vissenbjærg.

— **Jacob Kofod**, S. 527, 14 n Vissenberg, læs: Vissenbjærg.

Trolle, Corfits, S. 532, 18 o Det var ikke C. T., men Gehejmeraad Ove Juul (VIII, 640), der førte Forsædet mellem Griffenfelds Dommere.

Tryde, J. A. Chr., † 6. Dec. 1904.

Tuxen, Lauritz Regner, Maler, S. 593, 2—1 n M. Treschow var ikke Kammerherre.

Tønder, R. H., S. 631, 4—3 n Ordene, «Han var Brodersøn af den ovennævnte Michael T.» udgaa.

XVIII. Ubbe—v. Wimpffen.

Ulfeldt, Corfits († 1563), S. 15, 16—17 o Sørup ligger paa Falster (ikke paa Laaland).

Ulfstand, Jens Holgersen (1566). S. 61, 18—19 o Ordene «ingen Historiker har gjort Baahuses Belejringer til Gjenstand for et særligt Studium» udgaa (jvfr. «Vort Forsvar» 16. Sept., 30. Sept., 14. Okt. og 28. Okt. 1888).

— **Truid Gregersen**, S. 69, 9 o Gjørvel Fadersdatter, læs: Gjørvel Faddersdatter.

Ulrich, H. C., † 23. April 1905.

Unsgaard, Ivar Johan, S. 85, 13 o U. blev Kammerherre 1854 (ikke 1851).

Urne, Eiler. Det sidste Punktum i Artiklen udgaar. Forfatterinden af Vaaben- og Slægtebogen er ikke Jytte Henriksdatter Gyldenstjerne, men hendes Søskendebarn Jytte Prebensdatter Gyldenstjerne.

Ussing, J. L., † 28. Okt. 1905.

Wad, Matthias. Moderen var født Nyegaard (ikke Nygaard). — S. 148, 8 n rængte, læs: trængte.

Wadskiær, Christian Frederik, S. 149, 10 o blev Student 1730 (ikke 1728).

Digitized by Google

Wagner, Frederik August Hartvig, S. 156, 1 n «Kuplernes grafiske Statistik», læs: «Kuplernes grafiske Statik».

Wandel, Carl Frederik, S. 255, 6 o W. blev gift 5. Okt. 1901 (ikke 1891).

Warming, Johs. Eugenius Bülow, S. 266, 19 o Glazion, læs: Glaziou. — S. 266, 8—7 n W., der efter Professor Didrichsens Afskedigelse (ikke Død) var bleven udnævnt til Professor ved Kjøbenhavns Universitet fra 1. Nov. 1885, forblev i Stockholm til Febr. 1886.

Wedderkopp, Gabriel, var Broder til Magnus Wedderkopp.

Vedel, P. A. F. S., S. 310, 18 o Engelholm, læs: Engelsholm.

Wedell (-Wedellsborg), Christian, S. 336, 5 o Elisabeth de Tønsberg, læs: Elisabeth de Tonsberg.

Weiberg, Frederik, S. 359, 11 n Hans v. Voskamp, læs: Hans v. Voscamp.

Wenck, Heinrich Theodor, S. 382, 1 n W.s 1. Hustru døde 23. Dec. 1838 (ikke 28. Okt. 1839).

Wendt, Joh. Chr. Wilh., S. 388, 16 n i øvrigt, læs: ivrigt.

Wengel, Chr. Molt, S. 390 2 n Facon, læs: Façon.

Wessel, Th. W., † 31 Juli 1905.

Westergaard, Harald L., S. 450, 6 o docerede Nationaløkonomi paa Landbohøjskolen 1896—1901 (ikke 1886—1901).

Weyse, Christ. Ernst Fred., S. 485, 20 o J. Moscheles, læs: I. Moscheles.

Whitte, H. K., S. 493, 4 n Hunderup, læs: Hundrup.

Wichmand, Bertel B., S. 526, 4—3 n Karen Kathrine Leth, læs: Karen Leth.

Wildt, Johannes, S. 582, 2—1 n W.s Hustru hed Jacobine Christiane Hoffmann og var Datter af Instrumentmager og Optiker Joh. Christoffer H.

Viffert, Corfits Tønnesen, S. 568, 6 o blev Medlem af Rigsraadet 1581 (ikke 1586).

Wilster, E. H. C., S. 621, 14 n Major Schepelern faldt ikke i Slaget ved Slesvig, men blev meget haardt saaret (jvfr. XV, 105)

Vilstrup, A. F. K., S. 625, 14 n blev 1869 Sognepræst i Bjørnsholm (ikke Bjørnholm) og Malle. — V.s 2. Hustru er født Lasson (ikke v. Lasson).

XIX. Vind—Oetken.

Vind, Sophus H. G. Hans Hustru døde 8. Maj 1890 (ikke 1900).

Vinding, Rasmus, S. 28, 3 o P. Redtz læs: P. Reedtz.

Winther, Gert H., † 28. Marts 1905.

— **Niels Chr.**, var Folketingsmand for Færøerne 1851—58 (ikke 1850—56).

— **R. V. Christian F.**, S. 75, 9 o Jfr. Jacobine Fritsche, læs: Jfr. Jacobine Frisch (senere g. m. Konsul Hollenius i Aalborg).

Digitized by Google

Visborg, Eilerik Jensen, S. 88, 20 n V. levede endnu 1690.

With, Albert, S. 97, 15 n J. E. Sur, læs: J. E. Suhr.

— **Karl Henrik**, S. 107, 15 n W.s humoristiske Digtning i fynsk Mundart findes ikke i Elmquists «Læsefrugter», men i Sylvester Hertz' Maanedsskrift for underholdende Æmner IV, 325; smstds. II, 216 findes en lignende Digtning af ham.

Wohlert, H. F., var født i Kiel 29. Sept. 1703 og døde 18. Nov. 1779.

Wolf, Jens Lauridsen, S. 153, 5 o 5. R. II, læs: 5. R. I.

Volf, Peter Rudolf, S. 155, 20 o Joel, læs: Amos.

Worm, Ole, 1588—1654, S. 189, 10 o aarlige, læs: særlige.

Wroblewski, Otto B., er Sønnesøn af den ovfr. nævnte Daniel W.

Wulff, J. P. F., S. 241, 19 o Prinsesse Caroline kaldes sædvanligvis Prinsesse Mariane.

Zeise, W. Chr., S. 285. 14 o Apotheker Gottfried Becker holdt ikke alene Forelæsninger ved Universitetet, men var ansat ved dette som extraordinær Professor i Kemi.

Zeuthen, Chr. F., S. 293, 2 n Grevinde Schulin, læs: Komtesse Schulin.

Zinck, Otto Chr., S. 320, 12 o Herlufholms, læs: Herlufsholms. — S. 320. 12—13 o Rektor Ludvig Thornam (Horsens), læs: Filologen Ludvig Thornam, der senere blev Overlærer i Horsens.

Zwergius, D. G., S. 334, 2 o Z. blev født i Sørup i Angel, hvor Faderen den Gang var Diakon.

Oeder, Georg Chr., S. 348, 18—17 n General Vibe von Osten, læs: General Vibe v. der Osten.

CARL FREDERIK BRICKA.

Digitized by Google

DENGANG det tredje Bind af Biografisk Lexikon udkom, undrede sikkert mange sig over, at *Carl Bricka*'s eget Navn ikke fandtes deri. Det var et Brud paa de Principper, som ellers vare fulgte med Hensyn til, hvem der medtoges, thi Bricka havde som Embedsmand og Videnskabsmand, som Udgiver af historiske Kilder og Leder af Tidsskrifter og andre Værker udrettet saa betydeligt, at han kun ved Vilkaarlighed kunde blive udeladt og maatte savnes. Men Bricka skyede fremfor nogen at trænge sig frem, han vilde undgaa enhver Bebrejdelse for selvisk Optræden; om han end havde levet, til Værkets sidste Bind var udkommet, vilde det ikke have bragt hans Biografi. Han vilde ved Værkets Slutning have kastet et Blik tilbage paa dets Historie og Gang, han vilde have bragt en Tak til alle dem, som trofast havde medvirket derved, ved nogle Tal vilde han have redegjort for, hvor store Bidrag han havde modtaget fra Medarbejderes Side. Døden kaldte ham sørgelig tidlig her fra, og den har kun bragt en eneste Vinding, nemlig at Værket kan indeholde de savnede Oplysninger om Udgiverens eget Liv. Denne Fremstilling skal nu her gives — efter Evne, men paa en mere omstændelig Maade end Lexikonnets andre Biografier have kunnet være fortalte, idet det vel maa kaldes rimeligt, at

Digitized by Google

man i det Værk, hvortil Brickas Navn vil være knyttet fremfor til noget andet, finder en udførlig Skildring af dets Ophavsmand og Bærer. Ind i denne Skildring vil da ogsaa blive knyttet Oplysninger om Arbejdets Gang og Historie.

I.
Ungdomsaar og Studietid.

«Skulde jeg skrive min Biografi, maatte jeg begynde med den 10. Juli 1845, da jeg kom til Verden i en Vogn paa Vesterbro, medens Bøsserne knaldede i Anledning af Fugleskydningen». Saaledes skrev Bricka i en Dagbog 1873. Symbolsk for den stilfærdige Brickas senere Virken kan denne hans Indtræden i Livet — ud for Trommesalen under larmende Skud — ikke kaldes; heldigvis var Faderen tilstede og kunde bringe Hustru og Søn i Behold til Hjemmet paa Østergade. Faderen var Læge i Hæren *Theodor Bricka.* Han var født 1809, havde 1833 taget kirurgisk Examen og var Aaret efter bleven Kompagnikirurg; efter en toaarig Studierejse i Udlandet og efter at have taget Licentiatgraden var han 1842 bleven Underlæge (III. 58). Moderen hed *Marie Dorothea Ripperger.* I Ægteskabet var der allerede født en Søn, nu kom den anden, der i St. Petri Kirke blev døbt med Navnet *Carl Frederik.* Men Moderen var ikke stærk af Helbred, og hun døde allerede 2. Marts 1847; Sønnen havde derfor ingen personlig Erindring om hende; pietetsfuld søgte dog hans Tanke, hvor gammel han end blev, ofte til hende, ligesom hans Blik gjerne hvilede ved Moderens Billede, hendes ydre Træk syntes at være gaaede i Arv til ham. Otte Aar efter hendes Død ægtede Faderen *Cecilia Ammentorp,* en Datter af Major P. H. Achen og tidligere gift med Sognepræst

Digitized by Google

Ammentorp; sine Stifsønner omfattede hun med den varmeste Kjærlighed.

Hvad Carl Bricka godt huskede, var, hvorledes han den 1. April 1852 forknyt og ængstelig første Gang vandrede til Melchiors Borgerskole. Tre Aar senere aabnede Metropolitanskolens store Port sig for ham, paa samme Dag som for Johannes Steenstrup, til hvem han fra da af gjennem hele sit Liv var nøje knyttet. Bricka var en flittig Elev og næsten altid blandt de øverste i Klassen.

Det sidste Aar i Skolen var ikke netop egnet til Studier. Frederik VII døde, og Krigen stod for Døren; kun faa Uger efter Tronskiftet maatte Faderen drage til Slesvig, han fulgte som Divisionslæge med Hæren til Danevirke. Det er betegnende for det stilfærdige Hjemmeliv, Carl Bricka som Dreng havde ført, at først Faderens Fraværelse gjør ham til Brevskriver: «Jeg har nu i over 10 Aar ikke skrevet et Brev» — skriver han til Faderen, der opholdt sig ved 1ste Divisions Stabskvarter i Brodersby ved Slesvig; han kan glæde ham med Meddelelsen om, hvor smukt han i Skolen har overstaaet Halvaarsexamenen. Saa kom Tilbagetoget fra Danevirke i Natten efter den 5te Februar; det nedslog alt Mod og bragte ikke mindst de unge i Oprør. Carl Bricka tabte dog ikke sin medfødte Ro; han fortæller Faderen (den 14. Februar): «af mine Venner vare flere forbitrede paa mig, fordi jeg straks erklærede, at Tilbagetoget vistnok var det bedste, der kunde gjøres», og han er meget vred over den Uret, der tilføjes de Meza og Kauffmann. Nogle Maaneder senere syntes det, som om ogsaa Broderen Georg skulde drage til Hæren, idet han meldte sig paa en Uddannelsesskole for Reserveofficerer til Artilleriet; dog sluttedes Freden, inden Skolen var endt. Carl læste uagtet Forstyrrelserne med største Iver; «han er meget flittig, men alvorlig som en sat Mand», saaledes lyder Mo-

Digitized by Google

derens Meddelelse under Examenstiden, og snart kunde han sende sin Fader paa Fyn de glædelige Meddelelser om, hvor smukt hans Examen var bleven bestaaet.

Sjælden har vel nogen forladt Skolebænken med fastere Planer om sin fremtidige Bane end Carl Bricka. Han havde fra Barn af haft udprægede historiske Interesser. I Skolen havde Historie været hans Yndlingsfag, han havde i sin Fritid læst mange historiske Arbejder, og han havde anlagt en lille Møntsamling. Et halvt Aar før Afgangsexamenen havde hans Lærer L. Bergmann, Metropolitanskolens senere Rektor, givet ham det Vidnesbyrd: «Bricka besidder grundige Kundskaber og usædvanlig Interesse for Historien, saa at han i det Fag ubetinget er den flinkeste i Klassen». Naturligvis fik han «udmærket godt» i Faget ved den endelige Prøve. Overlæge Bricka havde derfor ogsaa fra sit Ophold i Felten sørget for, at Sønnen kunde faa Schlossers «Allgemeine Weltgeschichte» som Gave til sin Fødselsdag. Dagen efter denne havde Carl Bricka sluttet sin Skoletid. Men kun i ni Dage havde han baaret Studenterhuen, da han skrev et langt, alvorligt Brev til Faderen om, hvad der var hans Fremtidsmaal. «Der er kun én Videnskab, jeg ret har Interesse for, men den elsker jeg ogsaa med al den Inderlighed, hvormed man kan elske en Videnskab, og denne Videnskab er Historien. Hvis Du ikke har noget derimod, har jeg altsaa i Sinde at tage en Magisterkonferens i Historie. Tro ikke, kære Fader, at det er et øjeblikkeligt Lune, der lader mig foretrække denne Vej; Du véd selv, hvor stor Pris jeg altid har sat paa Historie».

Faderens Svar var lige saa smukt som betænksomt; det havde altid været en Grundsætning hos ham ikke ved forudbestemte Planer at tiltage sig en Afgjørelse eller at vinde en vis Indflydelse paa, hvad Carl eller hans Broder bestemte om dette betydningsfulde Livsspørgsmaal. Paa

Digitized by Google

den anden Side erindrede han dog Sønnen om, hvor let Ungdommen i sin enthusiastiske Iver for det aandelige overser det materielle, og han forestillede ham, hvordan der vilde komme Tider, da man ikke kunde færdes alene i Ideernes Rige og mellem Blomster, men ogsaa ønskede solide Frugter og jordiske Goder, hvad den paatænkte Vej kun i ringe Grad stillede i Udsigt. Det var gyldne Ord, hvis Sandhed Carl Bricka i en Periode af sit Liv fuldt skulde lære at kjende. Faderen bad ham overveje, om det dog ikke vilde være klogere at tage den saakaldte Store Philologicum; Afgjørelsen hastede jo desuden aldeles ikke. Men Carl vilde ikke vente, og Juli Maaned var ikke gaaet til Ende, førend han tilskrev Faderen et nyt Brev. Han havde atter gjennemtænkt Sagen og drejet den i alle Retninger, men han maatte fastholde sin Plan. Han kunde ikke vælge Sprog til sit Hovedstudium, da han fra Barnsben havde ligget i Krig med Grammatikken, han stolede paa Faderens Ord om, at han «hverken vilde blive misfornøjet eller vred», hvis hans Raad ikke blev fulgt; han valgte derfor Historien, det var en veloverlagt Handling.

Saaledes havde Bricka i selve Krigens Aar viet sig til Historien. Det var dog ikke vort Lands Ulykke og Lidelser i dette Aar, der gjorde ham til Historiker. Nogle af de samtidige Historikere have fortalt, hvordan det egentlig var vor Kamp og vort Tab i Krigsaaret, der kaldte dem til Videnskaben. Det maa vel være saa, skjønt det jo altid er vanskeligt senere at redegjøre for, hvad der har bragt det til endeligt Gjennembrud, som længe har hvilet i ens Sind. Med Carl Bricka var det afgjort ikke Tilfældet. Hans Forsæt havde slaaet fast Rod længe før Krigen udbrød, og hans senere historiske Forskning har ikke heller faaet Farve af vor Kamp mod Tyskerne. Det er dog vist saa, at naar under Kong Christian IX's Regering

Digitized by Google

et saa stort Antal Historikere er opstaaet i vort Land og Historieskrivningen har udfoldet sig paa saa mangeartet Maade, Grunden har været den, at den lange Kamp om vor nationale Ret og det stærke Røre i de nærmest forudgaaende Slægtaldre har ægget til at lære Landets Fortid at kjende og givet Trang til en stadig dybere Forstaaelse af vort Folkeliv gjennem Tiderne.

Hvad der er karakteristisk i Brickas Udtalelser, er dernæst hans Afvisning af enhver Tanke om, at en Universitetsvirksomhed skulde være hans Maal. Han havde ganske vist over for Faderen — denne havde selv i sine yngre Aar sigtet efter en Lærerplads paa Universitetet og konkurreret om et Lektorat i Kirurgi — nævnt i første Række blandt de Stillinger, som han kunde faa Adgang til, fire Lærerposter ved Universitetet; men det var nærmest et Argument i Debatten, thi Broderen skriver samtidig i disse Overvejelsesdage: «Hvad der forekommer mig meget besynderligt, er, at Carl lader til slet ikke at have Lyst til en Professorpost i Historie ved Universitetet»; «vil han ikke søge et Professorat, er det absolut det rigtigste at gaa den filologiske Vej». Ogsaa i de følgende Tider hævdede Bricka bestandig, at han ikke ønskede og ikke egnede sig for en Lærerpost ved Universitetet. Til en ældre Ven i en jysk Præstegaard, Pastor *C. A. Klein*, for hvem han ofte udtalte sig med stor Aabenhed, skrev han en Del Aar senere saaledes: «Der var ganske vist en Tid — det var i mit Rusaar — da jeg som det fjærne, attraaværdige Maal saa et Professorat vise sig for min ærgjerrige Fantasi. Men dengang var jeg saa ung; lad det være min Undskyldning. Nu ser jeg ganske anderledes paa Sagerne, nu ser jeg, at Maalet laa uden for min Rækkekreds. Opfat ikke disse Ord som ytrede af affektert Beskedenhed, de ere dikterede af min fuldeste Overbevisning, som i Aaringer

har faaet Lov til at styrke sig». Han udvikler saa, hvorledes en Universitetslærer, som i Virkeligheden vil ofre sig for sin Gjerning, næppe vil faa Tid til dybtgaaende Undersøgelser, og «det var ikke for at opnaa et nogenlunde tilstrækkeligt Udkomme, at jeg kastede mig over min Videnskab, men det var for, om muligt, ved at fordybe mig i dens mindste Enkeltheder, at kunne føre den videre». Men fremfor alt tiltroede han sig paa ingen Maade Evner til en saadan Stilling, og hvad Højskolen behøver, «er Dygtighed i Ordets videste Forstand, Storhed i Aand og i Vilje». Saaledes skrev han i Marts 1871; i December s. A. døde Allen. Bricka var Aaret før blevet Kandidat med Ære, og han havde vundet Universitetets Guldmedaille, men han svarede de Venner, der da udtalte Tanker om en Universitetsvirksomhed for ham, med lignende Ord som dem, der lød i Brevet, og som han mangen Gang senere havde Lejlighed til at udtale.

Umiddelbart efter at have taget Artium var Bricka begyndt at undervise i Drengeasylskolen i Larslejstræde og vedblev dermed i fire Aar. Det var ulønnet Gjerning, der imidlertid glædede ham, og han knyttede Venskabsforhold med Skolens Inspektør, den foran nævnte Pastor *C. A. Klein*, og dens Lærere, saaledes *A. Sørensen*, senere Skolebestyrer i Hobro. Snart blev han ogsaa Lærer i Melchiors Skole. Ellers var hans Tid optaget af Studier hjemme og paa Bibliothekerne, og foruden de egentlige historiske Studier læste han i nogen Tid Spansk — sammen med *Niels Bache*, den senere Skoledirektør, og *Sørensen*, — han lærte sig Hollandsk og Italiensk, alt for at kunne benytte de historiske Kilder i disse Sprog ved sine Undersøgelser. Han fulgte naturligvis ogsaa flittig Forelæsninger paa Universitetet af *Allen, Schiern* og *Edv. Holm*, men efter hans egen Opfattelse udviklede han sig mest ved Selvstudium og dernæst

Digitized by Google

ved Samliv med Venner. Han havde som den Periode, der forlangtes særlig studeret, valgt Hundredaaret efter Reformationen; det var jo en Tidsalder, hvor saa mangfoldige interessante Personligheder vare fremtraadte, og tidlig begyndte han en planmæssig Indsamling af personalhistoriske Oplysninger, særlig om adelige, inden for dette Tidsrum. Disse Samlinger voksede snart til et betydeligt Omfang, og de fortsattes gjennem hele hans Liv; han havde derved vundet et righoldigt Materiale for Studier, og han viste den største Rundhaandethed ved at meddele deraf til enhver, der tyede til ham med Forespørgsler.

Af Universitetet var der udsat et Prisspørgsmaal for Aaret 1868—69: «en kritisk Oversigt og Bedømmelse af den nyere Tids Oplysninger og Undersøgelser om Wallensteins politiske Stilling og Planer efter Slaget ved Lützen til hans Død». Bricka følte sig fristet af Opgaven, han var vel inde i Tiden og besad en omfattende Bogkundskab, der lod ham arbejde med Lethed i alle de Værker og Tidsskrifter paa mange forskjellige Sprog, som han maatte gjennemgaa, «uden mindste Overdrivelse kan jeg sige, at jeg har havt flere Tusende Bind for mig». Hans Arbejde vandt Guldmedaillen; i Bedømmelsen anerkjendtes det, at han grundig og omhyggelig havde sat sig ind i Opgaven, om man end fandt, at Opfattelsen af Wallenstein i enkelte Henseender viste nogen Ensidighed, ligesom at Fremstillingen stundum var noget søgt.

Imidlertid maatte Universitetsstudierne afsluttes, og i December Maaned 1870 underkastede Bricka sig Magisterkonferensen. Han havde til den større skriftlige Opgave at fremstille den udenrigske Handels Vilkaar i Danmark-Norge i Tidsrummet 1536—1660 og hvorledes Regeringen søgte at fremme den. Professorernes Dom over den omfangsrige Afhandling lød paa, at den vidnede om grun-

Digitized by Google

dig Kundskab og videnskabelig Dygtighed, og den hele Prøve blev smukt bestaaet. Et halvt Aar tidligere var det af Ministeriet bleven bestemt, at den eneste Betegnelse for, at man havde bestaaet en Konferens, skulde være *admissus*, hvad der skulde svare til bedste Karakter ved andre Examina. Bricka var den første, paa hvem Bestemmelsen kom til Anvendelse, og man trøstede ham med Tilføjelsen «fuldkomment svarende til, hvad der tidligere kunde betegnes med *admissus cum laude*».

Vi ville nu kaste et Blik paa Brickas øvrige Udvikling under Studietiden.

De, som have kjendt Bricka saa vel i de yngre Aar som i hans ældre Alder, ville have bemærket og maaske været forbavsede over, hvor uforandret han var i Adfærd, Lader og Ansigtets Udtryk; der var givet ham et Præg, som holdt sig uudviskeligt. Det var et Præg af stilfærdig Ro, af Harmoni og Renhed; hans Energi var forbundet med naturlig Tilbageholdenhed, og han var ret angest for at bryde ud af de tilvante Linjer. Man maatte uvilkaarlig spørge, om ogsaa medfødt Natur, arvede Karaktertræk eller Indtryk fra Hjemmet her gjorde sig gjældende. Overlæge Bricka var en varmt troende Kristen, en udmærket Familiefader og en fint dannet Mand. Af Breve og Optegnelser fra hans toaarige Studierejse kan det ses, hvorledes han har anvendt al sin Fritid paa Theatret, paa Koncerter eller i Samlinger. Han elskede Musik; Syngemester Henrik Rung hørte til hans nære Omgangskreds, og her hørte Sønnerne, for hvis musikalske Uddannelse der blev sørget, Musik af al Art; de fortælle saaledes i Breve til Faderen om, hvorledes Jastrau havde sunget spanske Romancer til Guitarerne og den 10aarige Frederik Rung Duetter sammen med Søsteren Sophie. Georg Bricka var en ivrig Violinspiller, Carl dyrkede ogsaa i nogen Tid dette Instrument, senere

Digitized by Google

Guitaren, dog var hans musikalske Sans ikke stærkt fremtrædende; allerede i Studenteraarene opgav han al Musik.

Hvor inderlig nu end i dette Hjem Forældre og Børn vare knyttede til hinanden, manglede en vis levende Strømning i den lille Kreds. Den arbejdsomme, pligtopfyldende Fader sad i sit Studereværelse, og de to lærdomssøgende Sønner hver i sit, alle havde en vis Tilbøjelighed til at indeslutte sig, og det lykkedes ikke Moderen uagtet alle hendes kjærlige Bestræbelser at bringe et friskere Pust ind over Hjemmets lidt for store militære Korrekthed. Mange Aar efter skrev Georg i et Brev til sin Broder: «Jeg føres atter ind paa Betragtninger, som jeg i gamle Dage tidt har anstillet, nemlig at jeg — mon jeg ikke kan sige «vi»? — vilde have været bedre og lykkeligere, om vi havde haft en Søster at opvoxe sammen med», og Carl svarede ham, at han tit og mange Gange havde følt det samme. For at bringe ligesom et udfyldende Element ind i Huset tilskrev Georg en Gang i et af sine første Studenteraar Faderen et Brev, der vidner om, hvor meget han holdt af ham, og tillige om den Trang til at vise Kjærlighed mod Mennesker, der ogsaa senere fyldte ham — han og hans Hustru opdrog i deres barnløse Ægteskab fire Børn som deres egne —, idet han foreslog Forældrene at tage en lille Gaasedreng, som de havde truffet under et Landophold, op i Huset og tilbød at hjælpe med til at betale for Drengen af sine egne Midler. Forsøget blev virkelig gjort, men tilfredsstillede dog ikke, nogle senere Forsøg paa at forøge Hjemmets kvindelige Element vilde heller ikke lykkes. Saaledes vedblev dette at have et lidt afmaalt og stillestaaende Præg, hvad der ikke bidrog til at bekæmpe den Tilbøjelighed til at afgrænse sig, som laa i Carl Brickas Natur.

Imidlertid maa dette ingenlunde forstaas saaledes, at Bricka havde Vanskelighed ved at omgaas Folk eller at

Digitized by Google

finde Venner. Tvært imod knyttede han mange til sig, hvad da ogsaa hans venlige og hjælpsomme Optræden, hans store Lyst til at lære af andre og at iagttage andre gav god Anledning til. Nærmest stod ham vel nok de to Kammerater fra Skoletiden Rudolph Klein — den senere Boghandler, en frisk og djærv Natur med mange historiske Interesser — og Steenstrup; disse Venner tog ham da ogsaa paa Fridagene ud fra Stuen paa Fodvandringer. Men ogsaa til de historiske Studiefæller sluttede han sig, saaledes til *Jul. Fridericia* og *Schwanenflügel.* Mærkeligst var det dog at se, hvorledes mange ældre, som saa hans flittige og grundige Studier paa Bibliothekerne, fik Interesse for ham og forstod, at her var en Kraft, som med stor Udholdenhed sigtede mod et Maal. *Schiern* følte sig tidlig knyttet til Bricka, og denne var paa sin Side en Beundrer af Schierns Fremstillingskunst og store Litteraturkjendskab; Venskabsforholdet mellem dem vedblev til Schierns Død, og han overdrog Bricka at raade over hans litterære Efterladenskaber. — Etatsraad *Fr. V. Mansa* var i Færd med at udgive det indholdsrige Værk om Folkesygdommenes og Sundhedsplejens Historie i Danmark, hvortil han havde samlet gjennem sit hele Liv (XI, 100), men han var højt oppe i Halvfjerdserne og svagelig, hvorfor han tog Bricka til Medhjælper, ja overlod ham endog de frieste Hænder med Udgivelsen, saa at Bricka foruden de Oplysninger, han kunde meddele, tillige blev meget bestemmende for Bogens Indhold. — Ogsaa Justitsraad *Chr. Bruun* havde faaet Interesse for Bricka, og det skyldtes hans Velvilje, at Bricka et halvt Aar efter at Konferensen var bestaaet, til sin Glæde blev knyttet til det store kongl. Bibliothek som Assistent (fra 1. Juli 1871).

Digitized by Google

II.

Brickas første Arbejder og Standsningen i hans Forfatterskab.

Hvor højt Bricka end satte Forskere som Paludan-Müller og Allen, er der dog ikke Tvivl om, at det især var Historikerne af det 18. Aarhs. Skole, Mænd som Gram, Langebek og Suhm, og dernæst en lærd som Werlauff, der især stod for ham som Forbillede. Han forlangte, at Historikeren skulde være lærd, med mangesidige Kundskaber og dernæst grundig. Han skulde have udpræget Ansvarsfølelse, en videnskabelig Samvittighed af en saa fint mærkende Natur, at han indsaa, at det først og fremmest gjaldt om at meddele det sikre og prøvede, ikke derimod det glimrende eller hvad der kunde fængsle den store Hob, og skulde end Historikeren færdes mest mellem Skrivebordet og Reolerne, behøvede han ikke derfor at have Øre og Øje bortvendt fra Menneskenes Verden. Ogsaa deri var Werlauff et Forbillede, da han netop var en omhyggelig Iagttager af Menneskene og begjærlig efter at høre om, hvad der skete ude i Verden. Bricka besad som han den største Interesse for Mennesker og havde et opmærksomt Øre for alt, hvad der fortaltes; derfor blev det ham ogsaa senere en Tilfredsstillelse ved sit Lexikon at komme i Berøring med Mænd fra vidt forskjellige Livskredse. En anden Mand af den ældre Skole havde Bricka set hen til i alt Fald med Sympathi, saaledes som det ogsaa fremgaar af hans Biografi af ham, nemlig Vedel Simonsen. Denne i de tavse Stuer levende, af Livet sørgelig pinte Videnskabsmand havde flittig gransket de adelige Slægters Historie, hvad der netop var Hovedmaalet for Brickas Studier, og de ofte digterisk fine Smaadigte, som ledsagede den opstablede Lærdom, der fyldte hans Bøger, røbede, at dets

Forfatter havde Følelse for Menneskeskjæbner og Blik for Tiders Skiften, om han end ikke selv formaaede at samle det fundne til Skildringer af Mennesker eller Tider. Det var vel netop ogsaa, fordi Schiern stod den ældre Skole nær, at Bricka følte sig særlig knyttet til ham.

I Brickas første Bog var der meget, der bragte den gamle Tid og særlig de to førstnævnte lærde i Erindring. Den havde i øvrigt i ringe Grad Præg af lærd Støv, den angik jo ogsaa — som han siger i Forordet — «en Kinds Rødmen og et Hjærtes Banken». Han havde længe tænkt over, hvorfor Frederik II først giftede sig i saa sen en Alder, og han vidste, at de lærde helt forkastede det gamle Sagn om Grunden hertil. Saa stødte han paa et for længe siden trykt Brev fra Frederik II's Moder til Sønnen, hvor en Anna omtales under mærkelige Udtryk. Dets dybere Indhold havde ingen lagt Mærke til, end ikke Werlauff, der dog havde skrevet om Dronning Dorotheas Breve. Allerede 1868 skrev Bricka herom til *Niels Bache*: «Da jeg første Gang læste Brevet, dannede jeg mig strax en Forestilling: jeg saa den unge Kongesøn greben af Kjærlighed til Anna, jeg saa hendes Slægt drage hende bort og bestemme hende for en anden, jeg saa ham i sin Fortvivlelse betro Moderen sin Smerte, som hun søger at stille med de trøstende Ord, at her paa Jorden er Livet kun kort, men hisset er det evigt, Ord, som dog næppe have indeholdt den Lægedom, Prinsen har attraaet; thi han har sikkert haabet, at Moderen vilde tale hans Sag». Bricka forfulgte nu i dette Brev, som senere i Bogen, Spørgsmaalet videre om, hvem denne Anna var. Han paaviste, at hun maatte være en Datter af Corfits Hardenberg, og at Kong Frederik i en lang Række Aar havde næret Kjærlighed til hende; denne blev ogsaa besvaret, men førte aldrig til en ægteskabelig Forbindelse paa Grund af hendes

Digitized by Google

egen og Kongefamiliens Modstand. Omsider indvilgede Frederik II i at trolove sig med sit Søskendebarn Sophie, og umiddelbart derefter stævnede hans Svigermoder Anna til sig; her forefaldt en Samtale, hvorom Anna selv har berettet i et Brev til Birgitte Gjøe, og som synes at belyse alle de ædle Kampe, som vare gaaede forud. Nu gav Anna sin Haand til den Bejler, som hun længe havde haft, Oluf Mouritsen Krognos.

Bogen om «Kong Frederik den andens Ungdomskjærlighed» (1873) var udpræget ejendommelig. For det første var den i sin ydre Fremtræden helt forskjellig fra andre lærde Arbejder. Det fine Tryk paa det smukke Papir, det lille personlige Udbrud i Versform foran i Bogen viste, med hvilken Ømhed Forfatteren saa paa sit Æmne. Det samme fremgik af den Maade, hvorpaa han havde skildret de Personer, hvem denne Kjærlighedshistorie angik. Var der end ikke ført uomstødeligt Bevis for Rigtigheden af det fremsatte, har det dog senere vist sig, at Bricka havde truffet det rette; Fund i det sachsiske Arkiv have trykt Vishedens Segl paa, hvad han havde kaldt «et historisk Forsøg». Man mærkede desuden, at Forfatteren havde levet sig ind i Tidens Aand og med bankende Puls grebet de gamle Aktstykker, han havde følt med den varme, retsindige Kvinde, man kunde fristes til at tro, at noget selvoplevet spejlede sig i Bogen.

Den Modtagelse, som Bogen fik, blev dog for Bricka nærmest en Skuffelse. Fra flere Videnskabsmænd hørte han vel Lovord, men en offentlig Kritik kom ikke frem. Heri var nu Bricka selv Skyld; han nærede Uvilje mod Forlæggere og vilde aldeles ikke betro Bogen til nogen Boghandler, saa lidt som han vilde sende Exemplarer til Bladene til Anmeldelse. Senere gav han dog efter, og Rud. Klein fik den i Kommission. Men Bogens Pris var

Digitized by Google

høj, og Salget gik trevent, en Snes Aar efter var den dog udsolgt. — Brickas Arbejde gav H. F. Ewald Anledning til at skrive sin smukke historiske Roman «Anna Hardenberg» (1880), og denne foranledigede atter et videnskabeligt Værk. Ved Læsning af Romanen modnedes hos Rektor Forchhammer paa Herlufsholm en Plan, som han i længere Tid havde gaaet med, at det vilde være smukt, om Herlufsholms Stiftelse foranstaltede en Udgave af Herluf Trolles og Birgitte Gjøes Breve. Bricka havde ladet flere af disse trykke i Tillægget til sin Bog, nu greb han med Glæde Forchhammers Tanke: «enhver dansk Historiker vil takke Dem, hvis De kan faa den skjønne Plan udført». Forstanderen for Herlufsholm gav beredvillig sit Samtykke, og Udgivelsen betroedes Bricka. Han havde afskrevet Brevene og indsamlet talrige Oplysninger, men da blev han saa optaget af anden Virksomhed, at han, om end med Smerte, maatte give Afkald paa at fuldende det, da Udgivelsen ønskedes fremmet. Arbejdet blev fortsat af Provinsarkivar Wad og Bogen udgivet af ham.

Medens det saaledes her var lykkedes Bricka at redde en smuk og lidet ænset Tradition som historisk Sandhed, havde han derimod ved en anden Undersøgelse taget et smukt Sagn af Dage. Man kunde mene, at dette vel egentlig lidet stemmede med hans Natur og Lyst. Bricka godtgjorde i en Afhandling, at Fortællingen om, at Chr. Barnekow skulde have reddet Christian IV's Liv under Kampen paa Skjellinge Hede ved at overlade Kongen sin Hest, medens han selv fandt Døden, ikke kunde være sand. I Anledning af, at Biskop Engelstoft i et Brev til ham gjorde nogle Betænkeligheder gjældende, skrev Bricka: «For mig havde Sagnet ophørt at leve, thi det, der udgjorde dets inderste Væsen, dets Aand, var veget fra det, da Christian IV's Skikkelse viste sig, anraabende om Retfærdighed».

Digitized by Google

For alle dem, der tidligere havde hørt Fortællingen, var det jo kun en skjøn Bedrift, som smykkede Barnekow og ikke kunde skæmme Kongen, men Bricka var bleven opmærksom paa, at Kongen ikke blot undlod at vise Erkjendtlighed mod Chr. Barnekows Enke og Børn, men ogsaa optraadte mod dem med haard Strænghed, og da følte han, at det sildige Sagn manglede psykologisk Sandhed og at Christian IV, til hvem Bricka saa op med Veneration, havde Krav paa at renses for denne Uret.

Bricka havde fattet Plan om at udgive en Samling af trykte og utrykte Ligprædikener fra det 16. og 17. Aarhundrede, der som bekjendt indeholde interessante Skildringer af adelige Mænd og Kvinder; han foreslog cand. theol. *S. M. Gjellerup* at være Medudgiver, hvad denne indvilgede i. Klein lovede at overtage Forlaget, dog uden at give Honorar, og 1874—75 udkom et Bind med Titel «Den danske Adel i det 16. og 17. Aarh.». Med hvor stor Nøjagtighed de to Udgivere end havde besørget Udgivelsen, og hvor talrige Oplysninger til Forstaaelse af Indholdet de end havde meddelt, lykkedes det dem ikke at finde et saa stort Antal Kjøbere, at en Fortsættelse blev mulig, og Bricka undlod ikke ved flere Lejligheder offentlig at udtale sig bittert om den ringe Interesse, vor Tids Adel havde vist dette Kildeskrift til den gamle Adels Historie.

Med disse Arbejder standser i Virkeligheden Brickas mere selvstændige Forfatterskab. Om de sjælelige Grunde hertil skulle vi strax tale. Var end Bricka i de nærmeste Aaringer fuldt optaget af litterær Virksomhed, bestod denne især i Udgiverarbejder og dernæst i en Række omfangsrige Anmeldelser. Disse indeholdt talende Vidnesbyrd om, at Bricka havde meget paa Hjærte, som han burde have udført videre i selvstændige Afhandlinger, ligesom de rundt om indeholdt Iagttagelser og Bemærkninger af almindelig

Digitized by Google

Natur, der kaldte til Eftertanke. Han tog ogsaa til Orde mod flere topografiske Bøger af Skolelærere eller Bønder, der vel viste en anerkjendelsesværdig Interesse for Fortiden, men «en sørgelig Ringeagt for den grundige Forberedelse, uden hvilken enhver Indtrængen i og Forstaaen af Fortiden er en Umulighed». Bricka vilde overhovedet ikke, at Historien skulde staa som en Videnskab, som enhver mente at kunne give sig i Lag med. Paatalen var vel begrundet, og netop de gode historiske Arbejder, som senere fremkom fra de samme Hold, vise, at hans Indsigelse gjorde Gavn; han erkjendte selv disse Arbejders Betydning. Men Bricka var i det hele paa Vagt mod enhver, som «med uvaskede Hænder nærmede sig Helligdommen», og han paatalte den uvederhæftige eller fantastiske Behandling af Historien. Med Kjærlighed og med Respekt skulde man end videre gaa til enhver Undersøgelse over Fortiden og dens Mænd. «Gravens alvorsfulde Segl kan ikke brydes af den videlystne, som vil tilfredsstille sin kolde Interesse», saaledes havde han allerede sagt i sin første Bog.

Medens Bricka i Studenteraarene endnu havde været fuld af Livsmod og Fortrøstning, indtraadte der i 1870erne en fuldstændig Forandring heri, og i en lang Række af Aar led han under et sjæleligt Tryk, der forbitrede ham Livet og især var beklageligt, fordi det nedslog hans Lyst til en friere Produktion. Udenforstaaende mærkede maaske i mindre Grad dertil, i det Bricka var for stolt til at lade se, hvad der nagede ham, men de, som stod ham nær, og ikke mindst hans Forældre, maatte bekymres ved at mærke ham saa brudt. Unægtelig havde Bricka selv ved den Maade, hvorpaa han havde indrettet sit Liv, maattet komme til at berede sig Skuffelser.

Den ældre Retning havde en Kjærlighed til Bøger og

Digitized by Google

en Hang til at besidde saadanne, som den nyere Tids Mænd ikke have kjendt. Bricka havde fra Drengeaarene af været Bogsamler. Han kunde raade over Renterne af en lille Mødrenearv, han tjente ved Informationer, og, som han selv sagde, var det saa godt som den eneste Adspredelse, han tillod sig, at kjøbe Bøger. Saaledes blev han da snart Ejer af en ret stor Bogsamling, der omhyggelig blev katalogiseret. Paa Avktionen over Allens Bøger — Bricka havde i Forening med *C. Elberling* skrevet Katalogen hertil — købte han over 700 Numre, og han maatte i Boligen paa Nørregade leje et Kvistværelse til Hjælp for sin Bogskat. Det havde altid staaet lokkende for hans Tanke at faa en egen Bogsal, Wegeners prægtige Bibliotheksbygning virkede ogsaa fristende paa ham, og da han arvede en lille Kapital, besluttede han at anvende den til at kjøbe en Grund og saa ved Hjælp af laante Penge at bygge. «Var det ikke, fordi Billedet af mine Bøger paa en regnfuld Flyttedag i Kjøbenhavns Gader mangfoldiggjort viste sig for min opskræmmede Fantasi, havde jeg aldrig indladt mig paa et Foretagende, som i alle Henseender fylder mig med Bekymringer. At tænke sig mig som Husvært, plaget af Lejere og snydt af Haandværkere! Og jeg, som hidtil, Gud være lovet, aldrig har kjendt til, hvad det vil sige at leve under pekuniære Tryk, jeg paatager mig en svimlende Gjæld. Sig saa ikke andet end, at vi Bogsamlere ere de største Narre paa Jorden . . . Fra nu af sættes mit Bibliothek paa smalle Rationer. Jeg har allerede taget en rørende Afsked med mine Bogbindere, og Klein skal nok snart mærke en Forandring». Men dette Ejendomskjøb skulde berede Bricka en stor Skuffelse. Haandværkerne havde gjort fuldkommen galt Overslag over, hvad Huset vilde koste at opføre, og den paatænkte Bygning og Bogsal, om hvis bedste Indretning han havde raadført sig med

Digitized by Google

Wegener, maatte opgives. For nu at redde saa meget som muligt af Pengene var Bricka nødt til at opføre paa Grunden to almindelige Villaer og at udleje dem eller faa dem solgte. Det sidste lykkedes, men Kjøberen af den ene Villa gik fallit, og Bricka maatte overtage den, først en halv Snes Aar senere havde han endelig viklet sig ud af disse Forhold, der havde bragt ham mange Ærgrelser og kostet nogle Tusende Kroner. Drømmene om den store, med Galleri omgivne Bogsal, der skulde have Plads til indtil 12000 Bind — det højeste Antal Bind, han kunde tænke at naa til — maatte altsaa opgives. Den Indskrift skulde Salen have haft: her leve de døde, her tale de stumme *(hic mortui vivunt, hic muti loquuntur)*, nu sad han skuffet tilbage i Studerekammeret, og fra Bøgerne lød, hvad de vist altid havde sagt ham, men som han nu først forstod: her dø de levende. Saaledes var hans bitre Udbrud.

Denne Modgang var dog den mindste Del af, hvad der gjorde ham mørk i Sind, men Bricka havde set andre Haab briste, og han mærkede, hvor farligt det var at indrette sit Liv, saaledes som det hidtil var sket. Han havde jo især villet søge sit Livs Indhold i sine Bøger, som han elskede, og som aldrig for ham bleve et dødt Eje, men en Kilde til Belæring og Nydelse, en Grube, hvoraf han drog Skatte frem til Nytte for sig og andre. Men den Forsker, som altid søger til Stuen og sjælden forfrisker sig i Naturen og aldrig ved Rejser, løber en Fare for at udtørres. «Paludan-Müller advarede mig mod, at Bibliotheket ikke blev min Mester, i Stedet for at jeg skulde blive dets Mester», saaledes skrev han i sin Dagbog (1874), og først for sent mærkede han, at han havde lænket sig for stærkt til Stuen og Bøgerne. Dertil kom, at et saadant Celleliv, uden at han selv ret blev det vaer, egentlig aldrig tilfredsstillede ham, eftersom Bricka netop ikke kunde undvære at færdes

Digitized by Google

mellem Mennesker og med sit varme Hjærte trængte til at se ind i andres Sjæle. I den udstrakte Brevveksling, som han førte, ogsaa fordi han trofast holdt fast ved gamle Venner, der nu sad i det fjærne, søgte han en Erstatning herfor, hvad den dog ikke kunde bringe.

Dengang Bricka ansattes ved det kgl. Bibliothek, var han saare glad ved at komme i saa nøje Forhold til de her bevarede rige Bogskatte og til den herlige Samling af den danske Adels Breve og andre Manuskripter, som han med megen Forkærlighed havde studeret. Men med hvor stor Glæde og Forhaabning han end var gaaet ind til Stillingen, kom han efterhaanden til at føle sig utilfreds, ja han saa senere hen til denne Tid som en trøstesløs Vandring i Ørkenen. Mest var Bricka vel misfornøjet med det Arbejde, han her skulde udføre. At Haandskriftsamlingen stod under hans Varetægt, var ham kjært nok, men han havde ingen Lejlighed til at blive bekjendt med dens indre Indhold. Han skulde vel udarbejde en ny Katalog over Haandskriftsamlingen, men kun ved at sammensmelte tre ældre Kataloger til en Enhed; det forekom ham, at han nærmest virkede som Skjønskriver — Bricka skrev en meget smuk og tydelig Haand —, og han kunde ikke andet end beklage, at han var ude af Stand til at berigtige tidligere fejlagtige Bestemmelser af Indholdet. For Brickas egne Studier beredte Pladsen paa Bibliotheket desuden store Vanskeligheder, da Kontortiden hindrede ham i at besøge Gehejmearkivet, der havde samme Aabningstid. Kun i Sommerferien havde han Lejlighed hertil; denne ene Maaned benyttede han da ogsaa fuldt til Arkivstudier, og sjælden drog han ud paa Landet. I 16 Aar i Træk holdt han saaledes ingen virkelig Sommerferie.

Dertil kom saa den tarvelige Lønning. Ved et uforstaaeligt Fejlsyn lønner Staten jo Embedsmænd og As-

Digitized by Google

sistenter ved vore Bibliotheker paa en tarveligere Maade end i noget andet Land, som om det ikke gjaldt om at have kundskabsrige Mænd ved disse Samlinger og om at bevare i Bibliothekets Tjeneste dem, som have erhvervet sig Kjendskab til vore Bogskatte, og som derfor kunne være de besøgende til største Nytte. Der skete fra Personalet Henvendelser til Ministerium og Rigsdag om at faa Lønningerne forhøjede, men uden Nytte. Bricka maatte derfor skaffe sig den fornødne Indtægt paa anden Maade, saaledes arbejdede han i flere Aar for Regesta-Kommissionen under Videnskabernes Selskab, og især paatog han sig ofte Affattelsen af Registre og Korrekturarbejde.

Endelig bragte hans egne Studier ham ikke det Udbytte, som han i mere klartskuende Øjeblikke kunde ønske. Bricka havde i sit Arbejde aldrig været den simple Samler af Kundskaber, der dyngede Notat paa Notat uden at forstaa Betydningen eller Sammenhængen. Derimod havde han fra første Færd haft en afgjort Forkjærlighed for Enkeltundersøgelsen, og Gang efter Gang udtaler han, at han i Specialet søger sit Maal og har det Arbejdsfelt, som passer for hans Evner. Ikke des mindre skriver han selverkjendende i 1882: «I Følge min Tilbøjelighed er jeg i høj Grad Specialist, og det er sikkert en Fejl af mig, at jeg ikke fra Begyndelsen af stærkt nok har bekæmpet denne Hang»; dog mener han, at der for de senere Aar intet kan bebrejdes ham efter de Arbejdsvilkaar, hvorunder han var stillet. Det laa ogsaa i Brickas Natur, at naar man henvendte sig til ham om en Oplysning, følte han en stor Tillokkelse ved at prøve paa at finde det søgte, uden at han var opmærksom paa, at han anvendte langt større Tid paa at hjælpe den spørgende end forsvarligt kunde være over for ham selv. Han havde derfor i lang Tid omtrent opgivet at bidrage selvstændig til Litteraturen, «jeg gjør

Digitized by Google

meget større Gavn ved at hjælpe andre», udtaler han stadig, og mangfoldige vare jo ogsaa de, der nød godt af hans Hjælp og i deres Arbejder bragte ham Tak for hans uegennyttige Bistand.

Det Skin af Ufrugtbarhed, der faldt paa ham, var ham imidlertid bestemt imod. I nogen Tid arbejdede han da ogsaa paa en Doktordisputats, den skulde omhandle Spørgsmaalet om den danske Adels Undergang. Han var som ingen anden inde i Enkelthederne af hver Adelsmands Historie i det 16. og 17. Aarhundrede, han studerede tilsvarende Forhold i andre Lande ligesom ogsaa de fysiologiske Spørgsmaal, som kunde faa Betydning. Dr. *Gustav Bang* har senere optaget Spørgsmaalet til Behandling i sin Doktordisputats «Den gamle Adels Forfald», der har givet Anledning til Polemik og til flere Afhandlinger om dette Æmne. Dr. Bang nævner med Erkjendtlighed, hvad Bricka lejlighedsvis i sine Arbejder har fremdraget til Belysning af Spørgsmaalet, og hvorledes han har taget Sagen op paa en ny og korrektere Maade, i det han mere end at spørge om, *hvorfor* Adelen gik under, har spurgt om *hvorledes*, og paa Grundlag af en Masseiagttagelse i det hele søgt at belyse de vitale Sider af Adelens Liv paa de Tider.

I Sommeren 1876 foretog Bricka en Rejse til Norge, som skulde faa stor Betydning for ham og hans Virksomhed. Hidtil havde han været saa godt som naglet til Hovedstaden, nu rykkede norske Venner, som han havde lært at kjende under deres Besøg her nede, saa stærkt i ham, at han rev sig løs. Han var Prof. *Ludvig Daae*'s Gjæst og gjorde sammen med ham, hans Hustru og nogle Venner Udflugter til Fjældene. Naar denne Rejse blev af saa betydelig Værdi for Bricka, var det dog ikke ved Indtrykket af den storartede Fjældnatur, men fordi han her havde truffet en Familie, som med stor Inderlighed sluttede

Digitized by Google

sig til ham, og en Kreds af lærde, som kom til at føle oprigtigt Venskab for ham. Efter det Standpunkt, hvorpaa den historiske Forskning stod i Norge, var det forstaaeligt, at Bricka her maatte finde Tilknytning til sine egne historiske Interesser.

Det var ikke de nyere Retninger i den norske Historieforskning, hvormed Bricka kom i Berøring, hverken Ernst Sars' Betragtninger og Studier over det norske Folks Udvikling eller den Fortsættelse af P. A. Munchs Gjerning, som Gustav Storm repræsenterede, og som tog særlig Sigte paa Kildekundskaben og paa Oldtidens og Middelalderens Historie. Ved Siden af disse Mænd fandtes en ret stor Kreds af Forskere af anden Studieretning, saaledes *Birkeland, L. Daae, Yngvar Nielsen* og *Huitfeldt-Kaas*, hos hvem der ogsaa fandtes et mere aabent Blik for Forbindelsen mellem Nutiden og Foreningsperioden med Danmark, ligesom de i det hele saa med større Sympathi paa det danske Folk end de nyere Retningers Repræsentanter. For *Ludvig Daae*'s Vedkommende havde Kjærligheden til Danmark næsten et Strøg af Sværmeri; ingen norskfødt Mand er bedre bevandret i dansk Litteratur, ved langt og ofte gjentaget Ophold i Danmark er han bleven nøje kjendt med danske Forhold og danske Forskere, og han saa med Ærefrygt op til saadanne Historikere som Allen og Paludan-Müller, der vare blevne ham Forbilleder for hans Studier. Med Daae mødtes desuden Bricka i den store Kjærlighed til «de gamle», dels Klassikerne, der talte i det herlige latinske Sprog, hvori Daae selv bevæger sig som i sit andet Tungemaal — Bricka beundrede det vel mere paa Afstand, om han end ikke i sine yngre Aar var bange for at sende Venner en latinsk Epistel, — dels «de gamle» inden for den nordiske Skole. Ligesom Daae flittig ransagede Udlandets lærde Litteratur fra alle Tider for her at finde Op-

Digitized by Google

lysninger om norskes og danskes Gjerninger, saaledes havde Bricka Opmærksomheden stærkt henvendt paa de fremmede Landes Kilder.

Det var først senere, at de to Venner blev Forskjellen i deres Natur vaer. Daae var som en durende, brusende Fos med Skummet omkring sig, medens Bricka var det stille danske Vandløb, som ikke tillod sig at oversprøjte nogen. Bricka kunde ikke billige, at den norske Ven kastede sig ind i det politiske Liv, der næsten var Bricka en Vederstyggelighed, og forstod ikke, at Daae sugede Næring for Historien og Forstaaelse af den ved at kæmpe med i Dagens Spørgsmaal. Som Daae rigtig udtalte, var Bricka afgjort «en Benediktiner», medens han selv var «Prædikebroderen». Daae var ogsaa den fortrinlige, rundt om søgte Foredragsholder, medens Bricka ingen Sinde har holdt et Foredrag — om end mangen beaandet Tale.

Under Daae's Ægide gjorde Bricka Bekjendtskab med hans Kreds af Venner. I *Huitfeldt-Kaas* traf han en lærd, der, som han selv, havde fordybet sig i Adelens ældre Historie, og som delte hans Kjærlighed til Enkeltstudiet og den omhyggelige Fremdragelse af Kilderne. Venskabet med den noget tilbagetrukne, beskedne og elskværdige Mand skulde voxe Aar for Aar. I de norske Kredse fandt han endelig den Sans for Bøger og Bogskatte, som næsten var ved at uddø i Danmark. En ivrigere Bogsamler end Fuldmægtig *Thorvald Boeck* fandtes der i hvert Fald ikke i de nordiske Lande. Han havde Formue nok til at kunne følge sin Samlertrang og var kundskabsrig nok til at forstaa Værdien af, hvad han søgte efter og fandt. Selv havde Bricka maattet opgive at være Bogkjøber i saa storladen Stil, som han havde begyndt, men hans Interesse for Bøger var lige levende, og han glædede sig over at se Boecks

Sporsans og hans Held til at skabe et enestaaende Bibliothek*).

Rig paa gode Minder var Bricka vendt hjem fra Norge, og i nogen Tid syntes hans Sind lysere og friskere. I Januar 1879 havde han den Sorg at miste sin Fader, som han inderlig havde elsket, og med hvis aandelige Naturel han i flere Henseender følte sig nær beslægtet. Fra de rummelige Stuer paa Nørregade, hvor han havde boet i 18 Aar, flyttede han og Moderen til en lille Lejlighed i Fiolstræde. I Anledning af Universitetets Jubelfest samme Aar var Daae som en af dets Æresdoktorer kommen her til. Bricka havde den Glæde i en Uges Tid at have Vennen som Gjæst i sit Hjem. Men til hvor mørke Tanker han endnu kunde falde hen, fremgaar af de Linjer, han skrev efter Daaes Afrejse: «Nu, Du er rejst, er jeg mere ensom end nogen Sinde. Her sidder jeg ene midt i en stor By, hvis Befolknings rastløse Trin lyde op til mig i den ellers stille Aften, og ligesom disse Trin nærme sig og fjærne sig, men aldrig standse for at træde over min Tærskel, saaledes løber Livets Strøm uden om mig, førende den ene i en Retning og den anden i en anden Retning, medens jeg bliver tilbage paa Bredden». Næsten endnu bitrere strømmer det ham over Læben nogle Maaneder senere i et Brev til Daaes Hustru: «Huset har nu atter antaget sit stille, ensformige Præg; jeg føler tydelig, hvorledes «Andemaden» vokser til over mig. De vil kalde det en bitter Bemærkning, og det er det til Dels ogsaa, men det er tillige noget andet: jeg elsker rolige og fredelige Tilstande. Det gjælder jo blot om at træffe den rette Middelvej, og den Kunst ere vi et helt Liv om at lære, og saa lære vi den endda ikke».

*) Det erhvervedes senere af Videnskabernes Selskab i Throndhjem, til hvilket det overgik ved Boecks Død (1901).

III.

Brickas Samvirken med de jævnaldrende Historikere og hans Arbejde for de lærde Selskaber.

For at forstaa, hvilken Betydning Bricka fik under hele det Opsving af de historiske Studier, der har fundet Sted i Tiden efter Christian IX's Tronbestigelse, vil det være rigtigt at kaste et Blik paa den Forandring, der var foregaaet med Hensyn til de yngre Kræfter, der virkede i Historiens Tjeneste. Indtil Aarhundredets Midte havde man ved Universitetet kun i ringe Grad lagt Vægt paa at uddanne unge som historiske Forskere eller som Embedsmænd ved Arkiver eller Bibliotheker. I alt Fald fandtes ingen særlig Examen ved Universitetet for saadanne, og ved den store Philologicum indtog Historie en ret beskeden Stilling. Alle vore bekjendte Historikere, særlig Universitetslærerne, havde derfor underkastet sig en theologisk, juridisk eller filologisk Embedsexamen. Nu var imidlertid siden 1848 Magisterkonferens bleven indført, og den første, som bestod en saadan Prøve under det filosofiske Fakultet, var en Historiker. Han fik dog ingen Fæller i Frederik VII's Tid, men i Aarene 1864—70 — Brickas Studenteraar — underkastede en halv Snes yngre Historikere sig Prøven, og snart kom flere til. Samtidig vare andre yngre ad andre Veje komne ind paa historiske Studier. Flere af disse yngre følte Trang til at mødes og samtale indbyrdes om deres Fag. Der var i Maj 1871 blevet dannet en historisk Kreds, der holdt Møder hver Maaned, idet man samledes hos hinanden skiftevis i al Tarvelighed. Deltagerne vare *Emil Elberling*, *H. C. A. Lund*, *S. Gjellerup*, *Oluf Nielsen*, *Fr. Krarup*, *Jul. Fridericia* og *Bricka*, senere hen ogsaa

Digitized by Google

Troels-Lund. Stundum blev der holdt Foredrag, men som oftest samtalte man kun om udkomne historiske Arbejder — ved et Møde saaledes om Brickas Frederik II's Ungdomskjærlighed — eller om Bevægelser inden for Historisk Forening. Hvilket Mod de unge havde paa at komme til at virke, kan ses af, at de besluttede at sætte et nyt Tidsskrift i Gang, et Organ og Forbindelsesmiddel for alle danske Historikere. Det skulde indeholde mindre Afhandlinger, Anmeldelser og Notitser og skulde ingenlunde konkurrere med «Historisk Tidsskrift» — to Medlemmer af «Historisk Forening»s Bestyrelse vare Deltagere — men snarere være Supplement dertil. En Forlægger var allerede fundet, og man søgte at vinde Medarbejdere; men den dristige Plan maatte snart indstilles. I det hele viste det sig, at disse Sammenkomster ikke ret vilde sætte Frugt, Bricka var misfornøjet med deres Resultater, og i Januar 1875 holdtes det sidste Møde.

Blandt de Æmner, som vare blevne drøftede i Kredsen, havde været, hvad der kunde gjøres for at faa en virksommere Publikation af historiske Kilder i Gang. Det var en af de største Hemsko for en rigere og mangfoldigere, ud over Landet spredt Forskning, at der for mange Tidsrum kun var offentliggjort saa lidt Kildemateriale. «Danske Selskab» virkede langsomt og med Pengemidler, der vare ganske utilstrækkelige for saadanne Opgaver. Det fortjenstfulde, af Chr. Bruun, Oluf Nielsen og Birket Smith udgivne Tidsskrift «Danske Samlinger» bød sine Medarbejdere saare uheldige Vilkaar (intet Honorar) og stundede imod sin Ende. Især ved Sammenligning med de andre nordiske Lande kom grelle Forhold frem, saaledes havde i Norge Kildeskriftkommissionen og i Sverige Regeringen og forskjellige Institutioner ladet udgive store Rækker af Oldbreve, Protokoller og Registre. Da bragte *Kr. Erslev*

Digitized by Google

sammen med *Mollerup* og *Fridericia* det Forslag frem mellem Studiefæller, at de burde samle sig i et Selskab, der kunde arbejde paa en planmæssig Udgivelse af danske historiske Kildeskrifter og hos Regeringen ansøge om Understøttelse hertil. En halv Snes yngre Forskere, deriblandt Bricka, sluttede sig til Tanken, og i Efteraaret 1876 var en foreløbig Plan for Selskabet lagt. Det gjaldt imidlertid om at faa en Understøttelse, saa at man kunde begynde i alt Fald med et enkelt Værk, og for at opnaa dette maatte man have ældre Historikeres Støtte. Gehejmearkivaren Konferensraad *Wegener* stillede sig overordentlig imødekommende til Tanken, han gav Raad om, hvorledes Foreningen bedst burde organisere sig, anbefalede ikke at tage nogen ældre med i Kredsen, netop i Ungdommen laa den bedste Garanti for, at noget vilde blive udrettet. For denne Holdning fra hans Side og for hans varme Anbefaling maatte man være saa meget mere taknemmelig, som andre af de ældre, saaledes Paludan-Müller, viste sig uvillige mod Foretagendet. Ministeriet var forholdsvis velvilligere, om det end ikke strax vilde give Tilskud. Efter at have opnaaet en første Understøttelse af Carlsbergfondet — i hvis Bestyrelse Professor E. Holm sad — til Udgivelse af Frederik I's Registranter kunde «Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie» endelig konstituere sig. I Januar 1877 valgtes til Medlemmer af den første Bestyrelse Bricka, Fridericia og Steenstrup; disse Mænd gjenvalgtes senere indtil 1887, da alle tre ønskede at fratræde; 1892 udtraadte Bricka helt af den væsentlig af yngre bestaaende Kreds.

Foruden Registranterne havde Selskabet udpeget som et af de Arbejder, man ønskede at tage fat paa, en Udgave af Christian IV's egenhændige Breve, et Arbejde, som man havde valgt ogsaa med den Tanke, at Udgivelsen

Digitized by Google

vilde finde Anklang i videre Kredse. Allerede mange Aar tidligere havde Bricka haft et saadant Værk for Øje og samlet dertil; da nu Fridericia foreslog ham, at de i Forening skulde besørge en Udgave, tog han med Glæde derimod. Wegener var paa ny den gode Talsmand; han havde «med den oprigtigste Deltagelse» hilset dette Selskab, «der saa naturlig vilde kunne afløse den ældre Slægt», og ved at nævne de to Mænd, som skulde besørge Udgaven, siger han: «Jeg maatte befrygte at træde en finere Følelse for nær, hvis jeg derom og paa dette Sted tillod mig at sige andet, end at Arbejdet efter min Mening ikke kunde lægges i kyndigere, flittigere og kjærligere Hænder». Af den Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse blev der i Aarenes Løb tilstaaet de fornødne Midler hertil. Det var Brickas bestemte Ønske, at der ved det hele Udstyr, ved smukt Papir og Tryk, skulde gives Værket en monumental Karakter som et Æreminde for Christian IV, og dette fik han gjennemført. Fra 1878 til 1891 udkom de 7 statelige Bind; Udgaven var besørget med den største Omhu, og de to trofast samvirkende Videnskabsmænd havde i de utallige og udførlige Anmærkninger nedlagt en Kundskabsmængde, som maatte komme ethvert Studium af Danmarks Historie i Christian IV's Tidsalder til gode.

For «Historisk Forening» havde Bricka, som naturligt er, haft en levende Interesse. Han havde nogle Gange været i Opposition mod Bestyrelsen og bragt Forslag frem, der dog ikke trængte igjennem. I Maj 1877 valgtes han til Medlem af Bestyrelsen, og Aaret efter, da Professor E. Holm ønskede at fratræde som Sekretær, valgtes han til hans Eftermand, medens Holm, hos hvem Bricka gjennem hele sit Liv har fundet Hjælp og Støtte, blev Formand i Bestyrelsen.

I Virkeligheden gik «Historisk Forening» nu en blom-

Digitized by Google

strende Tid i Møde. Bricka satte en Ære i, at Foreningen og dens Tidsskrift trivedes under hans Styrelse, og tog ikke Hensyn til, om han ikke derved gjorde for stort et Indgreb i sin egen Tid og stillede for store Krav til sin Arbejdsevne. Efter med egen Haand at have omskrevet den hele Medlemsliste i en Protokol havde han fuldkommen Rede paa, hvem der var Medlemmer rundt om i Landet og uden for dette; han virkede personlig utrættelig for Tilgang af nye Medlemmer, og han glemte aldrig at minde Brevskrivere i en eller anden Provinsby om, at netop denne By «kun» talte saa og saa mange Medlemmer af Foreningen.

Enhver af de 7 Rækker, hvori «Historisk Tidsskrift» er udkommet, har vel sine Fortrin, og naar nu her nogle af de Fortrin, hvori de to Rækker (den 5. og 6.), som Bricka ledede, skulle nævnes, sker det uden Tanke om at nedsætte de foregaaende eller de efterfølgende. Bricka satte sig ved sin Tiltrædelse af Redaktionen til Formaal at gjenoptage flere af de Sider, som vare fremme i Tidsskriftets første Periode under Molbechs Styrelse. Saaledes ønskede han at gjøre Indholdet mere vexlende ved at optage mindre Meddelelser («Smaastykker») og ved at lægge Vægt paa Anmeldelser af Bøger. I begge Henseender kom disse Rækker til at overgaa de foregaaende, og da ogsaa Antallet af de medvirkende Forfattere og ligeledes Afhandlingernes Tal var større end tidligere, fik Tidsskriftet et mere varieret Indhold. Men Bricka forstod da ogsaa stadig at tilskynde dem, som han vidste sad inde med Studier, til at bringe dem til Ende og indsende dem til Bestyrelsen. Ved at gjennemføre, at der sendtes Bladene Friexemplarer af Tidsskriftet, og ved jævnlig at virke for, at der blev skrevet Artikler i dem om Tidsskriftet eller Foreningens Virksomhed i det hele, søgte han at kalde til

Digitized by Google

Lyd og Opmærksomhed for Foreningen, og derfor havde han ogsaa den Tilfredsstillelse, at Medlemsantallet steg til op over 850 eller saa højt, som det ingen Sinde tidligere havde været og heller ikke senere naaede. Ogsaa i økonomisk Henseende havde Foreningen Fremgang, bl. a. blev en Gjæld paa flere Tusende Kroner betalt. Men Bricka havde som sædvanlig udført Arbejde, som han burde have paabyrdet Foreningens Kasse, selv om Papirer og Protokoller ikke vare komne til at foreligge i den sirlige Tilstand, som udmærkede alt, hvad han skrev. Det behøver ikke heller at siges, hvorledes Brickas fine Takt ofte paavirkede Forfatterne til at ændre saarende eller alt for skarpe Udtryk, og hvordan han ved sin omhyggelige og altid tænksomme Læsning gjorde opmærksom paa Uklarhed eller Uoverensstemmelser og afbødede Fejl. Mange begyndende Forfattere, som bragte deres Førstearbejde, fik hos ham god Hjælp og redebon Vejledning.

I 19 Aar virkede Bricka som Sekretær; det var fem Aar længere end den af hans Forgængere, som havde virket længst, selve Stifteren Chr. Molbech; i 20 Aar havde han været Medlem af Bestyrelsen, men saa ønskede han ogsaa Afløsning og traadte ud i Maj 1897. Den Gjerning, som han havde besørget, fordeltes derefter paa flere Hænder.

Brickas gode Evner som Redaktør skulde føre ham til en anden Virksomhed; han naaede den tilmed saa at sige ved et Spring. «Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog» trængte stærkt til en Fornyelse. Det havde mistet flere Medlemmer, saaledes sin Sekretær, Registrator C. U. A. Plesner; dets Formand, Professor P. G. Thorsen, der var gammel og især affældig, vilde træde tilbage fra sin Stilling. Man fandt i Selskabet, at Bricka ikke blot var en af de lærde, som først burde optages, men at han tillige udmærket egnede sig til at være dets Sekretær og

Digitized by Google

som saadan Redaktør af «Danske Magasin». Man havde desuden Brug for en Mand, som kunde foretage Undersøgelser og affatte Betænkninger i de Sager om Adelskab, som Justitsministeriet i Følge lang Tids Praxis indhentede hos Selskabet. Justitsraad Chr. Bruun, der var udset til at være Formand, forhørte sig under Haanden hos Bricka, om han vilde være villig til at overtage Stillingen som Sekretær. Bricka var glad ved det ærefulde Tilbud, og i et Møde den 18. September 1882 blev han enstemmig valgt til Medlem, umiddelbart derpaa ligesaa enstemmig til Sekretær. «Saaledes er jeg da — skrev han kort efter — indtraadt i Langebeks ærværdige Selskab og endog bleven en af dets ledende Mænd. I mine Øjne har jeg derved opnaaet en Udmærkelse, som jeg sætter stor Pris paa. Det er vel sagtens ogsaa første Gang siden Langebeks Dage, at en i en saa underordnet Stilling som min er bleven Medlem» (han var jo kun Bibliotheksassistent).

Det gjaldt for Selskabet om at opnaa en bedre økonomisk Basis. Siden Kultusminister Fischers Tid havde det sviet til de historiske Videnskaber. Halvdelen af den Understøttelse, som Selskabet hidtil havde nydt, var uden videre bleven strøget; Oldskriftselskabet var det gaaet paa samme Maade. Formanden og Sekretæren søgte nu hos den nye Minister at gjenvinde det tidligere Tilskud, og det lykkedes efterhaanden at faa Understøttelsen bragt op til den oprindelige Sum. Da halvandet Hundredaaret efter Selskabets Stiftelse indtraf (8. Januar 1895), blev Jubilæet efter Brickas Forslag fejret med Udgivelsen af «Breve fra Jacob Langebek» ved Holger Rørdam. End videre maatte Bricka i sin Sekretærtid behandle meget over en Snes Adelssager, om hvilke han anstillede grundige Undersøgelser og forelagde sine Betænkninger for Selskabet. Hvis Selskabet ved disse Erklæringer havde tilsigtet andet end at

Digitized by Google

bevise, hvad der var historisk Sandhed, eller hvorledes man hidtil i Regeringspraxis og ved Domstolene havde opfattet, hvad der krævedes til dansk Adelskab, kom det til at lide Skuffelser. Gang efter Gang lød Ministeriets Afgjørelse, at det — uden Hensyn til Indstillingen — havde godkjendt en Ansøgers Adelskab, hvis Stamtræ var urigtig opstillet, eller hvis Forfædre intet havde vidst om adelig Herkomst og holdt sig helt i Borgerlighed. Mest Tid og Kraft maatte dog Bricka anvende paa «Danske Magasin», til hvis Indhold han selv gav omfattende og interessante Bidrag, ligesom han 1886 udgav en systematisk ordnet Fortegnelse over Indholdet af alle indtil da udkomne Bind. Efter at have virket som Sekretær i 20 Aar fratraadte han i Maj 1903.

Til de nævnte betroede Hverv kom endnu følgende. I Sommeren 1879 var der gjort Forsøg paa at samle danske og norske, som vare interesserede for Genealogi og Personalhistorie, til en Forening, der kunde fremme Undersøgelser i denne Retning, især ved Udgivelsen af et Tidsskrift. Nogle Hundrede Medlemmer tegnede sig ogsaa, men det var ikke saa let at finde den rette Maade at ordne Selskabet paa, indtil man besluttede ved Siden af Tidsskriftets Redaktør at have et staaende Skriftudvalg for hvert Land, der havde til Hovedopgave at prøve de Arbejder, der indsendtes. Til dette Skriftudvalg valgtes for Danmarks Vedkommende Pastor Rørdam, Arkivar O. Nielsen og Bricka. Han omfattede denne Gjerning med stor Interesse og sad i Udvalget til sin Død. 1901 valgtes han til Formand for den danske Afdeling.

Saaledes var Bricka bleven et saare virksomt Led og Drivhjul inden for den historiske Verden. Vi have ønsket at give en samlet Fremstilling deraf, om vi end derved ere naaede længere frem i Tiden end ved Skildringen af Brickas mere personlige Forhold, til hvilke vi nu vende tilbage.

Digitized by Google

IV.

Brickas Overgang til Rigsarkivet og andre Forandringer i hans ydre Forhold.

En lykkeligere Tid skulde opgaa for Bricka. Længe havde han gaaet med Tanke om at forlade Bibliotheket, og da nu i 1882 Wegeners Afsked som Gehejmearkivar forestod og en Omordning af Arkivet maatte foregaa, besluttede Bricka sig til det afgjørende Skridt. *A. D. Jørgensen* var udpeget til at være Wegeners Eftermand, og da Bricka henvendte sig til ham om at ansættes i Arkivet, greb Jørgensen med Glæde Lejligheden til at sikre sig en saa fortrinlig Hjælper.

Naturlig gjorde det Bricka ondt, at han skulde skilles fra sine Kolleger ved Bibliotheket, i hvilke han havde fundet trofaste og elskværdige Venner. Mellem *C. Brosbøll* og Bricka var der saaledes forstaaende Sympathi, og da der skulde udkomme en noget forkortet Udgave af «Gjøngehøvdingen», overdrog han Bricka at vejlede sig om, hvad der burde udgaa eller ændres. Ved fælles Interesse knyttedes han til de to udmærkede bogkyndige *J. Vahl* og *C. Elberling*, men nærmest blandt alle stod ham maaske *C. Weeke*, hvis Familie ligeledes ved Venskabsbaand var knyttet til Brickas; i den hjælpsomme og beskedne Forsker havde han en Studiefælle, til hvis store Kundskabsmængde og ofte skarpsindige Slutninger han altid kunde søge hen og faa Støtte for sit Arbejde.

Samtidig med at Jørgensen tiltraadte sin Stilling som Gehejmearkivar, blev Bricka ansat som Assistent ved Arkivet fra 1. Januar 1883. Det var kun en ubetydelig Stigning i Indtægt, men en Time mindre Kontortid var for en saa utrættelig Arbejder som Bricka en overordentlig Vinding.

Digitized by Google

Dertil kom, at Bricka omtrent samtidig fik af Ministeriet tilstaaet — især ved Jørgensens Anbefaling — en Understøttelse paa Finansloven af 800 Kr. aarlig for 3 Aar; den fornyedes stadig og blev til sidst en livsvarig Understøttelse. Man kunde næsten kalde det en Efterløn for det meget ubetalte Arbejde, han havde udrettet i lærde Selskabers Tjeneste gjennem saa mange Aar. Inden for Arkivet rykkede han snart yderligere i Vejret, blev anden Arkivsekretær (fra 1. Januar 1887), og da Loven om Rigsarkivets Oprettelse var bleven gjennemført, udnævntes han til Arkivar i dettes første Afdeling (fra 1. April 1889). Nu syntes endelig Bricka at være kommen i en Stilling, som svarede til hans Evner, og hans mange Venner og Medarbejdere udtalte for ham deres Glæde derover. Birkeland skrev paa sin lune Maade: «Jeg formoder, at De her ikke vil bruge det Werlauffske Ord, som jeg først har hørt af Dem: «Jeg hader Forandringer, selv om de er til det bedre». Det har glædet mig meget, at De er kommen til Deres Ret».

Strax ved sin Overgang til Arkivet havde Bricka en Følelse af at have faaet højere Himmel over Hovedet. Ikke hvad de rent ydre Forhold angaar. Man kan forstaa, at Bricka med sine Fordringer om, at alt var pynteligt og rent og stod ret op, ikke var egentlig tiltalt af Arkivet i æsthetisk Henseende. «De vil vistnok blive skuffet — skriver han til en norsk Arkivmand — ved at se vore «Hvælvinger». For mig, der kommer fra Bibliotheket med dets store, for største Delen lyse og til Dels prægtig udstyrede Sale, var der noget, jeg kan næsten sige frastødende, da jeg første Gang betraadte Hvælvingerne her, og skjønt jeg nu er vant til Synet, har Indtrykket af noget smaat, mørkt og skiddent ingenlunde fortaget sig. Det er jo en Selvfølge, at Arkivalier ikke kunne have det vindende Ydre som Bøger med den megen Forgyldning og de livlige Farver,

Digitized by Google

men næsten alt er hos os saa gjennemgaaende tarvelig udstyret, at der vist skal gaa lang Tid hen, før man bliver fortrolig dermed, og at det skulde være en uundgaaelig Nødvendighed, at Gulvene ligge fulde af Snavs, faar ingen mig til at tro». Jørgensen fik dette ændret og i alt Fald Læsesalen og en Del af Kontorerne bragte i en bedre ydre Skikkelse.

Bricka havde i tidligere Tid ofte udtalt sig skarpt om Jørgensens videnskabelige Arbejder, der vare saa lidt af den gamle Skoles Art og forekom ham at vidne stærkere om Fantasi end om Grundighed. Imidlertid havde hans Dom om ham forandret sig, og om hans Iver og praktiske Dygtighed nærede han ikke Tvivl. Det viste sig nu, at disse to vidt forskjellige Mænd saa udmærket kunde arbejde sammen. Thi unægtelig vare de forskjellige af Natur og Syn. Naar Bricka havde været for tilbøjelig til at hylde den ældre Skoles Lærdom, var Historien for Jørgensen netop ikke lærde Skatte, men levende Liv. Jørgensen havde stadig søgt at faa det hele Folk i Tale, medens Bricka ingen Sinde havde skrevet for et større Publikum; da man tilbød ham at skrive Christian III's og Frederik II's Tidsalder i «Danmarks Riges Historie», afslog han det. Paa den anden Side havde Jørgensen holdt sig mærkelig fjærnt fra Samlivet med Historikere; han havde været Medlem af Kildeskriftselskabet uden her at spille nogen Rolle; der havde heller ikke været overdraget ham Hverv i de lærde Selskabers Styrelse, saa lidt som han havde ønsket saadanne. Bricka havde derimod været knyttet nøje til og arbejdet sammen med saa at sige alle Historiens Dyrkere, og han havde i høj Grad baaret Dagens Byrder og Møje.

Kort efter sin Overgang til Arkivet skrev Bricka: «Jeg glæder mig over at arbejde under Jørgensen, fordi jeg kan respektere ham baade som Videnskabsmand, Embedsmand og Menneske». «Der gaar næsten ikke én Dag uden en

Digitized by Google

eller anden lille Forbedring». Og kort før Jørgensens Død skrev han: «Skjønt Jørgensen og jeg i mange Henseender ere Antipoder, komme vi i det hele udmærket godt ud af det sammen, og jeg erkjender villig hans Overlegenhed, uden dog derfor at ville indrømme, at han altid har Retten paa sin Side».

Samtidig med at Jørgensen havde overtaget Gehejmearkivet, havde en kgl. Resolution omordnet dette; «Kongerigets Arkiv» var blevet lagt ind derunder, og om Fordelingen af Arkivsagerne mellem de to Arkiver var en Plan fastslaaet; 6 Aar senere oprettedes Rigsarkivet, der omfattede 3 Provinsarkiver ved Siden af Hovedarkivet. Her var saaledes meget at ordne og nydanne, og Bricka stod med sin rolige Arbejdsmaade hjælpende ved Jørgensens Side; det mærkedes let, at de to Mænds Evner udfyldte hinanden. Jørgensen kunde i sin Enthusiasme og med sit vide Syn overse, at Kræfterne til at naa saa langt, som han sigtede, endnu ikke kunde være til Stede; han havde da en Modvægt i Brickas mere nøgterne Betragtning. Naar Bricka kunde være for tilbøjelig til at holde sig Bestemmelsers Ordlyd efterrettelig, kunde Jørgensen se rundere og friere paa Sagen. Hvor højt Bricka værdsatte Jørgensens Fortjenester af vort Arkivvæsen, har han haft Lejlighed til at udtale i forskjellige Artikler om Nydannelsen af vore Arkiver, som ere anførte i den efterfølgende Bibliografi.

Det skal her endnu omtales, at Bricka 1891 blev udnævnt til Ridder af Danebrog og 1900 modtog Danebrogsordenens Sølvkors.

Omtrent samtidig med Brickas Overgang til Arkivet var der foregaaet vigtige Forandringer i hans ydre Forhold. Hans Moder vilde ikke trives i det lille Hjem i Fiolstræde, og af Hensyn til hendes Helbred fandt Bricka det nødvendigt at søge en Bolig i Byens Udkant med friskere Luft. Men denne maatte da være hans og hans Bogsam-

Digitized by Google

lings blivende Sted; han maatte med andre Ord paa ny blive Husejer. Han kjøbte Villaen Nr. 44 paa Bülowsvej, og her blev nu hans endelige Bolig. Nogle Aar senere udvidede han den med en stor Bogsal. Den ældre, saa sørgelig strandede Plan var altsaa nu bleven Virkelighed. Vel var Salen uden Galleri, men ellers var det gamle Fantasibillede blevet Virkelighed, alle Vægge vare beklædte med Hylder og besatte med Bøger, Ovenlys faldt fra et Vindu i Loftet og Sidelys ind til Skrivebordet. Bibliotheket voxede stadig, og nu lige saa stærkt ved Gaver som ved Kjøb, indtil der stod over 8000 Bind paa Hylderne, næsten alle i skjønne Exemplarer og alle optagne i det store systematiske Seddelkatalog*). Det var en Skat, som han kendte ud og ind, og den blev for hans Gjerning en nyttig Skat.

Og Lykken blomstrede inden Døre, thi Bricka havde den 8. Maj 1884 hjemført som sin Brud *Laura Georgine Vogel Jørgensen*, en Datter af fhv. Proprietær Hans Christian Jørgensen og Hustru Laurenze født Lassen. Han havde fundet en Hustru, som trofast delte med ham Sorger og Glæder, og som fulgte hans Arbejde med levende Interesse.

V.

Dansk Biografisk Lexikon.

Der var i Tidernes Løb gjort en lang Række Tilløb til at faa et saadant Lexikon. Man kan vel næppe regne herhen det Værk, som allerede paa Suhms og Schønings

*) Bogsamlingen solgtes ved Brickas Død i Overensstemmelse med hans Ønske ved Avktion; et Katalog udgaves paa Grundlag af dette Seddelkatalog af Bibliotheksassistent Victor Madsen og talte 8314 Numre.

Digitized by Google

Tid en Lieutenant Scherewien planlagde med «Biographia Britannica» til Forbillede. Dette engelske Værk maatte standse allerede ved Bogstavet G, og det danske naaede end ikke til sin Begyndelse; det skulde i øvrigt kun omfatte «berømmelige danske og norske Mænd». Imidlertid havde Suhm og Schøning til Værket udarbejdet fire danske og norske Kongers og en Ærkebisps Levnedsløb og udgav dem med Titel «Forsøg til Forbedringer i den gamle danske og norske Historie» (1757); det var Afhandlinger paa indtil halvandet Hundrede Kvartsider med talrige Anmærkninger. Det siger sig selv, at naar der blev givet Grundplanen en saadan Udstrækning, vilde det aldrig lykkes at rejse Bygningen. Savnet var dog lige levende, og hvordan det stadig føltes, har man Vidnesbyrd om i det Tidsskrift, som nogle Menneskealdre senere Overkrigskommissær N. C. Øst udgav: «Materialier til et dansk biografisk-litterarisk Lexikon» (1835—38); det bragte en Del nyttige Meddelelser, men angik næsten udelukkende Litteraturens Mænd.

Aaret efter at det var standset, kaldte *Chr. Molbech* alle, som havde Sans for Landets Fortid, til Samvirken for at fremme historiske Studier, og «Historisk Forening» stiftedes. I Foreningens Vedtægter blev næst efter Udgivelsen af «Historisk Tidsskrift» blandt de større Nationalværker, som man ønskede at fremme, i første Linje nævnt et dansk og norsk historisk-biografisk Lexikon. Foreningens Bestyrelse nedsatte strax en Komité, bestaaende af Molbech, P. V. Jacobsen og Velschow, der skulde forberede dette Foretagende, og denne fik Tilsagn om Medvirkning fra forskjellige Videnskabsmænd. Faa Aar senere maatte imidlertid Bestyrelsen erklære, at Udsigten til at faa et Lexikon var ved at svinde. »Det biografiske Element af vor Historie har hidtil været meget forsømt; Forarbejderne til et saadant Værk ere overhovedet faa, Kilderne svage, og deres

Digitized by Google

Benyttelse, endog dér, hvor Resultatet tit kun er lidet tilfredsstillende, som oftest møjsommelig. De Arbejdere, paa hvis Hjælp der kunde regnes, ere derfor ikke mange og Enhed i Samvirken vanskelig at opnaa».

En af de vundne Medarbejdere havde dog taget kraftig fat, nemlig Nordmanden P. A. Munch; han havde nedsendt flere Artikler til Komiteen. Efter at Foretagendet endelig var opgivet, udgav Molbech for Foreningen «Historisk-biografiske Samlinger og Bidrag til den danske Sprog- og Litteraturhistorie i ældre og nyere Tid» (1851), og i denne Bog optoges 4 Artikler af Munch (Ahnen, Ackeleye, Alf Erlingssön, Arnbjörn Jonssön) under Fællestitelen «Prøver af et norsk historisk-biografisk Lexikon». Prof. Munch — hedder det — agter nemlig at udføre det opgivne Foretagende, for saa vidt de norske historiske Personer angaar, omtrent efter samme Plan som den, der var lagt for et saadant Værk for begge Riger (indtil 1814). Saaledes vilde dog den norske Del udkomme af «det Værk, hvis Savn hører til de mest følelige i begge Landes Litteratur». Det blev imidlertid ogsaa for Norge kun et Drømmesyn.

Femten Aar senere var et saadant Lexikon sin Fødselstime saa nær, at Manuskriptet til første Bind var omtrent samlet og Trykningen skulde begynde, da Forlaget gav Trykkeriet Ordre om, at intet maatte sættes, og tilskrev Udgiveren, at Foretagendet opgaves. Den unge Jurist og Historiker *Frederik Algreen-Ussing* (XVIII, 128) havde i flere Aar forberedt et biografisk Lexikon, hans mange Kundskaber paa forskjellige Omraader og store Arbejdskraft gjorde ham vel egnet til at være Redaktør. Han havde sluttet Kontrakt om Udgivelsen med Forlagsbureauet; Lexikonnet skulde omfatte alle navnkundige danske fra Tiden efter Reformationen og rumme o. 1800 Biografier. Hans Stab af faste Medarbejdere talte kun 18, men mellem dem

Digitized by Google

fandtes gode Kræfter, og fra o. 40 ansete Mænd inden for forskjellige Fag var der tilsagt ham anden Medvirkning paa forskjellig Maade. Om nu denne sidste Hjælp vilde blive af stor Betydning, og om Værket vilde faa en ret planmæssig Enhed — Avtobiografier skulde ogsaa optages —, var vel noget usikkert, men i hvert Fald syntes Sagen i bedste Gang. Algreen-Ussing havde tilsagt Forlaget, at Værket skulde blive fuldt objektivt og upartisk, men han lagde under Forberedelserne ingenlunde Baand paa sin egen æggende Optræden — det var i Avgustforeningens Dage —, og Gang efter Gang maatte Forlaget henstille til ham om at være forsigtig. Da til sidst hans politiske Handlemaade ligefrem udæskede den raadende offentlige Mening og maatte være utiltalende for hans Meningsfæller, erklærede Forlaget, at det frafaldt Kontrakten, i det man i øvrigt tilbød ham en Affindelsessum. Han gjorde Skridt til ved Rettens Hjælp at tvinge Forlaget, men opgav Kampen. To Aar senere døde han (1869).

Inden for den i Begyndelsen af Halvfjerdserne opvoxende Kreds af unge Historikere maatte Bricka synes nærmest til at tage denne Opgave op. Wegener opfordrede ham ved Nytaarstid 1874 til at udarbejde et biografisk Haandlexikon; Artiklerne skulde være ganske kortfattede, men ledsagede af litterære Henvisninger, i det efter hans Opfattelse et saadant maatte gaa forud for et vidtløftigt biografisk Lexikon. Et halvt Aar senere tilskyndede Paludan-Müller ham til at tage fat paa et egentlig biografisk Lexikon. Netop i den samme Sommer var paa nogle af de foran omtalte Sammenkomster af yngre Historikere Tanken om, at man skulde sætte sig i Spidsen for Udgivelsen af et biografisk Lexikon, bleven drøftet, men man kunde ikke finde Formen derfor. Bricka skrev da i sin Dagbog: «for at det kan lykkes, maa en enkelt Mand gribe Sagen

Digitized by Google

an og tage den i sin Haand og foruden at ofre den alle sine Kræfter tillige være i Besiddelse af megen Anseelse og Myndighed. Vi mangle først og fremmest en saadan Mand, og vi mangle dernæst Medarbejdere».

Andre vare dog mindre bekymrede. I Efteraaret 1874 læstes i Bladene en Bekjendtgjørelse fra Boghandler A. F. Høst om, at han agtede at udgive et dansk-norsk biografisk Lexikon; men hvem vilde han da benytte som Redaktør? Efter flere forgæves Henvendelser antog han hertil to ganske unge Mænd, der tilmed slet ikke vare Historikere. Planen mødte derfor ogsaa afgjort Mistro hos de danske og Nordmænd, til hvem man henvendte sig om Medvirken; de vilde hellere vente fremdeles end faa et Arbejde, som ikke tilfredsstillede rimelige Ønsker og desuden — saaledes som det ofte er gaaet — kun vilde hindre, at et virkeligt monumentalt Værk fremkom. Det undrede flere og ikke mindst de ældre Historikere, som knyttede store Forhaabninger til Brickas omhyggelige personalhistoriske Studier, at man ikke havde sikret sig denne Kraft, men Forlæggeren havde hørt, at Bricka skulde være saa «langsom», at man ikke kunde betro ham Redaktionen. Det var dog den Egenskab, man mindst kunde tillægge Bricka. Justitsraad Hegel og Forlagsbureauet søgte saa at faa Foretagendet paa bedre Fod, i det de vilde overdrage Redaktionen til saa kyndige Kræfter som Bibliotheksassistenterne Birket Smith og Fridericia, men heri indtraadte der ligeledes Forhindringer.

Naar ti Aar senere omsider det saa højt ønskede Værk kom i Gang, skyldtes det fremfor alt det Forhold, der paa saa mangfoldige Maader har lykkeliggjort vort aandelige Liv: *Carlsbergfondet* var blevet stiftet.

Joh. Steenstrup havde gjennem sin Fader, der sad i Fondets Bestyrelse, faaet Forvisning om, at der vilde kunne

Digitized by Google

skaffes Bricka for en længere Aarrække en fast Understøttelse til at lede et saadant Foretagende, der jo ikke interesserede Historikerne alene, men Mænd af alle Videnskabsfag eller i praktiske Virksomheder. Steenstrup følte, at denne Gjerning maatte være Brickas Livskald, og han fremsatte Planen for ham. To Dage efter modtog han følgende Brev (Nov. 1884):

Den uventede Opfordring, Du rettede til mig i Søndags, har, som Du vel kan vide, om end just ikke sat mig graa Haar i Hovedet, dog givet mig meget at tænke paa. Paa den ene Side: det smukke Foretagende, Ansvaret ved at skyde det fra mig og — det kan jo ikke nytte at ville skjule, at det økonomiske ogsaa spiller sin store Rolle, maaske større end Du tror, — det betydelige Honorar, som derved sikredes mig for en længere Aarrække. Paa den anden Side: Følelsen af at staa foran et Arbejde, der vilde binde mig for en meget lang Tid, og Frygten for, at mine Kræfter ikke vilde magte Opgaven. Jo mere jeg ser paa Sagen, jo mere uvis bliver jeg, men da alt skal have en Ende, og intet er mere pinagtigt end at befinde sig i en saadan Uvished, nu vel, saa overhugger jeg den Knude, jeg ikke kan løse, og tager en Beslutning.

Og denne Beslutning lyder paa et — Nej. Med tungt Sind skriver jeg disse tre Bogstaver. Jeg ser saa tydelig alt, hvad der skulde drive mig til at vælge det modsatte, og jeg føler levende, at det maa synes noget utaknemmeligt over for Dig at skyde en Opgave til Side, som Du saa smukt har lagt til rette for mig, men desuagtet tør jeg ikke sige andet. Det vil være mig umuligt at skaffe den fornødne Tid til Veje, thi allerede nu er min Tid optagen langt mere, end ønskeligt er, hvis jeg ikke skal sige Farvel til alle Studier, og hvorledes vilde det da gaa, naar jeg fik en saa uhyre Tilvæxt i Forretningerne? Det er egentlig denne Betragtning, som mest skræmmer mig, hvorved mange Haande andre Betænkeligheder ogsaa have deres Vægt . . .

Digitized by Google

Et biografisk Lexikon af det Omfang, vi have talt om, vil kræve i det ringeste 10 Aar, jeg skulde snarere tro henved 20 Aar, men for nu ikke at tage Munden for fuld, lad os saa sige 15 Aar. Forudsat, at jeg nu selv lever saa længe, hvad saa, naar de 15 Aar ere forløbne? Saa staar jeg ledig paa Torvet, 55 Aar gammel. I 15 Aar har jeg da uafbrudt drevet paa hint store Værk, enhver selvstændig litterær Virksomhed uden for den i Ny og Næ at skrive enkelte smaa Biografier til Lexikonnet — om jeg endda naar saa vidt — har jeg i alle de Aar maattet give Afkald paa, ja selv Udgivelsen af Breve og lign. har maattet hvile. Saa staar jeg da endelig med frie Hænder; men vilde det da ikke være en stor Illusion at tro, at jeg i den Alder kan knytte de Traade, som saa længe have været brudte, især da Produktionslysten aldrig har været saa overvættes stor hos mig? Men i det saaledes min litterære Virksomhed i alt væsentligt vil være afsluttet, ligger det nær at kaste Blikket tilbage paa, hvad der da er udrettet. Der staar det store Lexikon og pranger med sine 10 Bind, og lad os haabe, at det er 10 gode Bind, som virkelig fylde det Hul i Litteraturen, der er følt af saa mange og daglig vil føles af flere. Ganske vist er mit Navn knyttet til det, men hvorledes? Jeg kan forstaa, at en Forfatter med Stolthed kan se hen paa et eller flere af sine Værker, at det kan anspore ham til ny Virkelyst og trøste ham, naar Verden gaar ham imod i det mindre; men som Forfatter staar jeg jo ikke over for hint Arbejde — — — —

26. Nov.

Saa langt kom jeg i Gaar, da jeg blev afbrudt. Nu skal jeg altsaa fortsætte, men i Mellemtiden er der indtruffet det, at jeg i Dag har talt med Rørdam. Han var ligesom Jørgensen stemt for, at jeg skulde sige Ja, absolut sige Ja. Saa indtrængende har Rørdam foreholdt mig min Pligt, at jeg halvt med og halvt mod min Vilje har opgivet min Modstand. Lad da de ufuldendte Linjer fra i Gaar staa som et Vidnesbyrd om de modstridende Tanker, der

Digitized by Google

have gjæret i mig i disse Dage, men lad det endelige Resultat være, at *jeg erklærer mig villig til at vove Forsøget.*

Var det med tungt Sind, jeg i Gaar sagde Nej, er det med bange Anelser, jeg i Dag siger Ja.

Bricka indgav altsaa sin Ansøgning, og den 13. Januar 1885 bevilgede Carlsbergfondets Direktion ham 1000 Kr. aarlig for et Tidsrum af 12 Aar til Lexikonnets Udgivelse, dog skulde det være begyndt inden 3 Aar efter den Dag; Bevillingen blev senere udvidet til at gjælde, indtil Værket var sluttet, og Bricka var dybt taknemmelig for den saaledes modtagne Hjælp. Efter at Forhandlinger med Forlagsbureauet om at overtage Forlaget ikke vare lykkedes, besluttede Justitsraad *Hegel* selv at være Værkets Forlægger, og i Marts bleve de endelige Betingelser slaaede fast. To Aar efter, i April 1887, kunde Bricka udsende det første Hæfte, ledsaget af et udførligere vejledende Forord; han havde allerede da faaet Tilsagn om Medvirkning af 104 Forfattere og modtaget Bidrag næsten fra dem alle.

Vi skulle nu nærmere redegjøre for, hvorledes Bricka er gaaet til Værks ved sin Ledelse af det store Foretagende.

Først og fremmest gjaldt det jo om at udarbejde Listerne over de Mænd og Kvinder, som skulde medtages. Det er klart, at et saadant Arbejde hører til de allervanskeligste, fordi et Lexikons Udgiver ikke kan have Kundskaber paa alle Omraader, over hvilke et saadant Værk spænder, og derfor alt for let vil overspringe velfortjente Mænd eller mulig medtage saadanne, som ikke ere egnede til at mindes paa denne Plads. Ved det engelske biografiske Lexikon var man gaaet den Vej, at Redaktionen udarbejdede en Liste over Personer, der vilde blive optagne i de nærmest forestaaende Bogstaver af Værket, og lod denne Liste halvaarsvis offentliggjøre i Tidsskriftet «Athenæum» med

Opfordring til Publikum om at fremkomme med Bemærkninger om Personer, der formentes glemte eller som mulig burde udgaa, saaledes at Offentligheden paa en vis Maade gjordes til Medarbejder. I Danmark havde vi intet Tidsskrift, som kunde yde en lignende Tjeneste, og det Forhold, at nulevende medtoges, gjorde ogsaa en saadan Fremgangsmaade her i Landet mindre heldig. Bricka maatte i det hele være ene om dette Arbejde, dog fik han for flere Fags Vedkommende værdifuld Hjælp af Medarbejdere, som gjennemsaa hans Udkast eller hjalp ham med at tilvejebringe en Fortegnelse. Efter at have gjort Listen over Artikler inden for de nærmest forestaaende Bogstaver færdig og ladet den trykke, udsendte han den som «konfidentiel Meddelelse» til alle Medarbejderne, og han udbad sig disses gode Bistand med Hensyn til Forslag om Udvidelse eller Udeladelser. Blandt det meget brydsomme Arbejde, som Lexikonnet paalagde ham, fandt han, at Udarbejdelsen af Listerne var det mest byrdefulde, og da han i September 1902 udsendte den 11. af disse Lister med Bogstaverne V—Ø, var det med et Lettelsens Suk.

At der imellem dem, som Lexikonnet kom til at omfatte, er medtaget Mænd, som efter dets Plan rettere burde have været udeladte, og at ligeledes Personer ere forbigaaede, som det havde været rigtigere at medtage, har naturligvis ikke kunnet undgaaes. Her maatte et Skjøn være raadende, og Lexikonnet har i den Henseende delt Skæbne med alle lignende Foretagender. Kun maa det vel siges, at gjennem hele Værket den samme Maalestok har været anvendt, og at paa Bestemmelsen om, hvem der skulde medtages, i ethvert Fald ikke Brickas personlige Forhold have været afgjørende. Der er Mænd, som vare nøje knyttede til Bricka, som man ikke vil finde der, uagtet det vilde have været forsvarligt at medtage dem; stundum

Digitized by Google

blev han vel endog alt for ængstelig for at lade sig paavirke af Venskabsforbindelser.

I at søge sine Medarbejdere fulgte Bricka alene den Regel at finde den bedste. Men dette vilde naturligvis sige ikke blot at finde det største Talent inden for det enkelte Omraade, men ogsaa en Forfatter, der ikke vilde forfølge Partiformaal eller ensidige Tendenser, saaledes som Lexikonnets Program fra første Færd havde lydt. Bricka tog derfor intet Hensyn til politiske eller religiøse Standpunkter og søgte hen til alle Lejre. Dersom derfor Lexikonnet paa et eller andet Omraade mulig ikke har naaet at faa den bedste Kraft, vil Udgiveren alligevel som Regel staa ansvarsfri, eftersom det ikke var lykkedes ham at vinde denne for Foretagendet. Mangen Artikel havde Bricka ønsket givet i en andens Haand og deri delt Ønske med den, hvem Artiklen blev overdraget, men naar den mest egnede af Mangel paa Tid eller af andre Grunde ikke var at faa, maatte han slaa sig til Taals med at have faaet den næstbedste og i hvert Fald at have sørget for Lexikonnets nødvendige, regelmæssige Gang.

Som Exempel paa den Taktfølelse, der ledede Bricka ved Valget af Forfattere til de enkelte Artikler, kan nævnes, at han saa vidt muligt undgik, at nogen kom til at skildre den, der som Embedsmand eller paa anden Maade var ham overordnet, og at han aldrig tillod, at Biografien af den, som havde skildret en nulevende, blev skrevet af den, hvis Biograf han havde været.

Lexikonnet rummer i alt 9793 Biografier (foruden en Del mindre Biografier, der ere givne som Tillæg til Artikler om nærbeslægtede). Ved Værkets Slutning have ialt 238 Forfattere medvirket; en Fortegnelse over samtlige Medarbejdere vil findes S. LXXVII. Vi hidsætte her Navnene paa dem, der have bidraget med det største Antal Artikler (paa

Digitized by Google

tilsammen over 100 Sider), med Tilføjelse af det Antal Sider, de have skrevet. Forrest i Rækken staar Pastor Rørdam, hvis Bidrags samlede Størrelse udgjør omtrent et Bind af Værket.

Sognepræst, Dr. H. F. Rørdam	624	Sider
Professor, Dr. J. A. Fridericia	380	»
Professor, Dr. med. Jul. Petersen	372	»
Kommandør C. L. With-Seidelin	321	»
Professor, Dr. E. Holm	317	»
Sognepræst A. Jantzen	310	»
Rektor, Dr. A. Heise	292	»
Professor Camillus Nyrop	254	»
Arkivar A. Thiset	245	»
Biskop, Dr. Fr. Nielsen	233	»
Provinsarkivar G. L. Wad	229	»
Provst L. Koch	223	»
Bibliothekar Emil Elberling	195	»
Akademisekretær Ph. Weilbach	192	»
Oberstlieutenant H. W. Harbou	192	»
Oberstlieutenant S. A. Sørensen	187	»
Fhv. Sognepræst D. Thrap	187	»
Bibliothekar, Dr. Kr. Kaalund	182	»
Professor, Dr. Johannes Steenstrup	173	»
Kammerherre, Amtmand C. St. A. Bille	168	»
Cand. phil. Arthur Aumont	164	»
Professor Nic. Bøgh	162	»
Rigsarkivar, Dr. A. D. Jørgensen	160	»
Rigsarkivar H. J. Huitfeldt-Kaas	160	»
Generalmajor P. N. Nieuwenhuis	152	»
Rigsarkivar, Dr. C. F. Bricka	145	»
Forfatter Louis Bobé	141	»
Underbibliothekar S. M. Gjellerup	140	»

Digitized by Google

Arkivar G. Kringelbach	138	Sider
Etatsraad P. Hansen	135	»
Professor, Dr. J. Paludan	135	»
Professor, Dr. Yngvar Nielsen	133	»
Mag. art. Sigurd Müller	124	»
Professor, Dr. Kr. Erslev	120	»
Dr. phil. A. Thorsøe	119	»
Professor, Dr. H. Olrik	110	»
Litterat Edgar Collin	110	»
Etatsraad, Stiftsskriver H. R. Hiort-Lorenzen	109	»
Dr. phil. F. J. Meier	103	»

Det samme Træk, som vi saa ofte have set ved Brickas Virken, at ældre med Glæde og en egen Tryghedsfølelse sluttede sig til ham, mærkedes ogsaa ved dette Foretagende. Som et Exempel blandt mange og taget mellem de afdøde tør vel her nævnes Forholdet til Kammerherre *C. St. A. Bille*. Denne var kommen hjem fra sin Gesandtskabspost i Amerika, da han fik Brickas Anmodning, og han sluttede sig med Enthusiasme til Gjerningen; snart efter udnævntes han til Amtmand i Holbæk, og Opholdet i en Provinsby nødte ham til at begrænse sin Virksomhed, men han var dog stadig en ivrig Medarbejder. Bille følte, at han her ikke blot kunde meddele af sin rige personlige Viden, men at han havde fundet et Felt, hvor hans Evner netop udfoldede sig paa den smukkeste Maade, og den Taknemmelighed, som Udgiveren udtalte for disse «Perler» af Artikler, og det Bifald, som de vandt, ansporede kun stærkere Bille til en Samvirken, der ogsaa lagde sig for Dagen i Opmærksomhed for, at Lexikonnet kom til at omfatte netop alle dem, der virkelig fortjente at komme med. I øvrigt kjendte Bricka som sædvanlig ikke til Persons Anseelse, og naar han dømte Billes Artikler til at beskæres betydelig, ja

Digitized by Google

mulig til at nedbringes til Halvdelen, følte Bille sig sønderknust, men adlød. Han indsendte sine Artikler med Udraab som: «Vær nu en naadig Prokrustes!» eller «Skaan mine Faderfølelser og udfør selv Amputationen!», men han anerkjendte fuldstændig Brickas Ret og Myndighed, «dog vil jeg i det mindste plædere min Sag, førend jeg kommer paa Operationsbordet» —, og Bricka kunde derfor udtale, at hans elskværdige Holdning var «en ny Stadfæstelse af min tidligere indhøstede Erfaring, at de dygtigste Medarbejdere i Regelen tillige ere de medgjørligste».

Unægtelig mødte Bricka ikke altid den samme gode Vilje til at bringe den indsendte Artikel ned til rimelige Grænser, men naar han saa i Breve, der vare prægede af lige saa stor Langmodighed som Bestemthed, fremstillede, hvordan Lexikonnet maatte være ledet efter en bestemt Plan, og hvilke farlige Følger en Fravigelse af Grænserne vilde have over for andre Medarbejdere, der alle hellere vilde skrive udførlig end kortfattet, og gjærne ønskede saa meget som muligt frem af, hvad de møjsommelig havde indsamlet, naar han pegede paa sit eget Ansvar over for Forlægger og Publikum, lykkedes det ham som oftest at naa sit Maal, og han kunde kun beklage, at han ikke var kommet dertil med mindre Anvendelse af Tid. At Bricka ofte havde stort Besvær med at fremtvinge, at Artiklerne indkom til den fastsatte Tid, lader sig ikke nægte. Ved sin bestemte Optræden lykkedes det ham imidlertid stadig at faa Hæfterne ud til rette Tid. Værket er skredet frem uden mindste Afbrydelse og hvert Bind sluttet ved Aarets Udgang.

For *Norge* maatte det være af særlig Betydning, at der udgaves et biografisk Værk. Hvor store Fortjenester end den nyeste norske Historieskrivning havde, viste den kun i mindre Grad biografisk Sans. Sars' store Værk rum-

Digitized by Google

mede næsten ingen Personskildringer, og Foreningstiden med Danmark var af de norske Historikere ikke blevet studeret i det Omfang, som den fortjente, uagtet der netop herfra kunde hentes Billeder af mange udmærkede og interessante Personligheder. Af Biografier fandtes der forholdsvis lidt i den norske Litteratur, af Memoirer ikke synderlig meget, den Flid, som anvendtes paa genealogisk Omraade, syntes næsten at have kunnet tjene bedre Formaal. Brickas oprindelige Tanke var den, at Lexikonnet kun skulde medtage Norge for den egentlige Foreningstid med Danmark mellem 1536 og 1814. Justitsraad Hegel fordrede imidlertid bestemt, at det skulde omfatte Norge gjennem alle Tider og altsaa være et fuldstændigt dansk-norsk Lexikon. Hvor gjærne end Bricka ønskede, at de to Lande ikke holdtes ude fra hinanden, var han dog højst betænkelig ved at give Værket saa betydeligt et Omfang og ved at medtage Tidsrum, til hvilke han ikke mente at have tilstrækkeligt Kjendskab. Han forhørte sig hos norske Videnskabsmænd om Muligheden af at faa en Hjælper og Hovedleder for Norges Vedkommende, skjønt han indsaa, at en saadan maaske ikke let vilde findes paa de Betingelser, han stillede. Han skrev om disse Vanskeligheder til Huitfeldt-Kaas bl. a. saaledes: «Tilsyneladende kunde der raades Bod herpaa ved, at jeg gik i Kompagniskab med en Nordmand, men det er netop det, jeg ikke vil, overbevist om, at skal der være nogen Udsigt til, at Foretagendet kan føres igjennem, maa én tage sig af det». Bricka maatte derfor absolut fordre, at han havde den endelige Afgjørelse i alle Spørgsmaal, og at hans Navn alene stod paa Titelbladet som Udgiver, hvad ogsaa Forholdet til Carlsbergfondet gjorde nødvendigt. Medens Sagen var under Forhandling mellem Vennerne i Christiania, indløb imidlertid et nyt Brev fra Bricka, hvori han tilbagekaldte sin Plan. «For hver Dag,

Digitized by Google

der gik, blev jeg mer og mer bange for, at jeg indlod mig paa et Foretagende, der overskred mine Kræfter, naar jeg tog Norge med, og Enden blev da, at jeg under Indtrykket af denne Frygt og efter fleres Raad besluttede mig til at opgive Norge. I Gaar gik jeg til Hegel, og efter nogen Modstand faldt han til Føje, og vi bleve derpaa hurtig enige om alle Betingelser. Det bliver altsaa et dansk biografisk Lexikon, kun medtagende Norge for Tidsrummet 1537—1814». De førte Forhandlinger havde dog allerede bragt Bricka Tilsagn om Medvirkning fra flere norske Videnskabsmænds Side, og snart havde han en Kreds af Norges bedste Kræfter knyttet til sit Foretagende. Ved Værkets Slutning have disse været — foruden Huitfeldt-Kaas og Daae — Biskop, Dr. A. C. Bang, Rigsarkivar M. Birkeland, Rektor A. E. Erichsen, Overlæge F. C. Kiær, Kapitajn i Generalstaben C. O. Munthe, Professor, Dr. Yngvar Nielsen, Professor, Dr. Gustav Storm, fhv. Sognepræst D. Thrap og Cand. phil. O. A. Øverland.

Forbindelsen med det norske Rigsarkivs Embedsmænd har været af største Betydning for Lexikonnet. Til sin store Glæde modtog Bricka af Arkivets daværende Chef *Birkeland* Tilsagn om at være Medarbejder. Han var da en ældre Mand, optaget af politisk og anden praktisk Virksomhed og med vaklende Helbred; han besad et nøje Kjendskab til mange Tider af Norges Historie, men en forsvindende Trang til Produktivitet. Imidlertid gik det ham som mange andre, til hvem der lød et Kald fra en Mand, som de ubetinget havde Tillid til; de æggedes til en Virken, som de ellers ikke havde tænkt paa. Birkeland nedlagde i flere Artikler sin store Kundskabsmængde om et Tidsrum af Norges Historie, der havde været lidet studeret, og han havde givet Paabud om, at man altid i Arkivet skulde staa Bricka bi med Oplysninger, som han

ønskede, hvad denne havde rig Lejlighed til at benytte sig af. Saa fuldt stolede Birkeland paa Brickas Indsigt og sikre Skjøn, at han, naar han sendte alt for omfangsrige Artikler, gav ham den frieste Haand til at forkorte eller bortskære uden endog at raadføre sig med ham selv herom.

I endnu højere Grad end af Birkeland havde Bricka dog Støtte af Arkivfuldmægtig *Huitfeldt-Kaas*; ved Birkelands Død 1896 blev han dennes Eftermand som Rigsarkivar. Han var, som det tidligere er fortalt, ved inderligt Venskabsforhold knyttet til Bricka, og blev nu hans utrættelige Hjælper, hans højre Haand i Norge, ikke blot ved de mange Biografier, som han skrev, men ved at vejlede om, hvilke Personer der skulde medtages, og at udfinde de Forfattere, til hvem Artiklerne bedst kunde betroes. — Professor *Daae* blev først sent Bidragyder, medens der netop var tiltænkt ham nogle af de første Biografier i Lexikonnet. Daae kunde gribes af en vis Ubeslutsomhed, og da Artiklerne udebleve, truede det med, at første Hæfte ikke kunde udgives. Heldigvis tog Prof. *Yngvar Nielsen* Arbejdet op, saa at Værket begyndte i rette Tid. Det var dog Bricka en Smerte, at hans gode Ven satte ham i denne Forlegenhed, han følte sig utryg, og først en Del Aar senere begyndte Daae sin Virksomhed for Lexikonnet.

Dersom Bricka havde levet, indtil Værket var sluttet, vilde han til alle Medarbejdere have udtalt en hjærtelig Tak. Han havde ikke tildelt sig selv netop mange Artikler i Lexikonnet; foruden at skrive om forskjellige Mænd fra den af ham særlig studerede Periode i Tiden før og efter 1600 har han behandlet nogle af Mændene fra den kjære gamle lærde Tid, saaledes skrev han en smuk og indholdsrig Biografi af T. Klevenfeldt. Netop under Udarbejdelsen af disse Artikler følte han, hvor stort et Arbejde han havde krævet af sine Hjælpere, og hvor byrdefuldt det ofte kunde

Digitized by Google

falde, og hans Erkjendtlighed for det Offer, de havde bragt hans Værk og Videnskaben, blev end mere levende.

For nærmere at belyse det danske Foretagendes Karakter vil det være værdt at sammenligne det med de to Lexika, der med et kort Forspring udkom ret samtidig med det danske og ligeledes sluttedes samtidig dermed. Den engelske «Dictionary of national biography» var helt en privat Forlægger George M. Smiths storartede Foretagende. Det udkom fra 1. Januar 1885 med fire store Bind om Aaret og sluttedes i Sommeren 1900 med det 63. Bind, hvorefter der i 1901 udkom 3 Supplementbind. Dets Ledere vare Leslie Stephen og Sidney Lee. Det tyske Lexikon «Allgemeine deutsche Biographie» er udgivet ved det kgl. bayerske Videnskabsakademis historiske Kommission, og Ledelsen har været overdraget R. v. Liliencron og Fr. X. Wegele. Det første Bind udkom 1875, og der udgaves aarlig omtrent to Bind, indtil Værket sluttedes i Aaret 1900 med det 45. Bind, et Supplement er ved at udkomme. En Sammenligning mellem det danske Lexikon og det engelske vil vise, at det første har i højere Grad søgt at give en Skildring, der baade var læselig og indeholdt en Karakteristik, medens det engelske mere tilstræber at give faktiske Oplysninger og saaledes ogsaa har Kildeangivelser ved mange Enkeltheder, hvorom der ikke kunde være Tale i det danske Lexikon. Forskjellen faar ogsaa sit Udtryk deri, at den snævrere Kreds af Forfattere, som især have baaret det engelske Værk, synes at have været lidt stærkere begrænset end den tilsvarende i det danske. Derfor har t. Ex. i England en enkelt lærd skrevet samtlige Biografier af Søfarere og Søkrigere fra alle Tider, medens i det danske Lexikon vel én Forfatter paa dette Omraade har skrevet Hovedmængden af Biografierne, men dog over en halv Snes andre have medvirket. Netop fordi det gjaldt

Digitized by Google

om at faa Karakteristikken frem, har Bricka ret hyppig ladet to eller tre Forfattere behandle den samme Mands forskjellige Virksomhedsomraader, hvad det engelske Lexikon ikke har forsøgt.

I én Henseende har Biografisk Lexikons Plan afveget baade fra det engelske og det tyske og derved ogsaa i højere Grad kunnet tjene Dagens Behov, nemlig ved at medtage nulevende. I det engelske og tyske Værk optoges kun de, som vare gaaede bort; Supplementbind have bragt de Personers Biografier, som vare døde under Værkets Udgivelse og inden Aarhundredets Udgang eller Dronning Victorias Død 22. Januar 1901. Tanken er jo fuldstændig rigtig, kun den Mands Gjerning kan man overskue, hvis Løbebane er endt. Det var Brickas eget Ønske, at det danske Lexikon skulde have fulgt samme Plan, i det han indsaa det berettigede i et saadant Standpunkt og vel vidste, at Meddelelser om nulevende, der udtalte en Karakteristik eller Dom, vilde være vel skikkede til at berede Vanskeligheder baade for Redaktøren og for Artiklens Forfatter. Paa den anden Side vilde Lexikonnet ved at udelukke de endnu levende ikke komme til at tilfredsstille de Krav og Ønsker, som netop maatte være stærkt raadende hos Publikum. Og i dette Punkt havde Forlæggeren det afgjørende Ord; han erklærede, at den eneste Mulighed for, at Værket kunde finde Afsætning, var, at det medtog endnu levende. Over for denne Fordring, der saa naturlig fulgte af vort Lands Lidenhed og vort kjøbende Publikums Faatallighed, bøjede Bricka sig.

Om den engelske «Dictionary» har der saa at sige kun lydt beundrende Lovord, og Forlæggeren og de to Udgivere ere blevne hædrede paa forskjellig Maade. Det tyske Lexikon har talt en stor Del af Tysklands bedste Kræfter blandt sine Medarbejdere og derfor ogsaa bragt

Digitized by Google

mange udmærkede Artikler; ligeledes har et stort Antal Forfattere medvirket (1418), hvad der ogsaa blev nødvendigt, da Værket omfattede alle, der havde virket inden for tysktalende Lande. Ikke desto mindre har Værket været Gjenstand for en Del Kritik, og man har dadlet Ledelsen for, at en fast Plan har manglet. En Sammenligning vil vise, med hvor megen Karakter den danske Udgiver er optraadt. Der var oprindelig i den tyske «Biographie» paabudt faste Grænser for Biografiernes Omfang, og Artiklen Goethe var saaledes nævnt som Maximumsartikel med 16 Sider. Bricka havde paa tilsvarende Maade for Medarbejderne angivet som Øverstemaal 16 Sider, der exempelvis vilde tilkomme Thorvaldsen og Oehlenschläger. Og Bricka har gjennemført dette i hele Værket. I den tyske «Biographie» er Goethe derimod bleven 52 Sider stor, og af disse bære de sidste 16 Sider foruden samme Sidetal tillige et Bogstavmærke, hvad der med andre Ord vil sige, at Artiklen ikke er indgaaet i rette Tid, men trykt, efter at Værket var skredet videre. Denne Art Overskridelser findes gjennem hele Værket — i Supplementet er Artiklen Bismarck endog blevet 204 Sider stor —, og meget hyppig staa Artiklerne aldeles ikke paa Plads, men ere tilføjede ved Bindets eller et følgende Binds Slutning. En saadan Planløshed vilde være Bricka fuldstændig imod, og han fremtvang med Jærnhaand, om end under milde Former, at Artiklerne indsendtes i rette Tid og havde et Omfang, som stemmede med Planen. Han var i øvrigt personlig taknemmelig for de mange udmærkede Artikler, som det tyske Værk bragte, men da v. Liliencron anmodede ham om at skrive en bestemt Artikel heri, undslog han sig herfor, bl. a. fordi han «som dansk Historiker maatte have nærliggende Betænkeligheder ved at medvirke ved et Værk,

Digitized by Google

i hvilket paa mange Steder en saa fjendtlig Aand mod Danmark træder frem».

Hvad Bricka særlig ønskede, at hans Værk skulde være præget af, var sikker, solid Kundskab, Korrekthed i alle Angivelser, saaledes som han altid havde stræbt efter i sine egne Arbejder. Derfor prøvede han ved Modtagelsen af en Artikel altid dens Angivelser paa det nøjeste ved Sammenligning med de Kilder, han kjendte; her var der Brug for næsten hver Bog i hans store Bibliothek. Han rettede, hvor han saa, der var Fejl, og han henstillede, hvor der var Tvivl. Der fandtes heller ingen Korrekturlæser i Landet som Bricka, ikke blot fordi hans Øje var skarpt, men fordi han holdt Tanken fangen ved Læsningen og saaledes lettelig opdagede, naar Ordet ikke gav det rette Udtryk for Tanken. Og var der begaaet en Fejl, burde den rettes. Derfor lod han ved hvert Binds Slutning Rettelser følge til alle de Bind, som hidtil vare udkomne. Han forstod vel nok, at hver Medarbejders Sans for at være omhyggelig vilde skærpes ved, at disse Revisionsantegnelser stadig bleve trykte, men fremfor alt ansaa han det for den første Pligt for et saadant Værk, at det gav korrekte Angivelser. Naar han derfor af Medarbejdere — ingen har maaske været en saa omhyggelig Kontrollør som Pastor *Jantzen* i Gjentofte — eller fra andre Læseres Side blev gjort opmærksom paa formentlige Urigtigheder, foregik den nøjeste Undersøgelse. Naturligvis blev først og fremmest Artiklens Forfatter adspurgt, men den rejste Tvivl gav ogsaa Anledning til Forespørgsler hos private og Undersøgelse i vore egne eller i Udlandets Arkiver. «Jeg kjender saa omtrent ingen i Danmark eller Norge, som i alt, hvad han gjør, er saa uangribelig, saa absolut korrekt som Du. Du kommer engang til at staa der som den egentlig bombefaste, historiske Avtoritet i sin Tid»,

Digitized by Google

saaledes skrev Prof. Daae engang til ham. Det var før Lexikonnet udgaves, men Bricka vilde, at hans Værk netop skulde smykkes med den samme Egenskab, for saa vidt det stod til ham; i at virke derfor have Redaktionerne af det tyske og det engelske Lexikon næppe overgaaet ham.

Imidlertid var det langt mere end Indholdets Korrekthed, at Bricka tilstræbte. De fleste Medarbejdere ville vist erkjende, og i alt Fald foreligger der talrige Vidnesbyrd herom i hans omfattende Brevvexling, at de af ham fik paapeget, at der var Sider i Skildringen, som vare oversete eller ikke tilstrækkelig betonede, og at han paasaa, at ingen Udtalelse blev saarende eller altfor ubillig, saa vel som at Artiklen virkelig blev en vejledende Lexikonartikel og ikke havde Tidsskriftsartiklens bredere, mere subjektive Karakter. Det Vemod, som kunde gribe Bricka — og som allerede kom til Orde i det foran trykte Brev — ved Tanken om, at det Værk, som han havde ofret saa megen Tid og Kraft, dog i Virkeligheden ikke var hans, maatte mildnes, naar han hørte udtalt, at hans Aand dog i mange Henseender havde formet Værket og givet det et Enhedspræg, som er sjældent ved denne Art Foretagender. En af Medarbejderne, Professor *Harald Westergaard*, skrev engang til ham om, hvor tryg han følte sig under ham som Værkets Leder: «jeg har i Deres Nøjagtighed i Detailler og Overblik over Hovedsagen altid et Værn», og det var sikkert med denne Følelse af Tryghed, at mange Medarbejdere tilsendte ham deres Bidrag til Værket.

Det var dog ingenlunde udelt Ros, Lexikonnet i Begyndelsen mødte; enkelte syntes endog at misbillige, at det ikke fulgte en bestemt Partiretning, og at ethvert Standpunkt her kunde komme til Orde. Paa de Angreb, som fremkom, ønskede Bricka ikke at svare. Værket maatte efterhaanden, som det arbejdede sig frem, tale sin egen

Digitized by Google

Sag, og i hvert Fald følte Bricka sig solidarisk med sine Medarbejdere, saa at han ikke vilde fralægge sig Ansvar for en paaklaget Artikel. Derimod svarede han altid beredvillig dem, der ved Breve henvendte sig til ham, og havde da ofte Lejlighed til at oplyse om, at Indsigelsen var uberettiget, eller at den ankende ikke havde gjort sig fortrolig med Værkets Plan. Størst var Brickas Skuffelse over, at Lexikonnet i lang Tid ikke fik en saa stor Udbredelse som paaregnet. Dels var det ham imod, at Forlæggeren bragte et betydeligt Offer, dels forekom det ham besynderligt, at Lexikonnet ikke trængte stærkere igjennem, da der jo stadig havde været talt om den store Trang til et saadant. Heldigvis ændrede dette Forhold sig, eftersom Værket skred frem. Over for Forlaget nærede Bricka den oprigtigste Taknemmelighed, ikke blot fordi det havde gjort Foretagendet muligt, men fordi det fra først til sidst havde vist den største Liberalitet og Imødekommenhed over for hans Ønsker.

Der kan vel næppe være Tvivl om, at det ogsaa var som Tak for de store Fortjenester af dansk Videnskabelighed i Almindelighed, som Bricka havde indlagt sig ved at udgive Lexikonnet, at *det filosofiske Fakultets Lærere* enstemmig indstillede ham til at hædres med Æresdoktorgraden (ved Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Lovisas Sølvbryllup 28. Juli 1894). Han var dybt taknemmelig over denne Udmærkelse, «den største, der sagtens nogen Sinde falder i min Lod»; i Selvbiografien, som han gav til Universitetets Indbydelsesskrift, vil man i øvrigt se, hvor beskedent han opfattede, hvad han havde udrettet.

To Aar senere modtog Bricka et andet Vidnesbyrd om, hvor høj Pris man satte paa ham som Værkets Leder. Fra 9 af Medarbejderne udgik en Indbydelse til alle, som havde medvirket ved Lexikonnet, om at samles med Bricka

Digitized by Google

ved et Middagsmaaltid paa Skydebanen den 3. Nov. 1896. Festen talte o. 60 Deltagere. Kammerherre Bille holdt Hovedtalen for Æresgjæsten, ogsaa andre fik i Taler Lejlighed til at takke Bricka for hans Gjerning; fra mange, som ikke vare til Stede, indløb der hjærtelige og erkjendtlige Hilsener. Netop fordi Arbejdet ofte hvilede ret tungt paa ham, var det ham en stor Tilfredsstillelse at modtage dette Tegn paa Paaskjønnelse og Sympathi.

VI.

Bricka bliver Rigsarkivar. Hans sidste Leveaar.

Den 5. Okt. 1897 blev A. D. Jørgensen bortkaldt efter to Maaneders Sygeleje. Brickas Forhold til ham havde bevaret sin Karakter uforandret, om han end kunde være uenig med ham ogsaa i hans administrative Opfattelse. Han var alvorlig grebet af hans Død og skrev til sin Broder: «jeg har i Jørgensen mistet en Ven, til hvem jeg stod i dyb Gjæld i mer end én Henseende, og en Chef, hvis Lige jeg aldrig faar». Ikke længe skulde Embedet staa ubesat, thi otte Dage efter Jørgensens Begravelse blev Bricka udnævnt til Rigsarkivar (19. Okt. 1897). Han var den, som Jørgensen havde anset som mest egnet til at blive hans Eftermand og helst saa paa denne Post; det gjaldt desuden nu især om at arbejde videre med Arkivets Personale paa det Grundlag, som Jørgensen havde skabt. Alle Jørgensens Venner maatte ønske Bricka som hans Arvetager, og ved sin lange Virksomhed i Statens og Arkivets Tjeneste, ved sine videnskabelige Arbejder og ved den Styredygtighed, han som Lexikonnets Leder havde lagt for Dagen, syntes

Digitized by Google

han at være kaldet til at overtage Posten; den usvigelige Taktfølelse, som maatte kræves af Indehaveren af en saadan Stilling, besad han jo i udpræget Grad.

Alligevel maatte Bricka ved at sammenligne sig med Forgængeren naturligen føle, hvorledes han var denne underlegen. «Hvor er det underligt for mig at modtage Jørgensens Plads! Jeg maa sige mig selv, at jeg mangler hans rige Evner og hans i mange Retninger storslaaede Personlighed, og jeg spørger mig selv, hvor jeg dog har turdet ønske at blive hans Eftermand. Intet havde jeg hellere set, end at han var bleven paa sin Plads,» saaledes skriver han ved sin Udnævnelse til den norske Rigsarkivar, og kort efter udtalte han til Steenstrup: «Endnu fastholder jeg, at jeg vilde have foretrukket Stillingen som Nr. 2 med A. D. Jørgensen som Chef». Hvilke Maal Bricka satte sig, vil fremgaa af, hvad han udtalte til den samme norske Ven: «Det maa blive min Opgave efter Jørgensens glimrende, men urolige Regering at komme ind i rolige Tilstande, hvor den Sæd, der er lagt, kan faa Lov til at voxe og udvikle sig til moden Frugt».

Med dette Program, og da der kun blev forundt Bricka sex Aar at virke i, kunde hans Virksomhed som Arkivernes Chef ikke sætte ydre Spor af større Betydning. Jørgensen havde faaet indført, at Arkivets 1. Afdeling helt var lukket i Juli Maaned. Dette var ret uheldigt for de arkivsøgende fra Indland og Udland, som netop gjærne benyttede Ferietiderne til Studier, og der hørtes snart Anker derover. Bricka fik nu denne Lukning afskaffet. Da der fremkom et Andragende om, at Arkivet maatte holdes aabent om Sommeren i nogle Eftermiddagstimer, anbefalede han en saadan Ordning til Ministeren, i det han dog mente, at en større samlet Aabningstid om Formiddagen vilde gjøre større Nytte. Rigsdagen bevilgede de fornødne Midler til, at Arkivet om

Digitized by Google

Sommeren stod aabent Kl. 5—7; efter Brickas Død har man dog foretrukket den længere Aabning om Formiddagen. For Provinsarkivernes Assistenter lykkedes det ham end videre at faa gjennemført en forbedret Lønningsmaade med Oprykningsret efter det stigende Antal Aar.

For den gode Forbindelse med Norges og Sveriges Arkiver søgte Bricka stadig at arbejde. Efter den nye Ordning, som vort Arkivvæsen var undergaaet, kunde de danske Forhold tjene som vejledende for Broderlandene, hvor der var Ønsker oppe om en Omdannelse af Arkivforholdene. Bricka havde tilbudt Huitfeldt-Kaas at følge med sig paa en af de Inspektionsrejser, som han hvert Aar foretog til Arkiverne i Odense og Viborg. Imidlertid fandt han det rimeligt ogsaa at indbyde Rigsarkivar Th. Odhner i Stockholm; med Ministeriets Billigelse bestemtes det, at de fremmede vare Arkivets Gjæster under Rejsen i Danmark. Vel nødtes Odhner til at sende Afbud, men Bricka havde den Glæde i 1899 at kunne følges med den norske Rigsarkivar til Besøget ved vore Provinsarkiver.

Bricka havde altid vist stor Gjæstfrihed over for de fremmede fra Broderlandene, der studerede ved vore Bibliotheker og Arkiver. Skjønt han selv aldrig havde opholdt sig uden for Landet for Studiers Skyld, havde han Følelsen af, hvor kjærkomment det maatte være at finde en venlig Modtagelse i det fremmede Land og faa Lejlighed til at komme i nærmere Berøring med dets Videnskabsmænd. I Brickas og hans Hustrus Hjem fandt de rejsende stadig Tilflugt, de modtoges her med Hjærtelighed og gjorde danske lærdes Bekjendtskab.

Brickas administrative og litterære Virksomhed fandt ogsaa fuld Paaskjønnelse i Broderlandene. Han optoges til korresponderende Medlem af Vitterhets-, Historia- och Antikvitets-Akademien i Stockholm (1894) og til Medlem af

Digitized by Google

Videnskabsselskabet i Christiania (1899); han udnævntes til Ridder af St. Olafsordenen (1895) og modtog senere dens Kommandørkors (1901), ligesom han udnævntes til Kommandør af Nordstjærnen (1901).

De, som saa, hvor talrige de Arbejder vare, der paahvilede Bricka, især i det Tidsrum, da han havde de mange Selskaber og Tidsskrifter under sin Styrelse, kunde vel nok forbavses ved, at han kunde overkomme alt, tilmed da meget af dette Arbejde syntes ret pinligt; han kunde paa disse Tider have halvtredje Hundrede Ark Korrektur om Aaret at gjennemlæse. Paa den anden Side holdt Bricka sig mærkelig frisk og ungdommelig af Udseende, man mærkede aldrig noget febrilsk over hans Virken. Han har selv saa rigtig udtalt sig herom: «Det er muligt, at jeg til daglig arbejder for meget, men at det skulde gaa ud over min Sundhed, uden for saa vidt alt stillesiddende Arbejde har sine Misligheder til Følge, kan jeg ikke ret tro. Der er i min Arbejdsmaade saa lidt nervøst som vel tænkeligt; jeg har ingen af Væddeløbshestens store Egenskaber, der lader den hjemføre glimrende Sejre, jeg ligner mere et godt Trækdyr — naa ja, Godheden maa andre dømme om». Blev han end nogle Gange angrebet af Sygdomme, vendte han dog snart tilbage til det gamle flittige Liv ved Arbejdsbordet. Men i Juli 1903 kom han syg hjem fra et kort Sommerophold ved Svendborg, han søgte vel ind til Arkivet, men maatte vende tilbage til sit Leje; det viste sig, at hans Hjærte var angrebet, og efter haarde Lidelser bortreves han den 23. Avgust.

Da nogle Aar tidligere en Ven og Medarbejder blev kaldt bort, til hvem Bricka havde sluttet sig med stor Inderlighed, Oberstlieutenant S. A. Sørensen, skrev han, greben af Sorg, disse alvorlige Ord: «Skjønt jeg maa indrømme, at der paa en Maade er noget tiltalende ved at

blive kaldt bort midt i sin Virksomhed, især naar denne har været ens Lyst og Stolthed, kan jeg dog ikke gjøre mig til Herre over en dyb Vemod, naar jeg tænker paa hans Død. Jeg sigter ikke herved til min inderlige Sorg over en kjær Vens Bortgang, men jeg har ligesom en Følelse af, at han efter den ualmindelig strænge Arbejdsdag trængte til en Aften med Hvile, og den Aften kom han ikke til at opleve». Af lignende Tanker maatte alle føle sig grebne ved Brickas Død. Han var naaet op til den Stilling, som han i alt Fald i sine unge Aar ansaa for den højeste inden for den historiske Verden, og hans store Værk stundede mod sin Afslutning; der syntes nu at kunne oprinde en Tid for ham, som lovede ham mere Frihed og Mulighed for at optage Arbejder, som han valgte med større Grad af Selvbestemmelse. Endnu syntes han spændstig og stærk, og efter Aarenes Tal var der endnu langt til Alderdommen. Det skulde dog blive anderledes, han saa Guds Vilje og bøjede sig ydmygt for den.

Bricka havde aldrig sigtet efter at blive Fører eller Foregangsmand, men uvilkaarlig var han imellem de mange, som dyrkede Historien, bleven den højre Fløjmand, efter hvis faste Fodslag og sikre Holdning man rettede sig. Og én Egenskab havde han, som netop krævedes af en Fører, og som ingen, der lærte ham at kjende, vilde bestride: han var en Karakter, helstøbt, og gjennemtrængt ind til sin inderste Kjærne af Følelsen af, hvad Pligt og Retsind tilsagde. Dertil var han uegennyttig og uselvisk som faa. Hvor er det ikke karakteristisk for hans Skyhed for at trænge sig frem, at han satte igjennem, at der ikke maatte findes en Artikel om ham i «Nordisk Konversationslexikon», hvis Medarbejder han var; han gjorde de alvorligste Anstrængelser for at faa hindret, at «Salmonsens Konversationslexikon» kom til at indeholde en saadan Artikel,

Digitized by Google

men her lykkedes det ikke. Selv om Bricka kunde blive bitter, naar han mente sig tilsidesat, var han af Hjærtet taknemmelig for enhver Anerkjendelse, som han ikke troede ufortjent.

Det, som mest havde baaret Bricka oppe i Livet, ogsaa i de mørke Tider, var Inderligheden i hans Gudsfrygt og kristne Tro. Han var lykkelig over sit Hjem; Kunsten, og ikke mindst Theatret, var hans store Glæde, og han var taknemmelig for den Flok af Venner, der samlede sig om ham. I de senere Aar havde Døden kaldt flere af hans nærmeste bort — sin gamle Moder mistede han, og senere sin Broder*) — men Kredsen af Venner syntes stadig

*) Fru Cec. Bricka, der efter Sønnens Ægteskab havde sit eget Hjem, døde d. 27. Maj 1897. Om Broderen skal her meddeles følgende, da heller ikke han er bleven optaget i Lexikonnet.

Georg Stephan Bricka fødtes 5. Okt. 1842, blev Student fra Metropolitanskolen 1861. Han studerede i nogle Aar Jura, men da han efter 16 Maaneders Tjeneste i Hæren (jvfr. S. V) kom tilbage til Studiet, var hans Lyst til Juraen, som aldrig havde været stor, gaaet tabt. Han valgte at tage filologisk-historisk Embedsexamen, som han bestod 1870. Han konstitueredes 1873 som Lærer ved Frederiksborg lærde Skole, blev Adjunkt 1876, Overlærer 1891. Han kjøbte sig et Hus med Have i Frederiksborg Nyhuse og levede her til sin Død 30. December 1901. En stille Løbebane var tilbagelagt. Men Georg Bricka, der havde samme store Arbejdstrang som Broderen og samme Ulyst til at trænge sig frem, naaede dog at blive Midtpunkt i flere Virksomheder. Hans historiske Lærebøger sloge godt an og udkom i mange Oplag (saaledes Nordens Historie i fragmentarisk Fremstilling, 3. Udg. 1889, Verdenshistorien i fragmentarisk Fremstilling, 7. Udg. 1903). Han havde fra Barn af dyrket Musikken, i Kjøbenhavn havde han været Medlem af Cæcilieforeningens Bestyrelse, i Frederiksborg blev han Midtpunkt for Byens musikalske Liv og Dirigent for dens Musikforening. Han havde tidlig gjort Studier i dansk Musikhistorie, og alene eller i Forening med sin Skolekammerat Musikhandler S. A. E. Hagen (VI, 472) har han skrevet en stor Del Artikler om Musikere og Komponister i «Biografisk Lexikon».

Digitized by Google

at fornyes. De kom til ham som Manden med det aabne, varme Hjærte, de søgte ham som den kloge Raadgiver, de glædede sig ved at se ham endnu med Ungdommens friske Farver, med den tætte, sorte Haarvæxt om den tænksomme Pande, med den karakterfulde Mund og det venlige, intelligente Blik. Og de sørgede ved hans Bortgang ikke blot over, at en betydelig videnskabelig Kraft var bukket under, men over at et trofast Hjærte var ophørt at slaa.

Fra en Kreds af dem, der ved Samvirken eller paa anden Maade havde været knyttede til Bricka, udgik der Indbydelse til at rejse et Mindesmærke paa hans Grav paa Frederiksberg Kirkegaard. Dette kunde afsløres den 21. Nov. 1904. En høj firkantet Granitsten bærer Brickas Billede i Broncerelief, modelleret af Professor A. V. Saabye; paa

---

Georg Bricka besad end videre megen Drift til praktisk Gjerning; i næsten 10 Aar var han Formand for Sogneraadet for Frederiksborg Slotssogn, og for hele Landet kom han til at virke ved sin Interesse for Hønseavl. I denne vandt han betydelig Indsigt og Erfaring, der ved hans Skrifter kom Befolkningen til gode, ligesom han blev den almindelig søgte Tillidsmand paa dette Omraade. I 22 Aar — fra 1879 til 1901 — redigerede han «Tidsskrift for Fjerkræavl», der var Organ for Foreningen for Danmarks Fjerkræavl. Lige saa offentliggjorde han det store Værk «Illustreret Haandbog i Fjerkræavl» (1884) og «Regler for Hønsegaarden. En praktisk Vejledning for Fjerkræavlere» (1885), desuden en Række Artikler om disse Emner i «Ugeskrift for Landmænd» og andensteds. Over den varmhjærtede Mand, den afholdte Lærer og utrættelige Arbejder rejste Elever i Forening med Venner af Fjerkræavlen i Danmark et Mindesmærke paa Frederiksborg Kirkegaard. Han havde d. 21. Maj 1874 ægtet Christiane Bolwig, en Datter af exam. juris, Proprietær Johan Christopher Bolwig og Georgine Nicoline Achen, en Søster til Brickas Stifmoder.

Program fra Frederiksborg lærde Skole 1874, 1901, 1902. Hundrup, Philol. Candidater, 2. Udg. S. 93. Tidsskrift for Fjerkræavl 1902 Nr. 539—540, 561. Hønsegaarden 1902 Nr. 1, 23.

Digitized by Google

Foden ses en opslaaet Bog, paa hvis ene Blad læses: *Biografisk Lexikon.* Indskriften lyder:

HISTORIKEREN

C. F. BRICKA

RIGSARKIVAR

FØDT D. 10. JULI 1845 DØD D. 23. AVGUST 1903

NIDKÆR i VIRKEN,
I SANDDRU FORSKNING
UTRÆTTET OG TRO.

FÆLLER I GERNING OG SAVNENDE VENNER
SATTE HAM MINDET.

Biografier og Nekrologer over C. F. Bricka findes i: Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationsfest 1894. Illustreret Tidende 1. Nov. 1896, 30. Avg. 1903. Højskolebladet 23. Okt. 1903. Historisk Tidsskrift 7. Række 4. Bd., S. 389—90. Revue Historique 1903, LXXXIII, S. 450.

Johannes Steenstrup.

Digitized by Google

FORTEGNELSE

over

C. F. BRICKA'S LITTERÆRE ARBEJDER

(ordnede efter det Tidspunkt, som de omhandle. St. = Særtryk.)

— — —

Om Limfjordens Forbindelse med Vesterhavet i det 11. Aarhundrede.
Aarb. f. nord. Oldk. 1868. S. 313—333. (St. 1869.)

Endnu nogle Ord om Limfjordens Forbindelse med Vesterhavet i det 11. Aarhundrede.
Aarb. f. nord. Oldk. 1871. S. 402—409. (St. 1871.)

Et Aarstal i Mariager Klosters Historie.
Hist. T. 5. R. 2. Bd. S. 482—488.

To Bemærkninger til Christiern II's Historie. I. Torben Oxes Domfældelse. II. Om den Christiern II tillagte Plan at ville lade det danske Rigsraad uddø.
Hist. T. 4. R. 5. Bd. S. 21—55. (St. 1875.)

Til Forklaring af et Sted i Christen Hansens Komedier.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 361—362.

Anm. af: G. A. Ijssel de Schepper. Lotgevallen van Christiern II en Isabella van Oostenrijk, koning en koningin van Denemarken.
Hist. T. 4. R. 2. Bd. S. 861—867.

Anm. af: A. Heise. Kristiern den anden i Norge og hans Fængsling.
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 115—139. (St. 1878.)

Digitized by Google

Et Par Aktstykker fra Aaret 1533.
Danske Saml. 2. R. 2. Bd. S. 351—356. (St. 1873.)

En engelsk Skildring af Norden fra Reformationstiden.
Danske Saml. 2. R. 2. Bd. S. 135—143. (St. 1872.)

Om en Ligstensindskrift i Præstø Kirke.
Persh. T. 1. R. 2. Bd. S. 77—78.

En lille Notits om Oprindelsen til Striden mellem Danmarks og Sverrigs Konger om Brugen af de tre Kroner i Vaabnet.
Danske Saml. 5. Bd. S. 208.

Jakob Jespersen, en dansk Humanist paa Reformationstiden. En litterærhistorisk-biografisk Notits.
Hist. T. 5. R. 4. Bd. S. 302—315. (St. 1883.)

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udgivne ved C. F. Bricka af de under Kirke- og Undervisningsministeriet samlede Arkiver. 1551—1555 (1885). 1556—1560 (1887—88).

Kong Frederik den Andens Ungdomskjærlighed. Et historisk Forsøg. 1873.

Voldsomheder udøvede af fremmede Lejetropper i danske Kjøbstæder 1569—70.
D. Mag. 4. R. 6. Bd. S. 315—324.

Indberetninger fra Charles de Dançay til det franske Hof om Forholdene i Norden 1567—1573, udgivne ved C. F. Bricka af Rigsarkivet. 1901.

Et Kongebrev af 1574 om nogle Vildttyves Afstraffelse.
D. Mag. 4. R. 6. Bd. S. 99—100. (St. 1884.)

Anm. af: Troels Lund. Mogens Heinesøn. Et Tidsbillede fra det 16. Aarhundrede.
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 139—168. (St. 1878.)

Udgifterne ved to fremmede Adelsmænds Begravelse i Kjøbenhavn 1591 og 1592.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 358—361.

Digitized by Google

Et spansk-nederlandsk Gesandtskab i Danmark 1594.
Hist. T. 5. R. 5. Bd. S. 661—672.

Anm. af: Tyge Brahes meteorologiske Dagbog, holdt paa Uraniborg for Aarene 1582—1597.
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 47—79. (St. 1877.)

En dansk Adelsmands Udtalelser om Tyge Brahe.
D. Mag. 5. R. 1. Bd. S. 190—194.

Om Ophavsmanden til Hr. Peder Klavsens Portræt i Valle Kirke.
Hist. T. 6. R. 2. Bd. S. 462—468.

Eske Brocks Dagbog for Aaret 1611.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 125—145. (St. 1881.)

Har Christian Barnekov frelst Christian den Fjerdes Liv i Træfningen paa Skällinge Hede? En kritisk Undersøgelse.
Hist. T. 4. R. 3. Bd. S. 1—21. (St. 1872.)

Gabriel Kruses Beretning om den danske Flaades Virksomhed i Efteraaret 1612.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 280—288.

Eske Brocks Dagbog for Aaret 1617.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 289—313. (St. 1883.)

En kalendarisk Bemærkning om «dies soteriorum».
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 356—357.

Anm. af: Svenska Riksrådets Protokoll, utgifvet af Kongl. Riksarchivet genom N. A. Kullberg. I. 1621—1629.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 662—668. (St. 1879.)

Om et glückstadtsk Møntmærke fra Christian IV's Tid.
Hist. T. 5. R. 4. Bd. S. 528 jfr. S. 735.

To Mindesmærker om Korfits Rud, hans Hustru og deres Børn.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 1—11. (St. 1881.)

Digitized by Google

Anm. af: J. A. Fridericia. Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Lybek til Freden i Prag (1629—1635).
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 80—85. (St. 1877.)

Kong Christian IV's Kalenderoptegnelser fra Aarene 1617, 1629 og 1639.
Danske Saml. 5. Bd. S. 49—88. (St. 1869.)

En Notits om Christian IV's Bygmester Hans Steenwinkel.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 357—361.

Udtog af 14 af Kong Christian IV's hidtil uudgivne Skrivkalendere.
Danske Saml. 2. R. 3. Bd. S. 365—391. (St. 1874.)

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. I—VII. 1878—91.

Anm. af: Aage Skavlan. Historiske Billeder fra den nyere Tid i Norge, Danmark og tildels Sverige.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 649—661. (St. 1879.)

Efterretninger om den danske Flaade i Efteraaret 1657.
D. Mag. 5. R. 3. Bd. S. 115—151. (St. 1893.)

To Viser fra Svenskekrigen 1657—58.
D. Mag. 4. R. 6. Bd. S. 56—74. (St. 1884.)

Personalier om Mandrup Due og hans Søn Christoffer Due.
Persh. T. 2. R. 3. Bd. S. 110—128. (St. 1888.)

Indstilling og Resolution om militære Forfremmelser i Septbr. 1673, nærmest i Norge.
D. Mag. 5. R. 4. Bd. S. 189—192.

Fortegnelse over Danske og Norske, som ere immatrikulerede ved Leydens Universitet i det første Aarhundrede af dets Bestaaen (1575—1674).
Persh. T. 1. R. 2. Bd. S. 104—135, 193—210. (St. 1881.)

Personalhistoriske Noter om ikke-adelige til: E. Wrangel. Danske og norske Studenter, der ere indskrevne i «Natio Germanica» ved Universitetet i Orléans.
Persh. T. 4. R. 1. Bd. S. 124—150.

Digitized by Google

Om Familien Berings Adelskab.
Persh. T. 3. R. 1. Bd. S. 147—151.

Den danske Adel i det 16. og 17. Aarhundrede. Samtidige Levnetsbeskrivelser uddragne af trykte og utrykte Ligprædikener ved C. F. Bricka og S. M. Gjellerup. 1. Samling. 1874—75.

Kong Christian V's egenhændige Dagbog for Aaret 1694.
D. Mag. 5. R. 4. Bd. S. 231—322. (St. 1900.)

General Henrik Bielke Kaas's Levnetsløb, fortalt af ham selv.
Persh. T. 1. R. 4. Bd. S. 177—215. (St. 1883.)

Anm. af: K. Wittich. Struensee.
Revue Historique. 6. année. T. XV. S. 199—201.

Fire Breve fra Christiania, skrevne af Joh. Fred. Bartholin i Aarene 1763—82.
D. Mag. 5. R. 3. Bd. S. 89—104. (St. 1893.)

Indtægterne og Udgifterne ved den Thottske Bogauktion 1788—92.
D. Mag. 4. R. 5. Bd. S. 361—362.

Naar fødtes Digteren Henrik Hertz?
Hist. T. 6. R. 4. Bd. S. 747—750.

Endnu en Gang: Naar fødtes Digteren Henrik Hertz?
Hist. T. 6. R. 6. Bd. S. 796—800.

Fortegnelse over Nordboer, som have studeret ved Universitetet i Genf 1559—1800.
Persh. T. 1. R. 4. Bd. S. 331—335. (St. 1883.)

Fonden ad usus publicos. Aktmæssige Bidrag til Belysning af dens Virksomhed, udgivne af Rigsarkivet. 1. Bind. 1765—1800. 1897. — 2. Bind. 1801—1826. 1902.

Digitized by Google

En Ansøgning fra Lægen J. H. Schönheyder.
D. Mag. 5. R. 4. Bd. S. 377—378.

Søren Kanne. Et lille Bidrag til Sagndannelsens Historie.
Hist. T. 6. R. 1. Bd. S. 536—548. (St. 1888.)

Anm. af: E. Erslev. Om de glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland.
Hist. T. 4. R. 2. Bd. S. 841—860. (St. 1872.)

Anm. af: C. Christensen. Hørsholms Historie, fra 1305 til 1875.
Hist. T. 5. R. 2. Bd. S. 402—436. (St. 1880.)

Anm. af: Karl Hansen. Danske Ridderborge.
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 86—96. (St. 1877.)

Anm. af: F. Lunn. Knabstrup i ældre og nyere Tid.
Hist. T. 4. R. 6. Bd. Lit. og Krit. S. 96—102. (St. 1877.)

Anm. af: G. L. Wad. Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm fra Skolens Stiftelse 1565 til 1878.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 693—704. (St. 1879.)

Anm. af: F. Krogh. Dansk Adelskalender.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 669—692 (St. 1879.)

Anm. af: E. Carstensen. Hjørlunde Sogns Historie.
Hist. T. 5. R. 1. Bd. S. 705—721. (St. 1879).

Anm. af: C. F. Nielsen. Biographiske Efterretninger om Gejstligheden og Lærerstanden i Oddens Pastorat.
Hist. T. 5. R. 2. Bd. S. 396—401. (St. 1880.)

Anm. af: H. R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset. Danmarks Adels Aarbog. 1884. 1. Aargang.
Hist. T. 5. R. 4. Bd. S. 681—713. (St. 1884.)

I «Nordisk Conversationslexikon» 3. Udg. (1884—1890) ere fra Bogstavet B til Ø de fleste Artikler om dansk Historie fra Oldtiden til Midten af det 18. Aarhundrede reviderede eller forfattede af Bricka.

Historiske Afhandlinger af A. D. Jørgensen (udgivne af C. F. Bricka). Bd. I—IV. 1898—99. Udgiverens Efterskrift Bd. IV. S. 497—520.

Digitized by Google

Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537—1814, udgivet af C. F. Bricka. Bd. I—XIX. 1887—1905.

Danske Magazin, udgivet af det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog (redigeret af C. F. Bricka som Selskabets Sekretær). 4. R. Bd. V. H. 3; Bd. VI. — 5. Række Bd. I—IV. 1883—1901.

Indholdsfortegnelse til Danske Magazin 1—4. Række, 1745—1886, systematisk ordnet.

D. Mag. 4. R. 6. Bd.. S. 399—428. (St. 1886.)

Historisk Tidsskrift. Udgivet af den danske historiske Forening. 5. og 6. Række. Redigeret af C. F. Bricka. 1879—97.

Alfabetiske Navneregistre til Historisk Tidsskrift 4. Række Bd. III—VI. 5. Række Bd. I—IV.

Indholdsfortegnelse til Historisk Tidsskrift, 1.—5. Række (1839—1887). 1889.

Register til Aarsberetninger fra det kongelige Gehejmearkiv. Bd. VII. S. 73—79.

Arkivvæsenet.

Danmarks Kultur ved Aar 1900. S. 348—352.

A. D. Jørgensens Fortjenester af det danske Arkivvæsen.

«Dagens Nyheder» og «Dagbladet» 10. Novbr. 1899.

Meddelelser om Rigsarkivet for 1895—1897. 1898. 1898—1900. 1901.

Digitized by Google

Medarbejderne

ved

Dansk biografisk Lexikon.

Ambt, Ch., Generaldirektør for Statsbanedriften.
Andersen, Dines, Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Andersen, Fr. I., Skovrider, Giesegaard Skovriderbolig.
Andersen, J. O., Docent ved Universitetet.
Andersen, Vilhelm, Dr. phil.
Aumont, Arthur, Cand. phil.
Bajer, Frederik, Translatør.
Bang, A. C., Dr. theol., Biskop, Christiania.
Bang, B., Dr. med., Professor ved Landbohøjskolen, Veterinærfysikus.
Bang, P. C., Oberst i Artilleriet. †
Bang, Vilh., Sognepræst, Kirke-Hvalsø.
Bauditz, Sophus, Professor, Skoledirektør.
Baumann, H. R., Translatør.
Beckett, F., Dr. phil.
Been, Ch. A., Assistent ved Kunstindustrimusæet.
Bentzon, V., Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Bille, C. St. A., Kammerherre, Amtmand. †
Bing, A., Redaktør af «Ugeskrift for Landmænd».
Birkeland, M., Rigsarkivar ved det norske Rigsarkiv. †
Blinkenberg, Chr., Dr. phil., Inspektør ved Nationalmusæet.
Bloch, J., Arkivsekretær i Rigsarkivet.
Boas, J. E. V., Dr. phil., Professor ved Landbohøjskolen.
Bobé, Louis, Forfatter.
Bricka, C. F., Dr. phil., Rigsarkivar. †
Bricka, G. St., Overlærer. †

Digitized by Google

Brock, P., Dr. phil., Inspektør ved Rosenborgsamlingen.
Bruun, Carl, Journalist. †
Bruun, Chr., Dr. phil., Justitsraad, forhenv. Overbibliothekar.
Bøgh, Nic., Professor. †
Carlsen, J., Dr. med., Kommunelæge.
Christensen, C., Journalist.
Christensen, Chr. Villads, Dr. phil., Raadstuearkivar.
Christensen, Jerichau, Departementschef under Finansministeriet.
Christensen, William, Dr. phil., Arkivsekretær i Rigsarkivet.
Christiansen, C., Dr. med., Professor ved Universitetet.
Collin, Edgar, Litterat.
Collin, Jonas, Etatsraad. †
la Cour, J. C., Kapitajn, Landboskoleforstander. †
Crone, H., Fuldmægtig under Landbrugsministeriet, Docent ved Landbohøjskolen.
Daae, L., Dr. phil., Professor, Christiania.
Dahlerup, Verner, Docent ved Universitetet.
Deuntzer, J. H., Dr. jur., Gehejmekonferensraad.
Dyrlund, F., Dr. phil.
Elberling, Emil, Bibliothekar ved Rigsdagens Bibliothek.
Elmgaard, Bertel, Redaktør. †
Elvius, Sofus, Justitsraad, Forretningsleder ved Genealogisk Institut.
Erichsen, A. E., Rektor, Stavanger.
Erslev, Kr., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Estrup, J., Cand. theol.
Feilberg, H. F., Dr. phil., Pastor emeritus, Askov.
Feilberg, L., Docent ved Landbohøjskolen.
Fenger, H. M., Lic. theol., Provst.
Freuchen, P. P., Professor ved Landbohøjskolen. †
Fridericia, J. A., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Friis, M. P., Departementschef under Justitsministeriet.
Galschiøt, M., Mag. art., Helsingør.
Gertz, M. Cl., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Gigas, E., Dr. phil., Bibliotheksassistent ved det store kongl. Bibliothek.
Gjellerup, Karl, Cand. theol., Dresden.
Gjellerup, S. M., Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket.
Goldschmidt, Harald, Professor ved Landbohøjskolen.
Goos, C., Dr. jur., Gehejmeetatsraad.
Gram, J. P., Dr. phil., Livsforsikringsdirektør.
Grove, G. L., Arkivsekretær i Rigsarkivet.

Digitized by Google

Grove, P. V., Redaktør. †
Hagemann, G. A., Fabrikejer, Direktør for Polyteknisk Læreanstalt.
Hagen, S. A. E., Komponist, forhenv. Musikhandler.
Hansen, P., Etatsraad, Censor ved det kongl. Theater. †
Harbou, H. W., Oberstlieutenant i Generalstaben.
Hasselager, A. K., Overlærer, Herlufsholm.
Hauberg, P., Inspektør ved Nationalmusæet.
Heegaard, Poul, Dr. phil.
Heise, A., Dr. phil., Rektor, Viborg.
Helgason, Jón, Docent ved Islands Pastoralseminarium, Reykjavik.
Helweg, L., Havebrugskandidat, Forsøgsbestyrer.
Hertel, H., Cand. polit., Sekretær i det kongl. Landhusholdningsselskab.
Hintze, V., Inspektør ved Mineralogisk Musæum.
Hirsch, J. C. W., Oberstlieutenant i Forstærkningen.
Hjort, V., Afdelingschef ved Meteorologisk Institut.
Holm, E., Dr. phil., forhenv. Professor ved Universitetet.
Hornemann, Gerh., Provinsarkivar.
Huitfeldt-Kaas, H. J., Rigsarkivar ved det norske Rigsarkiv. †
Høffding, H., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Jacobsen, J. C., Professor ved Universitetet.
Jakobsen, Jak., Dr. phil.
Jantzen, A., Sognepræst, Gjentofte.
Jensen, A., Kontorchef i Statistisk Bureau.
Jensen, C. Govertz, Cand. jur., Redaktør af «Dansk Jagttidende».
Jensen, Chr. Axel, Assistent ved Nationalmusæet.
Jensen, Kr. Sandfeld, Dr. phil., Docent ved Universitetet.
Jensen, Orla, Dr. phil., Laboratorieforstander, Liebefeld ved Bern.
v. Jessen, Franz, Journalist.
Johansen, P., Sekretær og Docent ved Kunstakademiet.
Johnstrup, F., Dr. phil., Professor ved Universitetet. †
Jónsson, F., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Jungersen, H. F. E., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Jørgensen, A. D., Dr. phil., Rigsarkivar. †
Jørgensen, C., Dr. phil., Inspektør ved Nationalmusæet.
Jørgensen, H. F., Pastor emeritus. †
Jørgensen, Poul Johs., Docent ved Universitetet.
Jørgensen, S. M., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Kaalund, Kr., Dr. phil., Bibliothekar ved den Arnamagnæanske Samling.

Digitized by Google

Kinch, *J.*, Overlærer. †
Kinch, *K. F.*, Dr. phil.
Kiær, *F. C.*, Overlæge i Christiania. †
Kjær, *Hans*, Assistent ved Nationalmusæet.
Koch, *L.*, Provst, Glostrup.
Krabbe, *H.*, Dr. med., Professor ved Landbohøjskolen.
Kraft, *Alexander*, Dr. phil., Inspektionsassistent ved Straffeanstalten i Horsens.
Krarup, *Fr.*, fhv. Registrator i Gehejmearkivet.
Kringelbach, *G.*, Arkivar i Rigsarkivet.
Kristensen, *K. S.*, Skoleinspektør.
Kroman, *K.*, Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Lange, *H. O.*, Overbibliothekar ved det store kongl. Bibliothek.
Lange, *Jul.*, Dr. phil., Professor ved Universitetet. †
Larsen, *Joakim*, Skoledirektør.
Lassen, *Jul.*. Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Lassen, *N.*, Dr. jur., Højesteretsassessor.
Lauridsen, *P.*, Skoleinspektør.
Laursen, *L.*, Arkivsekretær i Rigsarkivet.
Lehmann, *Edv.*, Dr. phil., Docent ved Universitetet.
Lesser, *J. A. L.*, Oberstlieutenant i Fodfolket, Helsingør.
Levin, *Harry*, Grosserer. †
Lorenzen, *M.*, Mag. art.
Lorenzen, *H. R. Hiort-*, Etatsraad, Stiftsskriver, Roskilde.
Lund, *E. F. S.*, Inspektør ved Frederiksborgmusæet.
Lütken, *Alfred*, Professor ved Polyteknisk Læreanstalt.
Lütken, *O.*, forhenv. Kapitajn i Flaaden.
Løffler, *J. B.*, Professor. †
Løvenskiold, *C. L.*, Gehejmekonferensraad, Overhofmarskal. †
Mackeprang, *M.*, Dr. phil., Assistent ved Nationalmusæet.
Madsen, *Karl*, Inspektør ved den kongl. Maleri- og Skulptursamling.
Madsen, *P.*, Dr. theol., Professor ved Universitetet.
Matzen, *H.*, Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Meier, *F. J.*, Dr. phil. †
Meyer, *E.*, Kontorchef i Nationalbanken.
Mollerup, *W.*, Dr. phil., Direktør for Nationalmusæets 2. Afdeling og Rosenborgsamlingen.
Moltesen, *L.*, Dr. phil.
Munthe, *C. O.*, Kapitajn i Generalstaben, Christiania.
Müller, *P. E.*, Dr. phil., Kammerherre, Overførster.

Digitized by Google

Müller, Sigurd, Mag. art.
Møller, H. J., Apotheker.
Møller, Niels, Cand. jur., Fuldmægtig i Statsanstalten for Livsforsikring.
Møller, Vilhelm, Professor, Theatercensor. †
Neergaard, N., Livsforsikringsdirektør.
Nellemann, J., Dr. jur., Nationalbankdirektør.
Nielsen, Fr., Dr. theol., Biskop, Aarhus.
Nielsen, O., Dr. phil., Raadstuearkivar. †
Nielsen, Yngvar, Dr. phil., Professor, Christiania.
Nieuwenhuis, P. N., Generalmajor i Forstærkningen.
Nissen, C. A., Dr. phil., Professor. †
Nygaard, S., Arkivassistent, Viborg.
Nyholm, H. V., Professor ved Landbohøjskolen.
Nyrop, C., Professor.
Nyrop, Kr., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Olrik, Axel, Dr. phil., Docent ved Universitetet.
Olrik, Hans, Dr. phil., Professor, Forstander for Statens Lærerhøjskole.
Oppermann, A., Professor ved Landbohøjskolen.
Ottosen, Johan, Skoleinspektør. †
Paludan, J., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Pechüle, C. F., astronomisk Observator.
Petersen, Ax. G. V., Kapitajn i Ingeniørkorpset.
Petersen, Emil, Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Petersen, Henry, Dr. phil., Musæumsdirektør. †
Petersen, Jul., Dr. med., Professor ved Universitetet.
Petersen, J. P., Redaktør af «Landmandsblade».
Petersen, O. G., Dr. phil., Professor ved Landbohøjskolen.
Petersen, H. Munch-, Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Plenge, E. A., Etatsraad, Kontorchef under Kjøbenhavns Politi. †
Poulsen, A. S., Lic. theol., Biskop, Viborg.
Prytz, K., Professor ved Polyteknisk Læreanstalt.
Rasmussen, E. C., Oberst i Fodfolket.
Raunkiær, C., Mag. scient., Laboratorieassistent.
Ravn, V. C., Vicepolitidirektør. †
Rist, P. F., Oberst.
Rosenberg, P. A., Sceneinstruktør.
Rosendal, H., Højskoleforstander, Lyngby.
Rostrup, E., Dr. phil., Professor ved Landbohøjskolen.

Digitized by Google

Rothe, Tyge, Slotsgartner. †
Rubin, Marcus, Generaltolddirektør.
Rønning, F., Dr. phil., Undervisningsinspektør.
Rørdam, E., Cand. mag.
Rørdam, H. F., Dr. phil., Sognepræst, Lyngby.
Rørdam, K., Dr. phil., Professor ved Landbohøjskolen
Salmonsen, C., Cand. polit. †
Saxtorph, Sylv., Dr. med., Professor, Overkirurg.
Schjellerup, H. C. F. C., Dr. phil., Professor, astronomisk Observator. †
Schiødte, Erik, Professor.
Schmidt, Karl, Overlærer, Odense.
Schmidt, Vald., Dr. phil., Professor, Docent ved Universitetet.
Schousboe, V., Biskop. †
Schovelin, Jul., Sekretær ved Grosserersocietetets Komité.
Schwanenflügel, H., Dr. phil.
Schøller, C. E. A., Jægermester.
Secher, V. A., Dr. jur., Rigsarkivar.
Simonsen, D., Professor, forhenv. Overrabbiner.
Smith, S. Birket, Dr. phil., Overbibliothekar ved Universitetsbibliotheket.
Smith, A. Leigh-, Kapitajn, Konsul. †
Steenberg, N., Professor ved Polyteknisk Læreanstalt.
Steenstrup, Iapetus, Dr. med. & phil., Etatsraad, Professor ved Universitetet. †
Steenstrup, Johannes C. H. R., Dr. jur. & phil., Professor ved Universitetet.
Steffensen, H. C., Generalavditør.
Sthyr, V., Dr. theol., Biskop. †
Stolpe, P., Etatsraad.
Storm, Gustav, Dr. phil. Professor ved Christiania Universitet. †
Stuckenberg, Fr., Hospitalsforvalter. †
Sundby, Thor, Dr. phil., Professor ved Universitetet. †
Svedstrup, Aug., Fuldmægtig i Sparekassen. †
Sørensen, S. A., Oberstlieutenant i Fodfolket. †
Thiset, A., Arkivar i Rigsarkivet.
Thomsen, Vilh., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Thorsen, P. K., Mag. art.
Thorsøe, A., Dr. phil.
Thrane, C., Justitssekretær i Højesteret.

Digitized by Google

Thrap, D., forhenv. Sognepræst, Christiania.
Thrige, S. B., Professor, Rektor. †
Troels-Lund, Tr. Fr., Dr. phil., Professor, Ordenshistoriograf.
Tuxen, A., Oberstlieutenant i Fodfolket.
Tychsen, V. E., Oberst i Ingeniørkorpset.
Uldall, J., Redaktør.
Wad, G. L., Provinsarkivar, Odense.
Warming, Eug., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Vedel, E., Kammerherre, forhenv. Amtmand, Sorø.
Vedel, P., Dr. jur., Gehejmelegationsraad.
Vedel, Vald., Dr. phil., Docent ved Universitetet.
Weeke, C., Underbibliothekar ved det store kongelige Bibliothek. †
Weilbach, Ph., Sekretær ved Kunstakademiet. †
Westergaard, H., Dr. polit., Professor ved Universitetet.
Wilkens, Cl., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Wimmer, L. F. A., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
With-Seidelin, C. L., forhenv. Kommandør i Flaaden.
Volf, R., Dr. theol., Stiftsprovst, Store Heddinge.
Zachariæ, G., Generallieutenant, Direktør for Gradmaalingen.
Zahle, Chr., Sognepræst. †
Zeuthen, H. G., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Zinck, L., Cand. theol. †
Zytphen-Adeler, C., Baron, Arkivar i Udenrigsministeriet.
Øverland, O. A., Cand. phil., Christiania.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

89097339451

b89097339451a

Digitized by Google

Digitized by Google

89097339451
B89097339451A
Digitized by Google